इति प्रास्ताविक-संहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका-वेदपारायणविध्यनुवाकसूत्राध्यायाष्टविकृति-
याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रमसूत्र-पारस्करगृह्यसूत्रादिसमलङ्कृता

शुक्लयजुर्वेदमाध्यन्दिनीयसंहिता समाप्ता ॥

श्लोकपञ्चकम् ।

द्विसप्तत्युत्तरे शाके ह्यष्टादशशते युते । चैत्रे तिथौ प्रतिपदि शुक्ले च रविवासरे ॥ १ ॥
सौराष्ट्रान्तर्गतश्रीमज्जामनगरवासिना । आचार्यामृतलालेन त्रिकंजित्तनुजन्मना ॥ २ ॥
शास्त्रिणा, श्रीयजुर्वेदसंहिता विदुषां कृते । पीयूषवर्षिणीनाम्न्या टिप्पण्या समलङ्कृता ॥ ३ ॥
याज्ञवल्क्यकृतां शिक्षामालोक्यैव यथामति । इयं संशोधिता सुष्ठु प्रातिशाख्यानुसारतः ॥ ४ ॥
प्रसन्नमानसाः सन्तु पितरो गुरवस्तथा । प्रीणातु ललितादेवी चास्मच्छ्रीकुलदेवता ॥ ५ ॥

ग्रन्थोऽयं मोहमय्यां सत्यभामाबाई पाण्डुरङ्ग इत्येताभिर्निर्णयसागरमुद्रणालयस्य कृते
तत्रैव मुद्रापयित्वा प्रकाशितः ।

शकाब्दाः १८७२, सनाब्दाः १९५०.

पब्लिशर—सत्यभामाबाई पांडुरंग
प्रिंटर— रामचंद्र येसू शेडगे
निर्णयसागर प्रेस, २६।२८ कोलभाट स्ट्रीट, मुंबई

व्र॒तानि॑ ॥ ३० ॥ व्वने॑षु॒वि ॥ व्वने॑षु॒व्य॒न्तरि॑क्षन्ततान॒व्वाज॒म
र्व॑त्सु॒पय॑ऽउ॒स्रिया॑सु ॥ हृ॒त्सुक्क्रतुं॒व्वरु॑णो॒व्वि॒क्ष्व॒ग्निन्दि॒वि
सूर्य्य॑मदधा॒त्त्सोम॒मद्रौ॑ ॥ ३१ ॥ सूर्य्य॑स्य॒चक्षुः॑ ॥ सूर्य्य॑स्य॒
चक्षु॒रारो॑हा॒ग्नेर॒क्ष्णश्क॒नीन॑कम् ॥ [1]यत्रैत॑शेभि॒रीय॑से॒ब्भ्राज॑मा
नो॒व्वि॒प॒श्चिता॑ ॥ ३२ ॥ उ॒स्रा॒वेत॑म् ॥ उ॒स्रा॒वेत॑न्धूर्षा॒हौ॑यु॒ज्ज्ये
था॑मन॒श्श्रू॒ऽअवी॑रहणौ॒ब्र॒ह्म॒चोद॑नौ ॥ स्व॒स्ति॒यज॑मानस्य॒गृ॒हा

---

[1] अत्र स्वरात्संयोगा० (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्वित्वे प्राप्ते न क्षवृचिश्विसतयेभ्यस्त्रैकम् (शु. य. प्रा. ६ अ. २७ सू.) इत्यनेनैतेभ्यः परस्य त्रशब्दस्य द्वित्वं न भवति तेन क्षत्र, वृत्र, चित्रम् । श्वित्रम्, सत्रस्य । तत्र गच्छ, यत्र पूर्वे । इत्येतेषु द्वित्वाभावो ज्ञेयः ।

न्गच्छतम् ॥ ३३ ॥ भद्रोमे । सिप्प्रच्च्यवस्वभुवस्प्पतेव्विश्श्वा
न्न्यभिधामानि ॥ मात्त्वापरिपरिणोव्विदन्मात्त्वापरिपन्थिनो
व्विदन्मात्त्वाव्वृकाऽअघायवोव्विदन् ॥ श्येनोभूत्त्वापरापतयज
मानस्यगृहान्गच्छतन्नौसँस्कृतम् ॥ ३४ ॥ नमोमित्रस्य ॥ नमो
मित्रस्यव्वरुणस्यचक्षसेमहोदेवायतदृतꣳसपर्य्यत ॥ दूरेदृशेदेव
जातायकेतवेदिवस्पुत्त्रायसूर्य्यायशꣳसत ॥ ३५ ॥ व्वरुणस्यो
त्तम्भनम् ॥ व्वरुणस्योत्तम्भनमसिव्वरुणस्यस्कम्भसर्ज्जनीस्त्थो

व्वरु॑णस्यऽऋत॒सद॑न्यसि॒व्वरु॑णस्यऽऋत॒सद॑नमसि॒व्वरु॑णस्यऽऋत॒सद॑न॒मासी॑द ॥ ३६ ॥ याते॑ ॥ याते॒धामा॑निह॒विषा॒यज॑न्ति॒ ताते॒व्विश्वा॑परि॒भूर॑स्त्तु॒य॒ज्ञम् ॥ ग॒य॒स्प्फान॑÷प्प्र॒तर॑णꣳसु॒वीरो वी॑रहा॒प्प्रच॑रासो॒म॒दु॒र्य्यान् ॥ ३७ ॥ [८-१०] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥

अनुवाकसूत्रम्–अग्नेस्तनू, रापतयेत्वाचतुष्कौ, तप्तायनीमेद्वे, इन्द्रघोषस्त्वास्तिस्रो, युंजतेमनाष्टौ, देवस्यत्वाचतस्रो, देव

स्यत्वापंच, विभूरसिचतस्रो, ज्योतिरसिष, डुरुविष्णोतिस्रो, दश त्रिचत्वारिꣳशत् ॥ [अ. ५ मं. ४३-अनु० १०] हरिः ॐ ॥

अ॒ग्नेस्त्त॒नूः ॥ अ॒ग्नेस्त्त॒नूर॑सि॒व्विष्ण्ण॑वेत्त्वा॒सोम॑स्यत॒नूर॑सि॒व्विष्ण्ण॑वे॒त्त्वाति॑थेराति॒त्थ्यम॑सि॒व्विष्ण्ण॑वेत्त्वाश्श्ये॒नाय॑त्त्वासोम॒भृ॒ते॒व्विष्ण्ण॑वेत्त्वा॒ग्नये॑त्त्वारायस्प्पो॒ष॒दे॒व्विष्ण्ण॑वेत्त्वा ॥ १ ॥

अ॒ग्नेर्ज्ज॒नित्त्र॑म् ॥ अ॒ग्नेर्ज्ज॒नित्त्र॑मसि॒वृष॑णौस्त्थऽउ॒र्व्वश्श्य॑स्या॒युर॑सिपु॒रू॒रवा॑ऽअसि ॥ गा॒य॒त्त्रेण॑त्त्वा॒च्छन्द॑सा॒मन्था॒मि॒त्त्रैष्टु॑भे

नत्त्वा॒च्छन्द॑सामन्थामि॒जाग॑तेनत्त्वा॒च्छन्द॑सामन्थामि ॥ २ ॥
भव॑तन्नः ॥ भव॑तन्न॒ःसम॑नसौ॒सचे॑तसावरे॒पसौ॑ ॥ माय॒ज्ञꣳ
हि॑ꣳसिष्टम्माय॒ज्ञप॑तिञ्जातवेदसौशि॒वौभ॑वतम॒द्यन॑÷ ॥ ३ ॥
अ॒ग्नाव॒ग्निः ॥ अ॒ग्नाव॒ग्निश्च॑रति॒प्प्रवि॑ष्टऽऋषी॑णाम्पु॒त्त्रो॑ऽअ॑
भिशस्ति॒पावा॑ ॥ सन॑÷स्यो॒नःसु॒यजा॑यजे॒हदे॒वेब्भ्यो॑ह॒व्यꣳ
सद॒मप्प्र॑युच्छ॒न्त्स्वाहा॑ ॥ ४ ॥ [४-१] आप॑तयेत्त्वा ॥ आ
प॑तयेत्त्वा॒पारि॑पतयेगृह्णामि॒तनू॒नप्त्रे॑शाक्व॒राय॒शक्व॑न॒ऽओजि॑

न्त्सखीन्त्सन्त्यामेधयांस्वस्तितेंदेवसोमसुत्त्यामंशीय ॥ एष्टा
रायꣳप्प्रेषेभगांयऽऋतमृंतवादिभ्योनमोद्यावांपृथिवीभ्याम्
॥ ७ ॥ यातें ॥ यातेंऽअग्नेयꣳशयातनूर्व्वर्षिंष्ठागह्वरेष्ठा ॥ उग्ग्रं
व्वचोऽअपांवधीत्त्वेषंव्वचोऽअपांवधीत्स्वाहां ॥ यातेंऽअग्नेरजꣳ
शयातनूर्व्वर्षिंष्ठागह्वरेष्ठा ॥ उग्ग्रंव्वचोऽअपांवधीत्त्वेषंव्वचोऽ
अपांवधीत्स्वाहां ॥ यातेंऽअग्नेहरिशयातनूर्व्वर्षिंष्ठागह्वरेष्ठा ॥
उग्ग्रंव्वचोऽअपांवधीत्त्वेषंव्वचोऽअपांवधीत्स्वाहां ॥ ८ ॥ [४-२]

ष्ठाय ॥ अना॑धृष्टमस्यनाधृ॒ष्यन्दे॒वाना॒मोजो॒न॑भिशस्त्त्यभि
शस्त्ति॒पाऽअ॑नभिश॒स्त्तेन्य॒मञ्ज॑सास॒त्त्यमु॒प॑गेषꣳस्वि॒तेमा॑धाः
॥ ५ ॥ अग्ने॑व्रतपाः ॥ अग्ने॑व्रतपा॒स्त्त्वेव्र॑तपा॒यातव॑त॒नूरि॒यꣳ
सामयि॒योमम॑त॒नूरे॒षासात्त्वयि॑ ॥ स॒हनौ॑व्रतपतेव्र॒तान्यनु॑मे
दी॒क्षान्दी॒क्षाप॑ति॒र्म्मन्य॑ता॒मनु॒तप॒स्त्तप॑स्प्पतिः ॥ ६ ॥ अ॒ꣳ
शुर॑ꣳशुष्टे । देवसो॒माप्प्या॑यता॒मिन्द्रा॑यैकधन॒विदे॑ ॥ आतुब्भ्य॒
मिन्द्र॒ꣳप्प्याय॑ता॒मात्त्वमिन्द्रा॑यप्प्यायस्व ॥ आप्प्या॑यया॒स्म्मा

संहि. तप्तायंनीमे ॥ तप्तायंनीमोसिव्वित्तायंनीमुस्यवंतान्मानाथिता पू. अ.
॥ ३४॥ दवंतान्माव्यथितात् ॥ व्विदेदग्निर्न्नभोनामाग्नेंऽअङ्गिरऽआयुं ॥ ५ ॥
नानाम्न्नोहियोस्याम्पृथिव्यामसियत्तेनांधृष्टन्नामंयज्ञियन्तेन
त्त्वादंधेव्विदेदग्निर्न्नभोनामाग्नेंऽअङ्गिरऽआयुंनानाम्न्नोहियो
द्वितीयंस्याम्पृथिव्यामसियत्तेनांधृष्टन्नामंयज्ञियन्तेनत्त्वादंधे
व्विदेदग्निर्न्नभोनामाग्नेंऽअङ्गिरऽआयुंनानाम्न्नोहियस्तृतीयं ॥ ३४॥
स्याम्पृथिव्यामसियत्तेनांधृष्टन्नामंयज्ञियन्तेनत्त्वादंधे ॥ अनुं

त्त्वादेववीतये ॥ ९ ॥ सिꣳह्यसि । सपत्नसाहीदेवेब्भ्यः कल्पस्वासिꣳह्यसिसपत्नसाहीदेवेब्भ्यः शुन्धस्वासिꣳह्यसिसपत्नसाहीदेवेब्भ्यः शुम्भस्व ॥ १० ॥ [२-३] इन्द्रघोषस्त्त्वा ॥ इन्द्रघोषस्त्त्वाव्वसुभिः पुरस्त्तात्त्पातुप्प्रचेतास्त्त्वारुद्रैः पश्चात्त्पातुमनोजवास्त्त्वापितृभिर्द्दक्षिणतः पातुव्विश्वकर्म्मात्त्वादित्त्यैरुत्तरतः पात्त्विदमहन्तप्तंवार्ब्बहिर्द्धायज्ञान्निः सृंजामि ॥ ११ ॥

---

१ अत्र अनुस्वारं रोष्मसु मकारः (शु. य. प्रा. ४ अ० १ सू.) इत्यनेन मकारस्यानुस्वारे कृते अथानुस्वारस्य गूमित्यादेशः शषसहरेफेषु (शु. य. प्रा. परिशि. सू.) इत्यनेन दीर्घगूंकारे प्राप्ते नानुस्वारः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०९ सू.) इत्यनेन स्योन इति संयोगे परे सकारे न दीर्घगुंकारः किन्तु ह्रस्वः ।

सिᳫंह्यसि ॥ सिᳫंह्यसिस्वाहासिᳫंह्यस्यादित्त्यवनिःस्वाहासिᳫंह्यसिब्रह्मवनिःक्षत्त्रवनिःस्वाहासिᳫंह्यसिसुप्प्रजावनीरायस्प्पोषवनिःस्वाहासिᳫंह्यस्यावहदेवान्यजमानायस्वाहाभूतेब्भ्यस्त्वा ॥ १२ ॥ ध्रुवोसि । पृथिवीन्दृᳫंहध्रुवक्षिदस्यन्तरिक्षन्दृᳫंहाच्च्युतक्षिदसिदिवन्दृᳫंहाग्ग्नेःपुरीषमसि ॥ १३ ॥

[३-४] युञ्जतेमनः ॥ युञ्जतेमनऽउतयुञ्जतेधियोव्विप्प्राव्विप्प्रस्यबृहतोव्विपश्चितः ॥ व्विहोत्त्रादधेव्वयुनाव्विदेकऽइन्मही

देवस्यसवितुःपरिष्टुतिꣳस्वाहा ॥ १४ ॥ इदंव्विष्णुः ॥ इदं
व्विष्णुर्व्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् ॥ समूढमस्यपाꣳसुरेस्वाहा
॥१५॥ इरावतीधेनुमती ॥ इरावतीधेनुमतीहिभूतꣳसूयवसिनी
मनवेदशस्या ॥ व्यस्कभ्नारोदसीव्विष्णवेतेदाधर्त्थपृथिवीम्
भितोमयूखैꣳस्वाहा ॥ १६ ॥ देवश्रुतौदेवेषु ॥ देवश्रुतौदेवेष्वा
घोषतम्प्राचीप्प्रेतमद्ध्वरङ्कल्प्पयन्तीऽऊर्द्ध्वँय्यज्ञन्नयतम्माजिह्व
रतम् ॥ स्वङ्गोष्ठमावदतन्देवी[1]दुर्य्येऽआयुर्म्मानिर्व्वादिष्टम्प्रजा

---

[1] अत्र रकारात्परस्य यकारस्य परंतु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन द्वित्वम् ।

म्मानिर्व्वादिष्टमत्त्ररमेथांव्वर्ष्ष्मन्न्पृथिव्याः ॥ १७ ॥ व्विष्[1]ष्णोर्न्नु ।
कंव्वीर्य्याणिप्प्रवोचँय्यःपार्त्थिवानिव्विममेरजांꣳसि ॥ योऽ
अस्क्कभायदुत्तरंꣳसधस्त्थंव्विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायोव्विष्[1]ष्णवे
त्त्वा ॥ १८ ॥ दिवोवा । व्विष्ष्णऽउतवापृथिव्यामहोवाव्वि
ष्ष्णऽउरोरन्तरिक्षात् ॥ उभाहिहस्त्ताव्वसुनापृणस्वाप्प्रयच्छद
क्षिणादोतसव्याद्विष्ष्णवेत्त्वा ॥ १९ ॥ प्रतत् ॥ प्रतद्विष्ष्णु

---

[1] अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वम् ॥ यथा–विष्ष्णाऽउत वा । विष्ष्णऽ उरोर० । द्विष्ष्णवे त्वा । प्रतद्विष्ष्णुः । विष्ष्णोरराटम् । इत्यादिषु बोध्यम् ।

स्त्तवतेव्वी॒र्य्ये॑णमृ॒गोनभी॒मःकु॑च॒रोगि॑रि॒ष्ठाः ॥ यस्यो॒रुषु॑त्त्रि॒षु
व्वि॒क्क्रम॑णेष्ष्वधि॒क्षि॒यन्ति॒भुव॑नानि॒व्विश्श्वा॑ ॥ २० ॥ व्विष्ष्णो॑र॒रा
ट॑म् ॥ व्विष्ष्णो॑र॒राट॑मसि॒व्विष्ष्णोः॒श्श्नप्प्त्रे॑स्त्थो॒व्विष्ष्णोः॒स्स्यूर॑
सि॒व्विष्ष्णो॑र्द्ध्रु॒वो॑सि ॥ व्वै॒ष्ष्ण॒वम॑सि॒व्विष्ष्ण॑वेत्त्वा ॥२१॥ [८-५]
दे॒वस्य॑त्त्वा । सवि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒श्श्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्या॑म्पू॒ष्ष्णोहस्त्ता॑
ब्भ्याम् ॥ आद॑दे॒नार्य्य॑सी॒दम॒हꣳरक्ष॑साङ्ग्री॒वाऽअपि॑कृन्तामि ॥
बृ॒हन्न॑सिबृ॒हद्द्र॑वाबृ॒ह॒तीमिन्द्रा॑य॒व्वाचं॑व्वद ॥ २२ ॥ र॒क्षो॒हणं॑व्व

लगहनम् ॥ रक्षोहणँव्वलगहनँव्वैष्ण्णवीमिदमहन्तंव्वलगमुत्त्किं
रामियम्मेनिष्ट्योयममात्त्योँनिचखानेदमहन्तंव्वलगमुत्त्किंरा
मियम्मेसमानोयमसंमानोनिचखानेदमहन्तंव्वलगमुत्त्किरा
मियम्मेसबंन्धुर्य्यमसंबन्धुर्न्निचखानेदमहन्तंव्वलगमुत्त्किंरा
मियम्मेसजातोयमसंजातोनिचखानोत्त्कृत्त्याङ्किंरामि ॥ २३ ॥
स्वराडंसि । सपत्नहासंत्रराडंस्यभिमातिहाजंनराडंसिरक्षोहा
संर्व्वराडंस्यमित्त्रहा ॥ २४ ॥ रक्षोहणोवहं ॥ रक्षोहणोवोव्व

लग॒हन॒ꣳप्प्रोक्षा॑मिव्वैष्ण्ण॒वान्न्र॑क्षो॒हणो॑व्वोव्वलग॒हनोव॑नयामिव्वै
ष्ण्ण॒वान्न्र॑क्षो॒हणो॑व्वोव्वलग॒हनोव॑स्तृणामिव्वैष्ण्ण॒वान्न्र॑क्षो॒हणौ॑वां
व्वलग॒ह॒नाऽउप॑दधामिव्वैष्ण्ण॒वीर॑क्षो॒हणौ॑वांव्वलग॒ह॒नौपर्यू॑हा
मिव्वैष्ण्ण॒वीव्वैष्ण्ण॒वम॑सिव्वैष्ण्ण॒वास्त्थ॑ ॥ २५ ॥ [४-६] दे॒वस्य॑
त्त्वा । सवि॒तुःप्प्र॑स॒व्वे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्यां॑म्पू॒ष्ण्णोहस्त्ता॑ब्भ्याम् ॥
आद॑दे॒नाऽर्य॑सी॒दम॒हꣳरक्ष॑साङ्ग्री॒वाऽअपि॑कृन्तामि ॥ यवो॑सि
य॒वया॒स्म्मद्द्वेषो॑य॒वयारा॑तीर्द्दि॒वेत्त्वा॒न्तरि॑क्षायत्त्वापृथि॒व्यैत्त्वा॒

शुन्ध॑न्ताँल्लो॒काःपि॑तृ॒षद॑नाःपि॑तृ॒षद॑नमसि ॥ २६ ॥ उद्दि
वम् ॥ उद्दिव॑ꣳस्तभा॒नान्तरि॑क्षम्पृ॒णद्दꣳह॑स्वपृथि॒व्यान्द्युता॒न
स्त्वा॑मारु॒तोमि॑नोतुमि॒त्रावरु॑णौध्रु॒वेण॒धर्म्म॑णा ॥ ब्र॒ह्म॒वनि॑
त्वाक्षत्र॒वनि॑रायस्पो॒ष॒वनि॒पर्यू॑हामि ॥ ब्रह्म॑द्दꣳहक्ष॒त्रन्द्दꣳ
हायु॑र्द्दꣳहप्र॒जान्द्दꣳह ॥ २७ ॥ ध्रु॒वासि॑ । ध्रु॒वो॒यँयज॑मानो॒
स्मिन्ना॒यत॑नेप्र॒जया॑प॒शुभि॑र्भूयात् ॥ घृ॒तेन॑द्यावापृथिवी
पूर्य्ये॑थामिन्द्र॑स्यछ॒दिर॑सिवि॒श्वज॒नस्य॑छा॒या ॥ २८ ॥ परि॑

रसि । व्विश्वरूपंव्विश्वेषान्देवानाᳫंसमित् ॥ त्वᳫंसोमतनू
कृद्भ्योद्द्वेषोब्भ्योन्न्यकृतेब्भ्यऽउरुयन्तासिव्वरूथᳫंस्वाहाजुषा
णोऽअप्तुराज्यस्यव्वेतुस्वाहा ॥ ३५ ॥ शतम् ॥ २०० ॥
अग्ग्नेनय । सुपथाराये ऽअस्म्मान्विश्वानिदेवव्वयुनानिव्वि
द्वान् ॥ युयोद्ध्यस्म्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमंऽउक्तिंव्विधेम
॥ ३६ ॥ अयन्नः ॥ अयन्नोऽअग्ग्निर्व्वरिवस्कृणोत्त्वयम्मृधः

त्त्वा । गिर्व्वणोगिरऽइमाभवन्तुव्विश्श्वतः ॥ वृद्धायुमनुवृद्धयो
जुष्टाभवन्तुजुष्टयः ॥ २९ ॥ इन्द्रस्यस्यूः ॥ इन्द्रस्यस्यूरसी
न्द्रस्यद्ध्रुवोसि ॥ ऐन्द्रमसिव्वैश्श्वदेवमसि ॥ ३० ॥ [५-७]
व्विभूरसि । प्प्रवाहणोव्वह्निरसिहव्यवाहनः ॥ श्श्वात्रोसिप्प्रचे
तास्तुथोसिव्विश्श्ववेदाऽउशिगसि ॥ ३१ ॥ उशिगसि । कवि
रङ्घारिरसिबम्भारिरवस्यूरसिदुवस्वाञ्छुन्ध्यूरसिमार्ज्जालीयः
सम्म्राडसिकृशानुःपरिषद्योसिपवमानोनभोसिप्प्रतक्क्वामृष्टो

त्रन्दृꣳहायुर्दृꣳहप्प्रजान्दृꣳह ॥ ३ ॥ व्विष्ण्णोःकर्म्माणि ।
पश्श्यतयतोव्व्रतानिपस्प्पशे ॥ इन्द्रस्ययुज्ज्यःसखा ॥ ४ ॥
तद्विष्ण्णोः । परमम्पदꣳसदापश्श्यन्तिसूरयः ॥ दिवीवचक्षु
रातंतम् ॥ ५ ॥ परिवीरंसि ॥ परिवीरंसिपरित्त्वादैवीर्व्विशो
व्ययन्ताम्परीमँय्यजंमानꣳरायोमनुष्ष्याणाम् ॥ दिवःसूनु
रंस्येषतेंपृथिव्याँल्लोकऽआंरण्ण्यस्तेंपशुः ॥ ६ ॥ [६-१] उपा
वीरंसि ॥ उपावीरस्युपंदेवान्दैवीर्व्विशःप्प्रागुंरुशिजोव्वह्नित

सं. ८

मान् ॥ देवत्त्वष्टर्व्वसुरमहव्व्यातेस्वदन्ताम् ॥ ७ ॥ रेवतीर
मद्ध्वम् ॥ रेवतीरमद्ध्वम्बृहस्प्पते[1]धारयाव्वसूनि ॥ ऋतस्यत्त्वा
देवहविꣳपाशेनप्प्रतिमुञ्चामि[2]धर्षामानुषꣳ ॥ ८ ॥ देवस्यत्त्वा ।
सवितुःप्प्रसवेश्विनोर्बाहुब्भ्याम्पूष्ण्णोहस्त्ताब्भ्याम् ॥ अग्नी
षोमाब्भ्याञ्जुष्टन्नियुनज्मि ॥ अद्भ्यस्त्त्वौषधीब्भ्योनुत्त्वा
मातामन्न्यतामनुपितानुब्भ्रातासगर्ब्भ्योनुसखासयूत्थ्यꣳ ॥

---

[1] धारय वसूनि पदम् । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारय० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे धारयवटिताकारस्य दीर्घत्वं विधीयते । तेन धारयावसूनि ।

[2] अत्र पिबासोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनेन धर्ष इत्यकारस्य दीर्घः ।

अग्नीषोमाभ्यान्त्वाजुष्टम्प्रोक्षामि ॥ ९ ॥ अपाम्पेरुः ॥
अपाम्पेरुरस्यापोदेवीःस्वदन्तुस्वात्तञ्चित्सद्देवहविः ॥ सन्ते
प्राणोवातेनगच्छताꣳसमङ्गानियजत्रैꣳसँय्यज्ञपतिराशिषा
॥ १० ॥ घृतेनाक्तौ । पशूँस्त्रायेथाꣳरेवतियजमानेप्रिय
न्धाऽआविश ॥ उरोरन्तरिक्षात्सजूर्देवेनवातेनास्यहविष
स्त्मनायजसमस्यतन्वाभव ॥ वर्षोवर्षीयसियज्ञेयज्ञपतिन्धाꣳ
स्वाहादेवेभ्योदेवेभ्यꣳस्वाहा ॥ ११ ॥ [५-२] माहिं÷ ॥

माहि॑र्भू॑र्म्मा॑पृदा॑कु॒र्न्नम॑स्त्तऽआताना॒नर्व्वा॑प्प्रेहि॑ ॥ घृ॒तस्य॑कु॒ल्या॑ऽउप॑ऽऋ॒तस्य॒पत्थ्या॒ऽअनु॑ ॥ १२ ॥ देवी॑रापः । शु॒द्धा॑व्वो॑ढ्व॒ꣳसुप॑रिविष्टादे॒वेषु॒सुप॑रिविष्टाव्व॒यम्प॑रिवे॒ष्टारो॑भू॒यास्म्म ॥१३॥

व्वाच॑न्ते ॥ व्वाच॑न्तेशुन्धामिप्प्रा॒णन्ते॑शुन्धामि॒चक्षु॑स्त्तेशुन्धामि॒श्श्रोत्र॑न्तेशुन्धामि॒नाभि॑न्तेशुन्धामि॒मेढ्र॑न्तेशुन्धामिपा॒युन्ते॑शुन्धामिच॒रित्राँ॑स्त्तेशुन्धामि ॥ १४ ॥ मन॑स्त्ते ॥

मन॑स्त्त॒ऽआप्प्या॑यतां॒व्वाक्त्त॒ऽआप्प्या॑यताम्प्रा॒णस्त्त॒ऽआप्प्या॑य

शांन्मुञ्चये ॥ ३९ ॥ अग्नेंव्व्रतपाः ॥ अग्नेंव्व्रतपास्त्वेव्व्रतपायातवंतनूम्मंय्यभूंदेषासात्त्वयियोममंतनूस्त्वय्यभूंदियꣳसामयिं ॥ यथायथन्नौंव्व्रतपतेंव्व्रतान्यनुंमेदीक्षान्दीक्षापंतिरमꣳस्तानुतपस्त्तपंस्प्पातिः ॥ ४० ॥ [६-९] उरुव्विंष्णो ॥ उरुव्विष्णोविक्कंमस्वोरुक्षयांयनस्कृधि ॥ घृतङ्घृंतयोनेपिबप्प्रप्प्रंयज्ञपंतिन्तिरस्वाहां ॥ ४१ ॥ अत्त्यन्न्यान् ॥ अत्त्यन्न्याँ २ ॥ ऽअगान्नान्न्याँ २ ॥ ऽउपांगामर्व्वांक्त्वापरेब्भ्योविंदम्परोवंरे

ब्भ्यः ॥ तन्त्वा॑जुषामहेदेवव्वनस्प्पतेदेवय॒ज्ज्यायै॑दे॒वास्त्वा॑देव
य॒ज्ज्यायै॑जुष॑न्तां॒व्विष्ण्ण॑वेत्त्वा ॥ ओष॑धे॒त्त्राय॑स्व॒स्वधि॑ते॒मैन॑ꣳ
हिꣳसीः ॥ ४२ ॥ द्याम्मा ॥ द्याम्मा ले॑खीर॒न्तरि॑क्ष॒म्मा हि॑ꣳ
सीःपृथि॒व्यासम्भ॑व ॥ अ॒यꣳहित्त्वा॒स्वधि॑ति॒स्तेति॑जानःप्प्राणि॒
नाय॑मह॒तेसौभ॑गाय ॥ अ॒त॒स्त्वन्दे॑वव्वनस्प्पतेश॒तव॑ल्शोव्वि अत
रो॑हस॒हस्र॑वल्शा॒व्विव॒यꣳरु॑हेम ॥ ४३ ॥ [३-१०] ॥
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्त्वाषड्, पावी
रसिपंच, माहिःषट्, संतेतिस्रः, समुद्रंगच्छ, हविष्मतीरिमा
द्विकौ, हृदेत्वापंच, देवस्यत्वाष्टौ, अष्टौ सप्तत्रिꣳशत् ॥
[अ. ६ मं. ३७ अनु. ८] हरिः ॐ॥ दे॒वस्यं॑त्त्वा। स॒वि॒तुः प्प्र॑स॒वे॒
ऽश्विनो॑र्ब्बा॒हुभ्या॑म्पू॒ष्णोहस्त्ता॑भ्याम् ॥ आद॑दे॒नाऽर्य्य॑सी॒दम॒
हꣳरक्ष॑साङ्ग्री॒वाऽअपि॑कृन्तामि ॥ य॒वो॑सिय॒वया॒स्म्मद्द्वेषो॑य॒व
या॑रांतीर्द्दि॒वेत्त्वा॒न्तरि॑क्षायत्त्वापृथि॒व्यैत्त्वा॒शुन्ध॑न्ताँल्लो॒काः

पितृषदनाꣳपितृषदनमसि ॥ १ ॥ अग्ग्रेणीरसि । स्वावेशऽ
उन्नेतृणामेतस्यव्वित्तादधित्त्वास्त्थास्यातिदेव[1]स्त्त्वासवितामद्ध्वा
नकुसुपिप्पलाब्भ्यस्त्त्वौषधीब्भ्यꣳ ॥ द्यामग्ग्रेणास्पृक्षऽआ
न्तरिक्षम्मद्ध्येनाप्प्राꣳपृथिवीमुपरेणादृꣳहीꣳ ॥ २ ॥ याते ॥
यातेधामान्न्युश्म्मसिगमद्ध्यैयत्त्रगावोभूरिशृङ्गाऽअयासः ॥
अत्त्राहतदुरुगायस्यव्विष्ण्णोꣳपरमम्पदमवभारिभूरि ॥ ब्रह्म
वनित्त्वाक्षत्त्रवनिरायस्प्पोषवनिपर्य्यूहामि ॥ ब्रह्मदृꣳहक्ष

---

[1] अत्र देवः त्वा इति पदम् । तथयोः सम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यनेन त्वाघटिते तकारे परे विसर्जनीयस्य सत्त्वे देवस्त्वेति ।

ताञ्चक्षुस्त्तऽआप्प्यायताꣳश्रोत्रन्तऽआप्प्यायताम् ॥ यत्तेक्रू
रँय्यदास्त्थितन्तत्तऽआप्प्यायतान्निष्ट्ट्यायता[1]न्तत्तेशुद्ध्यतुशम
होब्भ्यः ॥ ओषधेत्त्रायस्वस्वधितेमैनꣳहिꣳसीः ॥ १५ ॥ रक्ष
साम्भागः ॥ रक्षसाम्भागोऽसिनिरस्त्तꣳरक्षऽइदमहꣳरक्षोभि
तिष्ठामीदमहꣳरक्षोवबाधऽइदमहꣳरक्षोधमन्तमोनयामि ॥ घृ
तेनद्यावापृथिवीप्प्रोर्ण्णुवाथांव्वायोव्वेस्त्तोकानामग्निराज्ज्यस्यव्वे

---

[1] निष्ट्ट्यायताम् । अत्र निःस्त्यायताम् इति पदम् । अत्र नेःस्त्यास्तनोः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७० सू.) इत्यनेन नेरुपसर्गात्परयोः स्त्यास्तन्योर्धात्वोः सकारस्य षकारो भवति संहितायाम् । इति षत्वे षात्तथौ मूर्धन्यम् इति ष्टुत्वे (शु. य. प्रा. ३. अ. ८० सू.) ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्श इत्यनेन टकारस्य द्वित्वम् ।

तु॒स्वाहा॒स्वाहा॑कृते॒ऽऊ॒र्द्ध्वन्नभ॑सम्मारु॒तङ्ग॑च्छतम् ॥ १६ ॥
इ॒दमा॑पः ॥ इ॒दमा॑पु॒ः प्रव॑हताव॒द्यञ्च॒मल॑ञ्च॒यत् ॥ यच्चा॑भिदु॒द्रोहानृ॑तँ॒य्यच्च॑शे॒पेऽअ॑भी॒रुण॑म् ॥ आपो॑मा॒तस्म्मा॒देन॑स॒ः पव॑मानश्च॒मुञ्चतु ॥ १७ ॥ [६-३] सन्ते॑ ॥ सन्ते॒मनो॒मन॑सा॒सम्प्रा॒णः प्रा॒णेन॑गच्छताम् ॥ रेड॑स्य॒ग्निष्ट्वा॑श्रीणा॒त्त्वाप॑स्त्त्वा॒सम॑रिण॒न्वात॑स्यत्त्वा॒ध्राज्यै॑पू॒ष्ण्णोरꣳह्या॑ऽऊ॒ष्म्मणो॑व्यथिष॒त्प्रयु॑तन्द्वेषः॑ ॥ १८ ॥ घृत॑ङ्घृतपावानः ॥ घृत॑ङ्घृतपा

वानꣳपिबतुव्वसाँव्वसापावानꣳपिबतान्तरिँक्षस्यहविरसिस्वाहा ॥
दिशः प्प्रदिशऽआदिशोव्विदिशऽउद्दिशोदिग्ग्भ्यः स्वाहा ।१९।
ऐन्द्रःप्प्राणः ॥ ऐन्द्रःप्प्राणोऽअङ्गेऽअङ्गेनिदीद्ध्यदैन्द्रऽउदानो
ऽअङ्गेऽअङ्गेनिधीतꣳ ॥ देवत्त्वष्टर्ब्भूरितेसꣳसमेतुसलक्ष्मायद्वि
षुरूपम्भवाति ॥ देवत्त्रायन्तमवसेसखायोनुत्त्वामातापितरो
मदन्तु ॥ २० ॥ [३-४] समुद्रङ्गच्छ ॥ समुद्रङ्गच्छस्वाहा
न्तरिक्षङ्गच्छस्वाहादेवꣳसवितारङ्गच्छस्वाहामित्त्रावरुणौगच्छ

स्वाहा॑होरा॒त्रेग॑च्छ॒स्वाहा॒च्छन्दा॑ꣳसि॒गच्छ॒स्वाहा॒द्यावा॑पृथि॒वी
ग॑च्छ॒स्वाहा॑य॒ज्ञङ्गच्छ॒स्वाहा॒सोम॑ङ्गच्छ॒स्वाहा॑दि॒व्यन्नभो॑गच्छ॒
स्वाहा॒ग्निंवै॑श्वान॒रङ्ग॑च्छ॒स्वाहा॒मनो॑मे॒हार्दि॑यच्छ॒दिव॑न्तेधू॒मो
ग॑च्छतु॒स्व॒र्ज्योति॑ः पृथि॒वीम्भस्म॒नापृ॑ण॒स्वाहा॑ ॥ २१ ॥ मापः ॥
मापो॒मौष॑धी॒र्हिꣳसी॒र्द्धाम्नो॑धाम्नोराजँ॒स्ततो॑व्वरुणनोमुञ्च ॥
यदा॒हु॒र॒घ्न्याऽइति॒व्वरु॒णेति॒शपा॑महे॒ततो॑व्वरुणनोमुञ्च ॥ सु॒मि॒
त्रि॒यान॒ऽआप॒ऽओष॑धयꣳसन्तु॒दुर्म्मित्रि॒यास्तस्मै॑सन्तु॒यो॒

स्म्मान्द्वेष्टियञ्चव्वयन्द्विष्म्मः ॥ २२ ॥ [२-५] हविष्मती
रिमाः ॥ हविष्मतीरिमाऽआपोहविष्म्माँ २ ॥ ऽआविवा
सति ॥ हविष्म्मान्देवोऽअध्वरोहविष्म्माँ २ ॥ ऽअस्तुसूर्य्यः
॥ २३ ॥ अग्ग्नेर्व्वः ॥ अग्ग्नेर्व्वोपन्नगृहस्यसदसिसादयामीन्द्रा
ग्न्योब्भागधेयीस्त्थमित्त्रावरुणयोब्भागधेयीस्त्थविश्श्वेषान्दे
वानाम्भागधेयीस्त्थ ॥ अमूर्य्याऽउपसूर्य्येयाभिर्व्वासूर्य्यः
सह ॥ तानोहिन्न्वन्त्वद्ध्वरम् ॥ २४ ॥ [२-६] हृदेत्त्वा ॥

हृदेत्त्वामनसेत्त्वादिवेत्त्वासूर्य्यायत्त्वा ॥ ऊर्द्ध्वमिममद्ध्वरन्दि
विदेवेषुहोत्रायच्छ ॥ २५ ॥ सोमराजन् ॥ सोमराजन्वि[1]
श्वास्त्वम्प्रजाऽउपावरोहविश्वास्त्वाँम्प्रजाऽउपावरोहन्तु ॥
शृणोत्त्वग्निःसमिधाहवम्मेशृण्वन्त्वापोधिषणाश्चदेवीः ॥
[2]श्रोताग्ग्रावाणोविदुषोनयज्ञꣳशृणोतुदेवःसविताहवम्मेस्वाहा
॥ २६ ॥ देवीरापꣳ ॥ देवीरापोऽअपान्नपाद्योवऽऊर्म्मिर्हवि

---

[1] अत्र विश्वाऽऊष्मान्तं परिद्विषस्त्वं त्वाम् (शु. य. प्रा. ४ अ. २७ सू.) इत्यनेन विश्वापदम् ऊष्मान्तं (सान्तम्) जाते विश्वास्त्वम् विश्वास्त्वाम् ।

[2] श्रोताग्ग्रावाणः । पिबासोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनेन श्रोत इति क्रियापदस्थह्रस्वाकारस्य दीर्घः ।

ब्भ्यऽइन्द्रियावान्मदिन्तमꣳ ॥ तन्देवेब्भ्योदेवत्रादत्तशुक्रपे
ब्भ्योयेषाम्भागस्त्थस्वाहा ॥ २७ ॥ काषिँरसि ॥ काषिँरसि
समुद्रस्यत्त्वाक्षित्त्याऽउन्नयामि ॥ समापोऽअद्भिरग्ग्मतसमो
षधीभिरोषधीꣳ ॥ २८ ॥ यमग्ने ॥ यमग्नेपृत्त्सुमर्त्त्यमवा
वाजेषुयञ्जुनाः ॥ सयन्ताशश्वतीरिषꣳस्वाहा ॥ २९ ॥ [५-७]
देवस्यत्त्वा ॥ देवस्यत्त्वासवितुःप्प्रसवेश्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्णो
हस्त्ताब्भ्याम् ॥ आददेरावासिगभीरमिममद्ध्वरङ्कृधीन्द्रायसु

पूतमम् ॥ उत्तमेनपविनोर्ज्जँस्वन्तम्मधुमन्तम्पयस्वन्तंनिग्ग्रा
भ्यास्त्थदेवश्श्रुतस्त्तर्प्पयतमामनोमे ॥ ३० ॥ मनोमे । तर्प्प
यतव्वाचम्मेतर्प्पयतप्प्राणम्मेतर्प्पयतचक्षुर्म्मेतर्प्पयतश्श्रोत्त्रम्मे
तर्प्पयतात्त्मानम्मेतर्प्पयतप्प्रजाम्मेतर्प्पयतपशून्म्मेतर्प्पयतग
णान्म्मेतर्प्पयतगणामेमाव्वितृषन् ॥ ३१ ॥ इन्द्रायत्त्वा ॥ इन्द्रा
यत्त्वाव्वसुमतेरुद्द्रवतऽइन्द्रायत्त्वादित्त्यवतऽइन्द्रायत्त्वाभिमा
तिग्घ्ने ॥ श्श्येनायत्त्वासोमभृतेग्ग्नयेत्त्वारायस्प्पोषदे ॥ ३२ ॥

यत्ते॑। सोम॑दि॒विज्ज्योति॒र्य्य॑त्पृथि॒व्याँऽयदु॒राव॒न्तरि॑क्षे। तेना॒
स्मै॒यज॑माना॒यो॒रुरा॒येकृ॒ध्यधि॑दा॒त्रेवो॑चꣳ॥ ३३॥ श्वा॒त्रास्थ॑॥
श्वा॒त्रास्थ॑वृ॒त्रतु॑रो॒राधो॑गूर्त्ताऽअ॒मृत॑स्य॒पत्नीं÷॥ तादे॑वीर्दे॒वत्रे॒
मँ॒यज्ञन्न॑य॒तोप॑हूता॒ꣳसोम॑स्यपिबत ॥ ३४ ॥ माभैं÷ ॥
माभे॒र्म्मासंवि॑क्था॒ऽऊर्ज्जं॑न्धत्स्व॒धिष॑णेवी॒ड्वीस॒तीवी॑डयेथा॒मू
र्ज्जं॑न्दधाथाम् ॥ पा॒प्मा॒ह॒तोनसोमं÷ ॥ ३५ ॥ प्रागपा॑
सं. ९ क्॥ प्रागपा॒गुद॑गध॒राक्स॒र्वत॑स्त्वा॒दिश॒ऽआधा॑वन्तु ॥ अम्ब॒

नि[१]ष्पंरसमुरीव्विंदाम् ॥ ३६ ॥ त्वमङ्ग ॥ त्वमुङ्गप्प्रशंꣳसिषोदुवश्शांविष्ठुमर्त्त्यंम् ॥ नत्त्वदुन्न्योमंघवन्नास्त्तिमर्ड्डितेन्द्रब्रवींमितेव्वचं÷ ॥ ३७॥ [८-८] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ व्वाचस्पतयेत्रिको, पयामगृहीतोसित्रिका, वायोद्विका, यंव्वांद्विको, यावामेका, तंप्रत्नथाचतस्रो,ऽयंव्वेनस्त्रिका,

---

१ निष्पर अत्र निः इति विसर्गस्य आविर्निरिड इडाया वसतिर्वरिवः (शु. य. प्रा. ३ अ. २३ सू.) इत्यनेन यथायोगं ककारपकारपरयोः विसर्जनीयस्य षकारः क्रियते इति षकारे कृते निष्परः । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

येदेवासस्त्रिका, इन्द्राय मूर्द्धानंद्विकौ, यस्तएका, प्राणायमेतिस्रो, मघवऽएकेन्द्राग्नीऽआगतमेका, घैको, मासऽएका, विश्वेदेवासऽआगतऽएके, न्द्रमरुत्वऽएका, मरुत्वन्तंवृषभमेका, [1]मेरुतान्त्वा, सजोषाऽइन्द्रऽएका, मरुत्वाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएका, महाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएका, महाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएको, द्युत्यमष्टौ पंचविंꣳशातिरष्टाचत्वारिꣳशत् [अ. ७ मं. ४८ अनु. २५]

---

[1] इति शतपथब्राह्मणपाठः ।

हरिः ॐ ॥ व्वा[1]चस्प्पतयेपवस्वव्वृष्ण्णोऽअꣳशुब्भ्याङ्गभस्तिपूतः ॥
देवोदेवेब्भ्यः पवस्वयेषाम्भागोसि ॥ १ ॥ मधुमतीर्न्नः ॥ मधुम
तीर्न्नऽइषस्कृधियत्तेसोमादाब्भ्यन्नामजागृवितस्म्मैतेसोमसो
मायस्वाहास्वाहोर्व्वन्तरिक्षमन्व्वेमिस्वाङ्कृतोसि ॥ २ ॥ स्वाङ्कृ
तोसि । व्विश्श्वेब्भ्यऽइन्द्रियेब्भ्योदिव्येब्भ्यः पार्त्थिवेब्भ्योमन
स्त्वाष्टुस्वाहात्त्वासुभवसूर्य्यायदेवेब्भ्यस्त्वामरीचिपेब्भ्योदे

---

[1] वाचस्प्पतये अत्र प्रकृत्या कखयोः पफयोश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इत्यनेन विसर्गस्य प्रकृतिभावे प्राप्ते पतितालव्यस्वरोदये (शु. य. प्रा. ३ अ. ३५ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे विसर्जनीयस्य सकारे कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

वाꣳशोयस्म्मैत्त्वेडेतत्त्सत्त्यमुपरिप्प्रुतांभङ्गेनंहत्तोसौफट्ट्प्राणायंत्त्वाव्व्यानायंत्त्वा ॥ ३ ॥ [३-१] उपयामगृहीतोसि ॥ उपयामगृहीतोस्यन्तर्य्यँच्छमघवन्पाहिसोमंम् ॥ उरुष्ष्यरायऽएषोंयजस्व ॥ ४ ॥ अ[1]न्तस्त्ते ॥ अन्तस्त्तेद्यावांपृथिवीदधाम्म्यन्तर्द्धाम्म्युर्व्वँन्तारिक्षम् ॥ सजूर्द्देवेभिरवरैःपरैश्श्चान्तर्य्यामेमघवन्मादयस्व ॥ ५ ॥ स्वाङ्कृतोसि ॥ स्वाङ्कृतोसिविश्श्वेब्भ्यऽ

---

[1] अन्तस्त्ते । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन नकारस्य द्वित्वे प्राप्ते स्ववर्गीये चानुत्तमे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन स्ववर्गीये तकारे परे द्वित्वनिषेधान्न द्वित्वम् ।

इन्द्रियेभ्योँदिव्येभ्यꣳपार्त्थिवेभ्योमनस्त्वाष्टुस्वाहात्त्वासु
भवसूर्य्याँयदेवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्यऽउदानायत्त्वा ॥ ६ ॥
[३-२]आवायो ॥ आवायो भूषशुचिपाऽउपनꣳसहस्रन्तेनि
युतोँविश्ववार ॥ उपोतेऽअन्धोमद्यमयामियस्यदेवदधिषेपूर्व्व
पेयँव्वायवेत्त्वा ॥ ७ ॥ इन्द्रवायूऽइमे । सुताऽउपप्रयोँभिराग
तम् ॥ इन्दवोवामुशन्तिहि ॥ उपयामगृहीतोसिव्वायव[1]ऽइन्द्र

---

[1] इन्द्रवायुभ्याम् । अत्र पूर्वों द्वन्द्वेष्ववायुषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १२८ सू.) इत्यनेन अवायौ द्वन्द्वसमासे पूर्वस्य पदान्तस्याकारस्य दीर्घविधानान्नात्रेन्द्रशब्दाकारस्य दीर्घाकारो वायुशब्दपरत्वात् ।

वायुब्भ्यांन्त्वैषतेयोनिं÷सजोषोब्भ्यान्त्वा ॥ ८ ॥ [२-३]
अयंव्वांम् ॥ अयंव्वांम्मित्रावरुणासुतःसोमंऽऋतावृधा ॥ म
मेदिहश्रुंतꣳहवंम् ॥ उपयामगृंहीतोसिमित्रावरुंणाब्भ्यान्त्वा
॥ ९ ॥ रायाव्वयम् ॥ रायाव्वयꣳसंसवाꣳसोंमदेमहव्येनंदेवा
यवंसेनगावं÷ ॥ तान्धेनुम्मित्रावरुणायुवन्नोंव्विश्वाहांधत्तमनं
पस्फुरन्तीमेषतेयोनिंर्ऋतायुब्भ्यांन्त्वा ॥ १० ॥ [२-४]
यावांम् ॥ यावाङ्कशामधुंमत्यश्विनासूनृतांवती ॥ तयां

यज्ञम्मिमिक्षतम् ॥ उपयागृहीतोस्याश्विब्भ्यान्त्वैषतेयोनि
र्माद्ध्वीब्भ्यान्त्वा ॥ ११ ॥ [१-५] तम्प्रत्नथा । पूर्व्व
थाव्विश्वथेमथाज्ज्येष्ठतातिम्बर्हिषदꣳस्वर्व्विदम् ॥ प्रतीचीनं
वृजनन्दोहसेधुनिमाशुञ्जयन्तमनुयासुव्वर्द्धसे ॥ उपयामगृ
हीतोसिशण्डायत्त्वैषतेयोनिर्व्वीरताम्पाह्यपमृष्टꣳशण्डोदेवा
स्त्वाशुक्रपाःप्प्रणयन्त्वनाधृष्टासि ॥ १२ ॥ सुवीरोव्वीरान् ॥
सुवीरोव्वीरान्प्रजनयन्परीह्यभिरायस्पोषेणयजमानम् ॥

स॒ञ्ज॒ग्ग्मा॒नोदि॒वापृ॑थि॒व्व्याशु॒क्रःशु॒क्रशो॑चि॒षानि॑रस्त्त॒ꣳशण्ड॑÷
शु॒क्रस्या॑धि॒ष्ठान॑मसि ॥१३॥ अच्छि॑न्नस्यते । देवसोमसु॒वीर्य्य॑
स्यरा॒यस्प्पो॑षस्यददि॒तार॑÷स्याम ॥ साप्प्र॑थ॒मासँस्कृ॑तिर्व्वि॒श्श्ववा॑
रा॒सप्प्र॑थ॒मोव्वरु॑णोमि॒त्त्रोऽअ॒ग्निः ॥१४॥ सप्प्र॑थ॒मः ॥ सप्प्र॑थ॒मो
बृ॒ह॒स्प्पति॑[1]श्श्चि॒कि॒त्त्वाँस्त॒स्म्मा॒ऽइन्द्रा॑यसु॒तमाजु॑होत॒स्वाहा॑ ॥
[2]तृ॒म्पन्तु॒होत्त्रा॒मद्ध्वो॒याः स्वि॑ष्टा॒याः सु॒प्प्रीता॒ꣳसु॒हु॑ता॒यत्त्स्वाहाया॑

---

[1] तथयोः सम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १३६ सू.) इत्यनेन नकारस्य सकारे अनुनासिकमुपधा प्रागन्तस्थायाः (शु. य. प्रा. ३ अ. १३१ सू.) इत्यनेन चोपधायामनुनासिके कृते रूपम् । नात्र धामन्छत्रून्. (शु. य. प्रा. ३ अ. १४६ सू.) इति निषेधस्त्वंपरत्वाभावात् ॥

[2] तृम्पन्तु होत्राः । अत्र ऋषरेभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे विधीयमानं णत्वं प्राप्तं परञ्च तवर्गे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ९४ सू.) इत्यनेन निषेधान्न णत्वम् ।

डुग्नीत् ॥ १५ ॥ [४-६] अ॒यंव्वे॒नः ॥ अ॒यंव्वे॒नश्चो॑दय॒
त्पृश्नि॑न्नगर्ब्भा॒ज्ज्योति॑र्ज्जरायू॒रज॑सोव्वि॒माने॑ ॥ इ॒मम॒पाᳬस॑ङ्ग॒मे
सू॒र्य्यँ॑स्य॒शिशु॒न्नव्विप्प्रा॑म॒तिभी॑रिहन्ति ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि॒म
र्क्का॑यत्त्वा ॥ १६ ॥ म॒नो॑न । येषु॒हव॑नेषु॒ति॒ग्ग्मं॑व्विप॒ᳬशच्च्या॑व्वनु॒
थो॑द्द्रव॑न्ता ॥ आयःशर्य्या॑भिस्तुविनृ॒म्म्णोऽअ॒स्याश्श्री॑णीता॒
दि॒शङ्गभ॑स्त्तावे॒षते॒योनि॑ः प्प्र॒जाःपा॒ह्यपं॑मृष्ट्टोमर्क्कौ॑दु॒वास्त्वा॑म
न्थि॒पाःप्प्रण॑य॒न्त्वना॑ध्धृष्ट्टासि ॥ १७ ॥ सु॒प्प्र॒जाः । प्प्र॒जाः

प्र॑ज॒नय॒न्परी॑ह्य॒भिरा॒यस्प्पोषे॑ण॒यज॑मानम् ॥ स॒ञ्ज॒ग्ग्मा॒नो
दि॒वापृ॑थि॒व्याम॒न्थीम॒न्थिशो॑चिषा॒निर॑स्त्तो॒मर्क्को॑म॒न्थिनो॑धि॒
ष्ठान॑मसि ॥ १८ ॥ [३-७] येदे॑वासः ॥ येदे॑वासोदि॒व्येका॑
दश॒स्त्थपृ॑थि॒व्याम॒ध्येका॑दश॒स्त्थ ॥ अ॒प्प्सु॒क्षितो॑महि॒नैका॑दश॒
स्त्थतेदे॑वासोय॒ज्ञमि॒मञ्जु॑षद्ध्वम् ॥ १९ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो॑सि ॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्याग्ग्र॒य॒णो॑सि॒स्वा॒ग्ग्रयणः पा॒हिय॒ज्ञम्पा॒हिय॒ज्ञ
प॑तिं॒विष्ण्णु॒स्त्वामि॑न्द्रि॒येण॑पातु॒विष्ण्णु॒न्त्वम्पा॑ह्य॒भिसव॑ना

निपाहि ॥ २० ॥ सोमःपवते ॥ सोमःपवतेसोमःपवतेस्मैब्रह्मणेस्मैक्षत्रायास्मैसुन्वतेयजमानायपवतऽइषऽऊर्जेपवतेद्भ्यऽओषधीभ्यःपवतेद्यावापृथिवीभ्याम्पवतेसुभूतायपवतेविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यऽएषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः ॥ २१ ॥ [३-८] उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाबृहद्वतेवयस्वतऽउक्थाव्यङ्गृह्णामि ॥ यत्तऽइन्द्रबृहद्वयस्तस्मैत्वाविष्णवेत्वैषतेयोनिरुक्थेभ्यस्त्वादेवेभ्यस्त्वादेवाव्यँ

ऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामिमित्त्रावरुणाभ्यान्त्वा ॥ २२ ॥ मित्त्रा
वरुणाभ्यान्त्वा । देवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामीन्द्रायत्त्वादेवा
व्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामीन्द्राग्निभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायु
षेगृह्णामीन्द्रावरुणाभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामी
न्द्राबृहस्पतिभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामीन्द्रावि
ष्णुभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामि ॥ २३ ॥ [२-९]

सं. १० मूर्द्धानन्दिवः ॥ मूर्द्धानन्दिवोऽअरतिम्पृथिव्यावैश्वानरमृतऽ

आजातमग्निम् ॥ कविꣳसम्म्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापा
त्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ २४ ॥ उपयामगृहीतोसि । ध्रुवोसिध्रुव
क्षितिर्ध्रुवाणान्ध्रुवतमोच्च्युतानामच्च्युतक्षित्तमऽएषतेयोनिर्वै
श्वानरायत्त्वा ॥ ध्रुवन्ध्रुवेणमनसाव्वाचासोममवनयामि ॥ अथा
नऽइन्द्रऽइद्विशोसपत्नाःसमनसस्करत् ॥ २५ ॥ [२-१०] यस्ते
द्रप्सस्कन्दतियस्तेऽअꣳशुर्ग्ग्रावच्च्युतोधिषणयोरुपस्थात् ॥
अद्ध्वर्य्योर्वापरिवायःपवित्रात्तन्तेजुहोमिमनसावषट्कृतꣳस्वा

हादेवानामुत्क्रमणमसि ॥ २६ ॥ [१-११] प्राणायमे । वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वव्यानायमेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वोदानायमेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वव्वाचेमेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वक्रतूदक्षाभ्याम्मेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वश्श्रोत्रायमेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वचक्षुर्भ्याम्मेव्वर्च्चोदसौव्वर्च्चसेपवेथमात्मनेमे ॥ २७ ॥ आत्मनेमे । वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वौजसेमेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वायुषेमेव्वर्च्चोदाव्वर्च्चसेपवस्वविश्श्वाभ्योमेप्रजाभ्योव्वर्च्चोदसौव्वर्च्चसेपवेथाम् ॥ २८ ॥

कौसि । कतमोसिकस्यासिकोनामासि ॥ यस्यतेनामामन्म
हियन्त्वासोमेनातीतृपाम ॥ भूर्भुवःस्वःसुप्रजाःप्रजाभिः
स्याꣳसुवीरोवीरैःसुपोषःपोषैः ॥ २९ ॥ [३-१२] उपया
मगृहीतोसिमधवेत्त्वोपयामगृहीतोसिमाधवायत्त्वोपयामगृ
हीतोसिशुक्रायत्त्वोपयामगृहीतोसिशुचयेत्त्वोपयामगृहीतो
सिनभसेत्त्वोपयामगृहीतोसिनभस्यायत्त्वोपयामगृहीतोसीषे
त्त्वोपयामगृहीतोस्यूर्ज्जेत्त्वोपयामगृहीतोसिसहसेत्त्वोपयामगृ

हीतोसिसहस्यायत्त्वोपयामगृहीतोसितपसेत्त्वोपयामगृहीतो
सितपस्यायत्त्वोपयामगृहीतोस्यꣳहसस्पतयेत्त्वा ॥ ३० ॥

[१-१३] इन्द्राग्नीऽआगतम् ॥ इन्द्राग्नीऽआगतꣳसुतङ्गी
र्भिर्न्नभोव्वरेण्ण्यम् ॥ अस्यपातन्धियेषिता ॥ उपयामगृहीतो
सीन्द्राग्निब्भ्यान्त्वैषतेयोनिरिन्द्राग्निब्भ्यान्त्वा ॥ ३१ ॥

[१-१४] आघ ॥ आ[1]घायेऽअग्निमिन्धतेस्तृणन्तिबर्हिरानु

---

[1] आघाये । अत्र अथोदारिथशोचपनयसादयर्जुवृषशत्रुसलक्ष्माघाघारात्पृभवत यकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) यकारे परे एते दीर्घा भवन्ति । तेन घ इत्यस्याकारस्य दीर्घः । एवम् अघायतः इत्यत्रापि दीर्घः ।

षक् ॥ येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नीन्द्रा
भ्यान्त्वैषतेयोनिरग्नीन्द्राभ्यान्त्वा ॥ ३२ ॥ [१-१५]
ओमासश्च[1]र्षणीधृतः ॥ ओमासश्चर्षणीधृतोव्विश्वेदेवासऽआ
गत ॥ दाश्वाꣳसोदाशुषः सुतम् ॥ उपयामगृहीतोसिव्विश्वे
भ्यस्त्वादेवेभ्यऽएषतेयोनिर्व्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः ॥ ३३ ॥
[१-१६] व्विश्वेदेवासः ॥ व्विश्वेदेवासऽआगत[2]शृणुतामऽइमꣳ

---

१ अत्र पिबासोमम् । (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनेन चर्षणिशब्दस्येकारस्य दीर्घे चर्षणीधृतः । २ शृणुत मऽइमम् । अत्र शृणुतत्विषिध्रजिभवतपिबेतस्मातिष्ठरक्षा मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे परे एते दीर्घा भवन्ति । इति तकारस्य दीर्घे शृणुतामऽइमम् ।

हवम् ॥ एदम्बर्हि[1]र्न्निषीदत ॥ उपयामगृहीतोसिविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यंऽएषतेयोनिर्व्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यंः ॥ ३४ ॥ [१-१७] इन्द्रंमरुत्त्वꣳ ॥ इन्द्रंमरुत्त्वऽइहपाहिसोमँय्यथाशार्य्यातेऽअपिबꣳसुतस्य ॥ तवप्प्रणीतीतवशूरशर्म्मन्नाविवासन्तिकवयंःसुयज्ञाः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामरुत्त्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्त्वते ॥ ३५ ॥ [१-१८] मरुत्त्वन्तंवृषभं । वावृधानमकवारिन्दिव्यꣳशासमिन्द्रम् ॥

---

[1] बर्हिर्निषीदत अत्र निःसीदत इति पदम् । अत्र नेः सीदतेः (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन नेः परस्य सीदतेत्यत्रस्थसकारस्य षकारः ।

वि[1]श्वासाहमवसेनूतनायोग्रꣳसहोदामिहतꣳहुवेम ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामरुत्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्वते ॥ [2][१-१९] उपयामगृहीतोसिमरुतान्त्वौजसे ॥३६॥ [१-२०] सजोषाऽइन्द्र ॥ सजोषाऽइन्द्रसगणोमरुद्भिꣳसोमम्पिबवृत्रहाशूरविद्वान् ॥ [3]जहिशत्रूँ १ ॥ रपमृधोनुदस्वाथाभयङ्कृणुहिविश्वतोनꣳ ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वा

---

१ विश्श्वासाहम्। अत्र विश्वशब्दाकारस्य विश्वसहभुवपुषवसुषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १०१ सू.) इत्यनेन सहपरे दीर्घाकारः। २ (इति शतपथे)। ३ शत्रूँ १॥ रपमृधः। अत्र स्वर औपशविः (शु. य. प्रा. ३ अ. १३२ सू.) इत्यनेन नकारस्य स्वरे परे अनुस्वारे उपधायामनुनासिक्ये च रूपम्।

मरुत्त्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्त्वते ॥ ३७ ॥ [१-२१]

मरुत्त्वाँ[1] २ ॥ ऽइन्द्र । वृषभोरणायपिबासोमंमनुष्ष्वधम्मदाय ॥ आसिञ्चस्वजठरेमद्ध्वऽऊर्म्मिन्त्वꣳराजासिप्प्रतिपत्त्सुतानाम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामरुत्त्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्त्वते ॥३८॥ [१-२२] महाँ २ ॥ ऽइन्द्रः ॥

महाँ २ ॥ ऽइन्द्रोनृवदाचर्षणिप्प्राऽउताद्विबर्हाऽअमिनश्सहो

---

[1] मरुत्वान् इन्द्रः । अत्राकारोपधो यकारम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १४३ सू.) इत्यनेन स्वरे परे नकारस्य यकारे कृते उपधायामनुनासिक्ये च यवयोः पदान्तयोः स्वरमध्ये लोपः (शु. य. प्रा. ४ अ. १२५ सू.) इत्यनेन यकारलोपे न परकाल० (शु. य. प्रा. ३ अ. ४ सू.) इत्यनेन सन्धेर्निषेधः । तथैव महाँ २ इन्द्रः ।

भिᳫं ॥ अस्म्मद्र्य्यग्ग्वावृधेव्वीर्य्यायोरुः पृथुः सुकृंतᳫं[1]कर्तृभिर्भूत् ॥ उपयामगृंहीतोसिमहेन्द्रायंत्त्वैषतेयोनिर्म्महेन्द्रायंत्त्वा ॥३९॥ [१-२३] महाँ २॥ ऽइन्द्रः ॥ महाँ २॥ ऽइन्द्रो यऽओजंसापर्ज्जन्न्योवृष्टिमाँ २॥ ऽइंव ॥ स्तोमैर्व्वत्सस्यंव्वावृधे ॥ उपयामगृंहीतोसिमहेन्द्रायंत्त्वैषतेयोनिर्म्महेन्द्रायंत्त्वा ॥४० [१-२४] उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्जातवेंदसन्देवंव्वहन्तिकेतवंः ॥

---

[1] कर्तृभिः । अत्र परंतु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यस्यापवादभूतेन ऊष्मान्त. (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन तकारस्य द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे च (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन ऋवर्णे परे व्यञ्जनस्य द्विर्भावनिषेधान्न द्वित्वम् । एतादृशेष्वन्येष्वपि बोध्यम् ।

दृ॒शेव्विश्वा॑य॒सूर्य॒ꣳ॒स्वाहा॑ ॥४१॥ चि॒त्रन्दे॒वाना॑म् ॥ चि॒त्रन्दे॒वा
ना॒मुद॑गा॒दनी॑क॒ञ्चक्षु॑र्म्मि॒त्रस्य॒व्वरु॑णस्या॒ग्नेः ॥ आप्प्रा॒द्यावा॑
पृथि॒वीऽअ॒न्तरि॑क्ष॒ꣳसूर्य॑ऽआ॒त्माजग॑तस्त्त॒स्त्थुष॑श्च॒स्वाहा॑
॥ ४२ ॥ अग्ने॒नय॑ । सु॒पथा॑रा॒येऽअ॒स्मान्विश्वा॑निदेवव्व॒युना॑
निव्वि॒द्वान् ॥ यु॒यो॒द्ध्य॒स्मज्जु॑हुरा॒णमेनो॒भूयि॑ष्ठान्ते॒नम॑ऽउ
क्तिंव्विधेम॒स्वाहा॑ ॥ ४३ ॥ अ॒यन्न॑÷ ॥ अ॒यन्नो॑ऽअ॒ग्निर्व्वरि॑
वस्कृणोत्त्व॒यम्मृध॑÷पु॒रऽए॑तुप्प्रभि॒न्दन् ॥ अ॒यंव्वाजा॑ञ्जयतु॒वा

जंसातावयꣳशत्रूँञ्जयतुजर्हृषाणꣳस्वाहा ॥ ४४ ॥ रूपेणवꣳ ॥
रूपेणवोरूपमभ्यागान्तुथोवोविश्ववेदाविभजतु ॥ ऋतस्य
पथाप्प्रेतचन्द्रदक्षिणाविस्व[1]ꣳपश्श्यव्यन्तरिक्षँय्यतस्वसदस्यैः
॥ ४५ ॥ ब्राह्मणमद्य । विदेयम्पितृमन्तम्पैतृमत्त्यमृषिमा
र्षेयꣳसुधातुदक्षिणम् ॥ अस्म्मद्रातादेवत्रागच्छतप्प्रदातार
माविशत ॥ ४६ ॥ अग्नयेत्त्वा ॥ अग्नयेत्त्वामह्यंवरुणोददातु

---

[1] विस्वः । अत्र वेर्युदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ६७ सू.) इत्यनेन वेः उपसर्गात्परस्य सकारस्य यकारोदये षकारो भवति। अतो नात्र सकारात्परस्य वकारोदयस्य वेरुपसर्गस्य सकारस्य षकारः ।

सोमृतत्त्वमशीयायुर्द्दात्रऽएधिमयोमह्यम्प्रतिग्ग्रहीत्रे रुद्राय
त्वामह्यँव्वरुणोददातुसोमृतत्त्वमशीयप्प्राणोदात्रऽएधिव्वयो
मह्यम्प्रतिग्ग्रहीत्रे बृहस्प्पतयेत्त्वामह्यंव्वरुणोददातुसोमृतत्त्व
मशीयत्त्वग्ग्दात्रऽएधिमयोमह्यम्प्रतिग्ग्रहीत्रे यमायत्त्वामह्यं
व्वरुणोददातुसोमृतत्त्वमशीयहयोदात्रऽएधिव्वयोमह्यम्प्रति
ग्ग्रहीत्रे ॥ ४७ ॥ कोदात् ॥ कोदात्त्कस्म्माऽअदात्त्कामोदा
त्त्कामायादात् ॥ कामोदाताकामः÷प्प्रतिग्ग्रहीताकामैतत्ते

॥ ४८ ॥ [८-२५] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यः पंच, वाममद्यद्वे, सुशर्मास्येका, बृहस्पतिसुतस्यद्वे, हरिरसिचतस्रः, समिन्द्रेऽष्टौ, माहिः पंच, ऽएजतुदशमास्यः पंचा, तिष्ठैका, सुक्ष्वाह्येके, न्द्रामिदेका, यस्मान्नद्वे, ऽग्नेपवस्वो, त्तिष्ठन्न, दृश्रमु, दुत्यमेकैका, जिघ्र द्वे, विनइन्द्र, वाचस्पतिं, विश्वकर्मन्नेकैका, ग्नयेत्वाचतस्र,

इहरातिस्तिस्रः, परमेष्ठीदश, त्रयोविꣳशतिस्त्रिषष्टिः ॥ [अ. ८ मं. ६३ अनु. २३] हरिः ॐ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्यादि॒त्त्येभ्य॑स्त्वा ॥ व्विष्ण्ण॑ऽउरुगा॒यै॒षते॒सोम॒स्तꣳर॑क्षस्व॒मात्त्वा॑दभन् ॥ १ ॥ क॒दा॒च॒न । स्त॒रीर॑सि॒नेन्द्र॑सश्चसि दा॒शुषे॑ ॥ उ॒पो॒पेन्नुम॑घव॒न्भूय॒ऽइन्नु॒ते॒दानं॑दे॒वस्य॑पृच्यतऽआदि॒त्त्येभ्य॑स्त्वा ॥ २ ॥ क॒दा॒च॒न । प्प्रयु॑च्छस्यु॒भेनिपा॑सि॒जन्म॑नी ॥ तुरी॑यादित्त्यु॒सव॑नन्तऽइन्द्रि॒यमात॑स्त्थाव॒मृतं॑न्दि॒

शु. य. संहि. ब्भ्यादित्त्येब्भ्यंस्त्त्वा ॥ ३ ॥ सुज्ज्ञोदेवानाम् ॥ सुज्ज्ञोदेवाना पू. अ.
म्प्प्रत्त्यैतिसुम्म्नमादित्त्यासोभवता[1]मृडयन्त÷ ॥ आवोर्व्वाची ॥ ६२ ॥ ॥ ८ ॥
सुमतिर्व्ववृत्त्यादुह्होश्चिद्यावरिवोवित्तरासदादित्त्येब्भ्यंस्त्त्वा
॥ ४ ॥ व्विवस्वन्नादित्त्य ॥ व्विवस्वन्नादित्त्यैषतेसोमपीथस्त्त
स्मिन्न्मत्त्स्व ॥ श्रदस्म्मैनरोव्वचंसेदधातनयदाशीर्द्दादम्पती
व्वाममश्श्नुतश् ॥ पुमान्न्पुत्त्रोजायतेव्विन्दतेव्वस्वधाव्विश्वाहारपऽ
एधतेगृहे ॥ ५ ॥ [५-१] व्वाममद्य । संवितर्व्वाममुश्श्वोदिवे ॥ ६२ ॥

---

[1] भवत मृडयन्तः । अत्र शृणुत्विविधिभ्रजिभवतपिबेतस्मतिष्ठरक्षा मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे दीर्घे भवता मृडयन्तः ।

दि॑वेव्वा॒मम॒स्म्मब्भ्य॑ꣳसावीः ॥ व्वा॒मस्य॒हिक्षय॑स्यदे॒वभू॒रे॑र॒याधि॒
याव्वा॒म॒भाज॑÷स्याम ॥ ६ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो॒सि । सावि॒त्रो॒
सि॒चनो॒धाश्व॑न्नो॒धाऽअ॑सि॒चनो॒मयि॑धे॒हि ॥ जिन्व॑य॒ज्ञञ्जिन्व
य॒ज्ञप॑ति॒म्भगा॑यदे॒वाय॑त्त्वासवि॒त्रे ॥ ७ ॥ [२-२] शतम्
॥ ३०० ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो॒सि । सु॒शर्म्मा॑सिसुप्प्रतिष्ठा॒नो॒बृ॒हदु॒
क्षाय॒नमः॑ ॥ व्विश्वे॑ब्भ्यस्त्त्वादे॒वेब्भ्य॑ऽए॒षते॒योनि॒र्व्विश्वे॑ब्भ्य
स्त्त्वादे॒वेब्भ्यः॑ ॥ ८ ॥ [१-३] उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो॒सि ॥ उ॒प

यामगृहीतोसि[1]बृहस्पतिसुतस्यदेवसोमतऽइन्दौरिन्द्रियावतᳶ
पत्नीवतोग्ग्रहाँ २ ॥ ऽऋध्यासम् ॥ अहम्परस्तादहमवस्ता
द्यदन्तरिक्षन्तदुमेपिताभूत् ॥ अहꣳसूर्य्यमुभयतोददर्शाह
न्देवानाम्परमङ्गुहायत् ॥ ९ ॥ अग्ना ३॥ ऽइपत्नीवन् ॥
अग्ना ३ ॥ ऽइपत्नीवन्त्सजूर्देवेनत्त्वष्ट्रासोमम्पिबस्वाहा ॥
प्रजापतिर्वृषासिरेतोधारेतोमयिधेहिप्प्रजापतेस्त्तेवृष्णोरेतो ॥ ६२ ॥

---

१ बृहस्पतिसुतस्य । अत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सस्य षत्वे प्राप्ते अनुसन्तनोतु बृहस्पति० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन समानपदे सस्य प्रकृतिभावविधानान्न षत्वम् । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति पकारस्य द्वित्वम् ।

धसौरेतोधामशीय ॥ १० ॥ [२-४] उपयामगृहीतोसि ॥ उपयामगृहीतोसिहरिरसिहारियोजनोहरिब्भ्यान्त्वा ॥ हर्य्योर्द्धानास्त्थसहसोमाऽइन्द्राय ॥ ११ ॥ यस्त्ते । ऽअश्श्वसनिर्ब्भक्षोयोगोसनि[1]स्तस्यतऽइष्ट्टयजुषस्त्तुतस्त्तोमस्यशस्त्तोक्क्थस्योपहूतस्योपहूतोभक्षयामि ॥ १२ ॥ देवक्कृतस्यैनसः ॥ देवक्कृतस्यैनसोवयजनमसिमनुष्ष्यक्कृतस्यैनसोवयजनमसिपितृक्कृतस्यैनसोवयजनमस्यात्त्मक्कृतस्यैनसोवयजनमस्यैनसऽए

---

[1] गोसनिस्त. । भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ अनुसन्त० (३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिध्यते।

नसोवयजंनमासि ॥ यच्चाहमेनोव्विद्वाँश्चकारयच्चाविद्वाँस्तस्य
सर्व्वस्यैनंसोवयजंनमासि॥१३॥ संव्वर्च्चँसा॥ संव्वर्च्चँसापयंसासन्त
नूभिरगंन्महिमनंसासꣳशिवेनं ॥ त्वष्टांसुदत्रोव्विदंधातुरायो
नुंमार्ष्टुतन्वोयद्विलिष्टम्॥१४॥ [४-५] समिन्द्र। णोमनंसाने
षिगोभिꣳसꣳसूरिभिर्म्मघवन्तसꣳस्वस्त्या॥ सम्ब्रह्मणादेव
कृतँयदस्तिसन्देवानाꣳसुमतौयज्ञियानाꣳस्वाहा॥१५॥

---

१ समिन्द्रणो । अत्र इन्द्र नः इति पदद्वयेन आविश्य० (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन समानपदत्वाभावाण्णत्वाप्राप्तौ निपण्णायरथवाहण । मिन्द्रऽएणस्परिणीयते समिन्द्रण० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

संव्वर्च्चसा ॥ संव्वर्च्चसापयंसासन्तनूभिरगंन्महिमनंसासꣳशि
वेनं। त्वष्टांसुदत्रोव्विदंधातुरायोनुंमार्ष्टुतन्वोयद्विलिंष्टम् ॥ १६ ॥
धातारातिः। संवितेदञ्जुंषताम्प्रजापंतिर्न्निधिपादेवोऽअग्निः ॥
त्वष्टाव्विष्णुंःप्प्रजयांसꣳरराणायजंमानायद्द्रविंणन्दधात
स्वाहां ॥ १७ ॥ सुगावंः ॥ सुगावोंदेवाꣳसदंनाऽअकर्म्मयऽ
आंजग्ग्मेदꣳसवंनञ्जुषाणाः ॥ भरंमाणाव्वहंमानाहवीꣳष्य
स्म्मेधंत्तवसवोव्वसूनिस्वाहां ॥ १८ ॥ याँ २ ॥ ऽआवंहꣳ ॥

याँ २॥ ऽआवहऽउशतोदेवदवाँस्त्तान्प्रेरयस्वेऽअग्नेसधस्त्थे॥
जक्षिवाꣳसः पपिवाꣳस श्चविश्वेसुङ्घर्म्मꣳस्वरातिष्ठतानु
स्वाहा॥ १९॥ व्वयꣳहि। त्त्वाम्प्प्रयतियज्ञेऽअस्मिन्नग्नेहोतार
मवृणीमहीह॥ ऋधगयाऽऋधगुताशमिष्ठाःप्प्रजानन्यज्ञमु
पयाहिव्विद्वान्त्स्वाहा॥२०॥ देवागातुविदः॥ देवागातुविदोगा
तुव्वित्त्वागातुमित॥ मनसस्प्पतऽइमन्देवयज्ञꣳस्वाहाव्वातेधाः
॥ २१॥ यज्ञंयज्ञम्॥ यज्ञंयज्ञङ्गच्छयज्ञपतिङ्गच्छस्वाँय्योनिं

ङ्गच्छस्वाहा ॥ एषतेयज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकꣳसर्व्ववीरस्तञ्जुषस्वस्वाहा ॥ २२ ॥ [८-६] माहिः माहिर्भूर्म्मापृदाकुः । उरुꣳहिराजाव्वरुणश्चकारसूर्य्यायपन्थामन्वेतवाऽउं ॥ अपदेपादाप्प्रतिधातवेकरुतापवक्ताहृदयाव्विधश्चित्[1] ॥ नमोव्वरुणायाभिष्ठितोव्वरुणस्यपाशः ॥ २३ ॥ अग्नेरनीकम् ॥ अग्नेरनीकमपऽआविवेशापान्नपात्प्रतिरक्षन्नसुर्य्यम् ॥ दमेदमेस

---

[1] हृदयाविधश्चित् । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रभङ्गुरवयुनाश्वस्यहृदय० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे हृदयाकारस्य दीर्घाकारो विधीयते । अतो हृदयशब्दाकारस्य दीर्घाकारः ।

मिधँऽरुयक्ष्यग्ग्नेष्प्रातिंतेजिह्वाघृतमुच्चंरण्ण्यत्त्स्वाहा ॥ २४ ॥ समु
द्द्रेते ॥ समुद्द्रेतेहृदयमप्प्स्वन्तश्शसन्त्वाव्विशन्त्वोषधीरुतापः ॥
यज्ञस्यत्त्वायज्ञपतेसूक्क्तोक्क्तौनमोवाकेव्विधेमयत्त्स्वाहा ॥ २५ ॥
देवीरापः ॥ देवीरापऽएषवोगर्ब्भस्त्तꣳसुप्प्रीतꣳसुभृतम्बिभृत ॥
देवसोमैषतेलोकस्त्तस्म्मिञ्छञ्चव्वक्ष्वपरिचव्वक्ष्व ॥ २६ ॥ अव
भृथनिचुम्पुण । निचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अवदेवैर्द्देवकृतमे
नोयासिषमवमर्त्त्यैर्म्मर्त्त्यकृतम्पुरुराव्ण्णोदेवरिषस्प्पाहिदेवा

ना॑ꣳस॒मिद॑सि ॥ २७ ॥ [५-७] एज॑तु॒दश॑मास्यः ॥ एज॑तु॒दश॑मास्यो॒गर्भो॑ज॒रायु॑णास॒ह ॥ यथा॒यं॑वा॒युरेज॑ति॒यथा॑समु॒द्रऽएज॑ति ॥ ए॒वायन्दश॑मास्यो॒ऽअस्त्र॑ज्ज॒रायु॑णास॒ह ॥ २८ ॥ यस्यै॑ते । य॒ज्ञियो॒गर्भो॑यस्यै॒योनिर्हिर॒ण्ययी॑ ॥ अङ्गा॒न्यह्रु॑ता॒यस्य॒तम्मा॒त्रास॑मंजीगम॒ꣳस्वाहा॑ ॥ २९ ॥ पु॒रु॒द॒स्मोव्विषु॑रूपः ॥ पु॒रु॒द॒स्मोव्विषु॑रूप॒ऽइन्दु॑र॒न्तर्म्महि॒मान॑मानञ्ज॒धीर॑ः ॥ एक॑पदीन्द्वि॒पदी॑न्त्रिपदी॒ञ्चतु॑ष्पदीम॒ष्टाप॑दी॒म्भुव॒नानु॑

प्रथन्ताꣳस्वाहा ॥ ३० ॥ मरुतोयस्य ॥ मरुतोयस्यहिक्षये [1]पाथादिवोविमहसꣳ ॥ ससुगोपातमोजनः ॥ ३१ ॥ महीद्यौः । पृथिवीचनऽइमँऽयज्ञम्मिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नोभरीमभिꣳ ॥ ३२ ॥ [५-८] [2]आतिष्ठ । वृत्रहन्रथँऽयुक्तातेब्रह्मणाहरी ॥ अर्वाचीनꣳसुतेमनोग्रावाकृणोतुवग्नुना ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाषोडशिनंऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वा

---

[1] अत्र पिबा सोमम् (शु. य. प्रा. अ. १३० सू.) इत्यनेन पाथ इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घः। [2] आतिष्ठ वृत्रहन्। अत्र तिष्ठाद्युदात्तम्। (शु. य. प्रा. ३ अ. १०४ सू.) तिष्ठेत्येतत्पदं दीर्घमापद्यते यद्याद्युदात्तं भवति। इत्यनेन विधीयमानो दीर्घाकार आतिष्ठपदस्य आद्युदात्तत्वाभावेन न दीर्घः।

षोड॒शिनँ॑ ॥ ३३ ॥ [१-९] [1]यु॒क्ष्वाहि । के॒शिना॒हरी॒वृष॑णा क॒क्ष्य॒प्रा ॥ अथा॑नऽइन्द्रसोमपागि॒रामु॒प॑श्रुतिञ्चर ॥ उ॒प या॒मगृ॑हीता॒सीन्द्रा॑यत्त्वाषोड॒शिनं॑ऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाषो डशिनँ॑ ॥ ३४ ॥ [१-१०] इन्द्र॒मित् ॥ इन्द्र॒मिद्धरी॑व्वह॒तोप्प्र॑ति धृष्टशवसम् ॥ ऋषी॑णाञ्चस्तु॒तीरु॒प॑य॒ज्ञञ्चमानु॑षाणाम् ॥ उ॒प या॒मगृ॑हीता॒सीन्द्रा॑यत्त्वाषोड॒शिनं॑ऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाषो डशिनँ॑ ॥ ३५ ॥ [१-११] यस्मा॒न्न । जा॒तश्परो॑ऽअ॒न्योऽअ

---

१ अत्र पिबा सोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १३० सू.) इत्यनेन अकारस्य दीर्घे युक्ष्वाहि इति ।

स्ति॒यऽआ॑वि॒वेश॒भुव॑नानि॒विश्वा॑ ॥ प्र॒जाप॑तिᳲप्प्र॒जया॑सꣳ
ररा॒णस्त्रीणि॒ज्योती॑ꣳषिसचते॒सषो॑ड॒शी ॥ ३६ ॥ इन्द्र॑श्च ।
स॒म्म्राड्व॑रुण॒श्च॒राजा॒तौते॑भ॒क्षञ्च॑क्क्रतु॒रग्ग्र॑ऽए॒तम् ॥ तयो॑र॒हमनु॑भ॒
क्षम्भ॑क्षयामि॒व्वाग्ग्दे॒वीजु॑षा॒णासोम॑स्यतृप्प्यतु॒स॒हप्प्रा॒णेन॒स्वा
हा॑ ॥ ३७ ॥ [२-१२] अग्ग्ने॒पव॑स्व ॥ अग्ग्ने॒पव॑स्व॒स्वपा॑ऽअ॒स्म्मे
वर्च्च॑÷सुवीर्य्य॑म् ॥ दध॑द्र॒यिम्मयि॒पोष॑म् ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्य॒
ग्नये॑त्वा॒व्वर्च्च॑सऽए॒षते॒योनि॑र॒ग्नये॑त्वा॒व्वर्च्च॑से ॥ अग्ग्ने॑व्वर्च्चस्वि॒न्त्व

र्च्चँस्वाँस्त्त्वन्देवेष्ष्वासिव्वर्च्चँस्वानहम्मनुष्ष्येषुभूयासम् ॥ ३८ ॥
[१-१३] उत्तिष्ठन्नोजसा ॥ उत्तिष्ठन्नोजसासहपीत्त्वीशिप्प्रेऽ
अवेपयः ॥ सोममिन्द्रचमूसुतम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्राय
त्त्वौजसऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वौजसे ॥ इन्द्रौजिष्ठौजिष्ठस्त्त्व
न्देवेष्ष्वस्योजिष्ठोहम्मनुष्ष्येषुभूयासम् ॥ ३९ ॥ [१-१४]
अदृश्श्रमस्य । केतवोव्विरश्म्मयोजनाँ२ ॥ ऽअनु ॥ भ्राजन्तोऽ
अग्ग्नयोयथा ॥ उपयामगृहीतोसिसूर्य्यायत्त्वाऽभ्राजायैषते

योनिꣳसूर्य्यायत्त्वाभ्भ्राजाय ॥ सूर्य्यँभ्भ्राजिष्ठभ्भ्राजिष्ठस्त्त्व
न्देवेष्ष्वसिभ्भ्राजिष्ठोहम्मंनुष्ष्येषुभूयासम् ॥ ४० ॥ [१-१५]
उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्जातवेदसन्देवंव्वहन्तिकेतवः ॥ दृशेव्वि
श्वांयसूर्य्यम् ॥ उपयामगृंहीतोसिसूर्य्यायत्त्वाभ्भ्राजायैषते
योनिꣳसूर्य्यायत्त्वाभ्भ्राजाय ॥ ४१ ॥ [१-१६] आजिग्घ्र ॥
आजिंग्घ्रकलशंम्मह्यात्त्वांव्विशन्त्वन्दवꣳ ॥ पुनंरूर्ज्जानिवंर्त्त
स्वसानंः सहस्रंन्धुक्ष्वोरुधांरापयंस्वतीपुनर्म्माविंशताद्द्रयिः

॥ ४२ ॥ इडेरन्तैं ॥ इडेरन्तेहव्व्येकाम्म्येचन्द्रेज्ज्योतोदितिसरं
स्वातिमाहिव्विश्श्रुति ॥ एतातेंऽअग्घ्न्ये[1]नामानिदेवेब्भ्योमासुकृतं
म्ब्रूतात् ॥ ४३ ॥ [२-१७] व्विनः ॥ व्विनऽइन्द्रमृधोंजहि
नीचायंच्छपृतन्न्यतश् ॥ योऽअस्म्माँ२ ॥ ऽअभिदासत्त्यधं
र[2]ङ्गमयातमः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाव्विमृधेऽएषते
योनिरिन्द्रायत्त्वाव्विमृधे ॥ ४४ ॥ [१-१८] व्वाचस्प्पतिं ।

---

[1] अस्य नामानि । अत्र नामानिपदस्थस्य निशब्दो बहुलम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इति सूत्रेण पदान्तीयस्य निशब्दस्य लोपे प्राप्तेऽपि सूत्रे बहुलम् ग्रहणात्क्वचिन्न भवति । तेन नात्र लोपः ।

[2] अत्र पिबा सोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १३० सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे जाते गमयातमः ।

व्विश्वकर्म्माणमूतयेमनोजुवंव्वाजेऽ[1]अद्याहुवेम ॥ सनोव्विश्वा
निहवनानिजोषाद्विश्वशम्भूरवसेसाधुकर्म्मा ॥ उपयामगृही
तोसीन्द्रायत्त्वाव्विश्वकर्म्मणऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाव्विश्वक
र्म्मणे ॥ ४५ ॥ [१-१९] व्विश्वकर्म्मन्हविषा ॥ व्विश्वकर्म्म
न्हविषाव्वर्द्धनेनत्त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम् ॥ तस्म्मैव्विशꣳ
समनमन्तपूर्व्वीरयमुग्ग्रोव्विहव्योयथासत् ॥ उपयामगृहीतो

---

[1] अद्य हुवेम । अत्र अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहेदेवेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन अद्येत्येतत्पदं ह्रस्वहकारतकारचकारभवतवृणीमहेदेवेत्येषु परेषु दीर्घमापद्यते । इति हकारे परे अद्यशब्दाकारो दीर्घो जातः । तेन अद्याहुवेम इति ।

सीन्द्रा॑यत्त्वाव्वि॒श्वक॑र्म्मणऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाव्वि॒श्वक॑र्म्मणे ॥ ४६ ॥ [१-२०] उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्य॒ग्नये॑त्त्वागाय॒त्रच्छ॑न्दसङ्गृ॑ह्णामीन्द्रा॑यत्त्वात्त्रि॒ष्टुप्छ॑न्दसङ्गृ॑ह्णामि॒व्वि॒श्वेभ्य॑स्त्वादे॒वेभ्यो॒जग॑च्छन्दसङ्गृ॑ह्णाम्म्यनु॒ष्टुप्ते॑भिग॒रः ॥४७॥ व्रेशी॑नान्त्वा ॥ व्रेशी॑नान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमिकुकू॒नना॑नान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमिभ॒न्दना॑नान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमिम॒दिन्त॑मानान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमिम॒धुन्त॑माना

न्त्वापत्म्मन्नाधूनोमिशुक्रन्त्वाशुक्रऽआधूनोम्म्यह्नोरूपेसूर्य्य
स्यरश्मिषु ॥ ४८ ॥ ककुभꣳरूपं । वृषभस्यरोचतेबृह
च्छुक्रःशुक्रस्यपुरोगाःसोमꣳसोमस्यपुरोगाः ॥ यत्तेसोमादा
ब्भ्यन्नामजागृवितस्म्मैत्त्वागृह्णामितस्म्मैतेसोमसोमायस्वा
हा ॥ ४९ ॥ उशिक्त्वम् ॥ उशिक्त्वन्देवसोमाग्ग्नेःप्प्रियम्पाथो
पीहिव्वशीत्त्वन्देवसोमेन्द्रस्याप्प्रियम्पाथोपीह्यस्म्मत्त्सखात्त्व
न्देवसोमव्विश्श्वेषान्देवानाम्प्प्रियम्पाथोपीहि ॥ ५० ॥ [४-२१]

इ॒हरातिं÷ ॥ इ॒हरातीरि॒हरंमद्ध्वामि॒हध्धृतीरि॒हस्वध्धृति॒ःस्वाहा ॥
उप॒सृजन्ध॒रुणंम्मा॒त्रेध॒रुणोमा॒तर॒न्धयंन् ॥ रा॒यस्प्पोषम॒स्स्मा
सुंदीध॒रत्त्स्वाहा ॥ ५१ ॥ स॒त्रस्य॒ऽऋद्धिं÷ ॥ स॒त्रस्य॒ऽऋद्धिर॒
स्यगंन्म॒ज्ज्योतिर॒मृतांऽअभूम ॥ दिवंम्पृथि॒व्याऽअद्ध्यारुंहा॒मा
विंदामदे॒वान्त्स्व॒ज्ज्योतिं÷ ॥ ५२ ॥ सु॒वन्तम् ॥ सु॒वन्तामिं
न्द्रापर्व्वतापु॒रोयु॒धायोनं÷पृत॒न्यादप॒तन्ता॒मिद्धंतं॒व्वज्ज्रेण॒तन्त
मिद्धंतम् ॥ दू॒रेच॒त्तायंच्छन्त्स॒द्गहंनँयदिनंक्षत् ॥ अ॒स्स्मा

कुद्रुशात्रूँन्पारिंशूराव्विश्वतोदम्मार्दर्षीष्टव्विश्वतः ॥ भूर्भुवꣳस्वः
सुप्प्रजाःप्प्रजाभिःस्यामसुवीराव्वीरैःसुपोषाꣳपोषैः ॥ ५३ ॥
[३-२२] परमेष्ठ्यभिधीतꣳ । प्प्रजापतिर्व्वाचिव्याहृतायाम
न्धोऽअच्छेतꣳसवितासन्यांव्विश्वकर्म्मादीक्षायाम्पूषासोमक्र
यण्ण्यामिन्द्रश्च ॥ ५४ ॥ इन्द्रश्च । मरुतश्चक्रयायोपोत्थितो
सुरꣳपण्ण्यमानोमित्रःक्क्रीतोव्विष्ण्णुःशिपिविष्टऽऊरावासन्नो

---

१ परमेष्ठ्यभिधीतः। अत्र परमेस्थ्यभिधीतः इत्यत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सकारस्य षत्वे षात्तथौ-मूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन षकारात्परौ तथौ मूर्धन्यत्वमापद्येते। तकारस्य टकारो थकारस्य ठकारो भवतीति ज्ञेयम्। एवं थकारस्य ठकारे कृते ऊष्मान्ताभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम्।

व्विष्ण्णु॑र्न्नरा॒न्धि॑षꣳ॒प्प्रो॒ह्यमा॑णꣳ॒सोम॑÷ ॥ ५५ ॥ प्रो॒ह्यमा॑णꣳ॒सोम॑÷ ॥ प्रो॒ह्यमा॑णꣳ॒सोम॒ऽआग॑तो॒व्वरु॑ण॒ऽआस॒न्द्यामास॑न्न्नो॒ग्निरा॒ग्नीध्र॒ऽइन्द्रो॑हवि॒र्द्धाने॒थ॑र्व्वो॑पाव॒ह्रि॒यमा॑णो॒व्विश्श्वे॑दे॒वाः ॥ ५६ ॥ व्विश्श्वे॑दे॒वाः ॥ व्विश्श्वे॑दे॒वाऽअ॒ꣳशुषु॒न्न्यु॒प्तो॒व्विष्ण्णु॑राप्प्रीत॒पाऽआ॑प्प्या॒य्य[1]मा॑नो॒यमः॑सू॒यमा॑नो॒व्विष्ण्णु॑÷सम्भ्रि॒यमा॑णो॒व्वा॒युःपू॒यमा॑नꣳ॒शु॒क्रःपू॒तःशु॒क्रःक्षीर॒श्श्रीर्म्म॒न्थीस॑क्क्तु॒श्श्रीर्व्वि

---

[1] आप्प्याय्यमानः। अत्र आप्यायमानो यमो० (शु. य. प्रा. ४ अ. १५१ सू.) इत्यनेन द्विः यकारा संयोगा भवन्ति तेन द्वियकारे कृते पुनस्तृतीये क्रमजे यकारे प्राप्ते तस्य निषेधः।

श्वेदेवाः ॥ ५७ ॥ विश्वेदेवाः ॥ विश्वेदेवाश्चमसेषून्नीतोसुर्हो
मायोद्यंतोरुद्रोहूयमानोवातोऽभ्यावृत्तोनृचक्षाꣳप्रतिख्याता
भक्षोभक्ष्यमाणꣳपितरोनाराशꣳसाःसन्नःसिन्धुः ॥ ५८ ॥
सन्नःसिन्धुः ॥ सन्नःसिन्धुरवभृथायोद्यंतꣳसमुद्रोऽभ्यवह्रि
यमाणꣳसलिलःप्रप्लुतोययोरोजसास्कभितारजाꣳसिव्वीर्ये
भिर्व्वीरतमाशविष्ठा ॥ यापत्येतेऽअप्रतीतासहोभिर्व्विष्णूऽ
अगन्वरुणापूर्व्वहूतौ ॥ ५९ ॥ देवान्दिवम् ॥ देवान्दिवम

गन्यज्ञस्त्ततोमाद्द्रविणमष्टुमनुष्ष्यानन्तरिक्षमगन्यज्ञस्त्ततो
माद्द्रविणमष्टुपितॄन्पृथिवीमगन्यज्ञस्त्ततोमाद्द्रविणमष्टुयङ्कञ्च
लोकमगन्यज्ञस्त्ततोमेभद्द्रमभूत् ॥ ६० ॥ चतुस्त्रिꣳशत्त
न्तवꣳ ॥ चतुस्त्रिꣳशत्तन्तवोयेव्वितत्निरेयऽइमँय्यज्ञꣳस्व
धयाददन्ते ॥ तेषाञ्छिन्नꣳसम्म्वेतद्दधामिस्वाहाघर्म्मोऽ
अप्प्येतुदेवान् ॥ ६१ ॥ यज्ञस्यदोहः ॥ यज्ञस्यदोहोव्वित
तꣳपुरुत्रासोऽअष्टधादिवमन्वाततान ॥ सयज्ञधुक्ष्वमहिमे

प्प्रजायांꣳरायस्प्पोषंव्विश्श्वमायुंरशीयस्वाहां ॥ ६२ ॥ आप
वस्व ॥ आपंवस्वाहिरं[1]ण्ण्यवदश्श्वंवत्त्सोमव्वीरवंत् ॥ व्वाजङ्गोमं
न्तमाभंरस्वाहां ॥ ६३ ॥ [१०-२३] ॥ इतिश्रीवाजसनेय
संहितायामष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनु
वाकसूत्रम् ॥ देवसवितश्चतस्र, इंद्रस्यवज्रः पंच, देवस्याहं
दशा, पयेस्वाहातिस्रो, वाजस्येममष्टा, वग्निरेकाक्षरेणचतुष्कौ,

---

[1] हिरण्यवदश्ववत् । अत्र अश्वशब्दस्य वतुपरे अश्वरश्मि० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन अश्वशब्दाकारस्य दीर्घाकारे प्राप्ते नाश्वद्धिरण्यात् (शु. य. प्रा. ३ अ. ९९ सू.) इत्यनेन हिरण्यशब्दात्परस्याश्वशब्दाकारो न दीर्घ इति निषेधाद्मात्राश्वशब्दाकारो दीर्घः ।

षतेचतुष्कौ, सवितात्वाद्वे, अष्टौचत्वारिꣳशत् [अ. ९ मं. ४० अनु. ८] हरिः ॐ ॥ देवंसवितः ॥ देवंसवितःप्प्रसुवयज्ञम्प्रसुवयज्ञपतिम्भगाय ॥ दिव्योगन्धर्व्वःकेतपूःकेतन्नःपुनातुवाचस्पतिर्व्वाजन्नःस्वदतुस्वाहा ॥ १ ॥ ध्रुवसदन्त्वा । नृषदम्मनःसदमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टतमम् ॥ अप्सुषदन्त्वाघृतसदंव्योमसदमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टत

मम् ॥ [1]पृथिविसदन्त्वान्तरिक्षसदन्दिविसदन्देवसदन्नाकसद
मुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्राय
त्त्वाजुष्टतमम् ॥ २ ॥ अपाꣳरसम् ॥ [2]अपाꣳरसमुद्वयसꣳ
सूर्य्येसन्तꣳसमाहितम् ॥ अपाꣳरसस्ययोरसस्त्तंव्वोगृह्णाम्म्यु
त्तममुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रा

---

[1] पृथिविसदन्त्वा । अत्र आविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन समानपदे षत्वप्राप्तौ पृथिविदिव्युपरिच्चर्षणिशकुनियासिभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन पृथिविपरस्य सस्य षत्वनिषेधः। एवं दिविसदन्देवसदम् इत्यादिषु बोध्यम् । [2] अपाꣳरसम् अत्र। दीर्घादर्द्धमात्रा पूर्वाचाध्यर्द्धा (शु. य. प्रा. ४ अ. १४९ सू.) इत्यनेन दीर्घात्स्वरात्परोऽनुस्वारोऽर्धमात्राकालो भवति तेन अपामित्यस्याऽऽकारात्परस्य मकारस्यानुस्वारस्यार्द्धमात्राप्रदर्शको ह्रस्वो गुंकारोऽत्र ज्ञेयः। एवं अपाꣳरसस्य। रजाꣳसि, प्रजायाꣳरायस्पोषम् ।

यत्त्वाजुष्टतमम् ॥ ३ ॥ ग्रहाऽऊर्ज्जाहुतयꣳ ॥ ग्रहाऽऊर्ज्जाहुतयोव्यन्तोव्विप्प्रायमतिम् ॥ तेषांव्विशिप्प्रियाणांव्वोहमिषमूर्ज्जꣳसमग्ग्रभमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टतमम् ॥ सम्पृचौस्त्थꣳसम्माभद्द्रेणपृङ्क्तंव्विपृचौस्त्थोव्विमापाप्प्मनापृङ्क्तम् ॥ ४ ॥ [४-१] इन्द्रस्यव्वज्ज्रः ॥ इन्द्रस्यव्वज्ज्रोसिव्वाजसास्त्त्वयायंव्वाजꣳसेत् ॥ व्वाजस्यनुप्प्रसवेमातरम्महीमदितिन्नामव्वचसाकरामहे ॥ यस्यामिदंव्विश्व

म्भुव॑नमावि॒वेश॒तस्यां॑न्नोदे॒वः स॑वि॒ताधर्म्म॑साविषत् ॥ ५ ॥
अ॒प्स्व॒न्तः॥ अ॒प्स्व॒न्तर॒मृत॑म॒प्सुभे॑ष॒जम॒पामु॒तप्रश॑स्ति॒ष्व
श्वाभव॑तवा॒जिनः॑ ॥ देवी॑रापो॒योव॑ऽऊ॒र्म्मिःप्रतू॑र्त्तिꣳक॒कुन्मा॑
न्वाज॒सास्तेना॒यंवाज॑ꣳसेत् ॥ ६ ॥ वातो॑वा ॥ वातो॑वा॒मनो॑
वाग॑न्ध॒र्व्वाः स॒प्तवि॑ꣳशतिꣳ ॥ तेऽअग्रे॑श्व॑मयु॒ञ्जँस्तेऽअ॑स्मि
ञ्ज॒वमाद॑धुꣳ ॥ ७ ॥ वात॑रꣳहाभव । वाजि॑न्यु॒ज्यमा॑न॒ऽइन्द्र
स्ये॒वद॑क्षि॑णꣳश्रि॒यैधि॑ ॥ यु॒ञ्जन्तु॑त्त्वाम॒रुतो॑वि॒श्ववे॑द॒सऽआते॒त्त्व

ष्टांपत्त्सुजवन्दंधातु ॥८॥ जवोयः ॥ जवोयस्त्तेंव्वाजिन्निहिंतो गुहायःश्श्येनेपरींत्तोऽअचंरच्चव्वातें ॥ तेनंनोव्वाजिन्बलंवान्बलेंनव्वाजाजिच्चभवसमंनेचपारयिष्ष्णुः ॥ व्वाजिंनोव्वाजजितो व्वाजंꣳसरिष्ष्यन्तोबृहस्प्पतेंर्भागमवंजिग्घ्रत ॥९॥ [५-२]

देवस्याहम् ॥ देवस्याहꣳसंवितुःसवेसत्त्यसंवसोबृहस्प्पतेंरुत्तमन्नाकंꣳरुहेयम् ॥ देवस्याहꣳसंवितुःसवेसत्यसंवसऽइन्द्रंस्योत्तमन्नाकंꣳरुहेयम् ॥ देवस्याहꣳसंवितुःसवेसत्त्यप्प्रंसवसो

बृहस्प्पतेरुत्तमन्नाकमरुहम् ॥ देवस्याहꣳसवितुःसवेसत्त्यप्प्र
सवसऽइन्द्रस्योत्तमन्नाकमरुहम् ॥ १० ॥ बृहस्प्पतेव्वाजम् ॥
बृहस्प्पतेव्वाजञ्जयबृहस्प्पतयेव्वाचँव्वदतबृहस्प्पतिँव्वाजञ्जाप
यत ॥ इन्द्रव्वाजञ्जयेन्द्रायव्वाचँव्वदतेन्द्रँव्वाजञ्जापयत ॥ ११ ॥
एषावं÷ ॥ एषावꣳसासत्त्यासँव्वागभूद्ययाबृहस्प्पतिँव्वाजम
जीजपताजीजपतबृहस्प्पतिँव्वाजँव्वनस्प्पतयोव्विमुञ्चयद्ध्वम् ॥
एषावꣳसासत्त्यासँव्वागभूद्ययेन्द्रँव्वाजमजीजपताजीजपतेन्द्रँ

व्वाजंव्वनस्प्पतयोव्विमुञ्चयद्ध्वम् ॥१२॥ देवस्याहम् ॥ देवस्याहᳫं
सवितुःसवेसत्त्यप्प्रसवसोबृहस्प्पतेर्व्वाजजितोव्वाजञ्जेषम् ॥
व्वाजिनोव्वाजजितोद्ध्वनस्क्कभ्नुवन्तोयोजनामिमानाᳫंकाष्ठा
ङ्गच्छत ॥ १३ ॥ः एषस्यः ॥ [1]एषस्यव्वाजीक्षिपणिन्तुरण्ण्य
तिग्ग्रीवायाम्बद्धोऽअपिकक्षऽआसनि ॥ क्रतुन्दधिक्क्राऽअ
नुसᳫंसनिष्ष्यदत्त्पथामङ्क्काᳫंस्यन्वापनीफणत्त्स्वाहा ॥ १४ ॥

---

[1] एषः स्यः व्वाजी । अत्र स्य एव च (शु. य. प्रा. ३ अ. १७ सू.) इति सूत्रेण स्यपरे व्यञ्जने एष इत्यस्य विसर्गस्य लोपः । तथैव स्य इत्यस्य वाजीवटिते वकारे व्यञ्जने परे विसर्जनीयस्य लोपः । तेन एषस्यवाजी । अत्र लोपागमविकारप्रकृतिभावानां चतुर्णां सन्धीनां मध्येऽयं लोपनामा सन्धिर्विज्ञेयः ।

उतस्म्म ॥ उतस्म्मास्यद्द्रवतस्त्तुरण्ण्यतः पर्ण्णन्नवेरनुवातिप्प्र
गर्द्धिनः ॥ श्येनस्येवद्ध्रजतोऽअङ्कसम्परिदधिक्क्राव्ण्णः
सहोर्ज्जातारित्त्रतꣳस्वाहा ॥ १५ ॥ शन्नः ॥ शन्नोभवन्तुव्वा
जिनोहवेषुदेवतातामितद्द्रवꣳस्वर्क्काः ॥ जम्भयन्तोहिंव्वृकꣳ
रक्षाꣳसिसनेम्म्यस्म्मद्युयवन्नमीवाꣳ ॥ १६ ॥ तेनः ॥ तेनोऽ
अर्व्वन्तोहवनश्श्रुतोहवंव्विश्श्वेशृण्ण्वन्तुव्वाजिनोमितद्द्रवꣳ ॥ सह
स्त्रसामेधसातासनिष्ष्यवोमहोयेधनꣳसमिथेषुजब्भ्रिरे ॥ १७ ॥

व्वाजेवाजेवत । व्वाजिनोनोधनेषुव्विप्प्राऽअमृताऽऋतज्ज्ञाः ॥ अस्यमद्ध्वः पिबतमादयद्ध्वन्तृप्प्तायातपथिभिर्द्देवयानैः ॥ १८ ॥ आमा ॥ आमाव्वाजस्यप्प्रसवोजगम्म्यादेमेद्यावापृथिवीव्विश्वरूपे ॥ आमागन्ताम्पितरामातराचामासोमोऽअमृतत्त्वेनगम्म्यात् ॥ व्वाजिनोव्वाजजितोव्वाजꣳससृवाꣳसोबृहस्प्पतेर्भागमवजिग्घ्रतानिम्मृजानाः ॥ १९ ॥ [१०-३] आपयेस्वाहा । स्वापयेस्वाहापिजायस्वाहाक्क्रतवेस्वाहाव्वसवेस्वाहा

[1]हर्प्पतयेस्वाहाह्नेमुग्धायस्वाहामुग्धायवैनꣳशिनायस्वाहाविनꣳशिनऽआन्त्यायनायस्वाहान्त्यायभौवनायस्वाहाभुवनस्यपतयेस्वाहाधिपतयेस्वाहा ॥ २० ॥ आयुर्य्यज्ञेन । कल्पताम्प्राणोयज्ञेनकल्पताञ्चक्षुर्य्यज्ञेनकल्पताꣳश्रोत्रँय्यज्ञेनकल्पताम्पृष्ठँय्यज्ञेनकल्पताँय्यज्ञोयज्ञेनकल्पताम् ॥ प्रजापतेꣳप्रजाऽअभूमस्वर्द्देवाऽअगन्मामृताऽअभूम ॥ २१ ॥

---

१ अहर्प्पतये । अत्र समानपदे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते, अहःपतौ रेफम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ३९ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे अहरित्यस्य विसर्जनीयस्य रेफः । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

अ॒स्म्मेव॑÷ ॥ अ॒स्म्मेवौ॑ऽअस्त्विन्द्रि॒यम॒स्म्मेनृ॒म्म्णमु॒तक्रतु॒र
स्म्मेव्वर्च्चाँ॑ꣳसिसन्तुव॑ः ॥ नमो॑मा॒त्रेपृ॑थि॒व्यैनमो॑मा॒त्रेपृ॑थि॒
व्याऽइ॒यन्ते॒राड्ड्य॒न्तासि॒यम॑नोध्रु॒वो॑सि॒धरु॑ण॑÷ ॥ कृ॒ष्यैत्त्वा॒
क्षेमा॑यत्त्वार॒य्यै॑त्त्वा॒पोषा॑यत्त्वा ॥ २२ ॥ [३-४] व्वाज॑
स्ये॒मम् ॥ व्वाज॑स्ये॒मम्प्र॑स॒वः॑सु॑षु॒वेऽग्ग्रे॒सोम॒ꣳराजा॑न॒मोष॑धी॒ष्व॒
प्प्सु ॥ ताऽअ॒स्म्मभ्य॒म्मधु॑मती॒र्भव॑न्तुव्व॒यꣳरा॒ष्ट्रेजा॑गृयाम
पु॒रोहि॑ता॒ꣳस्वाहा॑ ॥ २३ ॥ व्वाज॑स्ये॒माम् ॥ व्वाज॑स्ये॒माम्प्र॑स॒वः॑शि

श्श्रियेदिवमिमाचव्विश्श्वाभुवनानिसम्म्राट् ॥ अदित्त्सन्तन्दा
पयातिप्प्रजानन्तसनोरायिꣳसर्व्ववीरन्नियच्छतुस्वाहा ॥ २४ ॥
व्वाजस्यनु । प्प्रसवऽआबभूवेमाचव्विश्श्वाभुवनानिसर्व्वतः ॥
सनेमिराजापरियातिव्विद्वान्प्प्रजाम्पुष्टिव्वर्द्धयमानोऽअस्म्मेस्वा
हा ॥ २५ ॥ सोमङ्राजानम् । सोमङ्राजानमवसेग्निम
न्वारभामहे ॥ आदित्त्यान्व्विष्ण्णुङ्सूर्य्यम्ब्रह्माणञ्चबृहस्प्प
तिꣳस्वाहा ॥ २६ ॥ अर्य्यमणम्बृहस्प्पतिम् ॥ अर्य्यमण

म्बृहस्प्पतिमिन्द्रन्दानांयचोदय ॥ व्वाचंव्विष्ण्णुꣳसरंस्वतीꣳ सवितारंव्वाजिनꣳस्वाहां ॥ २७ ॥ अग्नेऽअच्छं ॥ अग्नेऽ अच्छांवदेहनꣳप्प्रतिंनꣳसुमनांभव ॥ [1]प्रनोंयच्छसहस्रजित्त्वꣳ हिधंनदाऽअसिस्वाहां ॥ २८ ॥ प्रनं÷ ॥ प्रनोंयच्छत्त्वर्य्यमा प्प्रपूषाप्प्रबृहस्प्पतिं÷ ॥ प्रवाग्गदेवीदंदातुनꣳस्वाहां ॥२९॥ देव स्यंत्त्वा । सवितुश्प्प्रसवेश्विनोंर्बाहुब्भ्यांम्पूष्ण्णोहस्त्ताब्भ्याम् ॥

---

[1] प्रनो यच्छत्वर्यमा । अत्र ऋषरेभ्यो नकारो णकारꣳ समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन ऋकारषकाररेफेभ्य उत्तरो नकारो णकारमापद्यते समानपदे । अनेन समानपदे णत्वविधानादत्र प्र नो इति पदयोः समानपदत्वाभावान्न णत्वम् ।

सरंस्वत्यैव्वाचोयन्तुर्य्यन्त्रियेंदधामिबृहस्पतेंष्ट्वासाम्म्रांज्ज्येना
भिषिं[1]ञ्चाम्म्यसौ ॥ ३० ॥ [८-५] अग्निरेकांक्षरेण। प्प्राणमुद्
जयत्तमुज्जेंषमश्विनौद्व्यक्षरेणाद्द्विपदोंमनुष्ष्यानुदंजयतान्ता
नुज्जेंषंव्विष्णुस्त्र्यक्षरेणत्त्रीँल्लोकानुदंजयत्तानुज्जेंषꣳसोमश्चतुर
क्षरेणचतुंष्प्पदꣳपशूनुदंजयत्तानुज्जेंषम्पूषापञ्चांक्षरेण ॥ ३१ ॥
पूषापञ्चांक्षरेण ॥ पूषापञ्चांक्षरेणपञ्चदिशऽउदंजयत्ताऽउज्जें

---

[1] अभिषिञ्चामि। अत्र अभेश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६५ सू.) इत्यनेन अभेः परस्य सिञ्चामीतिपदघटितस्य सकारस्य षत्वे रूपम्।

षꣳसवि॒ताषड॑क्षरेण॒षडृ॒तूनुद॑जय॒त्तानुज्जे॑षम्म॒रुतः॑स॒प्ताक्ष॑रे
णस॒प्तग्ग्रा॒म्म्यान्प॒शूनुद॑जयँ॒स्तानुज्जे॑ष॒म्बृह॒स्पति॑र॒ष्टाक्ष॑रेण
गाय॒त्रीमुद॑जय॒त्तामुज्जे॑षम्मि॒त्रोनवा॑क्षरेण ॥ ३२ ॥ मि॒त्रो
नवा॑क्षरेण । त्रि॒वृत॒ꣳस्तोम॒मुद॑जय॒त्तमुज्जे॑षं॒व्वरु॑णो॒दशा॑क्षरेण
वि॒राज॒मुद॑जय॒त्तामुज्जे॑ष॒मिन्द्र॒ऽएका॑दशाक्षरेणत्रि॒ष्टुभ॒मुद॑ज
य॒त्तामुज्जे॑षं॒व्विश्वे॑दे॒वाद्वाद॑शाक्षरेण॒जग॑ती॒मुद॑जयँ॒स्तामुज्जे॑षं॒व
स॑व॒स्त्रयो॑दशाक्षरेण ॥ ३३ ॥ व्वस॑व॒स्त्रयो॑दशाक्षरेण । त्रयो॑द॒

शꣳस्तोम॒मुद॑जयँ॒स्तमु॒ज्जे॑षᳲरु॒द्राश्चतु॑र्द्दशाक्षरेणचतु॒र्द्द॒शꣳ
स्तोम॒मुद॑जयँ॒स्तमु॒ज्जे॑षमादि॒त्याःपञ्च॑दशाक्षरेणपञ्चद॒शꣳस्तो
म॒मुद॑जयँ॒स्तमु॒ज्जे॑षमदि॑ति॒[1]ᳲषोड॑शाक्षरेणषोड॒शꣳस्तोम॒मुद॑
जय॒त्तमु॒ज्जे॑षम्प्र॒जाप॑तिᳲस॒प्तद॑शाक्षरेणसप्तद॒शꣳस्तोम॒मुद॑
जय॒त्तमु॒ज्जे॑षम् ॥ ३४ ॥ [४-६] ए॒षते॑ । निर्ऋतेभा॒गस्त
ज्जु॑षस्व॒स्वाहा॒ग्निने॑त्रेभ्योदे॒वेभ्य॑ःपुर॒ᳲसद्भ्य॒ᳲस्वाहा॑य॒मने॑त्रे

---

१ अदितिᳲषोडशा । अत्र प्रत्ययसवर्णस्मुदि शाकटायनः (शु. य. प्रा. ३ अ. ९ सू.) इति विसर्गस्य परसवर्णे प्राप्ते अविकारं शाकल्यः शषसेषु (शु. य.प्रा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन परसवर्णनिषेधाद्विसर्ग एव । लोपागमविकारप्रकृतिभावानां चतुर्णां सन्धीनां मध्ये प्रकृतिभावाख्योऽयं सन्धिः ।

ब्भ्योदे॒वेब्भ्यो॑दक्षिणा॒सद्भ्य॒ꣳस्वाहा॑वि॒श्वदे॑वनेत्रेब्भ्योदे॒वेब्भ्य॑ः
प॒श्चा॒त्तस॒द्भ्य॒ꣳस्वाहा॑मि॒त्रावरु॑णनेत्रेब्भ्योवाम॒रुन्ने॑त्रेब्भ्योवादे॒वे
ब्भ्य॑ऽउत्त॒रास॒द्भ्य॒ꣳस्वाहा॒सोम॑नेत्रेब्भ्योदे॒वेब्भ्य॑ऽउप॒रि॒सद्भ्यो॒दुव॑
स्वद्भ्य॒ꣳस्वाहा॑॥३५॥येदे॒वाः॥येदे॒वाऽअ॒ग्निने॑त्राꣳपु॒रꣳसद॒स्ते
ब्भ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वाय॒मने॑त्रादक्षिणा॒सद॒स्तेब्भ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वा
वि॒श्वदे॑वनेत्राꣳप॒श्चा॒त्तसद॒स्तेब्भ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वामि॒त्रावरु॑णने
त्रावाम॒रुन्ने॑त्रावोत्त॒रासद॒स्तेब्भ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वाःसोम॑नेत्राऽ

उपरिसदोदुवस्वन्तस्त्तेब्भ्यꣳस्वाहा ॥ ३६ ॥ अग्नेसहस्व ॥ अग्नेसहस्वपृतनाऽअभिमातीरपास्य ॥ दुष्टरस्त्तरन्नरातीर्व्वर्च्चोधायज्ञवाहसि ॥ ३७ ॥ देवस्यत्त्वा । सवितुःप्प्रसवेश्विनोर्बाहुब्भ्याम्पूष्णोहस्त्ताब्भ्याम् ॥ उपाꣳशोर्व्वीर्य्येणजुहोमि हतꣳरक्षꣳस्वाहारक्षसान्त्वाव्वधायावधिष्म्मरक्षोवधिष्म्मामुमसौहतः ॥ ३८ ॥ [४-७] सवितात्त्वा । सवानाꣳसुवता

---

१ उपरिसदः । अत्र आविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ पृथिविदिव्युपरिचर्षणिशकुनियासिभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन उपरिशब्दात्परस्य सदः इत्यस्य सस्य प्रकृतिभावे जाते न षत्वम् ।

मग्निर्गृहपतीनाꣳसोमोव्वनस्प्पतीनाम् ॥ बृहस्प्पतिर्व्वाचऽइन्द्द्रोज्ज्यैष्ठ्यायरुद्द्रःपशुब्भ्योमित्त्रःसत्त्योव्वरुणोधर्म्मपतीनाम् ॥ ३९ ॥ इमन्देवा॰ ॥ इमन्देवाऽअसपत्त्नꣳसुवद्ध्वम्महतेक्षत्त्रायमहतेज्ज्यैष्ठ्यायमहतेजानराज्ज्यायेन्द्रस्स्येन्द्रियाय ॥ इमममुष्ष्यपुत्त्रममुष्ष्यैपुत्त्रमस्स्यैव्विशऽएषवोमीराजासोमोस्म्माकम्ब्राह्मणानाꣳराजा ॥ ४० ॥ [२-८] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ अपोदेवाश्चतस्रः, सोमस्यत्विषिः पञ्चा, वेष्टादन्दशूकाः सप्त, सोमस्यत्वाचतस्र, ऽइन्द्रस्यवज्रः पञ्च, स्योनासिचतस्रः, सवित्राप्रसवित्रैका, श्विभ्यांपच्यस्वचतस्रो, ष्टौचतुस्त्रिꣳशत् [अ. १० मं. ३४ अनु. ८] हरिःॐ॥ अ॒पोदे॒वाꣳ॥

अ॒पोदे॒वामधु॑मतीरगृभ्ण॒न्नूर्ज॑स्वतीराजस्व॒श्चिता॑नाꣳ ॥ याभि॑र्मि॒त्रावरु॑णाव॒भ्यषि॑ञ्च॒न्याभि॒रिन्द्र॒मन॑य॒न्नत्यरा॑तीꣳ ॥ १ ॥

---

१ अभ्यषिञ्चन् । अभि असिञ्चन् । इति द्वे पदे अत्र अभेश्च (शु॰ ३ अ॰ ६५ सू॰) अभेरुपसर्गात्परस्य सिञ्चतेः सकारः षकारमापद्यते संहितायाम् । इति इत्यनेनासिञ्चन्पदघटिताकारस्य व्यवधानेन षत्वाप्राप्तौ अव्यवहितोऽपि (शु॰ य॰ प्रा॰ ३ अ॰ ६६ सू॰) इत्यनेन व्यवधानेऽपि षकारे रूपम् ।

वृष्ण्णऽऊर्म्मिः ॥ वृष्ण्णऽऊर्म्मिरसिराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदेहिस्वाहा
वृष्ण्णऽऊर्म्मिरसिराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्म्मैदेहिवृषसेनोसिराष्ट्रदारा
ष्ट्रम्मेदेहिस्वाहावृषसेनोसिराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्म्मैदेह्यर्त्थेतस्त्थ
॥ २ ॥ अर्त्थेतस्त्थ । राष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहार्त्थेतस्त्थराष्ट्र
दाराष्ट्रममुष्म्मैदत्तौजस्वतीस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहौजस्व
तीस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्म्मैदत्ताप÷परिवाहिणीस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्र
सं. १५ म्मेदत्तस्वाहाप÷परिवाहिणीस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्म्मैदत्तापा

म्पातिंरासिराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदेहिस्वाहापाम्पातिंरासिराष्ट्रदाराष्ट्रममु
ष्मैदेह्यपाङ्गर्भौंसिराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदेहिस्वाहापाङ्गर्भौंसिराष्ट्र
दाराष्ट्रममुष्मैदेहिसूर्य्यँत्त्वचसस्त्थ ॥ ३ ॥ सूर्य्यँत्त्व
चसस्त्थ । राष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहासूर्य्यँत्त्वचसस्त्थराष्ट्रदा
राष्ट्रममुष्मैदत्तसूर्य्यँवर्च्चसस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहासूर्य्यँ
वर्च्चसस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदत्तमान्दांस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्त
स्वाहामान्दांस्त्थराष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदत्तव्व्रजाक्षितंस्त्थराष्ट्रदा

रा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॑व्व्रज॒क्षित॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑दत्त॒व्वाशा॑
स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॒व्वाशा॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑दत्त॒
शवि॑ष्ठास्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॒शवि॑ष्ठास्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒
मु॒ष्म्मै॑दत्त॒शक्क्व॑रीस्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॒शक्क्व॑रीस्त्थराष्ट्र॒
दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑दत्तजन॒भृत॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॑जन॒भृ
त॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑दत्ताव्विश्व॒भृत॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒
स्वाहा॑व्विश्व॒भृत॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑द॒त्तापः॑स्व॒राज॑स्त्थरा

ष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदत्त ॥ मधुमतीर्म्मधुमतीभिःपृच्यन्ताम्महि
क्षत्रङ्क्षत्रियायवन्वानाऽअनाधृष्टाःसीदतसहौजसोमहिक्षत्रङ्क्ष
त्रियायदधतीः ॥ ४ ॥ [४-१] शतम् ॥ ४०० ॥ सोमस्यत्त्वि
षिः ॥ सोमस्यत्त्विषिरसितवेवमेत्त्विषिर्भूयात् ॥ अग्नयेस्वा
हासोमायस्वाहासवित्रेस्वाहासरस्वत्यैस्वाहापूष्णेस्वाहाबृह
स्प्पतयेस्वाहेन्द्रायस्वाहाघोषायस्वाहाश्श्लोकायस्वाहाꣳशाय
स्वाहाभगायस्वाहार्य्यम्णेस्वाहा ॥ ५ ॥ पवित्रेस्थः ॥ पवि

त्त्रै॑स्त्थोव्वै॒ष्ण्ण॒व्व्यौ॑सवि॒तुर्व्वः÷प्प्रस॒वऽउत्त्पु॑ना॒म्म्यच्छि॑द्द्रेणप॒वि
त्त्रे॑णसू॒र्य्य॑स्यर॒श्म्मिभि॑÷ ॥ अनि॑भृष्ट्टमसि॒व्वा॒चोबन्धु॑स्त्तपो॒
जाः॒सोम॑स्यदा॒त्त्रम॑सि॒स्वाहा॑राज॒स्वः÷ ॥ ६ ॥ स॒ध॒मादो॑द्द्यु॒म्म्नि
नीꣳ ॥ स॒ध॒मादो॑द्द्यु॒म्म्निनी॒राप॑ऽए॒ताऽअना॑धृष्ट्टाऽअप॒स्यो॒व्वसा॑
नाꣳ ॥ प॒स्त्त्या॒सुच॒क्क्रे॒व्वरु॑णꣳस॒धस्त्थ॑म॒पाꣳशिशु॑र्म्मा॒तृत॑मा
स्व॒न्तः ॥ ७ ॥ क्ष॒त्त्रस्योल्ब॑म् ॥ क्ष॒त्त्रस्योल्ब॑मसिक्ष॒त्त्रस्य॑जरा
य्व॑सिक्ष॒त्त्रस्य॒योनि॑रसिक्ष॒त्त्रस्य॒नाभि॑र॒सीन्द्र॑स्य॒व्वार्त्र॑घ्नमसिमि॒

त्रस्या॑सि॒व्वरु॑णस्यासि॒त्त्वया॒यंवृ॒त्रंव्व॑धेत् ॥ दृ॒बासि॑रु॒जासि॑क्षु॒
मासि॑ ॥ पा॒तैन॒म्प्राञ्च॑म्पा॒तैनं॑म्प्र॒त्त्यञ्च॑म्पा॒तैनं॑न्ति॒र्य्यञ्च॑न्दि॒
ग्ग्भ्यः॑पा॑त ॥ ८ ॥ आ॒विर्म्म॑र्य्याꣳ ॥ आ॒विर्म्म॑र्य्या॒ऽआ
वि॑त्तोऽअ॒ग्निर्गृ॒हप॑ति॒रावि॑त्त॒ऽइन्द्रो॑वृ॒द्धश्श्र॑वा॒ऽआवि॑त्तौमि॒त्रा
वरु॑णौधृ॒तव्व्र॑ता॒वावि॑त्तꣳपू॒षावि॒श्श्ववे॑दा॒ऽआवि॑त्ते॒द्यावा॑पृथि॒वीवि॒
श्श्वश॑म्भुवा॒वावि॒त्तादि॑तिरु॒रुश॑र्म्मा ॥ ९ ॥ [५-२] अवै॑ष्टा
दन्द॒शू॒काꣳ ॥ अवै॑ष्टा॒दन्द॒शू॒काꣳप्प्राची॒मारो॑हगाय॒त्त्रीत्त्वा॑व

तुरथन्तरꣳसामत्रिवृत्स्तोमोव्वसन्तऽऋतुर्ब्रह्मद्रविणन्दक्षिणा
मारोह ॥१०॥ दक्षिणामारोह । त्रिष्टुप्त्वावतुबृहत्सामपञ्चद
शस्तोमोग्ग्रीष्म्मऽऋतुःक्षत्रन्द्रविणम्प्रतीचीमारोह ॥ ११ ॥
प्रतीचीमारोह । जगतीत्त्वावतुवैरूपꣳसामसप्तदशस्तोमो
व्वर्षाऽऋतुर्विड्द्रविणमुदीचीमारोह ॥ १२ ॥ उदीचीमारोहा ।
नुष्टुप्त्वावतुवैराजꣳसामैकविꣳशस्तोमःशरदृतुःफलन्द्रवि
णमूर्ध्वामारोह ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वामारोह । पङ्क्तिस्त्वावतुशाक्वर

रैवतेसामनीत्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौस्तोमौहेमन्तशिशिरावृतूवर्च्चो
द्रविणम्प्रत्त्यस्त्तन्नमुचेꣳशिरः ॥ १४ ॥ सोमस्यत्त्विषिः ॥
सोमस्यत्त्विषिरसितवेवमेत्त्विषिर्भूयात् ॥ मृत्त्योःपाह्यो
जोसिसहोस्यमृतमसि ॥ १५ ॥ हिरण्ण्यरूपाऽउषसः ॥
हिरण्ण्यरूपाऽउषसोविरोकऽउभाविन्द्राऽउदिथꣳसूर्य्यश्च ॥
आरोहतंवरुणमित्रगर्त्तन्ततश्चक्षाथामदितिन्दितिञ्चमित्रोसि
वरुणोसि ॥ १६ ॥ [७-३] सोमस्यत्त्वा । द्युम्नेना

भि॒षि॑ञ्चाम्म्य॒ग्ग्नेर्ब्भ्रा॑ज॑सा॒सूर्य्य॑स्य॒वर्च्च॑सेन्द्र॑स्ये॒न्द्रि॒येण॑ ॥ क्ष॒त्रा
णाङ्क्ष॒त्रप॑तिरे॒ध्यति॑दि॒द्यून्पा॑हि ॥ १७ ॥ इ॒मन्दे॑वाꣳ ॥ इ॒म
न्दे॑वाऽअसप॒त्नꣳसु॑वद्ध्वम्म॒ह॒तेक्ष॒त्राय॑म॒ह॒तेज्ज्यैष्ठ्या॑यम॒ह॒ते
जान॑राज्ज्या॒येन्द्र॑स्ये॒न्द्रि॒याय॑ ॥ इ॒मम॒मु॒ष्य॑पु॒त्रम॒मु॒ष्यै॑पु॒त्र
म॒स्यै॑व्वि॒शऽए॒षवो॑मी॒रा॒जा॒सो॒मो॒स्म्माक॑म्ब्रा॒ह्म॒णा॒ना॒ꣳरा॒जा॑
॥ १८ ॥ प्रप॒र्व्व॑तस्य । वृ॒ष॒भस्य॑पृ॒ष्ठान्नाव॑श्चरन्ति॒स्व॒सिच॑ऽइ॒या
नाः ॥ ताऽआव॑वृत्र॒न्नध॒रागुद॑क्ता॒ऽअहि॑म्बु॒ध्न्य॒मनु॒रीय॑मा

णाः ॥ व्विष्ण्णोर्व्विक्क्रमणमसिव्विष्ण्णोर्व्विक्क्रान्तमसिव्विष्ण्णोः
क्क्रान्तमसि ॥ १९ ॥ प्प्रजापतेन । त्त्वदेतान्न्यन्न्योव्विश्श्वारूपा
णिपरिताबभूव ॥ यत्त्कामास्त्तेजुहुमस्त्तन्नोऽअस्त्त्वयममु
ष्ष्यपितासावस्स्यपितावयꣳस्स्यामपतयोरयीणाꣳस्स्वाहा ॥ रुद्र
यत्तेक्क्रिविपरन्नामतस्स्मिन्न्हुतमस्स्यमेष्ष्टमसिस्स्वाहा ॥ २० ॥
[४-४] इन्द्रस्स्यवज्ज्रः ॥ इन्द्रस्स्यवज्ज्रोऽसिमित्त्रावरुणयोस्त्त्वा
प्प्रशास्त्त्रोःप्प्रशिषायुनज्ज्मि ॥ अव्व्यथायैत्त्वास्स्वधायैत्त्वारिष्ष्टोऽ

अर्ज्जुनोम॒रुता॑म्प्रस॒वेनं॑ज॒यापां॑म॒मनं॑सा॒सामि॑न्द्रि॒येणं॑ ॥ २१ ॥ माते॑ ॥ मात॑ऽइन्द्रतेव्व॒यन्तु॑राषा॒डयुं॑क्तासोऽअब्र॒ह्मता॒व्विद॑साम ॥ तिष्ठा॒[1]रथ॒माधि॒यंव्वं॑ज्ज्रह॒स्तार॒श्मीन्दे॑वयमसे॒स्वश्वा॑न् ॥२२॥ अ॒ग्नये॑गृ॒हप॑तये ॥ अ॒ग्नये॑गृ॒हप॑तये॒स्वाहा॒सोमा॑य॒व॒नस्प्पत॑ये॒स्वाहा॑म॒रुता॒मोज॑से॒स्वाहेन्द्र॑स्येन्द्रि॒याय॒स्वाहा॑ ॥ पृथिविमात॒र्म्मामा॑हिꣳसी॒र्म्मोऽअ॒हन्त्वाम् ॥ २३ ॥ ह॒ꣳसःशु॑चि॒षत् ॥ ह॒ꣳसःशु॑चि॒षद्व॒सु॑रन्तरिक्ष॒सद्धोता॑व्वेदि॒षदति॑थिर्दु॒रोण॒

---

[1] तिष्ठारथेन । अत्र तिष्ठाद्युदात्तम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १०४ सू.) इत्यनेन तिष्ठेत्येतत्पदे आद्युदात्ते तस्याकारस्य दीर्घो भवति । अतो दीर्घाकारः ।

सत् ॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऽऋतजाऽअद्रिजाऽ
ऋतम्बृहत् ॥ २४ ॥ इयदसि ॥ इयदस्यायुरस्यायुर्म्मयिधेहि
युङ्ङसिवर्च्चोसिवर्च्चोमयिधेह्यूर्गस्यूर्ज्जम्मयिधेहि ॥ इन्द्रस्यवां
वीर्य्यकृतोबाहूऽअभ्युपावहरामि ॥ २५ ॥ [५-५] स्योनासि ।
सुषदासिक्षत्रस्ययोनिरसि ॥ स्योनामासीदसुषदामासीदक्षत्र
स्ययोनिमासीद ॥ २६ ॥ निषसाद[1] । धृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा ॥
साम्म्राज्यायसुक्रतुः ॥ २७ ॥ अभिभूरसि ॥ अभिभूरस्येता

---

[1] निषसाद । अत्र नि ससाद इति पदम् ससाद च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६० सू.) इत्यनेन नेः परस्य ससादशब्दस्य सकारस्य षकारे निषसादेति रूपम् ।

स्त्तेपञ्चदिशः कल्पन्ताम्ब्रह्मँस्त्त्वम्ब्रह्मासिसवितासिसत्त्य
प्प्रसवोव्वरुणोसिसत्त्यौजाऽइन्द्रोसिव्विशौजारुद्रोसिसुशेवः ॥
बहुकारश्श्रे[1]यस्करभूयस्करेन्द्रस्यव्वज्ज्रोसितेनमेरद्ध्य ॥ २८ ॥
अग्ग्निः पृथुः ॥ अग्ग्निःपृथुर्द्धर्म्मणस्प्पतिर्ज्जुषाणोऽअग्ग्निःपृ
थुर्द्धर्म्मणस्प्पतिराज्ज्यस्यव्वेतुस्वाहास्वाहाकृताःसूर्य्यस्यरश्श्म
भिर्य्यतद्ध्वꣳसजातानाम्मद्ध्यमेष्ठ्याय ॥ २९ ॥ [४-६] सवि
त्त्राप्प्रसवित्त्रा । सरस्वत्त्याव्वाचात्त्वष्ट्रारूपैःपूष्णापशुभिरिन्द्रे

---

[1] श्रेयस्करभूयस्कर इत्यत्र समानपदे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन ककारपकारपरयोः यथाप्रयोगं समानपदे सकारः षकारश्च विधीयते ।

णा॒स्म्मे बृह॒स्प्पति॑ना॒ ब्रह्म॑णा॒ व्वरु॑णे॒नौज॑सा॒ग्निना॒ तेज॑सा॒ सोमे॑न॒ राज्ञा॒ व्विष्णु॑ना॒ दश॒म्म्या॑ दे॒वत॑या॒ प्प्रसू॑त॒ꣳ प्प्रस॑र्प्पामि ॥ ३० ॥

[१-७] अ॒श्विब्भ्या॑म्पच्यस्व ॥ अ॒श्विब्भ्या॑म्पच्यस्व॒ सर॑स्वत्यै पच्य॒स्वेन्द्रा॑य सु॒त्राम्म्णे॑ पच्यस्व ॥ व्वा॒युः पू॒तः प॒वित्त्रे॑ण प्प्रत्यङ्[1]क्सोमो॒ऽअति॑स्रुतꣳ ॥ इन्द्र॑स्य॒ युज्य॒ꣳ सखा॑ ॥ ३१ ॥ कु॒विदु॒ङ्ग । यव॑मन्तो॒ यव॑ञ्चि॒द्यथा॑ दा॒न्त्य॑नुपू॒र्वं व्वि॒यूय॑ ॥ इ॒हेहै॑षाङ्कृणु॒

---

[1] प्रत्यङ्क्सोमः । अत्र प्रत्यङ् सोम इति पदम् । ङ्नौ काभ्यां सकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. १५ सू.) ङकारनकारौ यथासंख्यं ककारतकाराभ्यां सकारे परे व्यवधीयेते । तेनात्र ङकारात्परस्य ककारे रूपम् । लोपागमविकारप्रकृतिभावानां चतुर्णां सन्धीनां मध्येऽयमागमाख्यः सन्धिः ।

हि॒भोजं॑नानि॒येब॒र्हिषो॒नमं॑ऽउक्क्तिँ॒य्यजं॑न्ति ॥ उ॒प॒या॒मगृं॑हीतो
स्या॒श्विभ्भ्यां॑न्त्वा॒सरं॑स्वत्त्यै॒त्त्वेन्द्रा॑यत्त्वासु॒त्राम्म्णे॑ ॥ ३२॥ सु॒वꣳ
सु॒रामं॑म् ॥ सु॒वꣳसु॒रामं॑मा॒श्विना॒नमुं॑चावासु॒रेस॒चां॑ ॥ वि॒पि॒पा॒
नाशुं॑भस्प्पती॒ऽइन्द्र॒ङ्कर्म्मं॑स्वावतम् ॥ ३३ ॥ पु॒त्रामिं॑वपि॒तरौ॑ ॥
पु॒त्रामिं॑वपि॒तरां॑व॒श्विना॒भेन्द्रा॒वथुꣳ॒काव्यै॑र्द॒ꣳ॒सनां॑भिꣳ ॥ य॒त्त्सु
रा॒मं॒व्यपिं॑ब॒ꣳशची॑भि॒ꣳसरं॑स्वतीत्त्वामघवन्नाभिष्णक् ॥ ३४ ॥
[४-८] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः। अनुवाकसूत्रम्। युञ्जानएकादश, प्रतूर्त्तं
वाजिन्षोडश, देवस्यत्वादशा, पोदेवीर्द्वादशा, पोह्येकादशा,
दितिश्वापञ्चा, कूतिमाग्निमष्टादश, सप्तत्र्यशीतिः ॥ [अ. ११
मं. ८३ अनु० ७] ॥ हरिः ॐ ॥ युञ्जानः प्रंथमम् ॥ युञ्जानः
प्रंथमम्मनंस्तत्त्वायंसविताधियंः ॥ अग्नेर्ज्योतिर्निचाय्य
पृथिव्याऽअद्ध्याभंरत् ॥१॥ युक्तेनमनंसा। वयन्देवस्यंसवितुः
सवे ॥ स्वर्ग्यायशक्त्यां ॥ २ ॥ युक्त्वायंसविता। देवान्त्स्वं

स्वर्यतोधियादिवम् ॥ बृहज्ज्योतिःकरिष्ष्यतःसविताप्प्रसुवाति
तान् ॥ ३ ॥ युञ्जतेमनः ॥ युञ्जतेमनऽउतयुञ्जतेधियोविप्प्रा
विप्प्रस्यबृहतोविपश्श्चितः ॥ विहोत्त्रादधेव्वयुनाविदेकऽइन्मही
देवस्यसवितुःपरिष्टुतिः ॥ ४ ॥ युजेवाम् ॥ युजेवाम्ब्रह्मपूर्व्व्यं
न्नमोभिर्व्विश्श्लोकऽएतुपत्थ्येवसूरेः ॥ शृण्वन्तुव्विश्श्वेऽअमृत
स्यपुत्त्राऽआयेधामानिदिव्व्यानितस्थुः ॥ ५ ॥ यस्यप्प्रयाणम् ॥
यस्यप्प्रयाणमन्न्वन्न्यऽइद्ययुर्देवादेवस्यमहिमानमोजसा ॥

सःपार्त्थिवानिव्विममेसऽएतंशोरजांꣳसिदेवःसवितामंहित्त्व
ना ॥ ६ ॥ देवंसवितः ॥ देवंसवितꣳप्प्रसुंवयज्ञम्प्रसुंवयज्ञपंति
म्भगांय ॥ दिव्योगंन्धर्व्वःकैंतपूःकेतंन्नꣳपुनातुव्वाचस्प्पातिर्व्वा
चंन्नꣳस्वदतु ॥ ७ ॥ इमन्नंः ॥ इमन्नोंदेवसवितर्य्यज्ञम्प्रणंय[1]
देवाव्यꣳसखिविदꣳसत्राजितंन्धनाजितꣳस्वर्ज्जितम् ॥ ऋचा
स्तोमꣳसमर्द्धयगायत्त्रेणंरथन्तरम्बृहद्गांयत्त्रवंर्त्तनिस्वाहा ॥ ८ ॥

---

[1] प्रणय। अत्र प्र नय इति पदम्। अत्र समानपदाभावेन ऋषरेभ्यः इत्यस्याप्राप्तौ प्रनेतिनुदातिहिनोमीनाम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८९ सू.) इत्यनेन प्रपूर्वाणां नेति नुदाति हिनोमि इत्येषां नकारस्य णकारो विधीयते तेनात्र प्रणय इत्यत्र णत्वम्। सूत्रे हिनोमीतिविकरणनिर्देशाद्यत्र विकरणाभावस्तत्र न णत्वम्।

दे॒वस्य॑त्त्वा। सवि॒तुःप्प्र॑स॒वे᳕श्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्यां॑म्पू॒ष्णोहस्त्ता॑ब्भ्या
म्॥ आद॑देगाय॒त्त्रेण॒च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वत्पृ॑थि॒व्याःस॒धस्था॑द॒ग्नि
म्पु॑रीष्ष्य॒मङ्गि॑र॒स्वदाभ॑र॒त्त्रै[1]ष्टु॑भेन॒च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वत् ॥ ९ ॥
अब्भ्रि॑रसि ॥ अब्भ्रि॑रसि॒नाऽर्य॑सि॒त्त्वया॑व॒यम॒ग्निꣳश॑केम॒ख
नि॑तु॒ꣳस॒धस्थ॒ऽआ ॥ जाग॑तेन॒च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वत् ॥ १० ॥
हस्त्त॑ऽआ॒धाय॑। सवि॒ताबि॒ब्भ्रदब्भ्रि॒ꣳहि॑र॒ण्ययी॑म् ॥ अ॒ग्ने

---

[1] त्रैष्टुभेन। अत्र ऋषरेभ्यो नकारो णकारꣳ समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन व्यवधानेऽपि विहितस्य प्राप्तस्य णत्वस्य शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन शकारलकारसकार (मध्यमवर्ग) चवर्गटवर्गतवर्गव्यवधानेषु ऋषरेभ्यः परस्य नकारस्य प्रकृतिभावादत्र णत्वं निषिध्यते।

ज्योतिर्न्निचाय्यंपृथिव्याऽअध्याभंरदानुंष्टुभेनच्छन्दंसाङ्गिरस्वत् ॥ ११ ॥[११-१] प्रतूर्त्तंवाजिन् ॥ प्रतूर्त्तंवाजिन्नाद्रंववरिंष्ठामनुंसंवतम् ॥ दिवितेजन्मंपरममन्तरिंक्षेतवनाभिंःपृथिव्यामधियोनिरित् ॥ १२ ॥ युञ्जाथाꣳरासंभम् ॥ युञ्जाथाꣳरासंभँयुवमस्मिन्यामेंवृषण्वसू ॥ अग्निम्भरंन्तमस्मयुम् ॥ १३ ॥ योगेंयोगेतवस्तंरम् ॥ योगेंयोगेतवस्तंरंवाजेंवाजेहवामहे ॥ सखांयऽइन्द्रंमूतयें ॥ १४ ॥ प्रतूर्वन्नेहिं ॥ प्रतूर्वं

न्नेह्यंवक्कामन्नशंस्तीरुद्रस्यगाणंपत्त्यम्मयोभूरेहि ॥ उर्व्वन्तरिक्षं
वीहिस्वस्तिगव्यूतिरभंयानिकृण्ण्वन्पूष्ण्णासयुजांसह ॥१५॥
पृथिव्याःसधस्त्थांत् ॥ पृथिव्याःसधस्त्थांदग्निम्पुंरीष्ष्यमङ्गि
रस्वदाभंराग्निम्पुंरीष्ष्यमङ्गिरस्वदच्छैमोग्निम्पुंरीष्ष्यमङ्गिर
स्वद्भंरिष्ष्यामः ॥ १६ ॥ अन्वग्निः ॥ अन्वग्निरुषसामग्रं
मक्ख्यदन्वहांनिप्प्रथमोजातवेदाः ॥ अनुसूर्य्यंस्यपुरुत्राचं
रश्मीननुद्यावांपृथिवीऽआतंतन्थ ॥१७॥ आगत्त्यंवाजी ॥

आगत्त्यंव्वाज्ज्यद्ध्वानꣳसर्व्वांमृधोव्विधूंनुते ॥ अग्निꣳसधस्त्थे
महतिचक्षुंषानिचिंकीषते ॥ १८ ॥ आक्क्रम्म्यंव्वाजिन् ॥ आक्क्र
म्म्यंव्वाजिन्पृथिवीमग्निमिंच्छरुचात्त्वम् ॥ भूम्म्यांव्वृत्त्वायं
नोब्ब्रूहियतꣳखनेंमतंव्वयम् ॥ १९ ॥ द्यौस्त्तें । पृष्ठम्पृंथिवी
सधस्त्थंमात्त्मान्तरिंक्षꣳसमुद्द्रोयोनिंः ॥ व्विक्ख्यायचक्षुं
षात्त्वमभितिंष्ठपृतन्न्यतः ॥ २० ॥ उत्क्क्रांम । महतेसौभंगाय
स्म्मादुपस्त्थानांद्द्रविणोदाव्वांजिन् ॥ व्वयꣳस्यांमसुमतौपृंथि

ह्याऽअग्निर्ज्जनन्तऽउपस्थेऽअस्याः ॥ २१ ॥ उदक्रमीत् ॥ उदक्र
मीद्द्रविणोदाव्वाज्यर्व्वाकꣳसुलोकꣳसुकृतम्पृथिव्याम् ॥ ततः
खनेमसुप्प्रतीकमग्निꣳस्वोरुहाणाऽअधिनाकमुत्तमम् ॥ २२ ॥
आत्त्वा । जिघर्म्मिमनसाघृतेनप्प्रतिक्षियन्तम्भुवनानिव्विश्वा ॥
पृथुन्तिरश्चाव्वयसाबृहन्तंव्यचिष्ठमन्नैरभसन्दृशानम् ॥ २३ ॥
आविश्वतः । प्प्रत्यञ्चञ्जिघर्म्म्यरक्षसामनसातज्जुषेत ॥ मर्य्य
श्रीस्प्पृहयद्द्वर्ण्णोऽअग्निर्न्नाभिमृशेतन्न्वाजर्ब्भुराणः ॥ २४ ॥

परिवाजपतिः ॥ [1]परिवाजपतिःकविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् ॥
दधद्रत्त्नानिदाशुषे ॥ २५ ॥ परित्त्वा । ग्ग्नेपुरंव्वयंव्विप्प्रꣳसह
स्यधीमहि ॥ धृषद्वर्ण्णन्दिवेदिवेहन्तारम्[2]भङ्गुरावताम् ॥ २६ ॥
त्वमग्ने ॥ त्वमग्ग्नेद्द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वम
श्म्मनस्प्परि ॥ त्वंव्वनेब्भ्यस्त्वमोषधीब्भ्यस्त्व[3]न्नृणान्नृपतेजा

---

[1] परिवाजपतिः कविः । अत्र कविष्करत्कृधिषु (शु. य. प्रा. ३ अ. ३२ सू.) इत्यनेन कविपरे पतिशब्दस्य विसर्गस्य षकारे प्राप्ते वाजपतिर्वासऽएदिधिषुरन्तःपर्शव्येनान्तःपार्श्व्यमिति च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३८ सू.) इत्यनेन सकारषकारयोर्निषेधाद्विसर्जनीय एव । [2] भङ्गुरावताम् । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमति (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे भङ्गुरशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । [3] नृणाम् । अत्र ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे ऋकात्परस्य नकारस्य णत्वम् ।

नाऽअ॑पश्यमृतस्य॒याऽआ॑भि॒रक्ष॑न्तिगो॒पाः ॥१६॥ आ॒त्मान॑न्ते॒ ॥ आ॒त्मान॑न्ते॒मन॑सा॒राद्॑जाना॒मवोदि॒वाप॒तय॑न्तम्पत॒ङ्गम् ॥ शिरो॑ऽअपश्यम्प॒थिभि॑ः सु॒गेभि॑ररे॒णुभि॒र्जेह॑मानम्पत॒त्रि ॥ १७ ॥ अ॑त्रा॑ते[1] । रू॒पमु॑त्त॒मम॑पश्य॒ञ्जिगी॑षमाणमि॒षऽआप॒देगोः ॥ य॒दाते॒मर्त्तो॑ऽअनु॒भोग॒मान॒डादिद्ग्रसि॒ष्ठऽओष॑धीरजीगः ॥ १८ ॥ अनु॑त्त्वा ॥ अनु॑त्त्वा॒रथो॒ऽअनु॒मर्य्यो॑ऽअर्व॒न्ननु॒गावो॒ऽनु॒भग॑ः क॒नीना॑म् ॥ अनु॒व्राता॑स॒स्तव॑

---

[1] अत्राते । अत्र ते परे अत्र॑शब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "पूष्णो जहीमस्तेष्वत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

स॒क्ख्यमी॑यु॒रनु॑दे॒वाम॑मिरे॒व्वी॒र्य॑न्ते ॥ १९ ॥ हिर॑ण्यशृ॒ङ्गो
य॑÷ ॥ हिर॑ण्यशृ॒ङ्गोयो॑ऽअस्य॒पादा॒मनो॑जवा॒ऽअव॑र॒ऽइन्द्र॒ऽ
आसीत् ॥ दे॒वाऽइ॒द॑स्यहवि॒रद्य॑माय॒न्योऽअर्व्व॑न्तम्प्रथ॒मोऽअ॒
द्ध्यति॑ष्ठत् ॥ २० ॥ ई॒र्म्मान्ता॑स॒ꣳसिलि॑कमद्ध्यमासꣳ ॥ ई॒र्म्मा
न्ता॑स॒ꣳसिलि॑कमद्ध्यमास॒ꣳसꣳशू॒र॑णासो॑दि॒व्यासो॒ऽअत्त्या॑÷ ॥
ह॒ꣳसा॒ऽइ॑वश्श्रेणि॒शोय॑तन्ते॒यदाक्षि॑षुर्दि॒व्यमज्म॒मश्श्वा॑÷
॥ २१ ॥ तव॒शरी॑रम् ॥ तव॒शरी॑रम्पतयि॒ष्ण्व॒र्व्व॒न्तव॑चि॒त्तं

व्वातऽइवद्ध्रजीमान्[1] ॥ तवशृङ्गाणिव्विष्ठितापुरुत्त्रारण्ण्येषुजर्भुराणाचरन्ति ॥२२॥ उपप्प्र ॥ उपप्प्रागाच्छसनंव्वाज्ज्यर्व्वादेवद्रीचामनसादीद्ध्यानः ॥ अजःपुरोनीयतेनाभिरस्यानुपश्च्चात्कवयोयन्तिरेभाः ॥२३॥ उपप्प्र ॥ उपप्प्रागात्त्परमँय्यत्त्सधस्त्थमर्व्वाँ २॥ऽअच्छापितरम्मातरञ्च ॥ अद्यादेवाञ्जुष्टतमोहिगम्म्याऽअथाशास्त्तेदाशुषेव्वार्य्याणि ॥२४॥ [१३-२] समिद्धोऽअद्य ।

---

[1] ध्रजिमान् । अत्र "शृणुतत्विषिधजिभयत पिबेतसनिष्ठरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे परे एते दीर्घा भवन्ति तेन दीर्घे ध्रजीमान् ।

मनु॑षोदुरो॒णेदे॒वोदे॒वान्य॑जासिजातवेदः ॥ आच॒वहा॑मित्रमह
श्चि॑कि॒त्त्वान्त्वन्दू॒तःक॒विरा॑सि॒प्रचे॑ताः ॥२५॥ तनू॑नपात्त्प॒थः ॥
तनू॑नपात्त्प॒थऽऋ॒तस्य॒याना॒न्मध्वा॑सम॒ञ्जन्त्स्व॑दयासु॒जिह्व ॥ म
न्मा॑नि॒धी॒भिरु॒तय॒ज्ञमृ॒न्धन्दे॑व॒त्राच॑कृणु॒ह्यध्व॒रन्न॑ः ॥२६॥ नरा॒
शꣳसं॑स्यमाहि॒मानम् ॥ नरा॒शꣳसं॑स्यमाहि॒मानं॑मेषा॒मुपं॑स्तोषा
मयज॒तस्यं॑य॒ज्ञैः ॥ येसु॒क्रतं॑व॒ःशुचं॑योधि॒यन्धाः॑स्वदं॑न्तिदे॒वा
ऽउभया॑नि॒ह॒व्या ॥ २७॥ आजु॒ह्वा॑न॒ऽईड्य॑ः ॥ आजु॒ह्वा॑न॒ऽ

इन्द्रा॑श्विना॒मधु॑नः सार॒घस्य॑घ॒र्म्मम्पा॑त॒व्वस॑वो॒यज॑त॒व्वाट् ॥ स्वा
हा॒सूर्य॑स्यर॒श्मये॑वृष्टि॒वन॑ये ॥ ६ ॥ स॒मु॒द्राय॑त्त्वा ॥ स॒मु॒
द्राय॑त्त्वा॒व्वाता॑य॒स्वाहा॑सरि॒राय॑त्त्वा॒व्वाता॑य॒स्वाहा॑ ॥ अ॒ना॒धृ
ष्याय॑त्त्वा॒व्वाता॑य॒स्वाहा॑प्प्रतिधृ॒ष्याय॑त्त्वा॒व्वाता॑य॒स्वाहा॑ ॥ अ॒
व॒स्यवे॑त्त्वा॒व्वाता॑य॒स्वाहा॑शिमि॒दाय॑त्त्वा॒व्वाता॑य॒स्वाहा॑ ॥ ७ ॥
इन्द्रा॑यत्त्वा ॥ इन्द्रा॑यत्त्वा॒व्वसु॑मतेरु॒द्रव॑ते॒स्वाहेन्द्रा॑यत्त्वादि॒
त्यव॑ते॒स्वाहेन्द्रा॑यत्त्वाभिमाति॒घ्नेस्वाहा॑ ॥ स॒वि॒त्रेत्त्व॑ऽऋभुम

र्म्मम्पातꣳहार्द्दानुमहर्द्दिवाभिरूतिभिः ॥ तन्त्रायिणेनमोद्यावापृथिवीभ्याम् ॥ १२ ॥ अपातामश्विना ॥ घर्म्ममनुद्यावापृथिवीऽअमꣳसाताम् ॥ इहैवरातयः सन्तु ॥ १३ ॥ इषेपिन्वस्व ॥ इषेपिन्वस्वोर्ज्जेपिन्वस्वब्रह्मणेपिन्वस्वक्षत्रायपिन्वस्वद्यावापृथिवीभ्याम्पिन्वस्व ॥ धर्म्मासिसुधर्म्मामेन्यस्मेनृम्णानिधारयब्रह्मधारयक्षत्रन्धारयविशन्धारय ॥ १४ ॥ स्वाहापूष्णे । शरसेस्वाहाग्रावभ्यꣳस्वाहाप्रतिरवेभ्यः ॥

मेब्भ्योयोनिब्भ्योऽअधिजातवेदाः ॥ सगायत्र्यात्रिष्टुभानुष्टु
भाचदेवेब्भ्योहव्यंव्वहतुप्प्रजानन् ॥ ३४ ॥ इषेराये । रम
स्वसहसेद्युम्म्नऽऊर्ज्जेऽअपत्याय ॥ सम्म्राडसिस्वराडसिसार
स्वतौत्त्वोत्त्सौप्प्रावताम् ॥३५॥ अग्ग्नेयुक्ष्व ॥ अग्ग्नेयुक्ष्वाहि
येतवाश्श्वासोदेवसाधवः ॥ अरंव्वहन्तिमन्न्यवे ॥ ३६ ॥
युक्ष्वाहि । देवहूतमाँ२॥ऽअश्श्वाँ२॥ऽअग्ग्नेरथीरिव ॥ निहोता ॥ १३१
पूर्व्यःसदः ॥ ३७ ॥ [११-३] सम्म्यक्स्रवन्ति । सरितो

नधेनाऽअन्तर्हृदामनंसापूयमांनाः ॥ घृतस्यधाराऽअभिचांक
शीमिहिरण्ययोंव्वेतसोमद्ध्येऽअग्नेः ॥ ३८ ॥ ऋचेत्त्वां ।
रुचेत्त्वांभासेत्त्वाज्ज्योतिंषेत्त्वा ॥ अभूंदिदंव्विश्श्वंस्यभुवंनस्य
व्वाजिंनमग्नेर्वैं[1]श्श्वानरस्यंच ॥ ३९ ॥ अग्निर्ज्ज्योतिंषा ॥
अग्निर्ज्ज्योतिंषाज्ज्योतिंष्म्मान्रुक्मोवर्च्चं[1]सावर्च्चंस्वान् ॥ सहस्र
दाऽअंसिसहस्रांयत्त्वा ॥ ४० ॥ आदित्त्यङ्गर्ब्भंम् ॥ आदित्त्य

---

[1] यत्र रकारपरस्य हकारपरस्य च स्पर्शवर्णस्य द्वित्वं तत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम्। अस्य परं तु रेफहकाराभ्याम् इत्यनेन विधीयमानस्य द्वित्वस्यापवादभूतत्वात्। यथा संवर्च्चंसा। गर्ब्भंम्। पार्त्थिवम्। चक्षुर्म्मित्रस्य। अग्निर्ज्योंतिषा।

कुन्ताम्महसेव्वीणावादम्पाणिग्घ्नन्तूणवद्ध्मन्तान्नृत्तायानन्दायतलवम्॥२०॥अग्नयेपीवानम्॥अग्नयेपीवानम्पृथिव्यै पीठसर्प्पिणव्वायवेचाण्डालमन्तरिक्षायवꣳशनर्त्तिनन्दिवेखलतिꣳसूर्य्यायहर्य्यक्षन्नक्षत्रेभ्यᳵकिर्म्मिरञ्चन्द्रमसेकिलासमह्नेशुक्लम्पिङ्गाक्षꣳरात्र्यैकृष्णम्पिङ्गाक्षम्॥२१॥ अथैतान्॥ अथैतानष्टौव्विरूपानालभतेतिदीर्घञ्चातिह्रस्वञ्चाति[1]

---

[1] अतिस्स्थूलम्। अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ क.) इत्यनेन समानपदे स्थूलस्य सस्य षकारे प्राप्ते "अनुसन्तनोतु वृहस्पतिसुतस्य सुसमिद्धाय सुसन्दृशमभिसत्वाऽभिसंविशन्तु सुसस्यातिस्थूलं०" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ८२) इत्यनेन प्रकृतिभावे न षत्वम्। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति थस्य द्वित्वे चर्त्वे तकारः।

श्रुत्कायाऽअर्त्तनम् ॥ प्रतिश्रुत्कायाऽअर्त्तनङ्घोषायभषमन्तायबहुवादिनमनन्तायमूकꣳशब्दाया[1]ऽडम्बराघातम्महसेवीणावादङ्क्रोशायतूणवद्ध्मम[2]वरस्परायशङ्खद्ध्मंवनायवनपमन्यतोरण्यायदावपम् ॥१९॥ नर्म्मायपुँश्चलूम् ॥ नर्म्मायपुँश्चलूꣳहसायकारिँय्यादसेशाबल्याङ्ग्रामण्यङ्गणकमभिक्क्रोश

---

[1] आडम्बराघातम् । अत्र "त आघादनाडम्बरात्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेनानाडम्बरात्परस्य विधानादाघातशब्दघटितस्य तकारस्य मूर्धन्यत्वं (टः) न भवति । [2] अवरस्पराय । अत्र "प्रकृत्या कखयोः पफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इति "अवरः" इत्यस्य विसर्गस्य प्रकृतिभावे प्राप्ते "ऋतावरौ च पतिपरयोः" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ५०) ऋतः अवरश्च शब्दौ सकारेण व्यवधीयेते यथासंख्यं पतिपरयोः । इत्यनेनात्रावरशब्दस्य विसर्गस्य परे पदपरे सत्त्वे जाते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वे रूपम् ।

यैवाणिजम्पंश्चादोषायंग्ग्लाविनंविश्वैभ्योभूतेभ्यंःसिद्ध्मलम्भूत्त्यैजागरणमभूंत्त्यैस्वपनमार्त्त्यैजनवादिनंव्यृद्ध्याअपगल्भꣳसꣳशरायंप्प्रच्छिदम् ॥ १७ ॥ अक्क्षराजायंकितवम् ॥ अक्क्षराजायंकितवङ्कृतायांदिनवदर्शन्त्रेतायैकल्प्पिनन्द्वापरांयाधिकल्प्पिनंमास्क्कन्दायंसभास्त्थाणुम्मृत्त्यवेंगोव्यच्छमन्तंकायगोघातङ्क्षुधेयोगांविंकृन्तन्तम्भिक्क्षंमाणऽउपतिष्ठंतिदुष्कृतायचरंकाचार्य्यम्पाप्प्मनेसैलगम् ॥१८॥ प्रति

श्चर्म्मम्नम्[1] ॥ १५ ॥ सरोभ्योधैवरम् ॥ सरोभ्योधैवरमुपस्थावराभ्योदाशंव्वैशन्ताभ्योबैन्दन्नड्ड्वलाभ्यःशौष्क्कलम्पारायम्मार्ग्गारमवारायकेवर्त्तन्तीर्त्थेभ्यऽआन्दंव्विषमेभ्योमैनालꣳस्वनेभ्यःपर्ण्णकङ्गुहाभ्यःकिरातꣳसानुभ्योजम्भकम्पर्व्वतेभ्यःकिम्पूरुषम् ॥ १६ ॥ बीभत्सायैपौल्क्कसम् ॥ बीभत्सायैपौल्क्कसंव्वर्ण्णायहिरण्ण्यकारन्तुला

---

[1] चर्म्मम्नम्। अत्र "ऋषरेभ्यो०" (शु.य.प्रा.३अ.८५सू.) इत्यनेन समानपदे प्राप्तस्य णत्वस्य "इन्द्राग्नी०" (शु.य.प्रा.३अ.९३सू.) इत्यनेन निषेधान्न णत्वम्।

पम् ॥ म॒न्यवे॑यस्ता॒पङ्क्रोधा॑यनिस॒रँय्योगा॑ययो॒क्तार॒ꣳशोका॑
या॒भिस॒र्त्तार॒ङ्क्षेमा॑यवि॒मो॒क्तार॑मु॒त्कूलनिकू॒लेब्भ्य॑स्त्रि॒ष्ठिनं॑व
पु॑षेमानस्कृ॒तꣳशीला॑याञ्जनीका॒रीन्नि॑र्ऋत्त्यैकोशका॒रीँय्य॒मा
या॒सूम् ॥ १४ ॥ य॒माय॑यम॒सूम् ॥ य॒माय॑यम॒सूमथ॑र्व्व॒
ब्भ्यो॑वतो॒काꣳसं॑वत्त्स॒राय॑पर्य्या॒यि॑णीम्परिवत्त्स॒राया॑विजाता
मि॒दावत्त्स॒राया॒ती॑त्त्वरीमिद्वत्त्स॒राया॑ति॒ष्क्कद्व॒रीं॑व्वत्त्स॒राया॒व्वि
ज॑र्ज्ज॒राꣳसं॑वत्त्स॒राय॒पलि॑क्क्नीमृ॒भुब्भ्यो॑जिनस॒न्धꣳसा॒द्ध्येब्भ्य॑

भ्यो॑बिदलका॒रीँऽयातु॒धाने॑भ्यᳵकण्टकीका॒रीम् ॥ ८॥ स॒न्ध
ये॑जा॒रम् ॥ स॒न्धये॑जा॒रङ्गे॒हायो॑पप॒तिमार्त्त्यै॒परि॑वित्त॒न्निर्ऋ॑त्त्यैप
रिविवि॒दा॒नमरा॑द्ध्याऽए॒दिधि॑षुᳶप॒तिन्निष्कृ॑त्त्यैपेशस्का॒रीꣳ
स॒ञ्ज्ञाना॑यस्मरका॒रीम्प्र॑का॒मोद्या॑यो॒पस॒दंव्वर्णा॑यानु॒रु॒धम्ब
ला॑यो॒पदाम् ॥९॥ उ॒त्सा॒दे॑भ्य॑ᳵकु॒ब्जम् ॥ उ॒त्सा॒दे॑भ्य॑ᳵकु॒ब्ज
म्प्र॒मुदे॑व्वाम॒नन्द्वा॒र्भ्यः॑स्रा॒मꣳस्वप्ना॑या॒न्धमध॑र्म्मा॑यबधि॒रम्प
वि॒त्रा॑यभि॒षजं॑प्र॒ज्ज्ञाना॑यनक्षत्र॒दर्शमा॑शि॒क्षायै॑प्र॒श्निन॑मु

ष्ठन्तम्परिविश्वेऽअभूषञ्छ्रियोव्वसानश्चरतिस्वरोचिः ॥ महत्तद्वृष्णोऽअसुरस्यनामाव्विश्वरूपोऽअमृतानितस्थौ ॥ २२ ॥ प्रवः ॥ प्रवोमहेमन्दमानायान्धसो[1]र्च्चाव्विश्वा[2]नरायव्विश्वा[3]भुवे ॥ इन्द्रस्ययस्यसुमखꣳसहोमहिश्रवोनृम्म्णञ्चरोदसीसपर्य्यतः ॥ २३ ॥ बृहन्नित् ॥ बृहन्निदिद्ध्मऽएषाम्भूरिशस्त्तम्पृथुः स्वरुः ॥ येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ २४ ॥ इन्द्रेहि ॥ इन्द्रेहि

---

[1] अर्चांव्विश्वानराय । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन विश्वानराय इत्यस्य वकारे परे अर्चशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । [2] विश्वानराय । अत्र "नरहामित्रेषु च" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०३ सू.) इत्यनेन नरशब्दे परे विश्वशब्दाकारस्य दीर्घाकारो विधीयते । [3] विश्वाभुवे । अत्र "विश्व सहभुवपुषवसुषु" । (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन भुवे परे विश्वशब्दाकारस्य दीर्घाकारः ।

मत्त्स्यन्धंसो॒व्विश्श्वे॑भिꣳसोम॒पर्व्वे॑भिꣳ ॥ म॒हाँ२॥ऽअ॑भि॒ष्टिरोज॑सा ॥ २५ ॥ इन्द्रो॑व्वृ॒त्रम् ॥ इन्द्रो॑व्वृ॒त्रम॑व्वृणो॒च्छर्द्ध॑नीति॒ꣳप्र मा॒यिना॑मा॒मिना॒द्वर्प्प॑णीतिꣳ ॥ अह॒न्व्य॒ꣳसमु॒शधग्व॒नेष्वा॒ वि॒र्द्धेना॑ऽअकृणोद्रा॒म्म्याणा॑म् ॥ २६ ॥ कुत॒स्त्त्वम् ॥ कुत॒स्त्त्व मि॑न्द्र॒माहि॑न॒ꣳसन्नेको॑यासिसत्त्पते॒किन्त॑ऽइ॒त्था ॥ सम्पृ॑च्छसे समरा॒णःशु॒भा॒नैर्व्वो॑चेस्त्तन्नो॑हरिवो॒यत्ते॑ऽअ॒स्म्मे ॥ म॒हाँ२॥ऽइ

---

१ म॒हाँ२॥ऽइन्द्रोय. १ अ. ७ मं. ४० ॥ १ कु॒दाचु॒न. अ. ८ मं. २ ॥ १ कु॒दाचु॒नप्र. अ. ८ मं. ३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

न्द्रोयऽओजंसाकुदाचुनस्त्तरीरंसिकुदाचुनप्प्रयुंच्छसि ॥२७॥
आतत् ॥ आतत्तंऽइन्द्रायवं÷पनन्ताभियऽऊर्वंङ्गोमंन्तुन्ति
तृंत्त्सान् ॥ सकृत्त्स्वँ्र्येपुंरुपुत्राम्महीꣳसहस्रंधाराम्बृहतीन्दु[1]
दुक्षन् ॥२८॥ इमान्तैं ॥ इमान्तोधियम्प्रभंरेमहोमहीमस्य
स्त्तोत्रेधिषणायत्तंऽआनजे ॥ तमुंत्त्सवेचंप्प्रसवेचंसासहिमि
न्द्रंन्देवासꣳशवंसामदुन्ननुं ॥२९॥ [१२-२] व्विब्भ्राड्बृहत् ॥

---

[1] "दुदुक्षन्" । अत्र दुधुक्षन् इति पदम् । "दुधुक्षन्धो दकारम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५५ सू.) इत्यनेन दुधुक्षन् शब्दघटितस्य धकारस्य दकारः ।

व्विभ्राड्बृहत्त्पिबतुसोम्म्यम्मद्ध्वायुर्द्दधंद्यज्ज्ञपंतावविंह्रुतम् ॥
व्वातंजूतोयोऽअंभिरक्षतित्त्मनांप्प्रजाःपुंपोषपुरुधाव्विरांज
ति ॥३०॥ उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्ज्जातवेदसन्देवंव्वहन्तिकेतवंः ॥
दृशेव्विश्श्वांयसूर्य्यंम् ॥ ३१ ॥ येनांपावक ॥ येनांपावकचक्क्षं
साभुरण्यन्तञ्ज्जनाँ२॥ऽअनुं ॥ त्त्वंव्वरुणपश्श्यंसि ॥३२॥ दैव्व्यां
वद्ध्वर्य्यू ॥ दैव्व्यांवद्ध्वर्य्यूऽआगंतंरथेंनसूर्य्यंत्त्वचा ॥ मद्ध्वां
यज्ज्ञꣳसमंञ्जाथे ॥ तम्प्रत्क्कथायंव्वेनाश्श्चित्त्रन्देवानांम् ॥ ३३ ॥

---

१ तंप्प्रत्क्कथा. १ अ. ७ मं. १२ ॥ १ अयंव्वेनऽ० १ अ. ७ मं. १६ ॥ १ चित्त्रंदेवानाम्. १ अ. १३ मं. ४६ ॥ इति प्रतीकानि ॥

स्प्पते॒व्वी॒ड्व᳖ङ्गः ॥ व्वन॑स्प्पते॒व्वी॒ड्व᳖ङ्गो॒हि भू॒याऽअ॒स्म्मत्त्स॑खा प्र॒
तर॑णः सु॒वीरः॑ ॥ गोभि॒ः सन्न॑द्धोऽअसि॒व्वी॒डय॑स्वास्था॒ता
ते॑जयतु॒जेत्त्वा॑नि ॥ ५२ ॥ दि॒[1]वः पृ॑थि॒व्याः ॥ दि॒वः
पृ॑थि॒व्याः पर्य्योज॒ऽउद्भृ॑तं॒व्वन॒स्प्पति॑भ्य॒ः पर्य्याभृ॑त॒ꣳ सहः॑ ॥
अ॒पामो॒ज्ज्मान॒म्परि॒गोभि॒रावृ॑त॒मिन्द्र॑स्य॒व्वज्र॑ꣳ ह॒विषा॒रथँ॑य
ज ॥ ५३ ॥ इन्द्र॑स्य॒व्वज्रः॑ ॥ इन्द्र॑स्य॒व्वज्रो॑ म॒रुता॒मनी॑क

---

[1] दिवःपृथिव्याः । इत्यत्र "दिवोऽककुत्पृथिव्योः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेनाककुत्पृथिव्योः सत्वनिषेधाद्विसर्जनीय एव नान्यत् ।

म्मित्रस्यगब्भोव्वरुणस्यनाभिः ॥ से[1]मान्नोहव्यदातिञ्जुषाणो
देवंरथम्प्रतिहव्यागृभाय ॥ ५४ ॥ उपश्वासय । पृथिवीमुत
द्याम्पुरुत्रातेमनुताव्विष्ठितञ्जगत् ॥ सदुन्दुभेसजूरिन्द्रेणदेवै
र्दूराद्दवीयोऽअपसेधशत्रून् ॥ ५५ ॥ आक्क्रन्दय ॥ आक्क्रन्द
यबलमोजोनऽआधानि[2]ष्ट्टनिहिदुरिताबाधमानः ॥ अपप्प्रो

---

१ सः इमाम् इति पदद्वयम् । अत्र "सऽओषधीमयोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन इमे परे सपदघटितस्य विसर्जनीयस्य "लोपे च गुणे सेमाम्" इति सिद्ध्यति । २ निष्टनिहि । अत्र "नेः स्त्यास्तनोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७० सू.) नेरुपसर्गात्परस्य स्त्यास्तनयोः सकारस्य षकारः । इति स्तनोः सकारस्य षत्वे ष्टुत्वे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः"। (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्वित्वम् ।

थदुन्दुभेदुच्छुनांऽइतऽइन्द्रंस्यमुष्टिरंसिव्वीडयंस्व ॥ ५६ ॥
आमूः ॥ आमूरंजप्प्रत्त्यावंर्त्तयेमाःकेंतुमदुन्दुभिर्व्वांवदीति ॥ समश्श्वंपर्ण्णाश्चरंन्तिनोनरोस्म्माकंमिन्द्र[1]रंथिनोंजयन्तु ॥ ५७ ॥ आग्ग्नेयःकृष्ण्णग्ग्रीवः । सारस्वतीमेषीबब्भ्रुः सौम्म्यःपौष्ण्णःश्श्यामःशिंतिपृष्ठोबार्हस्प्पत्त्यःशिल्प्पोव्वैश्श्व

---

[1] रथिनो जयन्तु । अत्र "ऋषरेभ्यः°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन "स्वरयवहकपैश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेनैतैर्व्यवधान-विहितस्य णत्वस्य विहितारिक्तशथकारव्यवधानेनाप्राप्तावपि "शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावो विधीयते। इदं शिष्यबुद्धिव्युत्पादनार्थम्।

देवऽऐन्द्रोरुणोमारुतःकल्माषऽऐन्द्राग्नःसꣳहितोधोरामः
सावित्रोव्वारुणःकृष्ण्णऽएकशितिपात्त्पेत्त्वः ॥ ५८ ॥ अग्न
येनीकवते ॥ अग्नयेनीकवतेरोहिताञ्जिरनड्वानधोरामौसावि
त्रौपौष्ण्णौरजतनाभीव्वैश्वदेवौपिशङ्गौतूपरौमारुतःकल्माष
ऽआग्नेयःकृष्ण्णोजःसारस्वतीमेषीव्वारुणःपेत्त्वः ॥ ५९ ॥
अग्नयेगायत्राय । त्रिवृतेराथन्तरायाष्टाकपालऽइन्द्रायत्रैष्टु
भायपञ्चदशायबार्हतायैकादशकपालोव्विश्वेब्भ्योदेवेब्भ्योजा

शि॒ङ्क्तेव्वि॒तता॒धि॒धन्व॒ञ्ज्याऽइ॒यᳪसम॑नेपा॒रय॑न्ती ॥ ४० ॥ तेऽ
आ॒चर॑न्ती ॥ तेऽआ॒चर॑न्ती॒सम॑नेव॒योषा॑मा॒तेव॑पु॒त्रम्बिभृता
मु॒पस्थे॑ ॥ अप॒शत्रू॑न्विव्ध्यताᳪसं॑विदा॒नेऽआर्त्नी॑ऽइ॒मेवि॑
ष्फु॒रन्ती॑ऽअ॒मित्रा॑न् ॥ ४१ ॥ ब॒ह्वीना॑म्पि॒ता । ब॒हुर॑स्यपु॒त्र
श्चि॒श्चाकृ॑णोति॒सम॑नाव॒गत्य॑ ॥ इ॒षु॒धिःसङ्का॒ᳪपृत॑नाश्च॒सर्व्वाः॑
पृ॒ष्ठेनि॑नद्धोजयति॒प्प्रसू॑तᳪ ॥ ४२ ॥ रथे॒तिष्ठ॑न् ॥ रथे॒तिष्ठ॑न्नय
ति॒व्वा॒जिनः॑पु॒रोयत्र॑यत्र॒काम॑यतेसु॒षा॒रथिः ॥ अ॒भीशू॑नाम्म

हिमानंम्पनायतमनं÷पश्चादनुंयच्छन्तिरश्म्मयं÷ ॥ ४३ ॥
तीव्रान्घोषांन् ॥ तीव्रान्घोषांन्कृण्वतेवृषंपाणयोश्वारथेभिः
सहवाजयन्तः ॥ अवक्क्रामन्तःप्प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्तिशत्रूँ
१॥ऽरनपव्ययन्तः ॥४४॥ रथवाहणꣳहविः ॥ [1]रथवाहणꣳ
हविरस्यनामयत्रायुधन्निहितमस्यवर्म्म ॥ तत्रारथमुपशग्ग्मꣳ
सदेमविश्वाहावयꣳसुमनस्यमानाः ॥ ४५ ॥ स्वादुषꣳसद÷

---

[1] रथवाहणः । अत्र थकारेण व्यवधानाण्णत्वाप्राप्तौ “निषण्णाय रथवाहणमिन्द्रऽएणम्परिणीयते समिन्द्रणऽउरुष्याणो रक्षाणः पूणःषुणःपूणासत्या स्वर्णास्थूरिणौप्रणऽआयूंषि” (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ क.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

पितरः ॥ स्वादुषꣳसदः पितरोव्वयोधाःकृच्छ्रेश्रि[1]तꣳशक्तीवन्तोगभीराः ॥ चित्रसेनाऽइषुबलाऽअमृध्राꣳसतोवीराऽउरवोव्व्रातसाहाः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणासꣳपितरꣳ ॥ ब्राह्मणासꣳपितरꣳसोम्म्यासꣳशिवेनोद्यावापृथिवीऽअनेहसा ॥ पूषानः पातुदुरितादृतावृधोर[2]क्षामाकिन्नोऽअघशꣳसऽईशत ॥ ४७ ॥ सुपर्णंव्वस्ते । मृगोऽअस्यादन्तोगोभिꣳसन्नद्धापततिप्प्रसूता ॥

---

१ शक्तीवन्तः । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ क.) इत्यनेन वन्त इति वकारे परे शक्तिशब्दस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घेकारः ।
२ रक्षामा । अत्र "शृणुतत्विषिध्रजि" (शु. य. प्रा. ३ अ. १११ सू.) इत्यनेन माकारे परे रक्षशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । तेन रक्षामा ।

[1]यत्रा॒नर॒ᳫँसञ्च॒व्विच॒द्द्रव॑न्ति॒तत्रा॒स्म्मभ्भ्या॒मिषं॑व॒ᳫँशर्म्म॑यᳫँसन्
॥४८॥ ऋजी॑ते॒परि॑ । वृङ्ग्धि॒नो॒ऽश्म्मा॑भवतु॒नस्त॒नूः ॥ सोमो॒ऽ
अधि॑ब्ब्रवीतु॒नोदि॑ति॒ᳫँशर्म्म॑यच्छतु ॥ ४९ ॥ आजं॑ङ्घन्ति ॥
आजं॑ङ्घन्ति॒सान्वे॑षाञ्ज॒घना॒ँ२॥ऽउपं॑जिघ्नते ॥ अश्वा॑जनि॒प्प्र
चे॑त॒सोऽश्वा॑न्त्स॒मत्त्सु॑चोदय ॥ ५० ॥ अहि॑रिवभो॒गैः । पर्य्ये॑
ति॒बा॒हुञ्ज्याया॑हे॒तिम्प॑रि॒बाध॑मानः ॥ ह॒स्त॒घ्नोव्विश्वा॑व्व॒युना॑
नि॒व्वि॒द्वान्पुमा॒न्पुमा॑ᳫँसम्परि॑पातु॒व्विश्व॑तः ॥ ५१ ॥ व्वनं॑

---

[1] यत्रानरः । अत्र "नरस्सप्तऽऋषीन्नस्तऽआहुर्नियुङ्क्ष्विषु यत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२२ सू.) इत्यनेनात्र नरपरे यत्रशब्दाकारस्य दीर्घः ।

अ॒ग्निर्वृ॑त्राणि॑ । जङ्घ॑नद्द्रविण॒स्युर्व्वि॑प॒न्न्यया॑ ॥ समि॑द्धश्शु॒
क्क्र॒ऽआहु॑तः ॥९॥ व्विश्वे॑भिः सो॒म्म्यम् ॥ व्विश्वे॑भिः सो॒म्म्यम्म
द्ध्व॒ग्न॒ऽइन्द्रे॑णव्वा॒युना॑ ॥ पि[1]बा॑मि॒त्त्रस्य॒धाम॑भिः ॥१०॥ आयत् ॥
आयादि॒षेनृ॒पाति॒न्तेज॒ऽआन॒ट्शु॒चि॒रेतो॒निषि॑क्त॒न्द्यौर॒भीके॑ ॥
अ॒ग्निःशर्द्ध॑मनव॒द्द्यँऽयु॒वा॑नꣳ स्वा॒द्ध्य॒ञ्जनयत्सू॒दय॑ञ्च ॥११॥
अग्ने॒शर्द्ध॑ । म॒ह॒तेसौभ॑गाय॒तव॑द्द्यु॒म्म्नान्न्यु॑त्त॒मानि॑सन्तु ॥

---

[1] पिबामित्रस्य । अत्र "शृणुतत्विषिध्रजिभवतपिबेतस्यमतिष्ठरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ क.) इत्यनेन मकारे बस्य दीर्घे पिबामित्रस्य ।

सञ्ज्ञा॑स्प॒त्त्यःसुयम॒माकृ॑णुष्ष्वशत्रू॒यता॒मभि॒ति॑ष्ठा॒महा॑ꣳसि
॥ १२ ॥ त्वाꣳहि । म॒न्द्रत॑ममर्क्कशो॒कैर्व्वृ॒महे॒महि॑न॒ःश्रो
ष्य॑ग्ग्ने ॥ इन्द्र॒न्नत्त्वा॒शव॑सादे॒वता॑व्वा॒युम्पृ॑णान्ति॒राध॑सा॒नृत॑माः
॥ १३ ॥ त्वेऽअ॑ग्ग्ने । स्वाहु॑तप्प्रि॒यास॑ःसन्तुसू॒रय॑ः ॥ य॒न्ता
रो॒येम॒घवा॑नो॒जना॑नामू॒र्व्वान्दय॑न्त॒गोना॑म् ॥ १४ ॥ श्रु॒धिश्श्रु॑
त्त्कर्ण्ण ॥ श्रु॒धिश्श्रु॑त्त्कर्ण्ण॒व्वाह्नि॑भिर्द्दे॒वैर॑ग्ग्ने॒सयाव॑भिः ॥ आसी॑
दन्तु॒बर्हिषि॑मि॒त्रोऽअ॑र्य्य॒माप्प्रा॑त॒र्य्यावा॑णो॒ऽअद्ध्व॒रम् ॥ १५ ॥

व्विश्श्वेषामदितिः ॥ व्विश्श्वेषामदितिर्य्यज्ञियानांव्विश्श्वेषामतिथिर्म्मानुषाणाम् ॥ अग्ग्निर्द्देवानामवऽआवृणानःसुमृडीको भवतुजातवेदाः ॥ १६ ॥ महोऽअग्ग्नेः । समिधानस्यशर्म्मण्ण्यनागामित्रेव्वरुणेस्वस्त्तये ॥ श्रेष्ठेस्यामसवितुःसवीमनितद्देवानामवोऽ[1]अद्याव्वृणीमहे ॥ १७ ॥ [१७-१] आपश्चित् ॥ आपश्चित्पिप्प्युस्त्तर्य्योनगावोनक्षन्नृतञ्जरितारस्त्तऽ

---

[1] अद्या वृणीमहे । अत्र “अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहे देवेषु” (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन अद्य इत्यस्य वृणीमहे परे दीर्घे अद्यावृणीमहे अद्य शब्दस्य दकारस्य स्वरात्सं० इत्यनेन द्वित्वम् ।

इन्द्र ॥ या॒हिवा॒युर्न्नि॒यु॒तौं॑नो॒ऽअच्छा॒त्त्वꣳहिधी॒भिर्द्द॑यसे॒वि
वाजां॑न् ॥ १८ ॥ गाव॒ऽउप॑ ॥ गाव॒ऽउपा॑वताव॒तम्म॒हीय॒ज्ञ
स्यं॑र॒प्सुदां॑ ॥ उ॒भाकर्ण्णा॑हिर॒ण्ण्ययां॑ ॥ १९ ॥ यद॒द्य । सूर॒ऽ
उदि॒तेनां॑गामि॒त्त्रोऽअं॑र्य्य॒मा ॥ सु॒वाति॑सवि॒ताभग॑÷ ॥ २० ॥
आसु॒ते॑सिञ्च॒तश्श्रिय॒ꣳरोद॑स्योरभि॒श्श्रिय॑म् ॥ र॒साद॑धीतवृष॒
भम् ॥ तं॑[1]म्प्र॒त्क्कथा॒यं[1]वे॒नः ॥ २१ ॥ आ॒तिष्ठ॑न्त॒म्परिं ॥ आ॒ति

---

[1] तम्प्र॒त्क्कथा॑. १ अ. ७ मं. १२ ॥ [1] अ॒यंवे॒न॒ः. १ अ. ७ मं. १६ ॥ इति प्रतीके ॥

पतिꣳ ॥१॥ सर्व्वेनिमेषाः ॥ सर्व्वेनिमेषाजज्ञिरेविद्युतꣳपुरुषा
दधि॥ नैनंमूर्द्धन्नतिर्य्यञ्चन्नमद्ध्येपरिजग्ग्रभत् ॥ २ ॥ नतस्य ।
प्प्रतिमाऽअस्त्तियस्यनाममहद्यशः ॥ हिरण्ण्यगर्ब्भऽइत्त्येष
मामाहिꣳसीदित्त्येषायस्म्मान्नजातऽइत्त्येषः ॥ ३ ॥ एषोह ।
देवःप्प्रदिशोनुसर्व्वाꣳपूर्व्वोहजातःसऽउगर्ब्भेऽअन्तः ॥ सऽएव
जातःसजनिष्ष्यमाणꣳप्प्रत्त्यङ्जनास्त्तिष्ठतिसर्व्वतोमुखꣳ ॥४॥

---

१ हिरण्यगर्भऽसं० चत्वारि० ४ अ. २५ मंत्र १०।११।१२।१३। ॥ १ मामाहिꣳसीत्. १ अ. १२ मं. १०२॥ १ यस्मान्न. १ १ इंद्रश्च. १ अ. ८ मं. ३६ मं. ३७ ॥ इति प्रतीकानि ॥

यस्म्मा॑ज्जा॒तम् ॥ यस्म्मा॑ज्जा॒तन्नपु॒राकिञ्च॒नैवयऽआ॑ब॒भूव॒भुव॑
नानि॒व्विश्श्वा॑ ॥ प्र॒जाप॑तिᳶप्प्र॒जया॑सꣳर॒रा॒णस्त्रीणि॒ज्ज्योती॑ꣳ
षिसचते॒सषो॑ड॒शी ॥ ५ ॥ येन॒द्यौः ॥ येन॒द्यौरु॒ग्ग्रापृ॑थि॒वी
च॑दृ॒ढायेन॒स्व॒ःस्त्तभि॒तँऽयेन॒नाकः॑ ॥ योऽअ॒न्तरि॑क्षे॒रज॑सो
व्वि॒मान॒ᳶकस्म्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑व्विधेम ॥ ६ ॥ यङ्क्रन्द॑सी ॥
यङ्क्रन्द॑सी॒ऽअव॑सातस्त्तभा॒नेऽअ॒ब्भ्यैक्षे॑ता॒म्मन॑सा॒रेज॑माने ॥
यत्राधि॒सूर॒ऽउदि॑तो॒व्वि॒भाति॒कस्म्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑व्विधेम ॥

आ[1]पोहयद्बृहतीर्य्यश्चिदाप÷ ॥७॥ [७-१] व्वेनस्तत् ॥ व्वेन
स्तत्पश्श्यन्निहितङ्गुहासद्यत्रव्विश्वम्भवत्त्येकनीडम्॥ तस्मिन्न
न्निदꣳसञ्चव्विचैतिसर्व्वꣳसऽओतम्प्प्रोतश्चव्विभूःप्प्रजासु ॥८॥
प्रतत् ॥ प्रतद्वोचेदमृतन्नुव्विद्वान्गन्धर्व्वोधामव्विभृतङ्गुहासत् ॥
त्रीणिपदानिनिहितागुहास्ययस्तानिव्वेदसपितुःष्पितासत् ॥९॥
सन÷ ॥ सनोबन्धुर्ज्जनितासव्विधाताधामानिव्वेदभुवनानि

---

१ आपोह. १ यश्चित्. १ अ. २८ मं. २५ मं. २६ इति प्रतीके ॥

व्विश्श्वा ॥ यत्रदेवाऽअमृतमानशानास्तृतीयेधामन्नध्यैरयन्त ॥ १० ॥ परीत्त्यभूतानि । परीत्त्यलोकान्परीत्त्यसर्व्वाः प्प्रदिशोदिशश्च ॥ उपस्त्थायप्प्रथमजामृतस्यात्मनात्मानमभिसंविवेश ॥ ११ ॥ परिद्यावापृथिवी । सद्यऽइत्त्वापरिलोकान्परिदिशःपरिस्वः ॥ ऋतस्यतन्तुंविततंविचृत्त्यतदपश्श्यत्तदभवत्तदासीत् ॥ १२ ॥ सदसस्प्पतिम् ॥ सदसस्प्पतिमद्भुतम्प्प्रियमिन्द्रस्यकाम्म्यम् ॥ सनिम्मेधामयासिषꣳस्वाहा

देवेभिर्युक्तमदितिःसजोषाःस्योनङ्कृण्वानासुवितेदधातु
॥ ४ ॥ एताऽउवः । सुभगाव्विश्वरूपाव्विपक्षोभिःश्रयमाणाऽ
उदातैः ॥ ऋष्वाःसतीःकवषःशुम्भमानाद्वारोदेवीःसुप्प्राय
णाभवन्तु ॥ ५ ॥ अन्तरामित्रावरुणा ॥ अन्तरामित्रावरु
णाचरन्तीमुखँय्यज्ञानामभिसँव्विदाने ॥ उषासावाꣳसुहिर
ण्येसुशिल्प्पेऽऋतस्ययोनाविहसादयामि ॥ ६ ॥ प्रथमावा
म् ॥ प्रथमावाꣳसरधिनासुवर्ण्णादेवौपश्श्यन्तौभुवनानिव्वि

श्वा॑ ॥ अपि॑प्प्रय॒ज्ञोद॑नावा॒म्मिममा॑ना॒होता॑रा॒ज्योति॑÷प्प्र॒दिशा॑दि॒शन्ता॑ ॥ ७ ॥ आ॒दि॒त्त्यैर्न्न॑÷ ॥ आ॒दि॒त्त्यैर्न्नो॒भार॑तीव्वष्टु॒य॒ज्ज्ञꣳसर॑स्वतीस॒हरु॒द्द्रैर्न्न॑ऽआवीत् ॥ इडोप॑हूता॒व्वसु॑भिःस॒जोषा॑य॒ज्ञन्नो॑देवीर॒मृते॑षुधत्त ॥८॥ त्वष्टा॑व्वी॒रम् ॥ त्वष्टा॑व्वी॒रन्दे॒वका॑मञ्जजान॒त्त्वष्टु॒रर्व्वा॑जायतऽआ॒शुरश्व॑÷ ॥ त्वष्टे॒दं॑व्विश्व॒म्भुव॑नञ्जजान॒ब॒होः क॒र्त्ता॑रमि॒हय॑क्षिहोतः ॥९॥ अश्वो॑घृ॒तेन॑ ॥ अश्वो॑घृ॒तेन॒त्त्मन्न्या॒सम॑क्त॒ऽउप॑दे॒वाँ २॥ऽऋ॑तु॒शः पाथ॑ऽएतु ॥ व्वनस्प्प

तिर्द्देवलोकम्प्रंजानन्नाग्निनांहुव्यास्वंदितानिंव्वक्षत् ॥ १० ॥
प्रजापंतेस्त्तपंसा । व्वावृधानःसद्योजातोदंधिषेयज्ञमंग्ग्ने ॥
स्वाहांकृतेनहुविषांपुरोगायाहिसाद्ध्याहुविरंदन्तुदेवाः ॥ ११ ॥
[११-१] यदक्रंन्दः । प्प्रथमञ्जायंमानऽउद्यन्त्संमुद्रादुतवापुरींषात् ॥ श्येनस्यंपुक्षाहंरिणस्यंबाहूऽउंपस्त्तुत्त्यम्माहिजातन्तेंऽअर्व्वन् ॥ १२ ॥ युमेनंदुत्तम् ॥ युमेनंदुत्तान्त्रितऽएंनमायुनागिन्द्रं[1]ऽएणम्प्रथमोऽअद्ध्यंतिष्ठत् ॥ गन्धुर्व्वोंऽअंस्य

---

[1] इन्द्रऽएणम् । अत्र असमानपदत्वेनाप्राप्तौ "निषण्णाय रथवाहणमिन्द्रऽएणम्०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

रशनामंगृब्भ्णात्त्सूरादश्श्वंव्वसवोनिरंतष्ट ॥ १३ ॥ असियमः ॥ असियमोऽअस्यांदित्त्योऽअर्व्वन्नासिंत्त्रितोगुह्येनव्व्रतेनं ॥ असिसोमेंनसमयाव्विपृंक्क्तऽआहुस्त्तेत्त्रीणिंदिविबन्धंनानि ॥ १४ ॥ त्रीणिंते ॥ त्रीणिंतऽआहुर्द्दिविबन्धंनानित्त्रीण्ण्यप्प्सु त्रीण्ण्यन्तःसंमुद्द्रे ॥ उतेवंमेव्वरुंणश्छन्त्स्यर्व्वन्यत्त्रांतऽआहुः पंरमञ्जनित्त्रंम् ॥ १५ ॥ इमातेव्वाजिन् ॥ इमातेव्वाजिन्नवमार्ज्जनानीमाशफानांꣳसनितुर्न्निधाना ॥ अत्त्रातेभद्द्रारंश

पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ नमस्तेषोडश, हिरण्यबाहव, ऽउष्णीषिणे, तक्षभ्यो, ज्येष्ठायपञ्चकाः, स्तुत्यायचतस्रः, शंभवायैका, पार्य्यायपञ्च, द्रापेऽअंधसोविꣳशति, र्नवषट्षाष्टिः [अ. १६ मं. ६६ अनु. ९] ॥ हरिंः÷ ॐ ॥ नमंस्ते ॥ नमंस्ते[1]रुद्रमुन्यवंऽउतोतुऽइषंवेन मंः÷ ॥ बाहुभ्यांमुततेनमंः÷ ॥ १ ॥ यातें । रुद्रशिवातनूरघो

---

[1] नमस्ते । इत्यत्र "तथयोः सम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यने मकारोत्तरवर्तिनो विसर्जनीयस्य तकारे परे सकारे कृते नमस्ते इति सिद्ध्यति ।

म्भास्यापृथिवीमोर्वन्तरिक्षम् ॥ ६३ ॥ परमेष्ठीत्त्वा । सादय
तुदिवस्पृष्ठेव्यचस्वतीम्प्रथस्वतीन्दिवँय्यच्छदिवन्दृꣳहदिव
म्माहिꣳसीः ॥ विश्वस्मैप्राणायापानायव्यानायोदानाय
प्रतिष्ठायैचरित्राय ॥ सूर्य्यस्त्वाभिपातुमह्यास्वस्त्याच्छर्दि
षाशन्तमेनतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ ६४ ॥ सहस्र
स्यप्रमासि । सहस्रस्यप्रतिमासिसहस्रस्योन्मासिसाहस्रोसि
सहस्रायत्त्वा ॥ ६५ ॥ [९-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां

धान्न्योधराचीःपरासुव ॥ ५ ॥ असौयः ॥ असौयस्ताम्म्रोऽ
अरुणऽउतबब्भ्रुःसुमङ्गलः ॥ येचैनᳪंरुद्राऽअभितोदिक्क्षु[1]
श्रिताःसहस्रशोवैषाᳪंहेडऽईमहे ॥ ६ ॥ असौयः ॥ असौयो
वसर्प्पतिनीलग्ग्रीवोविलोहितः ॥ उतैनङ्गोपाऽअदृश्रन्नदृश्र
न्नुदहार्य्यःसदृष्टोमृडयातिनः ॥ ७ ॥ नमोस्तु ॥ नमोस्तु
नीलग्ग्रीवायसहस्राक्क्षायमीढुषे ॥ अथोयेऽअस्यसत्त्वानोहन्ते

---

[1] दिक्षुश्श्रिताः । अत्र दिक्षु इति पदम् । "करेफाभ्याञ्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन करेफाभ्यां सरस्य षकारस्य षत्वं विधीयते । तेनात्र सकारस्य षत्वे कषसंयोगे क्षः इति क्षत्वे रूपम् । "स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन शकारस्य द्वित्वम् ।

ब्भ्यौकरन्नमंः ॥ ८ ॥ प्रमुंञ्च ॥ प्रमुंञ्चधन्न्वंनस्त्वमुभयो
रात्न्योर्ज्ज्याम् ॥ याश्चंतेहस्त्तऽइषंवः पराताभंगवोव्वप ॥ ९ ॥
व्विज्ज्यन्धनुंःकपर्द्दिनोव्विशंल्ल्योबाणंवाँ२॥ऽउत ॥ अनेश
न्नस्ययाऽइषंवऽआभुरंस्यनिषङ्गधिः ॥ १० ॥ यातें । हेति
र्म्मीढुष्ट्टमहस्त्तेबभूवंतेधनुंः ॥ तयास्म्मान्व्विश्वतस्त्वमंय
क्ष्मयापरिंभुज ॥ ११ ॥ परिंते ॥ परिंतेधन्न्वंनोहेतिरस्म्मा
न्वृंणक्तुव्विश्वतंः ॥ अथोयऽइंषुधिस्त्तवारेऽअस्म्मन्निधेंहि

सूर्य्य । सूर्य्यबट् । बट्बट् । बट्सूर्य्य । सूर्य्यसूर्य्य । सूर्य्यबट् ।
बडांदित्त्य । आदित्त्यादित्त्य । आदित्त्यबट् । बट्बट् । बडां
दित्त्य । आदित्त्यमहान् । महान्महान् । महानांदित्त्य ।
आदित्त्यादित्त्य । आदित्त्यमहान् । महाँ२ऽअंसि । अस्यसि ।
असिमहान् । महान्महान् । महाँ२ऽअंसि । असीत्त्यंसि ॥
महस्त्ते । तेते । तेमहः । महोमहः । महस्त्ते । तेसतः ।
सतःसतः । सतस्त्ते । तेते । तेसतः । सतोमांहिमा । महिमा

भवत् । अ॒भ॒व॒त्तत् । तद॑भवत् । अ॒भ॒व॒त्तत् । तद॑भवत् । अ॒भ॒व॒त्तत् । तदा॑सीत् । आ॒सी॒त्तत् । तदा॑सीत् । आ॒सी॒दि॒त्या॑सीत् ॥ २ ॥ इति पुष्पमालाविकृतिः ॥

॥ अथ पञ्चसंधीविकृतिमन्त्रः ॥

ॐ बण्म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हान्बट् । बट्बट् । बण्म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि । अ॒स्या॒सि । अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्महान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि । अ॒सि॒सू॒र्य्य॑ । सू॒र्य्य॑सू॒र्य्य॑ । सू॒र्य्या॑सि । अ॒स्या॒सि । अ॒सि

पुनर्ब्रह्माणौब्रह्माणꣳपुनꣳपुनर्ब्रह्माण÷ । ब्रह्माणौव्वसुनीथव्व
सुनीथब्रह्माणौब्रह्माणौव्वसुनीथ । व्वसुनीथयज्ज्ञैऽर्यज्ज्ञैर्व्वसुनी
थव्वसुनीथयज्ज्ञैः । व्वसुनीथेतिवसुऽनीथ । यज्ज्ञैरितियज्ज्ञैः ॥
घृतेनत्त्वत्वङ्घृतेनघृतेनत्त्वम् । त्वन्तन्त्वन्तन्त्वन्त्वन्तन्त्वम् ।
तन्त्वव्वर्द्धयस्वव्वर्द्धयस्वतन्त्वन्तन्त्वव्वर्द्धयस्व । व्वर्द्धयस्वसत्त्याः
सत्त्याव्वर्द्धयस्वव्वर्द्धयस्वसत्त्याः । सत्त्याःसन्तुसन्तुसत्त्याः
सत्त्याःसन्तु । सन्तुयजमानस्ययजमानस्यसन्तुसन्तुयजमा

नस्य । यज॑मानस्य॒कामा॒ꣳकामा॒यज॑मानस्य॒यज॑मानस्य॒का
मा॑ꣳ । कामा॒ऽइति॒कामा॑ꣳ ॥ २ ॥ सनो॑न॒ꣳससन॑÷ । न॒ꣳपि॒
तेव॑पि॒तेव॑नोनꣳपि॒तेव॑ । पि॒तेव॑सू॒नवे॑सू॒नवे॑पि॒तेव॑पि॒तेव॑सू॒नवे॑ ।
पि॒तेवेति॑पि॒ताऽइ॑व । सू॒नवेग्नेग्ने॑सू॒नवे॑सू॒नवेग्ने॑ । अग्ने॑सूपाय॒नः
सू॑पाय॒नोग्नेग्ने॑सूपाय॒नः । सू॒पा॒य॒नोभ॑वभवसूपाय॒नःसू॑पाय॒
नोभ॑व । सू॒पा॒य॒नऽइति॑सूऽउपाय॒नः । भ॒वेति॑भव ॥ सचे॑स्वा
नोन॒ꣳसच॑स्व॒सच॑स्वानꣳ । न॒ꣳस्व॒स्तये॑स्व॒स्तये॑नोनꣳस्व॒स्तये॑ ।

सचन्त । सा॒द्ध्याःपूर्व्वे॑ । स॒च॒न्त॒यत्र॑ । पूर्व्वे॑यत्र॑ । यत्र॒पूर्व्वे॑ ।
यत्र॑सचन्त । पूर्व्वे॑सा॒द्ध्याः । स॒च॒न्त॒म॒हि॒मान॑ः । सा॒द्ध्याः
सन्ति॑ । म॒हि॒मानो॒नाकं॑म् । सन्ति॑दे॒वाः । नाक॒ꣳह । दे॒वाऽ
इति॑दे॒वाः । ह॒ते ॥ १ ॥ मालामालेवपुष्पाणां पदानां ग्रथिनी
हि सा ॥ आवर्त्तते त्रयस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥ १ ॥
यथा ॥ अथपुष्पमालाविकृतिः ॥ प॒री॒त्त्यं॑भू॒तानि॑ । भू॒तानि॑
प॒री॒त्त्यं॑ । प॒री॒त्त्यं॑भू॒तानि॑ । प॒री॒त्त्येति॒परी॑ऽइत्त्यं॑ । भू॒तानि॑

उ॒प॒स्त्थाय॑प्प्रथम॒जाम् । प्र॒थ॒म॒जामु॑प॒स्त्थाय॑ । उ॒प॒स्त्थाय॑प्प्रथम॒जाम् । उ॒प॒स्त्थायेत्त्यु॑प॒ऽस्थाय॑ । प्र॒थ॒म॒जामृ॒तस्य॑ । ऋ॒तस्य॑प्प्रथम॒जाम् । प्र॒थ॒म॒जामृ॒तस्य॑ । प्र॒थ॒म॒जामिति॑प्प्रथम॒ऽजाम् । ऋ॒तस्या॒त्मना॑ । आ॒त्मन॑ऽऋ॒तस्य॑ । ऋ॒तस्या॒त्मना॑ । आ॒त्मना॒त्मान॑म् । आ॒त्मान॑मा॒त्मना॑ । आ॒त्मना॒त्मान॑म् । आ॒त्मान॑म॒भि । अ॒भ्या॒त्मान॑म् । आ॒त्मान॑म॒भि । अ॒भिसम् । सम॒भि । अ॒भिसम् । संवि॑

दित्यर्थः ॥ यथा ॥ ॐ ॥ य॒ज्ञेन॑य॒ज्ञम् । आ॒स॒न्नित्या॑
सन् । य॒ज्ञम॑यजन्त । आ॒स॒न्प्र॒थ॒मानि॑ । अ॒य॒ज॒न्त॒दे॒वाः ।
प्र॒थ॒मानि॒धर्म्मा॑णि । दे॒वास्तानि॑ । धर्म्मा॑णि॒तानि॑ । तानि॒
धर्म्मा॑णि । तानि॑दे॒वाः । धर्म्मा॑णिप्प्रथ॒मानि॑ । दे॒वाऽअ॑य
जन्त । प्र॒थ॒मान्या॑सन् । अ॒य॒ज॒न्त॒य॒ज्ञम् । आ॒स॒न्नित्त्या॑सन् ।
य॒ज्ञँय॒ज्ञेन॑ ॥ तेह॑ । दे॒वाऽइति॑दे॒वाः । ह॒नाक॑म् । दे॒वाः
सं. ६५ सन्ति॑ । नाक॑म्महि॒मानः॑ । सन्ति॑सा॒द्ध्याः । म॒हि॒मानः॑

सचन्त । सा॒द्ध्याःपूर्व्वे॑ । स॒च॒न्त॒यत्रं॑ । पूर्व्वे॒यत्रं॑ । यत्र॒पूर्व्वे॑ ।
यत्रं॑सचन्त । पूर्व्वे॑सा॒द्ध्याः । स॒च॒न्त॒म॒हि॒मानं॑ः । सा॒द्ध्याः
सन्ति॑ । म॒हि॒मानो॒नाकं॑म् । सन्ति॑दे॒वाः । नाकꣳ॑ह । दे॒वाऽ
इति॑दे॒वाः । ह॒ते ॥ १ ॥ मालामालेवपुष्पाणां पदानां ग्रथिनी
हि सा ॥ आवर्त्तते त्रयस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥ १ ॥
यथा ॥ अथपुष्पमालाविकृतिः ॥ प॒रीत्त्यं॑भू॒तानि॑ । भू॒तानि॑
प॒रीत्त्यं॑ । प॒रीत्त्यं॑भू॒तानि॑ । प॒रीत्त्येति॑परि॒ऽइत्त्यं॑ । भू॒तानि॑

सऽइंधानो[१]वंसुष्क्कविरग्निरीडेन्योंगिरा ॥ रेवदुस्म्मब्भ्यंस्पुर्व्वणी
कदीदिहि ॥ ३६ ॥ क्षपोराजन् ॥ क्षपोराजन्नुतत्क्मनाग्नेव्वस्त्तो
रुतोषसं÷ ॥ सतिंग्ग्मजम्भरक्क्षसोंदहुप्प्रतिं ॥ ३७ ॥ भद्रोनं÷ ॥
भद्रोनोंऽअग्निराहुंतोभद्राँरातिःसुंभगभद्रोऽअंद्ध्वरः ॥ भद्राऽ
उतप्प्रशंस्त्तयः ॥ ३८ ॥ भद्राऽउत । प्प्रशंस्त्तयोभद्रम्मनं÷
कृणुष्ष्ववृत्रतूर्य्यें ॥ येनांसमत्त्सुसांसहं÷ ॥ ३९ ॥ येनांसम

---

[१] वसुष्क्कविः इति । "कविष्करत्कृधिषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३२ सू.) इत्यनेन कविः करत् कृधिः एतेषु परेषु विसर्जनीयस्य सकारः षकारश्च भवति । तेनात्र कविः परे पूर्वविसर्जनीयस्य षकारे कृते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम् ।

पू॒र्व्या॑ऽउ॒क्थेषु॑ शवसस्पत॒ऽइषꣳ॑ स्तो॒तृभ्य॒ऽआभ॑र ॥ ४३ ॥
अग्ने॒ तम् ॥ अग्ने॒ तम॒द्याश्वं॒ न स्तोमैः॒ क्रतुं॒ न भ॒द्रꣳ हृ॑दि॒स्पृ
शम् ॥ ऋ॒ध्यामा॑ त॒ऽओहैः॑ ॥ ४४ ॥ अधा॒हि ॥ अधा॒
ह्य॑ग्ने॒ क्रतो॑र्भ॒द्रस्य॒ दक्ष॑स्य सा॒धोः ॥ र॒थीर्ऋ॒तस्य॑ बृह॒तो
ब॒भूथ॑ ॥ ४५ ॥ ए॒भिर्नः॑ ॥ ए॒भिर्नो॑ऽअ॒र्कैर्भवा॑ नोऽअ॒र्वा
ङ्क्स्व॒र्ण ज्योतिः॑ ॥ अग्ने॒ विश्वे॑भिः सु॒मना॒ऽअनी॑कैः ॥ ४६ ॥

ओत्वे सोऽअग्निः इति पदम् । २ सुश्चन्द्रः । अत्र "चन्द्रेसु शकारेण" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५४ सू.) इत्यनेन चन्द्रशब्दे परे सुशब्दः शकारेण व्यवधीयते । तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च" स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन चकारस्य द्वित्वम् ।

एनावोऽअग्निन्नमसोर्ज्जोनपातमाहुवे ॥ प्रियञ्चेतिष्ठमरतिꣳ
स्वध्वरंव्विश्वस्यदूतममृतम् ॥ ३२ ॥ व्विश्वस्यदूतम् ॥ व्विश्वस्य
दूतममृतंव्विश्वस्यदूतममृतम् ॥ सयोजतेऽअरुषाव्विश्वभोजसा
सदुद्द्रवत्स्वाहुतꣳ ॥ ३३ ॥ सदुद्द्रवत् ॥ सदुद्द्रवत्स्वाहुतꣳसदुद्द्र
वत्स्वाहुतꣳ ॥ सुब्रह्मायज्ञः सुशमीव्वसूनान्देवꣳराधोजनाना
म् ॥ ३४ ॥ अग्नेव्वाजस्य ॥ अग्नेव्वाजस्यगोमतऽईशानꣳसहसो
यहो ॥ अस्मेधेहिजातवेदोमहिश्रवः ॥ ३५ ॥ सऽइधानः ॥

दे॒वम॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हान्दे॑व । दे॒व॒दे॒व॒ । दे॒व॒म॒हान् ।
म॒हाँ२ऽअ॑सि । अ॒स्या॑सि॒ । अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाँ
२ऽअ॑सि । अ॒सीत्त्यां॑सि ॥ म॒ह्नादे॒वाना॑न् । दे॒वाना॑न्दे॒वाना॑
म् । दे॒वाना॑म्म॒ह्ना । म॒ह्नाम॒ह्ना । म॒ह्नादे॒वाना॑म् । दे॒वाना॑
म॒सु॒र्य॑÷ । अ॒सु॒र्यो॑सु॒र्य॑÷ । अ॒सु॒र्यो॑दे॒वाना॑म् । दे॒वाना॑न्दे॒
वाना॑म् । दे॒वाना॑मसु॒र्य॑÷ । अ॒सु॒र्य॑÷पु॒रोहि॑तꣳ । पु॒रोहि॑तꣳ
पु॒रोहि॑तꣳ । पु॒रोहि॑तोसु॒र्य॑÷ । अ॒सु॒र्यो॑सु॒र्य॑÷ । अ॒सु॒र्य॑÷

त्राणिरूपꣳरूपन्नक्षंत्राणिनक्षंत्राणिरूपमश्विनौ । रूपम
श्विनांवश्विनौरूपꣳरूपमश्विनौव्यात्तंम् । अश्विनौव्यात्तं
व्यात्तंमश्विनांवश्विनौव्यात्तंम् । व्यात्तमितिंविऽआत्तंम् ॥
इष्ण्णान्निंषाणेषाणेष्ण्णान्निष्ण्णान्निंषाणामुम् । इषाणामुममु
मिंषाणेषाणामुम्मैं । अमुम्मैंमेमुममुम्मंऽइषाण । मऽइषाणे
षाणमेमऽइषाणसर्व्वलोकम् । इषाणसर्व्वलोकꣳसंर्व्वलोकमिं
षाणेषाणसव्वलोकम्मैं । सर्व्वलोकम्मैमेसर्व्वलोकꣳसंर्व्वलोकम्मं

पं॑तिः । नि॒धि॒पादे॒वोदे॒वोनि॑धि॒पादे॒वोऽअ॒ग्निः । नि॒धि॒पाऽ
इति॑निधि॒ऽपाः । दे॒वोऽअ॒ग्निर॒ग्निर्दे॑वोदे॒वोऽअ॒ग्निः । अ॒ग्निरि
त्य॒ग्निः ॥ त्वष्टा॒व्विष्णु॒र्व्वि॑ष्णु॒स्त्वष्टा॒त्त्वष्टा॒व्विष्णु॑÷प्र॒जया॑ ।
व्विष्णु॑÷प्र॒जया॑प्र॒जया॒व्विष्णु॒र्व्वि॑ष्णु॑÷प्र॒जया॑सꣳररा॒णाः ।
प्र॒जया॑सꣳररा॒णाःसꣳ॑ररा॒णाःप्र॒जया॑प्र॒जया॑सꣳररा॒णाय॒ज॑
मानाय । प्र॒जयेति॑प्र॒ऽजया॑ । स॒ꣳर॒रा॒णाय॒ज॑मानाय॒यज॑मा
नायसꣳररा॒णाःसꣳ॑ररा॒णाय॒ज॑मानाय॒द्रवि॑णम् । स॒ꣳर॒रा॒णा

आर्याः पदोत्तरसंक्रमा जटां शिखां प्रवदन्ति ॥ यथा ॥
श्रीश्चचश्श्रीःश्रीश्चते। चतेतेचचतेलक्ष्मीः। तेलक्ष्मीर्ल्लक्ष्मीस्त्ते
तेलक्ष्मीश्च । लक्ष्मीश्चचलक्ष्मीर्ल्लक्ष्मीश्चपत्न्यौ । चपत्न्यौप
त्न्यौचचपत्न्यावहोरात्रे। पत्न्यावहोरात्रेऽअहोरात्रेपत्न्यौ
पत्न्यावहोरात्रेपार्श्वे। अहोरात्रेपार्श्वेपार्श्वेऽअहोरात्रेऽपार्श्वेन
क्षत्राणि । अहोरात्रेऽइत्त्यहोरात्रे । पार्श्वेनक्षत्राणिनक्ष
त्राणिपार्श्वेपार्श्वेनक्षत्राणिरूपम् । पार्श्वेऽइतिपार्श्वे । नक्ष

त्राणिरूपꣳरूपन्नक्षत्राणिनक्षत्राणिरूपमश्विनौ । रूपम
श्विनावश्विनौरूपꣳरूपमश्विनौव्यात्तम् । अश्विनौव्यात्तं
व्यात्तमश्विनावश्विनौव्यात्तम् । व्यात्तमितिविऽआत्तम् ॥
इष्णन्निषाणेषाणेष्णन्निष्णन्निषाणामुम् । इषाणामुममु
मिषाणेषाणामुम्मे । अमुम्मेमेमुममुम्मऽइषाण । मऽइषाणे
षाणमेमऽइषाणसर्व्वलोकम् । इषाणसर्व्वलोकꣳसर्व्वलोकमि
षाणेषाणसर्व्वलोकम्मे । सर्व्वलोकम्मेमेसर्व्वलोकꣳसर्व्वलोकम्म

विशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ ५७ ॥ परमेष्ठी
त्त्वा । सादयतुदिव[1]स्पृष्ठेज्ज्योतिष्म्मतीम् ॥ व्विश्वस्म्मैप्प्राणा
यापानायव्यानायव्विश्वञ्ज्योतिर्य्यच्छ ॥ सूर्य्यस्त्तेधिपतिस्त
यादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ ५८ ॥ लोकम्पृण । छिद्द्रम्पृ
णाथोसीदद्ध्रुवात्त्वम् ॥ इन्द्राग्नीत्त्वाबृहस्प्पतिरस्म्मिन्न्योना
वसीषदन् ॥ ५९ ॥ ताऽअस्य ॥ ताऽअस्यसूददोहसःसोमꣳ

---

[1] दिवष्पृष्ठे । इत्यत्र "दिवोऽककुत्पृथिव्योः" (शु. य. प्रा. ३ अ. २४ सू.) इत्यनेन दिवः सम्बन्धिनः विसर्गस्य षकारत्वम् ।

श्रीणन्ति॒पृश्न॑यः ॥ जन्म॑न्दे॒वाना॒व्विशं॑स्त्रि॒ष्वारो॑च॒नेदि॒वः
॥ ६० ॥ इन्द्रं॒व्विश्वा॑÷ ॥ इन्द्रं॒व्विश्वा॑ऽअवीवृधन्त्समु॒द्रव्य॑च
स॒ङ्गिर॑÷ ॥ र॒थीत॑मꣳर॒थीना॒व्वाजा॑ना॒ꣳसत्प॑ति॒म्पति॑म् ॥ ६१ ॥
प्रो॒थ॒दश्व॑÷ ॥ प्रो॒थ॒दश्वो॒नय॑वंसेवि॒ष्यन्य॒दाम॒हःसं॒वर॑णा॒द्व्य
स्त्था॑त् ॥ आद॑स्य॒व्वातो॒ऽअनु॑वातिशो॒चिरध॑स्म्मते॒व्व्रज॑नङ्कृ॒ष्णण
म॑स्त्ति ॥ ६२ ॥ आ॒योष्ट्वा॑ ॥ आ॒योष्ट्वा॒सद॑नेसाद॒या॒म्य्यव॑त
श्छा॒याया॑ꣳसमु॒द्रस्य॒हृद॑ये ॥ र॒श्मीव॑ती॒म्भास्व॑ती॒माया॒द्या

असीत्त्यसि ॥ १ ॥ बट्सूर्य्य । सूर्य्यसूर्य्य । सूर्य्यबट् ।
बट्बट् । बट्सूर्य्य । सूर्य्यश्श्रवसा । श्रवसाश्श्रवसा । श्रवसा
सूर्य्य । सूर्य्यसूर्य्य । सूर्य्यश्श्रवसा । श्रवसामहान् । महान्म
हान् । महान्छ्रवसा । श्रवसाश्श्रवसा । श्रवसामहान् । महाँ
२ऽअसि । अस्यसि । असिमहान् । महान्महान् । महाँ२ऽ
असि । असिसत्रा । सत्रासत्रा । सत्रासि । अस्यसि । असि
सत्रा । सत्रादेव । देवदेव । देवसत्रा । सत्रासत्रा । सत्रादेव ।

म॑हि॒मा । म॒हि॒मास॒तः । स॒तःस॒तः । स॒तोम॑हि॒मा । म॑हि॒
माप॑नस्यते । प॒न॒स्य॒ते॒प॒न॒स्य॒ते॒ । प॒न॒स्य॒ते॒म॒हि॒मा । म॒हिमा
म॑हि॒मा । म॒हिमाप॑नस्यते । प॒न॒स्य॒ते॒द्धा । अ॒द्धाद्धा । अ॒द्धा
प॑नस्यते । प॒न॒स्य॒ते॒प॒न॒स्य॒ते॒ । प॒न॒स्य॒ते॒द्धा । अ॒द्धादे॑व । दे॒व॒
दे॒व॒ । दे॒वा॒द्धा । अ॒द्धाद्धा । अ॒द्धादे॑व । दे॒व॒म॒हान् । म॒हान्म॒
हान् । म॒हान्दे॑व । दे॒व॒दे॒व॒ । दे॒व॒म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि ।
अ॒स्य॒सि॒ । अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि ।

ग्निः । समिधाजनानाम्प्रतिधेनुमिवायती[1]मुषासम् ॥ यह्वाऽ
इवप्प्रवयामुज्जिहानाꣳप्प्रभानव÷सिस्रतेनाकमच्छ ॥ २४ ॥
अवोचामकवये ॥ अवोचामकवयेमेद्ध्यायव्वचोव्वन्दारुव्वृषभा
यव्वृष्ण्णे ॥ गविष्ठिरोनमसास्तोमम्ग्नौदिवीवरुक्ममुरुव्यञ्च
मश्श्रेत् ॥ २५ ॥ अयमिह । प्प्रथमोधायिधातृभिर्होतायजि
ष्ठोऽअद्ध्वरेष्ष्वीड्य÷ ॥ यमप्प्नवानोभृगवोव्विरुरुचुर्व्वनेषुचित्र

---

१ धेनुमिवायतीमुषासम् । अत्र ईम्शब्दात्परस्य उषशब्दस्य.कारस्य "उषमहोभिर्नक्तेमी०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११८ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

व्विभ्वँव्विशोविशे ॥ २६ ॥ जनस्यगोपाः ॥ जनस्यगोपाऽअ
जनिष्टजागृविरग्निःसुदक्षःसुवितायनव्यसे ॥ घृतप्प्रतीको
बृहतादिवि[1]स्पृशाद्युमद्विभातिभरतेब्भ्यःशुचिः ॥ २७ ॥
त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेऽअङ्गिरसोगुहाहितमन्न्वविन्दञ्छिश्रि
याणंव्वनेवने ॥ [2]सजायसेमत्थ्यमानःसहोमहत्त्वामाहुःसहस

---

[1] दिविस्पृशाः । अत्र "भाविभ्यः सः षः समानपदे" इत्यनेन प्राप्तस्य षत्वस्य अनुसंतनोतुबृहस्पतिसुतस्यसुसमिद्धायसुसन्दृशमभिसत्त्वाऽभिसंविशन्तुसुसस्याऽअतिस्थूलम्मुसलेपत्क्वीसंयाजानृक्रतुस्थलाज्जिसक्थो दिविस्पृशा०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे षत्वनिषेधः । [2] सः जायसे । अत्र "व्यञ्जने च" (शु. य. प्रा. ३ अ. १६ सू.) इत्यनेन जायसे परे स इत्यस्य विसर्जनीयस्य लोपे सजायसे इति पदम् ।

म्मनाꣳसिसंव्रतासमुचित्तान्याकरम्[1] ॥ अग्नेपुरीष्ष्याधिपा
भवत्त्वन्नऽइषमूर्ज्जँय्यजमानायधेहि ॥ ५८ ॥ अग्नेत्त्वम् ॥
अग्नेत्त्वम्पुरीष्ष्योरयिमान्पुष्टिमाँ२॥ऽअसि ॥ शिवाःकृत्त्वा
दिशꣳसर्व्वाꣳस्वँय्योनिमिहासदꣳ ॥ ५९ ॥ भवतन्नꣳ ॥ भव
तन्नꣳसमनसौसचेतसावरेपसौ ॥ मायज्ञꣳहिꣳसिष्टम्मायज्ञ
पतिञ्जातवेदसौशिवौभवतमद्यन÷ ॥६०॥ मातेवपुत्त्रम् ॥ माते

---

[1] अत्र मकारोच्चारे दक्षिणहस्तेन मुष्ट्याकृतिः कार्या । यत्र यत्रावसानगतो मकारस्तत्र मुष्ट्याकृतिः "मुष्ट्याकृतिर्मकारे स्यात्" इति या. शिक्षायाम् ।

नायसाध ॥ स्यान्नं÷सूनुस्त्तनंयोव्विजावाग्ग्नेसातेंसुमतिर्ब्भूत्त्व
स्म्मे ॥ ५१ ॥ अयन्ते ॥ अयन्तेयोनिर्ऋत्त्वियोयतोजातोऽ
अरोचथाः ॥ तञ्जानन्नग्ग्नऽआरोहाथानोव्वर्द्धयारयिम् ॥५२॥
चिदसि ॥ चिदसितयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीदपरिचिदसित
यादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ ५३ ॥ लोकम्पृण । छिद्द्रम्पृ
णाथोसीदद्ध्रुवात्त्वम् ॥ इन्द्राग्ग्नीत्त्वाबृहस्प्पतिरस्म्मिन्योना
वसीषदन् ॥ ५४ ॥ ताऽअस्य ॥ ताऽअस्यसूददोहसःसोमꣳ

ऽओषधीःकर्त्तनास्म्मे ॥ ६९ ॥ घृतेनसीता ॥ घृतेनसीतामधुनासमज्ज्यताव्विश्वैर्द्देवैरनुमतामरुद्भिः ॥ ऊर्ज्जस्वतीपयसापिन्न्वमानास्म्मान्त्सीतेपयसाब्भ्याववृत्स्व ॥ ७० ॥ लाङ्गलम्पवीरवत् ॥ लाङ्गलम्पवीरवत्सुशेवꣳसोमपित्सरु ॥ तदुद्वपतिगामविम्प्रफर्व्यञ्चपीवरीम्प्रस्थावद्रथवाहणम् ॥ ७१ ॥ कामङ्कामदुघे। धुक्ष्वमित्त्रायव्वरुणायच ॥ इन्द्रायाश्विब्भ्याम्पूष्ण्णेप्प्रजाब्भ्यऽओषधीब्भ्यः ॥ ७२ ॥ व्विमुच्च्यद्ध्वम् ॥

न्त्वँऽस्यस्म्म्यासँविदानोत्तमेनाकेऽअधिरोहयैनम् ॥ ६३ ॥
यस्यास्ते । घोरऽआसञ्जुहोम्म्येषाम्बन्धानामवसर्ज्जनाय ॥ या
न्त्वाजनोभूमिरितिप्प्रमन्दतेनिर्ऋतिन्त्वाहम्परिवेदव्विश्वतः
॥ ६४ ॥ यन्ते । देवीनिर्ऋतिराबबन्धपाशङ्ग्रीवास्वविचृत्त्यम् ॥
तन्तेव्विष्ष्य[1]ाम्म्यायुषोनमद्ध्यादथैतम्पितुमद्धिप्प्रसूतः ॥ नमो
भूत्त्यैयेदञ्चकार ॥ ६५ ॥ निवेशनःसङ्गमनः ॥ निवेशनः

---

१ विष्ष्यामि अत्र विस्यामि इति पदम् । अत्र वेर्युदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ६७ सू.) इत्यनेन वेः उपसर्गात्परस्य यकारोदयस्य सकारस्य षकारे कृते स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन षकारस्य द्वित्वे रूपम् ।

सङ्गमंनोव्वसूंनांव्विश्श्वांरूपाभिचंष्टेशचींभिꣳ ॥ देवऽइंवसविता
सत्त्यधर्म्मैन्द्रोनतंस्त्थौसमरेपंथीनाम् ॥ ६६ ॥ सीरांयुञ्जन्ति ।
कवयोंयुगाव्वितंन्वतेपृथंक् ॥ धीरांदेवेषुंसुम्न्नया ॥ ६७ ॥
युनक्तसीरां ॥ युनक्तसीराव्वियुगातंनुद्ध्वङ्कृतेयोनौव्वपतेहबी
जंम् ॥ गिराचंश्श्रुष्टिःसभंराऽअसंन्नोनेदींयऽइत्त्सृण्ण्य÷पक्कमे
यांत् ॥ ६८ ॥ शुनꣳसु । फालाव्विकृंषन्तुभूमिꣳशुनङ्कीना
शांऽअभियंन्तुव्वाहैः ॥ शुनांसीराहविषातोशंमानासुपिप्पला

ऽओषधीꣳकर्त्तनास्म्मे ॥ ६९ ॥ घृतेनसीतां ॥ घृतेनसीतामधु
नासमंज्यतांविश्श्वैर्द्देवैरनुंमतामरुद्भिः ॥ ऊर्ज्जस्वतीपयंसापि
न्वमानास्म्मान्त्सीतेपयंसाभ्यावंवृत्स्व ॥ ७० ॥ लाङ्गंलु
म्पवीरवत् ॥ लाङ्गंलम्पवीरवत्सुशेवꣳसोमपित्त्संरु ॥ तदुद्वंप
तिगामविम्प्रफर्व्यंञ्चपीवरीम्प्रस्त्थावंद्रथवाहंणम् ॥ ७१ ॥
कामंङ्कामदुघे । धुक्ष्वमित्रायवरुणायच ॥ इन्द्रांयाश्विभ्यां
म्पूष्णेप्प्रजाभ्यऽओषधीभ्यꣳ ॥ ७२ ॥ विमुंच्यद्ध्वम् ॥

शतं[1]वोंऽअम्बधामांनिसहस्रंमुतवोरुहं÷ ॥ अधांशतक्रत्त्वोयू
यमिमम्मेंऽअगदङ्कृत ॥ ७६ ॥ ओषधीᳶप्प्रतिं । मोदद्ध्वम्पु
ष्प्पंवतीᳶप्प्रसूवरीᳶ ॥ अश्श्वांऽइवसजित्त्वरीर्व्वीरुधं÷पारयि
ष्ण्ण्व÷ ॥ ७७ ॥ ओषधीरितिं । मातरस्तद्वोंदेवीरुपंब्रुवे ॥
सनेयमश्श्वङ्गांवासंऽआत्क्मानन्तवंपूरुष ॥ ७८ ॥ अश्श्वत्थे
वं÷ ॥ अश्श्वत्थेवोंनिषदंनम्पर्ण्णेंवोंव्वसति[2]ष्कृता ॥ गोभाजऽइ

---

[1] त्वदर्थवाचिनौ वो वां वा वै यदि निपातजौ। आदेशाश्च विकल्पार्था ईषत्स्पृष्टास्तु ते स्मृताः । अर्थादेते लघव उच्चारणीयाः (या. शि.)

[2] वसतिः कृता इति पदम् । आविनिरिडइडायावसतिर्वरिवः (शु. य. प्रा. ३ अ. २३ सू.) इत्यनेन ककारपकारयोः परयोरेतेषां सस्य षत्वम् । तेन वसतिष्कृता ।

व्विमुञ्च्यद्ध्वमघ्न्यादेवयानाऽअगन्मतमसस्[1]पारमस्य ॥ ज्योतिरापाम ॥ ७३ ॥ सजूरब्द÷ ॥ सजूरब्दोऽअयवोभिःसजूरुषाऽअरुणीभिः ॥ सजोषसावश्विनादꣳसोभिःसजूःसूरऽएतशेनसजूर्व्वैश्वानरऽइडयाघृतेनस्वाहा ॥ ७४ ॥ [१३-५] याऽओषधीः ॥ याऽओषधीःपूर्व्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥ मनैनुबभ्रूणामहꣳशतन्धामानिसप्तच ॥ ७५ ॥ शतंव÷ ॥

---

१ तमसस्पारम् । अत्र तमसोऽपरस्मात् (शु. य. प्रा. ३ अ. २६ सू.) इत्यनेन विसर्जनीयः सकारमापद्यतेऽपरस्ताच्छब्दे परे । इति तमस इत्यस्य विसर्गस्य सकारे कृते तमसस्पारम् । अन्यथा तमसः पारम् इति स्यात् । अपरस्तात्किम् । आदित्यवर्णन्तमसः परस्तात् (संहिता अ. ३१ मं. १८)

नुन्तवंपूरुष ॥ ८२ ॥ इष्कृतिर्नाम । वोमाताथोयूयꣳस्थनि
ष्कृतीः ॥ सीराःपतत्रिणीस्स्थनयदामयतिनिष्कृथ ॥ ८३ ॥
अतिविश्वाः । परिष्ठास्तेनऽइवव्रजमक्रमुः ॥ ओषधीःप्रा
चुच्यवुर्यत्किञ्चतन्वोरपः ॥ ८४ ॥ यदिमाः ॥ यदिमावा
जयन्नहमोषधीर्हस्तऽआदधे ॥ आत्मायक्ष्मस्यनश्यतिपु
राजीवगृभोयथा ॥ ८५ ॥ यस्यौषधीः । प्रसर्पथाङ्गमङ्ग
म्परुष्परुः ॥ ततोयक्ष्मंविबाधध्वऽउग्रोमध्यमशीरिव ॥८६॥

त्किलासथयत्सनवथपूरुषम् ॥ ७९ ॥ यत्रौषधीः । समग्ग्मतराजानःसमिताविव ॥ व्विप्रःसऽउच्यतेभिषग्ग्रक्षोहामीवचातनः ॥ ८० ॥ [1]अश्वावतीꣳसोमावतीम् ॥ अश्वावतीꣳसोमावतीमूर्ज्जयन्तीमुदोजसम् ॥ आवित्त्सिसर्व्वाऽओषधीरस्म्माऽअरिष्टतातये ॥ ८१ ॥ उच्छुष्माः ॥ उच्छुष्माऽओषधीनाङ्गावोगोष्ठादिवेरते ॥ धनꣳसनिष्यन्तीनामात्मा

---

[1] अश्ववतीम् । इति पदम् । अत्र अश्वरश्मिसुमति० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अश्वशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । तेन अश्वावतीम् । एवं सोमावतीं रश्मीवतीम् ।

नीकञ्चक्षुर्म्मित्रस्यव्वरुणस्याग्ग्नेः[1]॥ आप्प्राद्यावापृथिवीऽअन्त
रिक्षꣳसूर्य्यऽआत्त्माजगतस्तस्थुषश्च ॥ ४६ ॥ [९-४]
इमम्मा। हिꣳसीर्द्विपादम्पशुꣳसहस्राक्षोमेधायचीयमानः॥
मयुम्पशुम्मेधमग्ग्नेजुषस्वतेनचिन्न्वानस्तन्न्वोनिषीद ॥ मयु
न्तेशुगृच्छतुयन्द्विष्म्मस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ४७ ॥ इमम्मा ।
हिꣳसीरेकशफम्पशुङ्कनिक्रदव्वाजिनव्वाजिनेषु ॥ गौरमार

---

[1] यत्र स्वरात्परस्य संयोगस्याद्यक्षरस्य द्वित्वं दृश्यते तत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम्। चिन्वानः। संव्व्यज्यमानः। जनित्रम्। वरुणस्याग्नेः। परञ्च स संयोगः सजातीयकण्ठ्यतालव्यदन्त्यमूर्धन्यौष्ठ्यवर्णानां न चेत् तत्र तु द्वित्वाभाव एव यथा इमम्मा। गौरन्ते।

प्रजानाम्प्रथमञ्जनित्त्रमग्ग्नेमाहिꣳसीःपरमेव्योमन् ॥ उष्ट्र
मारण्ण्यमनुतेदिशामितेनचिन्न्वानस्त्तन्व्वोनिषीद ॥ उष्ट्रन्ते
शुगृच्छतुयन्द्विष्ष्मस्त्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ५० ॥ अजोहि ॥ अजो
ह्यग्ग्नेरजनिष्ट्टशोकात्त्सोऽअपश्श्यज्जनितारमग्ग्रे ॥ तेनदेवादेव
तामग्ग्रमायँस्त्तेनरोहमायन्नुपमेद्ध्यासः ॥ शरभमारण्ण्यमनुते
दिशामितेनचिन्न्वानस्त्तन्व्वोनिषीद ॥ शरभन्तेशुगृच्छतुय
न्द्विष्ष्मस्त्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ५१ ॥ त्वँय्यविष्ठ । दाशुषोनॄँः

पूर्व्वचित्तिन्नमोभिः ॥ सपर्व्वभिर्ऋतुशःकल्प्पमानोगाम्माहिꣳ
सीरदितिंव्विराजम् ॥ ४३ ॥ वरूत्रीन्त्वष्टुः ॥ वरूत्रीन्त्व
ष्टुर्व्वरुणस्यनाभिमविञ्जज्ञानाꣳरजसःपरस्म्मात् ॥ महीꣳ
साहस्रीमसुरस्यमायामग्नेमाहिꣳसीःपरमेव्योमन् ॥ ४४ ॥
योऽअग्निः ॥ योऽअग्निरग्नेरध्यजायतशोकात्पृथिव्याऽउत
वादिवस्परि ॥ येनप्रजाव्विश्वकर्म्माजजानतमग्नेहेडःपरि
सं. २३ तेवृणक्तु ॥ ४५ ॥ चित्रन्देवानाम् ॥ चित्रन्देवानामुदगाद

नी॑क॒ञ्चक्षु॑र्म्मि॒त्रस्य॒व्वरु॑णस्या॒ग्नेः[1] ॥ आप्प्रा॒द्यावा॑पृथि॒वीऽअ॒न्त
रि॑क्ष॒ꣳसूर्य्यँ॑ऽआ॒त्माजग॑तस्त्त॒स्थुष॑श्च ॥ ४६ ॥ [९-४]
इ॒मम्मा । हि॑ꣳसीर्द्वि॒पाद॑म्प॒शुꣳस॑हस्रा॒क्षोमेधा॑यची॒यमा॑नः ॥
म॒युम्प॒शुम्मेध॑मग्नेजुषस्व॒तेन॑चिन्न्वा॒नस्त्त॒न्न्वो॒निषी॑द ॥ म॒यु
न्ते॒शुगृ॑च्छतु॒यन्द्वि॒ष्ष्मस्त्तन्ते॒शुगृ॑च्छतु ॥ ४७ ॥ इ॒मम्मा ।
हि॑ꣳसी॒रेक॑शफम्प॒शुङ्क॑निक्क्र॒दंव्वा॒जिनं॒व्वाजि॑नेषु ॥ गौ॒रमा॑र॒

---

[1] यत्र स्वरात्परस्य संयोगस्याद्यक्षरस्य द्वित्वं दृश्यते तत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम् । चिन्न्वानः । संव्यञ्च्यमानः । जनित्त्रम् । वरुणस्याग्न्नेः । परश्च स संयोगः सजातीयकण्ठ्यतालव्यदन्त्यमूर्धन्यौष्ठ्यवर्णानां न चेत् तत्र तु द्वित्वाभाव एव यथा इमम्मा । गौरन्ते ।

म्म्य॒पान्त्वा॒पाथंसिसादयामिगाय॒त्रेणंत्त्वा॒च्छन्दंसासादयामि॒
त्रैष्टुंभेनत्त्वा॒च्छन्दंसासादयामि॒जागंतेनत्त्वा॒च्छन्दंसासादया॒
म्म्यानुंष्टुभेनत्त्वा॒च्छन्दंसासादयामि॒पाङ्क्तेंनत्त्वा॒च्छन्दंसासाद
यामि ॥ ५३ ॥ [१-६] अ॒यम्पु॒रः ॥ अ॒यम्पु॒रोभु॒व॒स्तस्यं
प्प्रा॒णोभौवाय॒नोव्वंस॒न्तःप्प्रांणाय॒नोगांय॒त्रीव्वास॒न्तीगांय॒त्र्यै
गांय॒त्रङ्गांय॒त्रादु॒पा॒ꣳशुरु॒पा॒ꣳशोस्त्रि॒वृत्त्रि॒वृतौरथन्त॒रंव्वासिष्ठ॒ऽ
ऋषिंः प्प्र॒जापंतिगृहीतया॒त्त्वयांप्प्रा॒णङ्गृह्णामि॒प्प्र॒जाब्भ्यंः

चक्षुर्गृह्णामिप्प्रजाब्भ्यः ॥ ५६ ॥ इदमुत्तरात् ॥ इदमुत्त
रात्त्स्वस्त्तस्यश्श्रोत्रꣳसौवꣳशरच्छ्रौत्र्यनुष्टुप्प्शारद्यनुष्टुभंऽऐ
डमैडान्न्मन्थीमन्न्थिनंऽएकविꣳशऽएकविꣳशाद्वैराजंवि[1]श्श्वामि
त्रऽऋषिःप्प्रजापतिगृहीतयात्त्वयाश्श्रोत्रङ्गृह्णामिप्प्रजाब्भ्यः
॥ ५७ ॥ इयमुपरिमतिस्त्तस्यै[2]वाङ्मात्त्याहेमन्तोवाच्च्यःप
ङ्क्तिर्हैमन्तीपङ्क्त्यैनिधनंवन्निधनंवतऽआग्ग्रयणऽआग्ग्रयणात्त्रिं

---

[1] विश्वामित्रः। अत्र नरहामित्रेषु च (शु. य. प्रा. ३ अ. १०३ सू.) इत्यनेन मित्रशब्दपरे विश्वशब्दस्य दीर्घाकारः। [2] वाक्माल्या इति पदम्। पञ्चमेऽपञ्चमम्। (शु. य. प्रा. ४ अ. १२१ सू.) पञ्चमे स्पर्शे प्रत्यये परेऽपञ्चमः पञ्चममापद्यते। इत्यनेन ककारस्य पञ्चमे स्वरे पञ्चमः। वाङ्माल्या।

पा॑हिशृ॒णु॒धीगिर॑ः ॥ रक्षा॑तो॒कमु॒तत्मना॑ ॥ ५२ ॥ [६-५]
अ॒पान्त्वा॑ ॥ अ॒पान्त्वे[१]मं॑न्त्सादया॒म्म्य॒पान्त्वोद्द्मं॑न्त्सादया॒म्म्य॒
पान्त्वा॒भस्म॑न्त्सादया॒म्म्य॒पान्त्वा॒ज्योति॑षिसादया॒म्म्य॒पा
न्त्वाय॑नेसादया॒म्म्य॒र्ण॒वेत्त्वा॒सद॑नेसादयामिसमु॒द्रेत्त्वा॒सद॑ने
सादयामिसरि॒रेत्त्वा॒सद॑नेसादया॒म्म्य॒पान्त्वा॒क्षये॑सादया॒म्म्य॒
पान्त्वा॒साधि॑षिसादया॒म्म्य॒पान्त्वा॒सद॑नेसादया॒म्म्य॒पान्त्वा॑सध
स्त्थे॑सादया॒म्म्य॒पान्त्वा॒योनौ॑सादया॒म्म्य॒पान्त्वा॒पुरी॑षेसादया

---

[१] एमनि इति पदम् । निशब्दो बहुलम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन क्वचिन्निकारघटितेकारस्यापि लोपः । एवं लोपे एमन् भवति ।

म्म्यपान्त्वापाथसिसादयामिगायत्रेणत्त्वाच्छन्दसासादयामि
त्रैष्टुभेनत्त्वाच्छन्दसासादयामिजागतेनत्त्वाच्छन्दसासादया
म्म्यानुष्टुभेनत्त्वाच्छन्दसासादयामिपाङ्क्तेनत्त्वाच्छन्दसासाद
यामि ॥ ५३ ॥ [१-६] अयम्पुरः ॥ अयम्पुरोभुवस्तस्य
प्प्राणोभौवायनोव्वसन्तःप्प्राणायनोगायत्रीव्वासन्तीगायत्र्यै
गायत्रङ्गायत्रादुपाꣳशुरुपाꣳशोस्त्रिवृत्त्रिवृतोरथन्तरव्वसिष्ठऽ
ऋषि÷प्प्रजापतिगृहीतयात्त्वयाप्प्राणङ्गृह्णामिप्प्रजाब्भ्य÷

ग्नेर्भागोसिचतुष्कै,कयाचतुष्का,ष्टावेकात्रिꣳशत् [अ. १४ मं. ३१ अनु. ८] ॥ हरिः ॐ ॥ ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिः ॥

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासिध्रुवँय्योनिमासीदसाधुया ॥ उख्य्यंस्यकेतुम्प्रथमञ्जुषाणाश्विनाद्ध्वर्य्यूसादयतामिहत्त्वा ॥ १ ॥

कुलायिनीघृतवती ॥ कुलायिनीघृतवतीपुरन्धिःस्योनेसीदसदनेपृथिव्याः ॥ अभित्त्वारुद्राव्वसवोगृणन्त्विमाब्ब्रह्मपीपि

---

१ ध्रुवयोनिः ॥ अत्र समानपदे ऋषरेभ्यः स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६२ सू.) इत्यनेन णत्वप्राप्तौ इन्द्राग्नी चित्रभानो० (य. शु. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन णत्वनिषेधः ।

ग्नेर्भागोसिचतुष्कै, कयाचतुष्का, ष्टावेकत्रिꣳशत् [अ. १४ मं. ३१ अनु. ८] ॥ हरिः ॐ ॥ ध्रुवाक्षितिर्ध्रुवयोनिः ॥ ध्रुवाक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासिध्रुवँयोनिमासीदसाधुया ॥ उक्ख्यस्यकेतुम्प्रथमञ्जुषाणाश्विनाद्ध्वर्यूसादयतामिहत्त्वा ॥ १ ॥ कुलायिनीघृतवती ॥ कुलायिनीघृतवतीपुरन्धिःस्योनेसीदसदनेपृथिव्याः ॥ अभित्त्वारुद्द्रावसवोगृणन्त्विमाब्रह्मपीपि

---

१ ध्रुवयोनिः ॥ अत्र समानपदे ऋषरेभ्यः स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६२ सू.) इत्यनेन णत्वप्राप्तौ इन्द्राग्नी चित्रभानो० (य. शु. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन णत्वनिषेधः ।

हि॒सौभ॑गाया॒श्विना॑द्ध्व॒र्य्यू॑सा॑दयता॒मि॒ह॒त्त्वा॑ ॥ २॥ स्वैर्द॑क्षैः ॥ स्वैर्द॑क्षै॒र्द॑क्ष॑पिते॒हसी॑दद्दे॒वाना॑ꣳसु॒म्म्ने बृ॒ह॒ते रणा॑य ॥ पि॒तेवै॑धि सू॒नव॒ऽआसु॒शेवा॑स्वा॒वे॒शात॒न्न्वा॒संवि॑शस्वा॒श्विना॑द्ध्व॒र्य्यू॑सा॑दयतामि॒ह॒त्त्वा॑ ॥ ३ ॥ पृ॒थि॒व्याः पु॒रीष॑म् ॥ पृ॒थि॒व्याः पु॒रीष॑म॒स्यप्प्सो॒ना॒म॒ता॒न्त्वा॒विश्वे॑ऽअ॒भिगृ॑णन्तुदे॒वाः ॥ स्तोम॑पृष्ठाघृ॒तव॑ती॒हसी॑दप्प्र॒जाव॑द॒स्म्मेद्द्र॑वि॒णाय॑ज॒स्वा॒श्विना॑द्ध्व॒र्य्यू॑सा॑दयतामि॒ह॒त्त्वा॑ ॥४॥ अदि॑त्त्यास्त्त्वा । पृ॒ष्ठेसा॑दयाम्म्य॒न्तरि॑क्षस्य॒धर्त्री॑

विष्टम्भनीन्दिशामधिपत्नीम्भुवनानाम् ॥ ऊर्म्मिर्द्रप्सोऽ
अपामसिविश्वकर्म्मातऽऋषिरश्विनाध्वर्यूसादयतामिहत्त्वा
॥५॥ शुक्रश्च ॥ शुक्रश्चशुचिश्चग्ग्रैष्म्मावृतूऽअग्ग्नेरन्तःश्श्लेषो
सिकल्प्पेतान्द्यावापृथिवीकल्प्पन्तामापऽओषधयःकल्प्पन्ता
मग्ग्नयःपृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताः ॥ येऽअग्ग्नयःसमनसो
न्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ ग्ग्रैष्म्मावृतूऽअभिकल्प्पमानाऽइन्द्र
मिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥६॥

वीꣳस६ःसीँद्स्वमुहाँ२॥ऽअंसिरोचंस्वदेववीतमः ॥ विधूम
मंग्नेऽअरुषम्मियेद्ध्यसृजप्प्रंशस्त्तदर्शतम् ॥ १७ ॥ यातें।
घर्म्मंदिव्व्याशुग्ग्यागांयत्र्याꣳहंविर्द्धानें ॥ सातऽआप्प्यांयता
न्निष्ट्यांयतान्तस्यैंतेस्वाहां ॥ यातेंघर्म्मान्तरिंक्क्षेशुग्ग्यात्रिष्टु
ब्भ्याग्नीद्ध्रे ॥ सातऽआप्प्यांयतान्निष्ट्यांयतान्तस्यैंतेस्वाहां ॥
यातेंघर्म्मपृथिव्व्याꣳशुग्ग्याजगंत्त्याꣳसदस्या ॥ सातऽआ
प्प्यांयतान्निष्ट्यांयतान्तस्यैंतेस्वाहां ॥ १८ ॥ [१०-२]

स्वाहा॑पि॒तृभ्य॑ऽऊ॒र्द्ध्वब॑र्हिर्भ्यो॑घर्म्म॒पाव॑भ्य॒ः स्वाहा॒द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॒ꣳस्वाहा॒व्विश्वे॑भ्योदे॒वेभ्य॑ः ॥ १५ ॥ स्वाहा॑रु॒द्राय॑ । रु॒द्रहू॑तये॒स्वाहा॒सञ्ज्योति॑षा॒ज्ज्योति॑ः ॥ अह॑ःके॒तुना॑जुषता॒ꣳसु॒ज्ज्योति॒र्ज्ज्योति॑षा॒स्वाहा॑ ॥ रात्रि॑ःके॒तुना॑जुषता॒ꣳसु॒ज्ज्योति॒र्ज्ज्योति॑षा॒स्वाहा॑ ॥ मधु॑हु॒तमिन्द्र॑तमेऽअ॒ग्नाव॒श्याम॑तेदेव घर्म्म॒नम॑स्तेऽअस्तु॒मामा॑हिᳫंसीः ॥ १६ ॥ अ॒भी॒मम् ॥ अ॒भी॒मम्म॑हि॒मादि॒वं॑व्विप्रो॑बभूवस॒प्प्रथा॑ः ॥ उ॒तश्श्रव॑सापृथि॒

सꣳसूर्य्येणादिद्युतदुदधिर्न्निधिः ॥ २२ ॥ सुमित्रियानः ॥
सुमित्रियानऽआपऽओषधयः सन्तुदुर्म्मित्रियास्तस्मैसन्तु
योऽस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्म्मः ॥ २३ ॥ उद्वयम् ॥ उद्वयन्त
मंसस्प्परिस्वः पश्श्यन्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्य्यमगन्म
ज्ज्योतिरुत्तमम् ॥ २४ ॥ एधोसि ॥ एधोस्येधिषीमहिसमि
दसितेजोसितेजोमयिधेहि ॥ २५ ॥ यावतीद्यावापृथिवी ।
यावच्चसप्तसिन्धवोवितस्थिरे ॥ तावन्तमिन्द्रतेग्ग्रहमूर्ज्जाग्गृ

क्षत्रस्य॑त्त्वा । प॒रस्प्पा॑य॒ब्ब्रह्म॑णस्त॒न्न्व॑म्पाहि ॥ व्विशं॑स्त्त्वा॒धर्म्म॑
णा॒व्व॒यमनु॑क्क्रामाम सु॒वि॒ता॒य॒नव्य॑से ॥ १९ ॥ चतु॑ःस्रक्ति॒र्न्ना
भि॑ः ॥ चतु॑ःस्रक्ति॒र्न्नाभि॑र्ऋ॒तस्य॑स॒प्प्रथा॒ꣳसनो॑व्वि॒श्वायु॑ःस॒प्प्र
था॒ꣳसन॑ःस॒र्व्वायु॑ःस॒प्प्रथा॑ꣳ ॥ अप॒द्द्वेषो॒ऽअप॒ह्व्व॒रो॒न्यव्व्र॑तस्यस
श्चि॒म ॥ २० ॥ घ॒र्म्मैतत् ॥ घ॒र्म्मैतत्ते॒पुरी॑ष॒न्तेन॒व्वर्द्ध॑स्व॒चाच॑
प्प्यायस्व ॥ व्व॒र्द्धि॒षी॒महि॑चव्व॒यमाच॑प्प्यासिषीमहि ॥ २१ ॥
अचि॑क्क्रद॒द्वृषा॑ ॥ अचि॑क्क्रद॒द्वृषा॒हरि॑र्म्म॒हान्मि॒त्त्रोनद॑र्श॒तः ॥

संहितायामष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाहाप्राणेभ्यःषड्, ग्रश्च सप्त, द्वौ त्रयोदश ॥ [अ. ३९ मं. १३ अनु. २] हरिः ॐ ॥ स्वाहा॑प्प्रा॒णेभ्यः॑ ॥ स्वाहा॑प्प्रा॒णेभ्य॒ꣳसाधि॑पतिकेभ्यꣳ ॥ पृ॒थि॒व्यैस्वाहा॒ग्नये॒स्वाहा॒न्तरि॑क्क्षाय॒स्वाहा॑व्वा॒यवे॒स्वाहा॑ ॥ दि॒वेस्वाहा॒सूर्य्या॑य॒स्वाहा॑ ॥ १ ॥ दि॒ग्ग्भ्यःस्वाहा॑ । च॒न्द्राय॒स्वाहा॒नक्ष॑त्त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॒द्भ्यःस्वाहा॒व्वरु॑णाय॒स्वाहा॑ ॥ नाभ्यै॒स्वाहा॑पू॒ताय॒स्वाहा॑ ॥ २ ॥

णऽआग्नेयोहूयमानोव्वाग्घुतः ॥५॥ सविताप्प्रथमे । हन्नग्नि
र्द्वितीयेव्वायुस्तृतीयऽआदित्यश्चतुर्थेचन्द्रमाᳶपञ्चमऽऋतुः
षष्ठेमरुतः सप्तमेबृहस्पतिरष्टमे ॥ मित्रोनवमेव्वरुणोदशमऽ
इन्द्रऽएकादशेविश्वेदेवाद्वादशे ॥ ६ ॥ [६-१] उग्रश्च ।
भीमश्चध्वान्तश्चधुनिश्च ॥ सासह्वाँश्चाभियुग्वाचव्विक्षिपᳫ
स्वाहा ॥ ७ ॥ अग्निᳫहृदयेन ॥ अग्निᳫहृदयेनाशनिᳫ
हृदयाग्ग्रेणपशुपतिङ्कृत्स्नहृदयेनभवँय्यक्ना ॥ शर्वम्मतस्ना

ण्णाम्म्यक्षितम्मयिगृह्ण्णाम्म्यक्षितम् ॥ २६ ॥ मयित्त्यत् ॥
मयित्त्यदिन्द्रियम्बृहन्मयिदक्क्षोमयिक्क्रतुः ॥ घर्म्मस्त्रिशु
ग्ग्विराजतिव्विराजाज्ज्योतिषासहब्ब्रह्मणातेजसासह॥२७॥ पय
सोरेतः ॥ पयसोरेतऽआभृतन्तस्यदोहमशीमह्युत्तरामुत्तराꣳ
समाम् ॥ त्विषः संवृक्क्त्त्वेदक्क्षस्यतेसुषुम्म्णस्यतेसुषुम्म्णा
ग्निहुतः ॥ इन्द्रपीतस्यप्प्रजापतिभक्षितस्यमधुमतऽउपहूतऽ
उपहूतस्यभक्क्षयामि ॥२८॥ [१०-३] ॥ इतिश्रीवाजसनेय-

संहितायामष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाहाप्राणेभ्यःषड्, ग्रश्च सप्त, द्वौ त्रयोदश ॥ [अ. ३९ मं. १३ अनु. २] हरिःॐ ॥ स्वाहाँप्प्राणेब्भ्यः ॥ स्वाहाँप्प्राणेब्भ्यꣳसाधिपतिकेब्भ्यꣳ ॥ पृथिव्यैस्वाहाग्नयेस्वाहान्तरिक्क्षायस्वाहाँव्वायवेस्वाहाँ ॥ दिवेस्वाहासूर्य्यायस्वाहाँ ॥ १ ॥ दिग्ग्भ्यःस्वाहाँ । चन्द्रायस्वाहानक्क्षत्रेब्भ्यꣳस्वाहाद्भ्यःस्वाहाव्वरुणायस्वाहाँ ॥ नाब्भ्यैस्वाहाँपूतायस्वाहाँ ॥ २ ॥

ताय॒स्वाहा॒लोहि॑ताय॒स्वाहा॒मेदो॑भ्य॒ःस्वाहा॒मेदो॑भ्य॒ःस्वाहा॑ ॥
मा॒ꣳसे॑भ्य॒ःस्वाहा॑मा॒ꣳसे॑भ्य॒ःस्वाहा॒स्नाव॑भ्य॒ःस्वाहा॒स्नाव
भ्य॒ःस्वाहा॒स्त्थभ्य॒ःस्वाहा॒स्त्थभ्य॒ःस्वाहा॑म॒ज्जभ्य॒ःस्वाहा॑
म॒ज्जभ्य॒ःस्वाहा॑ ॥ रेत॑से॒स्वाहा॑पा॒यवे॒स्वाहा॑ ॥ १० ॥ आया॒
साय॒स्वाहा॑ । [1]प्प्रा॑या॒साय॒स्वाहा॑सँय्या॒साय॒स्वाहा॑व्विया॒साय॒स्वा
हो॑द्या॒साय॒स्वाहा॑ ॥ शु॒चे॒स्वाहा॒शो॑च॑ते॒स्वाहा॒शो॑च॑माना॒य॒स्वा
हा॒शो॑का॑य॒स्वाहा॑ ॥ ११ ॥ तप॑से॒स्वाहा॑ ॥ तप॑से॒स्वाहा॒तप्प्य॑

---

[1] प्रायासाय । प्र यास इति पदम् । अत्र प्रवणशङ्क्यासेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १०५ सू.) इत्यनेन प्रशब्दात्यासशब्दे परे प्रशब्दाकारस्य दीर्घः ।

नव, द्वौ सप्तदश ॥ [अ. ४० मं. १७ अनु. २] हरिःॐ ॥
ईशाव्वास्यम् ॥ ईशाव्वास्यमिदꣳसर्वँय्यत्किञ्चजगत्त्याञ्जगत् ॥
तेनत्त्यक्क्तेनभुञ्जीथामागृधःकस्यस्विद्धनम् ॥ १ ॥ कुर्वन्नेव ॥
कुर्वन्नेवेहकर्म्माणिजिजीविषेच्छतꣳसमाः ॥ एवन्त्वयिना
न्न्यथेतोस्त्तिनकर्म्मलिप्प्यतेनरे ॥२॥ असुर्य्यानाम ॥ असुर्य्या
नामतेलोकाऽअन्धेनतमसावृताः ॥ ताँस्त्तेप्प्रेत्त्यापिगच्छन्ति
येकेचात्त्महनोजनाः ॥३॥ अनेजदेकम् ॥ अनेजदेकम्मनसो

भ्या॒मीशा॑नम्म॒न्युना॑महादे॒वम॑न्तः[1]पर्श॒व्येनो॒ग्ग्रन्दे॒वंव्व॑नि॒ष्ठु
ना॑व्वसि॒ष्ठह॑नुःशिङ्गी॑निको॒श्श्याभ्याम् ॥ ८ ॥ उ॒ग्ग्रँल्लोहि॑तेन ।
मि॒त्रꣳसौव्व्र॑त्येनरु॒द्रन्दौव्व्र॑त्ये॒नेन्द्र॑म्प्रक्क्री॒डेन॑म॒रुतो॒बले॑नसा॒
ध्यान्प्र॒मुदा॑ ॥ भ॒वस्य॒कण्ठ्य॑ꣳरु॒द्रस्या॑न्तः[1]पा॒र्श्श्व्य॑म्महादे॒वस्य॒य
कृ॑च्छ॒र्व्वस्य॑व्वनि॒ष्ठुःप॑शु॒पते॑ःपुरी॒तत् ॥ ९ ॥ लोम॑भ्य॒ःस्वाहा॑ ॥
लोम॑भ्य॒ःस्वाहा॒लोम॑भ्य॒ःस्वाहा॑त्त्व॒चेस्वाहा॑त्त्व॒चेस्वाहा॒लोहि॑

---

[1] अन्तः पर्शव्येन। अत्र "समानपदे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते "वाजपतिर्वासऽएदिधिषुरन्तः पर्शव्येनान्तः पार्श्व्यमिति च" (शु.य.प्रा. ३ अ. ३८ सू.) इत्यनेन निषिध्यते। अन्तः पार्श्श्व्यम् इत्यत्र "परंतु रेफहकाराभ्यां" (शु.य.प्रा.४अ.१०१सू.) इत्यनेन शकारस्य द्वित्वम्।

ताय॒स्वाहा॒लोहि॑ताय॒स्वाहा॒मेदो॑भ्य॒ᳲस्वाहा॒मेदो॑भ्य॒ᳲस्वाहा॑ ॥ मा॒ꣳसेभ्य॒ᳲस्वाहा॑मा॒ꣳसेभ्य॒ᳲस्वाहा॒स्नाव॑भ्य॒ᳲस्वाहा॒स्नाव॑भ्य॒ᳲस्वाहा॒स्त्थ॑भ्य॒ᳲस्वाहा॒स्त्थ॑भ्य॒ᳲस्वाहा॑म॒ज्ज॑भ्य॒ᳲस्वाहा॑ म॒ज्जभ्य॒ᳲस्वाहा॑ ॥ रेत॑से॒स्वाहा॑पा॒यवे॒स्वाहा॑ ॥ १० ॥ आ॒या॒साय॒स्वाहा॑ । [1]प्रा॑या॒साय॒स्वाहा॑सँय्या॒साय॒स्वाहा॑व्वि॒या॒साय॒स्वाहो॑द्या॒साय॒स्वाहा॑ ॥ शु॒चे॒स्वाहा॒शोच॑ते॒स्वाहा॒शोच॑माना॒य॒स्वाहा॒शोका॑य॒स्वाहा॑ ॥ ११ ॥ तप॑से॒स्वाहा॑ ॥ तप॑से॒स्वाहा॒तप्य॑

---

[1] प्रायासाय । प्र यास इति पदम् । अत्र प्रवणशृङ्गयासेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १०५ सू.) इत्यनेन प्रशब्दाद्यासशब्दे परे प्रशब्दाकारस्य दीर्घः ।

गा॒च्छु॒क्रम॑का॒यम॑व्र॒णम॑स्ना॒वि॒रꣳशु॒द्धमपा॑पवि॒द्धम् ॥ क॒वि
र्म॑नी॒षीप॑रि॒भूःस्व॑य॒म्भूर्या॑थातथ्य॒तोऽर्था॒न्व्य॑दधाच्छाश्व॒ती
भ्य॒ःस॒माभ्य॑ः ॥ ८ ॥ [८-१] अ॒न्धन्तम॑ः ॥ अ॒न्धन्त
म॒ःप्रवि॑शन्ति॒येस॑म्भूतिमु॒पास॑ते ॥ त॒तो॒भूय॑ऽइव॒तेतमो॒यऽ
उ॒सम्भू॒त्याꣳर॒ताः ॥ ९ ॥ अ॒न्यदे॒व ॥ अ॒न्यदे॒वाहुः॑सम्भ॒
वा॒द॒न्यदा॑हु॒रस॑म्भवात् ॥ इति॑शु॒श्रु॒मधीरा॑णा॒ꣳयेन॒स्तद्वि॑चच
क्षि॒रे ॥ १० ॥ सम्भू॑तिञ्च । वि॒नाश॑ञ्च॒यस्तद्वेदो॒भय॑ꣳस॒ह ॥

जवीयोनैनंदेवाऽआप्नुवन्पूर्व्वमर्शत् ॥ तद्धावतोन्यानत्त्येतिति
ष्ठत्तस्मिन्नपोमातरिश्वादधाति ॥ ४ ॥ तदेजति ॥ तदेजतित
न्नैजतितद्दूरेतद्वन्तिके ॥ तदन्तरस्यसर्व्वस्यतदुसर्व्वस्यास्यबा
ह्यतः ॥ ५ ॥ यस्तु ॥ यस्तुसर्व्वाणिभूतान्यात्मन्नेवानुप
श्यति ॥ सर्व्वभूतेषुचात्मानन्ततोनव्विचिकित्सति ॥ ६ ॥
यस्मिन्त्सर्व्वाणि । भूतान्यात्मैवाभूद्विजानतः ॥ तत्रकोमो
हःकःशोकऽएकत्त्वमनुपश्यतः ॥ ७ ॥ सपरि ॥ सपर्य्य

तमथेदम्भस्म्मान्तꣳशरीरम् ॥ ओँ ३ ॥ क्रतोस्म्मर ॥ क्लिबे
स्म्मर ॥ कृतꣳस्मर ॥ १५ ॥ अग्ग्नेनय ॥ सुपथाराये ऽअस्म्मा
न्विश्वानिदेववयुनानिविद्द्वान् ॥ युयोद्ध्यस्म्मज्जुहुराणमेनो
भूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिंविधेम ॥ १६ ॥ हिरण्मयेनपात्रेण ।
सत्त्यस्यापिहितम्मुखम् ॥ योसावादित्त्येपुरुषꣳसोसावहम् ॥
ओँ ३ ॥ खम्ब्रह्म ॥ १७ ॥ [९-२] [आदितो मन्त्रसंख्या १९७५]

इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

व्विनाशेनमृत्त्युन्तीर्त्त्वासम्भूत्त्यामृतमश्नुते ॥ ११ ॥ अन्धन्तमः ॥ अन्धन्तमꣳप्प्रविशन्तियेविद्यामुपासते ॥ ततोभूयऽइवतेतमोयऽउविद्यायाꣳरताः ॥ १२ ॥ अन्यदेव ॥ अन्यदेवाहुर्व्विद्यायाऽअन्यदाहुरविद्यायाꣳ ॥ इतिशुश्रुमधीराणाँऽयेनस्त्तद्विचचक्षिरे ॥ १३ ॥ व्विद्याञ्च ॥ व्विद्याञ्चाविद्याञ्चयस्त्तद्वेदोभयꣳसह ॥ अविद्ययामृत्त्युन्तीर्त्त्वाव्विद्ययामृतमश्नुते ॥ १४ ॥ व्वायुरनिलम् ॥ व्वायुरनिलममृ

वर्द्ध॑न॒मिति॑ पुष्टि॒ऽव्वर्द्ध॑नम् ॥ उ॒र्व्वा॑रु॒कमि॑व॒बन्ध॑ना॒द्द्बन्ध॑ना
दु॒र्व्वा॑रु॒कमि॑वो॒र्व्वा॑रु॒कमि॑व॒बन्ध॑नात्। उ॒र्व्वा॑रु॒कमि॒वेत्त्यु॑र्व्वा॑रु॒कम्
ऽइ॑व । बन्ध॑नान्मृत्त्योर्म्मृ॑त्त्योर्ब्बन्ध॑ना॒द्द्बन्ध॑नान्मृत्त्योः ।
मृत्त्योर्म्मु॑क्क्षीयमुक्क्षीयमृत्त्योर्म्मृ॑त्त्योर्मु॑क्क्षीय। मुक्क्षी॒य॒मा
मामामु॑क्क्षीयमुक्क्षी॒य॒मा । माम्मृता॑दु॒म्मृता॒न्मामाम्मृता॑त् ।
अ॒म्मृता॒दित्त्य॒म्मृता॑त् ॥ प॒ति॒वेद॑नमि॒तऽइ॒तः प॑ति॒वेद॑नम्पति॒वे
द॑नमि॒तः । प॒ति॒वेद॑न॒मिति॑पति॒ऽव्वेद॑नम् । इ॒तोमु॑क्क्षीयमु

कार्यँ पङ्क्तिपावनकारणात् ॥ ४ ॥ जटादिविकृतीनां ये
पारायणपरा नराः ॥ महात्मानो द्विजाः श्रेष्ठाः ते ज्ञेयाः
पङ्क्तिपावनाः ॥ ५ ॥ इति वाराहपुराणे ॥ मार्कण्डेये च ॥
क्रमाध्ययनसम्पन्नो मन्त्रब्राह्मणपारगः ॥ जटापारायणपरो
विष्णुलोके महीयते ॥ ६ ॥ जटापाठपरं विप्रं यो गर्हयति
मूढधीः ॥ पुनरावृत्तिसहितं तमः प्राप्नोति नान्यथा ॥ ७ ॥
वृद्धमनुः ॥ वेदवेदार्थतत्त्वज्ञा जटाक्रमविशारदाः ॥ श्रोत्रिया

ब्राह्मणाः श्राद्धे ये नराः पङ्क्तिपावनाः ॥ ८ ॥ पराशरः ॥ संहितावित्स्वर्गगामी पदवेदी महर्गतिः ॥ क्रमी जनतपः सप्तगामी वैकुण्ठभोग्जटी ॥ ९ ॥ यथा ॥ अथ जटा ॥

त्र्यम्बकँꣳयजामहेयजामहेत्र्यम्बकंत्र्यम्बकँꣳयजामहे । त्र्यम्बकमिति त्रिऽअम्बकम् । यजामहेसुगन्धिꣳसुगन्धिँꣳयजामहेयजामहेसुगन्धिम् । सुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम्पुष्टिवर्द्धनꣳसुगन्धिꣳसुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम् । सुगन्धिमिति सुऽगन्धिम् । पुष्टि

शब्देन गृह्यते ॥ तेनैतदुक्तं भवति ॥ भूर्देवाँस्तर्पयामीति अनेन प्रकारेण तर्पयित्वा अग्निसोमादीँस्तर्पयेदिति ॥ नास्यान्तरा जननमरणे ॥ अशुची इति नाशुचिहेतुभूते इत्यर्थः ॥ नान्तराव्याहरेदिति ॥ उपक्रान्तवेदपारायणमध्ये न व्याहरेन्नाध्यापयेत् तथा लौकिकवचनमपि न ब्रूयात् ॥ विहितं नित्यनैमित्तिकं कर्मानुपयुक्त्वा वक्ति न कुर्यादित्यर्थः ॥ निशो निशान्तरम् सङ्ग्रामारण्यसलिलं लोप्य परिदध्यादिति लोप्य छित्वा परिहार्य्य वर्जयित्वेत्यर्थ इति यावत् ॥ परिदध्यात् समापयेत् ॥ निशान्तरं निशीथः सन्ध्या वा ॥ सलिलं वृष्टिरुदकसमीपभूमिका वा निशादिकालान्देशाँश्च वर्जयित्वा समापयेदित्यर्थः ॥ ततः स पूतो वेदो भवतीति वेदो भवति वेदात्मको भवति उत्कृष्टज्ञानवान्भवेदित्यर्थः ॥ द्वाभ्यां पारायणाभ्यां ऋग्भिश्चेति ऋग्भिः पावमानीभिः पारायणद्वयं पावमान्यश्च मिलित्वोक्तफलाय कल्प्यते इत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्र पारायणत्रयं गंगास्नानं च मिलित्वा साधनम् ॥ निमज्जँश्च भवति पूतो भवतित्यर्थः ॥ ॥ ३५ ॥ प्राजापत्यानाचरणं प्रक्रान्तप्राजापत्यानामननुष्ठानम् एवं चान्द्रायणस्यानाचरणं यज्ञोपवेधनं यज्ञविनाशः ॥ इत्यनश्नत्पारायणविधिः ॥

यनीमेद्धे इन्द्रघोषस्तिस्रो युञ्जतेऽष्टौ देवस्यत्त्वाचतस्रो देवस्यत्त्वापञ्च विभूरसि चतस्रो ज्योतिरसिषडुरुविष्णोतिस्रो दश त्रिचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ४३ ॥ अ० ५ ॥ देवस्यत्त्वाषडुपावीरसिपञ्च माहिःषट् सन्तेतिस्रः समुद्रङ्गच्छहविष्मतीर्द्विकौ हृदेत्त्वापञ्च देवस्यत्त्वाष्टावष्टौ सप्तत्रिꣳशत् ॥ अनु० ८ ॥ मंत्राः ३७ ॥ अ० ६ ॥ वाचस्पतयऽउपयामगृहीतोसित्रिकावावायोयंवांद्विकौ यावामेका तम्प्रत्क्नथाचतस्रो यंवेनोयेदेवासस्त्रिकाविन्द्रायमूर्द्धानंद्विकौ यस्त एका प्राणायमेतिस्रो मघवऽइन्द्राग्नीऽआगतमाघौमासश्चर्षणीधृतोविश्वेदेवासऽआगतेन्द्रमरुत्त्वोमरुत्वन्तंवृषभंमरुतान्त्वौजसेसजोषाऽइन्द्रमरुत्वाँ२ऽइन्द्रमहाँ२ऽइन्द्रोमहाँऽ२इन्द्रएकैकोदुत्त्यमष्टौ पंचविꣳशतिरष्टाचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० २५ ॥ मंत्राः ४८ ॥ अ० ७ ॥ उपयामगृहीतोस्यादित्त्येभ्यः पञ्च वाममद्यद्वे सुशर्म्मास्येकाबृहस्पतिसुतस्यद्वे हरिरसिचतस्रः समिन्द्रणोष्टौ माहिरेजतुदमास्यःपञ्चकावातिष्ठयुक्ष्वाहीन्द्रमिदेकैका यस्मान्नद्वेऽग्नेपत्नीवोत्तिष्ठन्नहश्रमुदुत्यमेकैकाऽजिघ्रद्वे विनऽइन्द्रवाचस्पतिंविश्वकर्म्मन्नेकैकाग्नयेत्त्वाचतस्र इहरातिस्तिस्रः परमेष्ठीदश त्रयोविꣳशतिस्त्रि-

अनुवाकसूत्राध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐअथानुवाकान् वक्ष्यामि ब्रह्मणा निर्म्मितान् पुरा ॥ शिष्याणामुपदेशाय यज्ञसँस्कार एव च ॥ विप्राणां यज्ञकालेषु जपहोमार्च्चनादिषु ॥ इषेत्त्वैका व्वसोः पवित्त्रं तिस्रोऽग्नेव्व्रतपते सप्त पवित्त्रेस्त्थो द्वे शर्म्मासि तिस्रो धृष्टिरसिशर्म्मासि द्विकौ देवस्य त्वा पञ्च प्रत्युष्टꣳरक्षस्तिस्रो दशैकात्रिꣳशत् ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ३१ ॥ अ० १ ॥ कृष्णोसिषडग्नेव्वाजजित्तिस्रो मयीदमग्नीषोमयोःपञ्चकावग्नेदब्धायोचतस्रः संव्वर्च्चसापञ्चाग्नये कव्व्यवाहनायषट् सप्तचतुस्त्रिꣳशत् ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ३४ ॥ अ० २ ॥ समिधाग्निंभूर्ब्भुवःस्वश्चतुष्कावग्निर्ज्योतिर्द्वे उपप्रयन्तः षड्विꣳशतिर्भूर्ब्भुवःस्वश्चतस्रो गृहामातिस्रः प्रघासिनःपञ्च पूर्ण्णादर्व्विद्वे अक्क्षन्नमीमदन्तषडेषते सप्त दशात्रिषष्टिः ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ६३ ॥ अ० ३ ॥ एदंद्वे महीनांपयश्चतस्र आकूत्याऋक्सामयोर्द्विकौ व्व्रतङ्कृणुतषडेषतेचतस्रो व्वस्व्यसितिस्र एषतेद्वे शुक्रन्त्वाचतस्रोऽदित्यास्त्वगष्टौदश सप्तत्रिꣳशत् ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ३७ ॥ अ० ४ ॥ अग्नेस्त्तनूरापतयेचतुष्कौ तप्ता-

धेयं॑स्यवेतु॒यज॑ ॥ ३५ ॥ दे॒वीर्द्वार॑÷ ॥ दे॒वीर्द्वारो॑वयो॒धस॒ꣳ शुचि॒मिन्द्र॑मवर्द्धयन् ॥ उ॒ष्णिहा॒च्छन्द॑सेन्द्रि॒यम्प्रा॒णमिन्द्रे॒वयो॒दध॑द्वसु॒वने॑वसु॒धेयं॑स्यव्यन्तु॒यज॑ ॥ ३६ ॥ दे॒वीऽउ॒षासा॒नक्ता॑ । दे॒वमिन्द्रँ॑वयो॒धस॑न्दे॒वीदे॒वम॑वर्द्धताम् ॥ अ॒नुष्टु॒भा॒च्छन्द॑सेन्द्रि॒यम्ब॒लमिन्द्रे॒वयो॒दध॑द्वसु॒वने॑वसु॒धेयं॑स्यवीताँ॒ऽयज॑ ॥ ३७ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॑ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॒वसु॑धितीदे॒वमिन्द्रँ॑वयो॒धस॑न्दे॒वीदे॒वम॑वर्द्धताम् ॥ बृ॒ह॒त्याच्छन्द॑सेन्द्रि॒यꣳश्रोत्र॒मि

न्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँऽयज ॥ ३८ ॥ देवीऽऊर्ज्जाहुती ॥ देवीऽऊर्ज्जाहुतीदुघेसुदुघेपयसेन्द्रंव्वयोधसन्देवीदेवमवर्द्धताम् ॥ पङ्क्त्याच्छन्दसेन्द्रियꣳशुक्रमिन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँऽयज ॥ ३९ ॥ देवादैव्या ॥ देवादैव्याहोतारादेवमिन्द्रंव्वयोधसन्देवौदेवमवर्द्धताम् ॥ त्रिष्टुभाच्छन्दसेन्द्रियन्त्विषिमिन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँऽयज ॥ ४० ॥ देवीस्तिस्रः ॥ देवीस्तिस्रस्तिस्रोदेवीर्व्वयो

र्न्भेषजन्त्रयंस्त्रिधातवोपसऽइडासरस्वतीभारतीमहीः ॥ इन्द्र
पत्नीर्हविष्मतीर्व्यन्त्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ८ ॥ होतायक्ष
त्त्वष्टारमिन्द्रम् ॥ होतायक्षत्त्वष्टारमिन्द्रन्देवम्भिषजꣳसुय
जङ्घृतश्श्रियम् ॥ पुरुरूपꣳसुरेतसम्मघोनमिन्द्रायत्त्वष्टादधदि
न्द्रियाणिव्वेत्त्वाज्यस्यहोतर्यज ॥९॥ होतायक्षद्वनस्पतिꣳ
शमितारम् ॥ होतायक्षद्वनस्पतिꣳशमितारꣳशतक्क्रतुन्धि
योजोष्टारमिन्द्रियम् ॥ मद्ध्वासमञ्जन्पथिभिःसुगेभिःस्वदाति

य॒ज्ञम्मधु॑नाघृ॒तेन॒व्वेत्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥१०॥ होता॑यक्ष॒दिन्द्र॒ꣳस्वाहा॑ ॥ होता॑यक्ष॒दिन्द्र॒ꣳस्वाहाज्य॑स्य॒स्वाहा॒मेद॑स॒ꣳस्वाहा॑स्तो॒काना॒ꣳस्वाहा॒स्वाहा॑कृतीना॒ꣳस्वाहा॑ह॒व्यसू॑क्तीनाम् ॥ स्वाहा॑दे॒वाऽआ॑ज्य॒पाजु॑षा॒णाऽइन्द्र॒ऽआज्य॑स्य॒व्यन्तु॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ११ ॥ [११-१] दे॒वम्ब॒र्हिरिन्द्र॑म् ॥ दे॒वम्ब॒र्हिरिन्द्र॑ꣳसुदे॒वन्दे॒वैर्व्वी॒रव॑त्स्त्ती॒र्ण्णं॑व्वेद्या॑मवर्द्धयत् ॥ व॒स्तोर्वृ॑तस्प्राक्तो॑भृ॒तꣳराया॒ब॒र्हिष्म॒तोऽत्य॑गाद्व॒सु॒वनेव्व॒सु॒धेय॑स्य॒व्वेतु॒य

जं॑ ॥ १२ ॥ दे॒वीर्द्वारः॑ ॥ दे॒वीर्द्वार॒ऽइन्द्र॑ꣳसङ्घा॒तेव्वी॒ड्वीर्य्या म॑न्नवर्द्धयन् ॥ आव॒त्सेन॒तरु॑णेनकु॒मा॒रेणं॑चमीव॒तापार्व्वा॑णꣳ रे॒णुकं॑काटन्नुदन्तां॑व्वसुवने॑व्वसुधेयं॑स्यव्यन्तुयजं॑ ॥ १३ ॥ दे॒वीऽ उ॒षासा॒नक्तां॑ ॥ दे॒[1]वीऽउ॒षासा॒नक्तेन्द्र॑य्य॒ज्ञेप्प्र॑य॒त्यह्वेताम् ॥ दै॒वी॒र्व्विश॒ᳶप्प्रायां॑सिष्टाꣳसु॒प्प्री॑ते॒व्वसुधि॑तेव्वसुवने॑व्वसुधेयं॑स्यव्वी ताँ॒य्यजं॑ ॥ १४ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॑ ॥ दे॒वीजोष्ट्रीव्वसु॑धिती॒दे॒वमि

---

[1] देवी उषासा। अत्र “उवमहोभिर्नक्तमीकारैकारौकारनकारेभ्यः” (शु.य.प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन देवीशब्दस्थेकारात्परस्य उष इत्यस्य हस्वाकारस्य दीर्घाकारः।

न्द्रमवर्द्धताम्॥ अयाव्यन्याघाद्द्वेषाᳫंस्यान्याव्वक्षद्वसुव्वार्य्याणियजमानायशिक्षितेव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँयज॥ १५॥ देवीऽऊर्ज्जाहुती॥ देवीऽऊर्ज्जाहुतीदुघेसुदुघेपयसेन्द्रमवर्द्धताम्॥ इषमूर्ज्जमन्याव्वक्षत्सग्ग्धिᳫंसपीतिमन्यानवेनपूर्व्वन्दयमानेपुराणेननवमधातामूर्ज्जमूर्ज्जाहुतीऽऊर्ज्जयमानेव्वसुव्वार्य्याणियजमानायशिक्षितेव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँयज॥ १६॥ देवादैव्या॥ देवादैव्याहोतारादेवमिन्द्रमवर्द्धताम्॥ हताघ

शꣳसावाभांष्ट्रींव्वसुव्वार्य्याँणियजंमानायशिक्षितौव्वंसुवनेंव्वसु
धेयंस्यव्वीताँय्यजं ॥ १७ ॥ देवीस्तिस्रः ॥ देवीस्तिस्रस्तिस्र
स्रोदेवीःपतिमिन्द्रंमवर्द्धयन् ॥ अस्पृंक्षद्भारंतीदिवꣳरुद्रैर्य्य
ज्ञꣳसरंस्वतीडाव्वसुंमतीगृहान्वंसुवनेंव्वसुधेयंस्यव्यन्तुयजं
॥ १८ ॥ देवऽइन्द्रं÷ ॥ देवऽइन्द्रोनराशꣳसंस्त्रिवरूथस्त्रिब
न्धुरोदेवमिन्द्रंमवर्द्धयत् ॥ शतेनंशितिपृष्ठानामाहितꣳसहस्रेंण
प्प्रवंर्त्ततेमित्रावरुणेदंस्यहोत्रमर्हतोबृहस्प्पतिंस्तोत्रमश्श्विना

ध्वर्य्यवंव्वसुवनेव्वसुधेयंस्यव्वेतुयजं ॥ १९ ॥ देवोदेवैः ॥ देवो
देवैर्व्वनस्प्पतिर्हिरंण्ण्यपर्ण्णोमधुंशाखःसुपिप्पलोदेवमिन्द्रंमव
र्द्धयत् ॥ दिवमग्ग्रेणास्पृक्षदान्तरिक्षम्पृथिवीमंदृꣳहीद्वसुव
नेव्वसुधेयंस्यव्वेतुयजं ॥ २० ॥ देवम्बर्हिः ॥ देवम्बर्हिर्व्वारिती
नान्देवमिन्द्रंमवर्द्धयत् ॥ स्वासस्थमिन्द्रेणासंन्नमन्न्याब
र्हीꣳष्यब्भ्यभूद्वसुवनेव्वसुधेयंस्यव्वेतुयजं ॥ २१ ॥ देवोऽ
अग्निः ॥ देवोऽअग्निःस्विष्टकृद्देवमिन्द्रंमवर्द्धयत् ॥ स्विष्टकृ

वै॑न्ति॑स्वष्टकृत्त्स्वष्टम॒द्य क॑रोतुनोव्वसु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्वेतु॒यज॑ ॥ २२ ॥ अ॒ग्निम॒द्य । होता॑रमवृणीता॒यँऽयज॑मान॒ᳶपच॒न्पक्क्तीᳶपच॑न्पु॒रो॒डाश॑म्ब॒ध्नन्निन्द्रा॑य॒च्छाग॑म् ॥ सू॒प॒स्थाऽअ॒द्यदे॒वोव्वन॒स्पति॑रभव॒दिन्द्रा॑य॒च्छागे॑न ॥ अ॒घ॒त्तम्मे॑द॒स्तᳶप्राति॑पच॒ताग्ग्र॑भी॒दवी॑वृधत्त्पु॒रो॒डाशे॑न ॥ [1]त्वाम॒द्यऽऋ॑षे ॥ २३ ॥ [१२-२]

होता॑यक्षत्त्स॒मिधा॒नम्म॒हत् ॥ होता॑यक्षत्त्सामि॒धा॒नम्म॒हद्य॒शᳶसुस॑मिद्धं॑व्वरे॑ण्यम॒ग्निमिन्द्रं॑व्वयो॒धस॑म् ॥ गा॒य॒त्रीञ्छन्द॑ऽ

---

[1] १. अ. २१, मं. ६१—त्वाम॒द्यऽऋषऽ आ० ॥ १ ॥ इति प्रतीकः ॥

इन्द्रियन्त्र्याविङ्गांव्वयोदधद्वेत्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २४ ॥ होता
यक्क्षत्तनूनपातमुद्भिदम् ॥ होतायक्क्षत्तनूनपातमुद्भिदुँय
ङ्गर्ब्भमदितिर्द्धधेशुचिमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ उष्णिहञ्छन्दऽ
इन्द्रियन्दित्त्यवाहङ्गांव्वयोदधद्वेत्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २५ ॥
होतायक्क्षदीडेन्न्यमीडितम्॥ होतायक्क्षदीडेन्न्यमीडितंव्वृत्रह
न्तमामिडाभिरीड्यंसहःसोममिन्द्रंव्वयोधसम्॥ अनुष्टुभञ्छ
न्दऽइन्द्रियम्पञ्चाविङ्गांव्वयोदधद्वेत्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥२६॥

होतायक्षत्सुबर्हिषम्पूषण्वन्तम् ॥ होतायक्षत्सुबर्हिषम्पूषण्वन्तममर्त्त्यꣳसीदन्तम्बर्हिषिप्प्रियेमृतेन्द्रंव्वयोधसम् ॥ बृहतीञ्छन्दऽइन्द्रियन्त्रिवत्सङ्गांव्वयोदधद्वेत्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥२७॥

होतायक्षद्द्व्यचस्वतीꣳसुप्प्रायणाः ॥ होतायक्षद्द्व्यचस्वतीꣳसुप्प्रायणाऽऋतावृधोद्वारोदेवीर्हिरण्ययीर्ब्रह्माणमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ पङ्क्तिञ्छन्दऽइहेन्द्रियन्तुर्य्यवाहङ्गांव्वयोदधद्व्यन्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २८ ॥

होतायक्षत्सुपेशा

सासुशिल्पे।बृहतीऽउभेनक्तोषासानदर्शतेविश्वमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ त्रिष्टुभञ्छन्दऽइहेन्द्रियम्पष्ठवाहङ्गांव्वयोदधद्वीतामाज्यस्यहोतर्यज ॥२९॥ होतायक्षत्प्रचेतसादेवानाम् ॥ होतायक्षत्प्रचेतसादेवानामुत्तमँय्यशोहोतारादैव्याकवीसयुजेन्द्रंव्वयोधसम्॥जगतीञ्छन्दऽइन्द्रियमनड्वाहङ्गांव्वयोदधद्वीतामाज्यस्यहोतर्यज ॥३०॥ होतायक्षत्पेशस्वतीस्तिस्रः ॥ होतायक्षत्पेशस्वतीस्तिस्रोदेवीर्हिरण्ययीर्भारती

बृहतीम्मँहीᳶपतिमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ व्विराजञ्छन्दऽइहेन्द्रियन्धेनुङ्गान्नव्वयोदधद्द्वन्त्वाज्ज्यंस्यहोतर्य्यँज ॥ ३१ ॥ होतायक्षत्त्सुरेतसन्त्वष्टारम् ॥ होतायक्षत्त्सुरेतसन्त्वष्टारम्पुष्टिवर्द्धनꣳरूपाणिबिभ्रतम्पृथक्पुष्टिमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ द्विपदञ्छन्दऽइन्द्रियमुक्षाणङ्गान्नव्वयोदधद्वेत्त्वाज्ज्यंस्यहोतर्य्यँज ॥ ३२ ॥ होतायक्षद्वनस्पतिꣳशमितारम् ॥ होतायक्षद्वनस्पतिꣳशमितारꣳशतक्क्रतुꣳहिरण्ण्यपर्ण्णमुक्त्थिनꣳरशनाम्बिभ्रतंव्व

शां ध्रुशां

शिम्भगमिन्द्रँव्वयोधसंम् ॥ ककुभञ्छन्दंऽइहेन्द्रियँव्वेहतङ्गांव्व
योदधद्वेत्त्वाज्ज्यंस्यहोतर्य्यजं ॥ ३३ ॥ होतायक्षत्स्वाहाकृती
रग्निम् ॥ होतायक्षत्स्वाहाकृतीरग्निङ्गृहपतिम्पृथग्ग्वरुणम्भे
षजङ्कविङ्क्षत्रमिन्द्रँव्वयोधसंम् ॥ अतिच्छन्दसञ्छन्दंऽइन्द्रि
यम्बृहदृषभङ्गांव्वयोदधद्व्यन्त्वाज्ज्यंस्यहोतर्य्यजं ॥ ३४ ॥
[११-३] देवम्बर्हिः ॥ देवम्बर्हिर्व्वयोधसन्देवमिन्द्रमवर्द्ध
यत् ॥ गायत्र्याच्छन्दसेन्द्रियञ्चक्षुरिन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसु

यसे॒शुचि॑ः ॥ २७ ॥ [१६-२] दे॒वस्यं॑त्त्वा । सवितु॒ः प्प्रं॑स॒वे॒श्विनो॑र्बा॒हुब्भ्यां॑म्पूष्ण्णोहस्त्तां॑ब्भ्याम् ॥ पृथि॒व्व्याः स॒धस्त्थां॑द॒ग्निम्पुं॑री॒ष्ष्यमाङ्गि॒र॒स्वत्खं॑नामि ॥ ज्योति॑ष्मन्तन्त्वाग्ने सु॒प्प्रती॑कु॒मजं॑स्त्रेणभा॒नु॒नादीद्यं॑तम् ॥ शि॒वम्प्र॒जाब्भ्यो॑हिꣳसन्तम्पृथि॒व्व्याः स॒धस्त्थां॑दु॒ग्निम्पुं॑रीष्ष्यमाङ्गि॒रस्वत्खं॑नामꣳ ॥ २८ ॥ अ॒पाम्पृष्ठम् ॥ अ॒पाम्पृष्ठमं॑सि॒योनिं॑र॒ग्नेःसं॑मु॒द्द्रम॒भि॒तꣳपिन्वं॑मानम् ॥ वर्द्धमानोम॒हाँ२॥ ऽआच॒पुष्क॑रा॒दि॒वो

सं. १७

मात्त्रंयाव्वारिम्म्णाप्प्रंथस्व ॥ २९ ॥ शर्म्मँच ॥ शर्म्मँचुस्त्थो
व्वर्म्मँचुस्त्थोच्छिद्द्रेबहुलेऽउभे ॥ व्व्यचंस्वतीसंव्वंसाथाम्भृतम्
ग्निम्पुरीष्ष्यम् ॥ ३० ॥ संव्वंसाथाम् ॥ संव्वंसाथाꣳस्वर्व्विदां
समीचीऽउरंसात्त्मनां ॥ अग्निमन्तर्ब्भंरिष्ष्यन्तीज्ज्योति
ष्म्मन्तमजंस्त्रमित् ॥ ३१ ॥ पुरीष्ष्योसि । व्विश्श्वभंराऽअथं
र्व्वात्त्वाप्प्रथमोनिरंमन्थदग्ग्ने ॥ त्वामंग्ग्नेपुष्क्करादद्ध्यथंर्व्वानिरं ॥९७॥
मन्थत ॥ मूर्द्ध्नोव्विश्श्वंस्यव्वाघतः ॥ ३२ ॥ तमुंत्त्वा । दुद्ध्य

ङ्ऋषि÷पुत्रऽईधेऽअथर्व्वणꣳ ॥ वृत्रहणम्पुरन्दुरम् ॥ ३३ ॥ तमुत्त्वा । पात्थ्योवृषासमीधेदस्युहन्तमम् ॥ धनञ्जयꣳरणेरणे ॥ ३४ ॥ सीदहोतꣳ ॥ सीदहोतꣳस्वऽउलोकेचिकित्त्वान्त्सा[1]दयायज्ञꣳसुकृतस्ययोनौ ॥ देवावीर्द्देवान्हविषायजास्यग्नेबृहद्यजमानेवयोधाꣳ ॥ ३५ ॥ निहोता । होतृषदनेविदानस्त्वेषोदीदिवाँ२॥ऽअसदत्सुदक्ष÷ ॥ अदब्धव्रतप्रमतिर्व्वसिष्ठꣳसहस्रम्भरःशुचिजिह्वोऽअग्निः ॥ ३६ ॥ सꣳसी

---

[1] सादय यज्ञम्। इति पदम्। अत्र अथोदारिथशोचपनय सादयर्जुं० (य. शु. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन यकारे परे दीर्घविधानात्। सादयायज्ञम्।

द॒स्व । म॒हाँ २॥ऽअ॑सि॒ शोच॑स्व देव॒वीत॑मः ॥ व्विधू॒मम॑ग्ग्नेऽअरु॒ष
म्मि॑येद्ध्यसृ॒जप्प्र॑शस्त्तदर्श॒तम् ॥ ३७ ॥ [१०-३] अ॒पोदे॒वीः ॥
अ॒पोदे॒वीरुप॑सृज॒मधु॑मतीरय॒क्ष्माय॑प्प्र॒जाब्भ्य॑÷ ॥ तासा॑मा॒
स्त्थाना॒दुज्जि॑हता॒मोष॑धयः सु॒पिप्प॒लाः ॥ ३८ ॥ सन्ते॑ । व्वा॒यु
र्म्मा॑त॒रिश्वा॑दधातूत्ता॒नाया॒हृद॑यँ॒य्यद्विक॑स्त्तम् ॥ योदे॒वाना॒ञ्चर॑
सिप्प्रा॒णथे॑न॒कस्म्मै॑देव॒व्वष॑डस्त्तु॒तुब्भ्य॑म् ॥ ३९ ॥ सु॒जा॑तो॒ज्ज्यो
ति॑षा । स॒हश॒र्म्म॑व्वरू॑थ॒मास॑द॒त्स्व॒÷ ॥ व्वासो॑ऽअग्ग्नेव्वि॒श्व

बृहतश्शर्म्मणिस्यामग्नेरहꣳसुहवस्यप्रणीतौ ॥४९॥ [१२-४]
आपोहि । [1]ष्ठामंयोभुवस्तानंऽऊर्ज्जेंदंधातन ॥ महेरणांयच
क्षंसे ॥ ५० ॥ योवं÷ । शिवतमोरसस्तस्यंभाजयतेहनं÷ ॥
उशतीरिवमातरं÷ ॥ ५१ ॥ तस्म्माऽअरंम् ॥ तस्म्माऽअरंङ्ग
मामवोयस्यक्षयांयजिन्वंथ ॥ आपोंजनयंथाचनꣳ ॥ ५२ ॥
मित्रश्सꣳसृज्ज्यं । पृथिवीम्भूमिंञ्चज्ज्योतिषासह ॥ सुजांतञ्जात

---

[1] हिष्ठामयः। अत्र हि स्थामयो भुवः। अत्र हेर्मिथोदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन हिशब्दात्परः मकारोदयो थकारोदयो वा सकारस्य षकारो विधीयते। तथा सति ततः ष्टुत्वे थकारस्य ठकारे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम्।

अधिकनिक्क्रदद्ग्राः ॥ ४३ ॥ स्थिरोभव । वीड्वङ्गऽआशुर्ब्भव
वाज्यर्व्वन् ॥ पृथुर्ब्भवसुषदस्त्वमग्नेःपुरीषवाहणः[1] ॥ ४४ ॥
शिवोभव । प्प्रजाब्भ्योमानुषीब्भ्यस्त्वमङ्गिरः ॥ माद्यावा
पृथिवीऽअभिशोचीर्म्मान्तरिक्षम्मावनस्प्पतीन् ॥ ४५ ॥ प्रैतु ।
वाजीकनिक्क्रदन्नानदद्द्रासभःपत्त्वा ॥ भरन्नग्निम्पुरीष्ष्यम्मा
पाद्यायुषःपुरा ॥ वृषाग्निंवृषणम्भरन्नपाङ्गर्ब्भꣳसमुद्रियम् ॥

---

[1] पुरीषवाहणः । अत्र ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यप्राप्तौ स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन ऋषरेभ्यो स्वरयवहकवर्गपवर्गव्यवधानेष्वपि णत्वविधानादत्र वाहनशब्दस्य नस्य णत्वम् ।

अग्न॒ऽआया॑हिव्वी॒तये॑ ॥ ४६ ॥ ऋ॒तꣳस॒त्त्यम् ॥ ऋ॒तꣳस॒
त्त्यमृ॒तꣳस॒त्त्यम॒ग्निम्पु॑री॒ष्य॒माङ्गि॑र॒स्वद्भ॑रामः ॥ ओष॑धय॒ः
प्प्रति॑मोदद्ध्वम॒ग्निमे॒तꣳशि॒वमा॒यन्त॑म॒ब्भ्यत्र॑यु॒ष्माः ॥ व्यस्य॒
न्विश्श्वा॒ऽअनि॑रा॒ऽअमी॑वानि॒षीद॑न्नो॒ऽअप॑दु॒र्म्मति॑ञ्जहि ॥४७॥
ओष॑धय॒ः प्प्रति॑ । गृब्भ्णीत॒पुष्प्प॑वतीःसु॒पिप्प॒लाः ॥ अ॒यंव्वो॒
गब्भ॑ऽऋ॒त्त्विय॑ᳶप्प्र॒त्नꣳस॒धस्त्थ॒मास॑दत् ॥ ४८ ॥ विपाज॑सा ।
पृ॒थुना॒शोशु॑चानो॒बाध॑स्वद्वि॒षोर॒क्षसो॒ऽअमी॑वाः ॥ सु॒शर्म्म॑णो

बृहतश्शर्म्मँणिस्यामग्नेरह६ंसुहवंस्यप्प्रणीतौ ॥४९॥ [१२-४]
आपोहि । [1]ष्ठामंयोभुवस्तानंऽऊर्ज्जेंदंधातन ॥ महेरणायच
क्षंसे ॥ ५० ॥ योवंः । शिवतंमोरसस्तस्यंभाजयतेहनंः ॥
उशतीरिंवमातरंः ॥ ५१ ॥ तस्माऽअरम् ॥ तस्माऽअरंङ्ग
मामवोयस्यक्षयांयजिन्वंथ ॥ आपोंजनयंथाचनः ॥ ५२ ॥
मित्रश्सह६सृज्ज्यं। पृथिवीम्भूमिंञ्चज्योतिंषासह ॥ सुजातञ्जात

---

[1] हिष्ठामयः। अत्र हि स्थामयो भुवः। अत्र हेर्मिथोदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन हिशब्दात्परः मकारोदयो थकारोदयो वा सकारस्य षकारो विधीयते। तथा सति ततः ष्टुत्वे थकारस्य ठकारे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम्।

दग्ग्निस्तनयन्निवद्यौःक्षामारेरिहद्वीरुध÷समञ्जन् ॥ सद्योज
ज्ञानोव्विहीमिद्धोऽअक्ख्यदारोदसीभानुनाभात्त्यन्तः ॥२१॥
श्रीणामुदारः ॥ श्रीणामुदारोधरुणोरयीणाम्मनीषाणाम्प्रा
र्प्पणःसोमङ्गोपाः ॥ वसु÷सूनुःसहसोऽअप्प्सुराजाव्विभात्त्य
ग्ग्रऽउषसामिधानः ॥ २२ ॥ व्विश्वस्यकेतुः ॥ व्विश्वस्यकेतु
र्ब्भुवनस्यगर्ब्भऽआरोदसीऽअपृणाज्जायमानः ॥ व्वीडुञ्चिदद्रि
मभिनत्त्परायञ्जनायदग्ग्निमयजन्तपञ्च ॥ २३ ॥ उशिक्पा

[१]श्रथाय ॥ अथा॑व्व॒यमा॑दित्त्यव्व्र॒तेतवाना॑गसो॒ऽअदि॑तयेस्याम ॥ १२ ॥ अग्ग्रे॑बृ॒हन् ॥ अग्ग्रे॑बृ॒हन्नु॒षसा॑मू॒र्द्ध्वोऽअ॑स्त्थान्निर्ज्जग॒न्वान्तम॑सो॒ज्ज्योति॒षागा॑त् ॥ अ॒ग्निर्भा॒नुना॒रुश॑ता॒स्वङ्ग॒ऽआजा॒तोव्विश्श्वा॒सद्मा॑न्यप्प्राः ॥ १३ ॥ ह॒ꣳसःशु॑चि॒षत् ॥ ह॒ꣳसःशु॑चि॒षद्व॒सु॑रन्तरिक्ष॒सद्धोता॑व्वेदि॒षदति॑थिर्दु॒रोण॒सत् ॥ नृ॒षद्व॒रसदृ॑त॒सद्व्यो॑म॒सद॒ब्जागो॒जाऽऋ॑त॒जाऽअ॑द्रि॒जाऽऋ॒तम्बृ॒हत्

---

१ श्रथय इति पदम् । श्रथोदारिथशोचपनयलादयर्जुवृषशत्रुसलक्ष्माधारात्पृतभवत यकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन एतेषां यकारे परे दीर्घः । तेन श्रथाय इति पदम् ।

सं. १९

अङ्गिरꣳ । शतन्तेसन्त्वावृतःसहस्रन्तऽउपावृतः ॥ अधापोषस्यपोषेणपुनर्न्नोनष्टमाकृधिपुनर्न्नोरयिमाकृधि ॥ ८ ॥ पुनरूर्ज्जा । निवर्त्तस्वपुनरग्नऽइषायुषा ॥ पुनर्न्नꣳपाह्यꣳहसꣳ ॥ ९ ॥ सहरय्या । निवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया ॥ विश्वप्स्न्याविश्वतस्परि ॥ १० ॥ आत्त्वा । हार्षमन्तरभूर्द्ध्रुवस्त्तिष्ठाविचाचलिꣳ ॥ विशस्त्वासर्व्वावाञ्छन्तुमात्त्वद्राष्ट्रमधिभ्रशत् ॥ ११ ॥ उदुत्तमम् ॥ उदुत्तमम्वरुणपाशमस्मदवाधमंविमद्ध्यमꣳ

[1]ई॒शा॒नोरु॒क्मऽउ॒र्व्या॑व्य॑द्यौद्दु॒र्म्मर्ष॒मायुः॑श्रि॒येरु॑चा॒नः ॥ अ॒ग्नि
र॒मृतो॑ऽअभव॒द्वयो॑भि॒र्यदे॑न॒न्द्यौर॒जन॑यत्सु॒रेता॑ꣳ ॥ १ ॥ नक्तो॒
षासा॒सम॑नसा ॥ नक्तो॒षासा॒सम॑नसा॒विरू॑पेधा॒पये॑ते॒शिशु॒
मेक॑ꣳस॒मीची ॥ द्यावा॒क्षामा॑रु॒क्मोऽअ॒न्तर्वि॑भा॑तिदे॒वाऽअ॒ग्नि
न्धा॑रयन्द्रवि॒णोदाः ॥ २ ॥ विश्वा॑रू॒पाणि॑ ॥ विश्वा॑रू॒पाणि॒
प्प्रति॑मुञ्चतेक॒विःप्प्रासा॑वीद्भ॒द्रन्द्वि॒पदे॒चतु॑ष्प्पदे ॥ विनाक॑म

---

१ ईशानः । अत्र ऋषरेभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन एतैरेव व्यवधानेऽपि । णत्वविधानात्र णत्वप्राप्तिः । तथापि शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि (शु. य. प्रा. ३ अ. ९५ सू.) इत्यनेन णत्वनिषेधः शिष्यबुद्धिव्युत्पादनार्थो ज्ञेयः ।

श्रवसेष्ष्वग्नऽउक्थऽउक्थऽआभजशस्यमाने ॥ प्प्रियःसूर्य्ये
प्प्रियोऽअग्नाभवात्युज्जातेनभिनदुदुज्जनित्त्वैः ॥ २७ ॥
त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेयजमानाऽअनुद्यून्विश्श्वाव्वसुदधिरेव्वा
ऽर्याणि ॥ त्वयासहद्द्रविणमिच्छमानाव्व्रजङ्गोमन्तमुशिजोवि
वव्व्रुः ॥ २८ ॥ अस्त्ताव्यग्निः ॥ अस्त्ताव्यग्निर्न्नराꣳसुशे
वोवैश्श्वानरऽऋषिभिःसोमगोपाः ॥ अद्द्वेषेद्यावापृथिवीहुवेम
देवाधत्तरयिमस्म्मेसुवीरम् ॥ २९ ॥ [१२-२] समिधाग्निम् ॥

नोदेह्यनमीवस्यंशुष्मिणः ॥ प्रप्प्रंदातारंन्तारिषऽऊर्ज्जंन्नोधे
हिद्विपदेचतुष्प्पदे ॥ ८३ ॥ [१८-७] ॥ इतिश्रीवाजसनेय
संहितायाम् एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ दृशानःसप्तदश, दिवस्परिद्वादश, समिधा
ग्निंपंचदशा, पेतसप्तदशा, सुन्वन्तमयजमानंत्रयोदश, याऽ
ओषधीः सप्तविꣳशति, मांमाषोडश, सप्तसप्तदशꣳशतम् ॥
[अ. १२ मं. ११७ अनु. ७] हरिः ॐ ॥ दृशानोरुक्मः ॥

रा॒मृध॑ः ॥ ७२ ॥ यद॑ग्ने ॥ यद॑ग्ने॒कानि॒कानि॑चि॒दाते॒दारू॑णिद॒ध्मसि॑ ॥ सर्व्वँ॒न्तद॑स्तुतेघृ॒तन्तज्जु॑षस्वयविष्ठ्य ॥ ७३ ॥ यदत्ति॑ ॥ यदत्त्यु॑प॒जिह्वि॑का॒यद्व॒म्म्रोऽअ॑ति॒सर्प्प॑ति ॥ सर्व्वँ॒न्तद॑स्तुतेघृ॒तन्तज्जु॑षस्वयविष्ठ्य ॥ ७४ ॥ अह॑रह॒रप्र॑यावम् ॥ अह॑रह॒रप्र॑याव॒म्भर॒न्तोऽश्वा॑येव॒तिष्ठ॑तेघा॒सम॑स्म्मै ॥ रा॒यस्प्पोषे॑णस॒मि॒षामद॒न्तोग्ग्ने॒माते॒प्प्रति॑वेशा॒रिषाम ॥ ७५ ॥ नाभा॑पृथि॒व्याः । स॑मिधा॒नेऽअ॒ग्नौरा॒यस्प्पोषा॑यबृह॒तेह॑वामहे ॥ इ॒र

थꣳ ॥ ६८ ॥ दृꣳहस्वदेवि । पृथिविस्वस्त्तयऽआसुरीमाया
स्वधयाकृतासि ॥ जुष्टन्देवेब्भ्यऽइदमस्तुहव्व्यमरिष्टात्त्वमुदि
हियज्ञेऽअस्मिन् ॥ ६९ ॥ द्वन्नꣳसर्प्पिरासुतिꣳ । प्प्रत्नोहो
ताव्वरेण्ण्यꣳ ॥ सह[1]सस्पुत्त्रोऽअद्भुतꣳ ॥ ७० ॥ शतम् ॥५००॥
परस्याऽअधि । संव्वतोवराँ२॥ऽअब्भ्यातर ॥ यत्राहमस्मि
ताँ२॥ऽअव ॥ ७१ ॥ परमस्याꣳपरावतः ॥ परमस्याꣳ
परावतोरोहिदश्वऽइहागहि ॥ पुरीष्ष्यः पुरुप्प्रियोग्ग्नेत्त्वन्त

---

[1] सहसः पुत्रः इत्यत्र रायः सहसः पोषपुत्रयोः (शु.य.प्रा. ३ अ. २५ सू.) इत्यनेन रायसहसशब्दयोः सकारस्य पोषपुत्रपरयोःपरयोःक्रमेण सत्वम्। सहसस्पुत्रः।

स्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीं पृथिव्याः सधस्त्थेऽअङ्गिरस्वदभी
न्धतामुखे[1]व्वरूत्रीष्ट्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीं पृथिव्याः सधस्त्थेऽ
अङ्गिरस्वच्छ्रपयन्तूखेग्नास्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीं पृथिव्याः
सधस्त्थेऽअङ्गिरस्वत्त्पचन्तूखेजनयस्त्वाच्छिन्नपत्रादेवीर्विश्व
श्वदेव्यावतीं पृथिव्याः सधस्त्थेऽअङ्गिरस्वत्त्पचन्तूखे ॥ ६१ ॥
मित्रस्यचर्षणीधृतः ॥ मित्रस्यचर्षणीधृतोवोदेवस्यसानसि ॥

---

[1] वरूत्रीः त्वा इति पदम् । अत्र मातृभिरर्चिभिःपायुभिर्वरूत्रीः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे त्वापरे वरूत्रीः इत्यस्य विसर्जनीयस्य षत्वं षात्तथौमूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) इति मूर्धन्यत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति द्वित्वे वरूत्रीष्ट्वा ।

यन्तुत्रैष्टुभेनच्छन्दंसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाधूपयन्तुजागतेन
च्छन्दंसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्त्वादेवाव्वैश्वानराधूंपयन्त्वानुष्टुभेनच्छ
न्दंसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वाधूपयतुव्वरुणस्त्वाधूपयतुव्विष्णुंस्त्वा
धूपयतु ॥ ६० ॥ [११-५] [1]अदितिष्ट्वा । देवीव्विश्वदेव्यावतीपृ
थिव्याःसधस्त्थेऽअङ्गिरस्वत्खनत्ववटदेवानान्त्वापत्नीर्देवी
र्व्विश्वदेव्यावतीःपृथिव्याःसधस्त्थेऽअङ्गिरस्वद्दधतूखेधिषणा

---

[1] अदितिष्ट्वादेवी । इति पदम् अत्र संधिरंशुरदितिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन सन्धिः अंशुः अदितिः एतेषां विसर्जनीयसकारस्य षत्वं समानपदे विधीयते । तेनात्र अदितेर्विसर्जनीयस्य षत्वे ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम् ।

मातापुत्रँय्यथोपस्थेसाग्निम्बिभर्त्तुगर्ब्भऽआ ॥ मखस्यशि
रौसि॥५७॥ व्वसवस्त्वा। कृण्वन्तुगायत्रेणच्छन्दसाङ्गिरस्वद्ध्रु
वासिपृथिव्यसिधारयामयिप्प्रजाꣳरायस्प्पोषङ्गौपत्त्यꣳसुवी
र्य्यꣳसजातान्न्यजमानायरुद्द्रास्त्वाकृण्वन्तुत्रैष्टुभेनच्छन्दसा
ङ्गिरस्वद्ध्रुवास्यन्तरिक्षमसिधारयामयिप्प्रजाꣳरायस्प्पोषङ्गौ
पत्त्यꣳसुवीर्य्यꣳसजातान्न्यजमानायादित्त्यास्त्वाकृण्वन्तु
जागतेनच्छन्दसाङ्गिरस्वद्ध्रुवासिद्द्यौरसिधारयामयिप्प्रजाꣳ

रा॒यस्पोष॑ङ्गौप॒त्त्यꣳसु॒वीर्य्य॑ꣳसजा॒तान्यज॑मानाया॒व्विश्श्वै॑त्त्वा
दे॒वाव्वै॑श्श्वान॒राःकृ॑ण्ण्व॒न्त्वानु॑ष्टुभेन॒च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वासि॒दि
शो॑सिधा॒रया॒मयि॑प्र॒जाꣳरा॒यस्पोष॑ङ्गौप॒त्त्यꣳसु॒वीर्य्य॑ꣳस
जा॒तान्यज॑मानाय ॥ ५८ ॥ अदि॑त्त्यै॒रास्न्ना॑ ॥ अदि॑त्त्यै॒रा
स्न्ना॒स्यदि॑तिष्टे॒बिल॑ङ्गृब्भ्णातु ॥ कृ॒त्त्वाय॒साम॒हीमु॒खाम्मृ॒न्मयीँ॒
ऽयोनि॑म॒ग्न्नये॑ ॥ पु॒त्रेब्भ्य॒ःप्प्राय॑च्छ॒दादि॑तिःश्श्र॒पया॒निति॑ ॥५९॥
वस॑वस्त्वा । धूपयन्तुगाय॒त्रेण॒च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वद्रु॒द्रास्त्वा॑धूप

यन्तु॒त्रैष्टु॑भेन॒ च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वदा॑दि॒त्यास्त्वा॑ धूपयन्तु॒ जाग॑तेन॒
च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वद्वि॒श्वे॑ त्वा दे॒वा वै॑श्वान॒रा धू॑प॒यन्त्वानु॑ष्टुभेन॒ च्छ
न्द॑साङ्गिर॒स्वदि॒न्द्र॑स्त्वा धूपयतु॒व्वरु॑णस्त्वा धूपयतु॒व्विष्णु॑स्त्वा
धूपयतु ॥ ६० ॥ [११-५] ¹अदि॑तिष्ट्ट्वा। दे॒वीव्वि॒श्वदे॑व्यावती पृ
थि॒व्याः स॒धस्त्थे॑ऽअङ्गिर॒स्वत्त्खन॑त्त्ववट दे॒वानां॑न्त्वा॒ पत्नी॑र्द्दे॒वी
र्व्वि॒श्वदे॑व्यावतीः पृथि॒व्याः स॒धस्त्थे॑ऽअङ्गिर॒स्वद्द॑धतू॒खे धि॒षणा॑

---

१ अदितिष्ट्वादेवी। इति पदम् अत्र संधिरंशुरदितिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन सन्धिः अंशुः अदितिः एतेषां विसर्जनीयसकारस्य षत्वं समानपदे विधीयते। तेनात्र अदितेर्विसर्जनीयस्य षत्वे ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम्।

तिन्नाम रेखां प्रचक्षते ॥ महान्त आहुरित्यर्थः ॥ यथा ॥
ॐ बृह॑स्प्पते॒परि॑ । परि॒बृह॑स्प्पते । बृह॑स्प्पते॒परि॑ । परि॑दीया॒
रथे॑न । रथे॑नदीय॒परि॑ । परि॑दीय । दी॒या॒रथे॑न । रथे॑नरक्षो॒हा
मि॒त्त्राँ२ऽअप॒बाध॑मानꣳ । अ॒प॒बाध॑मानो॒मित्त्रा॑न्नक्षो॒हारथे॑न ।
रथे॑नरक्षो॒हा । र॒क्षो॒हामि॒त्त्रा॑न् । र॒क्षो॒हेति॑र॒क्षꣳऽहा ।
अ॒मि॒त्त्राँ२ऽअप॒बाध॑मानꣳ । अ॒प॒बाध॑मान॒ऽइत्य॑प॒ऽबाध॑मा
नꣳ ॥ प्र॒भ॒ञ्जन्त्सेना॑ꣳप्प्रमृ॒णो॒यु॒धाजय॑न् । जय॑न्यु॒धाप्प्र॑मृ॒णः

वास्यादिः ॥ आदित आरभ्य सम्यक् क्रमं ब्रूयात् ॥ अन्ताद्यं क्रममारभ्य सम्यगुत्तारयेत् ॥ एकमेकं पूर्वं पूर्वं पदं अन्तोपान्त्यादिक्रमपूर्वं अनुक्रमेणावार्षयादित्यर्थः ॥ इति ये सादितं स्यात् ॥ स ध्वज इत्यर्थः ॥ यथा ॥ ॐ बृह॑स्प्पते॒परि॑ । रथा॑ना॒मिति॒रथा॑नाम् । परि॑दीय । अ॒वि॒तारथा॑नाम् । दी॒य॒परि॑ । ए॒द्ध्य॒वि॒ता । रथे॑नरक्क्षो॒हा । अ॒स्म्माक॑मेधि । र॒क्क्षो॒हामित्रा॑न् । जय॑न्न॒स्म्माक॑म् । र॒क्क्षो॒हेति॑रक्क्ष॒ꣳ

नाम् । परि॑दीय । रथा॑नामिति॒रथा॑नाम् । बृह॑स्पते॒ परि॑ ॥ १ ॥ इति ध्वजाविकृतिः ॥ अथ दंडः ॥ क्रममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् ॥ अर्धर्चादेवमुक्त्वोक्तः क्रमदण्डोऽभिधीयते ॥ १ ॥ पुनश्च पुनरपि आदित आरभ्य क्रममुच्चरेत् ॥ एवं पूर्वार्धर्चक्रमसम्बन्धत्वेनोत्तरार्द्धर्चं क्रममुक्त्वा ॥ पूर्वार्धं चादिपदपर्यन्तं विपर्यासेन संहितामुक्त्वा ॥ पुनस्ततऽआरभ्योत्तरार्धर्चस्थपर्यन्तं किंकसोवाश्च एवेत्यन्तो

सम्प्रसारयावस्वर्ग्गे । स्वर्ग्गेसम्प्रसारयावपदश्चतुरऽउभौतौ ।
ताऽउभौ । उभौचतुर÷ । चतुर÷पदः । पदःसम्प्रसारयाव ।
सम्प्रसारयावस्वर्ग्गे । सम्प्रसारयावेतिसम्ऽप्रसारयाव । स्वर्ग्गे
लोके । लोकेस्वर्ग्गेसम्प्रसारयावपदश्चतुरऽउभौतौ । ताऽउभौ ।
उभौचतुर÷ । चतुर÷पदः । पदःसम्प्रसारयाव । सम्प्रसार
यावस्वर्ग्गे । सम्प्रसारयावेतिसम्ऽप्रसारयाव । स्वर्ग्गेलोके ।
स्वर्ग्गेऽइतिस्वःऽगे । लोकेप्र । प्रलोकेस्वर्ग्गेसम्प्रसारयावपद

प्रोर्ण्णु॑वाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॒वा॒थां॒वृ॒षां । वृषोर्ण्णु॑वा॒थाम्प्रलो॒केस्व॒र्ग्गे॑
स॒म्प्रसा॑रयावप॒दश्च॒तु॑रऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तु॑रं÷ ।
च॒तुरं÷प॒दः॑ । प॒दः॑स॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयावस्व॒र्ग्गे॑ ।
स॒म्प्रसा॑रया॒वेति॑स॒म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गे॑लो॒के । स्व॒र्ग्ग॑ऽ
इति॑स्व॒ःऽगे । लो॒केप्प्र । प्रोर्ण्णु॑वाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॒वा॒थां॒वृ॒षां ।
वृ॒षांव्वा॒जी । व्वा॒जीवृषोर्ण्णु॑वा॒थाम्प्रलो॒केस्व॒र्ग्गे॑स॒म्प्रसा॑रयाव
प॒दश्च॒तु॑रऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तु॑रं÷ । च॒तु॑रं÷प॒दः॑ ।

प॒दः॒स॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयाव॒स्व॒र्ग्गे॑ । स॒म्प्रसा॑र॒या॒वेति॑स॒म्ऽ
प्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गे॑लो॒के । स्व॒र्ग्गऽइति॑स्व॒ःऽगे । लो॒के॒प्र ।
प्रोर्ण्णु॑वाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॑वा॒था॑वृषा॑ । वृषा॑वा॒जी । वा॒जीरे॑तो॒
धाः । रे॒तो॒धावा॒जीवृषो॑र्ण्णु॑वा॒था॒म्प्रलो॒के॒स्व॒र्ग्गे॑स॒म्प्रसा॑रयावप॒
दश्च॒तुरं॑ऽउ॒भौ॑तौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुरः॑ । च॒तुरः॑प॒दः ।
प॒दः॒स॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयाव॒स्व॒र्ग्गे॑ । स॒म्प्रसा॑र॒या॒वेति॑स॒
म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गे॑लो॒के । स्व॒र्ग्गऽइति॑स्व॒ःऽगे । लो॒के॒प्र ।

अथ क्रमरथः ॥ पादशोर्धर्चशो वापि सहोक्त्वा दण्डवद्रथः ॥ ऋचोर्धर्चयोः पदयोर्दण्डवत्संहितापदक्रमैः ॥ १ ॥ सहोक्त्वा रथो विहितो भवतीत्यर्थः ॥ सहोक्तिरेव रथ इति यावत् ॥ यथा ॥ चतुष्पाद्रथः ॥ ॐ स्व॒स्ति न॑÷ । स्व॒स्ति न॑÷ । स्व॒स्ति न॑÷ । स्व॒स्ति न॑÷ । न॒ᳲ स्व॒स्ति । न॒ᳲ स्व॒स्ति । न॒ᳲ स्व॒स्ति । न॒ᳲ स्व॒स्ति । स्व॒स्ति न॑÷ । स्व॒स्ति न॑÷ । स्व॒स्ति न॑÷ । स्व॒स्ति न॑÷ । न॒ऽइन्द्र॑÷ । न॒ᳲ पू॒षा । न॒स्ता

धाः । रेतो॑दधातु । द॒धा॒तु॒रेतो॑रेतो॒धाव्वा॒जीवृषो॑र्ण्णु॒वाथा॒म्प्र
लो॒केस्व॒र्ग्गे॑स॒म्प्रसा॑रयाव॒पद॒श्चतु॑र॒ऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौ
चतु॑रः । च॒तु॑रः॒पद॒ः । प॒दःस॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयाव
स्व॒र्ग्गे॑ । स॒म्प्रसा॑रया॒वेति॑स॒म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गे॑लो॒के ।
स्व॒र्ग्गऽइति॑स्व॒ःऽगे । लो॒केप्प्र । प्रोर्ण्णु॑वाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॑वा॒थां
वृषा॑ । वृषा॑वा॒जी । वा॒जीरे॑तो॒धाः । रे॒तो॒धारेत॑ः । रे॒तो॒धाऽइति॑
रेत॒ःऽधाः । रेतो॑दधातु । द॒धा॒त्त्विति॑दधा॒तु ॥ १ ॥ इति दण्डक्रमः ।

सपत्क्नाक्क्षत् । असिसपत्क्नाक्षित् । सपत्क्नाक्क्षद्वाजिनंम् । सपत्क्नाक्क्षद्वाजिनींम् । व्वाजिनꣳसपत्क्नाक्क्षदुस्यानिंशितꣳ । व्वाजिनींꣳसपत्क्नाक्क्षदुस्यानिंशिता । अनिंशितोसि । अनिंशितासि । अनिंशितऽइत्त्यानिंऽशितꣳ । अनिंशितेत्त्यानिंऽशिता । असिसपत्क्नाक्क्षत् । असिसपत्क्नाक्क्षत् । सपत्क्नाक्क्षद्वाजिनंम् । सपत्क्नाक्क्षद्वाजिनींम् । सपत्क्नाक्क्षदितिंसपत्क्नऽक्क्षत् । सपत्क्नाक्क्षादितिंसपत्क्नऽक्क्षत् ।

व्वा॒जिनंन्त्वा । व्वा॒जिनींन्त्वा । त्वा॒व्वा॒जिनंꣳसपत्न॒क्षिद॒स्य
निंशि॒तꣳ। त्वा॒व्वा॒जिनींꣳसपत्न॒क्षिद॒स्यानिंशिता । अनिंशि
तोसि। अनिंशितासि। अनिंशित॒ऽइत्त्यानिंऽशितꣳ । अनिंशि॒
तेत्त्यानिंऽशिता । अ॒सि॒स॒पत्न॒क्षित् । अ॒सि॒स॒पत्न॒क्षित् ।
स॒पत्न॒क्षिद्व्वा॒जिनंम् । स॒पत्न॒क्षिद्व्वा॒जिनींम् । स॒पत्न॒
क्षिदि॒तिंसपत्न॒ऽक्षित् । स॒प॒त्न॒क्षिदि॒तिंसपत्न॒ऽक्षित् ।
व्वा॒जिनंन्त्वा । व्वा॒जिनींन्त्वा । त्वा॒व्वा॒जे॒द्ध्यायैं । त्वा॒व्वा॒जे॒

व्वा॒जिनी॑न्त्वा । त्वा॒व्वा॒जे॒द्ध्यायै॑ । त्वा॒व्वा॒जे॒द्ध्यायै॑ । व्वा॒जे॒द्ध्यायै॒सम् । व्वा॒जे॒द्ध्यायै॒सम् । व्वा॒जे॒द्ध्याया॒ऽइति॑व्वाजऽइ॒द्ध्यायै॑ । व्वा॒जे॒द्ध्याया॒ऽइति॑व्वाजऽइ॒द्ध्यायै॑सम्मा॑र्ज्मि । सम्मा॑र्ज्मि । मा॒र्ज्मि॒सं॒व्वा॑जे॒द्ध्यायै॑त्त्वा॒व्वा॒जिन॑ꣳसपत्न॒क्षिद॒स्यनि॑शितꣳ । मा॒र्ज्मि॒सं॒व्वा॑जे॒द्ध्यायै॑त्त्वा॒व्वा॒जिनी॑ꣳसपत्न॒क्षिद॒स्यनि॑शिता । अनि॑शितोसि । अनि॑शितासि । अनि॑शित॒ऽइत्त्यनि॑शितꣳ । अनि॑शि॒तेत्त्यनी॑ऽशिता । अ॒सि॒स॒पत्न॒

व्वा॒जे॒द्ध्या॒यै॒सम् । व्वा॒जे॒द्ध्या॒यै॒सम् । संव्वा॑जे॒द्ध्यायै॑त्त्वाव्वा॒जि
नꣳ सपत्क्न॒क्षिद॒स्यनि॑शितꣳ । संव्वा॑जे॒द्ध्यायै॑त्त्वाव्वा॒जिन॑ꣳ
सपत्क्न॒क्षिद॒स्यनि॑शिता । अनि॑शितोसि । अनि॑शितासि ।
अनि॑शित॒ऽइत्त्यनि॑ऽशितꣳ । अनि॑शि॒तेत्त्यनि॑ऽशिता । अ॒सि॒
स॒प॒त्क्न॒क्षित् । अ॒सि॒स॒प॒त्क्न॒क्षित् । स॒प॒त्क्न॒क्षि॒द्व्वा॒जि
न॑म् । स॒प॒त्क्न॒क्षि॒द्व्वा॒जिन॑म् । स॒प॒त्क्न॒क्षिदिति॑सपत्क्न॒ऽ
क्षित् । स॒प॒त्क्न॒क्षिदिति॑सपत्क्न॒ऽक्षित् । व्वा॒जिन॑न्त्वा ।

म्प्रियपंतिन्निधीनान्निंधिपतिंन्निधिपतिंन्निधीनाम्प्रियपंतिम्प्रयपंतिन्निधीनान्निंधिपतिम् । प्रियपंतिमितिंप्प्रियऽपंतिम् । निधीनान्निंधिपतिंन्निधिपतिन्निधीनान्निधीनान्निधीपतिंव्वसोव्वसोनिधीपतिंन्निधीनान्निंधीनान्निंधिपतिंव्वसो । निधीनामितिनीऽधीनाम् । निधिपतिंव्वसोव्वसोनिधिपतिंन्निधिपतिंव्वसोमममम व्वसोनिधिपतिंन्निधिपतिंव्वसोमम । निधिपतिमितिनिधीऽपतिम् । व्वसोममममव्वसोव्वसोमम । व्वसोऽइतिव्वसो । ममे

न्त्वम॑जासिगर्भ॒धम् । अ॒जा॒सि॒ग॒र्भ॒धङ्ग॑र्भ॒धम॑जास्यजासि
ग॒र्भ॒धम् । ग॒र्भ॒धमिति॑गर्भ॒ऽधम् ॥ १ ॥ अम्बे॒ऽअम्बि॒के
म्बि॒के॒म्बे॒म्बे॒ऽअम्बि॒के॒म्बा॑लि॒के॒म्बा॑लि॒के॒म्बि॒के॒म्बे॒म्बे॒ऽअम्बि॒के
म्बा॑लिके । अ॒म्बि॒के॒म्बा॑लि॒के॒म्बा॑लि॒के॒म्बि॒के॒म्बि॒के॒म्बा॑लिके॒न
ना॒म्बा॑लि॒के॒म्बि॒के॒म्बि॒के॒म्बा॑लिके॒न । अ॒म्बा॑लिके॒नना॒म्बा॑लि॒के
बा॑लिके॒नमा॑मा॒ना॒म्बा॑लि॒के॒बा॑लिके॒नमा॑ । नमा॑मा॒ननमा॑नय
तिनयतिमा॒ननमा॑नयति । मा॒न॒य॒ति॒न॒य॒ति॒मा॒मा॒न॒य॒ति॒कं

वामहेगणपतिङ्गणपतिꣳहवामहेप्प्रियाणाम्प्रियाणाꣳहवामहेगणपतिङ्गणपतिꣳहवामहेप्प्रियाणाम् । गणपतिमितिगणऽपतिम् । हवामहेप्प्रियाणाम्प्रियाणाꣳहवामहेहवामहेप्प्रियाणाम्प्रियपतिम्प्रियपतिम्प्रियाणाꣳहवामहेहवामहेप्प्रियाणाम्प्रियपतिम् । प्रियाणाम्प्रियपतिम्प्रियपतिम्प्रियाणाम्प्रियाणाम्प्रियपतिन्निधीनान्निधीनाम्प्रियपतिम्प्रियाणाम्प्रियाणाम्प्रियपतिन्निधीनाम् । प्रियपतिन्निधीनान्निधीनाम्प्रियपति

म्प्रि॒यप॑तिन्निधी॒नान्नि॑धि॒पति॑न्निधि॒पति॑न्निधी॒नाम्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒
यप॑तिन्निधी॒नान्नि॑धि॒पतिम् । प्रि॒यप॑ति॒मिति॑प्प्रि॒यऽप॑तिम् । नि॒
धी॒नान्नि॑धि॒पति॑न्निधि॒पति॒न्निधी॒नान्नि॑धी॒नान्नि॑धी॒पति॑व्वसो॒व्वसो
निधी॒पति॑न्निधी॒नान्नि॑धी॒नान्नि॑धि॒पति॑व्वसो । नि॒धी॒नामिति॑नी
ऽधी॒नाम् । नि॒धि॒पति॑व्वसो॒व्वसो॒निधि॒पति॑न्निधि॒पति॑व्वसोममम
मव्वसोनिधि॒पति॑न्निधि॒पति॑व्वसोमम । नि॒धि॒पति॒मिति॑निधी॒ऽ
पति॑म् । व्व॒सो॒म॒म॒म॒व्व॒सो॒व्व॒सो॒म॒म॒ । व्व॒सो॒ऽइति॑व्वसो । म॒मे

वा॒सिनी॒ꣳ॒सुभ॑द्रिका॒ꣳ॒सुभ॑द्रिकाङ्काम्पीलवा॒सिनी॑म् । सुभ॑द्रि
का॒मिति॒सुऽभ॑द्रिकाम् । का॒म्पी॒लवा॒सिनी॒मिति॑काम्पीलऽवा॒
सिनी॑म् ॥ २ ॥ ब॒ह्वी॒नाम्पि॒तापि॒ताब॑ह्वी॒नाम्ब॑ह्वी॒नाम्पि॒ताब॒हु
र्ब॑हुःपि॒ताब॑ह्वी॒नाम्ब॑ह्वी॒नाम्पि॒ताब॒हुः । पि॒ताब॒हुर्ब॑हुःपि॒तापि॒
ताब॒हुर॑स्यास्यब॒हुःपि॒तापि॒ताब॒हुर॑स्य । ब॒हुर॑स्यास्यब॒हुर्ब॑हुर॑स्य
पु॒त्रःपु॒त्रो॑ऽस्यब॒हुर्ब॑हुर॑स्यपु॒त्रः। अ॒स्यपु॒त्रःपु॒त्रो॑ऽस्यास्यपु॒त्राश्चि॒श्चा
चि॒श्चापु॒त्रो॑ऽस्यास्यपु॒त्राश्चि॒श्चा । पु॒त्राश्चि॒श्चाचि॒श्चापु॒त्रःपु॒त्राश्चि॒

वासिनीꣳसुभद्रिकाꣳसुभद्रिकाङ्काम्पीलवासिनीम् । सुभद्रि
कामितिसुऽभद्रिकाम् । काम्पीलवासिनीमितिकाम्पीलऽवा
सिनीम् ॥ २ ॥ बह्वीनाम्पितापिताबह्वीनाम्बह्वीनाम्पिताबहु
र्बहुःपिताबह्वीनाम्बह्वीनाम्पिताबहुः । पिताबहुर्बहुःपितापि
ताबहुरस्यास्यबहुःपितापिताबहुरस्य । बहुरस्यास्यबहुर्बहुरस्य
पुत्रःपुत्रोस्यबहुर्बहुरस्यपुत्रः । अस्यपुत्रःपुत्रोस्यास्यपुत्रश्चिश्चा
चिश्चापुत्रोस्यास्यपुत्रश्चिश्चा । पुत्रश्चिश्चाचिश्चापुत्रःपुत्रश्चि

श्चाकृंणोतिकृणोतिचिश्चापुत्रःपुत्राश्चिश्चाकृणोति। चिश्चाकृणो
तिकृणोतिचिश्चाचिश्चाकृंणोतिसमंनासमंनाकृणोतिचिश्चाचि
श्चाकृंणोतिसमंना । कृणोतिसमंनासमंनाकृणोतिकृणोतिस
मंनावगत्त्यांवगत्त्यसमंनाकृणोतिकृणोतिसमंनावगत्त्यं। सम
नावगत्त्यांवगत्त्यसमंनासमंनावगत्त्यं । अवगत्त्येत्त्यंवऽग
त्त्यं ॥ इषुधिःसङ्काꣳसङ्कांऽइषुधिरिंषुधिःसङ्काꣳपृतंनाꣳपृतंनाꣳ
सङ्कांऽइषुधिरिंषुधिःसङ्काꣳपृतंनाꣳ। इषुधिरितीषुऽधिः। सङ्काꣳ

पृत॑ना॒ꣳपृत॑ना॒ꣳसङ्गा॒ꣳसङ्गा॒ꣳपृत॑नाश्चच॒पृत॑ना॒ꣳसङ्गा॒ꣳसङ्गा॒ꣳपृ
॥१७५॥ त॑नाश्च । पृत॑नाश्चच॒पृत॑ना॒ꣳपृत॑नाश्च॒सर्वा॒ꣳसर्वा॑श्च॒पृत॑ना॒ꣳपृत॑
नाश्च॒सर्वा॑÷ । च॒सर्वा॒ꣳसर्वा॑श्चच॒सर्वा॑÷पृ॒ष्ठेपृ॒ष्ठेसर्वा॑श्चच॒सर्वा॑÷
पृ॒ष्ठेꣳ । सर्वा॑÷पृ॒ष्ठेपृ॒ष्ठेसर्वा॒ꣳसर्वा॑÷पृ॒ष्ठेनिन॑द्धो॒निन॑द्धꣳपृ॒ष्ठेसर्वा॒ꣳ
सर्वा॑÷पृ॒ष्ठेनिन॑द्धः । पृ॒ष्ठेनिन॑द्धो॒निन॑द्धꣳपृ॒ष्ठेपृ॒ष्ठेनिन॑द्धोजयति
जयति॒निन॑द्धꣳपृ॒ष्ठेपृ॒ष्ठेनिन॑द्धोजयति । निन॑द्धोजयतिजयति॒ ॥ १७५ ॥
निन॑द्धो॒निन॑द्धोजयति॒प्प्रसू॑त॒ꣳप्प्रसू॑तोजयति॒निन॑द्धो॒निन॑द्धोज

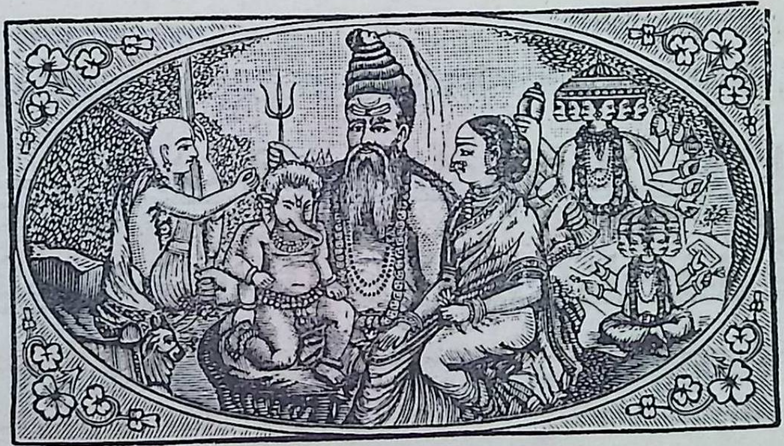

सिकम् ॥ २८ ॥ काकस्वरं मूर्द्धिगतं तथा स्थानविवर्जितम् ॥ विस्वरं विरसं चैव विश्लिष्टं विषमाहतम् ॥ २९ ॥ व्याकुलं तालहीनं च पाठदोषाश्चतुर्दश ॥ संहिता[1]सारबहुलः पदसंज्ञासमाकुलः ॥ ३० ॥ क्रमसन्धिसमाकीर्णो दुस्तरो मन्त्रसागरः ॥ ऋक्संहितां त्रिरभ्यस्य यजुषां वा समाहितः ॥ ३१ ॥ साम्नां वा सरहस्यां च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ संहिता नयते सूर्यं पदं च शशिनः पदम् ॥ ३२ ॥ क्रमश्च नयते [2]सूक्ष्मं यत्तत्पदमनामयम् ॥ [3]कालिन्दी संहिता ज्ञेया पदयुक्ता सरस्वती ॥ ३३ ॥ क्रमेणावर्त्तयेद्गङ्गा शम्भोर्वाणी तु नान्यथा ॥ यथा महाह्रदं प्राप्य क्षिप्तो लोष्टो विनश्यति ॥ ३४ ॥ एवं दुश्चरितं सर्वं वेदे त्रिवृति मज्जति ॥ आम्रपालाशबिल्वानामपामार्गशिरीषयोः ॥ वाग्यतः प्रातरुत्थाय भक्षयेद्दन्तधावनम् ॥ ३५ ॥ खदिरश्च कदम्बश्च करवीरकरञ्जकौ ॥ [4]एते कण्टकिनः पुण्याः क्षीरिणस्तु यशस्विनः ॥ ३६ ॥ तेनास्य करणे [5]सूक्ष्मं माधुर्यं चैव जायते ॥ त्रिफलां [6]लवणाक्तेन भक्षयेच्छिष्यकः सदा ॥ क्षीणमेधाजनन्येषा स्वरवर्ण-

---

[1] स्वारब० । [2] ब्रह्मात्मकम् । [3] एतदर्धं नास्ति । [4] सर्वे । [5] सौक्ष्म्यम् । [6] लवणाक्तां वै ।

ष्यावितते शरे क्षिप्ते पुनर्गुणः ॥ स्वस्थानं प्रतिपद्येत तद्वद्धस्तगतः स्वरः ॥ ४७ ॥ उत्तानं सोन्नतं
किञ्चित्सुव्यक्ताङ्गुलिरञ्जितम् ॥ स्वरविद्धं करं कुर्यात्प्रादेशोद्देशगामिनम् ॥ ४८ ॥ अङ्गुष्ठस्योत्तरे पर्वे
तर्जन्युपरि यद्भवेत् ॥ प्रादेशस्य तु सोद्देशस्तन्मात्रं चालयेत्करम् ॥ ४९ ॥ मनुष्यतीर्थोच्चं कृत्वा
पितृतीर्थोदकं व्रजेत् ॥ नामितङ्करपृष्ठे तु सुव्यक्ताङ्गुलिमोक्षणम् ॥ ५० ॥ स्वरिते त्र्यङ्गुलं विद्यान्निपाते
तु षडङ्गुलम् ॥ उत्थाने तु नवाङ्गुल्यमेतत्स्वरस्य लक्षणम् ॥ ५१ ॥ अभ्यासार्थे द्रुतां
वृत्तिं प्रयोगार्थे तु मध्यमाम् ॥ शिष्याणामुपदेशार्थं कुर्याद्वृत्तिं विलम्बिताम् ॥ ५२ ॥ ऐन्द्री तु
मध्यमा वृत्तिः प्राजापत्या विलम्बिता ॥ अग्निमारुतयोर्वृत्तिः सर्वशास्त्रेषु निन्दिता ॥ ५३ ॥
मुष्ट्याकृतिर्मकारे तु नकारे तु नखाग्रतः ॥ अनुस्वारेऽङ्गुष्ठक्षेप ऊष्मान्तेऽङ्गुलिमोक्षणम् ॥ ५४ ॥
[1]उदात्तं भुवि पातेन मध्यन्नासाग्रमेव च ॥ शेषं षडङ्गुलं विद्यान्निचितं तु विधीयते ॥ ५५ ॥
षडङ्गुलं तु जात्यस्य हस्तस्यानुपथस्य च ॥ तच्चतुर्भागमात्रं तु हस्तस्तेनैव वर्तयेत् ॥ ५६ ॥

---

[1] उदात्तं तु भ्रुवः प्रान्ते प्रचयं नासिकाग्रतः । हृत्प्रदेशेऽनुदात्तं तु तिर्यग्जात्यादिरीरितः । अथवा उदात्तं भ्रुवि पातव्यं प्रचं नासाग्र एव च । हृत्प्रदेशेऽनुदात्तं तु तिर्यग्जात्यादिकाः स्वराः ।

क्थिनमुक्थिनमपूपवन्तमपूपवन्तमुक्थिनम्। अपूपवन्तमित्यपूपऽवन्तम्। उक्थिनमित्युक्थिनम् ॥ इन्द्रप्प्रातःप्प्रातरिन्द्रेन्द्रप्प्रातर्ज्जुषस्व जुषस्वप्प्रातरिन्द्रेन्द्रप्प्रातर्ज्जुषस्व। प्रातर्ज्जुषस्व जुषस्वप्प्रातःप्प्रातर्ज्जुषस्वनोनोजुषस्वप्प्रातःप्प्रातर्ज्जुषस्वनः । जुषस्वनोनोजुषस्वजुषस्वनःनऽइतिनः ॥ ४ ॥ इति घनः ॥

इत्यष्टविकृतयः समाप्ताः ॥

अथ याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रम-सूत्र-पारस्करगृह्यसूत्राणां प्रारम्भः ॥

क्थिनंमुक्थिनसंपूपवन्तमपूपवंन्तमुक्थिनंम्। अपूपवंन्तमित्यं
पूपऽवंन्तम्। उक्थिनमित्युक्थिनंम् ॥ इन्द्रंप्प्रातःप्प्रातरिन्द्रे
न्द्रंप्प्रातर्ज्जुँषस्वजुषस्वप्प्रातरिन्द्रेन्द्रंप्प्रातर्ज्जुँषस्व। प्प्रातर्ज्जुँषस्व
जुषस्वप्प्रातःप्प्रातर्ज्जुँषस्वनोनोजुषस्वप्प्रातःप्प्रातर्ज्जुँषस्वनꣳ।
जुषस्वनोनोजुषस्वजुषस्वनꣳनऽइतिनः ॥ ४ ॥ इति घनः ॥

इत्यष्टविकृतयः समाप्ताः ॥

ष्याविततते शरे क्षिप्ते पुनर्गुणः ॥ स्वस्थानं प्रतिपद्येत तद्वद्धस्तगतः स्वरः ॥ ४७ ॥ उत्तानं सोन्नतं किञ्चित्सुव्यक्ताङ्गुलिरञ्जितम् ॥ स्वरविद्धं करं कुर्यात्प्रादेशोद्देशगामिनम् ॥ ४८ ॥ अङ्गुष्ठस्योत्तरे पर्वे तर्जन्युपरि यद्भवेत् ॥ प्रादेशस्य तु सोद्देशस्तन्मात्रं चालयेत्करम् ॥ ४९ ॥ मनुष्यतीर्थोच्चं कृत्वा पितृतीर्थोदकं व्रजेत् ॥ नामितङ्करपृष्ठे तु सुव्यक्ताङ्गुलिमोक्षणम् ॥ ५० ॥ स्वरिते त्र्यङ्गुलं विद्यान्निपाते तु षडङ्गुलम् ॥ उत्थाने तु नवाङ्गुल्यमेतत्स्वरस्य लक्षणम् ॥ ५१ ॥ अभ्यासार्थे द्रुतां वृत्तिं प्रयोगार्थे तु मध्यमाम् ॥ शिष्याणामुपदेशार्थं कुर्याद्वृत्तिं विलम्बिताम् ॥ ५२ ॥ ऐन्द्री तु मध्यमा वृत्तिः प्राजापत्या विलम्बिता ॥ अग्निमारुतयोर्वृत्तिः सर्वशास्त्रेषु निन्दिता ॥ ५३ ॥ मुष्ट्याकृतिर्मकारे तु नकारे तु नखाग्रतः ॥ अनुस्वारेऽङ्गुष्ठक्षेप ऊष्मान्तेऽङ्गुलिमोक्षणम् ॥ ५४ ॥ [1]उदात्तं भुवि पातेन मध्यन्नासाग्रमेव च ॥ शेषं षडङ्गुलं विद्यान्निचितं तु विधीयते ॥ ५५ ॥ षडङ्गुलं तु जात्यस्य हस्तस्यानुपथस्य च ॥ तच्चतुर्भागमात्रं तु हस्तस्तेनैव वर्तयेत् ॥ ५६ ॥

---

[1] उदात्तं तु भ्रुवः प्रान्ते प्रचयं नासिकाग्रतः । हृत्प्रदेशेऽनुदात्तं तु तिर्यग्जात्यादिरीरितः । अथवा उदात्तं भ्रुवि पातव्यं प्रचं नासाग्र एव च । हृत्प्रदेशेऽनुदात्तं तु तिर्यग्जात्यादिकाः स्वराः ।

करी तथा ॥ ३७ ॥ हस्तहीनं तु योऽधीते मन्त्रं वेदविदो विदुः ॥ न साधयति यजूंषि भुक्तमव्यञ्जनं यथा ॥ ३८ ॥ हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम् ॥ ऋग्यजुःसामभिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥ ३९ ॥ ऋचो यजूंषि सामानि हस्तहीनानि यः पठेत् ॥ अनृचो ब्राह्मणस्तावद्यावत्स्वारं न विन्दति ॥ ४० ॥ ज्ञातव्यश्च तथैवार्थो वेदानां कर्मसिद्धये ॥ पठन्मात्रापपाठात्तु पङ्के गौरिव सीदति ॥ ४१ ॥ [1]स्वरवर्णप्रयुञ्जानो हस्तेनाधीतमाचरन् ॥ ऋग्यजुःसामभिः पूतो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ न कुर्वीत पदं दीर्घं न कुर्वीत विलम्बितम् ॥ पदस्य ग्रहमोक्षौ च यथा शीघ्रगतिर्हयः ॥ ४३ ॥ आगमं कुरु यत्नेन कारणं हि तदात्मकम् ॥ आस्येन च शयं कुर्यात्पठन्नान्यमतिर्भवेत् ॥ ४४ ॥ न चास्य मुष्टिबन्धी स्यान्न चात्युत्तममाचरेत् ॥ चुलुनौका स्फुटो दण्डी स्वस्तिको मुष्टिराकृतिः ॥ एते वै हस्तदोषाः स्युः परशुश्चैव सप्तमः ॥ ४५ ॥ यथा वाणी तथा पाणी रिक्तं तु परिवर्जयेत् ॥ यत्र यत्र स्थिता वाणी पाणिस्तत्रैव तिष्ठति ॥ ४६ ॥ यथा धनु-

---

[1] हस्तेनाधीयमानस्य स्वरवर्णान्प्रयुञ्जतः । अथवा अधीयानस्य हस्तेन स्व....तः ।

तु तथा तारामेताभिस्त्रिभिरूष्मभिः ॥ मात्रामादौ विदित्वा तु ततः क्षेपं प्रयोजयेत् ॥ ६७ ॥ अक्षरं भजते काचित्काचिद्विस्त्वे प्रतिष्ठिता ॥ समानजातिका काचित्काचिदूष्माप्रदायिका ॥ ६८ ॥ यथा बालस्य सर्पस्य निःश्वासो लघुचेतसः ॥ एवमूष्मा प्रयोक्तव्या हकारपरिवर्जिता ॥ ६९ ॥ विवृतिं प्रत्ययामूष्मां प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ तामेव प्रतिषेधन्ति यथा आ-ई-ऊ-ए इति निदर्शनम् ॥ ७० ॥ अष्टौ स्वरान्प्रवक्ष्यामि तेषामेव तु लक्षणम् ॥ जात्योऽभिनिहितः क्षैप्रः प्रश्लिष्टश्च तथापरः[1] ॥७१॥ (तैरोव्यञ्जनसंज्ञश्च तथा तैरोविरामकः ।) पादवृत्तो भवेत्तद्वत्ताथाभाव्य इति स्वराः ॥ एकपदे नीचपूर्वः सयवो जात्य इष्यते (अपूर्वोऽपि परस्तद्वत् धान्यं-सुप्प्वा-स्वरित्यपि) ॥ एकपद इत्याह ॥ ७२ ॥ नीचपूर्वः सयकारवकारो वा जात्यः स्वरितो भवति ॥ यथा-जात्यः मनुष्यानिति । सुद्येति । चम्वीव । धान्यम् । कन्या इव । स्वः । वीर्यम् । एवं ह्याह यानि चान्यानीदृग्लक्षणानि पदानि भवन्ति ॥ एओआभ्यामुदात्ताभ्यामकारो रिफितश्च यः ॥ अकारो यत्र लुप्येत तं चाभि-

---

[1] तैरोव्यंजनः तैरोविरामः ।

ककारान्ते टकारान्ते ङणे चाङ्गुलिं नामयेत् ॥ पञ्चाङ्गुल्यं पकारे तु तकारे कुण्डलाकृतिः ॥ ५७ ॥ ऊर्ध्वक्षेपाच्च योष्मा स्यादधःक्षेपाच्च यो भवेत् ॥ एकैकामुत्सृजेद्धीरः स्वरिते तूभयं क्षिपेत् ॥ ५८ ॥ अङ्गुष्ठाकुञ्चनं लघावनुस्वारे त्वपाꣳ रसम् ॥ दीर्घे रङ्गे च तर्जन्याः प्रसारः परिकीर्त्तितः ॥ ५९ ॥ तर्जन्यङ्गुष्ठयोः स्पर्शोऽप्युदात्तं प्रतिपद्यते ॥ नीचं तु मध्यमां कुर्याच्छेषं नीचतरं क्रमात् ॥ ६० ॥ [1]स्वरितं यद्भवेत्किञ्चिद्धकारसहसंयुतम् ॥ ऊष्माणं तद्विजानीयान्निक्षेप उभयोरपि ॥ ६१ ॥ स्वरितसंज्ञे निक्षिप्ते संयोगो यत्र दृश्यते ॥ द्विमात्रिके भवेदेकां मात्रिके तूभयं क्षिपेत् ॥ ६२ ॥ जात्ये च स्वरिते चैव वकारो यत्र दृश्यते ॥ कर्तव्यस्तूभयोः क्षेपो वायव्या इति दर्शनम् ॥ ६३ ॥ शृङ्गवद्वाथ वत्सस्य कुमारीकुचयुग्मवत् ॥ उभक्षेपः स्वरो यत्र स विसर्ग उदाहृतः ॥ ६४ ॥ विसर्गान्तः स्वरो यत्र स्वरितो यत्र दृश्यते ॥ दीर्घश्च सवकारश्च तत्रोभक्षेप उच्यते ॥ ६५ ॥ त्रिविधस्तु भवेदूष्मा प्रचिता बलका तरा ॥ स्वरिते प्रचितां विद्यान्निपाते बलकां विदुः ॥ ६६ ॥ उत्थाने

---

[1] स्वरितं यद्भवेत्किञ्चित्सवकारोष्मकं ततः । ह्रस्वं वा यदि वा दीर्घं निक्षेप उभयोरपि ॥

महि। व्विश्श्रुतीति भवन्ति॥ एवं ह्याह यानि भवन्ति ॥ अवग्रहात्परो यस्तु स्वरितः स्यादनन्तरम् ॥ तैरोविरामं तं विद्यादुदात्तो यद्यवग्रहः ॥ ७७ ॥ यथा–गोमदिति गोमत् ॥ गोपताविति गोपतौ ॥ प्रप्रेति प्र-प्र ॥ विततेति वि-तता ॥ समिद्ध इति सम्-इद्धः॥ एवं ह्याह यानि॰ भवन्ति ॥ स्वरे च स्वरिते चैव विवृत्तिर्यत्र दृश्यते ॥ पादवृत्तो भवेत्स्वारः “श्वित्रऽआदित्य” दर्शनम् ॥ यथा-श्वित्रः आदित्यानाम् ॥ श्वित्रऽआदित्यानाम् ॥ पुत्रः ईधे । पुत्रऽईधे ॥ दात्रे एधि । दात्रऽएधि ॥ कः ईम् । कऽईम् ॥ ताः अस्य । ताऽअस्य ॥ एवं ह्याह यानि॰ ॥ उदात्ताक्षरयोर्मध्ये भवेन्नीचस्त्ववग्रहः ॥ ताथाभाव्यं भवेत्स्वारः “तनूनप्त्रेति” दर्शनम् ॥ ७८ ॥ यथा-तनूनप्त्रऽइति तनूऽनप्त्रे ॥ तनूनपादिति तनूऽनपात् ॥ तनूनपातमिति तनूऽनपातम् ॥ एवं ह्याह यानि पदानि लक्षणानि भवन्ति॥ इत्यष्टपदसमाम्नाये वैशेषिके याज्ञवल्क्यवचनानां पदानां पाठः समाप्तः॥

॥ माध्यन्दिनविरोधी स्यात्ताथाभाव्यस्तु यः स्मृतः ॥ स्वरौ नैवात्र दृश्येते भिन्नो[1]दात्तानु-

---

[1] उदात्तान्निहितस्वारः स्वरितात्प्रचयो भवेत् । उदात्तात्स्वरितात्पूर्वो नान्यमापद्यते स्वरम् ॥ पदकाले यः स्वरितः संहितायां तथैव

निहितं विदुः ॥ ७३ ॥ यथा–कुक्कुटः असि कुक्कुटोसि ॥ वेदः असि ॥ वेदोसि ॥ भागः असि भागोसि ॥ मारुतः असि मारुतोसि ॥ श्वात्रः असि । श्वात्रोसि ॥ ते अप्सरसाम् तेप्सरसाम् ॥ ते अवन्तु तेवन्तु ॥ कः असि कोसि ॥ सः अहं सोहं ॥ एवं हि यानि चान्यानि ईदृग्लक्षणानि पदानि भवन्ति ॥ इउवर्णौ यदोदात्तावापद्येते यवौ क्वचित् ॥ अनुदात्ते पदे नित्यं विद्यात्क्षैप्रस्य लक्षणम् ॥ ७४ ॥ यथा–त्रि अम्बकम् त्र्यम्बकम् ॥ द्रु अन्नः द्र्वन्नः ॥ वीडु अङ्गः वीड्वङ्गः ॥ वाजी अर्वन् वाज्यर्वन् ॥ एवं ह्याह यानि० ॥ इकारो यत्र दृश्येत इकारेणैव संयुतः ॥ उदात्तश्चानुदात्तेन प्रश्लिष्टो भवति स्वरः ॥ ७५ ॥ यथा–अभि इन्धताम् अभीन्धताम् ॥ अभि इमम् । अभीमम् ॥ वि इहि वीहि ॥ स्रुचि इव स्रुचीव ॥ चम्वीवेति चम्वीऽइव ॥ एवं ह्याह यानि चान्यानि० ॥ [1]उदात्तपूर्वं यत्किञ्चिच्छन्दसि स्वरितं पदम् ॥ एष सर्वं बहु स्वारस्तैरोव्यञ्जन उच्यते ॥ ७६ ॥ यथा–इडे । रन्ते । हव्ये । काम्म्ये । चन्द्रे । ज्योते । अदिति । सरस्वति ।

---

[1] उदात्तपूर्वे स्वरितो व्यञ्जनेन युतो भवेत् ।

दात्तकौ ॥ १ ॥ स्वराः स्पर्शान्तःस्थोष्माणः ॥ कण्ठ्यजिह्वामूलीयतालव्यमूर्धन्यदन्त्योष्ठ्ययमा विसर्जनीयनिपाताद्याश्च किंवर्णदैवत्यलिङ्गाः । स्वराः शुक्लाः । नानादैवत्याः ॥ स्पर्शाः कृष्णाः ॥ कपिला अन्तःस्थाः । ऊष्माणोऽरुणाः ॥ नीला यमाः ॥ हरिता नासिक्याः ॥ पीतोऽनुस्वारः ॥ रक्तो जिह्वामूलीयः । पीत उपध्मानीयः ॥ श्वेतो विसर्जनीयः ॥ शबलो रङ्गः ॥ नीलोऽनुनासिक्यः ॥ इत्यन्तर्मध्यमयोर्नासिक्यं विद्यात् ॥ द्विरुदात्ताख्या इति स्मृतः ॥ उदमनुद निपाते आद्ये चोपसर्गे नामाख्याते चोपसर्गनिपाताश्चेति किंदैवत्याः ॥ अक्षराणां च के पुरुषाः ॥ काः स्त्रियः ॥ कानि नपुंसकानि इत्यत्र ब्रूमः ॥ कण्ठ्या आग्नेया अकारादयः ॥ जिह्वामूलीया नैर्ऋत्याः ककारादयः ॥ तालव्याः सौम्याश्चकारादयः ॥ वायव्या मूर्धन्याष्टकारादयः ॥

च । स्वरितश्चेद् भवेत्पश्चात्स एव निहितः स्मृतः ॥ उदात्तान्निहितः स्वार्यः स्वारोदात्तौ न तत्परौ ॥ स्वरो यश्च तथाभूतो ज्ञेयः स प्रचयः सदा ॥ उदात्तानुदात्तयोर्योगे स्वरितः स्वर उच्यते । ऐक्यं तत्प्रचयः प्रोक्तः सन्धिरेष मिथोद्भृतः ॥ मात्रिकं वा द्विमात्रिकं वा स्वरितं यदिहाक्षरम् । तस्यादितोऽर्धमात्रा वै शेषं च परतो भवेत् ॥ उच्चस्थानगते ह्रस्ते स्वरितं नोपपद्यते । अधस्तात्तु यदा गच्छेत् स्वरितं न तदा भवेत् ॥

रौद्रा दन्त्यास्तकारादयः ॥ औष्ठ्या आश्विन्याः पकारादयः ॥ शेषा वैश्वदेवाः ॥ अम् इत्येवमादयः ॥ स्वरास्तु ब्राह्मणा ज्ञेया वर्गाणां प्रथमाश्च ये ॥ द्वितीयाश्च तृतीयाश्च चतुर्थाश्चापि भूमिपाः ॥ २ ॥ वर्गाणां पञ्चमा वैश्या अन्तःस्थाश्च तथैव च ॥ ऊष्माणश्च हकारश्च शूद्रा एव प्रकीर्त्तिताः ॥ ३ ॥ शुक्लवर्णानि नामानि आख्याता रोहिता मताः ॥ कपिञ्जलास्तूपसर्गाः कृष्णाश्चैव निपातकाः ॥ ४ ॥ भार्गवगोत्राणि नामानि भारद्वाजा आख्याताः ॥ वासिष्ठा उपसर्गास्तु निपाताः काश्यपाः स्मृताः ॥ पीतवर्णश्चोपसर्गो निपातः कृष्णवर्णकः ॥ सर्वं तु सौम्यमाख्यातं नाम वायव्यं दृश्यते ॥ आग्नेयस्तूपसर्गः स्यान्निपातो वारुणः स्मृतः ॥ ५ ॥ [1] प्रथमाश्च तथान्तःस्थाः स्त्रीलिङ्गाः परिकीर्त्तिताः ॥ शेषाक्षराणि षण्ढानि प्राहुर्लिङ्गविवेचकाः ॥ ६ ॥ नाम्नामिन्द्रो देवता वरुण उपसर्गाणामादित्त्यः सर्वस्याक्षरगणस्य स्वरा विसर्जनीयो यमाश्च पुँल्लिङ्गाः ॥ ङञणनमा यरलवाः स्त्रीलिङ्गाः ॥ शेषाण्यक्षराणि नपुंसकलिङ्गानीति ॥ सन्धिश्चतुर्विधो भवतीति ॥ लोपागमौ वर्ण-

---

[1] आदित्यो मुनिभिः प्रोक्तः सर्वाक्षरगणस्य च । स्वरा विसर्जनीयाश्च यमाः पुँल्लिङ्गकाः स्मृताः ॥

विनऽइन्द्रेति निदर्शनम् ॥ ११ ॥ अन्ते च वत्सानुसृजता तानेत्यसौ आवोढमश्विनेति नि० ॥
वत्सानुसारिणी चादौ दीर्घा ताऽअस्येति नि० ॥ १२ ॥ करिणी कुर्विणी चैव हरिणी हारिणीति च ॥
तथा हंसपदा नाम पञ्चैताः स्वरभक्तयः ॥ १३ ॥ करिणी रहयोर्योगे कुर्विणी लहकारयोः ॥
हरिणी र(श)षयोर्योगे हारितं ऋषकारयोः ॥ १४ ॥ या तु हंसपदा नाम सा तु रेफषकारयोः ॥
हरिणी हरयोर्विद्यात्कुर्विणी ळहकारयोः ॥ १५ ॥ देवम्बर्हिरिति करिणी उपह्व(बल्ह)रेति कुर्विणी ॥
हरिणीं अरे(प)षस इत्याहुर्हारिणी शतवल्हेति च ॥ १६ ॥ वर्षोवर्षीयतेसीति तथा हंसपदेति च ॥
स्वरभक्तिं प्रयुञ्जानस्त्रीन्दोषान्परिवर्जयेत् ॥ १७ ॥ इकारं चाप्युकारं च ग्रस्तदोषं तथैव च ॥
एतल्लक्षणमाख्यातं याज्ञवल्क्येन धीमता ॥१८॥ सम्यक् पाठस्य सिद्ध्यर्थं शिष्याणां हितकाम्यया ॥
अर्धमात्रास्वरं किञ्चित्पृथङ्न्यूनमिवोच्चरन् ॥ ऋकारे च हकारे च हृत्कण्ठमनसौ[2]नि च ॥ १९ ॥
नैतत्स्वरितपूर्वाङ्गे नापराङ्गे कथञ्चन ॥ न स्वरे न च मात्रायां कथं स्वारो विधीयते ॥ २० ॥

---

[1] रलाभ्यां पर ऊष्माणो यत्र स्युः स्वरितोदयाः । स्वरभक्तिरसौ ज्ञेया पूर्वमाक्रम्य पठ्यते ॥

[2] पि च ।

विकारः प्रकृतिभावश्चेति ॥ तद्यथा । तत्र लोपो भवति । अयक्ष्माः मा । अयक्ष्मामा ॥ शततेजाः वायुः । शततेजावायुः ॥ तिग्मतेजाः द्विषतः ॥ तिग्मतेजाद्विषतः ॥ इति लोपः ॥ आगमो भवति । यथा–प्रत्यङ्सोमः प्रत्यङ्क्सोमः ॥ प्राङ्सोमः प्राङ्क्सोमः ॥ अस्मान् सीते । अस्मान्त्सीते ॥ त्रीन् समुद्रान् । त्रीन्त्समुद्रान् ॥ इति आगमः ॥ विकारो भवति । यथा–आ इदम् । एदम् ॥ आ इमे । एमे ॥ आ इष्टयः । एष्टयः ॥ प्र इषितः । प्रेषितः ॥ इति विकारः ॥ प्रकृतिभावः । यथा–आशुः शिशानः ॥ सुज्ञानः प्रथमम् ॥ अदितिः षोडशाक्षरेण ॥ देवो वः सविता ॥ इति प्रकृतिभावः ॥ आकाशस्था यथा विद्युत्स्फुटितं मणिसूत्रवत् ॥ एष च्छेदोविवृत्तीनां यथा बालेषु कर्तरी ॥ ७ ॥ द्वयोस्तु स्वरयोर्मध्ये सन्धिर्यत्र न दृश्यते ॥ विवृत्तिस्तत्र विज्ञेया य ईशेति निदर्शनम् ॥८॥ पिपीलिका पाकवती तथा वत्सानुसारिणी ॥ वत्सानुसंसृता (जा) चैव चतस्त्रस्तु विवृत्तयः ॥ ९ ॥ पञ्च रङ्गाः प्रवर्तन्ते घातनिर्घातवज्रिणः ॥ अहरप्रहरो ज्ञेय अइउऋओ इति निदर्शनम् ॥१०॥ पिपीलिका आद्यन्तदीर्घा नाभ्याऽआसीदिति निदर्शनम् ॥ पाकवत्युभयोर्ह्रस्वा

स्त्रि[1]यो मधुरमिच्छन्ति विक्रुष्टमितरे जनाः ॥ उदात्तं नानुवर्तन्ते नीचन्न स्वरितं तथा ॥ ३१ ॥ विस्वरं तं विजानीयाद्दीर्घह्रस्वविवर्जितम् ॥ हरिवरुणवरेण्येषु धारापुरुषेषु च ॥ स्वरिते रेफवैश्वानरो नकारः शेषाकारः स्वरिता नकाराः ॥३२॥ द्वौ वरुणौ च स्वरितौ ॥ उदुत्तमं वरुणधारयंवरोरुधारा उरुधारा च हो[2]इते ॥ मात्रिकं वा द्विमात्रं वा स्वरितं यदिहाक्षरम् ॥ तस्यादितोऽर्द्धमात्रा वै शेषं च परतो भवेत् ॥ ३३ ॥ नकारान्ते पदे पूर्वे श्मश्रुभिः परतः स्थिते ॥ छकारं न प्रयुञ्जीत ञशसन्धिं समुच्चरेत् ॥ ३४ ॥ ओकारं प्लुतविज्ञेयं प्लुतमग्नाद्वितीयकम् ॥ लाजीं छाचीं तृतीयं च विवेशोति चतुर्थकम् ॥ ३५ ॥ अधःस्विदासीत्पञ्चमं चोपरिस्विदासीच्च षष्ठकम् ॥ सप्तमं तु भ्रुवोः स्मार अष्टमं नैव विद्यते ॥ ३६ ॥ उच्चस्थानगते हस्ते स्वरितं नोपपद्यते ॥ अधःस्था तु यदा गच्छेत्स्वरितं न तदा भवेत् ॥ कचटतपा दृश्यन्ते सन्धिस्थानेषु नित्यशः ॥ स्ववर्गेणैव संयुक्ता मोक्षं तत्र न [3]कारयेत् ॥ तकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ प्रत्यारम्भन्न कुर्वीत पापाविति

---

[1] उदात्तं नानुवर्तेत नीचं न स्वरितं तथा । विस्वरं तु विजानीयाद्दीर्घह्रस्वविवर्जितम् ॥ [2] दोहने० । [3] कुर्वीत ।

पराङ्गस्य तु यत्पूर्वं पूर्वाङ्गस्य तु यत्परम् ॥ उभयार्द्धार्द्धसंयोगे स्वारं कुर्याद्विचक्षणः ॥ २१ ॥
संयोगे तु परं स्वार्थं परं संयोगनामकम् ॥ संयुक्तस्य तु वर्णस्य न स्वार्थं पूर्वमक्षरम् ॥ २२ ॥
[१]उदात्तादनुदात्ते तु वामाया भ्रुव आरभेत् ॥ उदात्तात्स्वरितोदात्तौ क्रमाद्दक्षिणतो न्यसेत् ॥ २३ ॥
स्वरितादनुदात्ता ये प्रचयास्तान्प्रचक्षते ॥ एकस्वरानपि च तानाहुस्तत्त्वार्थविचिन्तकाः ॥ २४ ॥
प्रचयो यत्र दृश्येत तत्र हन्यात्स्वरं बुधः ॥ स्वरितः केवलो यत्र मृदुस्तत्र निपातयेत् ॥ २५ ॥
दुर्बलस्य यथा राष्ट्रं हरते बलवान्नृपः ॥ एवं व्यञ्जनमासाद्य अकारो हरते स्वरम् ॥ २६ ॥
उच्चादुच्चतरं नास्ति नीचान्नीचतरं तथा ॥ अक्षरात्तुल्ययोगाच्च नीचे नीचगतानि च ॥ २७ ॥
स्वर उच्चः स्वरो नीचः स्वरः स्वरित एव च ॥ स्वरप्रधानैस्तैः स्वार्यं व्यञ्जनं तेन सस्वरम् ॥ २८ ॥
व्यञ्जनान्यनुवर्तन्ते यत्र तिष्ठति सस्वरः ॥ स्वरप्रधानं त्रैस्वर्यमाचार्याः प्रवदन्ति हि ॥ २९ ॥
मणिवद्व्यञ्जनं विद्यात्सूत्रवच्च स्वरं विदुः ॥ आचार्याः सममिच्छन्ति पदच्छेदं तु पण्डिताः ॥ ३० ॥

---

२ अवग्रहे पदच्छेदे उदात्तो दृश्यते यदि । स्वरान्तं स्वरितं प्राहुः सन्धौ तु स्वार्यते परम् ॥ स्वरसन्धिविधानेन नीचोच्चत्वं विधीयते । व्यञ्जनाद्वा स्वराद्वापि तत्सन्धौ स्वर उच्यते ॥

स तु ह्रस्व इति ज्ञेयो मन्त्रेष्वेव विभाषया ॥ ओभावश्च विवृत्तिश्च शषसा रेफ एव च ॥
जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः ॥ यथा भावप्रसन्धानमुकारादिपरं पदम् ॥
स्वरान्तं तादृशं विद्याद्यदन्यद्व्यक्तमूष्मणः ॥ उभावादुत्थितश्चोष्मा तां तु केलिं विनिर्दिशेत् ॥
विवृतं प्रति या ऊष्मा विज्ञेया विकटानना ॥ लीढातिलीढविद्युच्च शषसेषु प्रकीर्तिताः ॥
जिह्वामूले च रेफे च विज्ञेया विठकाशठाः ॥ उपध्मानीयसहितां पुष्पिणीं तां विनिर्दिशेत् ॥
अन्यत्र यो भवेदूष्मा सुलभां तां विनिर्दिशेत् ॥ पादाद्यन्तं पदाद्यन्तं तथावग्रहकालिकम् ॥
ईषत्स्पृष्टं विजानीयात्तस्मिन्काले तु कारयेत् ॥ पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु च ॥
यः(य)शब्द इति विज्ञेयो योन्यः स य इति स्मृतः ॥ उपसर्गपरो यस्तु पदादिरपि दृश्यते ॥
ईषत्स्पृष्टं यथा विद्युत्पदच्छन्दात्परं भवेत् ॥ त्वदर्थवाचिनौ वो वां वा वै यदि निपातजौ ॥
आदेराजविकल्पार्था ईषत्स्पृष्टा इति स्मृताः ॥ विभाषायामेकारः स्यात्तथा नेतैः पदात्परः ॥
भवन्तेत्यपि पूर्वैव तथा च सपदादपि ॥ यदेव लक्षणं यस्य वकारस्यापि तद्भवेत् ॥
यत्र यत्र विशेषः स्यादिदानीं स स कथ्यते ॥ वकारस्त्रिविधः प्रोक्तो गुरुर्लघुर्लघूत्तरः ॥

निदर्शनम् ॥ ककारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ खसवर्णं विजानीयात् भिखक्सेति निदर्शनम् ॥ तकारान्ते पदे पूर्वे चवर्गे परतः स्थिते ॥ मोक्षं तत्र च कुर्वीत यच्च पापो निदर्शनम् ॥ ङ्कारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ कसवर्णं विजानीयात्प्राङ्क्सोमेति निदर्शनम् ॥ टकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ टसवर्णं विजानीयात्सम्म्राट्सम्भृतेति निदर्शनम्॥ तकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ छसवर्णं विजानीयात् तत्सवितुरिति निदर्शनम् ॥ नकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ तसवर्णं विजानीयात्त्रीन्त्समुद्रेति निदर्शनम् ॥ पकारान्ते पदे पूर्वे शकारे परतः स्थिते ॥ छसवर्णं विजानीयादनुष्टुप्छारदीति निदर्शनम् ॥ मकारान्ते पदे पूर्वे सवर्णे परतः स्थिते ॥ मसवर्णं विजानीयादिमम्मेति निदर्शनम् ॥ वर्णे तु मात्रिके पूर्वे अनुस्वारो द्विमात्रकः ॥ द्विमात्रे मात्रिको ज्ञेयः संयोगाद्यस्य यो भवेत् ॥ अनुस्वारो द्विमात्रः स्याद्दवर्णव्यञ्जनादिगः ॥ ह्रस्वाद्वा यदि वा दीर्घाद्देवानाꣳहृदयेभ्य इति ॥ अनुस्वारस्योपरिष्टात्संवृतं यत्र दृश्यते ॥ दीर्घं तं तु विजानीयाच्छ्रोताग्रावाणेति निदर्शनम् ॥ अनुस्वारस्योपरिष्टात्संयोगो यत्र दृश्यते ॥ ह्रस्वं तं तु विजानीयात्सꣳस्थेति निदर्शनम् ॥ अनुस्वारश्च यो दीर्घादक्षराद्यो भवेत्परः ॥

आदौ गुरुर्लघुर्मध्ये पदान्ते तु लघूत्तरः ॥ उपांशु त्वरितं चैव योऽधीते हृदि संज्ञकः ॥ अपि रूपसहस्रेषु सदेहेषु प्रवर्तते ॥ पञ्चविद्यां न गृह्णन्ति जडाः स्तब्धाश्च ये नराः ॥ आलस्याश्चैव रोगाश्च येषां च विस्मृतं मनः ॥ अहिरिव गणाद्भीतः संमानान्नरकादिव ॥ राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स विद्यामधिगच्छति ॥ न भोजनविलम्बी स्यान्न च नारीनिबन्धनः ॥ सुदूरमपि विद्यार्थी व्रजेद्गरुडहंसवत् ॥ यथा खनन्खनित्रेण नरो वार्यधिगच्छति ॥ तथा गुरुगतां विद्यां शुश्रूषुरधिगच्छति ॥ सुखार्थी चेत्त्यजेद्विद्यां विद्यार्थी चेत्त्यजेत्सुखम् ॥ सुखिनस्तु कुतो विद्या सुखं विद्यार्थिनः कुतः ॥ गुणिता शतशो विद्या सहस्रावर्तिता पुनः ॥ आगमिष्यति जिह्वाग्रे स्थलनिम्नमिवोदकम् ॥ शतेन गुणिता विद्या सहस्रेण च तिष्ठति॥ शतानां च सहस्रेण प्रत्यश्चदवतिष्ठति ॥ जलमभ्यासयोगेन शिलायाः कुरुते क्षयम् ॥ कर्कार्णामृदुतस्तस्य किमभ्यासान्न साध्यते ॥ गुरुशुश्रूषया विद्या पुष्कलेन धनेन वा ॥ अथवा विद्यया विद्या चतुर्थं नोपलभ्यते ॥ शुश्रूषारहिता विद्या ह्यल्पमेधागुणैः सह ॥ वन्ध्या च यौवनी तस्या न विद्या फलिनी भवेत् ॥ हयानामिव जात्यानामर्द्धमात्रार्द्धशायिनाम् ॥ न हि विद्यार्थिनां निद्रा चिरं नेत्रेषु तिष्ठति ॥

यथा पिपीलिकाभिः पांसुभिर्वल्मीकं क्रियते महत् ॥ न तत्र बलसामर्थ्यमुद्यमस्तत्र कारणम् ॥ अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य तु सञ्चयम् ॥ अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनकर्मसु ॥ अन्नव्यञ्जनयोर्भागस्तृतीयमुदकस्य च ॥ वायोः सञ्चारणार्थाय चतुर्थमुपकल्पयेत् ॥ हकारं पञ्चमैर्युक्तमन्तस्थैश्चापि संयुतम् ॥ औरसं तं विजानीयात्कण्ठ्यमाहुरसंयुतम् ॥ हकारो यत्र पूर्वस्थो ह्यन्तस्थाद्यो भवेत्परः ॥ पदकाले वियुज्येत संहितायां स औरसः ॥ मेघदुन्दुभिनिर्घोषो ज्ञायते पयसो ह्रदात् ॥ एवं नादं प्रयोक्तव्यं सिंहस्य रुदितं यथा ॥ मासे भाद्रपदे मेघाः शब्दं कुर्वन्ति यादृशम् ॥ एवं गह्वरमासाद्य शुक्रं दुदुह्वेति दर्शनम् ॥ शेषाणां वानरा युद्धमुत्पतन्ति पतन्ति च ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या इहेहैषान्निदर्शनम् ॥ यथा पुत्रवती स्नेहाच्चुम्बते निजमौरसम् ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या सुञ्जानेति निदर्शनम् ॥ दुर्दुरो जयदेशे च प्रफतेषुर्नयाप्यया ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या अपाम्फेनेति निदर्शनम् ॥ यथा भारभराक्रान्ता निश्वसन्ति नरा भुवि ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या अह्यः सम्भृत इत्यपि ॥ कुक्कुटः कामलुब्धश्च ककारद्वयमुच्चरेत् ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्याः कुक्कुटोसीति दर्शनम् ॥ वडवा च हयं दृष्ट्वा योनिं

चाव्यक्तं व्यक्तं चापि न पीडितम् ॥ सनाथस्यैकदेशस्ये न वर्णाः शङ्करं[1] गताः ॥ यथा सुमत्तनागेन्द्रः पदात्पदं निधापयेत् ॥ एवं पदं पदाद्यन्तं दर्शनीयं पृथक् पृथक् ॥ गीती शीघ्री शिरःकम्पी यथालिखितपाठकः ॥ अनर्थज्ञोऽल्पकण्ठश्च षडेते पाठकाधमाः ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः पदच्छेदस्तु सुस्वरः ॥ धैर्यं लयसमत्वं च षडेते पाठका गुणाः ॥ चतुरक्षरषट्कं च निवर्तेत पुनः पुनः ॥ आवर्तते पदं यच्च द्विस्त्रिराम्रेडितं हि तत् ॥ यथा धाम्ने धाम्नेति षजुषे षजुषेति निदर्शनम् ॥ हीयते वर्धते चापि पदं यत्र कृशोदरम् ॥ उपचारः स विज्ञेय उभे सुश्चन्द्रेति निदर्शनम् ॥ अथ सप्तविधाः संयोगपिण्डाः ॥ ॥ अयःपिण्डो दारुपिण्ड ऊर्णापिण्डो ज्वालापिण्डो मृत्पिण्डो वायुपिण्डो[2] वज्रपिण्डश्चेति ॥ यमान्विद्यादयःपिण्डान्सान्तःस्थं दारुपिण्डवत् ॥ अन्तःस्थं यमवर्जं तु ऊर्णापिण्डं विनिर्दिशेत् ॥ अन्तःस्थं यमसंयोगे विशेषो नोपलभ्यते ॥ अशरीरं यमं विद्यादन्तःस्थः पिण्डनायकम् ॥ ज्वालापिण्डान्सनासिक्यान्सानुस्वाराँस्तु मृन्मयान् ॥ सोपध्मा वायुपिण्डाश्च जिह्वामूले तु वज्रिणः ॥ अयःपिण्डो नाम यथा ॥ अग्नीः । पक्तीः । नातनञ्क्ष्मि ॥ दारुपिण्डो नाम यथा ॥ अश्वः । सूर्य्यः । विश्वाजन्निदर्शनम् ॥ पञ्चरङ्गाः प्रवर्तन्ते घात–निर्घात–वज्रिणः । अहिणः प्रहिणो ज्ञेय आ-ई-ऊ-ऋ ओ-निदर्शनम् ।

---

[1] सङ्करङ्गताः । [2] वायुवज्र ।

विकुरुते यथा ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्याः सदुन्दुभेति दर्शनम् ॥ [1]रङ्गे चैव समुत्पन्ने नो ग्रसेत्पूर्वमक्षरम् ॥ स्वरं दीर्घं प्रयुञ्जीत पश्चान्नासिक्यमाचरेत् ॥ यथा सौराष्ट्रिका नारी अराँ इत्यभिभाषते ॥ एवं रङ्गः प्रवक्तव्यो ङकारः परिवर्जितः ॥ द्विमात्रिको मात्रिको वा नासामूलं समाश्रितः ॥ अन्ते प्रयुञ्जते रङ्गः पञ्चमैः सानुनासिकः ॥ यथा सौराष्ट्रिका नारी अराँ इत्यभिभाषते ॥ एवं रङ्गं विजानीयात् ङकारपरिवर्जितम् ॥ अनन्तरं मकारस्य यो रङ्गस्तत्र रज्यते ॥ सर्वानुनासिकं विद्यादेषा मध्योपधानिका । [2]यरलवशषसहरज्यन्ते चोपधानिका ॥ गर्वान्ते रङ्गते यस्तु सर्वैः सर्वानुनासिका ॥ [3]नासादुत्पद्यते रङ्गः कांस्येन समनिःस्वनः ॥ मृदुश्चैव द्विमात्रः स्याद्दृष्टिमान्स्यान्निदर्शनम् ॥ यथा [4]व्याघ्री हरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभिर्न च पीडयेत् ॥ भीता पतनभेदाभ्यां तद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥ मधुरं च न

---

१ यथा कामातुरा नारी शब्दं कुर्याद्दिने दिने । तच्छब्दं कुरुते प्राज्ञः सि९ंह्यसि निदर्शनम् ॥ पक्षौ वितत्य खे गृध्रो भ्रान्त्या सङ्कुच्य तिष्ठति । एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या वार्ध्रीनस्ते निदर्शनम् ॥ २ यरलवाः शषसहा अष्टैते चोपधानिनः । वर्गान्तै रज्यते यस्तु सर्वैः सर्वानुनासिकः ॥ ३ नस्तः । ४ यादृशी रत्नवर्णाभा जपायाः कुसुमेऽथवा । तादृशं रञ्जयेद्दूर्णं प्रान्ते नासिक्यमाचरेत् ॥ लाक्षारक्तं यथा तोयं नकारान्तं पदं तथा । सर्वं रङ्गं विजानीयाच्छत्रूनिति निदर्शनम् ॥ लुप्ते नकारे यत्स्वारं रञ्जन्ति शौनकादयः । एवं रङ्गं विजानीयान्नाभ्याऽआसी-

तीति भवति ॥ तत्र ऊर्णापिण्डो नाम यथा ॥ यस्म्मिन् । अत्यास्म्मिन् अमुष्म्मिन् । इति भवति ॥ तत्र ज्वालापिण्डो नाम यथा ॥ ब्रह्ममा । वह्निः । गृह्णणामीति भवति ॥ तत्र मृत्पिण्डो नाम यथा ॥ साꣳस्था सꣳस्कर्त्तारः । सꣳस्वर्त्तऽइति ॥ तत्र वायुपिण्डो नाम यथा ॥ देव सवितः । युञ्जानः प्रथमम् । प्रादिवः ककुत्सुप्तामिति भवति ॥ तत्र वज्रापिण्डो नाम यथा ॥ इष्कृतिः । निष्कृतिः । ऋक्साम इति भवति ॥ प्रथममेव षकारेण सकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य अग्निष्वात्तान्निदर्शनम् ॥ प्रथमेन ठकारेण थकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य अधिष्ठाननिदर्शनम् ॥ प्रथममेव णकारेण नकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशाविति निदर्शनम् ॥ प्रथममेव रङ्गेण नकारेणैव संयुतम् ॥ एतद्रञ्जितमासाद्य वृष्टिमानिति निदर्शनम् ॥ एते ककारादयो मकारपर्यवसानाः कृष्णा व्याख्याताः ॥ शनैश्चरदैवत्याः ॥ चत्वार्यन्तस्था यरलवाः कपिलवर्णाः अग्निदैवत्याः ॥ चत्वार्यूष्माणः शषसहा अरुणवर्णा आदित्यदैवत्याः ॥ त्रयस्त्रिꣳशद्व्यञ्जनानि स्पर्शा अन्तःस्था ऊष्माणश्चेति ॥ चतुर्विधं करणम् । स्पृष्टमस्पृष्टं संवृतं विवृतं चेति ॥ संवृतो घोषा विवृता अघोषाः ॥ विꣳशतिर्घोषास्ते गजडदबा घझढधभा ङञणनमाः यरलवाश्चेति ॥ त्रयोदश अघोषास्ते

कचटतपाः खछठथफाः शषसाश्चेति ॥ अष्टौ वर्णस्थानानि भवन्ति ॥ उरःकण्ठ्यमूर्द्धन्यतालुदन्त्ये । जिह्वामूलयमानुनासिक्याश्चेति ॥ द्वौ औरस्यौ । ह हा इति । अआआ ३ त्रयः कण्ठ्याः ॥ ऋषट्रमूर्द्धन्याः । टठडढणष इति ॥ दश तालव्याः चछजझञयशइईई ३ इति ॥ अष्ट दन्त्याः । तथद्धनळलसाः ॥ एकादश ओष्ठ्याः । पफबभमा उऊऊ ३ छउपध्माचेत्यादयः ॥ एको दन्तमूलयो रेफः ॥ जिह्वामूलीयाः पञ्च । कुंखुंगुंघुंङुंइति ॥ क्मख्मग्मघ्मकुंखुंगुंघुं इति यमाश्चत्वारः ॥ रुक्मेति प्रथमो ज्ञेयः सक् इत्यपरो भवेत् ॥ तृतीयः सद्म इत्याहुः उपध्मेति चतुर्थकः ॥ प्रथमौ चौष्ठनासिक्यावोष्ठनासे उपाश्रितौ ॥ द्वितीयः कण्ठ्यदन्त्यश्च नासामूलमुपाश्रितः ॥ तृतीयः कण्ठ्यजिह्वाग्रे नासायामेव निर्दिशेत् ॥ चतुर्थो हृदि नासिक्यः कण्ठे चाभिहिता यमाः ॥ आपञ्चमैश्चैकपादः संयुक्तं पञ्चमाक्षरम् ॥ यमास्तत्र निवर्तन्ते श्मशानादिव बान्धवाः ॥ यत्किंचिद्वाङ्मयं लोके सर्वमत्र प्रतिष्ठितम् ॥ सर्वमत्र प्रतिष्ठितमिति ॥ ऋवर्णेतित्परे सादावनुस्वारो द्विमात्रकः ॥ संयोगे परभूतेषु ह्रस्व एवोच्यते बुधैः ॥ इति श्रीयाज्ञवल्क्यशिक्षा समाप्ता ॥

॥ अथ सर्वानुक्रमसूत्रम् ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ सर्वानुक्रमसूत्रप्रारम्भः ॥ ॐमण्डलं दक्षिणमक्षिहृदयं चाधिष्ठितं येन शुक्लानि यजूꣳषि भगवान्याज्ञवल्क्यो यतः प्राप तं विवस्वन्तं त्रयीमयमर्चिष्मन्तमभिध्याय माध्यन्दिनीये वाजसनेयके यजुर्वेदाम्नाये सर्के सशुक्रियऋषिदैवतछंदाꣳस्यनुक्रमिष्यामो यजुषामनियताक्षरत्वादेकेषां छन्दो न विद्यते द्रष्टारो ऋषयः स्मर्तारः परमेष्ठ्यादयो देवता मन्त्रान्तर्भूता अग्न्यादिका हविर्भाजः स्तुतिभाजो वानः शाखोखाश्म्योपवेषकपालेध्मोलूखलाद्यश्च प्रतिमाभूताश्छन्दाꣳसि गायत्र्यादीन्येतान्यविदित्वा योऽधीतेऽनुब्रूते जपति जुहोति यजते याजयते तस्य ब्रह्म निर्वीर्यं यातयामं भवत्यथान्तराश्वगर्त्तं वापद्यते स्थाणुं वार्च्छति प्रमीयते वा पापीयान्भवत्यथ विज्ञायैतानि योऽधीते तस्य वीर्यवदथ योऽर्थवित्तस्य वीर्यवत्तरं भवति जपित्वा हुत्वेष्ट्वा तत्फलेन युज्यते ॥ १ ॥ इषेत्वादि खंब्रह्मान्तं विवस्वानपश्यत्ततः प्रतिकर्मविभागेन ब्राह्मणानुसारेण ऋषयो वेदितव्याः परमेष्ठी प्राजापत्यो दर्शपूर्णमासमन्त्राणामृषिर्देवा वा प्राजा-

पत्या इषेत्त्वाशाखानुष्टुब्विनियोगः कल्पकारोक्त एवमूर्ज्जेत्त्वा व्वायवो व्वायव्व्यं देवोवऽऐन्द्रं यजमानस्य शाखावसोर्व्वायव्व्यं द्यौर्मातरिश्वन उखा व्वसोर्व्वायव्व्यं देवस्त्वापयः कामधुक्षः प्रश्नः सा व्विश्वायुस्त्रीणि गव्यानीन्द्रस्यैन्द्रं व्विष्णोः पयः ॥ २ ॥ योऽअग्नऽइदमाग्नेये कस्त्वा प्राजापत्यं कर्मणे स्रुक्शूर्पं प्रत्युष्टं द्वे राक्षसे उरुब्रह्मरक्षोघ्नꣳ सर्वत्र धूरसि धूर्द्देवानां व्विष्णुस्त्वानऽउरुहविष्याऽअपहतꣳ रक्षोयच्छन्ताꣳहविष्या देवस्य त्वा सावित्रꣳसर्वत्राग्नये लिंगोक्ते भूताय त्वा हविः स्वः सूर्यो दृꣳहन्तां गृहाः पृथिव्यास्त्वा हव्यं पवित्रे लिङ्गोक्तꣳसवितुर्द्देवीः प्रोक्षिताऽआपान्यग्नये लिङ्गोक्ते दैव्याय पात्राणि ॥ ३ ॥ शर्मास्यादित्याः कृष्णाजिनमवधूतꣳराक्षसमद्रिर्ग्रावोलूखलेऽअग्नेर्हविर्बृहत्सऽइदम्मौसले हविष्कृदधिदैवतं व्वागधियज्ञं पत्नी कुक्कुटो व्वाग्वर्षवृद्धꣳ शूर्पं प्रतित्वा हविः परापूतमपहतꣳराक्षसे व्वायुर्वो देवो वस्तण्डुला धृष्टिरुपवेषोपाग्नऽआदेवयजनमाग्नेयं ध्रुवमसि षण्णां कपालान्यग्ने ब्रह्माग्नेयं धिषणासि दार्षदंदिवः शम्या धिषवणौपलं धान्यमसि षण्णाꣳहविर्महीनामाज्यम् ॥ ४ ॥ संवपामि हविः समापऽआपं जनयत्यै त्वेदꣳहविरिषेत्त्वाज्यं

मिद्धाय व्वसुश्रुतस्तन्त्वां भरद्वाजो भूर्भुवःस्वस्तिस्रो महाव्याहृतयोऽग्निवायुसूर्यदेवत्याः क्रमेण द्यौरिव यजमानाशीर्लिङ्गोक्तदेवताऽआयङ्गौः सार्पराज्ञस्तृचो गायत्र्योऽग्निः परावररूपेण देवता ॥ १० ॥ अग्निहोत्रं प्रजापतेरार्षं अग्निर्ज्योतिः सप्तलिङ्गोक्तदेवता गायत्र्य आद्याः पञ्चैकपदाः अग्निर्व्वर्च्चो द्वे तक्षापश्यत्परा जीवलश्चैलकिः ॥ ११ ॥ यजमानाभ्युपस्थानं बृहद्देवानामार्षम् उपप्रयन्तऽइत्यनुवाकऽआद्ये द्वे आग्नेय्यौ गायत्र्यावुपवत्या गोतमो राहूगणो मूर्द्धन्वत्या व्विरूपः उभावां भरद्वाजऽ ऐन्द्राग्नीं त्रिष्टुभमयन्ते देवश्रवा देववातश्च भारतावाग्नेयीमनुष्टुभमयामिह व्वामदेवो जगतीमस्य प्रत्नामवत्सारोगव्यां वाग्नेयीं वा पयो देवत्यां वा गायत्रीं तनूपाऽआग्नेयानिऽइन्धानाऽआग्नेयीं महापङ्क्तित्र्यवसाना ॥ १२ ॥ चित्रावसोरात्रिदेवत्यमृषयो पश्यन्सन्त्वमाग्नेयमन्धःस्थरेवतीःसꣳहितेति त्रीणि गव्यानि । उपस्त्वाग्नेयं तृचं गायत्रं मधुच्छन्दा व्वैश्वामित्रोऽग्नेत्वं चतस्रो द्विपदाऽआग्नेयीर्बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्व्विप्रबन्धुरेकैकशऽइडेकाम्याकव्ये सोमानं ब्राह्मणस्पत्यं तृचं गायत्रं ब्रह्मणस्पतिर्मेधातिथिर्वामहित्रीणाꣳसत्यधृतिर्व्वारुणिरादित्यदैवतं तृचं गायत्रं पथि स्वस्त्ययनं

मिद्धाय वसुश्रुतस्तन्त्वां भरद्वाजो भूर्भुवःस्वस्तिस्रो महाव्याहृतयोऽग्निवायुसूर्यदेवत्याः क्रमेण द्यौरिव षजमानाशीर्लिङ्गोक्तदेवताऽआयङ्गौः सार्पराज्ञस्तृचो गायत्र्योऽग्निः परावररूपेण देवता ॥ १० ॥ अग्निहोत्रं प्रजापतेरार्षं अग्निर्ज्योतिः सप्तलिङ्गोक्तदेवता गायत्र्य आद्याः पञ्चैकपदाः अग्निर्वर्चो द्वे तक्षापश्यत्परा जीवलश्चैलकिः ॥ ११ ॥ षजमानाभ्युपस्थानं बृहद्देवानामार्षम् उपप्रयन्तऽइत्यनुवाकऽआद्ये द्वे आग्नेय्यौ गायत्र्यावुपवत्या गोतमो राहूगणो मूर्द्धन्वत्या विरूपः उभावां भरद्वाजऽ ऐन्द्राग्नीं त्रिष्टुभमयन्ते देवश्रवा देववातश्च भारतावाग्नेयीमनुष्टुभमयमिह वामदेवो जगतीमस्य प्रत्नामवत्सारोगव्यां वाग्नेयीं वा पयो देवत्यां वा गायत्रीं तनूपाऽआग्नेयानिऽइन्धानाऽआग्नेयीं महापङ्क्तिस्त्र्यवसाना ॥ १२ ॥ चित्रावसोरात्रिदेवत्यमृषयो पश्यन्सन्त्वमाग्नेयमन्धःस्थरेवतीःसꣳहितेति त्रीणि गव्यानि । उपस्त्वाग्नेयं तृचं गायत्रं मधुच्छन्दा वैश्वामित्रोऽग्नेत्वं चतस्रो द्विपदाऽआग्नेयीर्बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुरेकैकशऽइडेकाम्याकव्ये सोमानं ब्राह्मणस्पत्यं तृचं गायत्रं ब्रह्मणस्पतिर्मेधातिथिर्वामहित्रीणाꣳसत्यधृतिर्वारुणिरादित्यदैवतं तृचं गायत्रं पथि स्वस्त्ययनं

कुशतरुणꣳस्वधितेक्षौरमापोऽस्मानापन्दीक्षातपसोर्वासोमहीनां नवनीतं व्वृत्रस्याजनं चित्पतिर्द्वे
प्राजापत्ये देवोमा सावित्रमावोदैव्यनुष्टुबाशीःस्वाहायज्ञं चतुर्णां यज्ञऽआकूत्यै चतुर्णामौद्गृभणानाम-
ग्निरापोदेवीर्लिंगोक्तदेवताविराट् ॥१६॥ व्विश्वोदेवस्य स्वस्त्यात्रेयः सावित्रीमनुष्टुभपृक्सामयोः कृष्णा-
जिनेशर्मासि कृष्णाजिनमूर्गस्यांगिरोभिर्दृष्टंमैखलꣳसोमस्यनीविर्व्विष्णोर्व्वासऽइन्द्रस्य सुसस्याः कृष्ण-
विषाणोच्छ्रयस्वदण्डोव्रतंयज्ञेदैवींधीर्येदेवावाक्प्राणोदानौ चक्षुःश्रोत्रमध्यात्ममग्निर्मित्रावरुणावादि-
त्यो व्विश्वेदेवाऽअधिदैवतꣳश्वात्राऽआपोजगतीयंते लोष्टमपोमूत्रंपृथिव्यालोष्टमग्नेत्वमाग्नेय्यनुष्टु-
प्पुनर्मनऽआग्नेयं त्वमग्ने व्वत्सऽआग्नेयींगायत्रीꣳरास्वेयत्सौम्यमेषातेहिरण्याज्यदैवतंजूरसिवाग्दै-
वतꣳशुक्रमसिहिरण्यं चिदसि गौःसोमक्रयणी वाग्रूपाध्यारोपकल्पनया ॥ १७ ॥ व्वस्व्यस्यनुष्टुब्बृ-
हतीसोमक्रयण्यास्तुतिरदित्याऽआज्यमस्मेषण्णां लिङ्गोक्तादेवताः समख्येपद्याशीरास्तारपंक्तिरेषते-
लिङ्गोक्तदैवतमास्माकोसि सौम्यमभित्यꣳसावित्र्यष्टिः प्रजाभ्यस्त्वा प्रजास्त्वा शुक्रन्त्वा सौम्यानि
सग्मेस्मेलिङ्गोक्तेतपसोर्द्धेजार्द्धे सोमोमित्रो नऽइन्द्रस्य सौम्ये स्वानादीनिधिष्ण्यानामानिपरिमाग्नेयी

कदाचनैन्द्रीं पथ्याबृहतीं मधुच्छन्दास्तत्सवितुर्व्विश्वामित्रः सावित्रीं गायत्रीं परिते व्वामदेवऽआग्नेयीमनिरुक्तां गायत्रीम् ॥ १३ ॥ क्षुल्लकोपस्थानमासुरेरार्षं, भूर्भुवः स्वः प्रवत्स्यदुपस्थानमागतोपस्थानं चादित्यस्यार्षं नर्षगार्हपत्यः शꣳस्याहवनीयोथर्व्वदाक्षिणाग्निरागन्माहवनीयोनुष्टुबयमग्निर्न्यँकुसारिणीबृहती गार्हपत्योयमग्निरन्वाहार्यपचनोऽनुष्टुब्गृहामा त्रिष्टुब्विराड्रूपा षेषामानुष्टुबुपहूतामहापंक्तिस्त्र्यवसानास्तिस्रोऽपि वास्तवीः शंयुर्बार्हस्पत्यः ॥ १४ ॥ चातुर्मास्यानि प्रजापतेरार्षं, प्रघासिनो मारुती गायत्री षद्रामेमारुत्यनुष्टुबनिरुक्तामोषूणोगस्त्यऐन्द्रामारुतीं व्विराजमक्रंननिरुक्ताग्नेय्यनुष्टुब् अवभृथषज्ञदेवतं पूर्णादर्व्विद्वे और्णवाभऽऐन्द्र्यावनुष्टुभावक्षंद्वे गोतमऽऐन्द्र्यौ पङ्क्ती मनोनुमानसं तृचं बन्धुर्गायत्रं व्वयꣳसौमीं गायत्रीं बन्धुरेषते द्वे रौद्रे अवरुद्रꣳरौद्र्यावेकापंक्तिरपराककुप् त्र्यम्बकं द्वे अनुष्टुभौ पूर्वस्या व्वसिष्ठऽ एतदास्तारपंक्तिस्त्र्यायुषं नारायणऽउष्णिहं षजमानाशीर्षꣳशिवोनाम क्षौरं निवर्त्तयामिलिङ्गोक्तदेवतमाशीःप्रायम् ॥ १५ ॥ इति० संहितायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

अग्निष्टोमः प्रजापतेरार्षं, एदंद्वेऽअत्यष्टीत्र्यवसाने आद्यावर्द्धर्चौ देवयजनदेवत्याविमाऽआपऽओषधे

रराटंपंच वैष्णवान्यादद्देऽभ्रिरिदमहꣳरक्षोघ्नं बृहन्नौपरवाणीदमहं पंच लिंगोक्तानि स्वराडस्यौ पर्वाणि चत्वारि रक्षोहणौवः सप्त वैष्णवानि यवोसि यवोदिवेत्वौदुंबरी शुंधंतां पित्र्ये उद्दिवं पंचानामौदुंबरी घृतेनद्यावापृथिव्यमिंद्रस्यैंद्रं परित्वा मधुच्छंदाऽअनिरुक्तामैंद्रीमनुष्टुभमिंद्रस्यैंद्राणि त्रीणि चतुर्थं वैश्वदेवम् ॥ २० ॥ विभूरस्यष्टानां धिष्ण्या अग्नयः सम्राडाहवनीयः परिषद्योबहिष्पवमानदेशोनभोसि चात्वालः मृष्टोसि शामित्रःऋतधामौदुंबरीसमुद्रोसि ब्रह्मासनम् ज्योतिरसि शालाद्वार्योहिरसिप्राजहितो वागसिसद्ऋतस्य द्वार्यैअध्वनाꣳसूर्योमित्रस्यर्त्विजोग्नयो धिष्ण्याः ॥ २१ ॥ ज्योतिरसि वैश्वदेवं त्वꣳसोमक्रतुभार्गवः सौमीं गायत्रीमनवसानां जुषाणो अप्तुदेवत्यैकपदाविराड्यजुरंताऽग्नेनयागस्त्यऽआग्नेयीं त्रिष्टुभमयन्नस्त्रिष्टुब्यजुरंताग्नेयी उरुविष्णोवैष्णव्यनुष्टुब्यजुरंता देवसवितः सावित्रमेतत्त्वꣳसौम्यꣳस्वाहा निर्लिंगोक्तदेवतामग्नेव्रतपाऽआग्नेयमत्यन्यान्वनस्पतिरोषधेकुशतरुणꣳस्वधितेपरशुर्द्यामातस्त्वंवनस्पतिः ॥ २२ ॥ इति० संहितायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अग्रेणीः शकलं । देवस्त्वायूपः सुपिप्पलाभ्यश्च । बालंद्यामग्रेणयूपो याते दीर्घतमायूपदेवत्यां

पुरस्ताद्बृहती प्रतिपन्थामनुष्टुप्पथिदेवत्यादित्याः कृष्णाजिनमदित्यै सौम्यमस्तभ्नात्त्रिष्टुभौ वारुण्यौ सूर्यस्थानुष्टुप्कृष्णाजिनमुस्रावूर्ध्वबृहत्यानडुही भद्रो[1] मे सौम्यं नमोमित्रस्याभितपनः सूर्यः सौरीं जगतीं वरुणस्य पञ्चवारुणानि याते सौमीं त्रिष्टुभं गौतमः ॥ १८ ॥ इति॰ संहितायां चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ अग्नेस्तनूरसिपञ्च वैष्णवान्यग्नेः शकलं वृषणौद्भेतरुणैकेऽउर्वश्यसित्रयाणां लिंगोक्ता देवता गायत्रेण त्रीण्याग्नेयानि भवतन्नः पंक्तीरग्नावग्निर्विराडेतयोर्निर्मथ्याहवनीयावग्नीदेवतेऽआपतयेत्वाय०व्यमनाधृष्टमाज्यमग्नेव्रतपाऽआग्नेयमꣳशूरꣳशुः प्रकृतिश्चतुरवसाना सौम्यन्त्योर्द्धर्चौ लिंगोक्तदैवतोयातेत्रीण्याग्नेयानि तप्तायनीचत्वारि पार्थिवानि विदेदाग्नेयमग्नेऽअङ्गिरो योस्यामनुत्वालिंगोक्तानि सिꣳह्यसित्रयाणां वेदिरिंद्रघोषश्चतुर्णामुत्तरवेदिरिदमहमापाꣳसिꣳह्यसि पञ्चानां वाग्भूतेभ्यः स्रुग्ध्रुवोसिपरिधयस्त्रयाणामग्नेः संभारागुल्गुल्वादयः ॥ १९ ॥ युञ्जतेश्यावाश्वः सावित्रीं जगतीम्। इदंविष्णुर्मेधातिथिर्वैष्णवीं गायत्रीमिरावतीवासिष्ठस्त्रिष्टुभं देवश्रुतावक्षधुरौप्राचीस्वंगोष्ठमत्रहविर्द्धानेविष्णोर्नुतिस्रो वैष्ण०व्यास्त्रिष्टुभऽआद्ये द्वे यजुरंते विष्णोर्नुप्प्रदीर्घतमाऔतथ्यो विष्णो-

---

[1] भद्रोमेमित्रस्या.

त्रिष्टुभं ब्रह्मवनि ब्रह्मदृꣳह षूपदेवत्ये विष्णोः कर्माणि द्वे मेधातिथिर्वैष्णव्यौ गायत्र्यौ परिवीर्षूपोदिवस्वरुरेषते षूपऽउपावीस्तृणमुपदेवां लिंगोक्तमृतस्यत्वा पशुरग्नीषोमाभ्यां लिंगोक्तमद्भ्योपां पशुरापोदेवीरापꣳसंते पशुर्घृतेन स्वरुशासौरेवतीवाग्वषौतृणꣳस्वाहादैवे ॥ २३ ॥ माहिर्भूरज्जुर्नमस्ते षज्ञोदेवीरापोर्द्धमापमर्द्धमाशीर्वाचंते मनस्तेपशुः शंलिंगोक्तमोषधे तृणꣳस्वधितेसीरक्षसां लिंगोक्तं निरस्तमिदमहꣳरक्षोहणीघृतेनद्यावापृथिव्यंवायोवायव्यमग्निराज्यस्याग्नेयꣳस्वाहाकृतेवपाश्रपण्याविदमापआपीमहापंक्तिस्त्र्यवसानापावमानश्चांत्यःपादःसंते हृदयꣳरेडासिवसाप्रयुतं लिंगोक्तं घृतं वैश्वदेवं दिशः पंचादिश्यान्यैंद्रः प्राणः पश्वंगः प्राणदानं लिंगोक्तं देवत्वाष्ट्री त्रिष्टुप् ॥ २४ ॥ समुद्रंलिंगोक्तानि द्वादशादिवंते स्वरुर्मापोहृदयशूलं धाम्नो धाम्नोवारुणं षदाहुर्वारुणी गायत्र्यनवसाना सुमित्रियानऽआपꣳहविष्मतीर्लिङ्गोक्तदेवतानुष्टुबग्नेर्वश्चत्वाषर्पाद्दयमूरापीं गायत्रीं मेधातिथिर्हृदेत्वा सौम्यनुष्टुप् सोमराजन्त्सौम्ये श्रृणोतु लिंगोक्तदेवतात्रिष्टुब्देवीरापऽआपीपंक्तिः कार्षिराज्यमनुष्टुप्समुद्रस्य समापऽआपो षमग्नेमधुच्छंदाऽआग्नेयीं गायत्रीमाददेग्रावानिग्राभ्याआपमि-

न्द्रायत्वा पञ्चसौम्यानि षत्तेसौमी विपरीता बृहती श्वात्राःपथ्याबृहती माभेः सौम्यमर्द्धँद्यावापृथिव्यमर्द्धँप्रागपाक्सौम्युष्णिक् त्वमंगगोतमऽऐन्द्रीं पथ्याबृहतीम् ॥ २५ ॥ इति० संहितायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ वाचस्पतयेप्राणदेवत्याविराट् मधुमतीर्लिङ्गोक्तं षत्ते सौम्यꣳस्वाहोरुषजुषीलिङ्गोक्ते स्वाङ्कृतोस्युपाꣳशुर्देवेभ्यस्त्वादेवं देवाꣳशोलिङ्गोक्तमाभिचारिकं प्राणायाग्रहोव्यानायउपाꣳशुसवनऽउपयामगृहीतोस्यंतरैन्द्रमन्तस्ते मघवदेवत्यात्रिष्टुबुदानायग्रहः आवायो वसिष्ठोवायव्यां त्रिष्टुभमिन्द्रवायू मधुच्छन्दा ऐन्द्रवायवींगायत्रीमयंवागृत्समदोमैत्रावरुणीꣳरायावयं त्रसदस्युस्त्रिष्टुभं षावां मेधातिथिराश्विनीं गायत्रीं तंप्रत्नथावत्सारः काश्यपोवैश्वदेवीं जगतीमच्छिन्नस्यसौम्यꣳसा प्रथमैन्द्रीत्रिष्टुप्तृपंत्वयाडश्नीलिङ्गोक्ते ॥ २६ ॥ अयं वेनोव्वेनस्य त्रिष्टुप् सोमस्तुतिरधिदैवतमधियज्ञं च मनोनात्रिष्टुप्सोमस्तुतिरधियज्ञानुवादिव्यपमृष्टः शंडोपमृष्टोमर्कऽआभिचारिके देवास्त्वा शुक्रामंथिनावनाधृष्टासिदक्षिणोत्तरवेदिश्रोण्यौसुवीरः सुप्रजाः शुक्रामंथिनौ निरस्तोद्धे आभिन्त्रारिके शुक्रस्य मंथिनः शकलं षेदेवासः परुच्छेपोवैश्वदेवीं त्रिष्टुभमाग्रयणोसि-

रस्यृक्सामेहर्षोर्यस्तेलिङ्गोक्तेदेवकृतस्याऽग्नेयानि षट् ॥ ३० ॥ समिन्द्रात्रिर्वैश्वदेवीं त्रिष्टुभं धातालिंगोक्तबहुदेवत्यासुगावोदेवीषाँ२ऽआवहोवयमाग्नेऽषौषज्ञाषज्ञमेषतेलिंगोक्तेषजुषीउरुꣳहिशुनःशेपोवारुणींत्रिष्टुभं नमोवारुणमग्नेरनीकमाग्नेयी त्रिष्टुप् समुद्रेते सौमी विराड्देवीरापःपंक्तिर्बृहती वा पूर्वोर्द्धर्चेऽआपऽउत्तरःसौम्योदेवानामाग्नेयमेजतुत्र्यवसानामहापंक्तिर्यस्यैते वशापुरुदस्मोगर्भोमरुतोषस्य गोतमोमारुतीं गायत्रीं महीद्यौर्मेधातिथिर्द्यावापृथिव्यामित्यग्निष्टोमः ॥ ३१ ॥ अथषोडश्यातिष्ठगोतमऽऐन्द्रीमनुष्टुभं । षुक्ष्वाहि मधुच्छंदाः । इंद्रमिद्गोतमः । षस्मान्नैंद्री त्रिष्टुप्परब्रह्मरूपेण षोडशिनस्तुतिरिंद्रश्चैंद्रावारुणीषोडशिदेवत्यावाषजुरंताग्नेपवस्व वैखानसऽआग्नेयीं गायत्रीमुत्तिष्ठन्कुरुस्तुतिरैन्द्रीमदृश्रं प्रस्कण्वः सौरीं अतिस्रोपिषजुरन्ताः उदुत्यं देवानामार्षमाजिघ्रेडेकौसुरुर्बिंदुर्गव्ये महापंक्तिःप्रस्तारपंक्तिः विनःशासोभारद्वाजऽऐन्द्रीमनुष्टुभं वाचस्पतिं वैश्वकर्मणीं त्रिष्टुभं विश्वकर्मन्नैंद्रीवैश्वकर्मण्यग्नयेत्वा देवार्षाण्यदाभ्यदेवत्यानिग्रेशीनांत्वा सौम्यानि ॥ ३२ ॥ सत्रोत्थानं देवानामार्षमिहरतिः पशुदैवतमुपसृजन्नुष्णिगाग्नेयी सत्रस्य बृहती षजमानानामात्म-

लिङ्गोक्तदैवतम् ॥ २७ ॥ सोमः पवते वैश्वदेवमिन्द्रायत्वा पञ्च लिङ्गोक्तानि । मूर्द्धानं भरद्वाजो वैश्वानरीं त्रिष्टुभं ध्रुवोसिध्रुवोध्रुवं ध्रुवेण बृहती पूर्वोर्द्धर्चोध्रौवउत्तरऽऐन्द्रोयस्ते देवश्रवाः सौमीं त्रिष्टुभं यजुरंतान्देवानां चात्वालदैवतं प्राणायमे लिंगोक्तदेवतान्येकादश कोसिप्राजापत्योष्णिग्वर्द्धमानामधवेत्वा लिङ्गोक्तदेवतानि त्रयोदश ॥ २८ ॥ इंद्राग्नीं विश्वामित्रऽऐन्द्राग्नीं गायत्रींमाघत्रिशोकऽआग्न्यैंद्रीमोमासोमधुच्छंदा वैश्वदेवीं विश्वेदेवासो गृत्समदऽइंद्रमरुत्वश्चतस्त्रोविश्वामित्रऽऐन्द्रामारुतीस्त्रिष्टुभोमरुतांत्वायजुर्मरुत्वतीयंमहाँ२ऽइंद्रोभरद्वाजोमाहेंद्रीत्रिष्टुभं षऽओजसा वत्सोगायत्री मुदुत्यंप्रस्कण्वः सौरीं गायत्रीं चित्रं कुत्सऽआंगिरसस्त्रिष्टुभꣳरूपेण वोद्क्षिणाश्चतुर्णां ब्राह्मणमद्य लिङ्गोक्तदेवतान्यष्टौ ॥ २९ ॥ इति० संहितायां सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ विष्णोवैष्णवं कदाचनादित्यदेवत्येबृहत्यौ यज्ञोदेवानां कुत्सस्त्रिष्टुभं विवस्वन्यजुः श्रदस्मै जगत्याशीर्वाममद्य भरद्वाजोबार्हस्पत्यः सावित्रींत्रिष्टुभꣳसावित्रोसिसावित्रꣳसुशर्मासि वैश्वदेवं बृहस्पतिसुतस्य लिंगोक्तमहंप्रजापतिरूपेणाऽत्मादेवतात्रिष्टुबग्ना३ऽइपत्नीवन्नाग्नेयं प्रजापतिः प्राजापत्यꣳहरि-

लिंगोक्तदेवतानि ॥ ३५॥ अथ राजसूयोवरुणस्यार्षम् एषते पार्थिवमग्निनेत्रेभ्यो देवार्षाण्याध्यायाद्दशाद्यानि दैवान्यग्नेसहस्व देवश्रवादेववातश्च भारतावाग्नेयीमनुष्टुभमुपाꣳशोस्त्रीणि रक्षोघ्नानि सविताद्वेषजमानः ॥ ३६ ॥ इति० संहितायां नवमोऽध्यायः ॥९॥ अपोदेवाऽआपीत्रिष्टुप् वृष्णऽऊर्मिर्लिङ्गोक्तानि मधुमतीरनाधृष्टाआपेसोमस्य चर्माग्नये लिंगोक्तान्यनिभृष्टमापꣳसधमादोवारुणीत्रिष्टुप् क्षत्रस्य चतुर्णांतार्प्यंपांड्वाधीवासोष्णीषाणींद्रस्यधनुर्म्मित्रस्य बाहूत्वयायंधनुर्द्वाबाणामिषवऽआविः प्राजापत्यंपराणि लिंगोक्तानि ॥ ३७ ॥ अवेष्टामृत्युनाशनं प्राचीं पंचानां यजमानःप्रत्यस्तमासुरं मृत्योरोजोसिरुक्मोहिरण्यरूपौ मैत्रावरुणीत्रिष्टुब्यजुरन्तासोमस्यसुन्वन्प्रपर्वतस्यापीत्रिष्टुब्विष्णोस्त्रीगिलिंगोक्तानि सुन्वन्प्रजापतेन प्राजापत्यात्रिष्टुब्यजुर्मध्याअयममुष्यजूरुद्रयद्रौद्रम् ॥ ३८ ॥ इंद्रस्यलिंगोक्तानिमाते संवरणः प्राजापत्यऽऐंद्रींत्रिष्टुभमग्नये लिंगोक्तानि पृथिविमातर्भूमिर्हꣳसोवामदेवः सौरीꣳसप्रपंचपरब्रह्माभिधायिनीमतिजगतीमियच्छतमानावृर्गासिशाखेन्द्रस्य बाहूस्योनास्यासंदीक्षत्रस्याधीवासꣳस्योनाꣳसुन्वन्निषसाद शुनःशेपोवारुणीं गायत्रीमभिभूरस्यक्षायज

स्तुतिर्युवंतंपरुच्छेपऽऐंद्रीमत्याष्टिंत्र्यवसानामाद्योर्द्धर्चेऽऐंद्रापार्वतः परमेष्ठीनैमित्तिकान्याध्याद्वसिष्ठस्यार्षं लिंगोक्तदेवतानि चतुस्त्रिꣳशाद्ययोर्वैष्णववारुणीं त्रिष्टुब्देवान्दिवमाशीर्लिंगोक्तदेवताश्चतुस्त्रिꣳशद् वर्मदेवत्यापंक्तिस्त्रिष्टुब्वायज्ञस्य यज्ञदेवत्या त्रिष्टुबापवस्व सौमीं गायत्रीं नैध्रुविः कश्यपः ॥ ३३ ॥ इति० संहितायां अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अथ वाजपेयोबृहस्पतेरार्षम् इंद्रस्य च देवसवितःसावित्री त्रिष्टुप् ध्रुवसदमैंद्राणित्रीण्यपाꣳरसदेवत्यानुष्टुब्महालिंगोक्तदेवतानुष्टुप्संपृचौ यजुषीन्द्रस्य रथोवाजस्य पार्थिंव्यतिजगत्यंत्यःपादःसावित्रोऽप्स्वन्तरश्वदेवत्यानवसानापुरऽउष्णिग्वातोवातिस्रोश्वस्तुतयऽउष्णिक्त्रिष्टुब्जगत्योवाजिनोश्वाःदेवस्याहं लिंगोक्तानि वाजिनोश्वाऽएषस्य द्वे दधिक्रावावामदेव्योश्वदेवत्ये जगत्यौ शन्नोवासिष्ठोविराजंतेनोनाभानेदिष्ठोजगतीं वाजेवाजे वसिष्ठस्त्रिष्टुभमामाप्राजापत्यांवाजिनोश्वाः ॥३४॥ आपयऽआयुर्यज्ञेनप्राजापत्यानि प्रजापतेः स्वरमृतायजमानोस्मेदिशोनमः पृथिवीयमासंदीयंतासुन्वन्वाजस्य प्राजापत्यं तृचं त्रैष्टुभꣳसोमं तृचंतापसऽआद्या वैश्वदेव्यनिरुक्तानुष्टुब्द्वितीया लिंगोक्तदेवता तृतीयाग्नेयीप्रनोलिंगोक्ता गायत्री सरस्वत्यैसुन्वन्नग्निःसप्तदश

दआग्नेऽयौपरिसोमकोगायत्रीं परित्वापायुरनुष्टभंत्वामग्नेगृत्समदोजगतीम् ॥ २ ॥ पृथिव्याऽआग्नेयं। अपांपुष्करपर्ण्णꣳस्वराट्पंक्तिःशर्म्मद्वेऽअनुष्टुभौकृष्णाजिनपुष्करपर्ण्णे पुरीष्योग्निस्त्वामग्नेतृचंभारद्वाजऽआग्नेयं गायत्र[1]सीदहोतर्देवश्रवादेववातश्च त्रिष्टुभं निहोतागृत्समदःसᳲसीदस्वप्रस्कण्वोबृहतीम् ॥ ३ ॥ अपोदेवीः सिंधुद्वीपऽआपीन्यंकुसारिणीꣳ संतेत्रिष्टुप्पार्थिवोर्द्धोवायव्योर्द्धःसुजातोनुष्टुबाग्नेयीऽउदुतिष्ठविश्वमनाः पथ्याबृहतीमूर्द्ध्वःकण्वऽउपरिष्टाद्बृहतीꣳसजातस्त्रितस्त्रिष्टुभꣳस्थिरोरासभेऽयनुष्टुबुष्णिग्वाशिवोभवाजीपथ्या बृहती प्रैतुलिंगोक्तामहापंक्तिस्त्र्यवसानाग्नेगायत्र्येकपदाग्नेऽयातमग्निमाग्नेये ओषधयस्त्रिष्टुबनुष्टुभावोषधिदेवत्येअव्यस्यन्नाग्नेयोर्द्धर्चेविपाजसोत्कीलःकात्यआग्नेयीं त्रिष्टुभम् ॥ ४ ॥ आपोह्यापᳲसिंधुद्वीपस्तृचंगायत्रंमित्रउपरिष्टाद्बृहतीमैत्रीरुद्रा अनुष्टुब्रौद्रीसᳲसृष्टां द्वे सिनीवालीदेवत्येउखामादित्यामखस्य मृत्पिंडोवसवस्त्वा लिंगोक्तानि सर्वत्रादित्यैरास्नादितिरौषंकृत्वायादित्योष्णिगदितिरावटंदेवानां पंचौखानि मित्रस्यविश्वामित्रोमैत्रीं देवस्त्वा

---

[1] गायत्रीं.

मानोवाब्रह्मँस्त्वमामंत्रणानि पंच लिंगोक्तानींद्रस्य स्फ्योग्निः पृथुराग्नेयꣳस्वाहाकृता अक्षाः सवित्रालिंगोक्तदैवतम् ॥ ३९ ॥ अथ चरकसौत्रामण्षश्विनोरार्षम् अश्विभ्यां त्रीणि लिंगोक्तानि वायुः सौमी गायत्री कुवित्तृचꣳसुकीर्तिः काक्षीवतऽआद्या सौम्यनिरुक्ता त्रिष्टुब्युवमनुष्टुप्पुत्रमिवत्रिष्टुबश्विसरस्वतींद्रदेवत्येअश्विसरस्वतींद्रदेवत्ये ॥ ४० ॥ इति॰ संहितायां दशमोऽध्यायः ॥१०॥

इतिसर्वानुक्रमणिकायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अथाग्निंप्रजापतिरपश्यत् ॥ साध्यावापश्यन्त्सोग्निः-पंचचितिकः प्रथमाचितिः ॥ प्रजापतेर्द्वितीयादेवानांतृतीयेंद्राग्न्योर्विश्वकर्मणश्चतुर्थ्यर्षीणां पंचमी परमेष्ठिनोऽथ प्रतिकर्मदर्शिनो षुञ्जानोष्टौसावित्राणिसवितापश्यदाद्यातृतीयाचानुष्टुप्चतुर्थीषष्ठ्यौ जगत्यौ द्वितीयागायत्रीपंचमीत्रिष्टुबिमंनोषजुरंतागायत्र्यनवसानाऽआददेभ्रिर्हस्तेनुष्टुब्यजुरंता ॥ १ ॥ प्रतूर्त्तनाभानेदिष्टऽआश्वीमास्तारपंक्तिंषुंजाथां कुश्रिर्गार्दभीं गायत्रींषोगेषोगेशुनःशेप आजींप्रतूर्वंस्त्रिष्टुब्विराड्रूपाषजुर्गर्भोरुयजुःपृथिव्यास्त्रीण्याग्नेयान्यन्वग्निराग्नेयीं त्रिभष्टुं पुरोधसऽआगत्य मयोभुवऽआश्वीमनुष्टुभमाक्रम्यानुष्टुप् द्यौस्तेबृहत्युत्क्रामविराडुदक्रमीत्त्रिष्टुबात्वाह्वे गृत्सम-

त्रिष्टुबाग्नेयी ॥ ८ ॥ अपेतालिंगोक्तबहुदेवत्यासंज्ञानमूषदैवत्यमग्नेः सिकताश्चितः परिश्रितोयꣳसः पंचर्च्चमाग्नेयं त्रैष्टुभं विश्वामित्रश्चतुर्थ्यनुष्टुप्अयंतेनुष्टुप्त्विदैष्टकेलोकंलिंगोक्तानुष्टुप्ताऽअस्यापींद्रियमेधऽऐंद्रऽइंद्रजेतामाधुच्छंदसऐंद्रीꣳसमितंचतस्रोद्व्यग्निदेवत्याउष्णिगुपरिष्टाद्बृहत्युष्णिक्पंक्तयोमातेवो खास्तुतिस्त्रिष्टुप् ॥९॥ असुन्वंतं नैर्ऋतं तृचं त्रैष्टुभं षतेषजमानदेवत्यानमोविड्भूतिदेवत्येकपदा निवेशनऽआग्नेयीं त्रिष्टुभं विश्वावसुर्द्देवगंधर्वः सीराद्वे सीरदेवत्येबुधः सौम्योगायत्री त्रिष्टुभौशुनंचतस्रः सीतादेवत्याः कुमारहरितोद्वे त्रिष्टुभौ तृतीयापंक्तिश्चतुर्थ्यनुष्टुब्विमुच्यध्वमानडुहीगायत्री सजूर्लिंगोक्तदैवतम् ॥ १० ॥ षाऽओषधीःसप्तविꣳशतिरनुष्टुभऽओषधिस्तुतिमाथर्वणोभिषग्मुंचंतुबंधुर्द्वादशानारभ्याधीताःमामाहिरण्यगर्भः कार्यींत्रिष्टुभमभ्यावर्त्तस्वोष्णिगाग्नेयी अग्नेषद्गायत्रीषंत्रिष्टुबग्नेतवपावकोग्निराग्नेयꣳषडृचंप्रथमेविष्टारपंक्तिस्तिस्रःसतोबृहत्यऽउपरिष्टाज्ज्योतिः षष्ठ्याप्यायस्वगोतमः सौम्योगायत्री त्रिष्टुबुष्णिहः आतेवत्सारस्तुभ्यंताद्वेविरूपस्तिस्रो गायत्र्यऽआग्नेय्यः ॥११॥ इति० संहितायां द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ मयिककुबाग्नेयीब्रह्मादित्यदेवत्यात्रिष्टुप्हिरण्यगर्भः

सावित्री बृहत्युत्थायपूर्वोर्द्धर्चऔषऽउत्तरोमैत्रः ॥ ५ ॥ आकूति लिंगोक्तान्यौद्गृभणानि मास्वौख्यौगायत्री त्रिष्टुभावग्निश्च पादाआग्नेयोद्रवन्नः सोमाहुतिराग्नेयीं गायत्रीं परस्याविरूपऽआंगिरसः परमास्याऽआरुणिरनुष्टुभं षदग्नेद्वेजमदग्निःअहरहर्नाभानेदिष्ठास्त्रिष्टुभौ षाःसेनाऽअनुष्टुभः सर्वाऽआग्नेय्यौत्योपरिष्टाद्बृहती ॥ ६ ॥ इति० संहितायां एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ दृशानोवत्सप्री त्रिष्टुभꣳरौक्मीन्नक्तोषासा कुत्सऽआग्नेयीं विश्वाश्यावाश्वःसावित्रीं जगतीꣳसुपर्ण्णः कृतिश्चतुरवसानागारुत्मती विषघ्नी विष्णोर्लिंगोक्तान्यक्रंदद्वत्सप्रीराग्नेयीं त्रिष्टुभमग्नऽऊर्ध्वबृहत्यग्ने महाबृहती पुनर्गायत्र्यावात्वाध्रुवोऽनुष्टुभमुदुत्तमꣳशुनःशेपोवारुणींत्रिष्टुभमग्नेत्रितऽआग्नेयीꣳहꣳसऽउक्ताजगतीह षजुरन्तांतेबृहद्यजुःसीदत्वमाग्नेयीं त्रिष्टुभमंतरग्नेनुष्टुभौ ॥ ७ ॥ दिवस्पर्याग्नेयंत्रैष्टुभंद्वादशर्च्चं वत्सप्रीर्भालंदनः समिधाग्निं विरूपाक्षऽआंगिरसऽआग्नेयं गायत्रीमुदुत्वातापसोनुष्टुभं प्रेदनुष्टुप्प्रप्रायमग्नेयीं वसिष्ठस्य त्रिष्टुभमापोदेवीराप्यप्स्वग्ने विरूपऽआग्नेयींगायत्रींगर्भोऽअसितिस्त्रोऽनुष्टुभोबोधामे दीर्घतमास्त्रिष्टुभꣳसबोधिसोमाहुतिराग्नेयीं षजुरंतां गायत्रीं षजुर्वैश्वकर्म्मणं पुनस्त्वा-

न्यस्तासां प्रथमाविराड्वतस्त्रस्त्रिष्टुभो यजुरंताः शुक्रश्चर्तव्यꣳसजूःपंच विश्वेषां देवानामार्षं ता एव देवताः प्राणं मे पंच वायव्याज्ञ्यपः पंचायानि मूर्द्धावय एकोनविꣳशतिर्लिंगोक्तदैवतानि ॥ १५ ॥ अथतृतीयेंद्राग्नीअनुष्टुप् पूर्वोर्द्धर्च्चऐंद्राग्नऽउत्तरः स्वयमातृणादैवतोविश्वकर्मावायव्यꣳराज्ञ्यसि पंचदिग्दैवत्यानिविश्वकर्मावायव्यं नभश्चैषश्चर्तव्येआयुर्मे दश लिंगोक्तदैवतानि माच्छंदश्चषट्त्रिꣳशन्मूर्द्धानुष्टुब्यंत्रीपरोष्णिक्चतुर्दशयजूꣳषि प्राणदैवत्यानि ॥ १६ ॥ अथचतुर्थ्याशुरष्टादशाग्नेर्दशैकया सप्तदश सर्व्वाणि लिंगोक्तदैवतानि सहश्चर्तव्यम् ॥ १७ ॥ इति० संहितायां चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अथ पंचमी अग्नेजातानाग्नेय्यौत्रिष्टुभौषोडशीश्चतुश्चत्वारिꣳशल्लिंगोक्ते अग्नेस्त्रिष्टुप्एवश्चत्वारिꣳशद्रश्मिनैकोत्रिꣳशद्राज्ञ्यसि पंचायंपुरः पंचैतानि सर्वाणि लिंगोक्तदैवतानि ॥१८॥ अग्निर्मूर्द्धाग्नेयोनुवाकः प्रथमस्तृचोगायत्रोद्वितीयस्त्रैष्टुभोभुवंस्तृतीयोजागतोऽयमिहचतुर्थआनुष्टुभः सखायःसं पंचमःप्रगाथएनावस्तत्रपूर्वा बृहती सतोबृहत्युत्तराताभ्यां तिस्रोबृहत्यः संपादिताः षष्ठऔष्णिहोग्नेवाजस्य गोतमःसप्तमः पुनः ककुभः प्रगाथोभद्रोनस्तत्रपूर्वाककुप्सतोबृहत्युत्तराताभ्यां तिस्रः ककुभः संपादिता-

कार्यींत्रिष्टुभन्द्रप्सोदेवश्रवाऽआदित्योनमोस्तुसार्प्यंतृचमानुष्टुभंकृणुष्वपंचप्रतिसराराक्षोघ्नादेवानामार्षꣳ
सर्वास्त्रिष्टुभऽआग्नेयीर्वामदेवश्चापश्यदग्नेष्ट्वायजुराग्नेयमिंद्रस्यैंद्रंभुवस्त्रिशिराऽआग्नेयींत्रिष्टुभम्
॥ १२ ॥ ध्रुवास्यूर्ध्वबृहतीप्रजापतिरनुष्टुप्भूरासिप्रस्तारपंक्तिरासाꣳस्वयमातृणादेवताविश्वस्माइत्येतस्य
च यजुषः कांडात्कांडादानुष्टुभंद्व्यृचमग्निनादृष्टंदूर्वेष्टकादैवतं यास्तऽआग्नेयं द्व्यृचमानुष्टुभमिन्द्राग्निभ्यां
दृष्टं विराडयंलोकःस्वराडसौलोकः प्रजापतिष्ट्वाविश्वज्योतिषं मधुश्चर्तुदैवतमषाढासिसवितापश्यद्देवावापश्यन्निष्टकादैवतम्
॥ १३ ॥ मधुवातावैश्वदेवंतृचंगायत्रंगोतमोपांगंभन्पङ्क्तिस्त्रीन्त्समुद्रांस्त्रिष्टुप्कौम्यं
द्व्यृचं ध्रुवासित्रिष्टुबिषेबृहत्यौरवंद्व्यृचमग्नेयुक्ष्वाग्नेयंद्व्यृचं गायत्रमाद्यायां भरद्वाजोद्वितीयस्यां
विरूपः सम्यक्त्रिष्टुब्लिंगोक्तदेवताऋचेत्वाबृहत्यग्निर्ज्योतिषोष्णिगादित्यंगर्भं पंचर्च्चमाग्नेयं त्रैष्टुभमिमंमापंचर्च्चमाग्नेयं
त्रैष्टुभमेवद्वेद्वेचांतेयजुषीत्वंयविष्ठोशनाः काव्यआग्नेयीमनिरुक्तांगायत्रीमपांत्वाविꣳशतिरिष्टकान्ययंपुरःपंचाशत्प्राणभृद्देवत्यानि
लोकंताऽइंद्रं तिस्रः प्रतीकोक्ताः एवꣳसर्वत्र
॥ १४ ॥ इति० संहितायां त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ अथ द्वितीया चितिः ॥ ध्रुवक्षितिः पंचाश्वि-

अष्टमः पांक्तोग्निंतंपद्पांक्तोनवमोग्नेतमग्निꣳहोतारमतिछंदात्र्यवसानाग्नेत्वंद्वैपदस्तृचः ॥ १९ ॥ अयमग्निर्विरूपोबोधिबुधगविष्ठिरोजनस्यसुतम्भरः सखाय इषꣳसꣳसमित्संवननस्त्वांप्रस्कण्व एनावो वसिष्ठोऽग्नेवाजस्यगोतमोभद्रोनः सौभरिरग्निं तं कुमारवृषौ येनाष्टावाग्नेय्यः षट्त्रिष्टुभो द्वे अनुष्टुभौ तद्श्वर्त्तंऽव्यंपरमेष्ठीसौरं प्रोथद्श्वोवसिष्ठस्त्रिष्टुभमाग्नेयीमायोर्द्वेस्वयमातृणदैवत्ये सहस्रस्यपंचाग्नेयानि ॥ २० ॥ इति० संहितायां पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ रौद्रोऽध्यायः परमेष्ठिन आर्षं देवानां वा प्रजापतेर्वाऽद्योनुवाकः षोडशर्च्चं एकरुद्रदेवत्यः प्रथमागायत्रीतिस्रोऽनुष्टुभस्तिस्रःपङ्क्तयः सप्तानुष्टुभोद्वेजगत्यौ मानोद्वेकुत्सः ॥ २१ ॥ अंत्यानुवाकेसप्तैकरुद्रस्तुतिः आद्योपरिष्टाद्बृहती द्वितीया जगती कुत्सस्य तृतीयानुष्टुब्द्वे त्रिष्टुभौ द्वे अनुष्टुभावसंख्याता बहुरुद्रदेवत्यादशानुष्टुभोमंत्राऽअवतानसंज्ञकास्ततोंऽत्यानित्रीणियजूꣳषि बहुरुद्रदेवत्यानि प्रत्यवरोहसंज्ञकामंत्राः ॥२२॥ मध्ये सर्वाणि षजूꣳषिहिरण्यबाहवइति तिस्रोऽशीतयोरुद्राणां तेषामुभयतोनमस्कारा अन्येन्यतरतोनमस्कारा अपरेजातानामरुद्राः सभाभ्यइत्यादयो नमोवःकिरिकेभ्यइत्यग्निवायुसूर्यहृदयभूताः पंचव्याहृतयोबहु-

रुद्रदेवत्याः ॥ २३ ॥ इति० संहितायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ अश्मन्मारुतमश्मँस्ते श्मामरुषाशीरूर्ध्वंद्विष्मऽआभिचारिकमिमामऽआग्नेयमृतवोबृहतीपंक्तिर्वा समुद्रस्य द्वे गायत्र्यावुपज्मं जगती त्रिष्टुब्वाऽपामिदं बृहत्यग्नेपावकवसूयवः सनोमेधातिथिःपरेतेआग्नेय्यौ गायत्र्यौ पावकया जगतीं भरद्वाजो नमस्ते बृहतीमाग्नेयीमृषिसुता लोपामुद्रा ॥ २४ ॥ नृषदे पंचाग्नेयानि ये देवा जगत्यौ प्राणदेवत्ये प्राणदा बृहतीपंक्तिर्वाऽऽग्नेय्याग्निस्तिग्मेनाग्नेयीं गायत्रीं भरद्वाजोयऽइमा वैश्वकर्म्मणीस्त्रिष्टुभोविश्वकर्माभौवनः ॥२५॥ आशुरैन्द्रीर्द्वादश त्रिष्टुभोऽप्रतिरथोवसृष्टानुष्टुबिषुदेवत्याप्रेतयोद्धृन्त्स्तौत्यनुष्टुबसौयामारुतीत्रिष्टुब्यत्रलिंगोक्तदेवता पंक्तिर्मर्म्माणि लिंगोक्तैवात्रिष्टुबुदेनंतिस्रोनुष्टुभऽआद्याग्नेयीद्वितीयैंद्री तृतीया लिंगोक्तदेवता पंचदिशः पंचयज्ञाग्निसाधनवादिन्यऽआद्येद्वे त्रिष्टुभौ तृतीया पंक्तिर्बृहती वा चतुर्थीबृहत्येवान्त्यात्रिष्टुब्विमानो द्वे आदित्यदेवत्येऽआद्या विश्वावसोर्द्वितीयाप्रतिरथस्यदेवहूर्विधृतिरनुष्टुब्यज्ञदेवत्या वाजस्यैंद्र्यनुष्टुबुद्ग्राभमैंद्राग्न्यनुष्टुबेव ॥२६॥ क्रमध्वंपंचाग्नेय्यऽआद्यानुष्टुप्ततास्त्रिष्टुप्ततोबृहतीपिपीलिकमध्या ततोनुष्टुप्त्रिष्टुबंत्या अग्नेसहस्राक्षविराडाग्नेयीसुप-

ग्द्वितीयागायत्री ॥ ३० ॥ षदाकूतादष्टर्चमाग्नेयम् विश्वकर्म्मणस्तृतीया दैवीवाद्याजगती तिस्रस्त्रिष्टुभश्चतस्रोनुष्टुभोग्निरस्म्यश्यद्वैतवादिनीं त्रिष्टुभं देवश्रवादेववातश्च भारतावृचोयजुर्षेअग्नेयोनुष्टुबाग्नेयी ॥ ३१ ॥ वार्त्रहत्याय सप्तर्च्चमिन्द्रोऽपश्यत् । आद्ये द्वे वार्त्रघ्न्यौगायत्रीत्रिष्टुभौ विश्वामित्रस्य चविनोऽनुष्टुप्मृगोनत्रिष्टुप्प्रथमाꣳशासोभारद्वाजोद्वितीयांजयऽऐंद्रोद्वैश्वानर्यौगायत्रीत्रिष्टुभौ पृष्ठोदिविकुत्सस्य चाश्यामद्वेत्रिष्टुभावाग्नेय्यौ कामवत्यावश्यामभरद्वाजस्य च वयंते कात्यस्योत्कीलस्य च धामच्छदनुष्टुब्वैश्वदेवी ॥ ३२ ॥ इति० संहितायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ अथ सौत्रामणी प्रजापतेरार्षम् अश्विनोः सरस्वत्याश्च स्वाद्वींत्वानुष्टुप्सुरासोमदेवत्या सोमोसि चत्वारि सौराणि परितोभारद्वाजः सौमीं बृहतीं वायोस्तृचोगायत्रः सौम्यऽआभूतेर्ब्रह्मक्षत्रं त्रिष्टुप्सुरासोमदेवत्या नानाहि जगती सुरासोमदेवत्या तेजोसि पयोदेवत्यान्योजोसि सुरादेवत्यानि षद्व्याघ्रꣳहैमवर्च्चैरनुष्टुब्विषूचिकास्तुतिर्षदापिपेषाग्नेयी बृहती सम्पृचस्थपयोग्रहाः विप्रचस्थ सुराग्रहाः देवाषज्ञंब्राह्मणानुवाको विꣳशतिरनुष्टुभःसोमसंपत् ॥ ३३ ॥ सुरावंतंचतुर्ऋचंत्रैष्टुभं अश्विसरस्वतींद्रदेवत्यंपितृभ्यः सप्त पित्र्याणि

पर्णोद्वेपंक्तित्रिष्टुभौताꣳसवितुःसावित्रीं त्रिष्टुभं पुरस्ताज्ज्योतिषंकण्वोददर्श विधेमाग्नेयीं गृत्समदस्त्रिष्टुभमस्यास्त्रिस्थानाग्निर्देवता प्रेद्धोविराडाग्नेयी वसिष्ठस्य चित्तिं वैश्वकर्मण्यतिजगती सप्तऽआग्नेयी त्रिष्टुप्सप्तऽऋषीणाम् ॥ २७ ॥ शुक्रज्योतिः षण्मारुत्यऽआद्या चतुर्थीचोष्णिग्द्वितीयातृतीयाचगायत्री पंचमीजगती षष्ठीगायत्र्युष्णिग्वाइन्द्रंदैवीर्मारुतमिमंत्रयोदशर्च्चऽआग्नेयस्त्रैष्टुभोऽनुवाको यज्ञस्तुतिर्घृतस्तुतिर्वावसोर्द्धाराभिवादिनी वा घृतंमिमिक्षेगृत्समदः समुद्राद्वामदेवश्चत्वारिशृङ्गायज्ञपुरुषदेवत्यऽऋषभोमंत्रः ॥ २८ ॥ इति० संहितायां सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ वाजश्चदेवानामार्षम् एतैर्यजुर्भिर्यजमानोग्नेः कामान्याचते वाजप्रसवीयꣳसप्तर्चं विश्वेत्रैष्टुभं वैश्वदेवं लुशोधानाकः वाजोनस्तिस्रोन्नदेवत्या आद्यानुष्टुब्द्वे त्रिष्टुभौ संमाविराजावाग्नेय्यौ सरस्वत्यै लिंगोक्तदैवतम् ॥ २९ ॥ ऋताषाङ्गन्धर्वाप्सरसः सनः प्राजापत्या प्रस्तारपंक्तिः समुद्रोसि वायव्यानि त्रीणि रुचमाग्नेय्यनुष्टुप्त्वा वारुणीं त्रिष्टुभꣳशुनःशेपः स्वर्णाग्नेयानि पंचाग्निंयुनज्म्याग्नेय्यस्तिस्रऽआद्येद्वे त्रिष्टुभौ पंक्तिस्तृतीयादिवोद्वेआग्नेय्यौ परौष्णिङ्महापदपंक्तीऽइष्टोयज्ञोद्धृचं यजमानाग्निदैवत्यं गालवऽआद्योष्णि-

भौंत्याः प्रतिक्षत्रे वैश्वदेवं त्रयादेवा दैवीपंक्तिस्त्र्यवसाना प्रथमाद्वितीयैर्वैश्वदेवमाशीर्लिंगं लोमान्यनुष्टुब्लिंगोक्तदेवता ॥ ३६ ॥ यद्देवास्तिस्रोऽग्निवायुसूर्यदेवत्याऽअनुष्टुभः कूष्माण्डीर्यद्ग्रामे लिंगोक्तदेवतꣳसमुद्रेतेद्विपदा विराडापी द्रुपदादिवानुष्टुबाप्युद्वयꣳसौर्य्यनुष्टुप्प्रस्कण्वस्यापोऽअद्याग्नेयी पंक्तिरेधोसिसमिद्देवत्ये यजुषी समाववर्त्यनिरुक्तागायत्री वैश्वानरज्योतिर्यजुरभ्याद्धाम्याग्नेयं तृचमानुष्टुभमाश्वतराश्विरꣳशुनासौर्य्यनुष्टुप्सिंचंतिपरिसौर्यैन्द्रीचानुष्टुब्धानावंतमैंद्रीगायत्री विश्वामित्रस्य च बृहदिंद्राय बृहती नृमेधपुरुषमेधयोरध्वर्योगायत्री ॥ ३७ ॥ योभूतानामात्मप्रवादापंक्तिर्नारायणीयाकौण्डिन्यस्यप्राणपामे द्वे अनुष्टुबुपरिष्टाद्बृहत्यौ लिंगोक्तदेवते समिद्धऽइंद्रऽएकादशाप्रीस्त्रिष्टुभऽआंगिरसऽइध्मस्तनूनपान्नराशꣳ सऽइंडोबर्हिर्द्वारऽउषासानक्ता दैव्याहोतारा तिस्रोदेवीस्त्वष्टा वनस्पतिः स्वाहाकृतयऽइत्येताऽआप्रीदेवताऽआयातु सप्तत्रिष्टुभऐंद्र्यऽआमन्द्रैर्बृहत्यायातु वामदेवस्त्रातारं गर्ग्गऽआमन्द्रैर्विश्वामित्रऽएवेद्वसिष्ठः ॥ ३८ ॥ अथहोत्रंत्रिपशोः समिद्धोऽअग्निराप्रीर्द्वादशविदर्भिराश्विसरस्वतीन्द्रदेवत्या अनुष्टुभोश्विनाहविस्तिस्रोनुष्टुभऽएकैकाश्विसरस्वतींद्र-

पुनन्तुमा नवर्चं पावमानमाद्येद्वे पित्र्येअनुष्टुभौ प्रजापतिस्तृतीयां वैखानसऽआग्नेयीं गायत्रीं चतुर्थीलिंगोक्तदेवतानुष्टुप्पंचम्याग्नेयीगायत्री षष्ठ्याग्नेयीब्राह्मी च गायत्री ब्राह्मस्तृतीयःपादःसौमी[१]सावित्र्यष्टमी नवमीत्रिष्टुब्वैश्वदेवी येसमानाऽअनुष्टुभौपित्र्याद्या द्वितीया यजमानाशीर्द्वेस्तृतीत्रिष्टुब्देवपानपितृपाणौपंथानौब्रवीतीदꣳहविस्त्र्यवसानाष्टिर्यजमानाशीः ॥ ३४ ॥ उदीरतांत्रयोदशर्चंपैत्र्यं त्रैष्टुभꣳशंखएकादशी तु जगत्याच्याजानुदशर्चोंनुवाकोनवपित्र्या दशम्यैंद्रीगायत्री तृतीयाचतुर्थीनवम्योऽनुष्टुभस्त्रिष्टुभऽइतराः सोमोराजाष्टर्चमश्विसरस्वतीन्द्राऽ अपश्यन्नद्यास्तिस्रोमहाबृहत्यऽउपान्त्याचचतुर्थ्यन्ते अतिजगत्यौ शेषेअतिशक्वर्यौत्र्यवसाने सीसेनतंत्रमश्विसरस्वतींद्रदेवत्याः षोडशजगत्यः ॥ ३५ ॥ इति० संहितायां एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ क्षत्रस्ययोनिर्द्विपदागायत्रीआसन्दीदेवताकामात्वाकृष्णाजिनं मृत्योरुक्मावश्विनोर्भैषज्येनलिंगोक्तदेवतानि त्रीणि कोसिप्राजापत्यागायत्री शिरोमेपंचर्चमिन्द्रशरीरावयवदेवताकं तृतीयागायत्र्यंत्यामहापंक्तिस्त्र्यवसानानुष्टु-

---

[१] सप्तमी ।

द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॐअथाश्वमेधश्चतुरोऽध्यायान्प्रजापतिरपश्यत् तेजोसिसौवर्णं निष्कमिमामगृभ्णन्संवत्सरो यज्ञपुरुषस्त्रिष्टुभमभिधालिंगोक्तानि षोऽअर्वन्तंगायत्र्यर्द्धेंनाश्वस्तुतिः परोर्द्धेंलिंगोक्ताऽग्नयेलिंगोक्तान्येव हिंकारायेत्यश्वस्यैकोन्नपंचाशच्चेष्टितानि हिरण्ण्यपाणिंपंचर्चꣳसावित्रं गायत्रमाद्यां मेधातिथिरग्निꣳस्तोमेनाग्नेयंतृचंगायत्रꣳसुतंभरोविश्वामित्रोविरूपोयथासंख्यमजीजनोहिपावमानींकृतिंपिपीलिकमध्यामनुष्टुभं त्र्यरुणत्रसद्दस्यूर्विंभूरश्वदैवतं देवादैवामिहरातिराग्नेयानि चत्वारि कायौदृभणानिलिंगोक्तान्याब्रह्मलिंगोक्तान्येवाध्यायात् ॥ १ ॥ इति० संहितायां द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ प्रजापतये प्राजापत्यम् षस्ते देवं षः प्राणतस्त्रिष्टुप्कायी हिरण्ण्यगर्भस्य षुञ्जन्तिमधुच्छन्दाआदित्यदेवत्यांगायत्रीं षुंजंत्यस्याश्वस्तुतिर्षद्वातोबृहतीमौ वसवस्त्वालिंगोक्तानिलाजीं ३ नश्वदेवत्यंकःस्विच्चतस्रोऽनुष्टुभःप्रश्नप्रतिप्रश्नभूताब्रह्मोद्ये होतुर्ब्रह्मणश्चवायुष्ट्वा लिंगोक्तानि सꣳशितस्तिस्रोश्वदेवत्याअनुष्टुब्विराड्त्रिष्टुभोऽग्निः पशुराश्वानित्रीण्ण्यंबेऽनुष्टुबश्वस्तुतिर्गणानांत्वाचत्वारिलिंगोक्तानि ॥ २ ॥ उत्सक्थ्यागायत्र्याश्री षेकादशर्चमानुष्टुभं द्वितीयातूपरिष्टाद्बृहत्यध्वर्य्वादीनां

देवत्याःयइंद्रं[1]सवितृवरुणदेवत्यास्तिस्रोऽनुष्टुभोऽश्विनागोभिस्तिस्रोनुष्टुभो युवंपुत्रमिवानुष्टुप्त्रिष्टुभौयस्मिन्नश्वासऽआग्नेरुषौ जगतीत्रिष्टुभावश्विनातेजसैकादशार्चꣳशास्त्रंगोमद्धृत्समदस्तृचमाश्विनं गायत्रं पावकानो मधुच्छंदाः सारस्वतमिंद्रायाह्यैंद्रंमधुच्छंदाएवानुक्तमानुष्टुभमाश्विसरस्वतींद्रदेवत्यम् ॥ ३९ ॥ इति० संहितायां विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ इमंमे गायत्रीत्रिष्टुभौवारुण्यौशुनःशेपस्त्वन्नस्त्रिष्टुभावावारुण्यौ वामदेवो महीमूषुत्रिष्टुबादित्या सुत्रामाणंगयः प्लातः सुनावन्नौस्वर्ग्यागायत्र्यानोमैत्रावरुणींगायत्रींविश्वामित्रः प्रबाहवावासिष्ठस्त्रिष्टुभꣳसमिद्धोऽअग्निरेकादशाप्रमानुष्टुभꣳस्वस्त्यात्रेयस्यार्षं वयोधाइंद्रोदेवता वसंतेनऽऋतुना षडचामानुष्टुभंलिंगोक्तदेवतꣳहोतायक्षद्द्वादशाप्रीः प्रैषाअश्विसरस्वतींद्रदेवत्या अश्विनौछागस्यसप्तलिंगोक्तदेवताःप्रैषाः वनस्पतिमभियूपोऽग्निꣳस्विष्ट[2]कृदग्निर्देवंबर्हिरेकादशानुयाजप्रैषा अश्विसरस्वतीन्द्रदेवत्याऽअग्निमद्यसूक्तवाकप्रैषोलिंगोक्तदेवतोलिंगोक्तदेवतः ॥ ४० ॥ इति० संहितायां एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ इति सर्वानुक्रमणिकायां

---

[1] इंद्र. [2] तस्विष्टꣳकृ.

भौवनो वा ॥ ५ ॥ इति० संहितायां पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ अग्निश्चसप्तलिंगोक्तानिप्रियोदेवानां लौगाक्षिरनुष्टुभमनवसानां बृहस्पतेगृत्समदोब्राह्मींत्रिष्टुभमिंद्रगोमन्नैंद्यौगायत्र्यौरम्याक्षिर्ऋतावानं प्रादुराक्षिर्वैश्वानरीयांवैश्वानरस्य त्रिष्टुभं कुत्सोग्निर्ऋषिराग्नेयीं गायत्रीं वसिष्ठभरद्वाजौमहाँ२ ऽइंद्रो माहेंद्रींवसिष्ठस्तंव ऐंद्रींपथ्याबृहतींनोधागोतमोषद्वाहिष्ठंवसूयवआग्नेयीमनुष्टुभमेहिभरद्वाजोगायत्री मृतवस्तेबृहतीत्युपह्वरेवत्सो गायत्रीं ॥ ६ ॥ उच्चाते गायत्रं तृचꣳसौम्यमामहीयवोनुवीरैर्मुद्गलो यज्ञपुरुषस्त्रिष्टुभमग्नेपत्नीर्मेधातिथिराग्नेयीं गायत्रीमभिषज्ञंतृचमृतुदैवतं मेधातिथिस्तवायमैंद्रीत्रिष्टुभंविश्वामित्रोऽमेवनोजगतींगृत्समदःस्वादिष्ठया मधुच्छंदाः सौम्यावनुक्तानांगायत्रम् ॥ ७ ॥ इति० संहितायां षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ समास्त्वाग्निकोध्यायः प्रजापतेरार्षꣳसामिधेन्यो नवाग्नेरुषस्त्रिष्टुभोऽग्निनादृष्टाऽअग्निर्ऋषिः कर्मांगभूतमग्निꣳस्तौत्यूर्ध्वाद्वादशार्द्धमाप्रियमौष्णिहं विषमपदं प्राजापत्यमाग्नेयमग्निरपश्यदग्निर्हिप्रजापतित्वेन संस्तूयते तेन प्राजापत्यम् ॥ ८ ॥ पीवोऽअन्ना द्वे वायव्ये त्रिष्टुभौवसिष्ठऽआपोहद्वे प्राजापत्ये हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः प्रयाभिर्द्वे वायव्ये वसिष्ठोनियुत्वान्वा-

कुमार्य्यादिभिरश्लीलभाषणं ताऽएवदेवताः दधिक्राव्णोदधिक्रावावामदेव्यः सुरभिमतीमनुष्टुभमाश्वींगायत्रीꣳषडृचमाश्वमुष्णिगाद्याश्चतस्रोनुष्टुभोंऽत्यात्रिष्टुप्कस्त्वाषडृचमाश्वमाद्यागायत्रीपंचानुष्टुभः कःस्विदष्टादशर्च्चं ब्रह्मोद्यꣳहोत्रादीनां प्रश्नप्रतिप्रश्नभूतमाद्याश्चतस्रोनुष्टुभः कास्विदाद्याश्चतस्रोनुष्टुभः कास्विदाद्याश्चतस्रश्चांत्यादशत्रिष्टुभः सुभूरनुष्टुब्लिंगोक्तदेवताहोतायक्षत्प्राजापत्यः प्रैषप्रजापतेर्हिरण्यगर्भः प्राजापत्यांत्रैष्टुभम् ॥ ३ ॥ इति॰ संहितायां त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ अश्वस्तूपर इत्यादयः पशवोऽध्यायेनोक्ता देवतावापर्य्यग्यास्तथारोहितादयोगुणयुक्ताऽआरण्याश्च कपिंजलादयऽआध्यायात् शादंदद्भिरित्यादित्वगित्येतदंतं द्रव्यदैवतमुक्तम् अश्वस्तूपरोब्राह्मणोऽध्यायः॥४॥ इति॰ संहितायां चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ शादंदद्भिस्त्वचांतश्चजुंबकायवारुणीं द्विपदां मुंडिभ ओदन्यएषा चाघनाशन्यंतर्ज्जले यस्येमे कारुषौत्रिष्टुभौ हिरण्यगर्भःप्राजापत्यऽआनोदशर्च्चं जागतं वैश्वदेवं गोतमःस्वस्तिनो विराट्स्थाना भद्रंकर्णेभिस्तृचं त्रैष्टुभं मानोश्वस्तोमीयंदीर्घतमास्त्रैष्टुभंद्वाविꣳशत्यृचमश्वस्तुतिस्तृतीयाषष्ठ्यौ जगत्याविमानुद्वैपदं वैश्वदेवं तृचं भौवनआप्त्यो वा साधन-

पायुर्भारद्वाजः संग्रामांगान्यृक्षोस्तौषीत्सन्नाहंकार्मुकं गुणमार्त्नींतूणं जगत्यर्द्धेन सारथिमर्द्धेन रश्मीन् हरीन् रथगोपायितॄन् जगत्यालिंगोक्तदेवता द्वाभ्यां त्रिष्टुबनुष्टुब्भ्यामिषुमनुष्टुभाकशां ततोहस्तघ्नतं ततस्तृचौ रथदुन्दुभिदेवत्यावैन्द्रोर्द्धर्चोन्त्यः सर्वास्त्रिष्टुभोऽनुक्ता आग्नेय्यः कृष्णग्रीव इत्याद्या एकादशिन्योर्द्वयोः पशुदेवता अग्नये गायत्रायेति दश हविषोवेष्टेर्देवता ॥ १२ ॥ इति० संहितायां एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ देवसवितर्द्वावध्यायौ पुरुषमेधोनारायणः पुरुषोददर्श विश्वानिदेवगायत्रीꣳसावित्रीꣳइयावाश्वोविभक्तारंमेधातिथिर्ब्रह्मणेब्राह्मणमिति द्वे कंडिके तपसेऽनुवाकश्च ब्राह्मणम् ॥ १३ ॥ इति० संहितायां त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ सहस्रशीर्षाषोडशर्च्चमानुष्टुभं त्रिष्टुबंत्यंपुरुषोजगद्बीजमन्त्रदेवताद्भ्यः षडृचउत्तरनारायणोमंत्र आद्यास्तिस्रास्त्रिष्टुभौद्वे अनुष्टुभावंत्यात्रिष्टुप् ॥ १४ ॥ इति० संहितायां एकात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ तदेवसर्वमेधोऽध्याय आत्मदैवतः सप्तमेऽहनि सर्वहोमे विनियुक्तः सर्वमेधं ब्रह्म स्वयंभ्वैक्षत तदीयं मंत्रगणं प्रवायुमच्छेत्येतस्मादाद्येद्वे अनुष्टुभौ नतस्य द्विपदागायत्री हिरण्यगर्भश्चतस्रोमामाहिꣳसीद्यस्मान्नद्वे एताः प्रतीकचोदिता ब्रह्मयज्ञेऽ-

यव्याः षड्वायोशुक्रोऽनुष्टुबेकया च त्रिष्टुबंत्यागायत्र्यो नियुत्वान्वायोषेगृत्समदोवायोशुक्रः पुरुमीढाजमीढौ तवद्वायोव्यश्वऽआङ्गिरसोभित्वा वसिष्ठऐंद्रंप्रगाथं प्रथमाबृहती द्वितीयासतोबृहती त्वामिदेवꣳशंयुर्बार्हस्पत्यः कयानऐंद्रं तृचं गायत्रं वामदेवोंऽत्यातु पादनिचृद्यज्ञायज्ञावऽऊर्जोंनपातꣳशंयुः पाहिनोगर्भः प्रागाथएतं तृचं प्रागाथमाग्नेयंद्वेबृहत्यौ तृतीयासतोबृहती संवत्सरोऽस्याग्नेयम् ॥ ९ ॥ इति० संहितायां सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ इन्द्रमिडः सौत्रामणिकोऽध्यायः एकादशप्रयाजप्रैषाऐंद्रा आप्रीदेवत्या आद्येऽनुवाके देवंबर्हिरनुयाजप्रैषाऐंद्राएकदशैवाग्निमद्यैन्द्रः सूक्तवाकप्रैषस्त्वामद्य प्रतीक उभयत्रापि समिधानं महद्वायोधस आप्रिय एकादश प्रयाजप्रैरवास्तथैव देवंबर्हिरनुयाजप्रैरवाऽअग्निमद्यवायोधसः सूक्तवाकप्रैषः ॥ १० ॥ इति० संहितायां अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ समिद्धोऽअञ्जन्नाश्वमेधिकोऽध्याय आद्या आप्रीस्त्रिष्टुभएकादशाश्वस्तुतिर्बृहदुक्थोवामदेव्योददर्शाश्वोवासामुद्रिर्ऋर्षदक्रंदस्त्रयोदशाश्वस्तुतिस्त्रिष्टुभोभार्गवोजमदग्निर्ददर्शदीर्घतमाश्च समिद्धोऽअद्यद्वादशाप्रीस्त्रिष्टुभोजमदग्निः ॥ ११ ॥ केतुं कृण्वन्नाग्नेयीमनिरुक्तां गायत्रीं मधुच्छन्दाः जीमूतस्येव

ध्येयाः सर्वत्रैवमेषोहचतस्रास्त्रिष्टुभ आपोहषाश्चित्प्रतीकचोदिते ॥१५॥ वेगस्तत्पञ्च त्रिष्टुभः सदसस्पतिं तृचेन मेधाकामो मेधां याचते प्रथमा गायत्री लिंगोक्तदेवता द्वितीयाग्नेय्यनुष्टुप्तृतीयालिंगोक्तदेवतानुष्टुबिदंमे मांत्रवर्णिक्यनुष्टुबे तयादेवेभ्यःश्रीकामोयाचते श्रियम् ॥ १६ ॥ इति० संहितायां द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२॥ अस्याजरासः सप्तदशाग्निष्टुत्याग्निष्टोमिके प्रथमेऽहनि पुरोरुच्चआग्नेय्यऽआद्ये द्वे ऐंद्रवायवस्यास्याजरासोवत्सप्रीर्हरयोधूमकेतवो विरूपोषजमानो द्वे मैत्रावरुणस्य षजमानो गोतमोद्वे विरूपे शुक्रस्य कुत्सोयमिहमंथिनोवैश्वदेवग्रहग्रहणे त्रीणिशता विश्वामित्रऐंद्राग्नस्याग्निर्वृत्राणि भरद्वाजो वैश्वदेवस्य विश्वेभिः सोम्यंमेधातिथिरायन्मरुत्वतीययोर्द्वे आयत्पराशरः शाक्त्योऽग्नेशर्द्धात्रिदुहिताविश्ववारा त्वाꣳहि भरद्वाजस्त्वे अग्नेद्वे बृहत्यावादित्यस्य त्वेऽअग्ने वसिष्ठः श्रुधिप्रस्कण्व आदित्यग्रहग्रहणे विश्वेषामदितिर्वामदेवो गोतमो महोअग्नेः सावित्रस्य ऌशोधानाकोऽनुक्तंगयात्रं त्रैष्टुभम् ॥ १७ ॥ इन्द्रस्तुत्युक्थ्येद्वितीयेऽहनि ऐन्द्र्यःपुरोरुचो द्वादशप्रतीकचोदिते च द्वे तिस्रश्चापश्चिद्वसिष्ठो गावऽउपपुरुमीढाजमीढौ षदद्य वसिष्ठऽआसुते सुनीतिरातिष्ठतं विश्वामित्रः प्रवः

सुचीकोबृहन्नित्रिशोकऽइंद्रेहि मधुच्छन्दाऽइन्द्रोवृत्रं विश्वामित्रः कुतस्त्वमगस्त्यऽआतद्धौरीवीतिः शाक्त्यऽइमान्ते कुत्सो जगतीमनुक्तं गायत्रं त्रैष्टुभम् ॥ १८ ॥ सूर्यस्तुत्युक्थ्ये तृतीयेऽहनि सौर्यश्चतुर्दश पुरोरुचस्तिस्रश्च प्रतीकोक्ताः विभ्राड्बृहज्जगतीं विभ्राट्सौर्यऽउदुत्यं तिस्रः प्रस्कण्वऽआनोगस्त्यो षदद्य श्रुतकक्षः सुतकक्षौ तरणिः प्रस्कण्वस्तत्सूर्र्यस्य द्वे कुत्सो बण्महाँ २ द्वे जमदग्निर्बृहतीसतोबृहत्यौ श्रायंतइवनृमेधोबृहतीमद्यादेवाः कुत्सऽआकृष्णेन हिरण्यस्तूप आङ्गिरसो नाख्यातꣳसौर्यं गायत्रं त्रैष्टुभम् ॥ १९ ॥ वैश्वदेवस्तुतिश्चतुर्थेऽहनि वैश्वदेव्यः पुरोरुच एकादश षट् च प्रतीकोक्ताः प्रवावृजे वसिष्ठस्त्रिष्टुभं इन्द्रवायूबृहस्पतिंद्वे मेधातिथिरधिनः कुसीदीकाण्वोग्न इन्द्रप्रतिक्षत्र इन्द्राग्नीमित्रावरुणा जगतीं काश्यपोऽवत्सारोस्मेरुद्राः प्रगाथोर्वांचो अद्यकूर्म्मोगार्त्समदो विश्वेअद्य लुशोधानाको विश्वेदेवाः सुहोत्रोदेवेभ्योहि वामदेवो जगतीमनुक्तं गायत्रं त्रैष्टुभम् ॥२०॥ अथाऽनारस्याधीतं मंत्रगणं अर्वाक्पितृमेधादादित्ययाज्ञवल्क्यौ ददृशतुः प्रवायुं पंचदशर्च्चः पुरोरुग्गणो द्वे च प्रतीकोक्ते प्रवायुमृंजिश्वो मित्रꣳहुवे द्वे मधुच्छन्दामित्रं लिंगोक्ता दस्रासुवाकवऽआ-

इति० संहितायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ इति सर्वानुक्रमणिकायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ यज्ञाग्रतः षडृचं मानसं त्रैष्टुभꣳशिवसंकल्पः पितुन्नूष्णिहमगस्त्योन्नस्तुतिमन्विच्चतुर्ऋचमानुष्टुभं द्वयोरनुमितिर्द्वयोः सिनीवालीसरस्वत्यौ सिनीवालीपृथुष्टुके द्वे गृत्समदस्त्वमग्नेद्वे आग्नेय्यौ जगत्यौ हिरण्यस्तूप आंगिरसः उत्तानायां द्वे देवश्रवादेववातश्च भारतावाद्यात्रिष्टुब्द्वितीयानुष्टुप्प्रमन्महे नोधाद्व्यृचमैन्द्रं त्रैष्टुभमिच्छन्तित्वा द्व्यृचमैन्द्रंत्रैष्टुभमेव देवश्रवादेववातश्च भारतौ ॥ १ ॥ अषाढंयुत्सुगोतमश्चतुर्ऋचं त्रैष्टुभꣳसौम्यमष्टौव्यख्यच्चतुर्ऋचं त्रैष्टुभꣳसावित्रमांगिरसोहिरण्यस्तूपो द्वितीयाजगत्युभापिबतमाश्विनं तृचमुभापिबतं प्रस्कण्वो गायत्रीमप्नस्वतीमश्विना त्रिष्टुभौ कुत्स अरात्रि पथ्याबृहतीꣳरात्रिन्देवत्यां कशिपाभरद्वाजदुहितोषस्तदुषस्यापरोष्णिहं गोतमः प्रातरग्निं वसिष्ठः सप्तर्चमाद्याजगती बहुदेवत्या पंचभगदेवत्यास्त्रिष्टुभोंत्योषस्याः ॥ २ ॥ पूषन्तव सुहोत्रः पथस्पथः परिपतिमृजिश्वैतेपौष्ण्यौ गायत्रीत्रिष्टुभौ त्रीणिपदा वैष्णव्यौ गायत्र्यौ मेधातिथिर्घृतवतीभुवनानां भरद्वाजो द्यावापृथिव्यां जगतीं येनोलिंगोक्तदेवतां त्रिष्टुभं विहव्याऽआनासत्या हिर-

इति० संहितायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ इति सर्वानुक्रमणिकायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ यज्जाग्रतः षडृचं मानसं त्रैष्टुभꣳशिवसंकल्पः पितुन्नूषिणहमगस्त्योन्नस्तुतिमन्विच्चतुर्ऋचमानुष्टुभं द्वयोरनुमितिर्द्वयोः सिनीवालीसरस्वत्यौ सिनीवालीपृथुष्टुके द्वे गृत्समदस्त्वमग्नेद्वे आग्नेय्यौ जगत्यौ हिरण्यस्तूप आंगिरसः उत्तानायां द्वे देवश्रवादेववातश्च भारतावाद्यात्रिष्टुब्द्वितीयानुष्टुप्प्रमन्महे नोधाद्व्यृचमैन्द्रं त्रैष्टुभमिच्छन्तित्वा द्व्यृचमैन्द्रंत्रैष्टुभमेव देवश्रवादेववातश्च भारतौ ॥ १ ॥ अषाढंयुत्सुगोतमश्चतुर्ऋचं त्रैष्टुभꣳसौम्यमष्टौऽव्यख्यच्चतुर्ऋचं त्रैष्टुभꣳसावित्रमांगिरसोहिरण्यस्तूपो द्वितीयाजगत्युभापिबतमाश्विनं तृचमुभापिबतं प्रस्कण्वो गायत्रीमग्नस्वतीमश्विना त्रिष्टुभौ कुत्स अरात्रि पथ्याबृहतीꣳरात्रिन्देवत्यां कशिपाभरद्वाजदुहितोषस्तदुषस्यापरोष्णिहं गोतमः प्रातरग्निं वसिष्ठः सप्तर्चमाद्याजगती बहुदेवत्या पंचभगदेवत्यास्त्रिष्टुभोंऽत्योषस्याः ॥ २ ॥ पूषन्तव सुहोत्रः पथस्पथः परिपतिमृजिश्वैतेपौष्ण्यौ गायत्रीत्रिष्टुभौ त्रीणिपदा वैष्णव्यौ गायत्र्यौ मेधातिथिर्घृतवतीभुवनानां भरद्वाजो द्यावापृथिव्यां जगतीं येनोलिंगोक्तदेवतां त्रिष्टुभं विहव्याऽआनासत्या हिर-

ध्यायीं दध्यङ्ङाथर्वणोददर्शाग्निकाश्वमेधिकवर्ज्जमाद्योऽध्यायः शान्त्यर्थोवैश्वदेव आद्यानि यजूꣳषि षन्मे बार्हस्पत्या पंक्तिः कयात्वमैन्द्र्यनिरुक्ता गायत्रींद्रोविश्वस्यविराड् द्विपदा शन्नोद्वे अनुष्टुभावहानि द्विपदागायत्री शन्नऽइन्द्राग्नी त्रिष्टुब् गायत्र्यावन्त्याशीर्द्यौः शांतिर्यजूꣳषि नमस्ते अस्त्वनुष्टुभौ तच्चक्षुः पुरऽउष्णिक्सौरी ॥ ५ ॥ इति० संहितायां षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ आददेनारिरस्यभ्रिदैवतं देवीद्यावापृथिव्यं देव्योवम्र्यो वल्मीकवपेयत्यग्रेवराहविहतामिंद्रस्यौजआदाराः प्रैतु मखस्याश्वस्यर्ज्जवेषमायदेवस्त्वार्च्चिरसि घर्मदेवत्यानि षोघर्मःसआदित्योयएषतपत्यनाधृष्टापुरस्तात्सप्तपार्थिवानि यजमानाशीर्मधुप्राणदेवत्यानि गर्भौंदेवानामवकाशा मामाहिꣳसीरित्येतदन्ताघर्मदेवत्या धर्तादिवऽऊर्ध्वबृहत्यपश्यज्ञोपां त्रिष्टुभं दीर्घतमाहृदेत्वा परोष्णिक्त्वष्टृमन्तः पत्न्याशीरहःकेतुना यजुषी घर्मदेवत्ये ॥ ६ ॥ इति० संहितायां सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ आददेदित्यै रज्जुः इडऽएहि गौर्यस्ते त्रिष्टुभं दीर्घतमाः इन्द्राश्विना वैश्वदेवानि समुद्रायत्वा वातनामानि स्वाहाघर्मायघर्मदेवत्ये विश्वाऽआशा आश्विन्यनुष्टुब् दिविधा घर्मदेवत्यमाश्विनाघर्ममुष्णिगपातां ककुबमेन्द्र्य-

ण्यस्तूप आश्विनीमेषवोमारुतीं त्रिष्टुभमगस्त्यः सहस्तोमा ऋषिस्तुष्टिप्रतिपादिका त्रिष्टुभं यज्ञः प्राजापत्य आयुष्यं वर्च्चस्यं तृचं दक्षउष्णिक्शाक्वरीत्रिष्टुभोहिरण्यस्तुतिरुतनऋत्विजो बहुदेवत्यात्रिष्टुभमिमागिरः कूर्मोगार्त्समदआदित्यदेवत्यां त्रिष्टुभꣳसप्तऋषयोऽध्यात्मवादिनी जगत्युत्तिष्ठंतृचोब्रह्मणस्पत्य आद्ये बृहत्यौ कण्वोघोरोन्त्यांत्रिष्टुभं गृत्समदोषइमा चतुर्ऋचं प्रतीकोक्तम् ॥ ३ ॥ इति० संहितायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥ अपेतोऽध्यायः पित्र्यआदित्यस्य देवानां वाआद्यागायत्री परंषजुःसविताते गायत्री वायुः पुनातु चत्वारि लिंगोक्तानि सविताते गायत्री परंमृत्यो संकसुकस्त्रिष्टुभं मृत्युदेवत्याꣳशंवातोऽनुष्टुप्बृहत्यौ वैश्वदेव्यावश्मन्वती सुचीकस्त्रिष्टुभं वैश्वदेवीमपाघं लिंगोक्तदेवतामनुष्टुभꣳशुनःशेपोदुःस्वप्ननाशनीमनड्वाहमानडुह्यनुष्टुप् इमंजीवेभ्यः संकसुकोमृत्युदेवत्यां त्रिष्टुभमायुष्मानग्नआग्नेयीं त्रिष्टुभं वैखानसःपरीमेऽनुष्टुभमैंद्रीं भारद्वाजः शिरिंबिहः क्रव्यादमग्निं त्रिष्टुभमाग्नेयीं दमनो वहवपां जातवेदसी त्रिष्टुप् स्योनापृथिवी मेधातिथिः पार्थिवीं गायत्रीमस्मात्वमाग्नेयी गायत्र्यनिरुक्ता ॥ ४ ॥ इति० संहितायां पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ऋचंवाचं पंचा-

ब्रह्मारंभे विरामे च यागहोमादिषु शांतिपुष्टिकर्मसु चान्येष्वपि काम्यनैमित्तिकादिषु सर्वेषु विनियोगोऽस्यक्रतोत्रिभिर्ऋग्यजुर्भिरंते यज्ञान्योगी स्मारयत्यग्नेनयान्तेनमस्कारोक्तिर्हिरण्णमयेनादित्योपासनम् ओ३मिति नामनिर्देशो ब्रह्मणः खंब्रह्मेत्याकाशरूपमन्ते ब्रह्म ध्यायेत् ॥ ९ ॥ ॥ ४० ॥

अथातश्छन्दोदेवता गायत्र्या अग्निरुष्णिहः सवितानुष्टुभः सोमोबृहत्याबृहस्पतिः पंक्तेर्वरुणस्त्रिष्टुभऽइन्द्रोजगत्या विश्वेदेवाविराजोमित्रः स्वराजोरुणोतिच्छन्दसः प्रजापतिर्विच्छन्दसो वायुर्द्विपदायाः पुरुषऽएकपदाया ब्रह्मा सर्वा ऋच आग्नेय्यः सर्वाणि यजूꣳषि वायव्यानि सर्वाणि सामानि सौराणि सर्वाणि ब्राह्मणानि च स्वाहाकारस्याग्निर्वषट्कारस्य विश्वेदेवाः कर्मारंभे मंत्राणां देवता वेदितव्याः संन्यस्यमनसिदेवतां ततो हविर्हूयते देवतामविज्ञाय योजुहोति देवास्तस्य हविर्नजुषन्ते स्वाध्यायमपियोऽधीते मंत्रदेवज्ञः सोऽमुष्मिंल्लोके देवैरपीड्यते तस्माच्च देवता वेद्या मंत्रे मंत्रे प्रयत्नतो मंत्राणां देवताज्ञानान्मंत्रार्थमधिगच्छति मंत्रार्थज्ञानात्तु विधूतपाप्मा नाकमभ्येति न हि कश्चिदविज्ञाय याथातथ्येन देवताः श्रौतानां कर्मणां विप्रः स्मार्तानां चाश्नुते फलम् ॥ १० ॥ अना-

ब्रह्मारंभे विरामे च यागहोमादिषु शांतिपुष्टिकर्मसु चान्येष्वपि काम्यनैमित्तिकादिषु सर्वेषु विनियोगोऽस्यक्रतोत्रिभिरृग्यजुर्भिरंते यज्ञान्योगी स्मारयत्यग्नेनयान्तेनमस्कारोक्तिर्हिरण्मयेनादित्योपासनम् ॐ ३ मिति नामनिर्देशो ब्रह्मणः खंब्रह्मेत्याकाशरूपमन्ते ब्रह्म ध्यायेत् ॥ ९ ॥ ॥ ४० ॥

अथातश्छन्दोदेवता गायत्र्या अग्निरुष्णिहः सवितानुष्टुभः सोमोबृहत्याबृहस्पतिः पंक्तेर्वरुणस्त्रिष्टुभऽइन्द्रोजगत्या विश्वेदेवाविराजोमित्रः स्वराजोरुणोतिच्छन्दसः प्रजापतिर्विच्छन्दसो वायुर्द्विपदायाः पुरुषऽएकपदाया ब्रह्मा सर्वा ऋच आग्नेय्यः सर्वाणि यजूꣳषि वायव्यानि सर्वाणि सामानि सौराणि सर्वाणि ब्राह्मणानि च स्वाहाकारस्याग्निर्वषट्कारस्य विश्वेदेवाः कर्मारंभे मंत्राणां देवता वेदितव्याः संन्यस्यमनसिदेवतां ततो हविर्हूयते देवतामविज्ञाय योजुहोति देवास्तस्य हविर्नजुषन्ते स्वाध्यायमपियोऽधीते मंत्रदेवज्ञः सोऽमुष्मिंल्लोके देवैरपीड्यते तस्माच्च देवता वेद्या मंत्रे मंत्रे प्रयततो मंत्राणां देवताज्ञानान्मंत्रार्थमधिगच्छति मंत्रार्थज्ञानात्तु विधूतपाप्मा नाकमभ्येति न हि कश्चिदविज्ञाय याथातथ्येन देवताः श्रौतानां कर्मणां विप्रः स्मार्तानां चाश्नुते फलम् ॥ १० ॥ अना-

दिष्टमध्वरादौ सर्वांतकर्मणी परिभाषितं मंत्रगणं वक्ष्यामः सर्वमाग्नेयं गायत्रं गौतमी यꣳसर्वꣳसावित्रमौष्णिहंभारद्वाजीयꣳसर्वꣳसौम्यमानुष्टुभमाथर्वणिकꣳसर्वं बार्हस्पत्यं बार्हतमाङ्गिरसꣳसर्वं वारुणं पांक्तमालंबायनीयꣳ सर्वमैंद्रं त्रैष्टुभं याज्ञवल्कीयꣳसर्वमादित्यदैवतं जागतं कौत्सम् ॥ ११ ॥ ज्योतिष्टोमे दीक्षाप्रभृति वक्ष्यामो दीक्षायां भृगुरग्नाविष्णूगायत्री प्रायणीय आंगिरसोऽदितिरुष्णिक्त्रये विश्वामित्रः सोमोऽनुष्टुबातिथ्ये वसिष्ठो विष्णुर्बृहती प्रवर्ग्यें कश्यप आदित्यपङ्क्तिरुपसत्स्वात्रेयउपसद्देवता त्रिष्टुबग्नीषोमीयेऽगस्त्योऽग्नीषोमौ जगती प्रायणीयेऽतिरात्र आग्निवेश्योऽहोरात्रे अतिजगतीचतुर्विंꣳशत्यहेसौकरायणः संवत्सरः शक्वर्यभिप्लवे षडहे सौपर्णोऽर्द्धमासामासाश्चातिशक्वरीपृष्ठ्येषडहे सायकायनऋतवोष्टिरभिजितिप्रियघृतोग्निरत्याष्टिः स्वरसामसु सरस्वत्यापोधृतिर्विषुवति रौहिणायन आदित्योतिधृतिर्विश्वजिति सौभरऽइंद्रः कृतिर्गोआयुषो बाष्कलिर्मित्रावरुणौ प्रकृतिर्दशरात्र आचार्यो विश्वेदेवा आकृतिर्द्वादशरात्रिके पृष्ठ्ये षडहे भाल्लवेयो दिशोविकृतिश्छन्दोमेषु शौल्वायन इमे लोकाः संकृतिर्दशमेहनि पराशरःसंवत्सरोभिकृतिर्महाव्रते शैलिनः प्रजा-

पतिरुक्तातिरुद्यनीयेतिरात्रे भौवायनो वायुश्छन्दाꣳसि सर्वाणि ॥१२॥ ऋषिभिरुपलक्षितं वाक्यं ऋषयश्छंदोभिरुपलक्षिता देवता मंत्रवर्णादृग्यजुषयोर्विनियोगतश्च विज्ञेयाः सर्वमेतच्छन्दोदैवतमार्षं च विज्ञाय यत्किंचिज्जपहोमादिकरोति तस्य फलमश्नुते ब्रह्मयज्ञारंभे यथाविधि स्नात्वा छन्दःपुरुषमेनोनिर्णोदनꣳशरीरं न्यसेत्तिर्यग्बिलश्चमसऊर्ध्वबुध्नस्तस्याक्षिणी गोतमभरद्वाजौ श्रोत्रे विश्वामित्रजमदग्नी नासिके वसिष्ठकश्यपौ वागत्रिर्गायत्रींछंदोऽग्निर्देवताꣳशिरसि विन्यसेदेवमेवोष्णिहꣳसवितारं ग्रीवास्वनूकेबृहतीं बृहस्पतिं बाह्वोर्बृहद्रथन्तरे द्यावापृथिवीमध्येत्रिष्टुभमिन्द्रꣳश्रोण्योर्जगतीमादित्यं मेंढ्रेऽतिछंदसं प्रजापतिं पायौ यज्ञायज्ञियं वैश्वानरमूर्वोरनुष्टुभं विश्वान्देवानष्ठीवतोः पंक्ति मरुतः पादयोर्द्विपदाविष्णुं प्राणेषु विछन्दसं वायुं न्यूनातिरिक्तेष्वङ्गेषु न्यूनाक्षरं छन्द आपोदेवतेत्येवꣳसर्वांगेषु योजयित्वा वेदमयः संपद्यते शापानुग्रहसमर्थो भवति ब्राह्मं तेजश्च वर्द्धते न कुतश्चिद्भयं विन्दते ऋङ्मयो यजुर्मयः साममयस्तेजोमयो ब्रह्ममयोऽमृतमयः संभूय ब्रह्मैवाभ्येति तस्मादेवं नाब्रह्मचारिणे नातपस्विने नासंवत्सरोषिताय नाप्रवक्त्रेऽनुब्रूयादनेनाधीतेन चांद्रा-

चेत्पिपीलिकमध्याद्यःपंचकस्त्रयोऽष्टका अनुष्टुब्गर्भाश्चतुःसप्तकोष्णिगेव ॥ ३ ॥ तृतीयमनुष्टुप्चतुष्पदाथ पञ्चपञ्चकाः षट्कश्चैकौ महापदपंक्तिर्जागतावष्टकश्च कृतिर्मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या नवकयोर्मध्ये जागतः कविराणनववैराजत्रयोदशैर्नष्टुरूपादेकास्त्रयो विराडेकादशका वा ॥ ४ ॥ चतुर्थं बृहतीतृतीयो द्वादशक आद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहती द्वितीयश्चेन्न्यंकुसारिण्युरोबृहती स्कन्धो ग्रीवीवान्त्यश्चेदुपरिष्टाद्बृहत्याष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती त्रिजागतोर्ध्वबृहती त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या नवकाष्टकैकादशाष्टिनो विषमपदाचतुर्नवका बृहत्येव ॥ ५ ॥ पञ्चमं पंक्तिः पञ्चपदाऽथ चतुष्पदाविराट्दशका अयुजौ जागतौ सतो बृहती युजौ चेद्विपरीता आद्यौ चेद्वि[1]ष्टारपंक्तिरन्त्यौ चेदास्तारपंक्तिराद्यान्त्यौ चेत्सँस्तारपङ्क्तिर्मध्यमौ चेद्विष्टारपंक्तिः ॥६॥ षष्ठं त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती त्रैष्टुभे त्रिष्टुब्वैराजौ जागतौ चाभिसारिणी नवकौ वैराजस्त्रिष्टुभश्च द्वौ वा वैराजौ नवकस्त्रैष्टुभश्चाविराट्स्थानैकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराड्रूपा द्वादशि-

---

[1] प्रस्तार.

चेत्पिपीलिकमध्याद्यःपंचकस्त्रयोऽष्टका अनुष्टुब्गर्भाश्चतुःसप्तकोष्णिगेव ॥ ३ ॥ तृतीयमनुष्टुप्चतुष्पदाथ पञ्चपञ्चकाः षट्कश्चैकौ महापदपंक्तिर्जागतावष्टकश्च कृतिर्मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या नवकयोर्मध्ये जागतः कविराणनववैराजत्रयोदशैर्नष्टुरूपादेकास्त्रयो विराडेकादशका वा ॥ ४ ॥ चतुर्थं बृहतीतृतीयो द्वादशक आद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहती द्वितीयश्चेन्न्यंकुसारिण्युरोबृहती स्कन्धो ग्रीवीवान्त्यश्चेदुपरिष्टाद्बृहत्याष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती त्रिजागतोर्ध्वबृहती त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या नवकाष्टकैकादशाष्टिनो विषमपदाचतुर्नवका बृहत्येव ॥ ५ ॥ पञ्चमं पंक्तिः पञ्चपदाऽथ चतुष्पदा।विराट्दशका अयुजौ जागतौ सतो बृहती युजौ चेद्विपरीता आद्यौ चेद्विष्टारपंक्तिरन्त्यौ चेदास्तारपंक्तिराद्यान्त्यौ चेत्सँस्तारपङ्क्तिर्मध्यमौ चेद्विष्टारपंक्तिः ॥६॥ षष्ठं त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती त्रैष्टुभे त्रिष्टुब्वैराजौ जागतौ चाभिसारिणी नवकौ वैराजस्त्रिष्टुभश्च द्वौ वा वैराजौ नवकस्त्रैष्टुभश्चाविराट्स्थानैकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराड्रूपा द्वादशि-

---

१ प्रस्तार.

नस्त्रयोष्टकश्च ज्योतिष्मती यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिश्चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहतीमध्ये जागतश्चेद्यवमध्याद्यौदशकावष्टकास्त्रयः पंक्त्युत्तरा विराट्पूर्वा वा ॥ ७ ॥ सप्तमं जगती जागतपदाष्टिनस्त्रयःस्त्रौ च द्वौ महासतो बृहत्यष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च षडष्टका वा महापंक्तिर्माध्यन्दिनीये वाजसनेयके सर्वानुक्रमणिकैषा कृतिर्भगवतः कात्यायनस्यैषा कृतिर्भगवतः कात्यायनस्य ॥ ८ ॥

इति सर्वानुक्रमणिकायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ कंडिका संख्या ॥ १२४ ॥ समाप्ता ॥ ॥

श्रीशुक्लयजुर्वेदिनां [१]पारस्करगृह्यसूत्रम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः । अथातो गृह्यस्थालीपाकानां कर्म परिसमुह्योपलिप्योल्लिख्योद्धृत्याभ्युक्ष्याग्निमुपसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्मासनमास्तीर्य प्रणीय परिस्तीर्यार्थवदासाद्य पवित्रे कृत्वा प्रोक्षणीः सँस्कृत्यार्थवत्प्रोक्ष्य निरुप्याऽऽज्यमधिश्रित्य पर्यग्नि कुर्यात्स्रुवं प्रतप्य सम्मृज्याभ्युक्ष्य पुनः प्रतप्य निदध्यादाज्यमुद्वास्योत्पूयावेक्ष्य प्रोक्षणीश्च पूर्ववदुपयमनान्कुशानादाय समिधोऽभ्याधाय पर्युक्ष्य जुहुयादेष एव विधिर्यत्र क्वचिद्धोमः ॥ १ ॥ आवसथ्याधानं दारकाले दायाद्यकाल एकेषां वैश्यस्य बहुपशोर्गृहादग्निमाहृत्य चातुष्प्राश्यपचनवत्सर्वमरणिप्रदानमेके पञ्चमहायज्ञा इति श्रुतेरग्न्याधेय-

---

१ "छन्दोवत्सूत्राणि" इत्युच्चारणे याजुषां नियमः। ये ये धर्माश्छन्दसि ते सर्वे सूत्रेष्वपि ज्ञेयाः। अतोऽध्ययनवेलायामेव तत्र तत्र गुरोः सकाशाद् य़कारोच्चारणं खकारोच्चारणं द्वित्वादिकञ्चावगन्तव्यं तज्ज्ञानेच्छुना ।

वीरा मा परासेचिमत्पय इत्याचामत्यामागन्यशसा सꣳसृज वर्चसा ॥ तं मा कुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं पशूनामरिष्ठिन्तनूनामिति मित्रस्य त्वेति मधुपर्कं प्रतीक्षते देवस्य त्वेति प्रतिगृह्णाति सव्ये पाणौ कृत्वा दक्षिणस्यानामिकया त्रिः प्रयौति नमः श्यावास्यायान्नशने यत्त आविद्धं तत्ते निष्कृन्तामीत्यनामिकाङ्गुष्ठेन च त्रिर्न्निरूक्षयति तस्य त्रिः प्राश्नाति यन्मधुनो मधव्यं परमꣳरूपमन्नाद्यम् ॥ तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेण रूपेणान्नाद्येन परमो मधव्योऽन्नादोऽसानीति मधुमतीभिर्वा प्रत्यृचं पुत्रायान्तेवासिने वोत्तरत आसीनायोच्छिष्टं दद्यात्सर्वं वा प्राश्नीयात्प्राग्वा सञ्चरे निनयेदाचम्य प्राणान्सम्मृशति वाङ्म आस्ये नसोः प्राणोऽक्ष्णोश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रं बाह्वोर्बलमूर्वोरोजोऽरिष्टानि मेऽङ्गानि तनूस्तन्वा मे सहेत्याचान्तोदकाय शासमादाय गौरिति त्रिः प्राह प्रत्याह माता रुद्राणां दुहिता वसूनाꣳस्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ॥ प्रनुवोचं चिकितुषे जनाय मागामनागामदितिं वधिष्ट ॥ मम चामुष्य च पाप्मानꣳ हनोमीति यद्यालभेताथ यद्युत्सिसृक्षेन्मम चामुष्य च पाप्माहत ओमुत्सृजत तृणान्यत्त्विति ब्रूयान्न त्वेवामाꣳसोऽर्घस्यादधियज्ञम-

देवताभ्यः स्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाज्याऽऽहुतीर्जुहोति त्वन्नोऽअग्ने, स त्वन्नोअग्न इमं मे वरुण, तत्त्वाषामि, षे ते शतमयाश्चाग्नऽउदुत्तमं, भवतन्न इत्यष्टौ पुरस्तादेवमुपरिष्टात्स्थालीपाकस्याग्न्याधेयदेवताभ्यो हुत्वा जुहोति स्विष्टकृते चायास्यग्नेर्वषट्कृतं यत्कर्मणाऽत्यरीरिचं देवा गातुविद इति बर्हिर्हुत्वा प्राश्नाति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २ ॥ षडर्घ्या भवन्त्याचार्य ऋत्विग्वैवाह्यो राजा प्रियः स्नातक इति प्रतिसंवत्सरानर्हयेयुर्यक्ष्यमाणास्त्वृत्विज आसनमाहार्याह साधु भवानास्तामर्चयिष्यामो भवन्तमित्याहरन्ति विष्टरं पद्यं पादार्थमुदकमर्घमाचमनीयं मधुपर्कं दधिमधुघृतमपिहितङ्काꣳस्ये काꣳस्येनान्यस्त्रिस्त्रिः प्राह विष्टरादीनि विष्टरं प्रतिगृह्णाति वर्ष्मोंस्मि समानानामुद्यतामिव सूर्यः ॥ इमं तमभितिष्ठामि यो मा कश्चाभिदासतीत्येनमभ्युपविशति पादयोरन्यं विष्टर आसीनाय सव्यं पादं प्रक्षाल्य दक्षिणं प्रक्षालयति ब्राह्मणश्चेद्दक्षिणं प्रथमं विराजो दोहोऽसि विराजो दोहमशीय मयि पाद्यायै विराजो दोह इत्यर्घं प्रतिगृह्णात्यापः स्थ युष्माभिः सर्वान्कामानवाप्नवानीति निनयन्नभिमन्त्रयते, समुद्रं वः प्रहिणोमि स्वां योनिमभिगच्छत ॥ अरिष्टा अस्माकं

धिविवाहं कुरुतेत्येव ब्रूयाद्यद्यप्यसकृत्संवत्सरस्य सोमेन यजेत कृतार्घ्या एवैनं याजयेयुर्नाकृतार्घ्या इति श्रुतेः ॥ ३ ॥ चत्वारः पाकयज्ञा हुतोऽहुतः प्रहुतः प्राशित इति पञ्चसु बहिःशालायां विवाहे चूडाकरण उपनयने केशान्ते सीमन्तोन्नयन इत्युपलिप्त उद्धृतावोक्षितेऽग्निमुपसमाधाय निर्मन्थ्यमेके विवाह उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्याः पाणिं गृह्णीयात्त्रिषु त्रिषूत्तरादिषु स्वातौ मृगशिरसि रोहिण्यां वा तिस्रो ब्राह्मणस्य वर्णानुपूर्व्येण द्वे राजन्यस्यैका वैश्यस्य सर्वेषाꣳशूद्रामप्येके मन्त्रवर्जमथैनां वासः परिधापयति जराङ्गच्छ परिधत्स्व वासो भवाकृष्टीनामभिशस्तिपावा ॥ शतं च जीव शरदः सुवर्च्चा रयिश्च पुत्राननुसंव्ययस्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वास इत्यथोत्तरीयं या अकृन्तन्नवयं या अतन्वत । याश्च देवीस्तन्तूनभितो ततन्थ तास्त्वा देवीर्जरसे संव्ययस्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वास इत्यथैनौ समञ्जयति समञ्जन्तु विश्वेदेवाः समापो हृदयानि नौ ॥ सम्मातरिश्वा सन्धाता समुदेष्ट्री दधातु नाविति पित्रा प्रत्तामादाय गृहीत्वा निष्क्रामति यदैषि मनसा दूरं दिशोऽनु पवमानो वा ॥ हिरण्यपर्णो वैकर्णः स त्वा मन्मनसां करोत्वित्यसावित्यथैनौ

समीक्षयत्यघोरचक्षुरपतिघ्न्येधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ॥ वीरसूर्देवकामा स्योनाशन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ॥ तृतीयोऽग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ सोमोऽदद्गन्धर्वाय गन्धर्वोऽददग्नये ॥ रयिं च पुत्राँश्चादादग्निर्मह्यमथो इमाम् ॥ सा नः पूषा शिवतमामेरय सा न ऊरू उशती विहर ॥ यस्यामुशन्तः प्रहराम शेपं यस्यामु कामा बहवो निविष्ट्या इति ॥ ४ ॥ प्रदक्षिणमग्निं पर्याणीयैके पश्चादग्नेस्तेजनीङ्कटं वा दक्षिणपादेन प्रहृत्योपविशत्यन्वारब्ध आघारावाज्यभागौ महाव्याहृतयः सर्वप्रायश्चित्तं प्राजापत्यꣳस्विष्टकृच्चैतन्नित्यꣳ सर्वत्र प्राङ्महाव्याहृतिभ्यः स्विष्टकृदन्यच्चेदाज्याद्धविः सर्वप्रायश्चित्तं प्राजापत्यान्तरमेतदावापस्थानं विवाहे राष्ट्रभृत इच्छञ्जयाभ्यातानाँश्च जानन्येन कर्मणेर्छेदिति वचनाच्चित्तञ्च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञातिश्च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च पौर्णमासं च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतना जयेषु ॥ तस्मै विशः समनमन्तः सर्वाः स उग्रः स इहव्यो बभूव स्वाहेत्यग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्त-

सꣳहतेन तिष्ठत्यर्यमणं देवङ्कन्या अग्निमयक्षत । स नो अर्यमा देवः प्रेतो मुञ्चतु मा पतेः स्वाहा ॥ इयन्नार्युपब्रूते लाजानावपन्तिका ॥ आयुष्मानस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो मम स्वाहा ॥ इमाँल्लाजानावपाम्यग्नौ समृद्धिकरणं तव ॥ मम तुभ्यं च संवननं तदग्निरनुमन्यतामियꣳस्वाहेत्यथास्यै दक्षिणꣳहस्तं गृह्णाति साङ्गुष्ठं गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ॥ भगो अर्यमा सविता पुरन्धिर्मह्यं त्वादुर्गार्हपत्याय देवाः ॥ अमोहमस्मि सा त्वꣳसा त्वमस्यमोअहम् ॥ सामाहमस्मि ऋक्त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वम् । तावेहि विवहावहै सह रेतो दधावहै ॥ प्रजां प्रजनयावहै पुत्रान्विन्द्यावहै बहून् ॥ ते सन्तु जरदष्टयः सम्प्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ ॥ पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳशृणुयाम शरदः शतमिति ॥ ६ ॥ अथैनामश्मानमारोहयत्युत्तरतोऽग्नेर्दक्षिणपादेनारोहेममश्मानमश्मेव त्वꣳस्थिरा भव ॥ अभितिष्ठ पृतन्यतोऽवबाधस्व पृतनायत इत्यथ गाथां गायति सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवती ॥ यां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रजायामस्याग्रतः ॥ यस्यां भूतꣳसमभवद्यस्यां विश्वमिदं जगत् ॥ तामद्य गाथां गास्यामि या

रिक्षस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणां बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाꣳसमुद्रः स्रोत्यानामन्नꣳसाम्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनाꣳ सविता प्रसवानाꣳ रुद्रः पशूनां त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानां मरुतो गणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे ततास्ततामहाः ॥ इह मावन्त्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रेस्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्कर्मण्यस्यां देवहूत्याꣳ स्वाहेति सर्वत्रानुषजत्यग्निरैतु प्रथमो देवतानाꣳ सोस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ॥ तदयꣳराजा वरुणोऽनुमन्यतां येथयꣳ स्त्री पौत्रमघन्नरोदात्स्वाहा ॥ इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ॥ अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभिविबुध्यतामियꣳ स्वाहा ॥ स्वस्ति नो अग्ने दिवा पृथिव्या विश्वानि धेह्ययथा यजत्र ॥ यदस्यां महि दिवि जातं प्रशस्तं तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रꣳ स्वाहा ॥ सुगन्नु पन्थां प्रदिशन्न एहि ज्योतिष्मध्ये ह्यजरन्न आयुः ॥ अपैतु मृत्युरमृतम्म आगाद्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु स्वाहेति परं मृत्यविति चैके प्राशनान्ते ॥ ५ ॥ कुमार्या भ्राता शमीपलाशमिश्राँल्लाजानञ्जलिनाञ्जलावावपति तां जुहोति

स्त्रीणामुत्तमं यश इत्यथ परिक्रामतस्तुभ्यमग्रे पर्यवहं सूर्यां वहतु ना सह ॥ पुनः पतिभ्यो जायान्दाग्ने प्रजया सहेत्येवं द्विरपरं लाजादि चतुर्थꣳशूर्पकुष्ठया सर्वाँल्लाजानावपति भगाय स्वाहेति त्रिः परिणीतां प्राजापत्यꣳ हुत्वा ॥ ७ ॥ अथैनामुदीचीꣳ सप्त पदानि प्रक्रामयत्येकमिषे द्वे ऊर्ज्जे त्रीणि रायस्पोषाय चत्वारि मायोभवाय पञ्च पशुभ्यः षडृतुभ्यः सखे सप्तपदा भव सा मामनुव्रता भव विष्णुस्त्वानयत्विति सर्वत्रानुषजति निष्क्रमणप्रभृत्युदकुम्भꣳस्कन्धे कृत्वा दक्षिणतोऽग्नेर्वाग्यतः स्थितो भवत्युत्तरत एकेषान्तत एनां मूर्धन्यभिषिञ्चत्यापः शिवाः शिवतमाः शान्ताः शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजमित्यापोहिष्ठेति च तिसृभिरथैनाꣳ सूर्यमुदीक्षयति तच्चक्षुरित्यथास्यै दक्षिणाꣳसमधिहृदयमालभते मम व्रते ते हृदयं दधामि मम चित्तमनुचित्तं तेऽअस्तु ॥ मम वाचमेकमना जुषस्व प्रजापतिष्ट्वा नियुनक्तु मह्यमित्यथैनामभिमन्त्रयते सुमङ्गलीरियं वधूरिमाꣳसमेत पश्यत ॥ सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं विपरेतनेति तान्दृढपुरुष उन्मथ्य प्राग्वोदग्वानुगुप्त आगार आनडुहे रोहिते चर्मण्युपवेशयतीह गावो निषीदन्त्विहाश्वा इह पूरुषाः ॥ इहो सहस्रदक्षिणो

यज्ञ इह पूषा निषीदन्त्विति ग्रामवचनं च कुर्युर्विवाहश्मशानयोर्ग्रामं प्राविशनादिति वचनात्तस्मात्तयोर्ग्रामः प्रमाणमिति श्रुतेराचार्याय वरं ददाति गौर्ब्राह्मणस्य वरो ग्रामो राजन्यस्याश्वो वैश्यस्याधिरथꣳशतं दुहितृमतेऽस्तमिते ध्रुवं दर्शयति ध्रुवमसि ध्रुवं त्वा पश्यामि ध्रुवैधि पोष्ये मयि मह्यं त्वादात् ॥ बृहस्पतिर्मया पत्या प्रजावती सञ्जीव शरदः शतमिति सा यदि न पश्येत्पश्यामीत्येव ब्रूयात् त्रिरात्रमक्षारालवणाशिनौ स्यातामधः शय्याताꣳ संवत्सरं न मिथुनमुपेयातां द्वादशरात्रꣳषड्रात्रं त्रिरात्रमन्ततः ॥ ८ ॥ उपयमनप्रभृत्यौपासनस्य परिचरणमस्तमितानुदितयोर्दध्ना तण्डुलैरक्षतैर्वाग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति सायꣳसूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति प्रातः पुमाꣳसौ मित्रावरुणौ पुमाꣳसावश्विनावुभौ ॥ पुमानिन्द्रश्च सूर्यश्च पुमाꣳसंवर्ततां मयि पुनः स्वाहेति पूर्वां गर्भकामा ॥ ९ ॥ राज्ञोऽक्षभेदे नद्धविमोक्षे यानविपर्यासेऽन्यस्यां वा व्यापत्तौ स्त्रियाश्चोद्वहने तमेवाग्निमुपसमाधायाऽऽज्यꣳसंस्कृत्येहरतिरिति जुहोति नानामन्त्राभ्यामन्ययानमुपकल्प्य तत्रोपवेशयेद्राजानꣳक्षत्रियं वा प्रतिक्षत्र इति यज्ञान्तेनात्वाहार्षमिति चैतया धुर्यौ दक्षिणा

प्राशयति प्राणैस्ते प्राणान्सन्दधाम्यस्थिभिरस्थीनि माꣳसैर्माꣳसानि त्वचा त्वचमिति तस्मादेवंविच्छ्रोत्रियस्य दारेण नोपहासमिच्छेदुत ह्येवंवित्परो भवति तामुदुह्य यथर्तुप्रवेशनं यथा कामी वा कामममाविजनितोः सम्भवामेति वचनादथास्यै दक्षिणाꣳसमधिहृदयमालभते यत्ते सुशीमे हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ॥ वेदाहं तन्मां तद्विद्यात्पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳ शृणुयाम शरदः शतमित्येवमत ऊर्ध्वम् ॥११॥ पक्षादिषु स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा दर्शपूर्णमासदेवताभ्यो हुत्वा जुहोति ब्रह्मणे प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो द्यावापृथिवीभ्यामिति विश्वेभ्यो देवेभ्यो बलिहरणं भूतगृह्येभ्य आकाशाय च वैश्वदेवस्याग्नौ जुहोत्यग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति प्राशनान्ते बाह्यतः स्त्रीबलिꣳ हरति नमः स्त्रियै नमः पुꣳसे वयसेऽवयसे नमः शुक्लाय कृष्णदन्ताय पापिनां पतये नमो ये मे प्रजामुपलोभयन्ति ग्रामे वसन्त उत वारण्ये तेभ्यो नमोऽस्तु बलिमेभ्यो हरामि स्वस्ति मेऽस्तु प्रजां मे ददत्विति शेषमद्भिः प्रक्षाल्य ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥१२॥ अथ गर्भाधानꣳ स्त्रियाः पुष्पवत्याश्चतुरहादूर्ध्वꣳ स्नात्वा विरजायास्तस्मिन्नेव

प्रायश्चित्तिस्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १० ॥ चतुर्थ्यामपररात्रेऽभ्यन्तरतोऽग्निमुपसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रं प्रतिष्ठाप्य स्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोत्यग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै पतिघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ वायो प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै प्रजाघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ सूर्य प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै पशुघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ चन्द्र प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै गृहघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ गन्धर्व प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै यशोघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहेति । स्थालीपाकस्य जुहोति प्रजापतये स्वाहेति हुत्वा हुत्वैतासामाहुतीनामुदपात्रे सꣳस्रवान्समवनीय तत एनां मूर्द्धन्यभिषिञ्चति या ते पतिघ्नी प्रजाघ्नी पशुघ्नी गृहघ्नी यशोघ्नी निन्दिता तनूर्जारघ्नीं तत एनां करोमि सा जीर्य त्वं मया सहासावित्यथैनाꣳस्थालीपाकं

स्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि समुद्र आयुष्मान्स स्रवन्तीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि त्रिस्त्रिस्त्र्यायुषमिति च स यदि कामयेत सर्वमायुरियादिति वात्सप्रेणैनमभिमृशेद्दिवस्परीत्येतस्यानुवाकस्योत्तमामृचं परिशिनष्टि प्रतिदिशं पञ्च ब्राह्मणानवस्थाप्य ब्रूयादिममनुप्राणितेति पूर्वो ब्रूयात्प्राणेति व्यानेति दक्षिणोऽपानेत्यपर उदानेत्युत्तरः समानेति पञ्चम उपरिष्टादवेक्षमाणो ब्रूयात्स्वयं वा कुर्यादनुपरिक्राममविद्यमानेषु स यस्मिन्देशे जातो भवति तमभिमन्त्रयते वेद ते भूमि हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ॥ वेदाहं तन्मां तद्विद्यात्पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳशृणुयाम शरदः शतमित्यथैनमभिमृशत्यश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमश्रुतं भव ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमित्यथास्य मातरमभिमन्त्रयत इडासि मैत्रावरुणी वीरे वीरमजीजनथाः ॥ सा त्वं वीरवती भव याऽस्मान्वीरवतोऽकरदित्यथास्यै दक्षिणꣳस्तनं प्रक्षाल्य प्रयच्छतीमꣳस्तनमिति यस्ते स्तन इत्युत्तरमेताभ्यामुदपात्रꣳशिरस्तो निदधात्यापो देवेषु जाग्रथ यथा देवेषु जाग्रथ ॥ एवमस्याꣳ सूतिकाया सपुत्रिकायां जाग्रथ इति द्वारदेशे सूतिकाग्निमुपसमाधायोत्थाना-

त्सन्धिवेलयोः फलीकरणमिश्रान्सर्षपानग्नावावपति शण्डामर्का उपवीरः शौण्डिकेय उलूखलः ॥ मलिम्लुचो द्रोणासश्च्यवनो नश्यतादितः स्वाहा ॥ आलिखन्ननिमिषः किंवदन्त उपश्रुतिर्हर्यक्षः कुम्भी शत्रुः पात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्रीमुखः सर्षपारुणश्च्यवनो नश्यतादितः स्वाहेति यदि कुमार उपद्रवेज्जालेन प्रच्छाद्योत्तरीयेण वा पिताङ्क आधाय जपति कूर्कुरः सुकूर्कुरः कूर्कुरो बालबन्धनः ॥ चेच्चेच्छुनक सृज नमस्ते अस्तु सीसरो लपेतापह्वर तत्सत्यम् ॥ यत्ते देवा वरमददुः स त्वं कुमारमेव वा वृणीथाः ॥ चेच्चेच्छुनक सृज नमस्ते अस्तु सीसरो लपेतापह्वर तत्सत्यम् ॥ यत्ते सरमा माता सीसरः पिता श्यामशबलौ भ्रातरौ ॥ चेच्चेच्छुनक सृज नमस्ते अस्तु सीसरो लपेतापह्वरेत्यभिमृशति न नामयति न रुदति न हृष्यति न ग्लायति यत्र वयं वदामो यत्र चाभिमृशामसीति ॥ १८ ॥ अथातो यमलजनने प्रायश्चित्तं व्याख्यास्यामो यस्य भार्या गौर्दासी महिषी वडवा वा विकृतं प्रसवे प्रायश्चित्ती भवेत्पूर्णे दशाहे चतुर्णां क्षीरवृक्षाणां काषायमुपसंह्हरेत् प्लक्षवटौदुम्बराश्वत्थशमीदेवदारुगौरसर्षपास्तेषामपो हिरण्यदूर्वाङ्कुराम्रपल्लवैरष्टौ कलशान्प्र-

स्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि समुद्र आयुष्मान्स स्रवन्तीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि त्रिस्त्रिस्त्र्यायुषमिति च स यदि कामयेत सर्वमायुरियादिति वात्सप्रेणैनमभिमृशेद्दिवस्परीत्येतस्यानुवाकस्योत्तमामृचं परिशिनष्टि प्रतिदिशं पञ्च ब्राह्मणानवस्थाप्य ब्रूयादिममनुप्राणितेति पूर्वो ब्रूयात्प्राणेति व्यानेति दक्षिणोऽपानेत्यपर उदानेत्युत्तरः समानेति पञ्चम उपरिष्टादवेक्षमाणो ब्रूयात्स्वयं वा कुर्यादनुपरिक्राममविद्यमानेषु स यस्मिन्देशे जातो भवति तमभिमन्त्रयते वेद ते भूमि हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ॥ वेदाहं तन्मां तद्विद्यात्पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳश्रृणुयाम शरदः शतमित्यथैनमभिमृशत्यश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमश्रुतं भव ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमित्यथास्य मातरमभिमन्त्रयत इडासि मैत्रावरुणी वीरे वीरमजीजनथाः ॥ सा त्वं वीरवती भव याऽस्मान्वीरवतोऽकरदित्यथास्यै दक्षिणꣳस्तनं प्रक्षाल्य प्रयच्छतीमꣳस्तनमिति यस्ते स्तन इत्युत्तरमेताभ्यामुदपात्रꣳशिरस्तो निदधात्यापो देवेषु जाग्रथ यथा देवेषु जाग्रथ ॥ एवमस्याꣳसूतिकाया सपुत्रिकायां जाग्रथ इति द्वारदेशे सूतिकाग्निमुपसमाधायोत्थाना-

नियुक्तामप्येके गाथामुपोदाहरन्ति सोम एव नो राजेमा मानुषीः प्रजाः ॥ अविमुक्तचक्र आसीरँस्तीरे तुभ्यमसाविति यां नदीमुपावसिता भवति तस्या नाम गृह्णाति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥१७॥ सोष्यन्तीमद्भिरभ्युक्षत्येजतु दशमास्य इति प्राग्यस्यैत इत्यथावरावपतनमवैतु प्रश्निशेवलꣳशुने जराउवत्तवे नैव माꣳसेन पीवरीं न कस्मिँश्चनायतनमवजरायुपद्यतामिति जातस्य कुमारस्याच्छिन्नायान्नाड्यां मेधाजननाऽऽयुष्ये करोत्यनामिकया सुवर्णान्तर्हितया मधुघृते प्राशयति घृतं वा भूस्त्वयि दधामि भुवस्त्वयि दधामि स्वस्त्वयि दधामि भूर्भुवःस्वः सर्वं त्वयि दधामीत्यथास्याऽऽयुष्यं करोति नाभ्यां दक्षिणे वा कर्णे जपत्यग्निरायुष्मान्स वनस्पतीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्सौषधीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि ब्रह्माऽऽयुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेनाऽऽयुष्मन्तस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि ऋषय आयुष्मन्तस्ते व्रतैरायुष्मन्तस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधाभिरायुष्मन्तस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि यज्ञ आयुष्मान्स दक्षिणाभिरायुष्माँ-

मधुयष्टिका चक्राङ्किता मयूरशिखा काकजङ्घा कुमारीद्वयं जीवन्त्यपामार्गभृङ्गारकलक्ष्मणाः सुलक्ष्मणा जाती व्याघ्रपत्रश्चक्रमर्द्दकः सिद्धेश्वरोऽश्वत्थोदुम्बरपालाशप्लक्षवटार्कदूर्वारोहितकशमीशतावरीत्येवमादिमूलशतं पूरयित्वा तस्मिन्निषिद्धानि मूलानि वक्ष्यामि बैल्वधवनिम्बकदम्बराजवृक्षोक्षशालाप्रयालुदधिकपित्थकोविदारश्लेष्मान्तकबिभीतकशाल्मलीररलुसर्वकण्टकिवर्जं तत्राभिषेकं कुर्यात्पितुः शिशोर्जनन्या देवस्य त्वेत्यौदुम्बर्यात्सन्दीमुदगग्रामास्तृणाति तत्रासीनान्सम्पातेनाभिषिञ्चति शिरसोऽध्यनुलोमꣳ शिरो मे श्रीर्यश इति यथालिङ्गमङ्गानि सम्मृशति स्नानादूर्ध्वं नैर्ऋतं पायसꣳ श्रपयित्वा काश्मर्यमयꣳ स्रुक्स्रुवं प्रतप्य सम्मृज्यान्वारब्ध आघारावाज्यभागौ हुत्वाऽसुन्वन्तमिति चतस्रः स्थालीपाकेन जुहुयात्पञ्चदशाऽऽज्याहुतीश्चतुर्गृहीतेन जुहोति कृणुष्व पाज इति पञ्च मा नस्तोक इति द्वे या ते रुद्र शिवा तनूरिति षडग्नी रक्षाꣳसि सधेति शुक्रज्योतिरमर्त्यः शुचिः पावक ईड्य इति त्वन्नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतो न रिष्ये त्वावतः सखेति स्विष्टकृदादि प्राशनान्ते कृष्णा गौः कृष्णाश्च तिला हेममयमूलꣳसप्त-

ब्रह्मचारिणो वा शुक्लवासस ऐन्द्रीं दिशमुदिचीं वा मङ्गलं पूर्ववद्गायन्त्यो यमलिनीꣳस्नापयन्त्याचार्यः स्नापयति वसोः पवित्रेण शतधारेण चाष्टभिः कलशैः स्नात्वाऽप्रतिरथं जपेदिदमापः प्प्रवहतेति तौ स्नापितौ वरं प्रयच्छत्यानडुहमातृभ्यश्च हिरण्यं वस्त्रमेव परीतोषणं वाजेवाजेवतेति पतेपद्याद्वादित्याघारं मारुतं चरुं जुहोति मरुताय स्वाहा मारुती स्वाहा मरुद्भयो विष्णवे प्रजापतयेऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति प्राशनान्ते शेषं चरुं गृहीत्वाऽश्वत्थं प्रदक्षिणीकृत्योपविशेत्तदेव तन्त्रꣳसमाप्य ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २० ॥ अथातो मूलविधिं व्याख्यास्यामो मूलांशे प्रथमे पितुर्नेष्टो द्वितीये मातुस्तृतीये धनधान्यस्य चतुर्थे कुलशोकावहः स्वयं पुण्यभागी स्यान्मूलनक्षत्रे मूलविधानं कुर्यात्सर्वौषध्यात्सर्वगन्धैश्च सञ्युक्तं तत्रोदकुम्भं कृत्वा स वस्त्रगन्धपुष्परत्नसहितꣳश्वेतासिद्धार्थकुसुमायुक्तं. कुर्यात्तस्मिन्रुद्रं जपित्वाऽप्रतिरथꣳराक्षोघ्नं च सूक्तं द्वितीयोदकुम्भं कृत्वा चतुःशतपाठः प्रस्रवणसञ्युक्तन्तस्मिन्नुपरिष्टान्मूलानि धारयेद्वंशपात्रे कृत्वा वस्त्रे बध्वा तस्मिन्प्रधानानि मूलानि वक्ष्यामि हिरणमयमूलꣳ सप्त धान्यं प्रथमाकाष्मर्या सहदेव्याऽपराजिता बाला पाठा शङ्खपुष्प्यधोपुष्पी

मिति सव्ये स्त्रियै तु मूर्द्धानमेवावजिघ्रति तूष्णीम् ॥ २३ ॥ षष्ठे मासेऽन्नप्राशनꣳस्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ॥ सा नो मन्द्रेषमूर्जन्दुहाना धेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु स्वाहेति वाजो नो अद्येति च द्वितीयाꣳ स्थालीपाकस्य जुहोति प्राणेनान्नमशीय स्वाहाऽपानेन गन्धानशीय स्वाहा चक्षुषा रूपाण्यशीय स्वाहा श्रोत्रेण यशोऽशीय स्वाहेति प्राशनान्ते सर्वान्रसान्सर्वमन्नमेकत उद्धृत्याथैनं प्राशयेत्तूष्णीꣳहन्तेति वा हन्तकारं मनुष्या इति श्रुतेर्भारद्वाज्या माꣳसेन वाक्प्रसारकामस्य कपिञ्जलमाꣳसेनान्नाद्यकामस्य मत्स्यैर्जवनकामस्य कृकषाया आयुष्कामस्याऽऽट्या ब्रह्मवर्चसकामस्य सर्वैः सर्वकामस्यान्नपर्याय वा ततो ब्राह्मणभोजनमन्नपर्याय वा ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २४ ॥

इति पारस्करगृह्यसूत्रे प्रथमं काण्डं समाप्तम् ॥ १ ॥

धान्यसञ्युक्तमाचार्याय वरं दद्यात्कृष्णोऽनड्वान्ब्रह्मणे दद्यान्नक्षत्रसूचकेभ्यो वासो दद्यादन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सुवर्णं दद्यात्कृसरापायसेन ब्राह्मणान्भोजयेत्सार्पदैवते गण्डजात एष एव विधिः कात्यायनेनोक्तः कात्यायनेनोक्तः ॥ २१ ॥ दशम्यामुत्थाप्य ब्राह्मणान्भोजयित्वा पिता नाम करोति द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा घोषवदाद्यन्तरन्तःस्थं दीर्घाभिनिष्ठानं कृतं कुर्यान्न तद्धितमयुजाक्षरमाकारान्तꣳ स्त्रियै तद्धितꣳशर्म ब्राह्मणस्य वर्म क्षत्रियस्य गुप्तेति वैश्यस्य चतुर्थे मासि निष्क्रमणिका सूर्यमुदीक्षयति तच्चक्षुरिति ॥ २२ ॥ प्रोष्येत्य गृहानुपतिष्ठते पूर्ववत्पुत्रं दृष्ट्वा जपत्यङ्गादङ्गात्सम्भवसि हृदयादधिजायसे ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमित्यथास्य मूर्द्धानमवजिघ्रति प्रजापतेष्ट्वाहिंकारेणावजिघ्रामि सहस्रायुषाऽसौ जीव शरदः शतमिति गवां त्वा हिंकारेणेति च त्रिर्दक्षिणेऽस्य कर्णे जपत्यस्मे प्रयन्धि मघवन्नृजीषिन्निन्द्ररायो विश्ववारस्य भूरेः ॥ अस्मे शतꣳशरदो जीवसेऽधा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्रशिप्रिन्नितीन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ॥ पोषꣳरयीणामरिष्टिं तनूनाꣳ स्वात्मानं वाचः सुदिन त्वमह्ना-

पश्चाद्धि सूर्यम् ॥ तेन ते वपामि ब्रह्मणा जीवातवे जीवनाय सुश्लोक्याय स्वस्तय इति त्रिः क्षुरेण शिरः प्रदक्षिणं परिहरति समुखं केशान्ते यत्क्षुरेण मज्जयता सुपेशसा [1]वप्त्वा वाऽऽवपति केशान्छिन्धि शिरो माऽस्याऽऽयुः प्रमोषीर्मुखमिति च केशान्ते ताभिरद्भिः शिरः समुद्य नापिताय क्षुरं प्रयच्छत्यक्षण्वं परिवपेति यथामङ्गलं केशशेषकरणमनुगुप्तमेतꣳसकेशं गोमयपिण्डं निधाय गोष्ठे पल्वल उदकान्ते वाऽऽचार्याय वरं ददाति गां केशान्ते संवत्सरं ब्रह्मचर्यमवपनं च केशान्ते द्वादशरात्रꣳ षड्रात्रं त्रिरात्रमन्ततः ॥ १ ॥ (अथ कर्णवेधो वर्षे तृतीये पञ्चमे वा पुष्येन्दुचित्राहरिरेवतीषु पूर्वाह्णे कुमारस्य मधुरं दत्त्वा प्राङ्मुखायोपविष्टाय दक्षिणं कर्णमभिमन्त्रयते भद्रंकर्णेभिरिति सव्यं वक्ष्यन्तीवेदिति चाथ भिन्द्यात्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २ ॥) अष्टवर्षं ब्राह्मणमुपनयेद्गर्भाष्टमे वैकादशवर्षꣳराजन्यं द्वादशवर्षं वैश्यं यथामङ्गलं वा सर्वेषां ब्राह्मणान्भोजयेत्तं च पर्युप्तशिरसमलङ्कृतमानयन्ति पश्चादग्नेरवस्थाप्य ब्रह्मचर्यमागामिति वाचयति ब्रह्मचार्यसानीति चाथैनं वासः

---

[1] वप्त्रेति जयरामः । वप्त्वा (मुण्डयित्वा) इति गदाधरः ।

परिधापयति येनेन्द्राय बृहस्पतिर्वासः पर्यदधादमृतम् ॥ तेन त्वा परिदधाम्यायुषे दीर्घायुत्वाय बलाय वर्चस इति मेखलां बध्नीत इयं दुरुक्तं परिबाधमाना वर्णं पवित्रं पुनती म आगात् ॥ प्राणापानाभ्यां बलमादधाना स्वसा देवी सुभगा मेखलेयमिति युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः ॥ तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्त इति वा तूष्णीं वात्र यज्ञोपवीतपरिधानम् ॥ (यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥ यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपनह्याम्मीत्यथाजिनं प्रयच्छति मित्रस्य चक्षुर्द्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्थविरꣳसमिद्धम् ॥ अनाहनस्यं वसनं जरिष्णुः परीदं वाज्यजिनं दधेऽहमिति तूष्णीं वा) दण्डं प्रयच्छति तं प्रतिगृह्णाति यो मे दण्डः परापतद्वैहायसोऽधिभूम्याम् ॥ तमहं पुनरादद आयुषे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसायेति दीक्षावदेके दीर्घसत्रमुपैतीति वचनादथास्याद्भिरञ्जलिनाऽञ्जलिं पूरयत्यापोहिष्ठेति तिसृभिरथैनꣳसूर्यमुदीक्षयति तच्चक्षुरित्यथास्य दक्षिणाꣳसमधि हृदयमालभते मम व्रते ते हृदयं दधामि

हृदि च त्र्यायुषमिति प्रतिमन्त्रम्) ॥ ५ ॥ अत्र भिक्षाचर्यचरणम्। भवत्पूर्वां ब्राह्मणो भिक्षेत भवन्मध्याꣳराजन्यो भवदन्त्यां वैश्यस्तिस्रोऽप्रत्याख्यायिन्यः षड् द्वादशापरिमिता वा मातरं प्रथमामेक आचार्याय भैक्षं निवेदयित्वा वाग्यतोऽहःशेषं तिष्ठेदित्येकेऽहिꣳसन्नरण्यात्समिधमाहृत्य तस्मिन्नग्नौ पूर्ववदाधाय वाचं विसृजतेऽधःशाय्यक्षारालवणाशी स्याद्दण्डधारणमग्निपरिचरणं गुरुशुश्रूषा भिक्षाचर्या मधुमाꣳसमज्जनोपर्यासनस्त्रीगमनानृतादत्ताऽऽदानानि वर्जयेदष्टाचत्वारिꣳशद्वर्षाणि वेदब्रह्मचर्यं चरेद्द्वादश द्वादश वा प्रतिवेदं यावद्ग्रहणं वा वासाꣳसि शाणक्षौमाविकान्यैणेयमजिनमुत्तरीयं ब्राह्मणस्य रौरवꣳ राजन्यस्याऽऽजं गव्यं वा वैश्यस्य सर्वेषां वा गव्यमसति प्रधानत्वान्मौञ्जी रशना ब्राह्मणस्य धनुर्ज्या राजन्यस्य मौर्वी वैश्यस्य मुञ्जाभावे कुशाश्मन्तकबल्वजानां पालाशो ब्राह्मणस्य दण्डो बैल्वो राजन्यस्यौदुम्बरो वैश्यस्य केशसम्मितो ब्राह्मणस्य ललाटसम्मितः क्षत्रियस्य घ्राणसम्मितो वैश्यस्य सर्वे वा सर्वेषामाचार्येणाऽऽहुत उत्थाय प्रतिशृणुयाच्छयानं चेदासीन आसीनं चेत्तिष्ठँस्तिष्ठन्तं चेदभिक्रामन्नभिक्रामन्तं चेदभिधावन्स एवं वर्त्तमानोऽमुत्राद्य वसत्यमुत्राद्य वस-

तीति तस्य स्नातकस्य कीर्त्तिर्भवति त्रयः स्नातका भवन्ति विद्यास्नातको व्रतस्नातको विद्याव्रतस्नातक इति समाप्य वेदमसमाप्य व्रतं यः समावर्त्तते स विद्यास्नातकः समाप्य व्रतमसमाप्य वेदं यः समावर्त्तते स व्रतस्नातक उभयꣳ समाप्य यः समावर्त्तते स विद्याव्रतस्नातक इत्याषोडशाद्वर्षाद्ब्राह्मणस्या[1]नतीतः कालो भवत्याद्वाविꣳशाद्राजन्यस्याचतुर्विꣳशाद्वैश्यस्यात ऊर्ध्वं पतितसावित्रीका भवन्ति नैनानुपनयेयुर्नाध्यापयेयुर्न याजयेयुर्न चैभिर्व्यवहरेयुः कालातिक्रमे नियतवत्त्रिपुरुषं पतितसावित्रीकाणामपत्ये संस्कारो नाध्यापनं च तेषाꣳ संस्कारेप्सुर्व्रात्यस्तोमेनेष्ट्वा काममधीयीरन्व्यवहार्या भवन्तीति वचनात् ॥ ६ ॥ सूत्रस्यार्द्धः ॥ खण्डानि ॥ ३० ॥ अथोपनीतो ब्राह्मणस्त्रिशिखः शिखी जटिलो मुण्डो वाऽक्षारालवणाशी स्यात्सावित्रꣳ षड्रात्रं त्रिरात्रꣳ सद्यःकालं वा चरेत्तदेव व्रतमुदीक्ष्य दण्डमपो निधाय मेखलां यज्ञोपवीतं चाप्स्वन्तरिति प्रत्यृचं नमो वरुणायेति त्रिमधुरं दत्त्वा ततोऽस्याऽऽग्नेयं प्रथमं वेदव्रतमादिशेद्ब्राह्मणक्षत्रियविशां पञ्च सांवत्सरिकाणि

---

[1] अनतीतः काल इति हरिहरगदाधरजयरामाः । नातीतः काल इति कर्कः ।

ꣳसुवर्चा मुखेन ॥ सुश्रुत्कर्णाभ्यां भूयासमित्यहतं वासो धौतं वाऽमौत्रेणाच्छादयीत परिधास्यै यशो धास्यै दीर्घायुत्वाय जरदष्टिरस्मि ॥ शतं च जीवामि शरदः पुरूची रायस्पोषमभिसंव्ययिष्य इत्यथोत्तरीयं यशसा मा द्यावापृथिवी यशसेन्द्राबृहस्पती ॥ यशो भगश्च मा विन्दद्यशो मा प्रतिपद्यतामित्येकं चेत् पूर्वस्योत्तरवर्गेण प्रच्छादयीत सुमनसः प्रतिगृह्णाति या आहरज्जमदग्निः श्रद्धायै कामायेन्द्रियाय ता अहं प्रतिगृह्णामि यशसा च भगेन चेत्यथावबध्नीते यद्यशोऽप्सरसामिन्द्रश्चकार विपुलं पृथु ॥ तेन सङ्ग्रथिताः सुमनस आबध्नामि यशो मयीत्युष्णीषेण शिरो वेष्टयते युवा सुवासा इत्यलङ्करणमसि भूयोऽलङ्करणं भूयादिति कर्णवेष्टकौ वृत्रस्येत्यपङ्क्तेऽक्षिणी रोचिष्णुरसीत्यात्मानमादर्शे प्रेक्षते छत्रं प्रतिगृह्णाति बृहस्पतेश्छदिरसि पाप्मनो मामन्तर्द्धेहि तेजसो यशसो मामन्तर्द्धेहीति प्रतिष्ठेस्थो विश्वतो मा पातमित्युपानहौ प्रतिमुञ्चते विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यस्प्परिपाहि सर्वत इति वैणवं दण्डमादत्ते दन्तप्रक्षालनादीनि नित्यमपि वासश्छत्रोपानहश्चापूर्वाणि चेन्मन्त्रः ॥ ८ ॥ स्नातस्य यमान्वक्ष्यामः । कामादितरो नृत्यगीतवादित्राणि न कुर्यान्न च गच्छे-

गृहीत्वा तेनाभिषिञ्चते तेन मामभिषिञ्चामि श्रियै यशसे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसायेति येन श्रियमकृणुतां येनावमृशताᳪसुरां येनाक्ष्यावभ्यषिञ्चतां यद्वा तदश्विना यश इत्यापोहिष्ठेति च प्रत्यृचं त्रिभिस्तूष्णीमितरैरुदुत्तमामितिमेखलामुन्मुच्य दण्डं निधाय वासोऽन्यत्परिधायाऽऽदित्यमुपतिष्ठत उद्यन्भ्राजभृष्णुरिन्द्रो मरुद्भिरस्थात्प्रातर्यावभिरस्थाद्दशसनिरसि दशसनिं मा कुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राजभृष्णुरिन्द्रो मरुद्भिरस्थाद्दिवा यावभिरस्थाच्छतसनिरसि शतसनिं मा कुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राजभृष्णुरिन्द्रो मरुद्भिरस्थात्सायं यावभिरस्थात्सहस्रसनिरसि सहस्रसनिं मा कुर्वाविदन्मा गमयेति दधि तिलान्वा प्राश्य जटालोमनखान्[1] सᳪहृत्यौदुम्बरे दन्तान्धावेताऽन्नाद्याय व्यूहध्वᳪसोमो राजाऽयमागमत् ॥ स मे मुखं प्रमार्क्ष्यते यशसा च भगेन चेत्युत्साद्य पुनः स्नात्वाऽनुलेपनं नासिकयोर्मुखस्य चोपगृह्णीते प्राणापानौ मे [2]तर्पय चक्षुर्मे तर्पय श्रोत्रं मे तर्पयेति पितरः शुन्धध्वमिति पाण्योरवनेजनं दक्षिणानिषिच्यानुलिप्य जपेत्सुचक्षा अहमक्षीभ्यां भूयास-

---

[1] "नखानि" इत्यपि पाठः । [2] समान्व्यानौ मे तर्पय इति पाठः ॥

पञ्च महायज्ञा वैश्वदेवादन्नात्पर्युक्ष्य स्वाहाकारैर्जुहुयाद्ब्रह्मणे प्रजापतये गृह्याभ्यः कश्यपायानुमतय इति भूतगृह्येभ्यो मणिके त्रीन् पर्जन्यायाद्भ्यः पृथिव्यै धात्रे विधात्रे च द्वार्ययोः प्रतिदिशं वायवे दिशां च मध्ये त्रीन्ब्राह्मणेऽन्तरिक्षाय सूर्याय विश्वेभ्यो देवेभ्यो विश्वेभ्यश्च भूतेभ्यस्तेषामुत्तरत उषसे भूतानां च पतये परं पितृभ्यः स्वधा नम इति दक्षिणतः पात्रं निर्णिज्योत्तरापरस्यां दिशि निनयेद्यक्ष्मैतत्त इत्युद्धृत्याग्रं ब्राह्मणायावनेज्य दद्याद्धन्तत इति यथार्हं भिक्षुकानतिथीँश्च सम्भजेरन् बालज्येष्ठा गृह्या यथार्हमश्नीयुः पश्चाद्गृहपतिः पत्नी च पूर्वो वा गृहपतिः तस्मादु स्वादि(द्वि)ष्टं गृहपतिः पूर्वोऽतिथिभ्योऽश्नीयादिति श्रुतेरहरहः स्वाहा कुर्यादन्नाभावे केनचिदाकाष्ठाद्देवेभ्यः पितृभ्यो मनुष्येभ्यश्चोदपात्रात् ॥११॥ अथातो धर्मजिज्ञासा। केशान्तादूर्ध्वमपत्नीक उत्सन्नाग्निरनग्निको वा प्रवासी ब्रह्मचारी चान्वग्निरिति ग्रामाग्निमाहृत्य पृष्ठो दिवीत्यधिष्ठाप्य त्रिभिश्च सावित्रैः प्रज्वाल्य ताꣳसवितुस्तत्सवितुर्विश्वानि देवसवितरिति पूर्ववदक्षतैर्हुत्वा पाकं पचेत्तत्र वैश्वदेवं ब्रह्मणे प्रजापतये गृह्याभ्यः कश्यपायानुमतये विश्वेभ्यो देवेभ्योऽग्नये स्विष्टकृतऽ-

त्कामं तु गीतं गायति वैव गीते वा रमत इति श्रुतेर्ह्यपरं क्षेमे नक्तं ग्रामान्तरं न गच्छेन्न च धावेदुदपानावेक्षणवृक्षारोहणफलप्रपतनसन्धिसर्पणविवृतस्नानविषमलङ्घनशुष्कवदनसन्ध्याऽऽदित्यप्रेक्षणभैक्षणानि न कुर्यान्न ह वै स्नात्वा भिक्षेतापह वै स्नात्वा भिक्षां जयतीति श्रुतेर्वर्षत्यप्रावृतोव्रजेदयं मे वज्रः पाप्मानमपहनदित्यप्स्वात्मानं नावेक्षेताजातलोम्नीं विपुꣳसीꣳषण्ढं च नोपहसेन्न गच्छेद्गर्भिणीं विजन्येति ब्रूयात्सकुलमिति नकुलं भगालमिति कपालं मणिधनुरितीन्द्रधनुर्गां धयन्तीं परस्मै नाचक्षीतोर्वरायामनन्तर्हितायां भूमावुत्सर्पंस्तिष्ठन्न मूत्रपुरीषे कुर्यात्स्वयं प्रशीर्णेन काष्ठेन गुदं प्रमृजीत विकृतं वासो नाच्छादयीत दृढव्रतो वधत्रः स्यात्सर्वत आत्मानं गोपायेत् सर्वेषां मित्रमिव ॥ (शुक्रियमध्येष्यमाणः पाठः) ॥ ९ ॥ तिस्रो रात्रीर्व्रतं चरेद्माꣳसाश्यमृण्मयपायी स्त्रीशूद्रशवकृष्णशकुनिशूनां च दर्शनमसम्भाषणं च तैः शवशूद्रसूतकान्नानि च नाद्यान्मूत्रपुरीषे ष्ठीवनं चातपे न कुर्यात्सूर्याच्चात्मानं नान्तर्दधीत तप्तेनोदकार्थान्कुर्वीताऽवज्योत्य रात्रौ भोजनꣳसत्यवदनमेव वा दीक्षितोऽप्यातपादीनि कुर्यात्प्रवर्ग्यवाँश्चेत् ॥ १० ॥ इति षोडशकर्म समाप्तम् ॥ अथातः

विद्विषामह इति त्रिरात्रं नाधीयीरँल्लोमनखानामनिकृन्तनमेके प्रागुत्सर्गात् ॥ १३ ॥ वातेऽमावास्यायामिति सर्वानध्यायः ॥ श्राद्धाशने चोल्कावस्फूर्ज्जद्भूमिचलनाग्न्युत्पातेष्वृतुसन्धिषु चाकालमुत्सृष्टेष्वभ्रदर्शने सर्वरूपे च त्रिरात्रं त्रिसन्ध्यं वा भुक्त्वाऽऽर्द्रपाणिरुदके महानिशायाꣳसन्धिवेलयोरन्तःशवे ग्रामे ग्रामान्तर्[1]दिवाकीर्त्ये धावतोऽभिशस्तपतितदर्शनाश्चर्याभ्युदयेषु च तत्कालं नीहारे वादित्रशब्द आर्त्तस्वने ग्रामान्ते श्मशाने श्वगर्दभोलूकशृगालसामशब्देषु शिष्टाचरिते च तत्कालं गुरौ प्रेतेऽपोऽभ्यवेयाद्दशरात्रं चोपरमेत्ससतानूनप्त्रिणि सब्रह्मचारिणि च त्रिरात्रमेकरात्रमसब्रह्मचारिण्यर्द्धषष्ठान्मासानधीत्योत्सृजेयुरर्द्धसप्तमासान्वाऽथेमामृचं जपन्त्युभा कवी युवा यो नो धर्मः परापतत् ॥ परिसख्यस्य धर्मिणो विसख्यानि विसृजामह इति त्रिरात्रꣳसहोष्य विप्रतिष्ठेरन् ॥ १४ ॥ पौषस्य रोहिण्यां मध्यमायां वाऽष्टकायामध्यायानुत्सृजेयुरुदकान्तं गत्वाऽद्भिर्देवाँश्छन्दाꣳसि वेदानृषीन्पुराणाचार्यान् गन्धर्वानितराचार्यान्त्संवत्सरं च सावयवं पितृनाचार्यान्स्वाँश्च तर्पयेयुः सावित्रीं

---

[1] दिवाकीर्त्तिरिति कर्कसम्मतः पाठः ।

विद्विषामह इति त्रिरात्रं नाधीयीरँल्लोमनखानामनिकृन्तनमेके प्रागुत्सर्गात् ॥ १३ ॥ वातेऽमावास्यायामिति सर्वानध्यायः ॥ श्राद्धाशने चोल्कावस्फूर्ज्जद्भूमिचलनाग्न्युत्पातेष्वृतुसन्धिषु चाकालमुत्सृष्टेष्वभ्रदर्शने सर्वरूपे च त्रिरात्रं त्रिसन्ध्यं वा भुक्त्वाऽऽर्द्रपाणिरुदके महानिशायाꣳसन्धिवेलयोरन्तःशवे ग्रामे ग्रामान्तर्दिवाकीर्त्ये[1] धावतोऽभिशस्तपतितदर्शनाश्चर्याभ्युदयेषु च तत्कालं नीहारे वादित्रशब्द आर्त्तस्वने ग्रामान्ते श्मशाने श्वगर्दभोलूकशृगालसामशब्देषु शिष्टाचरिते च तत्कालं गुरौ प्रेतेऽपोऽभ्यवेयाद्दशरात्रं चोपरमेत्सतानूनप्त्रिणि सब्रह्मचारिणि च त्रिरात्रमेकरात्रमसब्रह्मचारिण्यर्द्धषष्ठान्मासानधीत्योत्सृजेयुरर्द्धसप्तमासान्वाऽथेमामृचं जपन्त्युभा कवी युवा यो नो धर्मः परापतत् ॥ परिसख्यस्य धर्मिणो विसख्यानि विसृजामह इति त्रिरात्रꣳसहोष्य विप्रतिष्ठेरन् ॥ १४ ॥ पौषस्य रोहिण्यां मध्यमायां वाऽष्टकायामध्यायानुत्सृजेयुरुदकान्तं गत्वाऽद्भिर्देवाँश्छन्दाꣳसि वेदानृषीन्पुराणाचार्यान् गन्धर्वानितराचार्यान्त्संवत्सरं च सावयवं पितॄनाचार्यान्स्वाँश्च तर्पयेयुः सावित्रीं

---

[1] दिवाकीर्तिरिति कर्कसम्मतः पाठः ।

यथोक्तꣳ स्विष्टकृत्प्राशनान्ते जलचराणि क्षिप्त्वाऽलङ्कृत्य गां तारयित्वा पुरुषसूक्तं जपन्नाचार्याय वरं दत्त्वा कर्णवेष्टकौ वासाꣳसि धेनुर्दक्षिणा । ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥) ॥ १७ ॥ अथातः श्रवणाकर्म श्रावण्यां पौर्णमास्याꣴस्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाऽक्षतधानाश्चैककपालं पुरोडाशं धानानां भूयसीः पिष्ट्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुती जुहोत्यपश्वेतपदा जहि पूर्वेण चापरेण च ॥ सप्त च वारुणीरिमाः प्रजाः सर्वाश्च राजबान्धवैः स्वाहा ॥ न वै श्वेतस्याध्याचारेऽहिर्ददर्श कश्चन ॥ श्वेताय वैदर्व्याय नमः स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति विष्णवे श्रवणाय श्रावण्यै पौर्णमास्यै वर्षाभ्यश्चेति धानावन्तमिति धानानां घृताक्तान्सक्तून्सर्पेभ्यो जुहोत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳसर्पाणामधिपतये स्वाहा श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳ सर्पाणामधिपतये स्वाहाऽभिभूःसौर्यदिव्यानाꣳ सर्पाणामधिपतये स्वाहेति सर्वहुतमेककपालं ध्रुवाय भौमाय स्वाहेति प्राशनान्ते सक्तूनामेकदेशꣳशूर्पे न्युप्योपनिष्क्रम्य बहिःशालायाः स्थण्डिलमुपलिप्योल्कायां ध्रियमाणायां माऽन्तरागमतेत्युक्त्वा वाग्यतः सर्पानवनेजयत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳसर्पाणामधिपतेऽवनेनिक्ष्व श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳसर्पाणामधिपतेऽवनेनिक्ष्वाभिभूःसौर्यदिव्या-

चतुरनुद्रुत्य विरता स्म इति प्रब्रूयुः क्षपणं प्रवचनं च पूर्ववत् ॥ १५ ॥ पुण्याहे लाङ्गलयोजनं ज्येष्ठया वेन्द्रदैवत्यमिन्द्रं पर्जन्यमश्विनौ मरुत उदलाकाश्यपꣳ स्वातिकारीꣳ सीतामनुमतिं च दध्ना तण्डुलैर्गन्धैरक्षतैरिष्ट्वाऽनडुहौ मधुघृते प्राशयेत्सीरा युञ्जन्तीति योजयेच्छुनꣳसुफाला इति कृषेत् फालं वा लभेत न वाऽन्युपदेशाद्वपनाषङ्गाच्चाग्र्यमभिषिच्याकृष्टं तदा कृषेयुः स्थालीपाकस्य पूर्ववद्देवता यजेदुभयोर्व्रीहियवयोः प्रवपन्सीतायज्ञे च ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥१६॥ (अथातो वापीकूपतडागारामदेवतायतनानां[1] प्रतिष्ठापनं व्याख्यास्यामस्तत्रोदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे तिथिवारनक्षत्रकरणे च गुणान्विते तत्र वारुणं यवमयं चरुꣳ श्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति त्वन्नोऽअग्ने स त्वन्नोऽअग्नऽइमम्मे वरुण तत्त्वा यामि ये ते शतमयाश्चाग्नऽउदुत्तममुरुꣳहि राजा वरुणस्योत्तम्भनमग्नेरनीकमिति दशर्चꣳ हुत्वा स्थालीपाकस्य जुहोत्यग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा वरुणाय स्वाहा यज्ञाय स्वाहोग्राय स्वाहा भीमाय स्वाहा शतक्रतवे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा स्वर्गाय स्वाहेति

---

[1] पुष्करिण्याम्.

स्यूतास्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १८ ॥ प्रौष्ठपद्यामिन्द्रयज्ञः । पायसमैन्द्रꣳश्रपयित्वाऽपूपाँश्चापूपैस्तीर्त्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोतीन्द्रायेन्द्राण्या अजायैकपदेऽहिर्बुध्न्याय प्रौष्ठपदाभ्यश्चेति प्राशनान्ते मरुद्भ्यो बलिꣳ हरत्यहुतादो मरुत इति श्रुतेराश्वत्थेषु पलाशेषु मरुतोऽश्वत्थे तस्थुरिति वचनाच्छुक्रज्योतिरिति प्रतिमन्त्रं विमुखेन च मनसा नामान्येषामेतानीति श्रुतेरिन्द्रं दैवीरिति जपति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १९ ॥ आश्वयुज्यां पृषातकाः पायसमैन्द्रꣳ श्रपयित्वा दधिमधुघृतमिश्रं जुहोतीन्द्रायेन्द्राण्या अश्विभ्यामाश्वयुज्यै पौर्णमास्यै शरदे चेति प्राशनान्ते दधिपृषातकमञ्जलिना जुहोत्यूनं मे पूर्यतां पूर्णं मे मा व्यगात्स्वाहेति दधिमधुघृतमिश्रममात्या अवेक्षन्त आयात्विन्द्र इत्यनुवाकेन मातृभिर्वत्सान्सꣳसृज्य ताꣳरात्रिमाग्रहायणीं च ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २० ॥ अथ सीतायज्ञो व्रीहियवाणां यत्र यत्र यजेत तन्मयꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयेत्कामादीजानोऽन्यत्रापि व्रीहियवयोरेवान्यतरꣳस्थालीपाकꣳश्रपयेन्न पूर्वचोदितत्वात्सन्देहोऽसम्भवाद्विनिवृत्तिः क्षेत्रस्य पुरस्तादुत्तरतो वा शुचौ देशे कृष्टे फलानुपरोधेन ग्रामे वोभयसम्प्रयोगाद-

नाꣳ सर्पाणामधिपतेऽवनेनिक्ष्वेति यथावनिक्तं दर्व्योपघातꣳ सक्तून्सर्पेभ्यो बलिꣳ हरत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳ सर्पाणामधिपत एष ते बलिः श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳ सर्पाणामधिपत एष ते बलिरभिभूःसौर्यदिव्यानाꣳसर्पाणामधिपत एष ते बलिरित्यवनेज्य पूर्ववत्कङ्कतैः प्रलिखत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳ सर्पाणामधिपते प्रलिखस्व श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳ सर्पाणामधिपते प्रलिखस्वाभिभूःसौर्यदिव्यानाꣳसर्पाणामधिपते प्रलिखस्वेत्यञ्जनानुलेपनꣳस्रजश्चाञ्जस्वानुलिम्पस्व स्रजोऽपि नह्यस्वेति सक्तुशेषꣳस्थण्डिले न्युप्योदपात्रेणोपनिनीयोपतिष्ठते नमोऽस्तु सर्प्पेभ्य इति तिसृभिः स यावत्कामयेत न सर्पा अभ्युपेयुरिति तावत्सन्ततयोदधारया निवेशनं त्रिः परिषिञ्चन्परीयादपश्वेतपदा जहीति द्वाभ्यां दर्वीं शूर्पञ्च प्रक्षाल्य प्रतप्य प्रयच्छति द्वारदेशे मार्जयन्त आपोहिष्ठेति तिसृभिरनुगुप्तमेतꣳसक्तुशेषं निधाय ततोऽस्तमितेऽस्तमितेऽग्निं परिचर्य दर्व्योपघातꣳसक्तून्सर्पेभ्यो बलिꣳ हरेदाग्रहायण्यास्तꣳ हरन्तन्नान्तरेण गच्छेयुर्दर्व्याचमनं प्रक्षाल्य निदधाति धानाः प्राश्नन्त्यसꣳ

---

१ स्थालीपाकस्य जुहोतीन्द्राय स्वाहेति वैदिकपाठः ॥

नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममित्यथ पश्चादाभुवः प्रभुवो भूतिर्भूमिः पार्ष्णिः शुनङ्कुरिः ॥ ते त्वा पश्चाद्गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममित्यथोत्तरतो भीमा वायुः समाजवे ॥ ते त्वोत्तरतः क्षेत्रे खले गृहेऽध्वनि गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममिति प्रकृतादन्यस्मादाज्यशेषेण च पूर्ववद्बलिकर्म स्त्रियश्चोपयजेरन्नाचरितत्वात्सꣳस्थिते कर्मणि ब्राह्मणान्भोजयेत् सꣳस्थिते कर्मणि ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इति पारस्करगृह्यसूत्रे द्वितीयकाण्डं समाप्तम् ॥

विरोधाद्यत्र श्रपयिष्यन्नुपलिप्त उद्धतावोक्षितेऽग्निमुपसमाधाय तन्मिश्रैर्दर्भैस्तीर्त्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति पृथिवी द्यौः प्रदिशो दिशो यस्मै द्युभिरावृताः । तमिहेन्द्रमुपह्वये शिवा नः सन्तु हेतयः स्वाहा । यन्मे किञ्चिदुपेप्सितमस्मिन्कर्मणि वृत्रहन् ॥ तन्मे सर्वꣳ समृध्यतां जीवतः शरदः शतꣳ स्वाहा ॥ सम्पत्तिर्भूतिर्भूमिर्वृष्टिर्ज्यैष्ठ्यꣳ श्रैष्ठ्यꣳ श्रीः प्रजामिहावतु स्वाहा ॥ यस्या भावे वैदिकलौकिकानां भूतिर्भवति कर्मणाम् ॥ इन्द्रपत्नीमुपह्वये सीताꣳ सा मे त्वन्नपायिनी भूयात्कर्मणि कर्मणि स्वाहा ॥ अश्वावती गोमती सूनृतावती बिभर्ति या प्राणभृतो अतन्द्रिता ॥ खलमालिनीमुर्वरामस्मिन्कर्मण्युपह्वये ध्रुवाꣳ सा मे त्वनपायिनी भूयात्स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति सीतायै यजायै शमायै भूत्या इति मन्त्रवत्प्रदानमेकेषाꣳ स्वाहाकारप्रदाना इति श्रुतेर्विनिवृत्तिः स्तरणशेषकुशेषु सीतागोप्तृभ्यो बलिꣳ हरति पुरस्ताद्ये त आसते सुधन्वानो निषङ्गिणः ॥ ते त्वापुरस्ताद्गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममित्यथ दक्षिणतो निमिषा वर्मिण आसते ॥ ते त्वा दक्षिणतो गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो

मुत्यं मधुना सञ्युतं यवꣳसरस्वत्या अधिवनाय चक्रुषुः ॥ इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः कीनाशा आसन्मरुतः सुदानव इति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १ ॥ मार्गशीर्ष्यां पौर्णमास्यामाग्रहायणीकर्म स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा श्रवणवदाज्याहुतीर्हुत्वाऽपरा जुहोति यां जनाः प्रतिनन्दन्ति रात्रीन्धेनुमिवायतीम् ॥ संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥ संवत्सरस्य प्रतिमा या ताꣳ रात्रिमुपास्महे ॥ प्रजाꣳ सुवीर्यां कृत्वा दीर्घमायुर्व्यश्नवै स्वाहा ॥ संवत्सराय परिवत्सरायेदावत्सरायेद्वत्सराय वत्सराय कृणुते बृहन्नमः ॥ तेषां वयꣳसुमतौ यज्ञियानां ज्योग्जीता अहताः स्याम स्वाहा ग्रीष्मो हेमन्त उत नो वसन्तः शिवा वर्षा अभया शरन्नः । तेषामृतूनाꣳ शतशारदानां निवात एषामभये वसेम स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति सोमाय मृगशिरसे मार्गशीर्ष्यै पौर्णमास्यै हेमन्ताय चेति प्राशनान्ते सक्तुशेषꣳशूर्पे न्युप्योपनिष्क्रमणप्रभृत्यामार्जनान्मार्जनान्त उत्सृष्टो बलिरित्याह पश्चादग्नेः स्रस्तरमास्तीर्याहतं च वास आप्लुता अहतवाससः प्रत्यवरोहन्ति दक्षिणतः स्वामी जायोत्तरा यथाकनिष्ठमुत्तरतो दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रꣳशमी-

मुत्यं मधुना सञ्युतं यवꣳसरस्वत्या अधिवनाय चक्रुषुः ॥ इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः कीनाशा आसन्मरुतः सुदानव इति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १ ॥ मार्गशीर्ष्यां पौर्णमास्यामाग्रहायणीकर्म स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा श्रवणवदाज्याहुतीर्हुत्वाऽपरा जुहोति यां जनाः प्रतिनन्दन्ति रात्रीन्धेनुमिवायतीम् ॥ संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥ संवत्सरस्य प्रतिमा या ताꣳ रात्रिमुपास्महे ॥ प्रजाꣳ सुवीर्यां कृत्वा दीर्घमायुर्व्यश्नवै स्वाहा ॥ संवत्सराय परिवत्सरायेदावत्सरायेद्वत्सराय वत्सराय कृणुते बृहन्नमः ॥ तेषां वयꣳसुमतौ यज्ञियानां ज्योग्जीता अहताः स्याम स्वाहा ग्रीष्मो हेमन्त उत नो वसन्तः शिवा वर्षा अभया शरन्नः । तेषामृतूनाꣳ शतशारदानां निवात एषामभये वसेम स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति सोमाय मृगशिरसे मार्गशीर्ष्यै पौर्णमास्यै हेमन्ताय चेति प्राशनान्ते सक्तुशेषꣳशूर्पे न्युप्योपनिष्क्रमणप्रभृत्यामार्जनान्मार्जनान्त उत्सृष्टो बलिरित्याह पश्चादग्नेः स्वस्तरमास्तीर्याहतं च वास आप्लुता अहतवाससः प्रत्यवरोहन्ति दक्षिणतः स्वामी जायोत्तरा यथाकनिष्ठमुत्तरतो दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रꣳशमी-

तप्यमाना जजान गर्भं महिमानमिन्द्रम् ॥ तेन दस्यून्व्यसहन्त देवा हन्ताऽसुराणामभवच्छचीभिः स्वाहा ॥ अनानुजामनुजां मामकर्त्त सत्यं वदन्त्यन्विच्छ एतत् ॥ भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्रयुक्त स्वाहा ॥ अभून्मम सुमतौ विश्ववेदा आष्ट प्रतिष्ठामविदद्धि गाधम् ॥ भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्रयुक्त स्वाहा ॥ पञ्च व्युष्टीरनु पञ्चदोहा गां पञ्चनाम्नी मृतवोऽनु पञ्च ॥ पञ्च दिशः पञ्चदशेन क्लृप्ताः समानमूर्ध्नीरधिलोकमेकꣳस्वाहा ॥ ऋतस्य गर्भः प्रथमा व्यूषिष्यपामेका महिमानं बिभर्ति । सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु धर्मस्यैका सवितैकान्नियच्छतु स्वाहा । या प्रथमा व्यौच्छत्सा धेनुरभवद्यमे ॥ सा नः पयस्वती धुक्ष्वोत्तरामुत्तराꣳ समाꣳ स्वाहा ॥ शुक्रऋषभा नभसा ज्योतिषाऽगाद्विश्वरूपा शबली अग्निकेतुः ॥ समानमर्थꣳ स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामजर उष आगाः स्वाहा ॥ ऋतूनां पत्नी प्रथमेयमागादह्नां नेत्री जनित्री प्रजानाम् ॥ एका सती बहुधोषो व्यौच्छत्सा जीर्णा त्वं जरयसि सर्वमन्यत्स्वाहेति । स्थालीपाकस्य जुहोति शान्ता पृथिवी शिवमन्तरिक्षꣳशन्नो द्यौरभयं कृणोतु ॥ शन्नोऽदिशः प्रदिश

शाखसीतालोष्ठाश्मनो निधायाग्निमीक्षमाणो जपत्ययमग्निर्वीरतमोऽयं भगवत्तमः सहस्रसातमः ॥ सुवीर्योऽयं श्रैष्ठ्ये दधातु नाविति पश्चादग्नेः प्राञ्चमञ्जलिं करोति दैवीं नावमिति तिसृभिः स्वस्तरमारोहन्ति ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मन्प्रत्यवरोहामेति ब्रह्मानुज्ञाताः प्रत्यवरोहन्त्यायुः कीर्त्तिर्यशो बलमन्नाद्यं प्रजामित्युपेता जपन्ति सुहेमन्तः सुवसन्तः सुग्रीष्मः प्रतिधीयतान्नः ॥ शिवा नो वर्षाः सन्तु शरदः सन्तु नः शिवा इति स्योना पृथिवि नो भवेति दक्षिणपार्श्वैः प्राक्शिरसः संविशन्त्युपोदुतिष्ठन्त्युदायुषा स्वायुषोत्पर्जन्यस्य वृष्ट्या पृथिव्याः सप्तधामभिरित्येवं द्विरपरं ब्रह्मानुज्ञाता अधःशयीरँश्चतुरो मासान्यथेष्टं वा ॥२॥ ऊर्ध्वमाग्रहायण्यास्तिस्रोऽष्टका ऐन्द्री वैश्वदेवी प्राजापत्या पित्र्येत्यपूपमाꣳसशाकैर्यथासङ्ख्यं प्रथमाऽष्टका पक्षाष्टम्याꣳस्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति त्रिꣳशत्स्वसार उपयन्ति निष्कृतꣳसमानं केतुं प्रतिमुञ्चमानाः ॥ ऋतूँस्तन्वते कवयः प्रजानतीर्मध्ये छन्दसः परियन्ति भास्वतीः स्वाहा ॥ ज्योतिष्मती प्रतिमुञ्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि ॥ विपश्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपा मातुरस्या उपस्थे स्वाहा ॥ एकाऽष्टका तपसा

पत्नी बृहती सुवासा रयिन्नो धेहि सुभगे सुवीर्षम् ॥ अश्वावद्गोमदूर्जस्वत्पर्णं वनस्पतेरिव ॥ अभिनः पूर्य्यताꣳरयिरिदमनुश्रेयो वसान इति चतुरः प्रपद्यतेऽभ्यन्तरतोऽग्निमुपसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रं प्रतिष्ठाप्य स्थालीपाकꣳश्रपयित्वा निष्क्रम्य द्वारसमीपे स्थित्वा ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मन्प्रविशामीति ब्रह्मानुज्ञातः प्रविशत्यृ(चं)तं प्रपद्ये शिवं प्रपद्य इत्याज्यꣳसँस्कृत्येहरतिरित्याज्याहुतीर्हुत्वाऽपरा जुहोति वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो भवा नः ॥ यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शञ्चतुष्पदे स्वाहा ॥ १ ॥ वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ॥ अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति तन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शञ्चतुष्पदे स्वाहा ॥२॥ वास्तोष्पते शग्मया सꣳसदा ते सक्षीमहि रण्वया गातुमत्या ॥ पाहि क्षेम उत योगे वरन्नो यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः स्वाहा ॥ ३ ॥ अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ॥ सखा सुशेव एधि नः स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोत्यग्निमिन्द्रं बृहस्पतिं विश्वान्देवानुपह्वये ॥ सरस्वतीं च वाजीं च वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ सर्पदेव-

आदिशो नोऽहोरात्रे कृणुतं दीर्घमायुर्व्यश्नवै स्वाहा ॥ आपो मरीचीः परिपान्तु सर्वतः धाता
समुद्रो अपहन्तु पापम् । भूतं भविष्यदकृन्तद्विश्वमस्तु मे ब्रह्माभिगुप्तः सुरक्षितः स्याँस्वाहा ॥
विश्वे आदित्या वसवश्च देवा रुद्रा गोप्तारो मरुतश्च सन्तु ॥ ऊर्जं प्रजाममृतन्दीर्घमायुः प्रजापति-
र्मयि परमेष्ठी दधातु नः स्वाहेति च । अष्टकायै स्वाहेति मध्यमा गवा तस्यै वपां जुहोति वह वपां
जातवेदः पितृभ्य इति श्वोऽन्वष्टकासु सर्वासां पार्श्वसक्थिसव्याभ्यां परिवृते पिण्डपितृयज्ञवत्स्त्री-
भ्यश्चोपसेचनञ्च कर्षूषु सुरया तर्पणेन चाञ्जनानुलेपनँस्रजश्चाचार्य्यान्तेवासिभ्यश्चानपत्येभ्य
इच्छन् मध्या वर्षे च तुरीया शाकाष्टका ॥ ३ ॥ अथातः शालाकर्म पुण्याहे शालां कारयेत्तस्या
अवटमभिजुहोत्यच्युताय भौमाय स्वाहेति स्तम्भमुच्छ्रयतीमामुच्छ्रयामि भुवनस्य नाभिं वसोर्धारां
प्रतरणीं वसूनाम् ॥ इहैव ध्रुवान्निमिनोमि शालां क्षेमे तिष्ठतु घृतमुक्षमाणा ॥ अश्वावती गोमती
सूनृतावत्युच्छ्रयस्व महते सौभगाय ॥ आ त्वा शिशुराक्रन्दत्वा गावो धेनवो वाश्यमानाः ॥ आ
सं. ७९ त्वा कुमारस्तरुण आवत्सो जगदैः सह ॥ आ त्वा परिस्रुतः कुम्भ आदध्नः कलशैरुप क्षेमस्य

जनान्सर्वान् हिमवन्तꣳसुदर्शनम्। वसूँश्च रुद्रानादित्यानीशानं जगदैः सह ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ पूर्वाह्णमपराह्णञ्चोभौ मध्यन्दिना सह ॥ प्रदोषमर्द्धरात्रं च व्युष्टां देवीं महापथाम् ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा। कर्तारं च विकर्तारं विश्वकर्माणमोषधींश्च वनस्पतीन् ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ धातारं च विधातारं निधीनां च पतिꣳसह ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ स्योनꣳ शिवमिदं वास्तु दत्तं ब्रह्मप्रजापती ॥ सर्वाश्च देवताः स्वाहेति प्राशनान्ते काꣳस्ये सम्भारानोप्यौदुम्बरपलाशानि ससुराणि शाड्वलं गोमयं दधि मधु घृतं कुशान्यवाँश्चासनोपस्थानेषु प्रोक्षेत्पूर्वे सन्धावभिमृशति श्रीश्च त्वा यशश्च पूर्वे सन्धौ गोपायेतामिति । दक्षिणे सन्धावभिमृशति यज्ञश्च त्वा दक्षिणा च दक्षिणे सन्धौ गोपायेतामिति पश्चिमे सन्धावभिमृशति ॥ अन्नं च त्वा ब्राह्मणश्च पश्चिमे सन्धौ गोपायेतामित्युत्तरे सन्धावभिमृशत्यूर्क्च त्वा सूनृता चोत्तरे सन्धौ गोपायेतामिति निष्क्रम्य दिश उपतिष्ठते केता च मा सुकेता च पुरस्ताद्गोपायेतामित्यग्निर्वै

केतादित्यः सुकेता तौ प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु तौ मा पुरस्ताद्गोपायेतामित्यथ दक्षिणतो गोपायमानं च मा रक्षमाणा च दक्षिणतो गोपायेतामित्यहर्वै गोपायमानꣳरात्री रक्षमाणा ते प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु ते मा दक्षिणतो गोपायेतामित्यथ पश्चाद्दीदिविश्च मा जागृविश्च पश्चाद्गोपायेतामित्यन्नं वै दीदिविः प्राणो जागृविस्तौ प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु तौ मा पश्चाद्गोपायेतामित्यथोत्तरतः स्वप्नश्च मानवद्राणश्चोत्तरतो गोपायेतामिति चन्द्रमा वा अस्वप्नो वायुरनवद्राणस्तौ प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु तौ मोत्तरतो गोपायेतामिति निष्ठितां प्रपद्यते धर्मस्थूणा राजꣳश्रीस्तूपमहोरात्रे द्वारफलके ॥ इन्द्रस्य गृहा वसुमन्तो वरूथिनस्तानहं प्रपद्ये सह प्रजया पशुभिः सह ॥ यन्मे किञ्चिदस्त्युपहूतः सर्वगणसखायसाधुसंवृतः । तां त्वा शालेरिष्टवीरा गृहान्नः सन्तु सर्वत इति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ ४ ॥ अथातो मणिकावधानमुत्तरपूर्वस्यां दिशि यूपवदवटं खात्वा कुशानास्तीर्याक्षतानरिष्टकाँ(सुमनसः कपर्दिकान्)श्चान्यानि चाभिमङ्गलानि तस्मिन्मिनोति मणिकꣳ समुद्रोऽसीत्यप आसिञ्चत्यापो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं बिभृथामृतं च ॥

शर्वाय पशुपतय उग्रायाशनये भवाय महादेवायेशानायेति च वनस्पतिस्विष्टकृदन्ते ॥ दिग्व्याघारणं व्याघारणान्ते पत्नी सञ्ज्याजयन्तीन्द्राण्यै रुद्राण्यै शर्वाण्यै भवान्या अग्निं गृहपतिमिति लोहितं पालाशेषु कूर्चेषु रुद्राय सेनाभ्यो बलिꣳ हरति षास्ते रुद्र पुरस्तात्सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो षास्ते रुद्र दक्षिणतः सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो षास्ते रुद्र पश्चात्सेनास्ताभ्य एष बलिस्ताभ्यस्ते नमो षास्ते रुद्रोत्तरतः सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो षास्ते रुद्रोपरिष्टात्सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो षास्ते रुद्राधस्तात्सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नम इत्यूवध्यँल्लोहितलिप्तमग्नौ प्रास्यत्यधो वा निखनत्यनुवातं पशुमवस्थाप्य रुद्रैरुपतिष्ठते प्रथमोत्तमाभ्यां वाऽनुवाकाभ्यां नैतस्य पशोर्ग्रामꣳहरत्येतेनैव गोयज्ञो व्याख्यातः पायसेनानर्थंलुप्तस्तस्य तुल्यवया गौर्दक्षिणा ॥ ९ ॥ अथ वृषोत्सर्गो गोषज्ञेन व्याख्यातः कार्तिक्यां पौर्णमास्याꣳ रेवत्यां वाऽऽश्वयुजस्य मध्येगवाꣳसुसमिद्धमग्निं कृत्वाऽऽज्यꣳसंस्कृत्येहरतिरिति षट् जुहोति प्रतिमन्त्रं पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः ॥ पूषा वाजꣳसनोतु नः स्वाहेति

पौष्णस्य जुहोति रुद्रान् जपित्वैकवर्णं द्विवर्णं वा यो वा यूथं छादयति यं वा यूथं छादयेद्रोहितो वैव स्यात्सर्वाङ्गैरुपेतो जीववत्सायाः पयस्विन्याः पुत्रो यूथे च रूपस्वित्तमः स्यात्तमलङ्कृत्य यूथे मुख्याश्चतस्रो वत्सतर्यस्ताश्चालङ्कृत्य एतं युवानं पतिं वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्चरथ प्रियेण ॥ मानः साप्तजनुषाऽसुभगा रायस्पोषेण समिषा मदेमेत्येतयैवोत्सृजेरन्नभ्यस्थमभिमन्त्रयते मयोभूरित्यनुवाकशेषेण (वामे चक्रं दक्षिणे त्रिशूलꣳ) । सर्वासां पयसि पायसꣳ श्रपयित्वा ब्राह्मणान्भोजयेत् पशुमप्येके कुर्वन्ति तस्य शूलगवेन कल्पो व्याख्यातः ॥ १० ॥ अथोदककर्माद्विवर्षे प्रेते मातापित्रोराशौचꣳशौचमेवेतरेषामेकरात्रं त्रिरात्रं वा शरीरमदग्ध्वा निखनन्त्यन्तःसूतके चेदोत्थानादाशौचꣳसूतकवन्नात्रोदककर्म द्विवर्षप्रभृति प्रेतमाश्मशानात्सर्वेऽनुगच्छेयुर्यमगाथां गायन्तो यमसूक्तं च जपन्त इत्येके यद्युपेतो भूमिजोषणादिसमानमाहिताग्नेरोदकान्तस्य गमनाच्छालाग्निना दहन्त्येनमाहितश्चेत्तूष्णीं ग्रामाग्निनेतरं सञ्युक्तं मैथुनं वो याचेरन्नुदकं करिष्यामह इति कुरुध्वं मा चैवं पुनरित्यशतवर्षे प्रेते कुरुध्वमित्येवेतरस्मिन् सर्वे ज्ञातयोऽपोऽभ्यवयन्त्यासप्तमात्पुरुषाद्-

स्म्यभिदु(द्रु)ग्धोऽस्मि कामकामाय स्वाहेत्यथोपतिष्ठते सम्मा सिञ्चन्तु मरुतः समिन्द्रः सम्बृहस्पतिः
सम्मायमग्निः सिञ्चतु प्रजया च धनेन चेत्येतदेव प्रायश्चित्तम् ॥ १३ ॥ अथातः सभाप्रवेशनꣳ-
सभामभ्येति सभाङ्गिरसि नादिर्नामासि त्विषिर्नामासि तस्यै ते नम इत्यथ प्रविशति सभा च मा
समितिश्चोभे प्रजापतेर्दुहितरौ सचेतसौ ॥ यो मानविद्यादुपमास तिष्ठेत्सचेतनो भवतु शꣳसथे जन
इति पर्षदमेत्य जपेदभिभूरहमागमविराडप्रतिवाश्याः ॥ अस्याः पर्षद ईशानः सहसा सुदुष्टरो जन
इति स यदि मन्येत क्रुद्धोऽयमिति तमभिमन्त्रयते यात एषा रराट्या तनूर्मन्योः क्रोधस्य नाशनी ॥ तां
देवा ब्रह्मचारिणो विनयन्तु सुमेधसः ॥ द्यौरहं पृथिवी चाहं तौ ते क्रोधं नयामसि गर्भमश्वतर्य-
सहासावित्यथ यदि मन्येत द्रुग्धो यमिति तमां[illegible]न्त्रयते तां ते वाचमास्य आदत्ते हृदय आदधे
यत्र यत्र निहिता वाक्तां ततस्तत आददे यदहं ब्रवीमि तत्सत्यमधरोमत्तांद्यस्वेत्येतदेव वशीकर-
णम् ॥ १४ ॥ अथातो रथारोहणं युङ्क्तेतिरथꣳ सम्प्रेष्य युक्त इति प्रोक्ते सा विराडित्येत्य चक्रे
अभिमृशति रथन्तरमसीति दक्षिणं बृहदसीत्युत्तरं वामदेव्यमसीति कूबरीꣳ हस्तेनोपस्थमभि-

भिमन्त्रयते नमो रुद्राय वनसदे स्वस्ति मा सम्पारयेति गिरिमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय गिरिषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति चतुष्पथमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय पथिषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति नदीमुत्तरिष्यन्नभिमन्त्रयते नमो रुद्रायाप्सुषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति श्मशानमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय पितृषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति गोष्ठमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय शकृत्पिण्डसदे स्वस्ति मा सम्पारयेति यत्र चान्यत्रापि नमो रुद्रायेत्येव ब्रूयाद्रुद्रो ह्येवेदꣳसर्वमिति श्रुतेः सिचाऽवधुतोऽभिमन्त्रयते सिगसि न वज्रोऽसि नमस्तेऽस्तु मा मा हिꣳसीरिति स्तनयित्नुमभिमन्त्रयते शिवा नो वर्षाः सन्तु शिवा नः सन्तु हेतयः शिवा नस्ताः सन्तु यास्त्वꣳसृजसि वृत्रहन्निति शिवां वाश्यमानामभिमन्त्रयते शिवो नामेति शकुनिं वाश्यमानमभिमन्त्रयते हिरण्यपर्ण शकुने देवानां प्रहितं गम ॥ यमदूत नमस्तेऽस्तु किन्त्वाकार्क्कारिणोऽब्रवीदिति क्षेम्यो ह्येव भवति लक्षण्यं वृक्षमभिमन्त्रयते मा त्वाशनिर्मा परशुर्मा वातो मा राजप्रेषितो दण्डः ॥ अङ्कुरास्ते प्ररोहन्तु निवाते त्वाऽभिवर्षत्वग्निष्टे मूलं मा हिꣳसीत्स्वस्ति तेऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मेऽस्तु वनस्पत इति स यदि किञ्चिल्लभेत तत्प्रतिगृह्णाति

वश्वशुरसखिसम्बन्धिमातुलभागिनेयानां प्रत्तानां चैकादश्यामयुग्मान्ब्राह्मणान्भोजयित्वा माꣳसवत्प्रेतायोद्दिश्य गामप्येके घ्नन्ति पिण्डकरणे प्रथमः पितॄणां प्रेतः स्यात्पुत्रवाँश्चेन्निवर्तेत चतुर्थः संवत्सरं पृथगेके न्यायस्तु न चतुर्थः पिण्डो भवतीतिश्रुतेरहरहरन्नमस्मै ब्राह्मणायोदकुम्भं च दद्यात्पिण्डमप्येके निपृणन्ति ॥ ११ ॥ पशुश्चेदाप्लव्या गामग्रेणाग्नीन्परीत्य पलाशशाखान्निहन्ति परिव्ययणोपाकरणनियोजनप्रोक्षणान्यावृता कुर्याद्यच्चान्यत्परिपशव्ये हुत्वा तूष्णीमपराः पञ्च वपोद्धरणं चाभिघारयेद्देवताश्चादिशेदुपाकरणनियोजनप्रोक्षणेषु स्थालीपाके चैवं वपाꣳहुत्वाऽवदानान्यवद्यति सर्वाणि त्रीणि पञ्च वा स्थालीपाकमिश्राण्यवदानानि जुहोति पश्वङ्गं दक्षिणा यद्देवते तद्दैवतं यजेत्तस्मै च भागं कुर्यात्तं च ब्रूयादिममनुप्रापयेति नद्यन्तरे नावं कारयेन्न वा ॥ १२ ॥ अथातोऽवकीर्णिप्रायश्चित्तममावास्यायां चतुष्पथे गर्दभं पशुमालभते निर्ऋतिं पाकयज्ञेन यजेताप्स्ववदानहोमो भूमौ पशुपुरोडाशश्रपणं तां छविं परिदधीतोर्ध्वबालामित्येके संवत्सरं भिक्षाचर्यं चरेत्स्वकर्म परिकीर्तयनथापरमाऽऽज्याहुतीर्जुहोति कामावकीर्णोऽस्म्यवकीर्णोऽस्मि कामकामाय स्वाहा ॥ कामाभिदु(द्रु)ग्धोऽ-

स्म्यभिदु(द्रु)ग्धोऽस्मि कामकामाय स्वाहेत्यथोपतिष्ठते सम्मा सिञ्चन्तु मरुतः समिन्द्रः सम्बृहस्पतिः सम्मायमग्निः सिञ्चतु प्रजया च धनेन चेत्येतदेव प्रायश्चित्तम् ॥ १३ ॥ अथातः सभाप्रवेशनꣳसभामभ्येति सभाङ्गिरसि नादिर्नामासि त्विषिर्नामासि तस्यै ते नम इत्यथ प्रविशति सभा च मा समितिश्चोभे प्रजापतेर्दुहितरौ सचेतसौ ॥ यो मानविद्यादुपमास तिष्ठेत्सचेतनो भवतु शꣳसथे जन इति पर्षदमेत्य जपेदभिभूरहमागमविराडप्रतिवाश्याः ॥ अस्याः पर्षद ईशानः सहसा सुदुष्टरो जन इति स यदि मन्येत क्रुद्धोऽयमिति तमभिमन्त्रयते यात एषा रराट्या तनूर्मन्योः क्रोधस्य नाशनी ॥ तां देवा ब्रह्मचारिणो विनयन्तु सुमेधसः ॥ द्यौरहं पृथिवी चाहं तौ ते क्रोधं नयामसि गर्भमश्वतर्यसहासावित्यथ यदि मन्येत द्रुग्धो यमिति तमभिमन्त्रयते तां ते वाचमास्य आदत्ते हृदय आदधे यत्र यत्र निहिता वाक्तां ततस्तत आददे यदहं ब्रवीमि तत्सत्यमधरोमत्तांद्यस्वेत्येतदेव वशीकरणम् ॥ १४ ॥ अथातो रथारोहणं युङ्क्तेतिरथꣳ सम्प्रेष्य युक्त इति प्रोक्ते सा विराडित्येत्य चक्रे अभिमृशति रथन्तरमसीति दक्षिणं बृहदसीत्युत्तरं वामदेव्यमसीति कूबरीꣳ हस्तेनोपस्थमभि-

(अथ पारस्करगृह्य सूत्रपरिशिष्टम् ।)

अथ श्रा सूत्रम् ।

अपरपक्षे श्राद्धं कुर्वीतोर्ध्वं वा चतुर्थ्या षद् ः सम्पद्येत तदहर्ब्राह्मणानामन्त्र्य पूर्वेद्युर्वा स्नातकानेके यतीन् गृहस्थान् साधून् वा श्रोत्रिया वृद्धाननवद्यान् स्वकर्मस्थानभावेऽपि शिष्यान् स्वाचारान् द्विर्नग्नशुक्लविक्लिधश्यावदन्तविद्ध जननव्याधितव्यङ्गिश्वित्रिकुष्ठिकुनखिवर्जमनिन्द्येनामन्त्रितो नापक्रामेदामन्त्रितो वाऽन्यदन्नं न तिगृह्णीयात्स्नाताञ्छुचीनाचान्तान्प्राङ्मुखानुपवेश्य दैवे युग्मानयुग्मान्यथाशक्ति पित्र्य एकैकस्य दङ्मुखान्द्वौ वा दैवे त्रीन् पित्र्य एकैकमुभयत्र वा मातामहानाञ्चैवं तन्त्रं तत्र वा वैश्वदेविक श्रद्धान्वितः श्राद्धं कुर्वीत शाकेनापि वाऽपरपक्षमतिक्रामेन्मासि मासि वोशनमिति श्रुतेस्त हः शुचिरक्रोधनोऽत्वरितोऽप्रमत्तः सत्यवादी स्यादध्वमैथुनश्रमस्वाध्यायान्वर्जयेदावाहनादि वाग्य त उपस्पर्शनादामन्त्रिताश्चैवम् ॥ १ ॥ दैवपूर्वꣳ श्राद्धं पिण्डपितृयज्ञवदुपचारः पित्र्ये द्विगुणास्तु दर्भाः पवित्रपाणिर्दद्यादासीनः सर्वत्र प्रश्नेषु पङ्क्ति-

मूर्धन्यं पृच्छति सर्वान्वासनेषु दर्भानास्तीर्य विश्वान्देवानावाहयिष्य इति पृच्छत्यावाहयेत्यनुज्ञातो विश्वे देवासऽआगतेत्यनयाऽऽवाह्यावकीर्य विश्वेदेवाः शृणुतेममिति जपित्वा पितॄनावाहयिष्य इति पृच्छत्यावाहयेत्यनुज्ञत उशन्तस्त्वेत्यनयाऽऽवाह्यावकीर्याऽऽयन्तु न इति जपित्वा यज्ञियवृक्षचमसेषु पवित्रान्तर्हितेष्वेकैकस्मिन्नप आसिञ्चति शन्नो देवीरित्येकैकस्मिन्नेव तिलानावपति तिलोऽसि सोमदैवत्यो गोसवो देवनिर्मितः ॥ प्रत्नमद्भिः प्रत्तः स्वधया पितॄनिमाँल्लोकान्प्रीणाहि नः स्वाहेति सौवर्णराजतौदुम्बरखड्गमणिमयानां पात्राणामन्यतमेषु यानि वा विद्यन्ते पत्रपुटेष्वेकैकस्यैकेन ददाति सपवित्रेषु हस्तेषु या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुर्या अन्तरिक्षा उत पार्थिवीर्याः ॥ हिरण्यवर्णा यज्ञियास्ता न आपः शिवाः शꣳस्योनाः सुहवा भवन्त्वित्यसावेष तेऽर्घ इति प्रथमे पात्रे सꣳस्रवान्समवनीय पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जं पात्रं निदधात्यत्र गन्धपुष्पधूपदीपवाससाञ्च प्रदानम् ॥ २ ॥ उद्धृत्य घृताक्तमन्नं पृच्छत्यग्नौ करिष्य इति कुरुष्वेत्यनुज्ञातः पिण्डपितृयज्ञवद्धुत्वा हुतशेषं दत्त्वा पात्रमालभ्य जपति पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखे

शयेदत्र ॥ ६ ॥ अथ तृप्तिर्ग्राम्याभिरोषधीभिर्मांसं तृप्तिस्तदभाव आरण्याभिर्मूलफलैरोषधीभिर्वा सहान्नेनोत्तरास्तर्पयन्ति छागोस्त्रमेषानालभ्य क्रीत्वा लब्ध्वा वा न स्वयं मृतानाहृत्य पचेन्मासद्वयं तु मत्स्यैर्मासत्रयं तु हारिणेन चतुर औरभ्रेण पञ्च शाकुनेन षट् छागेन सप्त कौर्मेणाष्टौ वाराहेण नव मेषमाꣳसेन दश माहिषेणैकादश पार्षतेन संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन वा वार्ध्रीणसमाꣳसेन द्वादश वर्षाणि ॥ ७ ॥ अथाक्षय्यतृप्तिः खड्गमाꣳसं कालशाकं लोहच्छागमाꣳसं मधु महाशल्को वर्षासु मघाश्राद्धꣳहस्तिच्छायायाꣳश्च मन्त्राध्यायिनः पूताः शाखाध्यायी षडङ्गविज्ज्येष्ठसामगो गायत्रीसारमात्रोऽपि पञ्चाग्निः स्नातकस्त्रिणाचिकेतास्त्रिमधुस्त्रिसुपर्णी द्रोणपाठको ब्राह्मोढापुत्रो वागीश्वरो याज्ञिकश्च नियोज्या अभावेऽप्येकं वेदविदं पङ्क्तिमूर्द्धनि नियुञ्ज्यात् ॥ आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनातीति वचनात् ॥ ८ ॥ अथ काम्यानि भवन्ति स्त्रियोऽप्रतिरूपाः प्रतिपदि द्वितीयायाꣳस्त्रीजन्म श्वास्तृतीयायां चतुर्थ्यां क्षुद्रपशवः पुत्राः पञ्चम्यां द्यूतर्द्धिः षष्ठ्यां कृषिः सप्तम्यां वाणिज्यमष्टम्यामेकशफं नवम्यां दशम्यां गावः परिचारका एकादश्यां धनधान्यानि द्वादश्यां कुप्यꣳ

शयेदत्र ॥ ६ ॥ अथ तृप्तिर्ग्राम्याभिरोषधीभिर्मा सहान्नेनोत्तरास्तर्पयन्ति छागोस्त्रमेषानालभ्य क्रीसं तृप्तिस्तदभाव आरण्याभिर्मूलफलैरोषधीभिर्वा तु मत्स्यैर्मासत्रयं तु हारिणेन चतुर औरभ्रेण त्वा लब्ध्वा वा न स्वयं मृतानाहृत्य पचेन्मासद्वयं नव मेषमाꣳसेन दश माहिषेणैकादश पार्षतेश्च शाकुनेन षट् छागेन सप्त कौर्मेणाष्टौ वाराहेण समाꣳसेन द्वादश वर्षाणि ॥ ७ ॥ अथाक्षय्या संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन वा वार्ध्रीण-महाशल्को वर्षासु मघाश्राद्धꣳहस्तिच्छायायाꣳतृप्तिः खड्गमाꣳसं कालशाकं लोहच्छागमाꣳसं मधु सामगो गायत्रीसारमात्रोऽपि पञ्चाग्निः स्नातश्च मन्त्राध्यायिनः पूताः शाखाध्यायी षडङ्गविज्ज्येष्ठ-पुत्रो वागीश्वरो याज्ञिकश्च नियोज्या अभावेऽस्त्रिणाचिकेतास्त्रिमधुस्त्रिसुपर्णी द्रोणपाठको ब्राह्मोढा-त्पाङ्क्तिं पुनातीति वचनात् ॥ ८ ॥ अथ काम्याऽप्येकं वेदविदं पङ्क्तिमूर्द्धनि नियुञ्ज्यात् ॥ आसहस्रा-जन्म श्वास्तृतीयायां चतुर्थ्यां क्षुद्रपशवः पुत्रे भवन्ति स्त्रियोऽप्रतिरूपाः प्रतिपदि द्वितीयायाꣳस्त्री-मष्टम्यामेकशफं नवम्यां दशम्यां गावः पुत्राः पञ्चम्यां द्यूतर्द्धिः षष्ठ्यां कृषिः सप्तम्यां वाणिज्य-

रिचारका एकादश्यां धनधान्यानि द्वादश्यां कुप्यꣳ

यथाशक्ति विभ्राडित्यनुवाकपुरुषसूक्तशिवसङ्कल्पमण्डलब्राह्मणैरित्युपस्थाय प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्योपविशेत् दर्भेषु दर्भपाणिः स्वाध्यायञ्च यथाशक्त्यादावारभ्य वेदम् ॥ २ ॥ ततस्तर्पयेद्ब्रह्माणं पूर्वं विष्णुꣳ रुद्रं प्रजापतिं देवाँश्छन्दाꣳसि वेदानृषीन् पुराणाचार्यान् गन्धर्वानितराचार्यान्संवत्सरञ्च सावयवं देवीरप्सरसो देवानुगान्नागान्सागरान्पर्वतान्सरितो मनुष्यान् यक्षान् रक्षाꣳसि पिशाचान्सुपर्णान् भूतानि पशून् वनस्पतीनोषधीर्भूतग्रामश्चतुर्विधस्तृप्यतामिति ॐकारपूर्वं ततो निवीती मनुष्यान् । सनकञ्च सनन्दनं तृतीयञ्च सनातनम् । कपिलमासुरिञ्चैव वोढुं पञ्चशिखन्तथा । ततोऽपसव्यं तिलमिश्रं कव्यवाडनलꣳ सोमं यममर्यमणमग्निष्वात्तान् सोमपो बर्हिषदो यमाँश्चैके । यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च । वैवस्वताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च । औदुम्बराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने । वृकोदराय चित्राय चित्रगुप्ताय वै नम इति "एकैकस्य तिलैर्मिश्राँस्त्रींस्त्रीन्दद्याज्जलाञ्जलीन् । यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति जीवत्पितृकोऽप्येतानन्याँश्चेतर उदीरतामङ्गिरस आयन्तु न ऊर्जं वहन्ती पितृभ्यो ये चेह मधुव्वाता इति तृचञ्जपन् प्रसिञ्चेत्तृप्यध्वमिति त्रिर्नमो व इत्युक्त्वा मातामहानाञ्चैवं गुरुशिष्यर्त्विग्ज्ञातिबान्धवानतर्पिता देहाद्रुधिरं पिबन्ति वासो निष्पीड्याचम्य ब्राह्मवैष्णवरौद्रसावित्रमैत्रवारुणैस्तल्लिङ्गैरर्चयेददृश्रꣳ हꣳस इत्युपस्थाय प्रदक्षिणीकृत्य दिशश्च देवताश्च नमस्कृत्योपविश्य ब्रह्माग्निपृथिव्योषधिवाग्वाचस्पतिविष्णुमहद्भ्योऽद्भ्योऽपाम्पतये वरुणाय नम इति सर्वत्र संवर्च्चसेति मुखं विमृष्टे देवागातुविद इति विसर्जयेदेष स्नानविधिरेष स्नानविधिः ॥ ३ ॥ इति श्रीकात्यायनोक्तं त्रिकण्डिकास्नानसूत्रं समाप्तम् ॥

॥ अथ भोजनसूत्रम् ॥

अथातः श्रुतिस्मृतीरनुसृत्य भोजनविधिं व्याख्यास्यामः ॥ आचान्तो धृतोत्तरीयवस्त्रो धृतश्रीखण्डगन्धपुण्ड्रो भोजनशालामागत्य गोमयेनोपलिप्य शुचौ देशे विहितपीठाधिष्ठितो नित्यं प्राङ्मुखो

हिरण्यं ज्ञातिश्रैष्ठ्यं च त्रयोदश्यां युवानस्तत्र म्रियन्ते शस्त्रहतस्य चतुर्दश्याममावास्यायाꣳसर्वमित्यमावास्यायाꣳसर्वमिति ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥

इति कात्यायनप्रोक्तं पारस्करगृह्यसूत्रस्य परिशिष्टं समाप्तम् ।

श्रीकात्यायनोक्तं त्रिकण्डिकास्नानसूत्रम् ।

अथातो नित्यस्नानं नद्यादौ मृद्गोमयकुशतिलसुमनस आहृत्योदकान्तं गत्वा शुचौ देशे स्थाप्य प्रक्षाल्य पाणिपादं कुशोपग्रहो बद्धशिखी यज्ञोपवीत्याचम्योरुꣳहीति तोयमामन्त्र्यावर्तयेद्येतेशतमिति सुमित्रियान इत्यपोऽञ्जलिनाऽऽदाय दुर्मित्रिया इति द्वेष्यं प्रति निषिञ्चेत्कटिं बस्त्यूरू जङ्घे चरणौ करौ मृदा त्रिस्त्रिः प्रक्षाल्याचम्य नमस्योदकमालभेदङ्गानि मृदेदं विष्णुरिति सूर्याभिमुखो निमज्जेदापो अस्मानिति स्नात्वोदिदाभ्य इत्युन्मज्य निमज्योन्मज्याचम्य गोमयेन विलिम्पेन्मानस्तोक इति ततोऽभिषिञ्चेदिमम्मे वरुणेति चतसृभिर्माप उदुत्तमं मुञ्चन्त्ववभृथेत्यन्ते चैतन्निमज्योन्मज्याचम्य दर्भैः पावयेदापोहिष्ठेति तिसृभिरिदमापो हविष्मतीर्देवीराप इति द्वाभ्यामपोदेवा द्रुपदादिव शन्नो देवीरपाꣳ रसमपोदेवीः पुनन्तुमेति नवभिश्चित्पतिर्मेत्योङ्कारेण व्याहृतिभिर्गायत्र्या चादावन्ते चान्तर्जलेऽघमर्षणं त्रिरावर्त्तयेद् द्रुपदादिवायङ्गौरिति वा तृचं प्राणायामं वा सशिरसमोमिति वा विष्णोर्वा स्मरणम् ॥ १ ॥ उत्तीर्य धौते वाससी परिधाय मृदोरू करौ प्रक्षाल्याचम्य त्रिरायम्यासून् पुष्पाण्यम्बुमिश्राण्यूर्द्ध्वं क्षिप्त्वोर्ध्वबाहुः सूर्यमुदीक्षन्नुद्वयमुदुत्यं चित्रं तच्चक्षुरिति गायत्र्या च

क्रयंणास्त्ताव्व्रंक्षद्धम्मावोंदभन् ॥ २७ ॥ परिंमा । ग्ग्नेदुश्च्वंरिता
द्वाधस्वामासुचांरितेभज ॥ उदायुंषास्वायुषोदंस्त्थाममृताँ २ ॥
ऽअनुं ॥ २८ ॥ प्रतिपन्थांम् ॥ प्रतिपन्थांमपद्महिस्वस्त्तिगा
मंनेहसंम् ॥ येनाव्विश्वाᳶपरिद्विषोंवृणक्किंविन्दतेव्वसुं ॥ २९ ॥
[४-९] अदिंत्त्यास्त्त्वक् ॥ अदिंत्त्यास्त्त्वगस्यदिंत्त्यैसदऽआ
सींद ॥ अस्त्तंभ्नाद्द्यांवृंषभोऽअन्तारिंक्षमामिंमीतव्वरिमाणंम्पृ ॥३०॥
थिव्याः ॥ आसींदद्विश्वाभुवंनानिसम्म्राड्विश्वेत्तानिव्वरुंणस्य

बृहस्पतिष्ट्वासुम्म्नेरम्म्णातुरुद्द्रोव्वसुभिराचके ॥ २१ ॥ अदि
त्यास्त्त्वा । मूर्द्धन्नाजिघर्म्मिदेवयजनेपृथिव्व्याऽइडायास्पद
मसिघृतवत्त्स्वाहा ॥ अस्म्मेरमस्वास्म्मेतेबन्धुस्त्त्वेरायोमेरायो
माव्वयꣳरायस्प्पोषेणव्वियौष्म्मतोतोरायः ॥ २२ ॥ [1]समक्ख्ये ।
देव्व्याधियासन्दक्षिणयोरुचक्षसा ॥ मामऽआयुꣳप्प्रमोषीम्मोऽ
अहन्तवव्वीरंव्विदेयतवदेविसन्दृशि ॥ २३ ॥ [३-७] एषते ।

---

[1] समक्ख्ये । अत्र स्वरात्संयोगा० (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन खकारस्य द्वित्त्वे जाते प्रथमैर्द्वितीयास्तृतीयैश्चतुर्थाः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०८ सू.) इत्यनेन खस्थाने ककारो विहितः ।

गायत्रोभागऽइतिमेसोमायब्रूतादेषतेत्रैष्टुभोभागऽइतिमेसो
मायब्रूतादेषतेजागतोभागऽइतिमेसोमायब्रूताच्छन्दोनामा
नाꣳसाम्म्राज्यङ्गच्छेतिमेसोमायब्रूतादास्म्माकोसिशुक्रस्ते
ग्ग्रह्योविचितस्त्वाविचिन्वन्तु ॥ २४ ॥ अभित्त्यम् ॥ अभि
त्त्यन्देव[1]ꣳसवितारमोण्ण्यो÷कविक्क्रतुमर्च्चामिसत्त्यसवꣳरत्नधा
माभिप्प्रियम्मतिङ्कविम् ॥ ऊर्द्ध्वायस्यामतिर्ब्भाऽअदिद्युतत्सवी

---

[1] देवꣳसवितारमोण्ण्योः । अत्र देवम् इत्यस्य मकारस्य अनुस्वारं रोष्मसु मकारः (शु. य. प्रा. ४ अ-१ सू.) इत्यनेन उष्मणि सकारे परे अनुस्वारे अथानुस्वारस्य गूंमित्यादेशः शषसहरेफेषु (का. प. १ सू.) इत्यनेन (गूंकारे) कृते गूंविशिष्टं रूपम् । एवम् उरुꣳहिराजा । अꣳहोमुचः । इत्यादिस्थलेषु गूंकारोऽनेन ज्ञेयः । वयꣳसुम. । अग्ने त्वꣳसुजा. । सोमꣳरुद्रस्त्वा. ।

पु॒न॒ꣳश्रोत्र॑म्म॒ऽआग॑न् ॥ वै॒श्वा॒न॒रोऽअद॑ब्धस्त॒नू॒पाऽअ॒ग्निर्न्नः॑
पातु॒दु॒रि॒ताद॑व॒द्यात् ॥ १५ ॥ त्वम॑ग्ने । व्व्रत॒पाऽअ॑सिदे॒वऽ
आम॒र्त्त्येँष्ष्वा ॥ त्वँय॒ज्ञेष्ष्वीड्य॑ः ॥ रास्वेय॑त्त्सो॒माभूयो॑
भरदे॒वोन॑ःसवि॒ताव्वसो॑र्द्दा॒ताव्वस्व॑दात् ॥ १६ ॥ [६-५]
ए॒षाते॑ । शु॒क्रत॒नूरे॒तद्वर्च्च॒स्तया॒सम्भ॑व॒ब्भ्राज॑ङ्गच्छ ॥ जूर॑सि
धृ॒तामन॑सा॒जुष्ट्टाव्विष्ण्ण॑वे ॥ १७ ॥ तस्या॑स्त्ते । स॒त्त्यस॑वसꣳ
प्प्रस॒वेत॒न्न्वोय॒न्त्रम॑शीय॒स्वाहा॑ ॥ शु॒क्रम॑सिच॒न्द्रम॑स्य॒मृत॑मसिवै

श्वदे॒वम॑सि ॥ १८ ॥ चिद॑सि । म॒नासि॒ धीर॑सि॒ दक्षि॑णासि क्ष॒त्रिया॑सि य॒ज्ञिया॒स्यदि॑तिरस्युभयतःशी॒र्ष्ण्णी ॥ सा न॒ः सुप्राची॒ सुप्र॑तीच्येधि मि॒त्रस्त्वा॑ प॒दि ब॑ध्नीताम्पू॒षाध्व॑नस्पा॒त्विन्द्रा॒याध्य॑क्षाय ॥ १९ ॥ अनु॑ त्वा । मा॒ता म॑न्य॒ताम॒नु॑ पि॒तानु॒ ब्भ्राता॒ स॒गर्ब्भ्योनु॒ सखा॒ सयू॑त्थ्यः ॥ सा दे॑वि दे॒वमच्छे॒हीन्द्रा॑य॒ सोम॑ꣳरु॒द्रस्त्वा॑ वर्त्तयतु स्व॒स्ति सोम॑सखा॒ पु॒न॒रेहि॑ ॥ २० ॥ [४-६]

वस्व्य॑सि ॥ वस्व्य॑स्यदि॑तिरस्यादि॒त्यासि॑ रु॒द्रासि॑ च॒न्द्रासि॑ ॥

आस्ययज्ञस्योद्दृचः ॥ १० ॥ [२-४] [1]व्रतङ्कृणुत । व्रतङ्कृणुताग्निर्ब्रह्माग्निर्यज्ञोवनस्पतिर्यज्ञियः ॥ दैवीन्धियम्मनामहेसुमृडीकामभिष्टयेवर्च्चोधाँयज्ञवाहसꣳसुतीर्थानोऽअसद्वशे ॥ येदेवामनोजातामनोयुजोदक्षक्रतवस्तेनोवन्तुतेनःपान्तुतेभ्यःस्वाहा ॥ ११ ॥ श्वात्राःपीताः ॥ श्वात्राःपीताभवतयूयमापोऽअस्माकमन्तरुदरेसुशेवाः ॥ ताऽअस्मभ्यमयक्ष्मा

---

[1] अत्र वृतम् कृणुत इति पदम् । स्पर्शे परपञ्चमम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १२ सू.) इत्यनेन मकारस्य स्पर्शवर्णपरे स्पर्शवर्णस्य पञ्चमाक्षरो भवति तेन ङकारः । एतन्ते तत्र नकारः ।

ऽअंनमीवाऽअनांगसुꣳस्वदंन्तुदेवीरमृतांऽऋतावृधंः ॥ १२ ॥
इयन्तें । यज्ञियांतनूरपोमुञ्चामिनप्प्रजाम् ॥ अꣳहोमुचꣳ
स्वाहांकृताꣳपृथिवीमाविंशतपृथिव्यासम्भंव ॥ १३ ॥ अग्ने
त्त्वम् ॥ अग्नेत्त्वꣳसुजांगृहिव्वयꣳसुमांन्दिषीमहि ॥ रक्षांणोऽ
अप्प्रंयुच्छन्प्रबुधेंनꣳपुनंस्कृधि ॥ १४ ॥ पुनर्म्मनंः ॥ पुनर्म्मनꣳपु
नरायुंर्म्मऽआगन्पुनंःप्प्राणःपुनंरात्त्मामऽआगन्पुनश्चक्षुꣳ

---

१ पुनस्कृधि । अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन ऋवर्णपरे स्पर्शे निषेधान्न ककारस्य द्वित्वम् । यत्र यत्र ऊष्मभ्योऽन्तःस्थेभ्यश्च परः स्पर्शवर्णः ऋविशिष्टश्चेत्तत्र तत्र द्वित्वाभावो ज्ञेयः । यथा-कृषीस्कृधि ।

दे॒वस्य॑ने॒तुर्म्मर्त्तो॑वुरीतस॒ख्यम्॥ वि॒श्वो॑रा॒यऽइ॑षुध्यतिद्यु॒म्नं॑वृं
णीतपुष्यसे॒स्वाहा॑॥८॥[२-३] ऋ॒क्सा॒मयो॒ः शिल्पे॑॥ ऋ॒क्सा॒
म॒यो॒ः शिल्पे॑स्त्थ॒स्त्ते॒ब्वा॒मार॑भे॒तेमा॑पा॒तमा॒स्यय॒ज्ञस्यो॒दृच॑ः॥ श
र्म्मा॑सि॒शर्म्म॑मेयच्छ॒नम॑स्त्तेऽअस्तु॒मामा॑हिꣳसीः ॥ ९ ॥ ऊर्ग्ग॑
सि ॥ ऊर्ग्ग॑स्याङ्गिर॒स्यूर्ण्ण॑म्म्रदा॒ऽऊर्ज्जं॒मयि॑धेहि ॥ सोम॑स्यनी॒
विर॑सि॒व्विष्ण्णो॒ः शर्म्मा॑सि॒शर्म्म॒यज॑मा॒नस्येन्द्र॑स्य॒योनि॑रसिसु॒स॒
स्याः कृ॒षीस्कृ॑धि ॥ उच्छ्र॑यस्वब्वनस्प्पतऽऊ॒र्द्ध्वोमा॑पा॒ह्यꣳह॑स॒ऽ ॥ २६ ॥

यत्त्यद्धूरे ॥ आवोदेवासऽआशिषोयज्ञियासोहवामहे ॥ ५ ॥
स्वाहायज्ञम् ॥ स्वाहायज्ञम्मनसःस्वाहोरोरन्तरिक्षात्त्स्वाहा
द्यावापृथिवीब्भ्याꣳस्वाहाव्वातादारभेस्वाहा ॥ ६ ॥ [४-२]
आकूत्त्यैप्प्रयुजे ॥ आकूत्त्यैप्प्रयुजेग्नयेस्वाहामेधायैमनसेग्न
येस्वाहादीक्षायैतपसेग्नयेस्वाहासरस्वत्त्यैपूष्ण्णेग्नयेस्वाहा ॥
आपोदेवीर्बृहतीर्व्विश्वशम्भुवोद्यावापृथिवीऽउरोऽअन्तरिक्ष ॥
बृहस्प्पतयेहविषाव्विधेमस्वाहा ॥ ७ ॥ व्विश्वोदेवस्य ॥ व्विश्वो

शुचिरापूतऽएमि ॥ दीक्षातपसोस्त्तनूरंसितान्त्वांशिवाᳫंश
ग्गमाम्परिंदधेभद्रंव्वर्ण्णम्[1]पुष्ष्यंन् ॥२॥ [२-१] महीनाम्पयं÷ ॥
महीनाम्पयोंसिव्वर्च्चोंदाऽअंसिव्वर्च्चोंमेदेहि ॥ वृत्रस्यांसिकनीनं
कश्चक्षुर्द्दाऽअंसिचक्षुर्म्मेंदेहि ॥ ३ ॥ चित्त्पतिर्म्मा ॥ चित्त्पति
र्म्मापुनातुव्वाक्पतिर्म्मापुनातुदेवोमांसवितापुंनात्त्वच्छिंद्द्रेणप
वित्त्रेंणसूर्य्यँस्यरश्श्मिभिं÷ ॥ तस्यंतेपवित्त्रपतेपवित्त्रंपूतस्ययत् ॥ २५ ॥
त्त्कामंᳫंपुनेतच्छंकेयम् ॥४॥ आवं÷ ॥ आवोदेवासऽईमहेव्वामम्प्र

---

[1] पुष्ष्यन् । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. अ. १०० सू.) इत्यनेन षकारस्य द्वित्वम् ।

दे॒व॒यज॑नम्पृथि॒व्यायत्र॑दे॒वासो॒ऽअजु॑षन्त॒विश्वे॑ ॥ ऋ॒क्सा॒मा
भ्या॑ᳪसन्तर॑न्तो॒यजु॑र्भीरा॒यस्पोषे॑ण॒समि॒षाम॑देम ॥ इ॒माऽ
आपः॒शमु॑मेसन्तुदे॒वीरोष॑धे॒त्राय॑स्व॒स्वधि॑ते॒मैन॑ᳪहिᳪ[1]सीः ॥ १ ॥
आपो॑ऽअ॒स्मान् ॥ आपो॑ऽअ॒स्मान्मा॒तर॑ः[2]शुन्धयन्तुघृ॒तेन॑
नोघृत॒प्व॑ःपुनन्तु ॥ विश्व॒ᳪहिरि॒प्रम्प्र॒वह॑न्तिदे॒वीरुदिदा॑भ्य॒ः

---

१ हिंसीः । (हिᳪसीः) अत्र अनुस्वाराच्च तत्पूर्वात् (शु. य. प्रा. ३ अ. ५७ सू.) इत्यनेन षकारापत्तौ अनुसन्तनोतु (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे अथानुस्वारस्य गूमित्यादेशः शषसहरेफेषु (शु. य. प्रा. परिशिष्ट सू.) इत्यनेन अनुस्वारस्य दीर्घगूंत्वम् । २ शुन्धयन्तु । अत्र स्वरात्० इति सूत्रेण द्वित्वे प्राप्तेऽपि स्ववर्गीये चानुत्तमे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन स्ववर्गीये द्वित्वनिषेधादत्र नकारात्परे स्ववर्गीये धकारे नकारस्य न द्वित्वम् । एवमेवैतादृशेषु स्थलेषु ज्ञेयम् । यथा पुनन्तु । शान्तिः । माच्छन्दः । सन्तु । अन्तरिक्षात् । अजुषन्त । सन्तरन्तः ।

मा॑हि॒ꣳसीः ॥ निव॑र्त्तया॒म्म्यायु॑षे॒न्नाद्या॑यप्प्र॒जन॑नायरा॒यस्पो
षा॑यसुप्प्र॒जा॒स्त्वाय॑सु॒वीर्य्या॑य ॥ ६३ ॥ १० ॥ [७-१०]
इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीवेदपुरु
षायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ एदंद्वे, महीनाम्पयश्चतस्र, आकू
त्याऋक्सामयोर्द्विकौ, व्रतंकृणुतषडे, षाते चतस्रो, वस्व्य
सितिस्र, एषतेद्वे, शुक्रंत्वाचतस्रो,ऽऽदित्यास्त्वगष्टौ, दश सप्त
त्रिꣳशत् ॥ १० ॥ ३७ ॥ ४ ॥ हरिः ॐ ॥ एदम् ॥ [1]ए॒दम॑गन्म

---

[1] एदमगन्। अत्र आ इदम् अत्र "कण्ठ्यादिवर्ण एकारम् (४ अ. ५३ सू.)" इत्यनेन कण्ठ्यात्परः इवर्णः पूर्वस्वरः परश्च एकारमापद्यते। तेन एदमगन्।

ष्टिवर्द्धनम् ॥ उर्व्वारुकमिवबन्धनान्मृत्त्योर्म्मुक्षीयमामृतात् ॥
त्र्यम्बकँऽयजामहेसुगन्धिम्पतिवेदनम् ॥ उर्व्वारुकमिवबन्ध
नादितोमुक्षीयमामुतः ॥ ६० ॥ एतत्ते । रुद्रावसन्तेनं
परोमूजवतोतीहि ॥ अवततधन्वापिनाकावसꣳकृत्तिवासाऽ
अहिꣳसन्नꣳशिवोतीहि ॥ ६१ ॥ त्र्यायुषञ्जमदग्नेꣳकश्य
पस्यत्र्यायुषम् ॥ यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽअस्तुत्र्यायुषम् ॥६२॥
शिवोनामं ॥ शिवोनामासिस्वधितिस्त्तेपितानमस्त्तेऽअस्तुमा

भागःसहस्वस्राम्बिकयातञ्जुषस्वस्वाहैषतेरुद्रभागऽ[1]आखुस्ते
पशुः ॥५७॥ अवरुद्रम् ॥ अवरुद्रमदीमह्यवदेवन्त्र्यम्बकम् ॥
यथानो[2]वस्यसस्करद्यथानः[3]श्रेयसस्करद्यथानोव्यवसाययात्
॥ ५८ ॥ भेषजमसि । भेषजङ्गवेश्वायपुरुषायभेषजम् ॥
सुखम्मेषायमेष्यै ॥ ५९ ॥ त्र्यम्बकँय्यजामहे । सुगन्धिम्पु

---

[1] आखुःते। अत्र "तथयोः सम् (३ अ. ८ सू.)" इत्यनेन तकारे परे सत्वे आखुस्ते इति रूपम्। [2] वस्यसस्करत् अत्र "समानपदे च (३ अ. ३० क.)" इत्यप्राप्तौ "कविष्करत्कृधिषु (३ अ. ३२ सू.)" इत्यनेन करत्परे विसर्जनीयस्य सकारः। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" इति ककारस्य द्वित्वम्। [3] श्रेयसस्करत् अत्र "समानपदे च (३ अ. ३० सू.)" इत्यनेन समानपदे विसर्गस्य ककारे परे सकारः। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्चस्पर्शः (४ अ. १०२ सू.)" इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम्।

न्दिषी॒महि॑ ॥ प्रनू॒नम्पू॒र्णव॑न्धुरस्तु॒तोया॑सि॒व्वशाँ॒ २ ॥ ऽअनु॑
योजा॒न्वि॒न्द्रते॒हरी॑ ॥ ५२ ॥ मनो॒नु ॥ मनो॒न्वाह्वा॑महेनारा
श॒ꣳसे॑न॒स्तोमे॑न ॥ पि॒तॄ॒णाञ्च॒मन्म॑भिꣳ ॥ ५३ ॥ आन॑ः ॥
आन॑ऽएतु॒मन॒ꣳपुन॒ꣳक्क्रत्त्वे॒दक्षा॑यजी॒वसे॑ ॥ ज्योक्च॒सूर्य॑न्दृ॒शे
॥ ५४ ॥ पुन॑र्न्नꣳ । पि॒तरो॒मनो॒ददा॑तु॒दैव्यो॒जन॑ः ॥ जी॒वं॑व्व्रा
तꣳसचेमहि ॥ ५५ ॥ व्व॒यꣳसो॑म । व्व्र॒तेत॒वमन॑स्त॒नूषु॒बिभ्र॑
तꣳ ॥ प्र॒जाव॑न्तꣳसचेमहि ॥ ५६ ॥ [६-९] ए॒षते॑ । रु॒द्र

पूर्ण्णादर्व्विपरापतसुपूर्ण्णापुनरापत । व्वस्नेवव्विक्क्रीणावहाऽइष
मूर्ज्जꣳशतक्क्रतो ॥ ४९ ॥ देहिमे ॥ देहिमेददामितेनिमेधेहि
नितेदधे ॥ निहारंञ्चहरासिमेनिहारन्निहराणितेस्वाहा ॥ ५० ॥
[२-८] अक्षन्नमीमदन्त ॥ अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्प्रियाऽअ
धूषत ॥ अस्त्तोषतस्वभानवोव्विप्प्रानविष्ठयामतीयोजान्न्विन्द्र
तेहरी ॥ ५१ ॥ सुसन्दृशन्त्वा ॥ [1]सुसन्दृशन्त्वाव्वयम्मघवन्व

---

[1] सुसन्दृशम् । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे (३ अ. ५९ सू.)" इत्यनेन षत्वापत्तौ "अनुसन्तनोतु बृहस्पतिसुतस्यसुसमिद्धायसुसन्दृशम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावः न षत्वम् ।

संहि. सौमनसोबहुः ॥ गृहानुपह्वयामहेतेनोजानन्तुजानतः ॥४२॥ पू. अ.
॥२१॥ उपहूताऽइह । गावऽउपहूताऽअजावयः ॥ अथोऽअन्नस्य ॥ ३ ॥
कीलालऽउपहूतोगृहेषुनः ॥ क्षेमायवःशान्त्यैप्रपद्येशिवꣳ
शग्ग्मꣳशँय्योःशँय्योः ॥ ४३ ॥ [३-६] प्रघासिनोहवाम
हे । मरुतश्चरिशादसः ॥ करम्भेणसजोषसः ॥ ४४ ॥
यद्ग्रामे ॥ यदरण्येयत्सभायाँयदिन्द्रिये ॥ यदेनं ॥२१॥
श्चकृमावयमिदन्तदवयजामहेस्वाहा ॥ ४५ ॥ मोषूणः ॥

मोषूणऽइन्द्रात्रपृत्सुदेवैरस्तिहि[2]ष्म्मातेशुष्मिन्नवयाः ॥ महश्चिद्यस्यमीढुषोयव्याहविष्म्मतोमरुतोव्वन्दतेगीः ॥४६॥ अक्रन्कर्म्म । कर्म्मकृतःसहव्वाचामयोभुवा ॥ देवेभ्यःकर्म्मकृत्त्वास्तम्प्रेतसचाभुवः ॥ ४७ ॥ अवभृथनिचुम्पुण । निचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अवदेवैर्द्देवकृतमेनोयासिषमवमर्त्यैर्म्मर्त्यकृतम्पुरुराव्णोदेवरि[3]षस्पाहि ॥ ४८ ॥ [५-७] पूर्णादर्व्वि ॥

---

१ मो षूणः । अत्र मो षूनः इतिपदम् । "निषण्णाय रथवाहणम् (३ अ. ८७ सू.)" इत्यनेन णकारस्य निपातः । २ हिष्म्माते । अत्र हेर्मिथोदयः (३ अ. ६८ सू.) इत्यनेन मकारोदये हिशब्दात्परस्य सकारस्य षकारः । तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" इति द्वित्वम् । ३ देवरिषस्पाहि । अत्र "अध्वनो रजसो रिषः स्पृशस्पातौ (३ अ. २८ सू.)" इत्यस्मिन् पातौ इति धातुग्रहणात् पाधातो रूपे परेऽपि रिषः विसर्गस्य सकारः । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

पूर्ण्णा द॑र्व्वि॒ परा॑पत॒ सुपू॑र्ण्णा॒ पु॒न॒रा प॑त । व॒स्नेव॒ व्वि॒क्क्री॑णावहा॒ऽइष॒
मूर्ज्ज॑ꣳ शतक्रतो ॥ ४९ ॥ दे॒हि मे॑ ॥ दे॒हि मे॒ दद॑मि ते॒ नि मे॑ धेहि॒
नि ते॑ दधे ॥ नि॒हार॒ञ्च्च ह॒रा॑सि मे॒ नि॒हार॒न्नि ह॑राणि ते॒ स्वाहा॑ ॥ ५० ॥
[२-८] अक्ष॒न्नमी॑मदन्त ॥ अक्ष॒न्नमी॑मदन्त॒ ह्यव॑ प्प्रि॒याऽअ॑
धूषत ॥ अस्त्तो॑षत॒ स्वभा॑नवो॒ व्विप्प्रा॒ नवि॑ष्ठया म॒ती योजा॒ न्विन्द्र
ते॒ हरी॑ ॥ ५१ ॥ सु॒स॒न्दृशं॑ त्वा ॥ [1]सु॒स॒न्दृश॑न्त्वा व॒यम्मघ॑वन्व

---

१ सुसन्दृशम् । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे (३ अ. ५९ सू.)" इत्यनेन षत्वापत्तौ "अनुसन्तनोतु वृहस्पतिसुतस्यसुसमिद्धायसुसन्दृशम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावः न षत्वम् ।

प्स्वे॒नत् ॥ ३५ ॥ अ॒प्स्व॒ग्ने ॥ अ॒प्स्व॒ग्ने॒[1]सधि॒ष्ट्व॒[2]सौष॑धी॒
रनु॒रुद्ध्यसे ॥ गर्भे॒सञ्जा॑यसे॒पुन॑ः ॥ ३६ ॥ गर्भो॑ऽअसि ॥
गर्भो॑ऽअ॒स्योष॑धीना॒ङ्गर्भो॒व्वन॒स्पती॑नाम् ॥ गर्भो॒व्विश्व॑स्य
भू॒तस्या॑ग्ने॒गर्भो॑ऽअ॒पाम॑सि ॥ ३७ ॥ प्र॒सद्य॒भस्म॑ना ॥
प्र॒सद्य॒भस्म॑ना॒योनि॑म॒पश्च॑पृथि॒वीम॑ग्ने ॥ स॒ꣳसृज्य॑मा॒तृभि॒ष्ट्व[3]

---

[1] सधिष्ट्व । अत्र सधिस्त्व इति पदद्वयम् । अत्र विसर्गस्य परसवर्णे, सधिरंशुरदितिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन षत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शं इत्यनेन टस्य द्वित्वम् । [2] सः ओषधीः इति पदद्वयम् । अत्र सऽओषधीमयोः (शु. य. प्रा. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन ओषधीपरे सः पदस्य विसर्जनीयस्य लोपे, सन्ध्यक्षर ऐकारौकारौ (शु. य. प्रा. ४ अ. ५७ सू.) इत्यनेन वृद्धौ सौषधी इति पदम् । [3] मातृभिस्त्वम् इति पदम् । मातृभिर-

ज्यो॒ति॑ष्मा॒न्पु॒न॒रास॑दः ॥ ३८ ॥ पुन॑रा॒सद्य॑ ॥ पुन॑रा॒सद्य॒
सद॑नम॒पश्च॑पृथि॒वीम॑ग्ने ॥ शेषे॑मा॒तुर्य॑थो॒पस्थे॒न्तर॑स्याꣳ
शि॒वत॑मः ॥ ३९ ॥ पुन॑रू॒र्ज्जा । निव॑र्त्तस्व॒पुन॑रग्न॒ऽइ॒षायु॑षा ॥
पुन॑र्न्नःपा॒ह्यꣳह॑सः ॥ ४० ॥ स॒हर॒य्या । निव॑र्त्त॒स्वाग्ने॒पिन्व॑
स्व॒धार॑या ॥ वि॒श्वप्स्न्या॑वि॒श्वत॒स्परि॑ ॥ ४१ ॥ बोधा॑मे ।
ऽअ॒स्यव॒च॑सोयविष्ठ॒मꣳहि॑ष्ठस्य॒प्प्रभृ॑तस्यस्वधावः ॥ पीय॑ति

र्चिभिः पायुभिर्वरूत्रीः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन मातृभिः अर्चिभिः पायुभिः वरूत्रीः एतेषां पदानां विसर्जनीयस्य सकारस्य षकार एकाक्षरे प्रत्यये परे इति षत्वे च षात्तथौ मूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) इत्यनेन तस्य मूर्धन्ये टकारे ऊष्मान्त० इत्यनेन टस्य द्वित्वम् ।

त्त्वोऽअनुत्त्वोगृणातिव्वृन्दा[1]रुष्ट्टेतन्न्वंव्वन्देऽअग्ने ॥ ४२ ॥ स
बोधि । सूरिर्म्मघवाव्वसुपतेव्वसुदावन् ॥ युयोद्ध्यस्म्मद्द्वेषाꣳ
सिव्विश्श्वकर्म्मणेस्वाहा ॥ ४३ ॥ पुनस्त्त्वा । दित्यारुद्द्राव्वसवः
समिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणोव्वसुनीथयज्ञैः ॥ घृतेनत्त्वन्तन्न्वंव्वर्द्धय
स्वसत्त्याः सन्तुयजमानस्यकामाः ॥ ४४ ॥ [१५-३] अपेत ॥
अपेतव्वीताव्विचसर्प्पतातोयेत्रस्त्थपुराणायेचनूतनाः ॥ अदा

---

[1] वृन्दारुष्ट्टे अत्र वृन्दारुः ते इति पदद्वयम् । वृन्दारुर्माकिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७४ सू.) इत्यनेन वृन्दारोः विसर्गस्य परसवर्णे, षात्तथौ मूर्धन्यम् इत्यनेन च ते इत्यस्य मूर्धन्ये टकारे कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम् ।

द्यमोवसानम्पृथिव्या ऽअक्रन्निमम्पितरोलोकमस्म्मै ॥ ४५ ॥
सँज्ञानमसि । कामधरणम्मयितेकामधरणम्भूयात् ॥ अग्ने
ब्भस्म्मास्यग्नेःपुरीषमसिचितस्स्थपरिचितऽऊर्द्ध्वचितःश्रय
द्ध्वम् ॥ ४६ ॥ अयꣳसः ॥ अयꣳसोऽअग्निर्य्यस्म्मिन्त्सो
ममिन्द्रःसुतन्दधेजठरेव्वावशानः ॥ सहस्रियंव्वाजमत्त्य
न्नसप्तिꣳससवान्त्सन्त्स्तूयसेजातवेदः ॥ ४७ ॥ अग्नेयत् ॥
अग्नेयत्तेदिविवर्च्चःपृथिव्याँऽयदोषधीष्ष्वप्प्स्वायजत्र ॥

न्मारुतङ्गणम् ॥ ४५ ॥ व्वरुणꣳष्प्राविता । भुवन्मित्रोव्वि
श्वाभिरूतिभिः ॥ करतान्नꣳसुराधसꣳ ॥ ४६ ॥ अधि
नꣳ ॥ अधिनऽइन्द्रैषांव्विष्णोसजात्त्यानाम् ॥ [1]इतामरुतोऽ
अश्विना ॥ [2]तम्प्रत्नथायंव्वेनोयेदेवासऽआनऽइडाभिर्व्विश्वेभिꣳ
सोम्म्यम्मध्वोमासश्चर्षणीधृतꣳ ॥४७॥ अग्नऽइन्द्र ॥ अग्नऽ
इन्द्रव्वरुणामित्रदेवाꣳशर्द्धꣳष्प्रयन्तमारुतोताव्विष्णो ॥ उभा

---

१ इतमरुतः । अत्र "शृणुतत्विविधिध्रजिभवतपिबेतस्सतिष्ठरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ११७) इत्यनेन मकारे परे दीर्घे इतामरुतः । १ व्विश्वेभिꣳ
२ तंप्रत्नथां. अ. ७ मं. १२ ॥ १ अयंव्वेनः. अ. ७ मं. १६ ॥ १ येदेवासः. अ. ७ मं. १९ ॥ १ आनऽइडाभिः. अ. ३३ मं. ३४ ॥
सोम्म्यम्. अ. ३३ मं. १० ॥ १ ओमासश्चर्षणीधृतः. अ. ७ मं. ३३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

नासंत्त्यारुद्रोऽअंधग्ग्नाः पूषाभगꣳसरंस्वतीजुषन्त ॥ ४८ ॥
इन्द्राग्ग्नीमित्त्रावरुंणा ॥ इन्द्राग्ग्नीमित्त्रावरुणादितिꣳस्वः
पृथिवीन्द्यामम्मरुतꣳपर्व्वंतॉं२॥ऽअपः ॥ हुवेव्विष्णुंम्पूषणम्ब्रह्म
णस्प्पतिम्भगन्नुशꣳसꣳसवितारंमूतये ॥४९॥ अस्म्मेरुद्राः ॥
अस्म्मेरुद्रामेहनापर्व्वंतासोव्वृत्त्रहत्त्येभरंहूतौसजोषाꣳ ॥ यꣳ
शꣳसंतेस्तुवतेधायिपज्ज्रऽइन्द्रंज्ज्येष्ठाऽअस्म्माँ२॥ऽअंवन्तुदे
वाः ॥५०॥ अर्व्वाञ्चोऽअद्य ॥ अर्व्वाञ्चोऽअद्या[1]भंवतायजत्राऽ

---

[1] अद्य भवत । अत्र "अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ११५) इत्यनेन भवतपरे दीर्घं अद्याभव इति ।

आवोहार्द्दिभयंमानोव्ययेयम् ॥ त्राद्ध्वंन्नोदेवानिजुरोवृकस्य त्राद्ध्वङ्कर्त्तादवपदोयजत्राः ॥ ५१ ॥ विश्वेऽअद्य । मरुतोविश्वऽऊतीविश्वेभवन्त्वग्नयःसमिद्धाः ॥ विश्वेनोदेवाऽअवसागंमन्तुविश्वमस्तुद्द्रविणंव्वाजोऽअस्म्मे ॥ ५२ ॥ विश्वेदेवाः । शृणुतेमꣳहवम्मेयेऽअन्तरिक्षेयऽउपद्द्यविष्ठ ॥ येऽअग्निजिह्वाऽउतवायजंत्राऽआसद्यास्म्मिन्बर्हिषिमादयद्ध्वम् ॥ ५३ ॥

---

२ उपद्यविष्ठ । "द्यवेश्च" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ५९) इत्यनेन द्यविशब्दात्परस्य स्थघटितसकारस्य षत्वे ष्टुत्वे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. अ. ४ सू. १०२) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम् ।

दे॒वेभ्यो॒हि । प्प्र॒थ॒मँऽय॒ज्ज्ञियेभ्योमृ॒त॒त्त्वꣳसु॒वासि॒भा॒गमु॒त्त
मम् ॥ आदिद्दा॒मानꣳसवि॒त॒र्व्यूर्ण्णुषेनूची॒नाजीवि॒तामानुषे
भ्यꣳ ॥ ५४ ॥ [११-४] प्रवा॒युम् ॥ प्रवा॒युमच्छाबृह॒ती
मं॒नी॒षाबृ॒हद्द्रयिंव्वि॒श्श्ववारꣳरथ॒प्प्राम् ॥ द्यु॒तद्द्यामा॒नि॒युत॒ꣳपत्त्यं
मानꣳक॒विःक॒विर्मियक्क्षासिप्प्रयज्ज्यो ॥५५॥ इन्द्रंव्वायूऽइ॒मे ।
सु॒ताऽउप॒प्प्रयोभि॒रागतम् ॥ इन्दवोवामु॒शन्ति॒हि ॥ ५६ ॥
मि॒त्रꣳहु॒वे । पू॒तदक्क्ष॒व्वरुणञ्च॒रि॒शादसम् ॥ धियङ्घृ॒ताची॒ꣳसा

धंन्ता ॥५७॥ दस्रांयुवाकंवꣳ । सुतानासंत्त्याव्वृक्तबंर्हिषꣳ ॥
आयांतꣳरुद्रवर्त्तनी ॥ तम्प्रत्क्कथायंव्वेनः ॥५८॥ व्विदद्यदीं ॥
व्विदद्यदींसरमांरुग्गणमद्द्रेर्म्महिपाथं÷पूर्व्यꣳसद्ध्र्यक्ककꣳ ॥
अग्ग्रंन्नयत्त्सुपद्यक्क्षंराणामच्छारवंम्प्रथमाजांनतीगात् ॥५९॥
नहिस्प्पशंम् ॥ नहिस्प्पशमविदन्नन्न्यमस्म्माद्वैश्वानरात्त्पुरऽ
एतारंमग्ग्नेः ॥ एमैनमवृधन्नमृताऽअमंर्त्त्यंव्वैश्वानरङ्क्षैत्त्रांजि

---

१ तंप्रत्क्कथा. अ. ७ मं. १२ ॥ १ अयंव्वेनः. अ. ७ मं. १६ ॥ इति प्रतीके ॥

त्वायदेवाः ॥ ६० ॥ उग्राव्विघनिनां ॥ उग्राव्विघनिनामृधऽ
इन्द्राग्नीहवामहे ॥ तानोमृडातऽईदृशे ॥ ६१ ॥ उपास्मै ।
गायतानर[1]ꣳपवमानायेन्दवे ॥ अभिदेवाँ२॥ऽइयक्षते ॥ ६२॥
येत्त्वा ॥ हिहत्त्यैमघवन्नवर्द्धन्येशाम्बरेहरिवोयेगविष्टौ ॥ येत्त्वा
नूनमनुमदन्तिविप्प्राःꣳपिबेन्द्रसोमꣳसगणोमरुद्भिः ॥ ६३ ॥
जनिष्ठाऽउग्रः । सहसेतुरायमन्द्रऽओजिष्ठोबहुलाभि

---

[1] गायत नरः इति पदम् । तकारोत्तरवर्त्तिनो ह्रस्वाकारस्य नकारे परे "धारयाम०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घे गायतानरः इति ।

मानः ॥ अवर्द्धन्निन्द्रम्मरुतश्चिदत्रमातायद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा ॥ ६४ ॥ आतु ॥ आ[1]तूनऽइन्द्रवृत्रहन्नस्म्माकमर्द्धमागहि ॥ महान्महीभिरूतिभिः ॥ ६५ ॥ त्वमिन्द्र ॥ त्वमिन्द्रप्रतूर्त्तिष्ष्वभिविश्वाऽअसिस्पृधः ॥ अशस्तिहाजनिताविश्वतूरसित्वन्तूर्यतरुष्यतः ॥ ६६ ॥ अनुते ॥ अनुतेशुष्म्मन्तुरयन्तमीयतुःक्षोणीशिशुन्नमातरा ॥ विश्वास्त्तेस्पृधःश्न

---

[1] आतु न इन्द्रः इति पदम्। तुकारोत्तरवर्तिनो ह्रस्वोकारस्य "धारयम" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन नकारे परे दीर्घे आतून इन्द्र इति।

थयन्तमन्न्यवैंव्वृत्रँ२ँस्यदिन्द्रतूर्व्वसि ॥ ६७॥ सुज्ञोदेवानाम् ॥
सुज्ञोदेवानाम्प्रत्त्यैतिसुम्म्नमादित्त्यासोभवंतामृडयन्तः ॥
आवोर्व्वाचीसुमतिर्व्ववृत्त्यादꣳहोश्चिद्याव्वरिवोवित्तरासत् ॥ ६८॥
अदब्धेभिःसवितः । पायुभिष्ट्वꣳ[१]शिवेभिरद्यपरिपाहिनोग
यम् ॥ हिरण्ण्यजिह्वःसुवितायनव्व्यंसेरक्षामाकिर्न्नोऽअघशꣳ
सऽईशत ॥ ६९ ॥ [१५-५] प्रवीरया । शुचंयोदाद्रिरेवाम

---

[१] पायुभिः त्वम्। इति पदम्। अत्र "मातृभिरर्चिभिः पायुभिर्वरूत्रीः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे पदे परे पायुभिः इत्यस्य विसर्गस्य षत्वे "षात्तथौ मूर्धन्यम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) तस्य टकारे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टस्य द्वित्वम्।

ध्व॒र्युभि॒र्म्मधु॑मन्तꣳसु॒तास॑ः ॥ व्वह॑व्वायो॒नियु॒तो॑याह्य॒च्छा॒पि
बा॑सु॒तस्यान्ध॑सो॒मदा॑य ॥ ७० ॥ गाव॒ऽउप॑ ॥ गाव॒ऽउपा॑वता
व॒तम्म॒ही य॒ज्ञस्य॑र॒प्सुदा॑ ॥ उ॒भाक॒र्ण्णा॑हि॒रण्यया॑ ॥ ७१ ॥
काव्य॑योरा॒जानै॑षु ॥ काव्य॑योरा॒जानै॑षु॒क्क्रत्त्वा॒दक्ष॑स्यदु॒रोणे॥
रि॒शाद॑सास॒धस्त्थ॒ऽआ ॥ ७२॥ दैव्या॒व॑द्ध्व॒र्यू ॥ दैव्या॑वद्ध्व
र्यूऽआग॑त॒ꣳरथे॑न॒सूर्य॑त्त्वचा ॥ म॒द्ध्वा॑य॒ज्ञꣳसम॑ञ्जाथे ॥ तं॑

---

१ तंप्रत्क्कथा॑. १ अ. ७ मं. १२ ॥ अ॒यंव्वे॒नः. १ अ. ७ मं. १६ ॥ इति प्रतीके ॥

म्प्रत्क्कथायंव्वेनः ॥ ७३ ॥ तिरश्चीनोव्वितंतꣳ ॥ तिरश्चीनो
व्वितंतोरश्मिरेंषामधःस्विदासी३दुपरिंस्विदासी३त् ॥ रेतो
धाऽआंसन्महिमानंऽआसन्त्स्वधाऽअवस्तात्प्रयंतिꣳपरस्ता
त् ॥ ७४ ॥ आरोदंसी ॥ आरोदंसीऽअपृणदास्वर्म्महज्जा
तँय्यदेंनमपसोऽअधांरयन् ॥ सोऽअंध्वरायपरिंणीयतेकविर
त्त्योनव्वाजंसातयेचनोंहितः ॥७५॥ उक्त्थेभिंर्व्वृत्रहन्तंमा ॥
उक्त्थेभिंर्व्वृत्रहन्तंमायामंन्दानाचिदागिरा ॥ आङ्गूषैराविवां

सतः ॥ ७६ ॥ उप॑नः । सू॒नवो॒गिर॑÷शृ॒ण्वन्त्व॒मृत॑स्य॒ये ॥
सु॒मृ॒डी॒काभ॑वन्तुनः ॥ ७७ ॥ ब्रह्मा॑णिमे । म॒तय॒ःशꣳसु॒ता
स॒ःशुष्म॑ऽइयर्त्ति॒प्प्रभृ॑तोमे॒ऽअद्रि॑÷ ॥ आशा॑सते॒प्प्रति॑हर्य्य
न्त्यु॒क्थेमाहरी॑व्वहत॒स्त्तानो॒ऽअच्छ॑ ॥ ७८ ॥ अनु॑त्त॒माते॑ ।
मघव॒न्नकि॒र्न्नु॒नत्त्वावाँ॑२॥ऽअस्त्तिदे॒वता॒व्विदा॑नः ॥ नजाय॑मा
नो॒नश॑ते॒नजा॒तोयानि॑करि॒ष्ष्याकृ॑णु॒हिप्प्र॑वृद्ध ॥७९॥ तदि॒त् ॥
तदिदा॑स॒भुव॑नेषु॒ज्ज्येष्ठँ॒य्यतो॑ज॒ज्ज्ञऽउ॒ग्ग्रस्त्वे॒षनृ॑म्म्णः ॥ स॒द्यो

जंज्ज्ञानोनिरिंणातिशत्रूननुयंव्विश्श्वेमदुन्त्यूमाꣳ ॥८०॥ इमाऽ
उंत्त्वा । पु[1]रूवसोगिरोंव्वर्द्धन्तुयाममं ॥ पावकवंर्ण्णाꣳशुचंयो
व्विपश्श्चितोभिस्त्तोमैरनूषत ॥ ८१ ॥ यस्यायम् ॥ यस्यायंव्वि
श्श्वऽआर्य्योदासंः शेवधिपाऽअरिः ॥ तिरश्चिदर्य्येरुशमेपवी
रवितुब्भ्येत्त्सोऽअंज्ज्यतेरयिः ॥८२॥ अयꣳसहस्रम् ॥ अयꣳ
सहस्रम्मृषिंभिꣳसहंस्कृतꣳसमुद्द्रऽइंवपप्प्रथे ॥ सत्त्यःसोऽअंस्य
महिमागृंणेशवोंयज्ज्ञेषुंव्विप्प्रराज्ज्यें ॥ ८३ ॥ अदंब्धेभिꣳसवि

---

[1] पुरूवसः । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वसः इत्यस्य वकारे परे पुरुशब्दस्य ह्रस्वोकारस्य दीर्घोकारः ।

तꣳ । पायुभिष्ट्वꣳशिवेभिरद्यपरिपाहिनोगयम् ॥ हिरण्यजि
ह्वꣳसुवितायनव्यंसेरक्षामाकिंन्नोंऽअघशꣳसऽईशत ॥ ८४ ॥
[१५-६] आनं÷ ॥ आनोयज्ञन्दिविस्पृशंवायोयाहिसुम
न्मंभिꣳ ॥ अन्तःपवित्रंऽउपरिश्श्रीणानोयꣳशुक्रोऽअंयामि
ते ॥ ८५ ॥ इन्द्रवायूसुंसन्दृशा । सुहवेहहंवामहे ॥ यथानꣳ
सर्वंऽइज्जनोनमीवःसङ्गमेसुमनाऽअसत् ॥ ८६ ॥ ऋधगित्था ।
समर्त्त्यं÷शशमेदेवतातये ॥ योनूनम्मित्रावरुणावभिष्टयऽ

आचक्क्रेहव्यदातये ॥८७॥ आयातम् ॥ आयातमुपभूषत
म्मद्ध्वः पिबतमश्विना ॥ दुग्धम्पयोवृषणाजेन्न्यावसूमानोम
र्द्धिष्ट्टमागतम् ॥८८॥ प्रैतु ॥ प्रैतुब्रह्मणस्प्पतिꣳप्रदेव्येतुसूनृ
ता ॥ अच्छाव्वीरन्नर्य्यम्पङ्क्तिराधसन्देवायज्ज्ञन्नयन्तुनꣳ ॥८९॥
चन्द्रमाऽअप्प्सु ॥ चन्द्रमाऽअप्प्स्वन्तरासुपर्ण्णोधावतेदिवि ॥
रयिम्पिशङ्गम्बहुलम्पुरुस्पृहꣳहरिरेतिकनिक्क्रदत् ॥९०॥ देव
न्देवंव्वꣳ ॥ देवन्देवंव्वोवसेदेवन्देवमभिष्ट्टये ॥ देवन्देवꣳहुवेम

वाजंसातयेगृणन्तोदैव्याधिया ॥ ९१ ॥ दिविपृष्टः ॥ दिवि
पृष्टोऽअरोचताग्निर्वैश्वानरोबृहन् ॥ क्ष्मयावृधानऽओजसा
चनोहितोज्योतिषाबाधतेतमः ॥ ९२ ॥ इन्द्राग्नीऽअपा
त् ॥ इन्द्राग्नीऽअपादियम्पूर्वागात्पद्वतीभ्यः ॥ हित्वीशि
रोजिह्वयावावदच्चरत्त्रिꣳशत्पदान्न्यक्रमीत् ॥ ९३ ॥ देवासो
हि[1] । ष्म्मामनवेसमन्न्यवोविश्वेसाकꣳसरातयः ॥ तेनोऽ

---

[1] हिष्ममनवे इति पदम् । अत्र "शृणुतत्विविधिप्रजिभवतपिबेतस्सतिष्ठरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे स इत्यस्याकारस्य दीर्घाकारे विधीयमाने हिष्मामनवे । अत्र मस्य द्वित्वं "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम् ।

अद्यतेऽअपरन्तुचेतुनोभवन्तुव्वरिवोविदः ॥ ९४ ॥ अपाध
मत् ॥ अपाधमदभिशस्त्तीरशस्त्तिहाथेन्द्रोद्युम्न्याभवत् ॥
देवास्त्तऽइन्द्रसक्ख्याययेमिरेबृहद्भानोमरुद्गण ॥ ९५ ॥
प्रवः ॥ प्रवऽइन्द्रायबृहतेमरुतोब्रह्मार्च्चत ॥ वृत्रꣳहनतिवृत्र
हाशतक्क्रतुर्व्वज्ज्रेणशतपर्व्वणा ॥ ९६ ॥ अस्येत् ॥ अस्येदि
न्द्रोव्वावृधेव्वृष्ण्ण्यꣳशवोमदेसुतस्यव्विष्ण्णवि ॥ अ[1]द्यातमस्यम

---

[1] अद्यत तस्य इति पदम् । "अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन ह्रस्वतकारे परे अद्याकारस्य दीर्घे अद्यातमस्य इति ।

हिमानंमायवोनुंष्टुं[1]वन्तिपूर्व्वथां ॥ इ[2]माऽउंत्त्वायस्यायमयठ्ठं सहस्रंमूर्द्ध्वऽऊषुणं÷ ॥ ९७ ॥ [१३-८] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ यज्जाग्रतो दश, पञ्चनद्यो दश, सोमो धेनुन्दश, ऽआकृष्णेन दश, पूषन्तव दश, नतदष्टौ, षडष्टपञ्चा-

---

[1] अनुष्टुवन्ति । अत्र "अनोः स्तुवन्त्याम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७२ सू.) इत्यनेन अनोरुपसर्गात्परस्य स्तुवन्तिपदे परे तद्घटितसकारस्य षकारः । तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन हकारस्य द्वित्वम् ।

[2] इमाऽउंत्वा. अ. ३३ मं. ८१ ॥ १ यस्यायम्. मं. ८२ ॥ १ अयठ्ठसहस्रम्. मं. ८३ ॥ १ ऊर्द्ध्वऽऊषुणः अ. ११ मं. ४२ ॥ इति प्रतीकानि ॥

शत् [अ. ३४ मं. ५८ अनु. ६] ॥ हरिःॐ ॥ यज्जाग्ग्रं
तः ॥ यज्जाग्ग्रंतोदूरमुदैतिदैवन्तदुंसुप्तस्यतथैवैति ॥ दूरङ्गम
ज्ज्योतिषाञ्ज्योतिरेकन्तन्मेमनःशिवसंङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ १ ॥
येनकर्म्माणि ॥ येनकर्म्माण्यपसोमनीषिणोयज्ञेकृण्वन्ति
व्विदथेषुधीराः ॥ यदपूर्व्वँयक्षमन्तःप्रजानान्तन्मेमनः
शिवसंङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ २ ॥ यत्प्रज्ञानम् ॥ यत्प्रज्ञानमुत
चेतोधृतिश्चयज्ज्योतिरन्तरमृतम्प्रजासु ॥ यस्मान्नऽऋतेकि

ञ्चनकर्म्मक्क्रियतेतन्न्मेमन÷शिवसङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ ३ ॥ येने
दम् ॥ येनेदम्भूतम्भुवनम्भविष्य्यत्त्परिगृहीतममृतेनसर्व्वम् ॥
येनयज्ज्ञस्त्तायतेसप्त्तहोतातन्न्मेमन÷शिवसङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ ४ ॥
यस्म्मिन्नृच÷ ॥ यस्म्मिन्नृचःसामयजूꣳषियस्म्मिन्न्प्रति
ष्ठितारथनाभाविवाराः ॥ यस्म्मिँश्चित्तꣳसर्व्वमोतम्प्रजाना
न्तन्न्मेमन÷शिवसङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ ५ ॥ सुषारथिरश्वानिव ॥
सुषारथिरश्वानिवयन्न्मनुष्ष्यान्नेनीयतेभीशुभिर्व्वाजिनऽइव ॥

हृत्प्रतिष्ठुन्यदंजिरञ्जविष्ठुन्तन्मेमनंः शिवसंङ्कल्पमस्तु ॥६॥
पितुन्नु । स्तोषम्महोधर्म्माणन्तवीषीम् ॥ यस्यंत्रितोव्यो
जंसावृत्रंविपर्व्वमर्दयंत् ॥ ७ ॥ अन्विवत् ॥ अन्विदंनुमते
त्वम्मन्यासैशञ्चंनस्कृधि ॥ क्रत्वेदक्षांयनोहिनुप्रणऽआ
यूꣳषितारिषꣳ ॥ ८ ॥ शतम् ॥ १८०० ॥ अनुंनꣳ ॥ अनुं
नोद्यानुंमतिर्य्यज्ञन्देवेषुंमन्यताम् ॥ अग्निश्चंहव्यवाहंनोभ
वंतन्दाशुषेमयंः ॥९॥ सिनीवालिपृथुंष्टुके ॥ सिनीवालिपृथुं

ष्टुके॒यादे॒वाना॒मासि॒स्वसा॑ ॥ जु॒षस्व॑ह॒व्यमाहु॑तम्प्र॒जान्दे॑विदि
दिड्ढिनः ॥ १० ॥ [१-१] पञ्च॑न॒द्यः ॥ पञ्च॑न॒द्यः सर॑स्वती॒
मपि॑यन्ति॒सस्रो॑तसः ॥ सर॑स्वती॒तुप॑ञ्च॒धासोदे॒शेभ॑वत्स॒रित्
॥ ११ ॥ त्वम॑ग्ने । प्रथ॒मोऽअङ्गि॑रा॒ऽऋषि॑र्दे॒वोदे॒वाना॑मभवः
शि॒वःसखा॑ ॥ तव॑व्र॒तेक॒वयो॑विद्म॒नाप॒सोजा॑यन्तम॒रुतो॒ऽभ्रा
जद्दृष्टयः ॥ १२ ॥ त्वन्नः॑ ॥ त्वन्नो॑ऽअग्ने॒तव॑देवपा॒युभि॑र्म॒
घोनो॑रक्षत॒न्व॑श्चवन्द्य ॥ त्रा॒तातो॒कस्य॒तन॑ये॒गवा॑म॒स्यानि॑मेष॒ꣳ

सं. ५१

ष्टुकेयादेवानामासिस्वसा ॥ जुषस्वंहव्यमाहुतम्प्रजान्देविदि
दिड्ढिनꣳ ॥ १० ॥ [१-१] पञ्चनद्यः ॥ पञ्चनद्यःसरस्वती
मपियन्तिसस्रोतसꣳ ॥ सरस्वतीतुपञ्चधासोदेशेभवत्सरित्
॥ ११ ॥ त्वमग्ने । प्रथमोऽअङ्गिराऽऋषिर्देवोदेवानामभवꣳ
शिवःसखा ॥ तवव्रतेकवयोविद्मनापसोजायन्तमरुतोभ्रा
जदृष्टयꣳ ॥ १२ ॥ त्वन्नः ॥ त्वन्नोऽअग्नेतवदेवपायुभिर्म्म
घोनोरक्षतन्वश्चवन्द्य ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवामस्यानिमेषꣳ

सानायसामं ॥ येनोंनु[1]ᳵपूर्व्वेंपितरं÷पदुज्ज्ञाऽअर्च्चंन्तोऽअङ्गिंर
सोगाऽअविंन्दन् ॥१७॥ इच्छन्तिंत्त्वा ॥ सोम्म्यासᳵसखांयᳵ
सुन्वन्तिसोमन्दधंतिप्प्रयांꣳसि ॥ तितिंक्क्षन्तेऽअभिशांस्त्ति
ञ्जनांनामिन्द्रत्त्वदाकश्च्चनहिप्प्रंकेतः ॥ १८ ॥ नतें । दूरेपंर
माचिद्द्रजाꣳस्यातुप्प्रयांहिहारिवोहरिंब्भ्याम् ॥ स्थिरायव्वृष्णेसवंनाकृतेमायुक्त्ताग्ग्रावांणᳵसमिधानेऽअग्ग्नौ ॥ १९ ॥

---

[1] येन नः इति पदम् । अत्र येनेत्यस्य नकाराकारस्य नः पदे परे "धारयामयोजावसचस्यनुदमोषुजयतोरुष्यरक्षयजयच्छमस्सथपिपृतगायतातुयेन नकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे जाते येनानः इति पदम् ।

अषा॑ढँयु॒त्त्सु । पृत॑नासुप॒प्प्रिꣳस्व[1]र्षाम॒प्प्सांवृ॒जन॑स्यगो॒पाम् ॥
भ॒रे॒षु॒जाꣳसु॑क्क्षि॒तिꣳसु॒श्श्रव॑सञ्ज॒यन्त॒न्त्वामनु॑मदेमसोम ।२०।
[१०-२] सोमो॑धे॒नुम् ॥ सोमो॑धे॒नुꣳसोमो॒ऽअर्व॑न्तमा॒शुꣳ
सोमो॑वी॒रङ्क॑र्म्म॒ण्ण्य॒न्ददाति ॥ सा॒द॒न्न्यं॑वि॒द॒त्थ्य॒ꣳस॒भेयं॑पि॒तृ
श्श्रव॑णँयो॒ददा॑शदस्म्मै ॥ २१ ॥ त्वामि॒माः ॥ त्वामि॒माऽ
ओष॑धीꣳसोम॒विश्श्वा॒स्त्वम॒पोऽअ॑जनय॒स्त्वङ्गाः ॥ त्वमात॑त

---

[1] स्वःसाम् इति पदम् । अत्र "स्वर्धूः साꣳसहयोः (शु. य. प्रा. ३ अ. ४१ सू.) इत्यनेन यथासंख्यं स्वस्य विसर्जनीयस्य साम् पदे परे रेफत्वं सकारस्य च मूर्धन्यषत्वञ्च जातम् ।

न्थोर्व्वन्तरिक्षन्त्वज्ज्योतिषाव्वितमौव्ववर्त्थ ॥२२॥ देवेनंनꣳ ॥
देवेनंनोमनंसादेवसोमरायोभागꣳसंहसावन्नभियुंद्ध्य ॥ मात्त्वा
तंनदीशिषेव्वीर्य्यस्योभयेब्भ्यꣳप्रचिकित्सागविष्टौ ॥ २३ ॥
अष्टौवि ॥ अष्टौव्व्यंख्यत्ककुभं÷पृथिव्यास्त्रीधन्वयोजनास
प्तासिन्धून् । हिरण्ण्याक्षꣳसवितादेवऽआगाद्दधद्रत्त्नादाशु
षेवार्य्याणि ॥ २४ ॥ हिरण्ण्यपाणिꣳसविता । विचर्षणिरुभे
द्यावापृथिवीऽअन्तरीयते ॥ अपामीवाम्बाधतेव्वेतिसूर्य्यमभि

न्थोर्व्वन्तरिक्षन्त्वञ्ज्योतिषाव्वितमोव्ववर्त्थ ॥२२॥ देवेनंनꣳ ॥
देवेनंनोमनंसादेवसोमरायोभागꣳसहसावन्नभियुद्ध्य ॥ मात्त्वा
तंनदीशिषेव्वीर्य्यस्योभयेꣳभ्यꣳप्रचिकित्सागविष्टौ ॥ २३ ॥
अष्टौव्वि ॥ अष्टौव्व्यंख्यत्ककुभंः पृथिव्यास्त्रीधन्वयोजंनास
प्तसिन्धूंन् । हिरण्याक्षःसंवितादेवऽआगाद्दधद्रत्नांदाशु
षेव्वार्य्याणि ॥ २४ ॥ हिरंण्यपाणिꣳसविता । व्विचंर्षणिरुभे
द्यावांपृथिवीऽअन्तरीयते ॥ अपामीवाम्बाधंतेव्वेतिसूर्य्यमभि

श्विना॒व्वाच॑मु॒स्म्मेकृ॒तन्नो॑द॒स्राव्वृ॒षणामनी॒षाम् ॥ अ॒द्यूत्त्ये॑वसे॒
नि॒ह्व॑येवां॒व्वृ॒धेच॑नोभवत॒ंव्वाज॑सातौ ॥ २९ ॥ द्युभि॑र॒क्तुभि॑ः ॥
द्युभि॑र॒क्तुभि॒ःपरि॑पातम॒स्म्मानरि॑ष्टेभिरश्विना॒सौभ॑गेभिः ॥
तन्नो॑मि॒त्रोव्वरु॑णोमामहन्ता॒मदि॑ति॒ःसिन्धु॑ःपृथि॒वीऽउ॒तद्यौः
॥ ३० ॥ [१०-३] आकृष्ण्णेन॑ ॥ आकृ॒ष्ण्णेन॒रज॑सा॒व्वर्त्त॑
मानो॑निवे॒शय॑न्नमृ॒तम्मर्त्त्य॑ञ्च ॥ हि॒र॒ण्ण्यये॑नसवि॒तारथे॒नादे॒
वोया॑तिभुव॑नानि॒पश्श्य॑न् ॥ ३१ ॥ आरा॑त्रि ॥ आरा॑त्रिपा

त्थिवꣳरजः पितुरप्प्रायिधामभिः ॥ दिवःसदाꣳसिबृहतीवि
तिष्ठसऽआत्त्वेषंव्वर्त्ततेतमः ॥ ३२ ॥ उषस्तत् ॥ उषस्तच्चि
त्रमाभरास्मभ्यंव्वाजिनीवति ॥ येनतोकञ्चतनयञ्चधामहे
॥ ३३ ॥ प्रातरग्निम् ॥ प्रातरग्निम्प्रातरिन्द्रꣳहवामहेप्प्रात
र्म्मित्रावरुणाप्प्रातरश्विना ॥ प्रातर्भगम्पूषणम्ब्रह्मणस्पतिं
म्प्रातःसोममुतरुद्रꣳहुवेम ॥ ३४ ॥ प्रातर्जितम्भगम् ॥ प्रात
र्जितम्भगमुग्रꣳहुवेमव्वयम्पुत्रमदितेर्योविधर्त्ता ॥ आद्ध्रश्चि

द्द्यम्मन्न्यमानस्तुरश्चिद्राजाचिद्द्यम्भगम्भक्षीत्त्याह ॥ ३५ ॥
भगप्प्रणेतꣳ ॥ भगप्प्रणेतर्भगसत्त्यराधोभगेमान्धियमुद
वाददन्नꣳ ॥ भगप्प्र[1]नोजनयगोभिरश्वैर्भगप्प्रन्नृभिर्न्नृवन्तꣳ
स्याम ॥ ३६ ॥ उतेदानीम् ॥ उतेदानीम्भगवन्तꣳस्यामोत
प्प्रपित्त्वऽउतमद्ध्येऽअह्नाम् ॥ उतोदितामघवन्त्सूर्य्यस्यव्वय
न्देवानाꣳसुमतौस्याम ॥ ३७ ॥ भगऽएव । भगवाँ२ ॥ऽअ

---

[1] प्रनो जनयगोभिः । अत्र समानपदत्वाभावेन "ऋषरेभ्यो०" इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ "निषण्णाय०" इत्यनेनासमानपदेऽपि विधीयमानस्य णत्वस्य प्रनः इत्यस्य ह्यायुषिपर एव विधानान्न "जनयगोभिः पदे" परे णत्वम् ।

स्तुदेवास्तेनंव्वयम्भगंवन्तꣳस्याम ॥ तन्त्वांभगसर्व्वऽइज्जोह
वीतिसनोंभगपुरऽएतांभंवेह ॥ ३८ ॥ समंद्ध्वरायं ॥ समं
द्ध्वरायोषसोंनमन्तदधिक्क्रावेंवशुचंयेपदायं ॥ अर्व्वाचीनंव्वसु
विदम्भगंन्नोरथंमिवाश्वांव्वाजिनऽआवंहन्तु ॥ ३९ ॥ अश्वांव
तीर्ग्गोमंतीꣳ ॥ अश्वांवतीर्ग्गोमंतीर्न्नऽउषासोंव्वीरवंतीꣳसदंमु
च्छन्तुभद्राः ॥ घृतन्दुहांनाव्विश्वतꣳप्प्रपींतायूयंपांतस्वस्ति

---

१ नऽउषासः । अत्र नकारात्परस्य उष इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य "उषसहोभिर्नकेमीकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः ।

भि॒ꣳसदा॑नꣳ ॥ ४० ॥ [१०-४] पू[1]ष॒न्तव॑ । व्र॒तेव्व॒यन्नरि॑ष्ष्ये
म॒कदा॑च॒न ॥ स्त्तो॒तार॑स्त्तऽइ॒हस्म्मा॑सि ॥ ४१ ॥ प॒थस्प्प॑थ॒ꣳ
परि॑पतिम् ॥ प॒थस्प्प॑थ॒ꣳपरि॑पति॑व्व॒च॒स्याका॒मे॑नकृ॒तोऽअ॒ब्भ्या
न॒डर्क्क॑म् ॥ सनो॑रासच्छु॒रुध॑श्श्च॒न्द्राग्ग्रा॒धियं॑न्धियꣳसीषधाति॒
प्प्रपू॒षा ॥ ४२ ॥ त्रीणि॑प॒[2]दाव्वि॑चक्क्र॒मे॒व्विष्ण्णु॑र्ग्गो॒पाऽअदा॑ब्भ्यꣳ ॥
अ॒तो॑धर्म्मा॑णिधा॒रय॑न् ॥ ४३ ॥ तद्विप्प्रा॑सꣳ ॥ तद्विप्प्रा॑सो

---

[1] पूषन्तव । अत्र "ऋषरेभ्यः" इत्यनेन समानपदे विधीयमानं णत्वं "प्रकृत्या पदान्तीयः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९० सू.) इत्यनेन निषिध्यते ।

[2] "त्रीणि पदा" अत्र पदानिवटितस्य निकारस्य "निशब्दो बहुलम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन लोपे "त्रीणि पदा" इति पदम् ।

वि॒प॒न्यवो॑जागृ॒वाᳫँस॒ᳫँसमि॑न्धते ॥ विष्णो॒र्य्यत्त्प॑र॒मम्प॒दम्
॥ ४४ ॥ घृ॒तव॑ती॒भुव॑नानाम् ॥ घृ॒तव॑ती॒भुव॑नानामभि॒श्रि
यो॒र्व्वीपृ॒त्थ्वीम॑धु॒दुघे॑सु॒पेश॑सा ॥ द्यावा॑पृथि॒वीव॑रु॑णस्य॒धर्म्म॑णा
विष्क॑भितेऽअ॒जरे॒भूरि॑रेतसा ॥ ४५ ॥ येन॑÷ । स॒पत्का॒ऽअ
प॒तेभ॑वान्त्विन्द्रा॒ग्निभ्या॒मव॑बाधामहे॒तान् ॥ वस॑वोरु॒द्राऽ
आ॑दि॒त्त्याऽउ॑परि॒स्पृश॑म्मो॒ग्रञ्चेत्तार॑मधि॒राजम॑क्रन् ॥ ४६ ॥
आना॑सत्त्या । त्रि॒भिरे॑काद॒शैरि॒हदे॒वेभि॒र्य्यातम्मधु॒पेय॑मश्वि

ना ॥ प्रायुस्त्तारिष्टन्नीरपांꣳसिमृक्षतꣳसेधंतन्द्वेषोभवंतꣳ
सचाभुवा ॥ ४७ ॥ एषवः ॥ एषवस्त्तोमोमरुतऽइयङ्गी
र्म्मान्दार्य्यस्यमान्यस्यकारोः ॥ एषायासीष्टतन्वेव्वयांव्विद्या
मेषंव्वृजनञ्जीरदानुम् ॥ ४८ ॥ सहस्त्तोमाःसहछन्दसः ॥
सहस्त्तोमाःसहछन्दसऽआवृतःसहप्प्रमाऽऋषयःसप्तदै
व्याः ॥ पूर्व्वेषाम्पन्थामनुदृश्यधीराऽअन्वालेभिरेरथ्योन
रश्म्मीन् ॥ ४९ ॥ आयुष्यंव्वर्च्चस्यम् ॥ आयुष्यंव्वर्च्चस्यꣳराय

ना ॥ प्रायुस्त्तारिष्टुन्नीरपाꣳसिमृक्षतꣳसेधंतन्द्वेषोभवंतꣳ
सचाभुवां ॥ ४७ ॥ एषवः ॥ एषवस्त्तोमोमरुतऽइयङ्गी
र्म्मान्दार्य्यस्यंमान्यस्यंकारोः ॥ एषायासीष्टतन्वेवयांविद्या
मेषंवृजनञ्जीरदानुम् ॥ ४८ ॥ सहस्त्तोमाःसहच्छन्दसः ॥
सहस्त्तोमाःसहच्छन्दसऽआवृतःसहप्प्रमाऽऋषयःसप्तदै
व्याः ॥ पूर्व्वेषाम्पन्थामनुदृश्यधीराऽअन्वालेभिरेरथ्योन
रश्म्मीन् ॥ ४९ ॥ आयुष्यंवर्च्चस्यम् ॥ आयुष्यंवर्च्चस्यꣳराय

शृणोत्त्वजऽएकंपात्त्पृथिवीसंमुद्रः ॥ विश्वेदेवाऽऋतावृधोहु
वानास्त्तुतामन्त्राꣳकविशस्त्ताऽअंवन्तु ॥५३॥ इमागिरं÷ ॥ इ
मागिरंऽआदित्त्येभ्योघृतस्नूꣳसनाद्राजंभ्योजुह्वाजुहोमि ॥
शृणोतुंमित्त्रोऽअंर्य्यमाभगोनस्त्तुविजातोवरुंणोदक्क्षोऽअꣳ
शं÷ ॥५४॥ सप्प्तऽऋषंयꣳ ॥ सप्प्तऽऋषंयꣳप्प्रतिंहिताꣳशरीरे
सप्प्तरंक्क्षन्तिसदमप्प्रंमादम् ॥ सप्प्तापꣳस्स्वपंतोलोकमींयुस्त्त
त्रंजागृतोऽअस्स्वंप्प्नजौसत्त्रसदौचदेवौ ॥ ५५ ॥ उत्तिष्ठ ।

[1]ब्रह्मणस्प्पतेदेवयन्तंस्त्वेमहे ॥ उपप्प्रयन्तुमरुतःसुदानवऽ
इन्द्रप्प्राशूर्[2]भवासचा ॥५६॥ प्रनूनम् ॥ प्रनूनम्ब्रह्मणस्प्पतिर्म्म
न्त्रंव्वदत्त्युक्क्थ्यम् ॥ यस्म्मिन्निन्द्रोव्वरुणोमित्त्रोऽअर्य्यमादे
वाऽओकाᳫंसिचक्क्रिरे ॥५७॥ ब्रह्मणस्प्पते ॥ ब्रह्मणस्प्पतेत्त्व
मस्ययन्तासूक्क्तस्यबोधितनयञ्चजिन्व ॥ विश्श्वन्तद्भद्द्रँयदवं

---

[1] ब्रह्मणस्प्पते । अत्र विसर्जनीयस्य "प्रकृत्या कखयोः पफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे प्राप्तेऽपि "पतितालव्यस्वरोदये" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३५ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे सकारो विधीयते । तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्त्वम् । [2] भव सचा इति पदम् । वकाराकारस्य सचा परे "सचावरूथ्यवाजस्यपायुषु च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन एतेषु परेषु भवेत्येतत्पदं दीर्घं भवति । अतो दीर्घाकारे भवासचा इति पदम् ।

बृहस्पतिप्प्रसूताऽअस्यैसन्दत्तव्वीर्य्यम् ॥ ९३ ॥ याश्च ॥
याश्चेदमुपशृण्वन्तियाश्चदूरम्परागताः ॥ सर्व्वाः÷सङ्गत्यवी
रुधोस्यैसन्दत्तव्वीर्य्यम् ॥ ९४ ॥ मावः÷ ॥ मावोरिषत्खनि
तायस्म्मैचाहङ्खनामिवः ॥ द्विपाच्चतुष्प्पादस्म्माकꣳसर्व्वम
स्त्वनातुरम् ॥ ९५ ॥ ओषधयःसम् ॥ ओषधयःसमवद
न्तसोमेनसहराज्ञा ॥ यस्म्मैकृणोतिब्राह्मणस्तꣳराजन्पार
यामसि ॥ ९६ ॥ नाशयित्रीबलासस्य ॥ नाशयित्रीबलास

स्याशँसऽउपचितामसि ॥ अथोशतस्ययक्ष्माणाम्पाकारोरसि
नाशनी ॥ ९७ ॥ त्वाङ्गन्धर्व्वाः ॥ त्वाङ्गन्धर्व्वाऽअखनँस्त्वा
मिन्द्रस्त्वाम्बृहस्पतिः ॥ त्वामोषधेसोमोराजाविद्वान्य
क्ष्मादमुच्यत ॥ ९८ ॥ सहस्वमे ॥ सहस्वमेऽअरातीःसहस्व
पृतनायतः ॥ सहस्वसर्व्वम्पाप्मानꣳसहमानास्योषधे ॥ ९९ ॥
दीर्ग्घायुस्त्ते ॥ दीर्ग्घायुस्त्तऽओषधेखनितायस्म्मैचत्त्वाखना
म्म्यहम् ॥ अथोत्त्वन्दीर्ग्घायुर्भूत्त्वाश[1]तवल्शाविरोहतात्

---

[1] अत्र लकारशकारयोर्योगे हरिताख्या स्वरभक्तिर्बोध्या ।

साकँय्यक्ष्म ॥ साकँय्यक्ष्मम्प्रपतचाषेणकिकिदीविना ॥ सा
॥६००॥
कंव्वातस्यध्राज्यासाकन्नश्श्यनिहाकया ॥ ८७ ॥ अन्न्यावः ॥
अन्न्यावोऽअन्न्यामवत्त्वन्न्यान्न्यस्याऽउपावत ॥ ताःसर्व्वाःसं
विदानाऽइदम्मे[1]प्प्रावताव्वचः ॥ ८८ ॥ याःफलिनीः ॥ याः
फलिनीर्य्याऽअफलाऽअपुष्प्पायाश्चपुष्प्पिणीः ॥ बृहस्प्पति
प्प्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वꣳहसः ॥ ८९ ॥ मुञ्चन्तुमा । शप

---

[1] इदम्मेप्प्रावताव्वचः । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रभङ्गुरवयुनाश्वस्यहृदयघुष्यत्तांभ्यवताध्यर्चशक्तिपुरुशच्चि वकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वचः इत्यस्य वकारे परे अवत इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

त्थ्या॒द॒थो॑व्व॒रु॒ण्ण्या॒दु॒त ॥ अथो॑य॒मस्य॒पड्वी॑शा॒त्सर्व्वँ॑स्म्मा॒द्देवकि
ल्ब्बि॒षात् ॥ ९० ॥ अ॒व॒पत॑न्तीरवदन् ॥ अ॒व॒पत॑न्तीरवद॒न्दि॒
वऽओष॑धय॒स्प्परि॑ ॥ यञ्जी॒वम॒श्नवा॑महै॒नसरि॑ष्ष्याति॒पू[1]रु॑षः
॥ ९१ ॥ याऽओष॑धीः ॥ याऽओष॑धीः॒सोम॑राज्ञीर्ब्ब॒ह्वीःश॒त
वि॑चक्षणाः ॥ तासा॑मसि॒त्त्वमु॑त्त॒मार॒ङ्कामा॑य॒शꣳहृ॒दे ॥ ९२ ॥
याऽओष॑धीः ॥ याऽओष॑धीः॒सोम॑राज्ञी॒र्व्विष्ठि॑ताः पृ॒थि॒वीमनु॑ ॥

---

[1] पूरुषः । अत्र पुरुषोऽवसाने (शु. य. प्रा. ३ अ. १२० सू.) पुरुष इति दीर्घो निपात्यते अवसाने चेत् । अत्र पू इत्यस्य निपातनाद्दीर्घः । अनवसाने पुरुषऽएवेदम् । अत्र ह्रस्व एव ।

शी॒ष्ष्णे॑ ॥ म॒खाय॑त्त्वाम॒खस्य॑त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑ ॥ म॒खाय॑त्त्वाम॒खस्य॑
त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑ ॥ ६ ॥ प्रैतु॑ ॥ प्रैतु॒ब्रह्म॑ण॒स्प्पति॒ᳫ्प्रदे॒व्ये॑तु॒सू॒नृता॑ ॥
अच्छा॑व्वी॒रन्नर्य्य॑म्प॒ङ्क्तिरा॑धस॒न्दे॒वाय॒ज्ज्ञन्न॑यन्तु॒नᳫ ॥ म॒खाय॑
त्त्वाम॒खस्य॑त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑॥ म॒खाय॑त्त्वाम॒खस्य॑त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑॥ म॒खा
य॑त्त्वाम॒खस्य॑त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑ ॥७॥ म॒खस्य॒शिर॑ः ॥ म॒खस्य॒शिरो॑
सि ॥ म॒खाय॑त्त्वाम॒खस्य॑त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑ ॥ म॒खस्य॒शिरो॑सि ॥ म॒खा
य॑त्त्वाम॒खस्य॑त्त्वाशी॒ष्ष्णे॑ ॥ म॒खस्य॒शिरो॑सि ॥ म॒खाय॑त्त्वा

शी॒र्ष्ष्णे ॥ म॒खायं॑त्त्वाम॒खस्यं॑त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे ॥ म॒खायं॑त्त्वाम॒खस्यं॑
त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे ॥ ६ ॥ प्रैतु॑ ॥ प्रैतु॒ब्रह्म॑णस्प्पति॒ᳫं प्प्रदे॒व्व्येतु॒सू॒नृता॑ ॥
अच्छा॑व्वी॒रन्नर्य्यं॑म्प॒ङ्क्ति॑रा॑धसन्दे॒वाय॒ज्ञन्नं॑यन्तु॒नᳫं ॥ म॒खायं॑
त्त्वाम॒खस्यं॑त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे॥ म॒खायं॑त्त्वाम॒खस्यं॑त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे॥ म॒खा
यं॑त्त्वाम॒खस्यं॑त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे ॥७॥ म॒खस्य॒शिर॑ः ॥ म॒खस्य॒शिरो
सि ॥ म॒खायं॑त्त्वाम॒खस्यं॑त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे ॥ म॒खस्य॒शिरो॑सि ॥ म॒खा
यं॑त्त्वाम॒खस्यं॑त्त्वाशी॒र्ष्ष्णे ॥ म॒खस्य॒शिरो॑सि ॥ म॒खायं॑त्त्वा

त्त्वामुखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णें ॥ मुखायंत्त्वामुखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णें ॥ मुखायंत्त्वामुखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णें ॥ ९ ॥ ऋजवेंत्त्वा । साधवें त्त्वासुक्षित्यैत्त्वा ॥ मुखायंत्त्वामुखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णें ॥ मुखायं त्त्वामुखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णें ॥ मुखायंत्त्वामुखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णें ॥ १० ॥ [१०-१] यमायंत्त्वा । मुखायंत्त्वासूर्य्यंस्यत्त्वा तपंसे ॥ देवस्त्त्वांसविताम्मध्वानक्तुपृथिव्याःसꣳस्पृशस्प्पा[1]

---

[1] सꣳस्पृशस्प्पाहि । अत्र "अध्वनो रजसो रिषःस्पृशस्पातौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यस्मिन् पाताविति धातुग्रहणात् पाहि इति पाधातोर्लोटि मध्यमपुरुषस्यैकवचनस्य रूपे परे स्पृशः विसर्गस्य सः ।

हि ॥ अर्च्चिरंसिशोचिरंसितपोंसि ॥ ११ ॥ अनांधृष्टापुरस्त्तां
त् ॥ अनांधृष्टापुरस्त्तांदग्ग्नेराधिंपत्त्यऽआयुंम्मैंदाꣳपुत्रवंतीद
क्षिणतऽइन्द्रस्याधिंपत्त्येप्प्रजाम्मैंदाꣳ ॥ सुषदांपश्चाद्देवस्यं
सवितुराधिंपत्त्येचक्क्षुंम्मैंदाऽआश्श्रुंतिरुत्तरतोधातुराधिंपत्त्ये
रायस्प्पोषंम्मेदाꣳ ॥ व्विधृंतिरुपरिंष्टाद्बृहस्प्पतेराधिंपत्त्यऽओ
जोंमेदाव्विश्श्वांब्भ्योमानाष्ट्राब्भ्यंस्प्पाहिमनोरश्श्वांसि ॥ १२ ॥
स्वाहांमरुद्भिंः ॥ स्वाहांमरुद्भिꣳपरिंश्श्रीयस्वदिवःसꣳस्पृशं

स्प्पाहि ॥ मधुमधुमधुं ॥ १३ ॥ गर्ब्भोदेवानाम् ॥ गर्ब्भो
देवानाम्पितामतीनाम्पतिः प्प्रजानाम् ॥ सन्देवोदेवेनसवि
त्त्रागतसꣳसूर्य्येणरोचते ॥ १४ ॥ समग्निः ॥ समग्निरग्नि
नागतसन्दैवेनसवित्त्रासꣳसूर्य्येणारोचिष्ट ॥ स्वाहासमग्नि
स्तपसागतसन्दैव्येनसवित्त्रासꣳसूर्य्येणारूरुचत ॥ १५ ॥
धर्त्तादिवः ॥ धर्त्तादिवोव्विभातितपसस्पृथिव्यान्धर्त्तादेवो

---

१ तपसः पृथिव्याम् इति पदम्। तपसः इत्यस्य विसर्गस्य "तपसस्पृथिव्याम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. २७ सू.) इत्यनेन सत्वे सिद्ध्यति।

सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्त्वाष्टौ, यमायत्त्वा क्षत्रस्यत्त्वा दशकौ, त्रयोऽष्टाविꣳशतिः [अ. ३८ मं. २८ अनु. ३] ॥ हरिःॐ ॥

दे॒वस्यंत्त्वा ॥ दे॒वस्यंत्त्वासवि॒तुश्प्प्रंस॒वे॒श्श्विनो॒र्बा॒हुब्भ्यांम्पू॒ष्णणो ह॒स्त्ताब्भ्याम् ॥ आद॒देदि॑त्त्यै॒रास्न्नाँसि ॥ १ ॥ इड॒ऽएहि॑ ॥ इड॒ऽएह्यदि॑त॒ऽएहि॒सर॑स्व॒त्त्येहि॑ ॥ अस॒ावेह्यस॒ावेह्य सा॒वेहि॑ ॥ २ ॥ अदि॑त्त्यै॒रास्न्नाँ । सीन्द्रा॒ण्ण्याऽउ॒ष्णणीषः॑ ॥

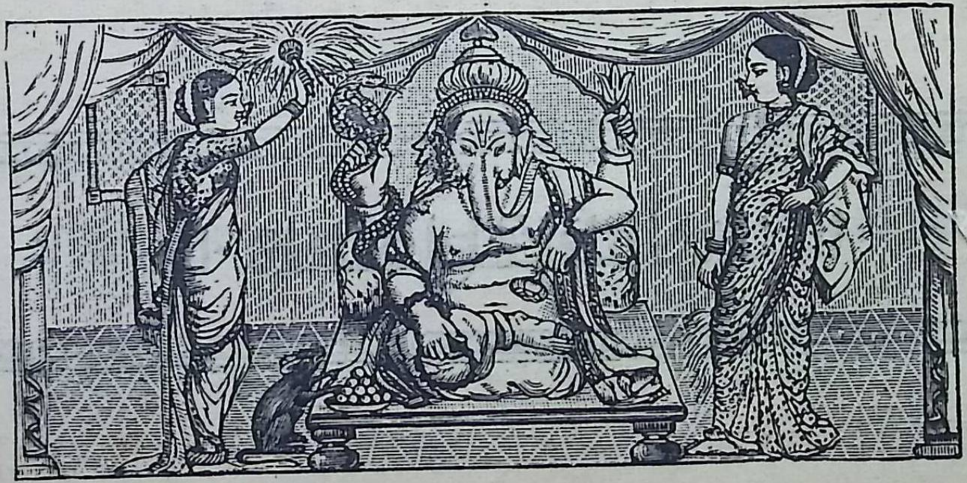

इति श्रीवाजसनेयसंहितोत्तरविंशतिः समाप्ता ।

॥ अथाष्टविकृतिप्रारंभः ॥

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
सवितावरुणः	२०	७१	सहस्वमेऽअरातीः	१२	९९	सीसेनतन्त्रम्मनसा	१९	८०
सवितुस्त्वाप्प्रसवऽ	१	३१	साकंयक्क्ष्मप्प्रपत	१२	८७	सुगव्यन्नः	२५	४५
सवित्राप्प्रसवित्रा	१०	३९	साविश्श्वायुः	१	४	सुगावोदेवाः	८	१८
सहदानुंपुरुहूत	१८	६९	सिञ्चन्तिपरि	२०	२८	सुजातोज्ज्योतिषा	११	४०
सहरय्यानिवर्त्तस्व	१२ १२	१० ४१	सिनीवालिपृथुष्टुके	३४	१०	सुत्रामाणम्पृथिवीम्	२१	६
सहव्यवाडमर्त्यः	२२	१६	सिनीवालीसुकपर्दा	११	५६	सुनावमारुहेयम्	२१	७
सहश्चसहस्यश्च	१४	२७	सिन्धोरिवप्प्राद्ध्वने	१७	९५	सुपर्ण्णम्वस्तेमृगः	२९	४८
सहसाजातान्	१५	२	सिꣳह्यसिसपत्नसाही	५	१०	सुपर्ण्णःपार्ज्जन्यः	२४	३४
सहस्तोमाःसहछन्दसः	३४	४९	सिꣳह्यसिस्वाहा	५	१२	सुपर्ण्णोसिगरुत्मान्	१७ १२	७२ ४
सहस्रशीर्षापुरुषः	३१	१	सीदत्त्वम्	१२	१५	सुप्प्रजाःप्प्रजाः	७	१८
सहस्रस्यप्प्रमासि	१५	६५	सीदहोतः	११	३५	सुबर्हिरग्निः	२१	१५
सहस्राणिसहस्रशः	१६	५३	सीरायुञ्जन्ति	१२	६७	सुभूःस्वयम्भूः	२३	६३

	अ०	मं०
शारदेनऽऋतुना	२१	२६
शिरोमेश्रीर्यशः	२०	५
शिल्पावैश्वदेव्यः	२४	५
शिवेनवचसा	१६	४
शिवोनामासि	३	६३
शिवोभवप्रजाभ्यो	११	४५
शिवोभूत्वा	१२	१७
शुक्रज्योतिश्च	१७	८०
शुक्रन्त्वाशुक्रेण	४	२६
शुक्रश्चशुचिश्च	१४	६
शुद्धवालःसर्वशुद्धवालः	२४	३
शुनꣳसुफाला	१२	६९
शैशिरेणऽऋतुना	२१	२८
श्रायन्तऽइवसूर्यं	३३	४१
श्रीणामुदारः	१२	२२
श्रीश्चतेलक्ष्मीश्च	३१	२२
श्रुधिश्रुत्कर्ण	३३	१५
श्वात्राःपिता	४	१२
श्वात्रास्थवृत्रतुरो	६	३४
श्वित्रऽआदित्यानाम्	२४	३९
षडस्यविष्ठाः	२३	५८
षोडशीस्तोमः	१५	३
सऽईधानः	१५	३६
सऽइषुहस्तैः	१७	३५
सखायःसंवः	१५	२९
सङ्क्रन्दनेनानिमिषेण	१७	३४
सञ्चेद्ध्यस्वाग्ने	२७	२
सञ्ज्ञानमसि	१२	४६
सन्तेपयांꣳसि	१२	११३
सन्तेमनः	६	१८
सन्तेवायुः	११	३९
सन्त्वमग्ने	३	१९
सन्धयेजारम्	३०	९
सम्प्रच्यवध्वम्	१५	५३
सम्बर्हिरङ्क्ताम्	२	२२
सम्भूतिश्च	४०	११

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
सम्मांसृजामि	१८	३५	सꣳहितोव्विश्वसामा	१८	३९	सद्योजातो	२९	३६
संव्वत्सरोसि	२७	४५	सजातोगर्भोऽअसि	११	४३	सधमादोद्युम्निनीः	१०	७
संवर्चसा	२ ८ ८	२४ १४ १६	सजूरब्दः	१२	७४	सनऽइन्द्राय	२६	१७
संव्वसाथाम्	११	३१	सजूर्ऋतुभिः	१४	७	सनःपावक	१७	९
संव्वाम्मनांꣳसि	१२	२८	सजूर्द्देवेन	३	१०	सनःपितेव	३	२४
सꣳशितम्मे	११	८१	सजोषाऽइन्द्र	७	३७	सनोबन्धुः	३२	१०
सꣳशितोरश्मिना	२३	१४	सत्यञ्चमेश्रद्धा	१८	५	सनोभुवनस्य	१८	४४
सꣳसमिद्युवसे	१५	३०	सत्रस्यऋद्धि	८	५२	सन्नःसिन्धुरवभृथायोद्यतः	८	५९
सꣳसीदस्व	११	३७	सत्त्वन्नश्चित्र	२७	३८	सपर्य्यगाच्छुक्रम्	४०	८
सꣳसृष्टाम्वसुभिः	११	५५	सत्त्वन्नोऽअग्ने	२१	४	सप्तऽऋषयः	३४	५५
सꣳस्रवभागास्स्थ	२	१८	सदसस्पतिमद्भुतम्	३२	१३	सप्ततेऽअग्ने	१७	७९
सꣳहितासि	३	२२	सदुद्रवत्	१५	३४	सप्तास्यासन्	३१	३१

	अ०	मं०
व्विद्द्मातेऽअग्ने	१२	१९
व्विद्याञ्चाविद्याञ्च	४०	१४
व्विधृतिन्नाब्भ्याम्	२५	९
व्विधेमतेपरमे	१७	७५
व्विनऽइन्द्र	८ १८	४४ ७०
व्विपाजसापृथुना	११	४९
व्विभक्क्तारꣳहवामहे	३०	४
व्विभूरसिप्प्रवाहणः	५	३१
व्विभूर्म्मात्रा	२२	१९
व्विब्भ्राड्बृहत्	३३	३०
व्विमानऽएषदिवः	१७	५९
व्विमुच्च्यध्ध्वमघ्न्या	१२	७३

	अ०	मं०
व्विराडसिदक्षिणा	१५	११
व्विराड्ड्ज्योतिरधारयत्	१३	२४
व्विवस्वन्नादित्यैषः	८	५
व्विश्श्वकर्म्मन्हविषावर्द्धनेन	८ १७	४६ २४
व्विश्श्वकर्म्मन्हविषावावृधानः	१७	२२
व्विश्श्वकर्म्मात्त्वा	१४ १४	१२ १४
व्विश्श्वकर्म्माविमनाऽ	१७	२६
व्विश्श्वकर्म्माह्ययजनिष्ट	१७	३२
व्विश्श्वतश्चक्षुरुत	१७	१९
व्विश्श्वस्म्मैप्प्राणायापानाय	१३	१९
व्विश्श्वस्यकेतुः	१२	२३
व्विश्श्वस्यदूतम्	१५	३३

	अ०	मं०
व्विश्श्वस्यमूर्द्धन्नधि	१८	५५
व्विश्श्वाऽआशाः	३८	१०
व्विश्श्वानिदेव	३०	३
व्विश्श्वारूपाणि	१२	३
व्विश्श्वासाम्भुवाम्पते	३७	१८
व्विश्श्वेऽअद्यमरुतो	१८ ३३	३१ ५२
व्विश्श्वेदेवाऽअꣳशुषु	८	५७
व्विश्श्वेदेवाःशृणुतेमम्	३३	५३
व्विश्श्वेदेवाश्चमसेषून्नीतः	८	५८
व्विश्श्वेदेवासऽआगत	७	३४
व्विश्श्वेभिःसोम्म्यम्	३३	१०
व्विश्श्वेषामदितिः	३३	१६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
विश्वोदेवस्यनेतुः	११ २२	६७ २१	वेद्यावेदिः	१९	१७	शतमिन्नुशरदो	२५	२२
विष्णोःकर्म्माणि	१३ ६	३३ ४	वेनस्तत्पश्श्यत्	३२	८	शतंवोऽअम्ब	१२	७६
विष्णोःक्क्रमोसि	१२	५	वैश्वदेवीपुनती	१९	४४	शन्तेपरेभ्यः	२३	४४
विष्णोरराटमसि	५	२१	वैश्वानरस्यसुमतौ	२६	७	शन्नोदेवीः	३६	१२
विष्णोर्नुकम्	५	१८	वैश्वानरोनऽऊतये	१८ २६	७२ ८	शन्नोभवन्तु	९ २१	१६ १०
वीतꣳहविः	१७	५७	व्यचस्वतीरुर्व्विया	२९	३०	शन्नोमित्रः	३६	९
वीतिहोत्रन्त्वा	२	४	व्रतङ्कृणुत	४	११	शन्नोवातः	३६	१०
वृष्ण्णऽऊर्म्मिरसि	१०	२	व्रतञ्चमऽऋतवश्च	१८	२३	शंवातःशꣳहिते	३५	८
वेदाहमस्य	२३	६०	व्रतेनदीक्षामाप्नोति	१९	३०	शमितानोवनस्पतिः	२१	२१
वेदाहमेतम्	३१	१८	व्रीहयश्चमे	१८	१२	शर्म्मचस्त्थः	११	३०
वेदेनरूपे	१९	७८	वेशीनान्त्वा	८	४८	शर्म्मास्यवधूतम्	१ १	१४ १०
वेदोसियेन	२	२१	शञ्चमेमयश्च	१८	८	शादन्दद्भिः	२५	१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
रेतोमूत्रंव्विजहाति	१९	७६	व्वनेषुव्व्यन्तरिक्षम्	४	३१	व्वसन्तेनऽऋतुना	२१	२३
रेवतीरमद्ध्वंबृहस्पते	६	८	व्वयन्तेऽअद्यरारिमा	१८	७५	व्वसवस्त्रयोदशाक्षरेण	९	३४
रेवतीरमद्ध्वमस्मिन्	३	२१	व्वयन्नामप्रब्रवामा	१७	९०	व्वसवस्त्वाकृण्वन्तु	११	५८
रोहितोधूम्म्ररोहितः	२४	२	व्वयꣳसोमव्व्रते	३	५६	व्वसवस्त्वाच्छृन्दन्तु	११	६५
लाङ्गलम्पवीरवत्	१२	७१	व्वयꣳहित्त्वाप्प्रयति	८	२०	व्वसवस्त्वाञ्जन्तु	२३	८
लोकम्पृणच्छिद्द्रम् {	१२ १५	५४ ५९	व्वरुणःक्षत्रम्	२०	७२	व्वसवस्त्वाधूपयन्तु	११	६०
लोमभ्भ्यःस्वाहा	३९	१०	व्वरुणःप्प्राविता	३३	४६	व्वसुचमेव्वसतिश्च	१८	१५
लोमानिप्प्रयतिर्म्मम	२०	१३	व्वरुणस्योत्तम्भनमसि	४	३६	व्वसुभ्भ्यऽऋश्यान्	२४	२७
व्वक्ष्यन्तीवेदागनीगन्ति	२९	४०	व्वरूत्रीन्त्वष्टुः	१३	४४	व्वसुभ्भ्यस्त्वा	२	१६
व्वनस्प्पतिरवसृष्टः	२०	४५	व्वर्षाभिर्ऋतुना	२१	२५	व्वसूनाम्भागोसि	१४	२५
व्वनस्प्पतेव्वसृजा	२७	२१	व्वर्षाह्रूर्ऋतूनाम्	२४	३८	व्वसोःपवित्रमसि	१	२
व्वनस्प्पतेव्वीड्वङ्गः	९२	५२	व्वसन्तायकपिञ्जलान्	२४	२०	व्वसोःपवित्रमसिशतधारम्	१	३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
व्व॒स्व्य॒स्यादि॑तिः	४	२१	व्वाज॑स्ये॒माम्प्र॑स॒वः	९	२४	व्वा॒युः पु॑नातु	३५	३
व्व॒हं॑व्व॒पाञ्जा॑तवेदः	३५	२०	व्वाजा॑य॒स्वाहा॑	१८ २२	२८ ३२	व्वा॒युर॑ग्ग्रे॒गाय॑ज्ञ॒प्रीः	२७	३१
व्वा॒चं॑न्तेशुन्धामि	६	१४	व्वाजे॑वाजेवत	९ २१	१८ ११	व्वा॒युरनि॑लम॒मृतं॒	४०	१५
व्वा॒चस्प्पत॑येपवस्व॒	७	१	व्वाजो॑नःस॒प्त	१८	३२	व्वा॒युष्ट्वा॑पच॒तैः	२३	१३
व्वा॒चस्प्पति॑म्	८ १७	४५ २३	व्वाजो॑नो॒ऽअद्य	१८	३३	व्वा॒योः पू॒तः	१९	३
व्वा॒चेस्वाहा॑प्प्राणा॒य	३९	३	व्वात॑म्प्प्रा॒णेना॑पा॒नेन॑	२५	२	व्वायो॒ये॑तेस॒हस्त्रि॒णो	२७	३२
व्वाज॑÷पुरस्त्ता॑त्	१८	३४	व्वात॑रꣳहाभव	९	८	व्वायो॑शु॒क्क्रोऽ	२७	३०
व्वाज॑श्चमे॒प्रसवश्च॑	१८	१	व्वात॑स्यजूतिम्	१३	४२	व्वार्त्री॑हत्त्याय	१८	६८
व्वाज॑स्य॒नुप्प्र॑स॒वः	९	२५	व्वाता॑य॒स्वाहा॑	२२	२६	व्विकि॑रिद्र॒व्विलो॑हित	१६	५२
व्वाज॑स्य॒नुप्प्र॑स॒वे	१८	३०	व्वातो॑व्वा॒मनो॑वा	९	७	व्वि॒ज्ज्य॒न्धनु÷	१६	१०
व्वाज॑स्यमाप्प्रस॒वः	१७	६३	व्वा॒मम॒द्यस॑वितः	८	६	व्वि॒त्तञ्च॑मे॒व्वेद्यञ्च॑	१८	११
व्वाज॑स्ये॒मम्प्र॑स॒वःसु॑षुवे	९	२३	व्वा॒यव्यै॑र्व्वाय॒व्यानि	१९	२७	व्विदद्यदी॑स॒रमा॑	३३	५९

	अ०	मं०
युक्तेनमनसा	११	२
युक्त्वायसविता	११	३
युक्वाहिकेशिना	८	३४
युक्ष्वाहिदेवहूतमान्	१३ ३३	३७ ४
युजेवाम्ब्रह्म	११	५
युञ्जतेमनऽ	११ ३७	४ २
युञ्जन्तिब्रध्नम्	२३	५
युञ्जन्त्यस्य	२३	६
युञ्जाथाꣳरासभम्	११	१३
युञ्जानःप्रथमम्	११	१
युनक्तसीरा	१२	६८
युवन्तमिन्द्रापर्वता	८	५३

	अ०	मं०
युवꣳसुरामम्	१० २०	३३ ७६
युष्माऽइन्द्रः	१	१३
यूपव्रस्काऽउत	२५	२९
येऽअग्निष्वात्ताः	१९	६०
येचेहपितरः	१९	६७
येजनेषुमलिम्लवः	११	७९
येतीर्थानि	१६	६१
येतेपन्थाः	३४	२७
येत्वाहिहत्ये	३३	६३
येदेवाऽअग्निनेत्रा	९	३६
येदेवादेवानाम्	१७	१३
येदेवादेवेष्वधि	१७	१४

	अ०	मं०
येदेवासोदिव्येकादशस्थ	७	१९
येनऽऋषयः	१५	४९
येनकर्म्माण्यपसः	३४	२
येनद्यौरुग्रा	३२	६
येनःपूर्वेपितरः	१९	५१
येनवहसि	१५ १८	५५ ६२
येनःसपत्ना	३४	४६
येनापावकचक्षसा	३३	३२
येनासमत्सु	१५	४०
येनेदंभूतंभुवनम्	३४	४
येन्नेषुविविद्ध्यन्ति	१६	६२
येपथाम्पथिरक्षयः	१६	६०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
येभूतानामधिपतयः	१६	५९	योदेवेब्भ्यः	३१	२०	रयिञ्चमेरायश्चमे	१८	१०
येरूपाणिप्प्रतिमुञ्चमानाऽ	२	३०	योनःपिता	१७	२७	रश्मिनासत्त्याय	१५	६
येवाजिनम्परिपश्श्यन्ति	२५	३५	योभूतानामधिपतिः	२०	३२	राजन्तमद्ध्वराणाम्	३	२३
येवामीरोचने	१३	८	योरेवान्योऽअमीवहा	३	२९	राज्ञ्यसिप्प्राचीदिग्ग्वसवस्ते	१५	१०
येवृक्क्षेषुशष्प्पिञ्जरा	१६	५८	योवःशिवतमः {	११ ३६	५१ १५	राज्ञ्यसिप्प्राचीदिग्विराट्	१४	१३
येषामद्ध्येति	३	४२	रक्क्षसाम्भागोसि	६	१६	रातिꣳसत्प्पतिम्	२२	१३
येसमानाःसमनसःपितरः	१९	४५	रक्क्षोहणम्वलगहनम्	५	२३	रायाव्वयꣳससवाꣳसः	७	१०
येसमानाःसमनसोजीवाः	१९	४६	रक्क्षोहणोवः	५	२५	रायेनुयम्	२७	२४
योऽअग्निःकव्यवाहनः	१९	६५	रक्क्षोहाविश्श्वचर्षणिः	२६	२६	रुचन्नोधेहि	१८	४८
योऽअग्निरग्नेरद्ध्यजायत	१३	४५	रजताहरिणीः	२३	३७	रुचम्ब्राह्मम्	३१	२१
योऽअस्म्मभ्यम्	११	८०	रथवाहणꣳहविः	२९	४५	रुद्राःसꣳसृज्ज्य	११	५४
योगेयोगेतवस्त्तरम्	११	१४	रथेतिष्ठन्नयति	२९	४३	रूपेणवोरूपम्	७	४५

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
यदिदिवायदि	२०	१५	यन्ताचमेधर्त्ताचमे	१८	७	यमायत्त्वाङ्गिरस्वते	३८	९
यदिमाव्वाजयन्	१२	८५	यन्त्रीराट्	१४	२२	यमायत्त्वामखायत्त्वा	३७	११
यदूवद्ध्यमुदरस्य	२५	३३	यन्निर्णिजा	२५	२५	यमाययमसूम्	३०	१५
यद्ग्रामेयदरण्ये	३ २०	४५ १७	यन्नीक्षणम्	२५	३६	यमायस्वाहान्तकाय	३९	१३
यद्दत्तंयत्परादानम्	१८	६४	यन्तेदेवीनिर्ऋतिः	१२	६५	यमेनदत्तम्	२९	१३
यद्देवादेवहेडनम्	२०	१४	यम्परिधिम्	२	१७	यवानाम्भागः	१४	२६
यद्देवासोललामगुम्	२३	२९	यःप्राणतः	२३ २५	३ ११	यश्चिदापः	२७	२६
यद्धरिणोयवमत्ति	२३ २३	३० ३१	यन्मेछिद्रम्	३६	२	यस्तुसर्व्वाणि	४०	६
यद्धविष्यमृतुशो	२५	२७	यमग्नेकव्यवाहनत्त्वम्	१९	६४	यस्तेऽअद्य	१२	२६
यद्वाजिनोदाम	२५	३१	यमग्नेपृत्सु	६	२९	यस्तेऽअश्वसनिः	८	१२
यद्वातोऽअपः	२३	७	यमश्विनानमुचेः	१९	६४	यस्तेद्रप्सस्कन्	७	२६
यद्वाहिष्ठंतदग्नये	२६	१२	यमश्विनासरस्वती	२०	६८	यस्तेरसःसम्भृतऽ	१९	३३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
यस्तेस्तनःशशयो	३८	५	यस्यौषधीःप्रसर्पथ	१२	८६	यातेहेतिर्म्मीढुष्टम	१६	११
यस्माज्जातम्	३२	५	याऽइषवोयातुधानानाम्	१३	७	याःफलिनीर्या	१२	८९
यस्मान्नजातः	८	३६	याँ२ऽआवहः	८	१९	यामिषुङ्गिरिशन्त	१६	३
यस्मिन्त्सर्वाणि	४०	७	याऽओषधीःपूर्वा	१२	७५	याम्मेधान्देवगणाः	३२	१४
यस्मिन्नश्वासः	२०	७८	याऽओषधीःसोमराज्ञीर्बह्वीः	१२	९२	यावतीद्यावापृथिवी	३८	२६
यस्मिन्नृचःसाम	३४	५	याऽओषधीःसोमराज्ञीर्विष्ठिताः	१२	९३	यावाङ्कशा	७	११
यस्यंकुर्म्मोगृहे	१७	५२	यातेऽअग्नेयः	५	८	यावोदेवाः {	१३ १८	२३ ४७
यस्यप्रयाणम्	११	६	यातेघर्म्म	३८	१८	याव्याघ्रंविषूचिकोभौ	१९	१०
यस्यायंविश्वऽ	३३	८२	यातेधामानिपरमाणि	१७	२१	याशतेन	१३	२१
यस्यास्तेघोर	१२	६४	यातेधामानिहविषा	४	३७	याश्चेदमुपशृण्वन्ति	१२	९४
यस्येमेहिमवन्तः	२५	१२	यातेधामान्युश्मसि	६	३	याःसेनाऽअभीत्वरीः	११	७७
यस्यैतेसज्ज्ञियः	८	२९	यातेरुद्रशिवातनूः {	१६	२ ४९	यास्तेऽअग्ने {	१३ १८	२२ ४६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
मानःशꣳसः	३	३०	मित्रस्यचर्षणीधृतः	११	६२	मृगोनभीमः	११	७१
मानस्तोकेतनये	१६	१६	मित्रस्यमा	५	३४	मेधाम्मेरुणः	३२	१५
मानोमहान्तमुत	१६	१५	मित्रꣳहुवेपूतदक्षम्	३३	५७	मोषूणऽइन्द्रात्र	३	४६
मानोमित्रोवरुणः	२५	२४	मित्रावरुणाभ्यान्त्वा	७	२३	यऽआत्मदाबलदा	२५	१३
मापोमौषधीः	६	२२	मित्रोनऽएहि	४	२७	यऽइन्द्रऽइन्द्रियम्	२०	७०
माभेर्म्मासंविक्थाः {	१ ६	२३ २५	मित्रोनवाक्षरेण	९	२३	यऽइमाविश्वा	१७	१७
मामाहिꣳसीज्जनिता	१२	१०२	मीढुष्टमशिवतम	१६	५१	यऽइमेद्यावापृथिवी	२९	३४
मावोरिषत्	१२	९५	मुखꣳसदस्य	१९	८८	यऽएतावन्तश्च	१६	६३
मासुभित्थाः	११	६८	मुञ्चन्तुमाशपथ्यात्	१२	९०	यकोसकौशकुन्तिका	२३	२२
माहिर्भूर्मा {	६ ८	१२ २३	मूर्द्धानन्दिवः {	७ ३३	२४ ८	यकासकौशकुन्तकऽ	२३	२३
मित्रश्चमऽइन्द्रश्च	१८	१७	मूर्द्धावयःप्रजापतिः	१४	९	यङ्क्रन्दसीऽअवसा	३२	७
मित्रःसꣳसृज्य	११	५३	मूर्द्धासिराट्	१४	२१	यजानोमित्रावरुणा	३३	३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
यजुर्भिराप्प्यन्ते	१९	२८	यत्तेसोमदिविज्योतिः	६	३३	यदत्त्युपजिह्विका	११	७४
यज्जाग्रतोदूर	३४	१	यत्पुरुषंव्यदधुः	३१	१०	यदत्ररिप्तꣳरसिनः	१९	३५
यज्ञंयज्ञङ्गच्छ	८	२२	यत्पुरुषेणहविषा	३१	१४	यदद्यसूरऽउदिते	३३	२०
यज्ञस्यदोहः	८	६२	यत्प्रज्ञानमुत	३४	३	यदद्यकच्चवृत्रहन्	३३	३५
यज्ञायज्ञावः	२७	४२	यत्रधाराऽअनपेताः	१८	६५	यदश्वस्यक्रविषः	२५	३२
यज्ञेनयज्ञमयजन्त	३१	१६	यत्रबाणाःसम्पतन्ति	१७	४८	यदश्वायवासः	२५	३९
यज्ञोदेवानाम् {	८ ३३	४ ६८	यत्रब्रह्मच	२०	२५	यदस्याऽअꣳहुभेद्याः	२३	२८
यतेस्वाहाधावते	२२	८	यत्रेन्द्रश्च	२०	२६	यदाकूतात्	१८	५८
यतोयतःसमीहसे	३६	२२	यत्रौषधीः	१२	८०	यदापिपेषमातरं	१९	११
यत्तेगात्रादग्निना	२५	३४	यथेमांवाचम्	२६	२	यदापोऽअघ्न्याऽइति	२०	१८
यत्तेपवित्रम्	१९	४१	यदक्रन्दः	२९	१२	यदाबध्नन्दाक्षायणाः	३४	५२
यत्तेसादेमहसा	२५	४०	यदग्नेकानिकानि	११	७३	यदिजाग्रद्यदिस्वप्नम्	२०	१६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
बृहस्पतेपरि	१७	३६	ब्राह्मणोस्यमुखम्	३१	११	भूम्म्याऽआखून्	२४	२६
बृहस्पतेवाजंजय	९	११	भर्गऽएवभर्गवान्	३४	३८	भूरसिभूमिरस्य	१३	१८
बृहस्पतेसचितः	२७	८	भगप्प्रणेतर्भग	३४	३६	भूर्भुवःस्वःतत्त्सवितुः	३६	३
बोधामेऽअस्य	१२	४२	भद्रङ्कर्णेभिः	२५	२१	भूर्भुवःस्वर्द्यौरिव	३	५
ब्रह्मक्षत्रम्पवते	१९	५	भद्राऽउतप्प्रशस्तयः	१५	३९	भूर्भुवःस्वःसुप्प्रजाः	३	३७
ब्रह्मजज्ञानम्	१३	३	भद्रोनोऽअग्निराहुतः	१५	३८	भेषजमसि	३	५९
ब्रह्मणस्पतेत्त्वमस्य	३४	५८	भद्रोमेसिप्प्रच्यवस्व	४	३४	मखस्यशिरोसि	३७	८
ब्रह्मणेब्राह्मणम्	३०	५	भवतन्नःसमनसौ	५ १२	३ ६०	मधवेस्वाहा	२२	३१
ब्रह्मसूर्य्यसमम्	२३	४८	भायैदार्वाहारम्	३०	१२	मधुनक्त्तमुतोषसः	१३	२८
ब्रह्माणिमेमतयः	३३	७८	भुज्युःसुपर्णः	१८	४२	मधुमतीर्न्नऽइषं	७	२
ब्रह्मणमद्य	७	४६	भुवोयज्ञस्य	१३ १५	१५ २३	मधुवाताऽऋतायते	१३	२७
ब्रह्मणासःपितरः	२९	४७	भूतायत्त्वानारातये	१	११	मधुमान्नः	१३	२९

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
मधुश्चमाधवश्च	१३	२५	मयुःप्राजापत्त्यः	२४	३१	महीद्यौःपृथिवी {	८ १३	३२ ३२
मद्ध्वायज्ञन्नक्षसे	२७	१३	मरुताꣳस्कन्धाः	२५	६	महीनाम्पयोसि	४	३
मनसःकाममाकूतिम्	३९	४	मरुतोयस्यहि	८	३१	महीमूषुमातरम्	२१	५
मनस्तऽआप्प्यायताम्	६	१५	मरुत्वन्तम्वृषभम्	७	३६	महोऽअग्नेःसमिधानस्य	३३	१७
मनोजूतिर्ज्जुषताम्	२	१३	मरुत्वाँ२ऽइन्द्र	७	३८	महोऽअर्णःसरस्वती	२०	८६
मनोनयेषु	७	१७	मर्म्माणितेवर्म्मणा	१७	४९	माच्छन्द÷प्प्रमा	१४	१८
मनोन्वाह्वामहे	३	५३	मशकान्केशैः	२५	३	मातऽइन्द्रते	१०	२२
मनोमेतर्प्पयत	६	३१	महाँ२ऽइन्द्रोनृवदा	७	३९	माताचतेपिताचतेग्ग्रम्	२३	२४
मन्यवेयस्तापम्	३०	१४	महाँ२ऽइन्द्रोयऽओजसा	७	४०	माताचतेपिताचतेग्ग्रे	२३	२५
मयिगृह्णाम्म्यग्ग्रे	१३	१	महाँ२ऽइन्द्रोवज्ज्रहस्तः	२६	१०	मातेवपुत्रम्	१२	६१
मयित्त्यदिन्द्रियम्	३८	२७	महानाम्न्योरेवत्त्य÷	२३	३५	मात्त्वाग्निर्द्ध्वनयीत्	२५	३७
मयीदमिन्द्र÷	२	१०	महित्रीणामवोस्तु	३	३१	मात्त्वातपत्प्रियः	२५	४३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
पृष्ठीम्मेराष्ट्रम्	२०	८	प्रजापतौत्त्वा	३५	६	प्रथमाद्वितीयैः	२०	१२
पृष्ठोदिविपृष्ठो	१८	७३	प्रतद्विष्णुस्तवते	५	२०	प्रथमावांꣳसरथिना	२९	७
प्रघासिनोहवामहे	३	४४	प्रतद्वोचेदमृतन्नु	३२	९	प्रनूनंब्रह्मणस्पतिः	३४	५७
प्रजापतयेच	२४	३०	प्रतिक्षत्त्रेप्रति	२०	१०	प्रनोयच्छत्त्वरुर्मा	९	२९
प्रजापतयेत्वा	२२	५	प्रतिपदसि	१५	८	प्रपर्वतस्यवृषभस्य	१०	१९
प्रजापतयेपुरुषान्	२४	२९	प्रतिपन्थाम्	४	२९	प्रप्रायमग्निः	१२	३४
प्रजापतिःसम्भ्रियमाणः	३९	५	प्रतिश्रुत्कायाऽअर्त्तनम्	३०	१९	प्रबाहवासिसृतम्	२१	९
प्रजापतिर्विश्वाकर्म्मामनः	१८	४३	प्रतिस्पर्शः	१३	११	प्रमंहमहेशवसानाय	३४	१६
प्रजापतिश्चरति	३१	१९	प्रतीचीमारोह	१०	१२	प्रमुञ्चधन्वनुस्त्व	१६	९
प्रजापतिष्ट्वा	१३	१७	प्रतूर्त्तंवाजिन्	११	१२	प्रयाभिर्यासिदाश्वाꣳसम्	२७	२७
प्रजापतेनत्त्वदेतान् {	१० २३	२० ६५	प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्	११	१५	प्रवऽइन्द्रायबृहते	३३	९६
प्रजापतेस्तपसा	२९	११	प्रत्युष्टंरक्षः	१ १	७ २९	प्रवायुमच्छाबृहती	३३	५५

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
प्रवांवृजेसुप्प्रयाः	३३	४४	प्राणम्मेपाह्यपानं	१४	८	प्रोथदश्वोन	१५	६२
प्रवीरयाशुचयः	३३	७०	प्राणश्चमेऽपानश्च	१२	२	प्रोह्यमाणःसोमऽ	८	५६
प्रवोमहेमन्दमानायान्धसो	३३	२३	प्राणायमेवर्चोदाः	७	२७	बण्णमहाँ२ऽअसि	३३	३९
प्रवोमहेमहिनमः	३४	१७	प्राणायस्वाहा {	२२ २३	२३ १८	बट्सूर्य्यश्रवसा	३३	४०
प्रसद्यभस्मना	१२	३८	प्रातरग्निम्प्प्रातः	३४	३४	बर्हिषदःपितरः	१९	५५
प्रस्तरेणपरिधिना	१८	६३	प्रातर्जितंभगम्	३४	३५	बलविज्ज्ञायस्थविरः	१७	३७
प्रागपागुदगधराक्	६	३६	प्रेताजयतानरः	१७	४६	बह्वीनाम्पिता	२९	४२
प्राचीनंबर्हिःप्प्रदिशा	२९	२९	प्रेदग्नेज्ज्योतिष्मान्	१२	३२	बाहूमेबलम्	२०	७
प्राचीमनुप्प्रदिशं	१७	६६	प्रेद्धोऽअग्ने	१७	७६	बीभत्सायैपौल्क्कसम्	३०	१७
प्राच्यैदिशेस्वाहा	२२	२४	प्रैतुब्रह्मणस्पतिः {	३३ ३७	८९ ७	बृहदिन्द्राय	२०	३०
प्राणदाऽअपानदाः	१७	१५	प्रैतुवाजी	११	४६	बृहन्निदिध्मऽ	३३	२५
प्राणपामेऽअपानपाः	२०	३४	प्रैषेभिःप्प्रैषान्	१९	१९	बृहस्प्पतेऽअति	२६	३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
पञ्चदिशोदैवीः	१७	५४	परमेष्ठ्यभिधीतः	८	५४	परीत्त्यभूतानि	३२	११
पञ्चनद्यःसरस्वतीम्	३४	११	परस्याऽअधि	११	७१	परीमेगामनेषत	३५	१८
पञ्चस्वन्तःपुरुषऽ	२३	५२	परितेदूडभोरथो	३	३६	परोदिवापरऽएना	१७	२९
पथस्पथःपरिपतिम्	३४	४२	परितेधन्वनः	१६	१२	पवमानःसोऽअद्य	१९	४२
पयःपृथिव्याम्	१८	३६	परित्वागिर्वणः	५	२९	पवित्रेणपुनीहि	१९	४०
पयसाशुक्रममृतम्	१९	८४	परित्वाग्नेपुरम्	११	२६	पवित्रेस्थोवैष्णव्यौ	१ १०	१२ ६
पयसोरूपम्	१९	२३	परिद्यावापृथिवी	३२	१२	पशुभिःपशूनाप्नोति	१९	२०
पयसोरेतऽआभृतम्	३८	२८	परिनोरुद्रस्य	१६	५०	पष्ठवाट्ट्चमे	१८	२७
परमस्याःपरावतः	११	७२	परिमाग्नेदुश्चरितात्	४	२८	पष्ठवाहोविराजः	२४	१३
परम्मृत्योऽअनु	३५	७	परिवाजपतिः	११	२५	पातन्नोऽअश्विना	२०	६२
परमेष्ठीत्त्वासादयतुदिवस्पृ	१५	५८	परिवीरसिपरित्त्वा	६	६	पावकयासः	१७	१०
परमेष्ठीत्त्वासादयतुदिव स्पृष्ठेव्यचस्वतीम्	१५	६४	परीतोषिञ्चता	१९	२	पावकवर्चाःशुक्रवर्चाः	१२	१०७

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
पा॒व॒का न॒ःसर॑स्वती	२०	८४	पु॒नर्म्मन॒ःपु॒नरायु॑ः	४	१५	पू॒षाप॒ञ्चा॑क्षरेण	९	३२
पा॒हिनो॑ऽअग्न॒ऽएक॑या	२७	४३	पुन॑स्त्वादि॒त्यारु॒द्रा	१२	४४	पृ॒च्छामि॑त्वाचि॒तये॑	२३	४९
पि॒तानो॑ऽसिपि॒तान॑ः	३७	२०	पु॒नाति॑तेपरि॒स्रुत॑म्	१९	४	पृ॒च्छामि॑त्वा॒पर॒मन्त॑म्	२३	६१
पि॒तुन्नु॒स्तो॑षम्	३४	७	पु॒राक्क्रू॒रस्य॑वि॒सृपो॑	१	२८	पृथि॑विदेवय॒जन्योष॑ध्याः	१	२५
पि॒तृभ्य॑ःस्व॒धा॒यिभ्य॑ः	१९	३६	पु॒री॒ष्यासो॑ऽअ॒ग्नय॑ः	१२	५०	पृ॒थि॒वीच॑म॒ऽइन्द्र॑श्च	१८	१८
पीवो॑ऽअन्नारयि॒वृध॑ः	२७	२३	पु॒री॒ष्यो॒ऽसिवि॒श्वभ॑राः	११	३२	पृ॒थि॒वीच्छन्द॑ः	१४	१९
पु॒त्रमि॑वपि॒तरौ॑ {	१० २०	३४ ७७	पु॒रु॒दस्मो॑वि॒षु॑रूपऽ	८	३०	पृ॒थि॒व्याऽअ॒हम्	१७	६७
पु॒नन्तु॒मादे॑वज॒नाः	१९	३९	पुरु॑षऽए॒वेदम्	३१	२	पृ॒थि॒व्याःपुरी॑षम्	१४	४
पुन॑रा॒सद्य॒सद॑नम्	१२	३९	पु॒रु॒षमृ॒गश्च॒न्द्रम॑सः	२४	३५	पृ॒थि॒व्याःस॒धस्था॑त्	११	१६
पु॒नन्तु॑मापि॒तर॑ः	१९	३७	पू॒र्णाद॑र्वि॒परा॑पत	३	४९	पृ॒थि॒व्यैस्वाहा॒	२२	२९
पुन॑रू॒र्ज्जानि॒व॑र्त्तस्व {	१२ १२	९ ४०	पू॒षणं॑वनि॒ष्ठुना॑	२५	७	पृश्नि॑स्तिर॒श्चीन॑पृश्निः	२४	४
पुन॑र्न॒ःपितरो	३	५५	पू॒षन्तव॑व्र॒तेव॒यं	३४	४१	पृष॑दश्वाम॒रुत॑ः	२५	२०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
नतस्यप्रतिमाऽअस्ति	३२	३	नमःशङ्गवे	१६	४०	नमस्तेरुद्रमन्यवे	१६	१
नतेदूरेपरमा	३४	१९	नमःशम्भवाय	१६	४१	नमस्तेहरसे	१७ ३६	११ २०
नत्वावाँ२ऽअन्यः	२७	३६	नमःशुष्क्याय	१६	४५	नमःस्रुत्याय	१६	३७
नदीभ्यःपौञ्जिष्ठम्	३०	८	नमःश्वभ्यः	१६	२८	नमोगणेभ्यः	१६	२५
नभश्चनभस्यश्च	१४	१५	नमःसभाभ्यः	१६	२४	नमोज्येष्ठाय	१६	३२
नमऽआशवे	१६	३१	नमःसिकत्याय	१६	४३	नमोधृष्णवे	१६	३६
नमऽउष्णीषिणे	१६	२२	नमःसुतेनिर्ऋते	१२	६३	नमोबभ्लुशाय	१६	१८
नमःकपर्दिने	१६	२९	नमःसेनाभ्यः	१६	२६	नमोबिल्मिने	१६	३५
नमःकूप्याय	१६	३८	नमःसोभ्याय	१६	३३	नमोमित्रस्य	४	३५
नमःकृत्स्नायतया	१६	२०	नमस्तऽआयुधाय	१६	१४	नमोरोहिताय	१६	१९
नमःपर्णाय	१६	४६	नमस्तक्षभ्यः	१६	२७	नमोवःपितरः	२	३२
नमःपार्याय	१६	४२	नमस्तेऽअस्तु	३६	२१	नमोवञ्चते	१६	२१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
नमोवन्न्याय	१६	३४	नराशꣳसःप्प्रति	२०	३७	नाभ्याऽआसीत्	३१	१३
नमोवात्त्याय	१६	३९	नराशꣳसस्यमहिमानम्	२९	२७	नार्य्यस्त्तेपत्न्यः	२३	२६
नमोविसृजद्भ्यः	१६	२३	नर्म्मायपुँश्चलूम्	३०	२०	नाशयित्रीबलासस्या	१२	९७
नमोव्व्रज्याय	१६	४४	नवदशभिरस्तुवत	१४	३०	निष्क्रमणन्निषदनम्	२५	३८
नमोस्तुनीलग्ग्रीवाय	१६	८	नवभिरस्तुवत	१४	२९	नियुत्त्वान्वायवा	२७	२९
नमोस्तुरुद्रेभ्योयेन्तरिक्षे	१६	६५	नवविꣳशत्यास्तुवत	१४	३१	निवेशनःसङ्गमनः	१२	६६
नमोस्तुरुद्रेभ्योयेदिवि	१६	६४	नवाऽउऽएतत्	२३ २५	१६ ४४	निषसादधृतव्व्रतः	१० २०	२७ २
नमोस्तुरुद्रेभ्योयेपृथिव्याम्	१६	६६	नहितेषाममा	३	३२	निहोताहोतृषदने	११	३६
नमोस्तुसर्प्पेभ्यः	१३	६	नहिस्प्पशमविदन्	३३	६०	नीलंग्ग्रीवाःशितिकंठादिवम्	१६	५६
नमोहिरण्ण्यबाहवे	१६	१७	नानाहिवान्देवहितम्	१९	७	नीलंग्ग्रीवाःशितिकंठाःशर्वाऽ	१६	५७
नमोह्रस्वाय	१६	३०	नाभापृथिव्याः	११	७६	नृत्तायसूतम्	३०	६
नयत्त्परोनान्तरः	२०	८२	नाभिर्म्मेचित्तम्	२०	९	नृषदेवेडप्सुषदे	१७	१२

	अ०	मं०
देवानाम्भद्रासुमतिः	२५	१५
देवान्दिवमगन्	८	६०
देवायज्ञमतन्वत	१९	१२
देवासोहिष्म्मा	३३	९४
देवीऽउषासानक्ता	२८	३७
देवीऽउषासानक्तेन्द्रम्	२८	१४
देवीऽउषासावश्विना	२१	५०
देवीऽऊर्ज्जाहुतीदुघे	२१ २८ २८	५२ १६ ३९
देवीजोष्ट्रीवसुधिती	२८ २८	१५ ३८
देवीजोष्ट्रीसरस्वती	२१	५१
देवीद्यावापृथिवी	३७	३

	अ०	मं०
देवीरापऽएषवो	८	२६
देवीरापःशुद्धाः	६	१३
देवीरापोऽअपान्नपात्	६	२७
देवीर्द्वारऽइन्द्रम्	२८	१३
देवीर्द्वारौऽअश्विना	२१	४९
देवीर्द्वारौवयोधसम्	२८	३६
देवीस्त्तिस्रस्त्तिस्रः	२८ २१	१८ ५४
देवेनन्नोमनसा	३४	२३
देवेभ्योहि	३३	५४
देवोअग्निःस्विष्टकृत्	२८ २८ २८	५८ २२ ४५
देवोदेवैः	२१ २८	५६ २०
देवोनराशꣳसः	२८	४२

	अ०	मं०
देवोवनस्प्पतिः	२८	४९
देव्योवम्र्यः	३७	४
देहिमेददामिते	३	५०
दैव्याऽअद्ध्वर्यवस्त्वा	२३	४२
दैव्यामिमाना	२०	४२
दैव्यायधर्त्रे	१७	५६
दैव्यावद्ध्वर्यूऽ	३३ ३३	३३ ७६
दैव्याहोताराऽऊर्द्ध्वम्	२७	१८
दैव्याहोताराप्रथमा	२९	३२
दैव्याहोतारा	२१	१८
द्याम्मालेखीः	५	४३
द्युभिरक्तुभिः	३४	३०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
द्यौःशान्तिः	३६	१७	द्वेसृतीऽअशृणवम्	१९	४७	धूरसिधूर्व्व	१	८
द्यौरासीत्पूर्वचित्तिः	२३ २३	१२ ५४	धन्न्वनागाः	२९	३९	धृष्टिरस्यपाग्ने	१	१७
द्यौस्त्तेपृथिव्युम्	२३	४३	धर्त्तादिवः	३७	१६	ध्रुवक्षितिध्रुवयोनिः	१४	१
द्यौस्त्तेपृष्ठम्	११	२०	धातारातिः	८	१७	ध्रुवसदन्त्वा	९	२
द्रप्प्सश्चस्कन्द	१३	५	धानाःकरम्भः	१९	२१	ध्रुवासिधरुणा	१३	१६
द्रविणोदाःपिपीषति	२६	२२	धानानांᳫंरूपम्	१९	२२	ध्रुवासिधरुणेतः	१३	३४
द्रापेऽअन्धसस्प्पते	१६	४७	धानावन्तङ्करम्भिणम्	२०	२९	ध्रुवासिद्ध्रुवोयम्	५	२८
द्रुपदादिव	२०	२०	धान्न्यमसि	१	२०	ध्रुवोसिपृथिवीम्	५	१३
द्वन्नःसर्प्पिरासुतिः	११	७०	धामच्छदग्निः	१८	७६	नक्तोषासासमनसा	१२ १७	२ ७०
द्वारोदेवीरन्न्वस्य	२७	१६	धामन्तेविश्वम्	१७	९९	नक्षत्रेभ्यःस्वाहा	२२	२८
द्विपदायाश्चतुष्प्पदाः	२३	३४	धूम्म्रान्न्वसन्तायालभते	२४	११	नतंविदाथ	३४	५१
द्वेविरूपेचरतः	३३	५	धूम्म्ररबभ्रुनीकाशाः	२४	१८	नतद्रक्षांᳫंसि	१७	३१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
तद्विष्णोः परमम्	६	५	तपसे स्वाहा	३९	१२	तस्म्माऽअरङ्गमाम वः	११ ३६	५२ १६
तनूनपाच्छुचिव्रतः	२१	१३	तप्तायनीमे	५	९	तस्म्मादश्वा	३१	८
तनूनपात्पथः	२९	२६	तमिद्गर्भम्	१७	३०	तस्म्माद्यज्ञात्सर्वहुतः सम्भृतम्	३१	७
तनूनपादसुरः	२७	१२	तमिन्द्रम्पशवः	२०	६९	तस्म्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋचः	३१	६
तनूपाऽअग्नेसि	३	१७	तमीशानञ्जगतः	२५	१८	तस्यां वयꣳ सुमतौ	२०	५२
तनूपा भिषजा	२०	५६	तमुत्त्वादध्यङ्	११	३३	तस्यास्ते सत्यसवसः	४	१८
तन्तुनारायस्प्पोषेण	१५	७	तमुत्त्वापाथ्यः	११	३४	ताऽअस्य सूददोहसः	१२ १५	५५ ६०
तन्नस्तुरीपम्	२७	२०	तरणिर्विश्वदर्शतः	३३	३६	ताऽउभौ चतुरः पदः	२३	२०
तन्नो वातः	२५	१७	तवभ्रमासः	१३	१०	तानऽआवोढम्	२०	८३
तन्मित्रस्य	३३	३८	तववायवृतस्प्पते	२७	३४	तानासत्त्या	२०	७४
तपश्च तपस्यश्च	१५	५७	तवशरीरम्	२९	२२	तान्पूर्वया	२५	१६
तपसे कौलालम्	३०	७	तवायꣳसोम	२६	२३	ताभिषजा	२०	७५

	अ०	मं०
ताꣳसवितुः	१७	७४
तिरश्चीनः	३३	७४
तिस्रऽइडा	२१	१९
तिस्रस्त्रेधा	२०	६३
तिस्रोदेवीर्बर्हिः	२७	१९
तिस्रोदेवीर्हविषा	२०	४३
तीव्रान्घोषान्	२९	४४
तुभ्यन्ताऽअङ्गिरः	१२	११६
तेऽअस्ययोषणे	२७	१७
तेऽआचरन्ती	२९	४१
तेजःपशूनाम्	१९	९५
तेजोसितेजः	१९	९
तेजोसिशुक्रम्	२२	१
तेनोऽअर्वन्तः	९	१७
तेहिपुत्रासः	३	३३
त्रयादेवाः	२०	११
त्रातारमिन्द्रम्	२०	५०
त्रिधाहितम्पणिभिः	१७	१२
त्रिꣳशद्धामविराजति	३	८
त्रिपादूर्ध्वः	११	४
त्रीणितऽआहुः	२९	१५
त्रीणिपदा	३४	४३
त्रीणिशता	३३	७
त्रिवृदसि	१५	९
त्रीन्त्समुद्रान्	१३	३१
त्र्यम्बकँय्यजामहे	३	६०
त्र्यवयोगायत्र्यै	२४	१२
त्र्यविश्चमे	१८	२६
त्र्यायुषञ्जमदग्नेः	३	६२
त्वन्नोऽअग्नेतव	३४	१३
त्वन्नोऽअग्नेवरुणस्य	२१	३
त्वमग्नऽईडितः	१९	६६
त्वमग्नेद्युभिः	११	२७
त्वमग्नेप्प्रथमः	३४	१२
त्वमग्नेव्व्रतपाः	४	१६
त्वमङ्गप्प्रशꣳसिषः	६	३७

न्तिदेवाबृहद्वदेमव्विदथेसुवीराः ॥ [1]यऽइमाविश्वाविश्वकर्म्मा योनःपितान्नपतेन्नस्यनोदेहि ॥ ५८ ॥ [८-६] ॥ इति श्रीवाजसनेयसंहितायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अपेतो दश, पाघन्द्वादश, द्वौ द्वाविंशतिः [अ. ३५ मं. २२ अनु. २] ॥ हरिः ॐ ॥ अपेतः ॥ अपेतोयन्तुपणयोसुम्न्नादेवपीयवः ॥ अस्यलोकश्सुतावतः ॥ द्युभिरहोभिरक्तुभिर्व्यक्तँयमोददात्त्ववसानमस्मै ॥ १ ॥ सवि

---

१ यऽइमाविश्वा. अ. १७ मं. १७ ॥ १ विश्वकर्म्माविमना. अ. १७ मं. २६ ॥ १ योनः पिता. अ. १७ मं. २७ ॥ १ अन्नपतेन्नस्य. अ. ११ मं. ८३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

न्तिदेवाबृहद्वदेमव्विदथेसुवीराꣳ ॥ सऽइमाव्विश्श्वाव्विश्श्वकर्म्मा सोनः पितान्नपतेन्नस्यनोदेहि ॥ ५८ ॥ [८-६] ॥ इति श्री-वाजसनेयसंहितायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अपेतो दश, पाघन्द्वादश, द्वौ द्वाविꣳशतिः [अ. ३५ मं. २२ अनु. २] ॥ हरिःॐ ॥ अपेतश ॥ अपेतो यन्तुपणयोसुम्नादेवपीयवः ॥ अस्यलोकःसुतावतꣳ ॥ द्युभिरहोभिरक्तुभिर्व्यक्तꣳयमोददात्ववसानमस्मै ॥ १ ॥ सवि

---

१ सऽइमाविश्श्वा. अ. १७ मं. १७ ॥ १ विश्श्वकर्म्माविमना. अ. १७ मं. २६ ॥ १ सोनः पिता. अ. १७ मं. २७ ॥ १ अन्नपतेन्नस्य. अ. ११ मं. ८३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

धाम्म्यसौ ॥ अप॑नु॒ꣳशोशु॑चद॒घम् ॥ ६ ॥ पर॑म्मृत्त्यो ॥
पर॑म्मृत्त्यो॒ऽअनु॒परे॑हि॒पन्था॒ँऽयस्ते॑ऽअ॒न्यऽइत॑रोदे॒वयाना॑त् ॥
चक्षु॑ष्म्मतेशृण्ण्व॒तेते॑ब्रवीमि॒माऩ॑ःप्प्र॒जाꣳरी॑रिषो॒मोतव्वी॒रान् ॥ ७ ॥ शंव्वात॑ः ॥ शंव्वात॒ꣳशꣳहि॑ते॒घृणि॒ꣳशन्ते॑भव॒न्त्वष्ट॑
काꣳ ॥ शन्ते॑भवन्त्व॒ग्नय॒ꣳपार्त्थि॑वासो॒मात्त्वा॒भिशू॑शुचन्
॥ ८ ॥ कल्प॑न्तान्ते ॥ कल्प॑न्तान्ते॒दिश॒स्तुभ्य॒माप॑ःशि॒
वत॑मा॒स्तुभ्य॑म्भवन्तु॒सिन्ध॑वꣳ ॥ अ॒न्तरि॑क्षꣳशि॒वन्तुभ्य॒

क्लृप्पन्तान्तेदिशꣳसर्व्वाः ॥९॥ अश्मन्न्वतीरीयतेसꣳरभद्ध्वमु
त्तिष्ठतप्प्रतरतासखायः ॥[1]अत्रांजहीमोशिंवायेऽअसंञ्छिवान्व
यमुत्तंरेमाभिवाजांन् ॥ १० ॥ [१०-१] अपाघम् ॥ अपाघमप
किल्बिषमपंकृत्त्यामपोरपंः ॥ अपांमार्ग्गत्त्वमस्म्मदपं[2]दुःष्व
प्न्यꣳसुव ॥११॥ सुमित्रियानंः ॥ सुमित्रियानऽआपऽओषं
धयःसन्तुदुर्म्मित्रियास्तस्म्मैसन्तुयोस्म्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्वि

---

[1] अत्राजहीमः। अत्र जहीमः इति पदे परे अत्रशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य “पूष्णो जहीमस्तेष्वत्र” (शु. य. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन दीर्घो भवति।

[2] दुःष्वप्न्यꣳ सुव। अत्र “भाविभ्यः सः षं समानपदे” (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन विसर्जनीयस्य व्यवधानात्षत्वाप्राप्तौ “दुःष्वप्न्यम्” (शु. य. प्रा.३ अ. ७३ सू.) इत्यनेन दोःपरात्स्वप्नघटितसस्य षत्वं निपात्यते।

ष्म्मः ॥१२॥ अनड्वाहंमन्वारंभामहे ॥ [१]अनड्वाहंमन्वारंभाम
हेसौरंभेयꣳस्वस्तये ॥ सनऽइन्द्रऽइवदेवेभ्योवह्निः सन्तारं
णोभव ॥ १३ ॥ उद्वयम् ॥ उद्वयन्तमसस्परिस्वः पश्यं
न्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्य्यमगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥ १४ ॥
इमञ्जीवेभ्यः । परिधिन्दधामिमैषान्नुगादपरोऽअर्त्थमेतम् ॥
शतञ्जीवन्तुशरदः पुरूचीरन्तम्मृत्युन्दधताम्पर्व्वतेन ॥ १५ ॥

---

१ अनस् वाहम् इति पदम्। अत्र "अनसो वाहौ सकारो डकारम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४५ सू.) अत्र अनश्शब्दस्य सकारस्य वाहौ परे डकारो विधीयते तेन अनड्वाहम्।

अग्नऽआयूꣳषि । पवसऽआसुवोर्ज्जमिषंञ्चनः ॥ आरेबाध
स्वदुच्छुनाम् ॥ १६ ॥ आयुष्मानग्ने । हविषावृधानोघृत
प्प्रतीकोघृतयोनिरेधि ॥ घृतम्पीत्त्वामधुचारुगव्व्यम्पितेवपुत्र
मभिरक्षतादिमान्त्स्वाहा ॥ १७ ॥ परीमे । गामनेषतपर्य्य
ग्निमहृषत ॥ देवेष्ष्वक्क्रतश्श्रवःकऽइमाँ२॥ऽआदधर्षति
॥ १८ ॥ क्रव्व्यादमग्निम् ॥ क्रव्व्यादमग्निम्प्प्र[1]हिणोमिदूरँय्य
मराज्ज्यङ्गच्छतुरिप्प्रवाहः ॥ इहैवायमितरोजातवेदादेवेब्भ्यो

---

[1] प्रहिणोमि ॥ अत्र समानपदत्वाभावेन ''ऋषरेभ्यः'' इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ ''प्र नेतिनुदातिहिनोमीनाम्'' (शु. य. प्रा. ३ अ. ८९ सू.) इत्यनेन णत्वम् ।

हव्यंव्वंहतुप्प्रजानन् ॥ १९ ॥ व्वहंव्वपाम् ॥ व्वहंव्वपाञ्जातवेदꣳ
पितृब्भ्योयत्रैनान्वेत्थनिहितान्पराके ॥ मेदंसꣳकुल्ल्याऽउप
तान्त्स्रंवन्तुसत्त्याऽएंषामाशिषꣳसन्नंमन्ताꣳस्वाहां ॥ २० ॥
स्योनापृंथिवि । नोभवानृक्षरानिवेशंनी ॥ यच्छांनꣳशर्म्मं
सप्प्रथांꣳ ॥ अपंनꣳशोशुंचदघम् ॥ २१ ॥ अस्म्मात्त्वम् ॥
अस्म्मात्त्वमधिंजातोसित्त्वदयञ्जांयताम्पुनंः ॥ असौस्वर्ग्गां
यंलोकायस्वाहां ॥ २२ ॥ [१२-२] इति श्रीवाजसनेयसंहि-

तायां पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ ऋचंव्वाचꣳषोडश, द्यौःशान्तिरष्टौ, द्वौ चतुर्व्विꣳशतिः [अ. ३६ मं. २४ अनु. २] ॥ हरिः ॐ ॥

ऋचं॒व्वाचं॑म् ॥ ऋचं॒व्वाच॒म्प्रप॑द्ये॒मनो॒यजुꣳ॒प्रप॑द्ये॒साम॑प्प्राण॒म्प्रप॑द्ये॒चक्षुꣳश्रोत्र॒म्प्रप॑द्ये ॥ वागोजः॑स॒हौजो॒मयि॑प्प्राणापा॒नौ॥ १ ॥ यन्मे॑ । च्छिद्र॒ञ्चक्षु॑षो॒हृद॑यस्य॒मन॑सो॒व्वाति॑तृण्ण॒म्बृह॒स्पति॑र्म्मे॒तद्द॑धातु ॥ शन्नो॑भवतु॒भुव॑नस्य॒यस्पतिः॑ ॥ २ ॥

भूᳶर्भुव॑÷ ॥ भूᳶर्भुव॒ꣳस्व॒÷ तत्त्स॑वि॒तुर्व्वरे॑ण्ण्य॒म्भग्गो॑दे॒वस्य॑धीम
हि ॥ धियो॒योन॑÷ प्प्रचो॒दया॑त् ॥ ३ ॥ कया॑नꣳ ॥ कया॑नाश्चि॒त्रऽ
आभु॑वदूतीस॒दावृ॑ध॒ꣳसखा॑ ॥ कया॒शचि॑ष्ठयावृ॒ता ॥ ४ ॥ क
स्त्वा॑ । स॒त्त्योम॑दा॒नाम्मꣳहि॑ष्ठोमत्त्स॒दन्ध॑सꣳ ॥ दृ॒ढाचि॑दा॒रु
जे॒व्वसु॑ ॥५॥ अ[1]॒भीषुण॑÷ ॥ अ॒भीषु॒णꣳसखी॑नामवि॒ताजरि॑तॄणा
म् ॥ श॒तम्भ॑वास्यू॒तिभि॑÷ ॥६॥ कया॒त्त्वम् ॥ कया॒त्त्वन्न॑ऽऊ॒त्त्या

---

[1] अभीषुणः। अत्र अभिसुनः इति पदम्। अत्र "अभेश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ६३ सू.) इत्यनेन अभेरुपसर्गात्परस्य सुशब्दस्य षत्वे रूपम्।

भिप्प्रमंन्दसेव्वृषन् ॥ कयांस्त्तोतृब्भ्यऽआभंर ॥ ७ ॥ इन्द्रो
व्विश्वंस्य राजति ॥ शन्नोंऽअस्त्तुद्द्विपदेशञ्चतुंष्प्पदे ॥ ८ ॥
शन्नं÷ ॥ शन्नोंमित्रःशंव्वरुंणꣳशन्नोंभवत्त्वर्य्यमा ॥ शन्नऽइ
न्द्रोबृहस्प्पतिꣳशन्नोव्विष्ण्णुंरुरुक्क्रमः ॥ ९ ॥ शन्नोव्वातं÷ ।
पवताꣳशन्नंस्त्तपतुसूर्य्यं÷ ॥ शन्नꣳकनिंक्क्रदद्देवःपर्ज्जन्न्योंऽ
अभिवंर्षतु ॥ १० ॥ अहांनिशम् ॥ अहांनिशम्भंवन्तुनꣳश
ꣳरात्रीꣳप्प्रतिंधीयताम् ॥ शन्नंऽइन्द्राग्ग्नीभंवतामवोंभिꣳश

न्नऽइन्द्रावरुणारातहव्या ॥ शन्नऽइन्द्रापूषणाव्वाजसातौशमि
न्द्रासोमासुवितायशँय्योः ॥ ११ ॥ शन्नः ॥ शन्नोदेवीरभि
ष्टयऽआपोभवन्तुपीतये ॥ शँय्योरभिस्रवन्तुनः ॥ १२ ॥
स्योनापृथिवि । नोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानःशर्म्मस
प्प्रथाः ॥ १३ ॥ आपोहि । ष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्ज्जेदधात
न ॥ महेरणायचक्षसे ॥ १४ ॥ योवः । शिवतमोरसस्तस्य

---

१ अत्र यच्छ नः इति पदम् । यच्छ इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य नः इत्यस्य नकारे परे “धारयामयोजावसचस्वनुदमोषुजयतोरुष्यरक्षयजयच्छमत्सथपिपृतगायतातुयेन नकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे कृते यच्छानः ।

भाजयतेहनं÷ ॥ उशतीरिंवमातरं÷ ॥ १५॥ तस्म्माऽअरंम् ॥
तस्म्माऽअरंङ्गमामवोयस्यक्क्षयांयजिन्न्वंथ ॥ आपोंजनयं
थाचनꣳ ॥ १६ ॥ [१६-१] द्यौःशान्ति÷ ॥ द्यौःशान्तिरन्त
रिंक्क्षꣳशान्तिः पृथिवीशान्तिरापꣳशान्तिरोषंधयꣳशान्ति÷ ॥
वनस्प्पतंयꣳशान्तिर्व्विश्श्वेदेवाःशान्तिर्ब्ब्रह्मशान्तिꣳसर्व्वꣳशा
न्तिꣳशान्तिरेवशान्तिꣳसामाशान्तिरेधि ॥ १७ ॥ दृतेदृꣳहं
मा। मित्रस्यंमाचक्क्षुषासर्व्वाणिभूतानिसमीक्क्षन्ताम्॥ मित्र

स्या॒हञ्चक्षु॑षा॒सर्व्वा॑णिभू॒ताऩि॒समी॑क्षे ॥ मि॒त्त्रस्य॒चक्षु॑षा॒समी॑
क्षामहे ॥ १८ ॥ दृते॒दृꣳह॑मा ॥ ज्योक्ते॑स॒न्दृशि॑जीव्यास॒
ञ्ज्योक्ते॑स॒न्दृशि॑जीव्यासम् ॥ १९ ॥ नम॑स्त्ते ॥ नम॑स्त्ते॒हर॑
सेशो॒चिषे॒नम॑स्त्तेऽअस्त्व॒र्च्चिषे॑ ॥ अ॒न्याँस्त्ते॑ऽअ॒स्म्मत्त॑पन्तु
हे॒तय॑ःपाव॒कोऽअ॒स्म्मभ्य॑ꣳशि॒वोभ॑व ॥ २० ॥ नम॑स्त्ते ।
ऽअस्त्तुवि॒द्द्युते॒नम॑स्त्तेस्त्तनयि॒त्त्नवे॑ ॥ नम॑स्त्तेभगवन्नस्त्तु॒यत॒ꣳ
स्व॒ःस॒मीह॑से ॥ २१ ॥ यतो॑यतꣳस॒मीह॑से॒ततो॑नो॒ऽअभ॑यङ्कुरु ॥

शन्न॑÷कुरुप्प्र॒जाब्भ्यो॒भ॑यन्नꣳप॒शुब्भ्य॑÷ ॥२२॥ सु॒मि॒त्रि॒यान॑ः॥
सु॒मि॒त्रि॒यान॒ऽआप॒ऽओष॑धयꣳसन्तुदु॒र्म्मि॒त्रि॒यास्त्तस्म्मै॑सन्तु
यो॒स्म्मान्द्वेष्ट्टि॒यञ्च॑व॒यन्द्वि॒ष्म्मः॒ ॥२३॥ तच्चक्क्षु॑÷ ॥ तच्चक्क्षु॑
र्दे॒वहि॑तम्पु॒रस्त्ता॑च्छु॒क्क्रमु॒च्च॑रत् ॥ पश्श्ये॑मश॒रद॑÷श॒तञ्जीवे॑
मश॒रद॑÷श॒तꣳशृणु॑यामश॒रद॑÷श॒तम्प्रब्र॑वामश॒रद॑÷श॒तमदी॑
नाꣳस्यामश॒रद॑÷श॒तम्भूय॑श्चश॒रद॑÷श॒तात् ॥ २४ ॥ [८-२]

इति श्रीवाजसनेयसंहितायां षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्त्वा दश, समाय त्त्वैकादश, द्वा,वेकविꣳशतिः [अ. ३७ म. २१ अनु. २] ॥

हरिः॑ ॐ ॥ दे॒वस्य॑त्त्वा । स॒वि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒ऽश्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्या॑म्पू॒ष्णो हस्ता॑ब्भ्याम् ॥ आद॑दे॒नारि॑रसि ॥ १ ॥ यु॒ञ्जते॒मन॑ः ॥ यु॒ञ्जते॒मन॑ऽउ॒तयु॑ञ्जते॒धियो॒व्विप्प्रा॒व्विप्प्र॑स्यबृह॒तोव्वि॑प॒श्चित॑ः ॥ व्विहो त्रा॑दधेव्वयु॒ना॒विदेक॒ऽइन्म॒हीदे॒वस्य॑सवि॒तुःपरि॑ष्टुतिः ॥ २ ॥ दे॒वीद्या॑वापृथिवी । म॒खस्य॑वाम॒द्यशिरो॑राध्यासन्दे॒व॒यज॑नेपृथि॒

व्याः ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णे ॥ ३ ॥ देव्यौंव
म्म्र्यः ॥ देव्यौंवम्म्र्योभूतस्यंप्प्रथमजामखस्यंवोद्यशिरोराध्या
सन्देवयजंनेपृथिव्याः ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्ष्णे ॥ ४ ॥
शतम् ॥ १९०० ॥ इयत्त्यग्ग्रे ॥ इयत्त्यग्ग्रेऽआसीन्मखस्यं
तेद्यशिरोराध्यासन्देवयजंनेपृथिव्याः ॥ मखायंत्त्वामखस्यं
त्त्वाशीर्ष्ष्णे ॥ ५ ॥ इन्द्रस्यौजः ॥ इन्द्रस्यौजंस्त्थमखस्यंवो
द्यशिरोराध्यासन्देवयजंनेपृथिव्याः ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वा

भि॒पा॑तुम॒ह्यास्व॒स्त्याच्छ॒र्दि॑षा॒शन्त॑मेन॒तया॑दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒
वासी॑द ॥ १९ ॥ काण्डा॑त्काण्डात्प्र॒रोह॑न्ती ॥ काण्डा॑
त्काण्डात्प्र॒रोह॑न्ती॒परु॑षः[1]परु॑ष॒स्प्परि॑ ॥ ए॒वानो॑दूर्वे॒प्प्रत॑नुस॒
हस्रे॑णश॒तेन॑च ॥ २० ॥ याश॒तेन॑ । प्प्रत॒नो॑षि॒सह॑स्रेणाव्वि॒रो
ह॑सि ॥ तस्या॑स्तेदेवीष्टकेव्वि॒धेम॑ह॒विषा॑व्व॒यम् ॥ २१ ॥ यास्ते॑ ॥
यास्ते॑ऽअग्ने॒सूर्ये॒रुचो॒दिव॑मात॒न्वन्ति॑र॒श्मिभि॑ः ॥ ताभि॑

---

[1] परुषः परुषस्प्परि। अत्र समानपदे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते न परुषः परुषि (शु. य. प्रा. ३ अ. ३७ सू.) इत्यनेन परुषि परे पूर्वपरुषशब्दघटितविसर्जनीयस्य सकारो निषिध्यते। अतो न सकारः किन्तु विसर्ग एव।

॥१२९॥

॥ १३

न्नोऽअद्यसर्व्वाभीरुचेजनायनस्कृधि ॥ २२ ॥ याव÷ ॥ या
वोदेवाꣳसूर्य्येरुचोगोष्वश्वेषुयारुच÷ ॥ इन्द्राग्नीताभिꣳस
र्व्वाभीरुचन्नोधत्तबृहस्पते ॥ २३ ॥ विराड्ज्योति÷ ॥ वि
राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत् ॥ प्रजापतिष्ट्वासा
दयतुपृष्ठेपृथिव्याज्ज्योतिष्मतीम् ॥ विश्वस्मैप्राणायापाना
यव्यानायविश्वञ्ज्योतिर्य्यच्छ ॥ अग्निष्टेधिपतिस्तयादेवत ॥१२९॥

---

१ अग्निष्टे । अग्निस्ते इति पदम् । अत्र वायुरग्निरग्नेरेकाक्षरे (शु. य. प्रा. ३ अ. ७७ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे ते पदे परे अग्निशब्दघटितस्य सस्य षत्वे ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन टस्य द्वित्वम् ।

याङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ २४ ॥ मधुश्च ॥ मधुश्चमाधवश्चव्वासन्तिकावृतूऽअग्नेरन्तꣳश्लेषोसिकल्पेतान्द्यावापृथिवीकल्पन्तामापऽओषधयꣳकल्पन्तामग्नयꣳ पृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताꣳ ॥ येऽअग्नयꣳसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ व्वासन्तिकावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽ[1]अभिसंविशन्तु तयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ २५ ॥ अषाढासि ॥ अषा

---

[1] अभिसंविशन्तु । अत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) अनेन प्राप्तस्य षकारस्य अनुसन्तनोतुबृहस्पतिसुतस्यसुसमिन्द्रायसुसन्दृशमभिसत्वाऽभिसंविशन्तु० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे षत्वाभावः ।

ढासि सहमाना सहस्वारातीꣳ सहस्व पृतनायतः ॥ सहस्रवीर्य्या
सिसा मांजिन्व ॥ २६ ॥ [११-२] मधुव्वाताꣳ ॥ मधुव्वाताऽऋ
तायते मधुंक्षरन्ति सिन्धंवꣳ ॥ माद्ध्वीर्न्नꣳ सन्त्वोषधीꣳ ॥ २७ ॥
मधुनक्तम् ॥ मधुनक्तमुतोषसो मधुमत्पार्त्थिवꣳ रजः ॥ म
धुद्यौरस्तु नꣳ पिता ॥ २८ ॥ मधुमान्नꣳ ॥ मधुमान्नो व्वनस्पति
र्म्मधुमाँ२॥ऽअस्तु सूर्य्यः ॥ माद्ध्वीर्ग्गावो भवन्तु नꣳ ॥ २९ ॥
अपाङ्गम्भंन् ॥ अपाङ्गम्भंन्त्सीद मा त्त्वा सूर्य्योभिताप्प्सीन्मा

तंनुहियातुजूनांञ्जामिमजामिम्प्रमृणीहिशत्रून् ॥ अग्नेष्ट्वा
तेजसासादयामि ॥ १३ ॥ अग्निर्म्मूर्द्धा । दिवःककुत्पतिः
पृथिव्याऽअयम् ॥ अपाꣳरेताꣳसिजिन्वति ॥ इन्द्रस्यत्त्वौज
सासादयामि ॥ १४ ॥ भुवोयज्ञस्य ॥ भुवोयज्ञस्यरजसश्चने
तायत्त्रानियुद्भिꣳसचसेशिवाभिः ॥ दिविमूर्द्धानन्दधिषेस्वर्षा
ञ्जिह्वामग्नेचकृषेहव्यवाहम् ॥ १५ ॥ [१५-१] ध्रुवासि ।
धरुणास्तृताविश्वकर्म्मणा ॥ मात्त्वासमुद्रऽउद्वधीन्मासुप

ण्णोव्यथमानापृथिवीन्दृꣳह ॥ १६ ॥ [1]प्रजापतिष्ट्वा । साद
यत्त्वपाम्पृष्ठेसमुद्रस्येमन् ॥ व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथस्वपृथि
व्यसि ॥ १७ ॥ भूरसि ॥ भूरसिभूमिरस्यदितिरसिव्विश्वधाया
व्विश्वस्यभुवनस्यधर्त्री ॥ पृथिवीँय्यच्छपृथिवीन्दृꣳहपृथिवी
म्माहिꣳसीः ॥ १८ ॥ व्विश्वस्मैप्प्राणाय ॥ व्विश्वस्मैप्प्रा
णायापानायव्यानायोदानायप्प्रतिष्ठायैचरित्राय ॥ अग्निष्ट्वा

---

[1] प्रजापतिष्ट्वा । सकारपरे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ७८ सू.) इत्यनेन सकारः परो यस्मादेकाक्षरात्तस्यैकाक्षरे प्रत्यये विसर्जनीयसकारस्य षत्वम् । अत्र प्रजापतिशब्दे पाधातोः पतिशब्दस्य सस्य षकारे ष्टुत्वे द्वित्वे रूपम् ।

सूर्य्यँस्यरश्मिम्मषु ॥ येषामप्सुसदस्कृतन्तेब्भ्यः सर्प्पेब्भ्योन
मः ॥ ८ ॥ कृणुष्ष्वपाजः ॥ कृणुष्ष्वपाजᳪप्प्रसितिन्नपृत्थ्वीँ
उस्याहिराजेवामवाँ२॥ऽइभेन ॥ तृष्ष्वीमनुप्प्रसितिन्द्द्रूणानो
स्त्तासिविद्ध्यरक्षसस्त्तापिष्ठैᳪ ॥ ९ ॥ तवब्भ्रमासः ॥ तवब्भ्र
मासऽआशुयापतन्त्यनुस्प्पृशधृषताशोशुचानᳪ ॥ तपूᳪँष्ष्य

---

१ सदस्कृतम् । अत्र सदोद्यौर्नमस्कृतम्पिता पथेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. ३४ सू.) इत्यनेन यथासंख्यं सदः द्यौः नमः एतेषां विसर्जनीयसंबन्धिनः सस्य क्रमेण कृतं पिता पथः एतेषु पदेषु परेषु षकारः । एवं षकारे कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वनिषेधः ।

ग्नेजु॒ह्वाप॒तङ्गानसा॑न्दितो॒व्विसृ॑ज॒व्विष्ष्व॑गु॒ल्काः ॥ १० ॥ प्रति॒
स्प्पशः॑ ॥ प्रति॒स्प्पशो॒व्विसृ॑ज॒तूर्ण्णि॑तमो॒भवा॑पा॒युर्व्वि॑शो॒ऽअ॒
स्याऽअद॑ब्धः ॥ योनो॑दू॒रेऽअ॒घशꣳ॑सो॒योऽअन्त्य॒ग्ने॒[1]माकि॑ष्टे
व्व्यथि॒राद॑धर्षीत् ॥ ११ ॥ उद॑ग्ने । तिष्ठ॒प्प्रत्त्या॑तनुष्ष्व॒न्न्य॒
मित्राँ२॥ऽओषतात्ति॒ग्ग्महेते ॥ योनो॒ऽअरा॑तिꣳस॒मिधान॒च॒
क्रे॒नी॒चातन्ध॑क्ष्यत॒सन्नशु॒ष्क॑म् ॥ १२ ॥ ऊ॒र्द्ध्वो॑भ॑व ॥ ऊ॒र्द्ध्वो॑भ॑व॒
प्प्रति॑व्वि॒ध्याध्य॒स्म्मदा॒विष्कृ॑णुष्ष्व॒दैव्व्या॑न्न्यग्ने ॥ अव॑स्थि॒रा

---

[1] माकिष्टे । अत्र वृन्दारुर्माकिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७४ सू.) इत्यनेन विसर्गस्य सस्य षत्वे द्वित्वे रूपम् ।

स्त्वा॒यं॑सु॒वीर्य्या॑य ॥ मामु॒दे॒वताꣳ॑सचन्ताम् ॥ १ ॥ अ॒पाम्पृ
ष्ठम् ॥ अ॒पाम्पृ॒ष्ठम॑सि॒योनि॑र॒ग्नेःस॑मु॒द्रम॒भित॒ꣳपिन्व॑मानम् ॥
वर्द्ध॑मानोम॒हाँ२॥ऽआच॒पुष्क॑रेदि॒वोमात्र॑यावरि॒म्णाप्प्र॑थस्व
॥ २ ॥ ब्रह्म॑य॒ज्ञान॒म् ॥ ब्रह्म॑यज्ञा॒नम्प्र॑थ॒मम्पु॒रस्ता॒द्विसी
म॒तःसु॒रुचो॑वे॒नऽआ॑वꣳ ॥ सबु॒ध्न्या॒ऽउप॒माऽअ॑स्यवि॒ष्ठाःस॒त
श्च॒योनि॒मस॑तश्च॒विव॑÷ ॥ ३ ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भःसम् ॥ हि॒र॒ण्य॒
ग॒र्भःसम॑वर्त्त॒ताग्रे॑भू॒तस्य॑जा॒तःपति॒रेक॑ऽआसीत् ॥ सदा॑धार

पृथि॒वीन्द्यामु॒तेमाङ्कस्स्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑विधेम ॥ ४ ॥ द्र॒प्स
श्च॑स्कन्द । पृथि॒वीमनु॒द्यामि॒मञ्च॒योनि॒मनु॒यश्च॒पूर्व॑ः ॥ स॒मा॒
नँऽयोनि॒मनु॑स॒ञ्चर॑न्तन्द्र॒प्सञ्जु॑हो॒म्म्यनु॑स॒प्तहोत्त्रा॑ः ॥ ५ ॥
नमो॑स्तु । स॒र्प्पेब्भ्यो॒येकेच॑पृथि॒वीमनु॑ ॥ येऽअ॒न्तरि॑क्षे॒येदि॒
वितेब्भ्य॑ः स॒र्प्पेब्भ्यो॒नम॑ः ॥ ६ ॥ याऽइष॑वः ॥ याऽइष॑वो
यातु॒धाना॑नाँ॒ऽयेवा॒ब्वन॒स्पती॒ँ१॥रनु॑ ॥ येवा॑व॒टेषु॒शेर॑ते॒तेब्भ्य॑ः
स॒र्प्पेब्भ्यो॒नम॑ः ॥ ७ ॥ येवा ॥ येवा॒मीरो॑च॒नेदि॒वोयेवा॒

तांयसोमदिविश्श्रवांꣳस्युत्तमानिंधिष्ष्व ॥ ११३ ॥ आप्प्यांय
स्व । मदिन्तमसोमविश्श्वेभिरꣳशुभिं÷ ॥ [1]भवांनꣳसप्प्रथंस्त्त
मꣳसखांवृधे ॥ ११४ ॥ आतें । व्वृत्त्सोमनोंयमत्त्परमाच्चिं
त्त्सधस्त्थांत् ॥ अग्ग्नेत्त्वाङ्कांमयागिरा ॥ ११५ ॥ तुब्भ्य
न्ताः ॥ तुब्भ्यन्ताऽअङ्गिरस्त्तमविश्श्वां÷सुक्षितयꣳपृथंक् ॥
अग्ग्नेकामांययेमिरे ॥ ११६ ॥ अग्ग्निःप्प्रियेषुं ॥ अग्ग्निः

---

[1] भवनः इति पदम् । भव इत्येतस्य ह्रस्वाकारस्य नः परे भव च (शु. य. प्रा. ३ अ. १०९ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे कृते भवानः इति पदम् ।

प्प्रियेषुधामसुकामोभूतस्यभव्व्यस्य ॥ सम्म्राडेकोव्विराजति
॥ ११७ ॥ [१६-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांद्वादशोऽ
ध्यायः ॥ १२ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥
मयिगृह्णामिपंचदश, ध्रुवास्येकादश, मधुव्वाताऽएकादश,
सम्यक्स्रवंतिनवे,मंमाषड,पांत्वैका,ऽयंपुरःपंच, सप्ताष्टापंचा
शत् [अनु. ७ मं. ५८ अ. १३] ॥ हरिःॐ ॥ मयि
गृह्णामि ॥ मयिंगृह्णाम्म्यग्ग्रेऽअग्निꣳरायस्प्पोषायसुप्प्रजा

उ॒भे ॥ १०७ ॥ ऊर्ज्जो॑नपात् ॥ ऊर्ज्जो॑नपाज्जातवेद॒ꣳसुश॒स्त्तिभि॒र्म्मन्द॑स्व धी॒तिभि॑र्हि॒तः ॥ त्वेऽइष॒ꣳसन्द॑धु॒र्भूरि॑वर्प्पसश्चि॒त्रोत॑यो वा॒मजा॑ताः ॥ १०८ ॥ इ॒रज्य॑न्नग्ने । प्प्रथयस्व ज॒न्तुभि॑र॒स्मे रायो॑ऽअमर्त्त्य ॥ सद॑र्श॒तस्य॒ वपु॑षो॒ विरा॑जसि पृ॒णक्षि॑ सा॒नसि॒ङ्क्रतु॑म् ॥ १०९ ॥ इ॒ष्क॒र्त्तार॑मध्व॒रस्य॑ ॥ [१]इ॒ष्क॒र्त्तार॑मध्व॒रस्य॒ प्प्रचे॑तस॒ङ्क्षय॑न्त॒ꣳराध॑सो म॒हः ॥ रा॒तिं वा॒मस्य॑

---

[१] निश्चयेन कर्तारम् निष्कर्तारमिति प्राप्ते निशब्दो बहुलम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.). इत्यनेन क्वचिन्नकारमात्रस्य लोपे इष्कर्तारम् ।

सुभगाम्महीमिषन्दधासिसानासिꣳरयिम् ॥ ११० ॥ [1]ऋतावा
नम्महिषं। विश्वदर्शतमग्निꣳसुम्नायदधिरेपुरोजनाः॥ श्रुत्कं
र्णꣳसप्प्रथस्तमन्त्वागिरादैव्यम्मानुषायुगा ॥ १११ ॥ आ
प्प्यायस्व ॥ आप्प्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यम् ॥ [2]भवा
वाजस्यसङ्गथे ॥ ११२ ॥ सन्ते ॥ सन्तेपयाꣳसिसमुयन्तु
वाजाःसंवृष्ण्यान्यभिमातिषाहः ॥ आप्प्यायमानोऽअमृ

---

[1] ऋतावानम्। अत्र अश्वरश्मि० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे ऋतशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः। [2] भवव्वाजस्य इति पदम्। अत्र वाजस्य परे भव इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य स चावरूथ्यवाजस्य पायुषु च (शु. य. प्रा. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन दीर्घे भवाव्वाजस्य। तथैव भवापायुर्व्विशोऽअस्याऽअदब्धः।

॥ १०० ॥ त्वमुत्तमा । स्योषधेतवंव्वृक्षाऽउपंस्त्तयꣳ ॥ उपं
स्त्तिरस्त्तुसोस्म्माकँयोऽअस्म्माँ२॥ऽअंभिदासंति ॥ १०१ ॥
[२७-६] मामां ॥ मामांहिꣳसीज्जनितायःपृथिव्यायोवा
दिवꣳसत्त्यधर्म्माव्यानंट् ॥ यश्चापश्चन्द्राःप्प्रंथमोजजानक
स्म्मैदेवायंहविषांव्विधेम ॥ १०२ ॥ अभ्यावर्त्तस्व । पृथि
वियज्ञेनपयंसासह ॥ व्वपान्तेऽअग्निरिंषितोऽअंरोहत् ॥ १०३ ॥
अग्नेयत् ॥ अग्नेयत्तेशुक्रँयच्चन्द्रँयत्पूतँयच्चंयज्ञियम् ॥

ङ्क॒राय॑चमयस्क॒राय॑च॒नम॑ःशि॒वाय॑चशि॒वत॑रायच ॥ ४१ ॥
[१-७] नम॒ꣳपार्य्या॑य । चावा॒र्य्या॒यच॒नम॑ःप्प्र॒तर॑णायचो॒त्तर॑
णायच॒नम॒स्तीर्त्थ्या॑यच॒कूल्ल्या॑यच॒नम॒ꣳशष्प्प्या॑यच॒फेन्न्या॑य
च॒नम॑ःसि॒कत्त्या॒य ॥ ४२ ॥ नम॑ःसि॒कत्त्या॒य । चप्प्रवा॒ह्या॒य
च॒नम॑ःकि॒ꣳशि॒लाय॑चक्षय॒णाय॑च॒नम॑ःकप॒र्द्दिने॑चपु॒लस्त्तये॑
च॒नम॑ऽइरि॒ण्ण्या॒यचप्प्रप॒त्थ्या॒यच॒नमो॒व्व्रज्ज्या॑य ॥ ४३ ॥ नमो॒
व्व्रज्ज्या॑य । च॒गोष्ठ्या॑यच॒नम॒स्तल्प्प्या॑यच॒गेह्या॑यच॒नमो॑हृद॒

मोमेघ्यायचविद्युत्त्यायचनमोव्वर्ष्यायचावर्ष्यायचनमो
वात्त्याय ॥ ३८ ॥ नमोवात्त्याय । चरेष्म्म्यायचनमोवास्त
व्यायचवास्तुपायचनमꣳसोमायचरुद्रायचनमस्ताम्म्राय
चारुणायचनम÷शङ्गवे ॥ ३९ ॥ नम÷शङ्गवे । चपशुपत
येचनमऽउग्ग्रायचभीमायचनमोग्ग्रेवधायचदूरेवधायचन
मोहन्त्रेचहनीयसेचनमोवृक्षेब्भ्योहरिकेशेब्भ्योनमस्ताराय
॥ ४० ॥ [४-६] नम÷शम्भवाय । चमयोभवायचनम÷श

णेचवरूथिनेचनमः श्रुतायचश्रुतसेनायचनमोदुन्दुभ्यायचाहनन्यायचनमोधृष्णवे ॥ ३५ ॥ नमोधृष्णवे । चप्रमृशायचनमोनिषङ्गिणेचेषुधिमतेचनमस्तीक्ष्णेषवेचायुधिनेचनमः स्वायुधायचसुधन्वनेच ॥ ३६ ॥ [५-५] नमःस्रुत्याय । चपथ्यायचनमःकाट्यायचनीप्यायचनमःकुल्यायचसरस्यायचनमोनादेयायचवैशन्तायचनमःकूप्याय ॥ ३७ ॥ नमःकूप्याय । चावट्यायचनमोवीध्र्यायचातप्यायचन

धिनीभ्योविविध्यन्तीभ्यश्चवोनमोनमऽउगणाभ्यस्तृꣳह
तीभ्यश्चवोनमोनमोगणेभ्यः ॥ २४ ॥ नमोगणेभ्यो ।
गणपतिभ्यश्चवोनमोनमोव्रातेभ्योव्रातपतिभ्यश्चवोनमोन
मोगृत्सेभ्योगृत्सपतिभ्यश्चवोनमोनमोविरूपेभ्योविश्वरू
पेभ्यश्चवोनमोनमःसेनाभ्यः ॥ २५ ॥ नमःसेनाभ्यः ।
सेनानिभ्यश्चवोनमोनमो रथिभ्योऽअरथेभ्यश्चवोनमोन
मःक्षतृभ्यःसङ्ग्रहीतृभ्यश्चवोनमोनमोमहद्भ्योऽअर्भके

धिनी॑भ्योवि॒विध्य॑न्तीभ्यश्चवो॒नमो॒नम॒ऽउग॑णाभ्यस्तृᳫँह॒
तीभ्य॑श्चवो॒नमो॒नमो॑ग॒णेभ्य॑ः ॥ २४ ॥ नमो॑ग॒णेभ्यो॑ ।
ग॒णप॑तिभ्यश्चवो॒नमो॒नमो॒व्रातेभ्यो॒व्रात॑पतिभ्यश्चवो॒नमो॒न
मो॒गृत्सेभ्यो॒गृत्स॑पतिभ्यश्चवो॒नमो॒नमो॒विरू॑पेभ्यो॒विश्वरू॑
पेभ्यश्चवो॒नमो॒नम॒ःसेना॑भ्यः ॥ २५ ॥ नम॒ःसेना॑भ्यः ।
सेना॒निभ्य॑श्चवो॒नमो॒नमो॑ र॒थिभ्यो॑ऽअर॒थेभ्य॑श्चवो॒नमो॒न
मः॑क्ष॒तृभ्य॑ःसङ्ग्र॒हीतृभ्य॑श्चवो॒नमो॒नमो॑म॒हद्भ्यो॑ऽअर्भ॒के

क्क्षाय॑चश॒तध॑न्वनेच॒नमो॑गिरिश॒याय॑चशिपिवि॒ष्टाय॑च॒नमो
मी॒ढु॒ष्ट॑माय॒चेषु॑मतेच॒नमो॑ह्र॒स्वाय॑ ॥ २९ ॥ नमो॑ह्र॒स्वाय॑ ।
चव्वा॒म॒नाय॑च॒नमो॑ब्बृह॒तेच॒व्वर्षी॑यसेच॒नमो॑व्वृ॒द्धाय॑चस॒वृधे॑च॒न
मोग्ग्र्या॑यचप्प्रथ॒माय॑च॒नम॑ऽआ॒शवे॑ ॥ ३० ॥ नम॑ऽआ॒
शवे॑ । चाजि॒राय॑च॒नम॒ꣳशीग्घ्र्या॑यच॒शीब्भ्या॑यच॒नम॒ऽऊ
र्म्म्या॑यचावस्व॒न्या॑यच॒नमो॑नादे॒याय॑च॒द्वीप्प्या॑यच ॥ ३१ ॥
[५-४] नमो॑ज्ज्येष्ठाय॑ । चक॒नि॒ष्ठाय॑च॒नमः॑पूर्व्व॒जाय॑चापर॒

जायंचनमोमद्ध्यमायंचापगल्भायंचनमोजघन्न्यायचबु
द्ध्न्यायचनमꣳसोभ्याय ॥ ३२ ॥ नमꣳसोभ्याय । चप्प्रति
सर्य्यायचनमोयाम्म्यायचक्षेम्म्यायचनमꣳश्श्लोक्क्यायचा
वसान्न्यायचनमऽउर्व्वर्य्यायचखल्ल्यायचनमोवन्न्याय ॥ ३३ ॥
नमोवन्न्याय । चकक्क्ष्यायचनमःश्श्रवायंचप्प्रतिश्श्रवायंचन
मऽआशुषेणायचाशुरथायचनमꣳशूरायचावभेदिनेचनमोबि
ल्म्मिने ॥ ३४ ॥ नमोबिल्म्मिने । चकवचिनेचनमोवर्म्मि

कि॒ञ्चन॒न॒तोदि॒वोनपृ॑थि॒व्याऽअधि॒स्नु॒षु॑ ॥ १४ ॥ प्रा॒ण॒दाऽअ॑पा॒न॒दाः ॥ प्रा॒ण॒दाऽअ॑पा॒न॒दाव्या॑न॒दाव्व॑र्च्चो॒दाव्व॑रिवो॒दाः ॥ अ॒न्न्याँस्त्ते॑ऽअ॒स्म्मत्त॑पन्तुहे॒तयः॑पा॒व॒कोऽअ॒स्म्मब्भ्य॑ᳬशि॒वोभ॑व ॥ १५ ॥ [५-२] अ॒ग्निस्त्ति॒ग्ग्मेन॑[1] । शो॒चिषा॒यास॒द्विश्व॒न्न्यु॒त्त्रिण॑म् ॥ अ॒ग्निर्न्नो॑व्वनते॒र॒यिम् ॥ १६ ॥ सऽइ॒मा । विश्वा॒भुव॑नानि॒जुह्व॒दृषि॒र्होता॒न्न्यसी॑दत्पि॒तानः॑ ॥ सऽआ॒शि

---

[1] अग्निस्तिग्मेन । अत्र विसर्गस्य सत्वे कृते "वायुरग्निरग्नेरेकाक्षरे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७७ सू.) इत्यनेन अग्निशब्दात्परस्य सस्य षत्वं न । अग्नेः परस्य तिग्मशब्दस्य एकाक्षराभावात् ।

स्त्तेहरसेशोचिषेनमस्त्तेऽअस्त्त्वर्च्चिषे ॥ अन्न्याँस्त्तेऽअस्म्मत्त
पन्तुहेतयःपावकोऽअस्म्मभ्यꣳशिवोभव ॥ ११ ॥ नृषदे
वेट् ॥ नृषदेव्वेडप्प्सुषदेव्वेड्बर्हिषदेव्वेड्व्वनसदेव्वेट्स्वर्व्विदेव्वेट् ॥ १२ ॥
येदेवाः ॥ येदेवादेवानाँय्यज्ञियायज्ञियानाꣳसंव्वत्त्सरीणमु
पभागमासते ॥ अहुतादोहविषोयज्ञेऽअस्म्मिन्त्स्वयम्पिबन्तु
मधुनोघृतस्य ॥ १३ ॥ येदेवाः ॥ येदेवादेवेष्ष्वधिदेवत्त्व
मायन्न्येब्ब्रह्मणःपुरऽएतारोऽअस्य ॥ येब्भ्योनऽऋतेपवतेधाम

वृधऽऋतुष्ठास्त्थऽऋतावृधः ॥ घृतश्चुतोमधुश्चुतोव्विराजोनाम
कामदुघाऽअक्षीयमाणाः ॥३॥ समुद्रस्यत्त्वा ॥ समुद्रस्यत्त्वाव
कयाग्नेपरिव्ययामसि ॥ पावकोऽअस्म्मब्भ्यꣳशिवोभव ॥४॥
हिमस्यत्त्वा । जरायुणाग्नेपरिव्ययामसि ॥ पावकोऽअस्म्म
ब्भ्यꣳशिवोभव ॥५॥ उपज्मन् ॥ उपज्मन्नुपवेतसेवतरनदी
ष्ष्वा ॥ अग्नेपित्तमपामसिमण्डूकिताभिरागहिसेमन्नोयज्ञ
म्पावकवर्ण्णꣳशिवङ्कृधि ॥६॥ अपामिदम् ॥ अपामिदन्न्ययनꣳ

समुद्रस्यनिवेशनम् ॥ अन्याँस्त्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयः पाव
कोऽअस्मब्भ्यꣳशिवोभव ॥ ७ ॥ अग्नेपावक । रोचिषा
मन्द्रयादेवजिह्वया ॥ आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ ८ ॥ सनः
पावकदीदिवोग्नेदेवाँ २ ॥ इहावह ॥ उपयज्ञꣳहविश्चनः
॥ ९ ॥ पावकयायः ॥ पावकयायश्चितयन्त्याकृपाक्षामन्रु
रुचऽउषसोनभानुना ॥ तूर्वन्नयामन्नेतशस्यनूरणऽआयोघृणे
नततृषाणोऽअजरः ॥ १० ॥ [१०-१] नमस्ते ॥ नम

र्ज्जम्पर्व्वतेशिश्रियाणामद्भ्यऽओषधीब्भ्योव्वनस्प्पतिब्भ्योऽ
अधिसम्भृतम्पयः ॥ तान्नऽइषमूर्ज्जन्धत्तमरुतꣳसꣳरराणाऽ
अश्म्मँस्तेक्षुन्मयितऽऊर्ग्यन्द्विष्म्मस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ १ ॥
इमामें । ऽअग्नऽइष्टकाधेनवःसन्त्वेकाचदशचदशचशतञ्च
शतञ्चसहस्रञ्चसहस्रञ्चायुतञ्चायुतञ्चनियुतञ्चनियुतञ्चप्प्रयुत
ञ्चार्ब्बुदञ्चन्यर्ब्बुदञ्चसमुद्रश्चमद्ध्यञ्चान्तश्चपरार्द्धश्चैतामेऽअग्नऽ
इष्टकाधेनवःसन्त्वमुत्रामुष्मिँल्लोके ॥२॥ ऋतवस्त्थ । ऽऋता

तेनो॑वन्तु॒तेनो॑मृडयन्तु॒तेयन्द्वि॒ष्म्मोय॑श्च॑नो॒द्वेष्टि॒तमे॑षा॒ञ्जम्भे॑द्द्ध्मः ॥ ६६ ॥ [२०-९] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥

अश्मन्नूर्जँदश, नमस्तेपञ्च, ग्निस्तिग्मेननव, चक्षुषःपिताष्ट, वाशुःशिशानःसप्तदशो, देनंकमध्वमाग्निनापञ्चदशकौ, शुक्रज्योतिश्चसप्त, मꣳस्तनंत्रयोदश, नवैकोनशतं [मं. ९९ अ. १७ अनु. ९] ॥ हरिःॐ ॥ अश्मन्नूर्जम् ॥ अश्म॒न्नू

मोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्म्मोयश्चनोद्वेष्टितमे
षाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥६४॥ नमोऽस्त्तु । रुद्रेभ्योयेन्तरिक्षेयेषां
वातऽइषवः॥ तेभ्योदशप्प्राचीर्दशदक्षिणादशप्प्रतीचीर्दशो
दीचीर्दशोर्ध्वाः ॥ तेभ्योनमोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुते
यन्द्विष्म्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥६५॥ नमोऽस्त्तु ।
रुद्रेभ्योयेपृथिव्याँयेषामन्नमिषवः ॥ तेभ्योदशप्प्राचीर्दश
दक्षिणादशप्प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः॥तेभ्योनमोऽअस्त्तु

येतीर्त्थानि । प्प्रचरंन्तिसृकाहंस्त्तानिषङ्गिणंः ॥ तेषांꣳसहस्स्रयोजनेवधन्वांनितन्मसि ॥ ६१ ॥ येन्नेषु । व्विविध्यंन्तिपात्त्रेषुपिबंतोजनांन् ॥ तेषांꣳसहस्स्रयोजनेवधन्वांनितन्मसि ॥ ६२ ॥ यऽएतावंन्तꣳ ॥ यऽएतावंन्तश्चभूयांꣳसश्चदिशोरुद्द्राव्वितास्त्थिरे॥ तेषांꣳसहस्स्रयोजनेवधन्वांनितन्मसि ॥ ६३ ॥ नमोस्त्तु । रुद्द्रेब्भ्योयेदिवियेषांव्वर्षमिषवꣳ ॥ तेब्भ्योदशप्प्राचीर्द्दशंदक्षिणादशंप्प्रतीचीर्द्दशोदीचीर्द्दशोर्द्ध्वाः ॥ तेब्भ्योन

सहस्वान्वाजीसहमानऽउग्रः ॥ अभिवीरो[1]ऽअभिसत्त्वा[2]सहो
जाजैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित् ॥ ३७ ॥ गोत्रभिदङ्गोविदम् ॥
गोत्रभिदङ्गोविदंवज्ज्रबाहुञ्जयन्तमज्मप्प्रमृणन्तमोजसा ॥
इमꣳसजाताऽअनुवीरयद्ध्वमिन्द्रꣳसखायोऽअनुसꣳरभद्ध्वम्
॥ ३८ ॥ अभिगोत्राणि ॥ अभिगोत्राणिसहसागाहमानोदु

---

[1] अभिवीरः । अत्र "अश्वरश्मि°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अभि इत्यस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घेकारे प्राप्ते "अभिविल्व्येषंवीर°" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन वीरपरे अभेर्दीर्घनिषेधः । [2] अभिसत्वा । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सस्य षत्वे प्राप्ते "अनुसन्तनोतुबृहस्पतिसुतस्य सुसमिद्धायसुसन्दृशमभिसत्वा" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे षत्वाभावः ।

रसुरै[1]र्य्यदास्ति ॥ कꣳस्विद्गर्भम्प्रथमन्दंध्रऽआपोयत्रंदेवाः
समपंश्श्यन्तपूर्व्वे ॥ २९ ॥ तमित् ॥ तमिद्गर्भम्प्रथमन्द
ध्रऽआपोयत्रंदेवाःसमगंच्छन्तविश्वे ॥ अजस्यनाभावध्येकम
र्प्पितँय्यस्मिन्विश्वानिभुवनानितस्थुः ॥ ३० ॥ नतम् ॥
नतंविंदाथयऽइमाजजानान्यद्युष्माकमन्तरम्बभूव ॥ नी
हारेणप्प्रावृंताजल्प्यांचासुतृपंऽउक्थशासंश्चरन्ति ॥ ३१ ॥

---

[1] अत्र परं तु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन रकारात्परस्य यकारस्य द्वित्वम् ।

त॒प्तङ्घ॒र्म्मम्परि॑गृ॒ह्याय॑जन्तो॒र्ज्जा य॑द्य॒ज्ञमय॑जन्त दे॒वाः ॥ ५५ ॥
दैव्या॑य ध॒र्त्रे । जोष्ट्रे॑ देव॒श्रीः श्रीम॑नाꣳ श॒तप॑याꣳ ॥ प॒रि॒गृह्य॑ दे॒वा य॒ज्ञमा॑यन्दे॒वा दे॒वेभ्यो॑ऽअध्व॒र्य्यन्तो॑ऽअस्थुꣳ ॥ ५६ ॥
वी॒तꣳ ह॒विः । श॒मि॒तꣳ श॒मि॒ता य॒जध्यै॑ तु॒रीयो॑ य॒ज्ञो यत्र॑ ह॒व्यमे॑ति ॥ ततो॑ वा॒काऽआ॒शिषो॑ नो जुषन्ताम् ॥ ५७ ॥ सूर्य्य॑रश्मि॒र्हरि॑केशꣳ । पु॒रस्ता॑त्सवि॒ता ज्योति॒रुद॒याँ२॥ऽअज॑स्रम् ॥
तस्य॑ पू॒षा प्र॑स॒वे या॑ति वि॒द्वान्त्स॒म्पश्य॒न्विश्वा॒ भुव॑नानि गो॒पाः

यस्य॑कु॒म्भो॑गृ॒हे ह॒विस्तम॑ग्नेव॒र्द्धया॒त्त्वम् ॥ तस्मै॑दे॒वाऽअधि॑ब्रु
वन्न॒यञ्च॒ब्रह्म॑ण॒स्पति॑ः ॥ ५२ ॥ उदु॑त्त्वा ॥ उदु॑त्त्वा॒विश्वे॑
दे॒वाऽअग्ने॒भर॑न्तु॒चित्ति॑भिः ॥ सनो॑भवा॒शि॒वस्त्त्वꣳसु॒प्रती॑को
वि॒भाव॑सुः ॥ ५३ ॥ पञ्च॒दिशः॑ ॥ पञ्च॒दिशो॒दैवी॑र्य॒ज्ञम॑व
न्तु॒दे॒वीर॒पाम॑तिन्दु॒र्म्म॒तिम्बाध॑मानाः ॥ रा॒यस्पोषे॑य॒ज्ञप॑तिमा॒
भज॑न्तीरा॒यस्पोषे॒ऽअधि॑य॒ज्ञोऽअ॑स्त्थात् ॥ ५४ ॥ समि॑द्धेऽअ
ग्नौ॥समि॑द्धेऽअ॒ग्नावधि॑मामहा॒नऽउ॒क्थप॑त्त्र॒ऽईड्यो॑गृ॒भी॒तः॥

सं. ३१

स्प्पतिरदितिꣳशर्म्मयच्छतुवि[1]श्वाहाशर्म्मयच्छतु॥४८॥ मर्म्माणिते॥ मर्म्माणितेव्वर्म्मणाच्छादयामिसोमस्त्वाराजामृतेनानुवस्ताम्॥ उरोर्व्वरीयोव्वरुणस्तेकृणोतुजयन्तन्त्वानुदेवामदन्तु॥४९॥ [१७-५] उदेनम्॥ उदेनमुत्तरान्नयाग्ग्नेघृतेनाहुत॥ रायस्प्पोषेणसꣳसृजप्प्रजयाचबहुङ्कृधि॥५०॥ शतम्॥९००॥ इन्द्रेमम्॥ इन्द्रेमम्प्प्रतरान्नयसजातानामसद्वशी॥ समेनंवर्च्चसासृजदेवानाम्भागदाऽअसत्॥ ५१॥ यस्यकुर्म्मः॥

---

[1] विश्वाहा। अत्र नरहामित्रेषु च (शु. य. प्रा. ३ अ. १०३ सू.) इत्यनेन हा परे विश्वशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः।

पतशरंव्येब्रह्मंसꣳशिते ॥ गच्छामित्त्रान्प्रपंद्यस्वमामीषाङ्क
ञ्चनोच्छिषꣳ ॥ ४५ ॥ प्रेतं ॥ प्रेता[1]जंयंतानरऽइन्द्रोवꣳशर्म्म
यच्छतु ॥ उग्रावंःसन्तुबाहवोंनाधृष्ष्यायथासंथ ॥ ४६ ॥
असौया। सेनांमरुतꣳपरेषामुभ्भ्यैतिनऽओजंसास्पर्द्धमाना ॥
ताङ्गूहततमसापंव्रतेनयथामीऽअन्योऽअन्न्यन्नजानन् ॥४७॥
यत्रंबाणाः। सम्पतंन्तिकुमाराविशिखाऽइव॥ तन्नऽइन्द्रोबृह

---

१ प्रेताजयतानरः। अत्र जयतशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "धारयामयोजाव" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन नकारे परे दीर्घाकारः।

योव्वीरःशतमन्न्युरिन्द्रः ॥ दुश्च्यवनःपृतनाषाडयुद्ध्योस्म्मा
कꣳसेनाऽअवतुप्प्रयुत्त्सु ॥ ३९ ॥ इन्द्रऽआसाम् ॥ इन्द्रऽ
आसान्नेताबृहस्प्पतिर्द्दक्षिणायज्ञःपुरऽएतुसोमः ॥ देवसेना
नामभिभञ्जतीनाञ्जयन्तीनाम्मरुतोयन्त्वग्ग्रम् ॥ ४० ॥
इन्द्रस्यव्वृष्ण्णः ॥ इन्द्रस्यव्वृष्ण्णोव्वरुणस्यराज्ञऽआदित्त्यानां
म्मरुताꣳशर्द्धऽउग्ग्रम् ॥ महामनसाम्भुवनच्च्यवानाङ्घोषोदे
वानाञ्जयतामुदस्त्थात् ॥ ४१ ॥ उद्धर्षय । मघवन्नायुधा

न्युत्तसत्त्वंनाम्मामकानाम्मनांꣳसि ॥ उद्वृंत्रहन्वाजिनांवाजिं
नान्युद्रथांनाञ्जयंताँꣳयन्तुघोषाः ॥ ४२ ॥ अस्म्माकमि
न्द्रंः ॥ अस्म्माकमिन्द्रꣳसमृंतेषुद्ध्वजेष्ष्वस्म्माकँय्याऽइषंव
स्ताजंयन्तु ॥ अस्म्माकंव्वीराऽउत्तंरेभवन्त्वस्म्माँ२॥ऽउंदेवाऽ
अवताहवेंषु ॥ ४३ ॥ अमीषांञ्चित्तम् ॥ अमीषांञ्चित्तम्प्रंति
लोभयंन्तीगृहाणाङ्गांन्यप्प्वेपरेंहि ॥ अभिप्प्रेहिनिर्दंहहृत्त्सु
शोकैरन्धेनामित्त्रास्तमंसासचन्ताम् ॥ ४४ ॥ अवंसृष्टापरा ।

तंमᳫ्ँरथीनांव्वाजांनाᳫ्ँसत्त्पंतिम्पातिम् ॥ ६१ ॥ देवहूर्य्यज्ञः ॥
देवहूर्य्यंज्ञऽआचंव्वक्क्षत्त्सुम्न्नहूर्य्यंज्ञऽआचंव्वक्क्षत् ॥ यक्क्षंद
ग्निर्द्देंवोदेवाँ२॥ऽआचंव्वक्क्षत् ॥ ६२॥ व्वाजंस्यमा । प्प्रसवऽ
उंद्ग्राभेणोदंग्ग्रभीत् ॥ अधांसपत्क्कानिन्द्रोंमेनिग्ग्राभेणाधंराँ
२॥ऽअकः ॥ ६३ ॥ उद्ग्राभञ्च । निग्ग्राभञ्चब्ब्रह्मंदेवाऽअंवी
वृधन् ॥ अधांसपत्क्कांनिन्द्राग्ग्नीमेंव्विषूचीनान्व्यस्यताम् ॥ ६४॥
[१५-६] क्क्रमंद्ध्वमग्ग्निनां ॥ क्क्रमंद्ध्वमग्ग्निनानाकमुक्ख्यᳫ्ँ

मांणञ्चमेसुक्तञ्चमेसुकृतञ्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ५ ॥ ऋतञ्च ।
मेमृतञ्चमेयक्ष्मञ्चमेनामयच्चमेजीवातुश्चमेदीर्ग्घायुत्त्वञ्चमेन
मित्रञ्चमेभयञ्चमेसुखञ्चमेशयनञ्चमेसूषाश्चमेसुदिनञ्चमेयज्ञे
नकल्पन्ताम् ॥ ६ ॥ यन्ताच । मेधर्त्ताचमेक्षेमश्चमेधृति
श्चमेविश्वञ्चमेमहश्चमेसंविच्चमेज्ञात्रञ्चमेसूश्चमेप्रसूश्चमेसीर
ञ्चमेलयश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ७ ॥ शञ्च । मेमयश्चमे
प्रियञ्चमेनुकामश्चमेकामश्चमेसौमनसश्चमेभगश्चमेद्रविण

आत्माचंमेतनूश्चंमेशर्म्मँचमेव्वर्म्मँचमेङ्गानिचमेस्त्थीनिच
मेपरूꣳषिचमेशरीराणिचमऽआयुश्चमेजराचंमेयज्ञेनंकल्प
न्ताम् ॥ ३ ॥ ज्यैष्ठ्यञ्च । मऽआधिपत्त्यञ्चमेमन्युश्चमेभा
मंश्चमेमंश्चमेम्भंश्चमेजेमाचंमेमहिमाचंमेव्वरिमाचंमेप्प्रथि
माचंमेव्वर्षिमाचंमेद्द्राघिमाचंमेव्वृद्धञ्चमेव्वृद्धिंश्चमेयज्ञेनंकल्प
न्ताम् ॥ ४ ॥ [४-१] सत्त्यञ्च । मेश्श्रद्धाचंमेजगंच्चमेध
नञ्चमेव्विश्श्वंञ्चमेमहंश्चमेक्क्रीडाचंमेमोदंश्चमेजातञ्चमेजनिष्य

[अ. १८ मं. ७७ अनु. १३] हरिः ॐ ॥ व्वाजश्च्च[1] । मेप्प्रसव
श्च्चमेप्प्रयतिश्च्चमेप्प्रसितिश्च्चमेधीतिश्च्चमेक्क्रतुश्च्चमेस्वरश्च्चमेश्श्लो
कश्च्चमेश्श्रवश्च्चमेश्श्रुतिश्च्चमेज्ज्योतिश्च्चमेस्वश्च्चमेयज्ञेनकल्प
न्ताम् ॥१॥ प्राणश्च्च । मेपानश्च्चमेव्व्यानश्च्चमेसुश्च्चमेचित्तञ्च्चमऽ
आधीतञ्च्चमेव्वाक्चमेमनश्च्चमेचक्क्षुश्च्चमेश्श्रोत्रञ्च्चमेदक्क्षश्च्चमे
बलञ्च्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ २ ॥ ओजश्च्च । मेसहश्च्चमऽ

---

[1] अत्र वाजश्च्च इत्यत्र जकारोत्तरवर्तिनो विसर्जनीयस्य चकारे परे "चछयोः शम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यनेन शकारे कृते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन शकारात्परस्य स्पर्शवर्णस्य चकारस्य द्वित्वम्। एवमेतादृशेष्वन्येषु स्थलेषु बोध्यम्।

अꣳशुश्चं। मेरश्मिश्चमेदाभ्यश्चमेधिपतिश्चमऽउपाꣳशुश्चंमे
न्तर्यामश्चंमऽऐन्द्रवायवश्चंमेमैत्रावरुणश्चंमऽआश्विनश्चंमे
प्प्रतिप्प्रस्त्थानंश्चमेशुक्रश्चंमेमन्थीचंमेयज्ञेनंकल्प्पन्ताम्। १९॥
आग्ग्रयणश्चं। मेवैश्वदेवश्चंमेद्ध्रुवश्चंमेवैश्वानरश्चंमऽऐन्द्राग्न
श्चंमेमहावैश्वदेवश्चमेमरुत्त्वतीयांश्चमेनिष्कैवल्यश्चमेसावित्र
श्चंमेसारस्वतश्चंमेपात्नीवतश्चमेहारियोजनश्चंमेयज्ञेनंकल्प्प
न्ताम् ॥ २० ॥ स्रुचंश्च। मेचमसाश्चंमेवायव्यानिचमेद्रोण

च॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒सर॑स्वतीचम॒ऽइन्द्र॑श्चमेपू॒षाच॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒बृह॒
स्पति॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥१६॥ मि॒त्रश्च॑ । म॒ऽ
इन्द्र॑श्चमे॒वरु॑णश्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेधा॒ताच॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒त्वष्टा॑चम॒
ऽइन्द्र॑श्चमेम॒रुत॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒विश्वे॑चमेदे॒वाऽइन्द्र॑श्चमेय॒ज्ञेन॑
कल्पन्ताम्॥१७॥ पृ॒थि॒वीच॑। म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒न्तरि॑क्षञ्चम॒ऽइन्द्र॑
श्चमे॒द्यौश्च॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒समा॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒नक्ष॑त्राणिचम॒ऽ
इन्द्र॑श्चमे॒दिश॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम्॥१८॥[३-५]

यंश्चमेऽश्श्यामञ्चमेलोहञ्चमेसीसञ्चमेत्रपुंचमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥ १३ ॥ अग्निश्चं । मऽआपंश्चमेव्वीरुधंश्चमऽओषंधयश्चमेकृष्टपच्याश्चंमेकृष्टपच्याश्चंमेग्ग्राम्म्याश्चंमेपशवंऽआरण्ण्याश्चंमेव्वित्तञ्चमेव्वित्तिश्चमेभूतञ्चमेभूतिश्चमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥ १४ ॥ व्वसुंच । मेव्वसतिश्चंमेकर्म्मंच ॥ मेशक्तिंश्चमेर्त्थंश्चमऽएमंश्चमऽइत्त्याचंमेगतिंश्चमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥ १५ ॥ [३-४] अग्निश्चं । मऽइन्द्रंश्चमेसोमंश्चमऽइन्द्रंश्चमेसविता

भिः ॥ सोहंव्वाजꣳसनेयमग्ग्ने ॥ ३५ ॥ पयः पृथिव्याम् ॥
पयः पृथिव्याम्पयऽओषधीषुपयोदिव्यन्तरिक्क्षेपयोधाः ॥
पयस्वतीःप्प्रदिशः सन्तुमह्यम् ॥ ३६ ॥ देवस्यत्त्वा । सवितुः
प्प्रसवेश्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्णोहस्ताब्भ्याम् ॥ सरस्वत्त्यैव्वा
चोयन्तुर्य्यन्त्रेणाग्ग्नेःसाम्म्राज्ज्येनाभिषिञ्चामि ॥ ३७ ॥ [८-९]
ऋताषाडृतधामा ॥ ऋताषाडृतधामाग्ग्निर्ग्गन्धर्व्वस्तस्यौषध
योप्प्सरसोमुदोनाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्त्रम्पातुतस्म्मैस्वाहा

येसमानाः । समनसꣳपितरोयमराज्ज्ये ॥ तेषाँल्लोकःस्वधा
नमोयज्ञोदेवेषुकल्प्पताम् ॥ ४५ ॥ येसमानाः । समनसो
जीवाजीवेषुमामकाः ॥ तेषाꣳश्रीर्म्मयिकल्प्पतामस्म्मिँल्लो
केशतꣳसमाः ॥ ४६ ॥ द्वेसृती ॥ द्वेसृतीऽअशृणवम्पितॄ
णामहन्देवानामुतमर्त्त्यानाम् ॥ ताब्भ्यामिदंविश्श्वमेजत्त्समे
तियदन्तरापितरम्मातरञ्च ॥ ४७ ॥ इदꣳहविः ॥ इदꣳह
विःप्प्रजननम्मेऽअस्तुदशवीरꣳसर्व्वगणꣳस्वस्त्तये ॥ आत्म

माशुक्क्रेणंदेवदीद्यंत् ॥ अग्नेक्क्रत्त्वाक्क्रतूँ१॥ऽरनु ॥ ४० ॥
यत्तें । पवित्त्रंमर्च्चिष्ष्यग्नेव्वितंतमन्तरा ॥ ब्रह्मतेनंपुनातुमा
॥ ४१ ॥ पवंमानꣳसः ॥ पवंमानꣳसोऽअद्यनंः पवित्त्रेंण
व्विचंर्षणिꣳ ॥ यꣳपोतासपुंनातुमा ॥ ४२ ॥ उभाभ्यांन्देव ।
सवितꣳपवित्त्रेंणसवेनंच ॥ माम्पुंनीहिव्विश्वतंः ॥ ४३ ॥
व्वैश्वदेवीपुंनती । देव्यागाद्यस्यांमिमाबह्व्व्यस्त्तन्वोव्वीतपृंष्ठाꣳ॥
तयामदन्तꣳसधमादेंषुव्वयꣳस्यांमपतंयोरयीणाम् ॥ ४४ ॥

श्विनानमुचेरासुरादधिसरस्वत्यसुनोदिन्द्रियाय ॥ इमन्तꣳ
शुक्क्रम्मधुमन्तमिन्दुꣳसोमꣳराजानमिह भक्क्षयामि ॥ ३४ ॥
यदत्र । रिप्तꣳरसिनःसुतस्ययदिन्द्रोऽअपिबच्छचीभिः ॥
अहन्तदस्यमनसाशिवेनसोमꣳराजानमिह भक्क्षयामि ॥ ३५ ॥
पितृब्भ्यःस्वधायिब्भ्यः । स्वधानमःपितामहेब्भ्यःस्वधा
यिब्भ्यःस्वधानमःप्प्रपितामहेब्भ्यःस्वधायिब्भ्यःस्वधान
मः ॥ अक्क्षन्पितरोमीमदन्तपितरोतीतृपन्तपितरःपितरः

शुन्ध॑द्ध्वम् ॥ ३६ ॥ पु॒नन्तु॑मा । पि॒तर॑ःसो॒म्म्यास॑ःपु॒नन्तु
मापिता॒म॒हाःपु॒नन्तु॒प्प्रपि॑तामहाः ॥ प॒वित्त्रे॑णश॒ताायु॑षा ॥
पु॒नन्तु॑मापिता॒म॒हाःपु॒नन्तु॒प्प्रपि॑तामहाः ॥ प॒वित्त्रे॑णश॒तायु
षा॒विश्श्व॒मायु॒र्व्य॑श्नवै ॥ ३७ ॥ अग्न॒ऽआयू॑ꣳषि । पव॒सऽ
आसु॒वो॒र्ज्ज॒मिष॑ञ्च नः ॥ आ॒रेबा॑धस्वदु॒च्छुना॑म् ॥ ३८ ॥
पु॒नन्तु॑मा । दे॒वज॒नाःपु॒नन्तु॒मन॑सा॒धिय॑ः ॥ पु॒नन्तु॒विश्श्वा॑
भू॒ता॒नि॒जात॑वेदःपु॒नी॒हिमा॑ ॥ ३९ ॥ प॒वित्त्रे॑णपुनी॒हि ।

द्रूपम् ॥ एतावद्रूपँय्यज्ञस्ययद्देवैर्ब्रह्मणाकृतम् ॥ तदेतत्सर्वमाप्नोतियज्ञेसौत्रामणीसुते ॥ ३१ ॥ [२०-२] सुरावन्तम्बर्हिषदम् ॥ सुरावन्तम्बर्हिषदꣳसुवीरँय्यज्ञꣳहिन्वन्तिमहिषानमोभिः ॥ दधानाःसोमन्दिविदेवतासुमदेमेन्द्रँय्यजमानाःस्वर्काः ॥ ३२ ॥ यस्ते ॥ यस्तेरसःसम्भृतऽओषधीषुसोमस्यशुष्मःसुरयासुतस्य ॥ तेनजिन्वयजमानम्मदेनसरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम् ॥ ३३ ॥ यमश्विना ॥ यम

अ॒र्द्ध॒ऽऋ॒चैरु॒क्थाना॑म् ॥ अ॒र्द्ध॒ऽऋ॒चैरु॒क्थाना॑ᳪं रू॒पम्प॒दैरा॑
प्नोति नि॒विद॑ः ॥ प्र॒ण॒वैः श॒स्त्राणा॑ᳪं रू॒पम्पय॑सा॒ सोम॑ऽआ
प्यते ॥ २५ ॥ अ॒श्विभ्या॑म्प्रातः स॒वनम् ॥ अ॒श्विभ्या॑म्प्रा
तः स॒वन॒मिन्द्रे॑णै॒न्द्रम्माध्य॑न्दिनम् ॥ वै॒श्व॒दे॒वᳪं सर॑स्वत्यातृ
तीय॑मा॒प्तᳪं सव॑नम् ॥ २६ ॥ वा॒य॒व्यैर्वा॒य॒व्यानि ॥ वा॒य॒व्यैर्वा॒
य॒व्यान्याप्नो॒ति स॒ते॑न द्रोणक॒ल॒शम् ॥ कु॒म्भीभ्या॑मम्भृणौ
सु॒तेः स्था॒लीभि॑ स्था॒लीरा॑प्नोति ॥ २७ ॥ य॒जु॑र्भि॒राप्यन्ते ॥

वेश ॥ व्वै॒श्वा॒न॒रःसह॑सापृष्टोऽअ॒ग्निःसनो॒दिवा॒सरि॒[1]ष॑स्प्पा॑तु॒न
क्त॑म् ॥ ७३ ॥ अ॒श्श्याम॒तम् ॥ अ॒श्श्याम॒तङ्काम॑मग्ने॒तवो॒
तीऽअ॒श्श्याम॑र॒यिꣳर॑यिवःसुवीर॑म् ॥ अ॒श्श्याम॒व्वाज॑म॒भिवा॒
जय॑न्तो॒श्श्याम॑द्युम्नम॑जरा॒जर॑न्ते ॥ ७४ ॥ व्व॒यन्ते॑ ॥ व्व॒य
न्ते॑ऽअ॒ध्वर॑रि॒माहि॒काम॑मु॒त्ता॒नह॑स्त्ता॒नम॑सोप॒सद्य॑ ॥ यजि॑ष्ठेन॒
मन॑सायक्षि दे॒वानस्रे॑धता॒मन्म॑ना॒व्विप्प्रोऽअग्ने ॥ ७५ ॥ धा॒

---

[1] रिषष्प्पातु इति पदम् । अत्र "अध्वनो रजसो रिषः स्पृशस्पातौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यनेन रिषः पदस्य विसर्जनीयस्य पातु पदे परे सत्वे षत्वेच "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पातुघटितपकारस्य द्वित्वे रूपम् ।

स्रुचावेद्यांचबर्हिषां ॥ ऋचेमँऽयज्ञन्नोनयस्वर्द्देवेषुगन्तवे
॥ ६३ ॥ यद्दत्तम् ॥ यद्दत्तँऽयत्परादानँऽयत्पूर्त्तँऽयाश्चद
क्षिणाः ॥ तदग्निर्वैश्वकर्म्मणःस्वर्द्देवेषुनोदधत् ॥ ६४ ॥
यत्रधाराः ॥ यत्रधाराऽअनपेतामधोर्ग्घृतस्यचयाः ॥ तद
ग्निर्वैश्वकर्म्मणःस्वर्द्देवेषुनोदधत् ॥ ६५ ॥ अग्निरस्म्मि ॥
अग्निरस्म्मिजन्मनाजातवेदाघृतम्मेचक्षुरमृतम्मऽआसन् ॥
अर्कस्त्रिधातूरजसोविमानोजस्रोघर्म्मोहविरस्म्मिनाम ॥ ६६ ॥

न्तोयवंञ्चिद्यथादान्त्यंनुपूर्वंव्वियूयं ॥ इहेहैषाङ्कृणुहिभोजंना
नियेबर्हिषोनमंऽउक्तिँयजंन्ति ॥ उपयामगृंहीतोस्याश्वि
ब्भ्यांन्त्वासरंस्वत्त्यैत्त्वेन्द्रांयत्त्वासुत्राम्म्णंऽएषतेयोनिस्तेजं
सेत्त्वाव्वीर्य्यांयत्त्वाबलांयत्त्वा ॥ ६ ॥ नानाहि । वांन्देवाहिं
तꣳसदंस्कृतम्मासꣳसृंक्षाथाम्परमेव्व्योमन् ॥ सुरात्त्वमसिंशु
ष्मिणीसोमंऽएषमामांहिꣳसीःस्वाँयोनिंमाविशन्तीं ॥ ७ ॥
उपयामगृंहीतोसि ॥ उपयामगृंहीतोस्याश्विनन्तेजंःसारस्व

न्तोयवंव्विद्ध्यथादान्त्यंनुपूर्व्वंव्वियूयं ॥ इहेहैषाङ्कृणुहिभोजंना
नियेबर्हिषोनमंऽउक्तिँय्यजंन्ति ॥ उपयामगृंहीतोस्याश्वि
ब्भ्यान्त्वासरंस्वत्त्यैत्त्वेन्द्रांयत्त्वासुत्राम्म्णंऽएषतेयोनिस्त्तेज
सेत्त्वाव्वीर्य्यायत्त्वाबलांयत्त्वा ॥ ६ ॥ नानाहि । वांन्देवहिं
तꣳसदंस्कृतम्मासꣳसृंक्षाथाम्परमेव्योमन् ॥ सुरात्त्वमसिशु
ष्मिणीसोमंऽएषमामांहिꣳसीःस्वाँय्योनिंमाविशन्ती ॥ ७ ॥
उपयामगृंहीतोसि ॥ उपयामगृंहीतोस्याश्विनन्तेजंःसारस्व

म॒च्छदु॒ग्निः ॥ धा॒म॒च्छदु॒ग्निरिन्द्रो॑ब्र॒ह्मादे॒वोबृह॒स्पतिः॑ ॥
सचे॑तसो॒विश्वे॑दे॒वाय॒ज्ञम्प्राव॑न्तुनःशु॒भे ॥ ७६ ॥ त्वँय॑विष्ठ ।
दा॒शुषो॒नॄँःपा॑हिशृ॒णु॒धीगिरः॑ ॥ रक्षा॑तो॒कमु॒तत्क्मना॑ ॥ ७७ ॥
[१०-१३] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामष्टादशोऽध्यायः १८ ॥
श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाद्वीन्त्वैकादश,
देवायज्ञंविꣳशतिः, सुरावन्तꣳसप्तदशो, दीरतान्त्रयोदशा,
च्याजानुर्दश, सोमोराजाष्टौ, सीसेनतन्त्रꣳषोडश, सप्त पञ्च

नवतिः ॥ [अ. १९ मं. ९५ अनु. ७] हरिः॑ॐ ॥ स्वा॒द्वी
न्त्वा॑ । स्वा॒दुना॑ती॒व्रान्ती॒व्रेणा॒मृता॑म॒मृते॑न ॥ मधु॑मती॒म्मधु॑
मतासृ॒जामि॒सꣳसोमे॑न ॥ सोमो॑स्य॒श्विब्भ्यां॑पच्च्यस्व॒सर॑स्व
त्यैपच्च्यस्वे॒न्द्रा॑यसु॒त्राम्म्णे॑पच्च्यस्व ॥ १ ॥ परी॒तः ॥ परी॒तो[1]
षिं॑ञ्चतासु॒तꣳसोमो॒यऽउ॑त्त॒मꣳह॒विः ॥ द॒ध॒न्वायोनर्य्यो॑ऽअ॒
प्प्स्व॒न्तरासु॒षाव॒सोम॒मद्रि॑भिः ॥ २ ॥ वा॒योः पू॒तः । प॒वित्रे॑

---

[1] परीतः सिञ्चता इति पदे। अत्र "उकारमितः सिञ्चता सोपधः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४६ सू.) इत्यनेन इतःसंबन्धिविसर्गस्य सिञ्चतौ परे सोपध उकारो विधीयते परश्च मूर्धन्यो भवति इति। सोपधे ओकारे सकारस्य मूर्धन्यत्वे च परीतोषिञ्चता इति सिद्धम्।

चिन्नोसद्धऽआगःपुरुषताकराम ॥ ६२ ॥ आसीनासोऽअरु
णीनाम् ॥ आसीनासोऽअरुणीनामुपस्थेरयिन्धत्तदाशुषेम
र्त्याय ॥ पुत्रेब्भ्यःपितरस्त्तस्यव्वस्वःप्प्रयच्छततऽइहोर्जन्द
धात ॥ ६३ ॥ यमग्ने । कव्यवाहनत्त्वञ्चिन्मन्यसेरयिम् ॥
तन्नोगीर्भिःश्श्रवाय्यन्देवत्त्रापनयायुजम्[1] ॥ ६४ ॥ योऽअ
ग्निः । कव्यवाहनःपितॄन्यक्षदृतावृधः ॥ प्रेदुहव्यानिव्वोच
तिदेवेब्भ्यश्चपितृब्भ्यऽआ ॥ ६५ ॥ त्वमग्ने ॥ त्वमग्नऽई

---

[1] पनय युजम् इति पदम् । अत्र "अथोदारिथपनय°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन सूत्रोक्तपदानां यकारे परे दीर्घो विधीयते । तेन पनयायुजम् ।

अ॑ग्निष्वा॒त्ताः ॥ येऽअ॑ग्निष्वा॒त्तायेऽअन॑ग्निष्वात्ताम
ध्ये॑दि॒वः स्व॒धया॑मा॒दय॑न्ते ॥ तेभ्य॑÷स्व॒राडसु॑नीतिमे॒ताँऽय॑
थाव॒शन्त॒न्वङ्क॒ल्पयाति ॥ ६० ॥ अ॒ग्नि॒ष्वा॒त्तानृ॑तु॒म
तं॑÷ ॥ अ॒ग्नि॒ष्वा॒त्तानृ॑तु॒मतो॑हवामहे नाराश॒ꣳसेसो॑मपी॒थँ
ऽयऽआ॒शुः ॥ तेनो॒विप्रा॑सꣳसु॒हवा॑भवन्तुव॒यꣳस्या॑म॒पत॑यो
र॒यी॒णाम् ॥ ६१ ॥ [१३-४] आच्च्या॒जानु॑ । दक्षि॑ण॒
तो॒नि॒षद्ये॒मँऽय॒ज्ञम॒भिगृ॑णीत॒विश्वे॑ ॥ माहि॑ꣳसिष्टपितर॒ꣳकेन॑

सीसेनतन्त्रम् ॥ सीसेनतन्त्रम्मनसामनीषिणऽऊर्ण्णासूत्रेणक
वयोव्वयन्ति ॥ अश्विनायज्ञꣳसवितासरस्वतीन्द्रस्यरूपंव्वरुणो
भिषज्ज्यन् ॥ ८० ॥ तदस्य । रूपममृतꣳशचीभिस्तिस्रोद
धुर्द्देवताꣳसꣳरराणाः ॥ लोमानिशष्पैर्ब्बहुधानतोक्मभि
स्त्वगस्यमाꣳसमभवन्नलाजाः ॥ ८१ ॥ तदश्विना । भिष
जारुद्रवर्त्तनीसरस्वतीव्वयतिपेशोऽअन्तरम् ॥ अस्त्थिमज्जान

---

१ सीसेन तन्त्रम् । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वापत्तौ "अनुसन्तनोतु°" । (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन निषिध्यते । अतो न षकार इत्यर्थः ।

द्वाꣳस॒त्त्येप्प्र॒जाप॑तिः॥ ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रम
न्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७७ ॥ व्वे॒दे॑नरू॒
पे । व्व्य॑पिबत्सु॒तासु॒तौप्प्र॒जाप॑तिः ॥ ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒
पान॑ꣳशु॒क्क्रम॒न्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑॥७८॥
दृ॒ष्ट्वाप॑रि॒स्रुत॑ः ॥ दृ॒ष्ट्वाप॑रि॒स्रुतो॒रस॑ꣳशु॒क्क्रेण॑शु॒क्क्रंव्व्य॑पिब॒
त्पय॒ःसोम॑म्प्र॒जाप॑तिः॥ ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रम
न्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७९ ॥ [८-६]

तंः ॥ अन्नात्परिस्रुतोरसम्ब्रह्मणाव्यपिबत्क्षत्रम्पयꣳसोमम्प्र
जापतिꣳ ॥ ऋतेनसत्त्यमिन्द्रियंव्विपानꣳशुक्क्रमन्धसऽइन्द्र
स्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥ ७५ ॥ रेतोमूत्रम् ॥ रेतोमूत्रं
व्विजहातियोनिम्प्रविशदिन्द्रियम् ॥ गब्भोजरायुणावृतऽउ
ल्बञ्जहातिजन्मना ॥ ऋतेनसत्त्यमिन्द्रियंव्विपानꣳशुक्क्रम
न्धसऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥ ७६ ॥ दृष्ट्वारूपे।
व्याकरोत्सत्त्यानृतेप्प्रजापतिꣳ ॥ अश्श्रद्धामनृतेदधाच्छ्

ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒द
म्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७२ ॥ अ॒द्भ्यःक्षी॒रम् ॥ अ॒द्भ्यःक्षी॒रंव्य॑
पिब॒त्कुङ्ङा॑ङ्गिर॒सोधि॒या ॥ ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳ
शु॒क्क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७३ ॥ सो
म॑म॒द्भ्यः ॥ सोम॑म॒द्भ्योव्य॑पिब॒च्छन्द॑साह॒ꣳसःशु॑चि॒षत् ॥
ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒
दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७४ ॥ शतम् ॥ ११०० ॥ अन्ना॑त्परि॒स्रु

अग्नऽऋतमांशुषाणाः ॥ शुचीदंयन्दीधिंतिमुक्थशासꣳक्षामां
भिन्दन्तौऽअरुणीरपंव्रन् ॥ ६९ ॥ उशन्तंस्त्वा ॥ उशन्तंस्त्वा
निधीमह्युशन्तꣳसमिंधीमहि ॥ उशन्नुंशतऽआवंहपितॄँ[1]न्हवि
षेऽअत्तंवे ॥ ७० ॥ अपाम्फेनेंन ॥ अपाम्फेनेंनमुंचेꣳशिरंऽ
इन्द्रोदंवर्त्तयꣳ ॥ व्विश्वायदजंयस्पृधंः ॥ ७१ ॥ [१०-५]
सोमोराजां ॥ सोमोराजामृतꣳसुतऽऋजीषेणांजहान्मृत्युम् ॥

---

[1] पितॄन्हविषे । अत्र पितॄन् पदस्य नस्य "ऋषरेभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे विधीयमानं णत्वं प्राप्तम् । परञ्च "प्रकृत्या पदान्तीयः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९० सू.) इत्यनेन पदान्तीयस्य नकारस्य णत्वं नोपपद्यते । इति निषेधान्न णत्वम् ।

डितःकव्यवाहनावाड्ढव्यानिसुरभीणिकृत्त्वी ॥ प्रादाःपितृ
भ्यःस्वधयातेऽअक्षन्नद्धित्वन्देवप्प्रयताहवीꣳषि ॥ ६६ ॥
येच ॥ येचेहपितरोयेचनेहयाँश्चविद्मयाँ२॥ऽउचनप्प्रवि
द्म ॥ त्वंवेत्थयतितेजातवेदःस्वधाभिर्यज्ञꣳसुकृतञ्जुषस्व
॥६७॥ इदम्पितृभ्यः ॥ इदम्पितृभ्योनमोऽअस्त्वद्ययेपूर्वा
सोयऽउपरासऽईयुः ॥ येपार्थिवेरजस्यानिषत्तायेवानूनꣳसुवृ
जनासुविक्षु ॥६८॥ अधायथा । नःपितरःपरासःप्प्रत्नासोऽ

त्त्वयँऽयज्ञेनयज्ञोयजुर्भिर्यजूꣳषिसामभिः सामान्यृग्भिर्ऋ
चः [1]पुरोनुवाक्याभिःपुरोनुवाक्यायाज्याभिर्याज्यावषट्का
रैर्वषट्काराऽआहुतिभिराहुतयोमेकामान्त्समर्द्धयन्तुभूः स्वा
हा ॥ १२ ॥ लोमानिप्प्रयतिः ॥ लोमानिप्प्रयतिर्म्ममत्त्वङ्मऽ
आनतिरागतिः ॥ माꣳसम्मऽउपनतिर्व्वस्वस्थिमज्जामऽआ
नतिः ॥ १३ ॥ [१३-१] यद्देवाः ॥ यद्देवादेवहेडनन्देवां

---

[1] पुरोनुवाक्याभिः । अत्र समानपदे "ऋषरेभ्यो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन णत्वप्राप्तौ "इन्द्राग्नी चित्रमान्ते" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन निषेधान्न णत्वम् ।

जङ्घा॑भ्याम्प॒द्भ्यान्धर्म्मो॑स्स्मिव्वि॒शिराजा॒प्प्रति॑ष्ठितꣳ ॥ ९ ॥
प्रति॑क्ष॒त्त्रे । प्प्रति॑तिष्ठामिरा॒ष्ट्रेप्प्रत्त्यश्श्वे॑षु॒प्प्रति॑तिष्ठामि॒गोषु॑ ॥
प्रत्त्यङ्गे॑षु॒प्प्रति॑तिष्ठाम्म्या॒त्मन्प्रति॑प्प्रा॒णेषु॒प्प्रति॑तिष्ठामिपु॒ष्टे
प्प्रति॒द्यावा॑पृथि॒व्व्योःप्प्रति॑तिष्ठामिय॒ज्ञे ॥ १० ॥ त्र॒यादे॒वाः ॥
त्र॒यादे॒वाऽएका॑दशत्त्रयस्त्रि॒ꣳशाःसु॒राध॑सꣳ ॥ बृ॒ह॒स्प्पति॑पुरोहि
तादे॒वस्य॑सवि॒तुःस॒वे ॥ दे॒वादे॒वैर॑वन्तुमा ॥ ११ ॥ प्र॒थ॒माद्वि॒
तीयैꣳ ॥ प्र॒थ॒माद्द्वि॒तीयै॑र्द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयै॑स्तृ॒तीया॑ꣳस॒त्त्येन॑स॒

ड्चक्षुर्व्विराड्श्रोत्रम् ॥ ५ ॥ जिह्वामे । भद्रंव्वाङ्महोमनोम
न्युःस्वराड्भामः ॥ मोदाꣳप्रमोदाऽअङ्गुलीरङ्गानिमित्रम्मे
सहः ॥ ६ ॥ बाहूमे ॥ बाहूमेबलमिन्द्रियꣳहस्तौमेकर्म्म
वीर्यम् ॥ आत्माक्षत्रमुरोमम ॥ ७ ॥ पृष्टीर्म्मे । राष्ट्रमु
दरमꣳसौग्ग्रीवाश्चश्रोणी । ऊरूऽअरत्नीजानुनीविशोमेऽङ्गा
निसर्व्वतः ॥ ८ ॥ नाभिर्म्मे । चित्तंव्विज्ञानम्पायुर्म्मेपचिति
र्भसत् ॥ आनन्दनन्दावाण्डौमेभगःसौभाग्यम्पसः ॥

पाहिविद्योत्त्पाहि ॥ २ ॥ देवस्यत्त्वा । सवितुःप्प्रसवेश्विनो
र्बाहुब्भ्याम्पूष्णोहस्ताब्भ्याम् ॥ अश्विनोर्भैषज्ज्येनतेजसे
ब्रह्मवर्च्चसायाभिषिञ्चामिसरस्वत्त्यैभैषज्ज्येनवीर्य्यायान्नाद्या
याभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेणबलायश्श्रियैयशसेभिषिञ्चामि
॥ ३ ॥ कोसि । कतमोसिकस्मैत्त्वाकायत्त्वा ॥ सुश्श्लोक
सुमङ्गलसत्त्यराजन् ॥ ४ ॥ शिरोमे ॥ शिरोमेश्श्रीर्य्यशोमु
खन्त्विषिःकेशाश्चश्म्मश्श्रूणि ॥ राजामेप्प्राणोऽअमृतꣳसम्म्रा

त्क्री॒सुकृ॑तम्बिभर्त्ति ॥ अ॒॑पा[१]ꣳरसे॑न॒व्वरु॑णो॒नसाम्न्नेन्द्र॑ꣳश्रि॒यै ज॒नय॑न्न॒प्प्सुराजा॑ ॥ ९४ ॥ तेज॑÷पशू॒नाम् ॥ तेज॑÷पशू॒नाꣳह॒विरि॑न्द्रि॒याव॑त्त्परि॒स्रुता॒पय॑सासा॒रघम्म॑धु॑ ॥ अ॒श्वि॒भ्या॑न्दु॒ग्ग्धम्भि॒षजा॒सर॑स्वत्त्यासु॒तासु॑ताभ्या॑म॒मृत॒ꣳसोम॒ऽइन्दु॑÷ ॥ ९५ ॥ [१६-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेकोनविंशतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनु

---

[१] अपाꣳरसेन । अत्र "ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन विधीयमानं "स्वरयवहकपैश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन एतैर्व्यवधानेऽप्यत्र णत्वं सकारस्य तदतिरिक्तवर्णस्य व्यवधानेनाप्राप्तमपि "शिलिसिमध्य०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन णत्वमेतेषु व्यवहितेषु निषिद्ध्यते तच्छिष्यबुद्धिव्युत्पत्त्यर्थम् । स्वरयवहकपातिरिक्तवर्णव्यवधाने ऋषरेभ्यो णत्वप्राप्त्यभावात् ।

वाकसूत्रम् ॥ क्षत्रस्ययोनिस्त्रयोदश, यद्देवादशा, म्यादधाम्यष्टौ, योभूतानाञ्चतस्रः, समिद्धऽइन्द्रऽएकादश, ऽआयात्वष्टौ, समिद्धोऽअग्निर्द्वादशा, श्विनाहविस्त्रयोदशा, श्विनातेजसैकादश, नव नवतिः ॥ [अ. २० मं. ९० अ. ९]

हरिः ॐ ॥ क्षत्रस्ययोनिः ॥ क्षत्रस्ययोनिरसिक्षत्रस्यनाभिरसि ॥ मात्त्वाँहिꣳसीन्मामाँहिꣳसीः ॥ १ ॥ निषसाद । धृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा ॥ साम्म्राज्यायसुक्क्रतुः ॥ मृत्त्योः

कैः॑ ॥ सन॑स्तु॒तोव्वी॒रव॑द्धा॒तु॒गोम॑द्द्यू॒यम्पा॑तस्व॒स्ति॒भिः॒सदा॑नः
॥ ५४ ॥ [८-६] समि॑द्धोऽअ॒ग्निः ॥ समि॑द्धोऽअ॒ग्निर॑श्वि
ना॒तप्तो॑घ॒र्म्मोव्वि॒राट्सु॒तः ॥ दु॒हेधे॒नुःसर॑स्वती॒सोम॑ᳫंशु॒क्रमि॒
हेन्द्रि॒यम् ॥ ५५ ॥ त॒नू॒पाभि॒षजा॑ । सु॒तेश्वि॒नो॒भासर॑स्वती ॥
म॒द्ध्वारजा॑ᳫंसीन्द्रि॒यमिन्द्रा॑यप॒थिभि॑र्व्वहान् ॥ ५६ ॥ इन्द्रा॒
येन्दु॑म् ॥ इन्द्रा॒येन्दु॒ᳫं॑सर॑स्वती॒नरा॒शᳫं॑सेन॒न॒ग्नहु॑म् ॥ अधा॑
ताम॒श्विना॒मधु॑भेष॒जम्भि॒षजा॑सुते ॥ ५७ ॥ आ॒जुह्वा॑ना॒सर॑

वाँ२॥ऽअवोभिःसुमृडीकोभवतुव्विश्ववेदाः ॥ बाधतान्द्वेषोऽ
अभयङ्कृणोतुसुवीर्य्यस्यपतयःस्याम ॥ ५१ ॥ तस्यव्वयम् ॥
तस्यव्वयꣳसुमतौयज्ञियस्यापिभद्रेसौमनसेस्याम ॥ ससुत्रा
मास्ववाँऽइन्द्रोऽअस्म्मेऽआराच्चिद्वेषःसनुतर्य्युयोतु ॥ ५२ ॥
आमन्द्रैः ॥ आमन्द्रैरिन्द्रहरिभिर्य्याहिमयूररोमभिः ॥
मात्त्वाकेचिन्नियमन्विन्नपाशिनोतिधन्वेवताँ२॥ऽइहि॥ ५३ ॥
एवेत् ॥ एवेदिन्द्रंव्वृषणंव्वज्ज्रबाहुंव्वसिष्ठासोऽअब्भ्यर्च्चन्त्य

ञ्छामितानदेवः ॥ इन्द्रस्यहृद्यैर्ज्जठरम्पृणानःस्वदातियज्ञ
म्मधुनाघृतेन ॥ ४५ ॥ स्तोकानामिन्दुम् ॥ स्तोकाना
मिन्दुम्प्रतिशूरऽइन्द्रोवृ[1]षायमाणोवृषभस्तुराषाट् ॥ घृतप्रु
षामनसामोदमानाꣳस्वाहादेवाऽअमृतामादयन्ताम् ॥ ४६ ॥
[११-५] आयातु ॥ आयात्विन्द्रोवसऽउपनऽइहस्तु
तःसधमादस्तुशूरः ॥ वावृधानस्तविषीर्य्यस्यपूर्व्वीर्द्यौर्न्न
क्षत्रमभिभूतिपुष्यात् ॥ ४७ ॥ आनः ॥ आनऽइन्द्रो

---

[1] वृषायमाणः । अत्र यकारे परे वृषशब्दाकारस्य "अथोदारिथ" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

दूरादानेऽआसादभिष्टिकृदवसेयासदुग्ग्रः ॥ ओजिष्ठेभिर्नृपति
र्वज्ज्रबाहुःसङ्गेसमत्त्सुतुर्व्वणिःपृतन्न्यून् ॥ ४८ ॥ आनः ॥
आनऽइन्द्रोहरिभिर्य्यात्त्वच्छार्व्वाचीनोवसेराधसेच ॥ तिष्ठा
तिवज्ज्रीमघवाव्विरप्प्शीमँय्यज्ञमनुनोव्वाजसातौ ॥ ४९ ॥
त्रातारमिन्द्रम् ॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳहवेहवेसुहवꣳ
शूरमिन्द्रम् ॥ ह्वयामिशक्क्रम्पुरुहूतमिन्द्रꣳस्वस्त्तिनोमघवा
धात्त्विन्द्रः ॥ ५० ॥ इन्द्रःसुत्रामा ॥ इन्द्रःसुत्रामास्व

तꣳ ॥ ४२ ॥ तिस्रोदेवीः ॥ तिस्रोदेवीर्हविषाव्वर्द्धमानाऽइन्द्रञ्जुषाणाजनयोनपत्नीꣳ ॥ अच्छिन्नन्तन्तुम्पयसासरस्वतीडादेवीभारतीव्विश्वतूर्त्तिꣳ ॥ ४३ ॥ त्वष्ट्टादधत् ॥ त्वष्ट्टादधच्छुष्ममिन्द्रायव्वृष्ण्णेपाकोचिष्ट्टुर्यशसेपुरूणि ॥ वृषायजन्वृषणम्भूरिरेतामूर्द्धन्यज्ञस्यसमनक्तुदेवान् ॥ ४४ ॥ व्वनस्प्पतिरवसृष्टꣳ ॥ व्वनस्प्पतिरवसृष्ट्टोनपाशैस्त्मन्यासमञ्ज

व्यवधानोक्तातिरिक्तचवर्गस्य व्यवधानेनाप्राप्तं णत्वं "शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन शकार-लकार-सकार-व्यवहितो मध्यमवर्गैश्चटतवर्गैर्व्यवहित ऋषरेभ्य उत्तरो नकारः प्रकृत्या भवति । इति णकारो निषिद्ध्यते तच्छिष्यबुद्धिव्युत्पत्त्यर्थम् ।

नाव्वृषाणँऽस्यन्तुजनयःसुपत्नीः ॥ द्वारोदेवीरभितोव्विश्श्रंय
न्ताꣳसुवीरांव्वीरम्प्रथमानामहोभिः ॥ ४० ॥ [1]उषासानक्ता ।
बृहतीबृहन्तम्पयस्वतीसुदुघेशूरमिन्द्रम् ॥ तन्तुन्ततम्पेशसा
संवयन्तीदेवानान्देवँऽयजतःसुरुक्मे ॥ ४१ ॥ दैव्यामिमा
ना ॥ दैव्यामिमानामनुषःपुरुत्राहोताराविन्द्रम्प्रथमासुवा
चा ॥ मूर्द्धन्यज्ञस्यमधुनादधाना[2]प्राचीनञ्ज्योतिर्हविषावृधा

---

[1] प्रथमानामहोभिः उषासा । अत्र "उषमहोभिः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन उष इत्ययं ह्रस्वो दीर्घमापद्यते महोभिः नक्त इम् इकार-एकारौकारनकारेभ्यः परश्चेत् । तेन महोभिः परस्य उषशब्दाकारस्य दीर्घाकारः । अत्र महोभिःशब्दात्पर उषशब्दो वर्तते । २ प्राचीनञ्ज्योतिः । अत्र "स्वर-यवहकपैश्च" इत्यनेनैतैरेवव्यवधाने समानपदे "ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन विधीयमानस्य णत्वस्यात्र

व्वाचोमेव्विश्वभेषजोमनसोसिव्विलायकꣳ ॥ ३४ ॥ अश्विन
कृतस्यते ॥ अश्विनकृतस्यतेसरस्वतिकृतस्येन्द्रेणसुत्राम्म्णाकृ
तस्य ॥ उपहूतऽउपहूतस्यभक्षयामि ॥ ३५ ॥ [४-४]
समिद्धऽइन्द्रः ॥ समिद्धऽइन्द्र[1]ऽउषसामनीकेपुरोरुचापूर्व्वकृ
द्वावृधानः ॥ त्रिभिर्द्देवैस्त्रिꣳशताव्वज्ज्रंबाहुर्ज्जघानव्वृत्रव्विदु
रोव्ववार ॥३६॥ नराशꣳसꣳप्प्राति ॥ नराशꣳसꣳप्प्रातिशूरोमि

---

[1] इन्द्रऽउपसा । अत्र "उषमहोभिः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेनास्मिन्परिगणितेभ्यः परेभ्य एव उषशब्दाकारस्य दीर्घविधानान्नात्र दीर्घः ।

मानस्त्तनूनपात्प्प्रतियज्ञस्यधाम ॥ गोभिर्व्वपावान्मधुनासम
ञ्जन्हिरण्ण्यैश्चन्द्रीयजतिप्प्रचेताः ॥ ३७ ॥ ईडितोदेवैः ॥
ईडितोदेवैर्हरिवाँ२ ॥ऽअभिष्टिराजुह्वानोहविषाशर्द्धमानः ॥
पुरन्दरोगोत्त्रभिद्वज्ज्रबाहुरायातुयज्ञमुपनोजुषाणः ॥ ३८ ॥
जुषाणोबर्हिः ॥ जुषाणोबर्हिर्हरिवान्नऽइन्द्र÷प्प्राचीनꣳसीद
त्प्रदिशापृथिव्व्याः ॥ उरुप्प्रथाःप्प्रथमानꣳस्योनमादित्त्यैर
क्त्तंव्वसुभिःसजोषाः ॥ ३९ ॥ इन्द्रन्दुर÷ । कवष्ष्योधावमा

सुतꣳसोम॑म्प॒वित्र॒ऽआन॑य ॥ पुना॒हीन्द्रा॑य॒पात॑वे ॥ ३१ ॥
[८-३] योभूताना॑म् ॥ योभूताना॒माधि॑पति॒र्यस्मि॑ँमल्लो॒काऽ
अधि॑श्रि॒ताः ॥ सऽईशे॑मह॒तोम॒हाँस्तेन॑गृह्णामि॒त्वाम॒हम्म
यि॑गृह्णामि॒त्वाम॒हम् ॥ ३२ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥ उ॒प॒या॒म
गृ॑हीतोस्य॒श्विभ्या॑न्त्वा॒सर॑स्वत्यै॒त्वेन्द्रा॑यत्वासु॒त्राम्ण॑ऽए॒ष
ते॒योनि॑र॒श्विभ्या॑न्त्वा॒सर॑स्वत्यै॒त्वेन्द्रा॑यत्वासु॒त्राम्णे॑ ॥ ३३ ॥
प्रा॒ण॒पामे॑ ॥ प्रा॒ण॒पामे॑ऽअपान॒पाश्च॑क्षु॒ष्पाःश्रोत्र॒पाश्च॑मे ॥

र्य्यैः ॥ समुर्व्विश्वमिदञ्जगत् ॥ वैश्वानरञ्ज्योतिर्ब्भूयासंव्वि
भूङ्कामव्व्यश्नवैभूःस्वाहा ॥ २३ ॥ [१०-२] ॥ अब्भ्या
दधामि । समिधमग्नेव्व्रतपतेत्त्वयि ॥ व्व्रतञ्चश्श्रद्धाञ्चोपैमी
न्धेत्त्वादीक्षितोऽअहम् ॥ २४ ॥ यत्रब्रह्म । चक्षत्रञ्चसम्म्य
ञ्चौचरतःसह ॥ तँल्लोकम्पुण्यम्प्रज्ञेषँय्यत्रदेवाःसहाग्निना
॥ २५ ॥ यत्रेन्द्रः ॥ यत्रेन्द्रश्चवायुश्चसम्म्यञ्चौचरतःसह ॥
तँल्लोकम्पुण्यम्प्रज्ञेषँय्यत्रसेदिर्न्नविद्यते ॥ २६ ॥ अंशुना

ते ॥ अꣳशुनांतेऽअꣳशुःपृंच्यताम्परुंषापरुंः ॥ गन्धस्त्तेसोमंमवतुमदांयरसोऽअच्युंतः ॥ २७ ॥ सिञ्चन्तिपरिं । षिञ्चन्त्युत्सिञ्चन्तिपुनन्तिच ॥ सुरांयैबभ्रवैमदेंकिन्त्वोव्वंदतिकिन्त्वः ॥ २८ ॥ धानावंन्तङ्करम्भिणंम् ॥ धानावंन्तङ्करम्भिणंमपूपवंन्तमुक्थिनंम् ॥ इन्द्रंप्प्रातर्जुंषस्वनः ॥ २९ ॥ बृहदिन्द्रांय । गायतमरुंतोवृत्रहन्तंमम् ॥ येनज्ज्योतिरजंनयन्नृतावृधोंदेवन्देवायजागृंवि ॥ ३० ॥ अध्वंर्य्योंऽअद्रिंभिः ।

सु॒तꣳसोम॑म्प॒वित्त्र॒ऽआन॑य ॥ पु॒ना॒हीन्द्रा॑य॒पात॑वे ॥ ३१ ॥
[८-३] योभू॒ताना॑म् ॥ योभू॒ताना॒मधि॑पति॒र्य्यस्मि॑ँल्लो॒काऽ
अधि॑श्रि॒ताः ॥ सऽईशे॑मह॒तोम॒हाँस्तेन॑ङ्गृह्णा॒मि॒त्त्वाम॒हम्म
यि॑गृह्णा॒मि॒त्त्वाम॒हम् ॥ ३२ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥ उ॒प॒या॒म
गृ॑हीतोस्य॒श्विभ्या॑न्त्वा॒सर॑स्वत्त्यै॒त्त्वेन्द्रा॑यत्त्वासु॒त्राम्म॑णऽए॒ष
ते॒योनि॑र॒श्विभ्या॑न्त्वा॒सर॑स्वत्त्यै॒त्त्वेन्द्रा॑यत्त्वासु॒त्राम्म॑णे ॥ ३३ ॥
प्रा॒ण॒पामे॑ ॥ प्रा॒ण॒पामे॑ऽअपान॒पाश्च॑क्षु॒ष्पाः श्रो॑त्र॒पाश्च॑मे ॥

धि॒धर्म्म॑णि॒तस्या॑व॒यज॑नमसि ॥ १७ ॥ यदाप॑ः ॥ यदा
पो॑ऽअ॒घ्न्याऽइति॒व्वरु॒णेति॒शपा॑महे॒ततो॑व्वरुणनोमुञ्च ॥ अव॑
भृथनिचुम्पुणनिचे॒रुर॑सिनिचुम्पुणः ॥ अव॑दे॒वैर्दे॒वकृ॑त॒मेनो॑य॒
क्ष्यव॒मर्त्त्यै॑र्म्मर्त्त्य॑कृतम्पु॒रु॒राव्ण्णो॑दे॒वरि॒षस्प्पा॑हि ॥ १८ ॥ स॒मु॒
द्रेते॑ ॥ स॒मु॒द्रे ते॒हृद॑यम॒प्प्स्व॒न्तः सन्त्वा॑व्विश॒न्त्वोष॑धीरु॒ताप॑ः ॥
सु॒मि॒त्रि॒यान॒ऽआप॒ऽओष॑धयः ॥ सन्तुदु॒र्म्मि॒त्रि॒यास्त्तस्म्मै॑स
न्तु॒योऽस्म्मान्द्वेष्टि॒यञ्च॑व॒यन्द्वि॒ष्म्मः ॥ १९ ॥ द्रु॒प॒दादि॑वमुमु

सश्चकृ॒माव्व॒यम् ॥ अ॒ग्निर्म्मा॒॑तस्म्मा॒देन॑सो॒विश्वा॑न्मुञ्च॒त्त्वꣳह॑
सः ॥ १४ ॥ यदि॒दिवा॑ ॥ यदि॒दिवा॒यदि॒नक्त॒मेना॑ꣳसिचकृ॒
माव्व॒यम् ॥ व्वा॒युर्म्मा॒॑तस्म्मा॒देन॑सो॒विश्वा॑न्मुञ्च॒त्त्वꣳह॑सः
॥ १५ ॥ यदि॒जाग्ग्र॑त् ॥ यदि॒जाग्ग्र॒द्यदि॒स्वप्न॒ऽएना॑ꣳ
सिचकृ॒माव्व॒यम् ॥ सूर्य्यो॑मा॒तस्म्मा॒देन॑सो॒विश्वा॑न्मुञ्च॒त्त्वꣳ
ह॑सः ॥ १६ ॥ यद्ग्ग्रामे॑ ॥ यद्ग्ग्रामे॒यदर॑ण्ण्ये॒यत्त्स॒भायाँ॒
य्यदि॑न्द्रि॒ये ॥ यच्छू॒द्रेयद॒र्य्ये॑यदेन॑श्चकृ॒माव्व॒यँय्यदेक॒स्या

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ इमम्मे, समिद्धोऽअग्निरेकादशकौ, व्वसन्तेनऽऋतुना षड्, होतायक्षत्त्समिधाग्निन्द्वादशा, श्विनौच्छागस्य सप्त, देवम्बर्हिश्चतुर्द्दश, षडेकषष्टिः [अ. २१ मं. ६१ अनु. ६] ॥ हरिःॐ ॥ इ॒मम्मे॑ । व्वरुण॒श्श्रु॒धीहव॑मु॒द्द्याचं॑मृडय ॥ त्वाम॑व॒स्युराचं॑के ॥ १ ॥ तत्त्वां । यामि॒ब्ब्रह्म॑णा॒व्वन्द॑मान॒स्तदाशा॑स्ते॒यज॑मानोह॒विर्भिः॑ ॥ अहे॑डमानोव्वरुणे॒हबो॒द्ध्युरु॑शꣳसमा॒नऽआयु॒ꣳप्प्रमो॑षीः ॥ २ ॥ ॥ १ ॥

इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पूर्वविंशतिः समाप्ता ॥

भि॒र्वा॒जिनी॑वती ॥ य॒ज्ञं॑व॑ष्टु॒धि॒याव॑सुः ॥ ८४ ॥ चो॒द॒यि॒त्री
सु॒नृता॑नाम् ॥ चो॒द॒यि॒त्रीसु॒नृता॑ना॒ञ्चेत॑न्तीसुम॒ती॒नाम् ॥
य॒ज्ञन्द॑धे॒सर॑स्वती ॥ ८५ ॥ म॒होऽअर्ण्ण॑ः ॥ म॒होऽअर्ण्ण॒ः
सर॑स्वती॒प्प्रचे॑तयतिके॒तुना॑ ॥ धियो॒व्विश्वा॒व्विरा॑जति ॥ ८६ ॥
इन्द्राया॑हि । चि[1]त्र॑भानोसु॒ताऽइ॒मेत्त्वा॒यव॑ः ॥ अण्वी॑भि॒स्त्त
ना॑पू॒ताऽस॑ः ॥ ८७ ॥ इन्द्राया॑हि । धि॒येषि॒तोव्विप्प्र॑जू॒तः

---

[1] चित्रभानो । अत्र समानपदे "ऋषरेभ्यः" इत्यनेन भस्य व्यवधानेनाप्राप्तौ "स्वरयवहकपैश्च" इत्यनेन पवर्गव्यवधानेऽपि णत्वप्रतिप्रसवेन पुनर्णत्वप्राप्तौ "इन्द्राग्नी चित्रभानो°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन निषिद्ध्यते ।

ऽर्य॑जं ॥ ३३ ॥ होता॑यक्ष॒द्दु॒रो॒दिश॑÷ । क॒व॒ष्यो॒न॒व्यच॑स्व
तीर॒श्विभ्या॒न्नदु॒रो॒दिश॒ऽइन्द्रो॒नरो॒दंसी॒दु॒घे॑दु॒हे धे॒नुः सर॑स्वत्य॒
श्विनेन्द्रा॑यभेष॒जꣳ शु॒क्रन्नज्योति॑रिन्द्रि॒यम्पय॒ꣳ सोम॑÷ परि॒स्रु
तां॑घृ॒तम्मधु॒व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒ऽर्य॑जं ॥ ३४ ॥ होता॑यक्ष
त्सु॒पेश॑सो॒षे । नक्त॒न्दिवा॒श्विना॒सम॑ञ्जा॒ते सर॑स्वत्या॒त्त्विषि॒मि
न्द्रे॒नभे॑ष॒जꣳ श्ये॒नोनरज॑सा हृ॒दा॒श्रि॒यानमा॒सर॒म्पय॒ꣳ सोम॑÷
परि॒स्रु॒तां॑घृ॒तम्मधु॒व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒ऽर्य॑जं ॥ ३५ ॥ होता॑य

नूनपात्त्सरस्वतीम् ॥ होतायक्षत्तनूनपात्त्सरस्वतीमविर्म्मे
षोनभेषजम्पथामधुमताभरन्नाश्विनेन्द्रायवी[1]र्य्यम्बदरैरुपवा
काभिर्भेषजन्तोक्मभिꣳपयꣳसोमः परिस्रुताघृतम्मधुव्य
न्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३० ॥ होतायक्षन्नराशꣳसन्न ।
नग्नहुम्पतिꣳसुरयाभेषजम्मेषःसरस्वतीभिषग्रथोनचन्द्र्य
श्विनोर्व्वपाऽइन्द्रस्यवीर्य्यम्बदरैरुपवाकाभिभेषजन्तोक्मभिꣳ
पयꣳसोमः परिस्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३१ ॥

---

[1] अत्र रकारयकारयोः संयोगाजकारोच्चारणम् । एवं होतर्य्यजेत्यादौ ।

होतायक्षदिडेडितः ॥ होतायक्षदिडेडितऽआजुह्वानꣳसर
स्वतीमिन्द्रम्बलेनव्वर्द्धयन्नृषभेणगवेन्द्रियमश्विनेन्द्रायभेषजँ
य्यवैᳵकर्क्कन्धुभिर्म्मधुलाजैर्न्नमासरम्पयꣳसोमᳶपरिस्रुताघृत
म्मधुव्यन्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३२ ॥ होतायक्षद्बर्हि
रूर्ण्णम्म्रदाꣳ ॥ होतायक्षद्बर्हिरूर्ण्णम्म्रदाभिषङ्ङासत्त्या
भिषजाश्विनाश्वाशिशुमतीभिषग्धेनुःसरस्वतीभिषग्दुहऽइ
न्द्रायभेषजम्पयꣳसोमᳶपरिस्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्ज्यस्यहोत

रिन्द्रे॒ व्वयो॑ दधुꣳ ॥ २६ ॥ हे॒म॒न्तेन॑ऽऋ॒तुना॑ । दे॒वास्त्रि॑ण॒वे म॒रुत॑स्त्तु॒ताः ॥ बले॑न॒ शक्व॑रीꣳ॒ सहो॑ ह॒विरि॒न्द्रे॒ व्वयो॑ दधुꣳ ॥ २७ ॥ शै॑शि॒रेण॑ऽऋ॒तुना॑ । दे॒वास्त्र॑यस्त्रि॒ꣳशे॒ऽमृता॑स्त्तु॒ताः ॥ स॒त्त्येन॑ रे॒वतीꣳ॑ क्ष॒त्रꣳ ह॒विरि॒न्द्रे॒ व्वयो॑ दधुꣳ ॥ २८ ॥ [६-३] होता॑ यक्षत् । होता॑ य॒क्षत्स॒मिधा॒ग्निमि॒डस्प॒दे॒ऽश्विने॒न्द्र॒ꣳ सर॑स्वतीम॒जो धू॒म्रो न गो॒धूमैः॒ꣳ कुव॑लैर्भेष॒जं मधु॒ शष्पै॒र्न तेज॑ऽइन्द्रि॒यं पय॒ꣳ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॒ व्यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑ ॥ २९ ॥ होता॑ य[1]॒क्षत्त

---

[1] पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु यः । जशब्द इति विज्ञेयो योऽन्यः स य इति स्मृतः । या. शि. । अत्र पदादौ यकारस्य सत्त्वाज्जकारो च्चारणम् ।

द॒धुः ॥१४॥ सु॒ब॒र्हि॑र॒ग्निः । पू॑ष॒ण्वान्त्स्ती॒र्ण्णब॑र्हि॒रम॑र्त्त्यः ॥
बृ॒ह॒तीच्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्त्रि॑व॒त्सोगौर्व्वयो॑दधुः ॥ १५ ॥ दु॒रो
दे॒वीः ॥ दु॒रोदे॒वीर्दिशो॑म॒हीर्ब्र॒ह्मादे॒वोबृ॒ह॒स्पतिः॑ ॥ प॒ङ्क्तिश्छ
न्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒यन्तु॑र्य॒वाड्गौर्व्वयो॑दधुः ॥ १६ ॥ उ॒षेय॒ह्वी ॥
उ॒षेय॒ह्वीसु॒पेश॑सा॒विश्वे॑दे॒वाऽअम॑र्त्त्याः ॥ त्रि॒ष्टुप्छन्द॑ऽइ॒हेन्द्रि
यम्प॑ष्ठ॒वाड्गौर्व्वयो॑दधुः ॥ १७ ॥ दैव्या॒होता॑रा । भि॒षजेन्द्रे॑
णस॒युजा॑सु॒जा ॥ जग॑ती॒च्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यम॑न॒ड्वान्गौर्व्वयो॑दधुः

वी॒रा॒श्विनेडा॒सर॑स्वती ॥ शू॒ष॒न्नम॒ध्ये॒नाब्भ्या॒मिन्द्रा॑यदधु॒रिन्द्रि॒यंव्व॑सु॒वनै॑व्वसु॒धेय॑स्य॒व्व्यन्तु॒यज॑ ॥ ५४ ॥ दे॒वऽइन्द्रः॑ ॥ दे॒वऽइन्द्रो॒नरा॒शꣳस॑स्त्रि॒वरू॒थः सर॑स्वत्त्या॒श्विब्भ्यां॑मीयते॒रथः॑ ॥ रेतो॒न॒रू॒पम॒मृत॑ञ्ज॒नित्रा॒मिन्द्रा॑य॒त्त्वष्टा॒दध॑दिन्द्रि॒याणि॑व्वसु॒वनै॑व्वसु॒धेय॑स्य॒व्व्यन्तु॒यज॑ ॥ ५५ ॥ दे॒वोदे॒वैः ॥ दे॒वोदे॒वैर्व्वन॒स्प्पति॒र्हिर॑ण्ण्यपर्ण्णोऽअ॒श्विब्भ्या॒ꣳसर॑स्वत्त्यासु॒पिप्प॒लऽइन्द्रा॑यपच्च्यते॒मधु॑ ॥ ओजो॒नजू॒तिर्ऋ॑ष॒भोनभा॒मं॑व्वन॒स्प्पति॑र्न्नो॒दध॑दिन्द्रि॒

शो॒जोष्ट्रीं॒भ्यान्दधु॒रि॒न्द्रि॒यंव्वंसु॒वनैंव्वसु॒धेयंस्यव्यन्तु॒यजं ॥५१॥
दे॒वीऽऊ॒र्ज्जांहु॑ती ॥ दे॒वीऽऊ॒र्ज्जांहु॑ती॒दु॒घेंसु॒दु॒घेन्द्रे॒सर॑स्व॒त्त्य॒श्वि
नांभि॒षजांव॑तꣳ ॥ शु॒क्क॒न्नज्ज्योति॒स्त्त॒नंयो॒राहु॑तीधत्त॒ऽइन्द्रि॒यं
व्वंसु॒वनैंव्वसु॒धेयंस्यव्यन्तु॒यजं ॥ ५२ ॥ दे॒वादे॒वाना॑म् ॥ दे॒वा
दे॒वानां॑म्भि॒षजा॒होता॑रा॒विन्द्रं॑म॒श्विना॑ ॥ व्व॒ष॒ट्का॒रैःसर॑स्वती॒
त्त्विषि॒न्नहृ॒दंये॒म॒तिꣳहो॒तृं॒भ्यान्दधु॒रि॒न्द्रि॒यंव्वंसु॒वनैंव्वसु॒धेयंस्य
व्यन्तु॒यजं ॥ ५३ ॥ दे॒वीस्ति॒स्रः ॥ दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रोदे॒

तेजो॒नचक्षु॑र॒क्ष्योर्ब्ब॒र्हिषा॑द॒धुरि॑न्द्रि॒यंव्व॑सु॒वने॑व्वसु॒धेयं॑स्य॒व्यन्तु॒
यज॑ ॥ ४८ ॥ दे॒वीर्द्वारः॑ ॥ दे॒वीर्द्वारो॑ऽअ॒श्विना॑भि॒षजे
न्द्रे॒सर॑स्वती ॥ प्रा॒णन्नव्वी॒र्य॑न्न॒सिद्वारो॑द॒धुरि॑न्द्रि॒यंव्व॑सु॒वने॑व्वसु
धेयं॑स्य॒व्यन्तु॒यज॑ ॥ ४९ ॥ दे॒वीऽउ॒षासौ॑ ॥ दे॒वीऽउ॒षासा॑व॒
श्विना॑सु॒त्रामे॑न्द्रे॒सर॑स्वती ॥ बल॒न्नवाच॑मा॒स्य॑ऽउ॒षाभ्या॑न्द॒धुरि
न्द्रि॒यंव्व॑सु॒वने॑व्वसु॒धेयं॑स्य॒व्यन्तु॒यज॑ ॥ ५० ॥ दे॒वीजोष्ट्री॑ ॥
दे॒वीजोष्ट्री॒सर॑स्वत्त्य॒श्विनेन्द्र॑मवर्द्धयन् ॥ श्रोत्र॒न्नकर्ण॑यो॒र्य॑

ऋषभस्यंहविषं÷प्प्रियाधामान्न्ययांडग्ग्नेश्प्प्रियाधामान्न्ययाट्टो
मंस्यप्प्रियाधामान्न्ययाडिन्द्रंस्यसुत्राम्म्णं÷प्प्रियाधामान्न्ययां
ड्ढवितुश्प्प्रियाधामान्न्ययाड्ड्वरुंणस्यप्प्रियाधामान्न्ययाड्ड्वन
स्प्पतेंःप्प्रियापाथाꣳस्ययांड्डदेवानांमाज्ज्यपानांम्प्प्रियाधामांनि
यक्क्षंदग्ग्नेहोंतुं÷प्प्रियाधामांनियक्क्षत्त्स्वम्मंहिमानमायंजता
मेज्ज्याऽइषं÷कृणोतुसोऽअंद्ध्वराजातवेंदाजुषतांꣳहविहोंतर्य्य
जं॥४७॥ [७-५] देवम्बर्हिः[1]। सरंस्वतीसुदेवमिन्द्रेंऽअश्विनां॥

---

[1] रकारहकारयोगेऽत्र करिण्यादीनां पंचस्वरभक्तीनां मध्ये "करिणी रहयोर्योगे" (या. शि.) इत्यनेन करिणी स्वरभक्तिर्ज्ञेया। एवं सर्वत्र।

तꣳप्प्रियापाथाꣳसियत्रदेवानामाज्यपानाम्प्प्रियाधामानियत्राग्नेर्होतुःप्प्रियाधामानितत्रैतान्प्रस्तुत्त्येवोपस्तुत्त्येवोपावस्रक्षद्रभीयसऽइवकृत्त्वीकरद्देवन्देवोव्वनस्प्पतिर्जुषताꣳहविर्होतर्य्यज॥४६॥होतायक्षदग्निꣳस्विष्टकृतम्॥होतायक्षदग्निꣳस्विष्टकृतमयाडग्निरश्विनोश्छागस्यहविषःप्प्रियाधामान्ययाट्सरस्वत्त्यामेषस्यहविषःप्प्रियाधामान्ययाडिन्द्रस्यऽ

---

१ "संयोगाद्यश्च यो भवेत्" या. शि.। यद्यनुस्वारस्य पूर्वो वर्णो दीर्घो वा ह्रस्वः संयोगाद्यश्चेत्तदाऽनुस्वारो मात्रिकोꣳइत्याकारको ह्रस्वो ज्ञेयो लेख्य उच्चारणीयश्च सर्वत्र। परञ्च यत्र संयोगाद्य ऋवर्णव्यञ्जनादिगो दीर्घो वा ह्रस्वो वर्णस्तत्र तु ꣴ इत्याकारकोऽनुस्वारो दीर्घो ज्ञेयो बोद्धव्यः। यथा देवानां हृदयेन।

तेꣳप्प्रियापाथाꣳसियत्रंदेवानामाज्यपानाम्प्रियाधामानिय
॥ ११ ॥ त्राग्नेर्होतु÷प्प्रियाधामानितत्रैतान्प्रस्तुत्येवोपस्तुत्येवोपाव
स्रक्षद्भीयसऽइवकृत्वीकरंदेवन्देवोव्वनस्प्पतिर्ज्जुषताꣳहवि ॥ २१ ॥
र्होतर्य्यज॥४६॥ होतायक्षदग्ग्निꣳ[1]स्विष्टकृतम्॥ होतायक्षद
ग्ग्निꣳस्विष्टकृतमयाडग्ग्निरश्विनोश्छागस्यहविष÷प्प्रियाधा
मान्ययाट्ट्सरस्वत्यामेषस्यहविष÷प्प्रियाधामान्ययाडिन्द्रस्यऽ ॥ ११ ॥

---

[1] "संयोगाद्यश्च यो भवेत्" या. शि.। यद्यनुस्वारस्य पूर्वो वर्णो दीर्घो वा ह्रस्वः संयोगाद्यश्चेत्तदाऽनुस्वारो मात्रिकोꣳइत्याकारको ह्रस्वो ज्ञेयो लेख्य उच्चारणीयश्च सर्वत्र। परञ्च यत्र संयोगाद्य ऋवर्णव्यञ्जनादिगो दीर्घो वा ह्रस्वो वर्णस्तत्र तु ꣴ इत्याकारकोऽनुस्वारो दीर्घो ज्ञेयो बोद्धव्यः। यथा देवानां हृदयेन।

ना॒म्पीवो॑पवसनाना॒म्पार्श्व॒तः[1]श्रो॑णि॒तःशि॑ताम॒तऽउ॑त्त्सादु॒तो
ङ्गा॑दङ्गा॒दव॑त्ताना॒ङ्कर॑दे॒वꣳसर॑स्वतीजु॒षता॑ꣳह॒विर्हो॑त॒र्य॑ज
॥ ४४ ॥ होता॑यक्ष॒दिन्द्र॑मृष॒भस्य॑ । ह॒विष॒ऽआव॑यद॒द्यम॑ध्य॒
तोमे॑द॒ऽउद्भृ॑तम्पु॒राद्वेषो॑ब्भ्यᳶपु॒रापौ॑रुषेय्यागृ॒भोघस॑न्नू॒नङ्घा॒सेऽ
अ॑ज्ज्राणाँ॒य्यव॑सप्प्रथमानाꣳसु॒मत्त्क्ष॑राणाꣳशत॒रु॒द्रिया॑णा
मग्निष्ष्वा॒त्ताना॒म्पीवो॑पवसनाना॒म्पार्श्व॒तःश्रो॑णि॒तःशि॑ताम॒

(शु. य. प्रा. ४ अ. ५३ सू.) इति गुणे रूपं भवति ।

[1] अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते इति सूत्रेण शकारस्य द्वित्वे प्राप्तेऽपि "नास्वरपूर्वा०" इति सूत्रस्य वृत्तौ विसर्जनीयाद्व्यञ्जनपरस्य द्वित्वञ्चेत्स्पर्शवर्णस्यैवेति नियमात्स्पर्शातिरिक्तशकारस्य द्वित्वं न भवति । तेन न द्वित्वम् ।

गृभोघस्तान्नूनङ्घासेऽअज्राणाँऽयवसप्प्रथमानाꣳसुमत्त्क्षराणाꣳशतरुद्द्रियाणामग्निष्ष्वात्तानाम्पीवो[1]पवसनानाम्पार्श्वतःश्श्रोणितःश्शितामतऽउत्त्सादतोऽङ्गादङ्गादवत्तानाङ्करतऽएवाश्विनाजुषेताꣳहविर्होतर्य्यज ॥ ४३ ॥ होतायक्षत्सरस्वतीम्मेषस्य । हविषऽआवयदद्यमध्यतोमेदऽउद्भृतम्पुराद्वेषोभ्यःपुरापौरुषेय्यागृभोघसन्नूनङ्घासेऽअज्राणाँऽयवसप्प्रथमानाꣳसुमत्त्क्षराणाꣳशतरुद्द्रियाणामग्निष्ष्वात्ता

---

[1] पीवः उपवसनानाम् इत्यत्र "उपवसने पीवः" (शु॰ य. प्रा. ३ अ. १४ सू.) इत्यनेन उपवसने परे विसर्जनीयस्य लोपे "उवर्ण ओकारम्"

स्वाहा॑कत॒मस्म्मै॒स्वाहा॒स्वाहा॒धिमाधी॑ताय॒स्वाहा॒मन॑ः प्प्र॒जाप॑
तये॒स्वाहा॑चि॒त्तंवि॒ज्ञा॑ता॒यादि॑त्त्यै॒स्वाहादि॑त्त्यैम॒ह्यैस्वाहादि॑त्त्यै
सुमृ॒डी॒कायै॒स्वाहा॒सर॑स्वत्त्यै॒स्वाहा॒सर॑स्वत्त्यैपाव॒कायै॒स्वाहा॒सर॑
स्वत्त्यैबृह॒त्त्यैस्वाहा॑पू॒ष्ण्णेस्वाहा॑पू॒ष्ण्णेप्प्र॑प॒त्थ्या॒य॒स्वाहा॑पू॒ष्ण्णे
न॒रन्धि॑षाय॒स्वाहा॒त्त्वष्ट्रे॒स्वाहा॒त्त्वष्ट्रे॑तु॒रीपा॑य॒स्वाहा॒त्त्वष्ट्रे॑पु॒रु॒रूपा॑
य॒स्वाहा॒व्विष्ण्ण॑वे॒स्वाहा॒व्विष्ण्ण॑वेनि॒भू॒य॒पाय॒स्वाहा॒व्विष्ण्ण॑वेशि
पिवि॒ष्टाय॒स्वाहा॑ ॥ २० ॥ व्विश्वो॑दे॒वस्य॑ । ने॒तुर्म्मर्त्तो॑व्वुरीतस॒क्

दि॒ह ॥ १७ ॥ अजी॑जनो॒हि । प॑वमान॒सूर्य्यँ॑वि॒धारे॒शक्म॑
ना॒पय॑ः ॥ गोजी॑रया॒रꣳह॑माण॒ꣳपुर॑न्ध्या ॥ १८ ॥ [१०-४]
व्वि॒भूर्म्मा॒त्रा । प्प्र॒भूः पि॒त्राश्वो॑सि॒हयो॒स्यत्त्यो॑सि॒मयो॒स्यर्व्वा॑सि॒स
प्ति॑रसि॒व्वाज्य॒सि॒व्वृषा॑सिनृ॒मणा॑ऽअसि ॥ ययु॒र्न्नामा॑सि॒शिशु॒र्न्ना
मा॑स्यादि॒त्त्याना॒म्पत्त्वान्वि॑हि॒देवा॑ऽआशापाला॒ऽएतन्दे॒वेब्भ्यो
श्व॒म्मेधा॑य॒प्प्रोक्षि॑तꣳरक्ष॒तेह॒रन्ति॑रि॒हर॑मता॒मि॒हधृति॑रि॒हस्व
धृ॑ति॒ꣳस्वाहा॑ ॥ १९ ॥ [१-५] काय॒स्वाहा॑ ॥ काय॒स्वाहा॒कस्म्मै॒

हा॑कुर्व्व॒तेस्वाहा॑कृ॒ताय॒स्वाहा॑ ॥ ८ ॥ [२-३] तत्त्स॑वि॒तुः ॥ तत्त्स॑वि॒तुर्व्वरे॑ण्य॒म्भर्ग्गो॑दे॒वस्य॑धीमहि ॥ धियो॒यो नः॑प्प्रचो॒दया॑त् ॥ ९ ॥ हिर॑ण्यपाणिमू॒तये॑ । सवि॒तार॒मुप॑ह्वये ॥ सचेत्ता॑दे॒वता॑प॒दम् ॥ १० ॥ दे॒वस्य॒चेत॑तः ॥ दे॒वस्य॒चेत॑तोम॒हीम्प्रस॑वि॒तुर्ह॑वामहे ॥ सु॒म॒तिꣳस॒त्यरा॑धसम् ॥ ११ ॥ सु॒ष्टु॒तिꣳ[1]सु॑मती॒वृध॑ः ॥ सु॒ष्टु॒तिꣳसु॑मती॒वृधो॑रा॒तिꣳस॑वि॒तुरी॑महे ॥ प्रदे॒वाय॑मती॒विदे॑ ॥ १२ ॥ रा॒तिꣳसत्त्प

---

[1] सुमतीवृधः । अत्र "अश्वरश्मिसुमति०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे ह्रस्वेकारस्य सुमतिशब्दस्य दीर्घत्वम् ।

ति॒म् ॥ रा॒ति॑ꣳसत्प॑तिम्म॒हेस॑वि॒तार॑मु॒प॑ह्वये ॥ आ॒स॒वन्दे॒व
॥१८॥ वी॑तये ॥ १३ ॥ दे॒वस्य॑सवि॒तुः ॥ दे॒वस्य॑सवि॒तुर्म्म॒तिमा॑स॒वं
वि॒श्वदे॑व्यम् ॥ धि॒याभग॑म्मनामहे ॥ १४ ॥ अ॒ग्निꣳस्तो ॥ २२ ॥
मे॑न । बोधयसमिधा॒नोऽअम॑र्त्त्यम् ॥ ह॒व्यादे॒वेषु॑नोदधत्
॥ १५ ॥ सह॑व्य॒वाट् ॥ सह॑व्य॒वाडम॑र्त्त्यऽउ॒शिग्ग्दू॒तश्च॒नो॑
हि॒तꣳ ॥ अ॒ग्निर्द्धि॒यासमृ॑ण्वति ॥ १६ ॥ अ॒ग्निन्दू॒तम् ॥ ॥ १८ ॥
अ॒ग्निन्दू॒तम्पुरोद॑धेह॒व्य॒वाह॒मुप॑ब्रुवे ॥ दे॒वाँ२॥ऽआसा॑दया

धाव॑ते॒स्वाहो॑द्द्रा॒वाय॒स्वाहोद्द्रु॑ताय॒स्वाहा॑शूका॒राय॒स्वाहा॒शूकृ॑ता
य॒स्वाहा॒[1]निष॑ण्णाय॒स्वाहोत्त्थि॑ताय॒स्वाहा॑ज॒वाय॒स्वाहा॒बला॑य॒
स्वाहा॑व्वि॒वर्त्त॑माना॒य॒स्वाहा॒व्विवृ॑त्ताय॒स्वाहा॑व्विधून्वा॒नाय॒स्वाहा॒
व्विधू॑ताय॒स्वाहा॒शुश्रू॑षमाणाय॒स्वाहा॑शृण्व॒तेस्वाहेक्ष॑माणाय॒
स्वाहे॑क्षि॒ताय॒स्वाहा॒व्वी॑क्षिताय॒स्वाहा॑निमे॒षाय॒स्वाहा॒यदत्ति॒
तस्म्मै॒स्वाहा॒यत्त्पिब॑ति॒तस्म्मै॒स्वाहा॒यन्मूत्र॑ङ्क॒रोति॒तस्म्मै॒स्वा

---

[1] निषण्णाय। अत्र द्वयोर्नकारयोर्णत्वं निपात्यते। प्रथमस्य "तवर्गे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९४ सू.) इत्यनेन तवर्गस्य व्यवधानेन णत्वाप्राप्तौ द्वितीयस्य नकारस्य "स्वरयवहकपैश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन व्यवधानातिरिक्तनकारस्य व्यवधानाण्णत्वाप्राप्तौ "निषण्णाय०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वनिपातः।

हि॒ङ्का॒राय॒स्वाहा॑ ॥ हि॒ङ्का॒राय॒स्वाहा॒हिङ्कृ॑ताय॒स्वाहा॒क्रन्द॑ते॒
स्वाहा॑वक्र॒न्दाय॒स्वाहा॒प्रोथ॑ते॒स्वाहा॑प्रप्रो॒थाय॒स्वाहा॑ग॒न्धाय॒
स्वाहा॑घ्रा॒ताय॒स्वाहा॒निवि॑ष्टाय॒स्वाहोप॑विष्टाय॒स्वाहा॒सन्दि॑ताय॒
स्वाहा॒वल्ग॑ते॒स्वाहासी॑नाय॒स्वाहा॒शया॑नाय॒स्वाहा॒स्वप॑ते॒स्वाहा॒
जाग्र॑ते॒स्वाहा॒कूज॑ते॒स्वाहा॒प्रबु॑द्धाय॒स्वाहा॑वि॒जृम्भ॑माणाय॒स्वा
हा॒विचृ॑ताय॒स्वाहा॒सꣳहा॑नाय॒स्वाहोप॑स्थिताय॒स्वाहाय॑नाय॒
स्वाहा॒प्राय॑णाय॒स्वाहा॑ ॥ ७ ॥ [1]य॒तेस्वाहा॑ ॥ य॒तेस्वाहा॒

---

[1] अत्र यकारस्य पादादौ सत्त्वाज्जकारोच्चारणम् ।

दे ॥ १ ॥ इ॒माम॑गृभ्णन् ॥ इ॒माम॑गृभ्णन्न्रश॒नामृ॒तस्य॒पूर्व्व॒ऽ
आयु॑षिव्वि॒दथे॑षुक॒व्या ॥ सानो॑ऽअ॒स्मिन्त्सु॒तऽआब॑भूवऽऋ॒
तस्य॒साम॑न्त्स॒रमा॒रप॑न्ती ॥ २ ॥ अ॒भि॒धाऽअ॑सि ॥ अ॒भि॒धाऽ
अ॑सि॒भुव॑नमसिय॒न्तासि॑ध॒र्त्ता ॥ सत्त्वम॒ग्निंव्वै॑श्वान॒रꣳसप्प्र॑थ
सङ्गच्छ॒स्वाहा॑कृतꣳ ॥ ३ ॥ स्व॒गात्त्वा॑ । दे॒वेभ्य॑÷प्प्र॒जाप॑त
ये॒ब्रह्म॒न्नश्व॑म्भ॒न्त्स्यामि॑दे॒वेभ्य॑÷प्प्र॒जाप॑तये॒तेन॑राध्यासम् ॥
तम्ब॑धानदे॒वेभ्य॑÷प्प्र॒जाप॑तये॒तेन॑राध्नुहि ॥ ४ ॥ प्र॒जाप॑तये

त्वा ॥ प्र॒जाप॑तयेत्त्वा॒जुष्ट॒म्प्रोक्षा॑मीन्द्रा॒ग्निब्भ्यां॑न्त्वा॒जुष्ट॒म्प्रो
क्षा॑मिवा॒यवे॑त्त्वा॒जुष्ट॒म्प्रोक्षा॑मि॒विश्श्वे॑ब्भ्य॒स्त्वादे॒वेब्भ्यो॒जुष्ट॒
म्प्रोक्षा॑मि॒सर्व्वे॑ब्भ्य॒स्त्वादे॒वेब्भ्यो॒जुष्ट॒म्प्रोक्षा॑मि ॥ यो॒ऽअर्व्व
न्त॒ञ्जिघा॑ꣳसति॒तम॒ब्भ्यमी॑ति॒वरु॑णः ॥ प॒रोमर्त्तः॑प॒रःश्वा ॥५॥
[५-१] अ॒ग्नये॒स्वाहा॑ ॥ अ॒ग्नये॒स्वाहा॒सोमा॑य॒स्वाहा॒पाम्मो
दा॑य॒स्वाहा॑सवि॒त्रेस्वाहा॑वा॒यवे॒स्वाहा॒विष्ण॑वे॒स्वाहेन्द्रा॑य॒स्वाहा॒
बृह॒स्पत॑ये॒स्वाहा॑मि॒त्राय॒स्वाहा॒वरु॑णाय॒स्वाहा॑ ॥ ६ ॥ [१-२]

---

१ अत्र द्वयोस्तु स्वरयोर्मध्ये सन्धिर्यत्र न दृश्यते विवृत्तिस्तत्र विज्ञेया । (या. शि.) तेनात्रोकाराकारयोः पूर्वरूपकारकः सन्धिर्न भवति ।

नोय॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॒चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॒
श्श्रोत्रँ॑य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॒व्वाग्य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वा
हा॒मनो॑य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॒त्माय॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वा
हा॑ब्र॒ह्माय॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॒ज्ज्योति॑र्य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳ
स्वाहा॒स्व॒र्य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॑पृ॒ष्ठँ॑य॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳ
स्वाहा॑य॒ज्ञोय॒ज्ञेन॑कल्पता॒ꣳस्वाहा॑॥३३॥[१-१८]एक॑स्मै॒
स्वाहा॑ ॥ एक॑स्मै॒स्वाहा॒द्वाभ्या॒ꣳस्वाहा॑श॒ताय॒स्वाहै॒क॑शताय॒ ॥ २३ ॥

तप॒स्या॒य॒स्वाहा॑ꣳहसस्प॒तये॒स्वाहा॑ ॥ ३१ ॥ [१-१६] व्वाजा॑य॒
स्वाहा॑ । प्प्रस॒वाय॒स्वाहा॑पि॒जाय॒स्वाहा॒क्क्रत॑वे॒स्वाहा॒स्वु॒÷स्वा
हा॑मु॒र्द्ध्नेस्वाहा॑व्यश्नु॒विने॒स्वाहान्त्या॑य॒स्वाहान्त्या॑यभौव॒नाय॒
स्वाहा॒भुव॑नस्य॒पत॑ये॒स्वाहाधि॑पतये॒स्वाहा॑प्प्र॒जाप॑तये॒स्वाहा॑
॥ ३२ ॥ [१-१७] आयु॑र्य्य॒ज्ञेन॑ । कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑प्प्रा॒णो
य॒ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑पा॒नोय॒ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑व्या॒नो
य॒ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहो॑दा॒नोय॒ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑समा॒

स्वाहादित्त्येभ्यःस्वाहामरुद्भ्यःस्वाहाविश्वेभ्योदेवेभ्यःस्वाहामूलेभ्यःस्वाहाशाखाभ्यःस्वाहावनस्प्पतिभ्यःस्वाहापुष्प्पेभ्यःस्वाहाफलेभ्यःस्वाहौषधीभ्यःस्वाहा ॥ २८ ॥

[१-१३] १३०० शतम् ॥ पृथिव्यैस्वाहा ॥ पृथिव्यैस्वाहान्तरिक्क्षायस्वाहादिवेस्वाहासूर्य्यायस्वाहाचन्द्रायस्वाहानक्क्षत्रेभ्यःस्वाहाद्भ्यःस्वाहौषधीभ्यःस्वाहावनस्प्पतिभ्यःस्वाहापरिप्लवेभ्यःस्वाहाचराचरेभ्यःस्वाहासरीसृपेभ्यःस्वाहा

॥ २९ ॥ [१-१४] अस॑वे॒स्वाहा॑ ॥ अस॑वे॒स्वाहा॒व्वस॑वे॒स्वाहा॑व्वि॒भुवे॒स्वाहा॒व्विव॑स्वते॒स्वाहा॑गण॒श्श्रिये॒स्वाहा॑ग॒णप॑तये॒स्वाहा॑भि॒भुवे॒स्वाहाधि॑पतये॒स्वाहा॑शू॒षाय॒स्वाहा॑सꣳस॒र्प्पाय॒स्वाहा॑च॒न्द्राय॒स्वाहा॒ज्ज्योति॑षे॒स्वाहा॑मलि॒म्लुचा॑य॒स्वाहा॒दिवा॑प॒तय॑ते॒स्वाहा॑

॥ ३० ॥ [१-१५] मध॑वे॒स्वाहा॑ ॥ मध॑वे॒स्वाहा॒माध॑वाय॒स्वाहा॑शु॒क्क्राय॒स्वाहा॒शुच॑ये॒स्वाहा॒नभ॑से॒स्वाहा॑नभ॒स्याय॒स्वाहे॒षाय॒स्वाहो॒र्ज्जाय॒स्वाहा॒सह॑से॒स्वाहा॑सह॒स्याय॒स्वाहा॒तप॑से॒स्वाहा॑

॥ ४ ॥ [२-२] युञ्जन्तिब्ब्रद्ध्नम् ॥ युञ्जन्तिब्ब्रद्ध्नमरुषञ्चरं
न्तम्परितस्त्थुषः ॥ रोचन्तेरोचनादिवि ॥ ५ ॥ युञ्जन्त्यस्य ॥
युञ्जन्त्यस्यकाम्म्याहरीव्विपक्षसारथे ॥ शोणाधृष्ण्णूनृवा
हसा ॥ ६ ॥ यद्वातः ॥ यद्वातोऽअपोऽअगनीगन्न्प्रियामिन्द्रस्य
तन्न्वम् ॥ एतꣳस्तोतरनेनपथापुनरश्श्वमावर्त्तयासिनः ॥ ७ ॥
वसवस्त्त्वा । ञ्जन्तुगायत्त्रेणच्छन्दसारुद्द्रास्त्त्वाञ्जन्तुत्त्रैष्टुभे ॥ २५ ॥
नच्छन्दसादित्त्यास्त्त्वाञ्जन्तुजागतेनच्छन्दसा ॥ भूर्भुवꣳस्व

[1]यऽईशेऽअस्यद्विपदश्चतुष्पदꣳकस्मैदेवायहविषाविधेम
॥ ३ ॥ उपयामगृहीतोसि । प्प्रजापतयेत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येष
तेयोनिश्चन्द्रमास्त्तेमहिमा ॥ यस्त्तेरात्त्रौसंवत्त्सरेमहिमासम्ब
भूवयस्त्तेपृथिव्यामग्नौमहिमासम्बभूवयस्त्तेनक्षत्त्रेषुचन्द्रम
सिमहिमासम्बभूवतस्मैतेमहिम्न्नेप्प्रजापतयेदेवेब्भ्यꣳस्वाहा

---

[1] द्वयोस्तु स्वरयोर्मध्ये सन्धिर्यत्र न दृश्यते । विवृत्तिस्तत्र विज्ञेया "यऽईशे" तु निदर्शनम् । या. शि. । अत्र यः इति पदस्थस्य विसर्गस्य "कण्ठ्यपूर्वो यकारमरिफितः" (शु. य. प्रा. ४ अ. ४७ सू.) इत्यनेन यकारे "यवयोः पदान्तयोः स्वरमध्ये लोपः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १२५ सू.) इत्यनेन यस्य लोपेऽकारेकारयोः "कण्ठ्यादिवर्ण एकारम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ५३ सू.) इत्यनेनैकारे प्राप्ते "न परकालः पूर्वकाले पुनः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४ सू.) इत्यनेन निषेधे सन्ध्यभावः । उच्चारणेऽप्यर्धमात्राकालिको विरामः । तज्ज्ञापकं(ऽ)इत्याकारकं चिह्नम् । अत्र पाकवतीवृत्तिर्ज्ञेया प्रारम्भे ह्रस्वयोगात् ।

स्वाहा॒व्युष्ट्यै॒स्वाहा॑स्व॒र्ग्गाय॒स्वाहा॑ ॥३४॥ [१-१९] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः॥अनुवाकसूत्रम्॥ हिरण्यगर्भोंयश्प्राणतोद्विकौ, युञ्जन्त्यष्टौ, वायुष्ट्वापञ्च, प्राणायतिस्र, उत्त्सक्थ्याद्द्वादश, गायत्री त्रिष्टुप्, कस्त्वाषट्कौ, कश्स्विदष्टौ, कास्विद्दश, सुभूश्स्वयंभूस्तिस्र, एकादश पञ्चषष्टिः ॥ [अ. २३ मं. ६५ अनु. ११]

हरिः ॐ ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भश्सम् ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भश्सम॑वर्त्त॒ताग्ग्रे

भूतस्यंजातःपतिरेकंऽआसीत् ॥ सदांधारपृथिवीन्द्यामुते
माङ्कस्म्मैदेवायंहविषांविधेम ॥ १ ॥ उपयामगृंहीतोसि । ॥ २३ ॥
प्प्रजापंतयेत्त्वाजुष्टंङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिꣳसूर्य्यँस्त्तेमहिमा ॥
यस्त्तेहंन्त्संवत्त्सरेमंहिमासंम्बभूवयस्त्तेंर्व्वायावन्तरिंक्क्षेम
हिमासांम्बभूवयस्त्तेंदिविसूर्य्यैंमहिमासंम्बभूवतस्म्मैंतेमहि
म्न्नेप्प्रजापंतयेस्वाहांदेवेब्भ्यंः ॥ २ ॥ [२-१] यःप्प्राण ॥ २४ ॥
तꣳ ॥ यःप्प्राणतोनिंमिषतोमंहित्त्वैकऽइद्राजाजगंतोबभूवं ॥

नसाजगन्थ ॥ येषुविष्ण्णुस्त्रिषुपदेष्ष्वेष्ट्टस्तेषुविश्श्वम्भुवनमा
विवेशा ३ ॥ ॥ ४९ ॥ अपितेषु । त्रिषुपदेष्ष्वस्म्मियेषुविश्श्व
म्भुवनमाविवेश ॥ सद्यःपर्य्यैमिपृथिवीमुतद्यामेकेनाङ्गेनदि
वोऽअस्यपृष्ठम् ॥ ५० ॥ केष्ष्वन्तः । पुरुषऽआविवेशका
न्यन्तःपुरुषेऽअर्प्पितानि ॥ एतद्ब्रह्मन्नुपव[1]ल्हामसित्वाकिꣳ
स्विन्नꣳप्प्रतिवोचास्यत्र ॥ ५१ ॥ पञ्चस्वन्तः । पुरुषऽआवि

---

[1] "कुर्वणी लहकारयोः" (या. शि.) लकारहकारयोर्योगे कुर्वणीनाम स्वरभक्तिः । अत्र पञ्चानां स्वरभक्तीनां मध्ये कुर्वणी वर्तते ।

म्न्वावपंनम्महत् ॥ ४५ ॥ सूर्य्यंऽएकाकी । चंरतिचन्द्र
मांजायतेपुनंः ॥ अग्निर्हिमस्यंभेषजम्भूमिंरावपंनम्महत्
॥ ४६ ॥ किꣳस्वित् ॥ किꣳस्वित्त्सूर्य्यंसमञ्ज्योतिᳵकिꣳ
संमुद्रसंमꣳसरंः ॥ किꣳस्वित्त्पृथिव्यैव्वर्षीयᳵकस्यमात्रानविं
द्यते ॥ ४७ ॥ ब्रह्मसूर्य्यंसमम् ॥ ब्रह्मसूर्य्यंसमञ्ज्योतिर्द्यौः
संमुद्रसंमꣳसरंः ॥ इन्द्रंःपृथिव्यैव्वर्षीयान्गोस्तुमात्रानविं
सं. ४५ द्यते ॥ ४८ ॥ पृच्छामित्त्वा । चितयेदेवसखयदित्त्वमत्रम

शस्त्तेसिमाꣳकृण्ण्वन्तुशम्म्यंन्तीꣳ ॥ ४२ ॥ द्यौस्त्तें । पृथि
व्यन्तरिक्क्षंव्वायुश्च्छिद्द्रँपृणातुते ॥ सूर्य्यँस्त्तेनक्क्षत्त्रैꣳसहलोक
ङ्कृणोतुसाधुया ॥ ४३ ॥ शन्तें ॥ शन्तेपरेब्भ्योगात्त्रेब्भ्यꣳ
शमस्त्ववरेब्भ्यꣳ ॥ शमस्त्थब्भ्योमज्जब्भ्यꣳशम्म्वस्त्तुतन्न्वै
तव ॥ ४४ ॥ [६-८] कश्स्वित् ॥ कश्स्विदेकाकी
चरतिकऽउस्विज्जायतेपुनः ॥ किꣳस्विद्धिमस्यभेषजङ्कि ॥ ३१ ॥

---

१ "द्विमात्रिके क्षिपेदक म्" (या. शि.) इति नियमेन दीर्घस्वरितस्वराद्यत्र परो विसर्गस्तत्र(ꣳ)इत्याकारकः कनिष्ठिकानिर्देशवाचकोंऽगुलिनिर्देशः सर्वत्र कार्यः ॥

[६-७] कस्त्त्वा ॥ कस्त्त्वाच्छ्यंतिकस्त्त्वाव्विशांस्त्तिकस्त्ते
गात्त्रांणिशम्म्यति ॥ कऽउंतेशमिताकविः ॥ ३९ ॥ ऋत
वंस्त्ते ॥ ऋतवंस्त्तऽऋतुथापर्व्वंशमितारोव्विशांसतु ॥ संवत्त्सर
स्यतेजंसाशमीभिंःशम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ४० ॥ अर्द्धमासाःप
रूꣳषि । तेमासाऽआच्छ्यंन्तुशम्म्यंन्तꣳ ॥ अहोरात्त्राणिं
मरुतोव्विलिष्टꣳसूदयन्तुते ॥ ४१ ॥ दैव्व्यांऽअद्ध्वर्य्यवंः ॥
दैव्व्यांऽअद्ध्वर्य्यवस्त्त्वाच्छ्यंन्तुव्विचंशासतु ॥ गात्त्रांणिपर्व्वं

व्ण्णोऽअकारिषञ्जिष्ण्णोरश्श्वस्यव्वाजिनः ॥ सुरभिनोमुखा
करत्त्प्रणऽआयूꣳषितारिषत् ॥ ३२ ॥ [१२-६] गायत्री
त्रिष्टुप् ॥ गायत्रीत्रिष्टुब्ब्जगत्त्यनुष्टुप्पङ्क्त्यासह ॥ बृहत्त्यु
ष्ण्णिहाककुप्प्सूचीभिःशम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३३ ॥ द्विपदायाः ॥
द्विपदायाश्श्चतुष्प्पदास्त्रिपदायाश्श्चषट्ट्पदाः ॥ विच्छन्दायाश्श्चस
च्छन्दाःसूचीभिःशम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३४ ॥ महानाम्न्योरे
वत्त्यः ॥ महानाम्न्योरेवत्त्योविश्श्वाऽआशाःप्प्रभूवरीः ॥

मेधीर्व्विद्युतोव्वाचं÷सूचीभिं÷शम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३५ ॥ नार्य्य॑
स्त्ते ॥ नार्य्यस्त्तेपत्न्योलोमव्विचिन्वन्तुमनीषयां ॥ देवा
नाम्पत्न्योदिशं÷सूचीभिं÷शम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३६ ॥ रजता
हरिणीः ॥ रजताहरिणीःसीसायुजोयुज्ज्यन्तेकर्म्मभिः ॥
अश्वस्यव्वाजिनंस्त्वचिसिमाःशम्म्यन्तुशम्म्यन्तीः ॥ ३७ ॥
कुविदङ्ग । यवंमन्तोयवंञ्चिद्यथादान्त्यनुपूर्वंव्वियूयं ॥ इहेहै
षाङ्कृणुहिभोजनानियेबर्हिषोनमऽउक्तिंयजन्ति ॥ ३८ ॥

लमुपातंसत् ॥ मुष्ककाविदंस्याऽएजतोगोशफेशंकुलाविंव
॥ २८ ॥ यद्देवासः ॥ यद्देवासोललामंगुम्प्रविंष्टीमिनमा
विंषुः ॥ सक्थ्नादेंदिंश्श्यतेनारींसत्त्यस्यांक्षिभुवोंयथा ॥२९॥
यद्धंरिणः ॥ यद्धंरिणोयवमत्तिनपुष्टम्पशुमन्न्यंते ॥ शूद्राय
दर्य्यंजारानपोषांयधनायति ॥ ३० ॥ यद्धंरिणः ॥ यद्धंरि
णोयवमत्तिनपुष्टम्बहुमन्न्यंते । शूद्रोयदर्य्यांयैजारोनपोषम ॥ २९ ॥
नुंमन्न्यते ॥ ३१ ॥ दधिक्क्राव्णोंऽअकारिषम् ॥ दधिक्क्रा

मा॒ताच॑। तेपि॒ताच॒तेग्ग्रे॑व्वृ॒क्क्षस्य॑क्क्रीडतः॑[1] ॥ व्विव॑क्क्षतऽइवते॒
मु॒ख॒म्ब्र॒ह्म्न्मा॒त्त्व॑व्व॑दो॒ब॒हु ॥ २५ ॥ ऊ॒र्द्ध्वामे॑नाम् ॥ ऊ॒र्द्ध्वा
मे॑ना॒मुच्छ्रा॑पयगि॒रौभा॒रꣳहर॑न्निव ॥ अथा॑स्यै॒मद्ध्य॑मेधताꣳ॑
शी॒तेव्वाते॑पु॒नन्निव ॥ २६ ॥ ऊ॒र्द्ध्वमे॑नम् ॥ ऊ॒र्द्ध्वमे॑न॒मुच्छ्र॑य
ता॒द्गि॒रौभा॒रꣳहर॑न्निव ॥ अथा॑स्य॒मद्ध्य॑मेजतुशी॒तेव्वाते॑पु॒न
न्निव ॥ २७ ॥ यद॑स्याः ॥ यद॑स्याऽअꣳहु॒भेद्द्या॑ः कृ॒धुस्त्थू॒

---

[1] यत्र मात्रिकाद्धिमात्रिकाद्वा प्रचयात्परो विसर्गस्तत्र विसर्गस्य (ः) इत्याकारिकया कनिष्ठिकया निर्देशः ।

अम्बे॒ऽअम्बि॒केम्बा॑लि॒केनमा॑नयति॒कश्च॒न ॥ सस॑स्त्त्यश्श्व॒कः
सुभ॑द्रिकाङ्काम्पीलवा॒सिनी॑म् ॥ १८ ॥ गु॒णाना॑न्त्वा ।
गु॒णप॑तिꣳहवामहे॑प्प्रि॒याणा॑न्त्वाप्प्रि॒यप॑तिꣳहवामहेनि॒धी॒ना
न्त्वा॑निधि॒प॑तिꣳहवामहेव्वसोमम ॥ आहम॑जानिगर्भ॒ध
मात्त्वम॑जासिगर्भ॒धम् ॥ १९ ॥ ताऽउ॒भौच॒तुर॑ः प॒दःस॒
म्प्रसा॑रयाव॒स्वर्ग्गे॑लो॒केप्प्रोर्ण्णु॑वाथा॒व्वृषा॑व्वा॒जीरे॑तो॒धारे॑तोदधातु
॥ २० ॥ [३-५] उत्त्स॑क्थ्या॒ऽअव॑ । गुद॑न्धे॑हि॒सम॒ञ्जि

ल्वा

[१]ञ्चारयावृषन् ॥ यस्त्रीणाञ्जीवभोजनः ॥ २१ ॥ सुका
सुकौ । शकुन्तिकाहलगितिवञ्चति । आहन्तिगभेपसो
निगल्गलीतिधारका ॥ २२ ॥ यकोसकौ । शकुन्तकऽ
आहलगितिवञ्चति ॥ विवक्षतऽइवतेमुखमद्ध्वर्य्योमानस्त्व
मभिभाषथाः ॥ २३ ॥ माताच । तेपिताचतेग्ग्रवृक्षस्य
रोहतः ॥ प्रतिलामीतितेपितागभेमुष्टिमतꣳसयत् ॥ २४ ॥

---

१ चारयावृषन् । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारय°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वृषन् इत्यस्य वकारे परे चारयाकारस्य दीर्घाकारः ।

र्ष॑ति॒कऽई॒म्पन्थां॒व्विस॑र्प्पति ॥ ५५ ॥ अ॒जारे॑ । पि॒शङ्गि॒ला
श्वा॒वित्त्कु॑रुपि॒शङ्गि॒ला ॥ श॒शऽआ॒स्क्कन्द॑म[1]र्ष॒त्त्यहि॒ꣳपन्थां॒व्वि
स॑र्प्पति ॥५६॥ कत्त्य॑स्य । वि॒ष्ठाःकत्त्य॒क्क्षरा॑णि॒कति॒होमा॑सꣳक
ति॒धास॒मि॑द्धꣳ ॥ य॒ज्ञस्य॑त्त्वावि॒दथा॑पृच्छ॒मत्र॒कति॒होता॑रऽऋतु॒
शोय॑जन्ति॥५७॥षड॑स्य । वि॒ष्ठाःश॒तम॒क्क्षरा॑ण्ण्यशी॒तिर्होमा॑ꣳ
स॒मिधो॑हति॒स्रः ॥ य॒ज्ञस्य॑तेवि॒दथा॒प्प्रब्र॑वीमिस॒प्तहोता॑रऽऋतु॒

---

[1] अत्र “या तु हंसपदानाम सा तु रेफषकारयोः । (या. शि.) रकारषकारयोर्योगे हंसपदानाम स्वरभक्तिः । अत्र हंसपदानामस्वरभक्तिः । एवं सर्वत्र ।

वेशतान्यन्तᳶपुरुषेऽअर्प्पितानि ॥ एतत्त्वात्रप्प्रतिमन्न्वानोऽअस्म्मिनमाययाभवस्स्युत्तरोमत् ॥५२॥ [८-९] कास्वित् ॥ कास्विदासीत्पूर्व्वचित्तिᳵकिꣳस्विदासीद्बृहद्वयं÷ ॥ कास्विदासीत्त्पिलिप्पिलाकास्विदासीत्त्पिशङ्गिला ॥ ५३ ॥ द्यौरासीत् ॥ द्यौरासीत्त्पूर्व्वचित्तिरश्वऽआसीद्बृहद्वयं÷ ॥ अविरासीत्त्पिलिप्पिलारात्रिरासीत्त्पिशङ्गिला ॥ ५४ ॥ काऽईम् ॥ काऽईमरेपिशङ्गिलाकाऽईङ्कुरुपिशङ्गिला ॥ कऽईमास्क्कन्दम

भते॒ग्ग्री॒ष्म्माय॑कल॒विङ्का॑न्व॒र्षाभ्भ्य॑स्ति॒त्तिरी॑ञ्छ॒रदे॒व्वर्त्ति॑काहे
म॒न्ताय॒कक॑रा॒ञ्छिशि॑राया॒व्विक॑करान् ॥ २० ॥ [१०-२]
स॒मु॒द्राय॑शिशु॒मारा॑न् ॥ स॒मु॒द्राय॑शिशु॒मारा॒नाल॑भतेप॒र्ज्जन्न्या॑
यम॒ण्डूका॑न॒द्भ्योमत्त्स्या॑न्मि॒त्राय॑कुली॒पया॒न्वरु॑णायना॒क्क्रा
न् ॥ २१ ॥ सोमा॑यह॒ꣳसान् ॥ सोमा॑यह॒ꣳसाना॒ल॑भतेव्वा॒यवे॑ब॒
लाका॑ऽइन्द्रा॒ग्निभ्भ्या॒ङ्क्रुञ्चा॑न्मि॒त्राय॑म॒द्गून्वरु॑णायचक्क्रवा॒का
न् ॥ २२ ॥ अ॒ग्ग्नये॑कुटरू॑न् ॥ अ॒ग्ग्नये॑कुटरू॒नाल॑भते॒व्वन॒स्प्पति॑

भतेग्ग्रीष्म्मायंकलविङ्कांन्वर्षाब्भ्यांस्त्तित्तिरींञ्छरदेव्वर्त्तिकाहे
मन्तायककरांञ्छिशिरायव्विककरान् ॥ २० ॥ [१०-२]
समुद्द्रायंशिशुमारांन् ॥ समुद्द्रायंशिशुमारानालंभतेपर्ज्जन्न्यायं
यमण्डूकांनद्भ्योमत्त्स्यांन्मित्त्रायंकुलीपयान्वरुणायनाक्क्रा
न् ॥ २१ ॥ सोमायहꣳसान् ॥ सोमायहꣳसानालंभतेव्वायवेब
लाकांऽइन्द्राग्निब्भ्यांक्रुञ्चांन्मित्त्रायंमद्गून्वरुणायचक्क्रवाका
न् ॥ २२ ॥ अग्नयेकुटरून् ॥ अग्नयेकुटरूनालंभतेव्वनस्प्पाति

ग्नाः॑कृ॒ष्ण्णा॑व्वा॑रु॒णाः॑पृश्न्न॑यो॒मारु॒ताः॑का॒यास्त्तू॑प॒राः ॥ १५ ॥
अ॒ग्नये॑नीकवते । प्प्रथ॒मजाना॑लभते॑म॒रुद्भ्य॑÷सान्तप॒ने
ब्भ्य॑÷सव॒त्त्यान्म॒रुद्भ्यो॑गृहमे॒धिब्भ्यो॒बष्क्कि॑हान्म॒रुद्भ्य॑÷
क्क्री॒डिब्भ्य॑÷सꣳसृ॒ष्टान्म॒रुद्भ्य॒ꣳस्वत॑वद्भ्योनुसृ॒ष्टान् ॥ १६ ॥
उ॒क्क्ताः॑संञ्च॒राः ॥ उ॒क्क्ताः॑संञ्च॒राऽएतांऽऐन्द्रा॒ग्नाः॑[1]प्प्रांशृ॒ङ्गा
मा॑हे॒न्द्राब॑हु॒रू॒पाव्वै॑श्श्वकर्म्म॒णाः ॥ १७ ॥ धू॒म्म्राब॒ब्भ्रुनी॑का

---

[1] प्राशृङ्गा। अत्र प्रशृङ्ग इति पदम्। प्रशब्दात् शृङ्गशब्दे परे "प्रवणशृङ्गयासेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०५ सू.) इत्यनेन ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारे प्राशृङ्गा।

वाहो॒जग॑त्त्यैत्त्रि॒वत्त्साऽअ॑नु॒ष्टु॒भैतु॒र्य्य॒वाह॑ऽउ॒ष्णिणहे॑ ॥ १२ ॥ प॒ष्ठ॒वाहो॑व्वि॒राजे॑ ॥ प॒ष्ठ॒वाहो॑व्वि॒राज॑ऽउ॒क्क्षाणो॑बृ॒ह॒त्त्याऽऋ॑ष॒भाःक॒कु॒भे॑न॒ड्वाह॑÷प॒ङ्क्त्यै॑धे॒नवो॒ति॑च्छन्दसे ॥ १३ ॥ कृ॒ष्णण॒ग्ग्री॑वाऽआ॒ग्ग्ने॒याः ॥ कृ॒ष्णण॒ग्ग्री॑वाऽआ॒ग्ग्ने॒याब॒ब्भ्र॒व॑÷सौ॒म्म्याऽउ॑पद्ध्व॒स्ताःसा॑वि॒त्त्राव्व॑त्त्सत॒र्य्य॑÷सारस्व॒त्त्य॒÷श्या॒माःपौ॒ष्णणाःपृश्न्न॑यो॒मारु॒ताब॑हु॒रू॒पाव्वै॑श्श्व॒दे॒वाव्व॒शाद्या॑वापृथि॒वीया॑ꣳ ॥ १४ ॥ उ॒क्क्ताःस॑ञ्च॒राः ॥ उ॒क्क्ताःस॑ञ्च॒राऽए॒ता॑ऽऐ॒न्द्रा॒

वाऽआग्न्नेयाबब्भ्रवंःसौम्म्याश्श्वेताव्वांयव्व्याऽअविंज्ज्ञाताऽ
अदिंत्त्यैसरूपाधात्रेव्वंत्त्सतर्य्योंदेवानाम्पत्नींब्भ्यः ॥ ९ ॥
कृष्ण्णाभौमाः ॥ कृष्ण्णाभौमाधूम्म्राऽआंन्तरिक्क्षाबृहन्तों
दिव्व्याःशबलांव्वैद्युताःसिद्ध्मास्त्तांरकाः ॥ १० ॥ [१०-१]
धूम्म्रान्वंसन्तायं ॥ धूम्म्रान्वंसन्तायालंभतेश्श्वेतान्ग्ग्रीष्म्मायं
कृष्ण्णान्वर्षांब्भ्योंरुणाञ्छरदेपृषंतोहेमन्तायंपिशङ्गाञ्छि ॥ ३७ ॥
शिंराय ॥ ११ ॥ त्र्यवंयोगायत्र्यै । पञ्चांवयस्त्रिष्टुभेंदित्त्य

उन्नतऽऋषभः ॥ उन्नतऽऋषभोव्वामनस्त्तऽऐन्द्रावैष्ण्णवाऽ
उन्नतश्शितिबाहुश्शितिपृष्ठस्त्तऽऐन्द्राबार्हस्पत्त्याश्शुकरूपा
व्वाजिनाःकल्म्माषाऽआग्निमारुताःश्यामाःपौष्ण्णाः ॥ ७ ॥
एताऽऐन्द्राग्नाः ॥ एताऽऐन्द्राग्नाद्द्विरूपाऽअग्नीषोमीया
व्वामनाऽअनड्वाहऽआग्नावैष्ण्णाव्वशामैत्रावरुण्ण्यन्यतऽए
न्योमैत्र्य[1]÷ ॥ ८ ॥ कृष्ण्णग्रीवाऽआग्नेयाः ॥ कृष्ण्णग्री

---

[1] अत्र "जात्ये च स्वरिते चैव वकारो यत्र दृश्यते । कर्तव्यस्तूभयक्षेपो "वायव्या÷ इति निदर्शनम्" (या. शि.) न्युब्जापरपर्याये जात्यस्वरे वकारे यकारे वा वत्सशृङ्गवत् कुमारीकुचयुग्मवत् (÷) इत्याकारको दक्षिणहस्तस्यांगुल्या उभयक्षेपः कार्यः । यथा वकारयोगे जात्य उभयक्षेपस्तथैव यकारेऽप्युभयक्षेपः ।

ग्ग्रीवःशितिकक्क्षोञ्जि[1]सक्क्थस्त्तऽऐन्द्राग्ग्नाःकृष्ण्णाञ्जिरल्प्पा
ञ्जिर्म्महाञ्जिस्त्तऽउषस्या÷ ॥ ४ ॥ शिल्प्पाव्वैश्श्वदेव्व्य÷ ॥
शिल्प्पाव्वैश्श्वदेव्व्योरोहिण्ण्यस्त्र्यवयोव्वाचोविज्ज्ञाताऽअदित्त्यैस
रूपाधात्त्रेव्वत्त्सतर्य्योदेवानाम्पत्त्नीब्भ्यः ॥ ५ ॥ कृष्ण्ण
ग्ग्रीवाऽआग्ग्नेयाः । शितिब्भ्रवोव्वसूनाꣳरोहितारुद्द्राणाꣳ
श्श्वेताऽअवरोकिणऽआदित्त्यानान्नभोरूपाःपार्ज्जन्न्याः ॥ ६ ॥ ॥ ३६ ॥

---

[1] अञ्जिसक्थस्त्ते । अत्र "भाविभ्य सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५९ सू.) इत्यनेन सस्य षत्वे प्राप्ते "अनुसन्तनो तु बृहस्पतिसुतस्य सुसमिद्धाय सुसन्दृशमसत्वाऽभिसंविशन्तु सुसस्याअतिस्थूलम्मुसले पत्नी संयाजान्क्रतुस्थालञ्जिकृस्थो (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन सस्य प्रकृतिभावे रूपम् ।

बार्हस्पत्त्याःपृषतीक्क्षुद्रपृषतीस्त्थूलपृषतीतामैत्रावरुण्यः
॥ २ ॥ शुद्धवालꣳसर्वशुद्धवालꣳ ॥ शुद्धवालꣳसर्वशुद्धवा
लोमाणिर्व्वालस्तऽआश्विनाःश्येतःश्येताक्षोरुणस्तेरुद्राय
पशुपतयेकर्ण्णायामाऽअवलिप्तारौद्रानभोरूपाꣳपार्ज्जन्याः
॥ ३ ॥ पृश्निस्तिरश्चीनंपृश्निꣳ ॥ पृश्निस्तिरश्चीनंपृश्निरूर्द्ध्व
पृश्निस्तेमारुताःफल्गूर्ल्लोहितोर्ण्णीपलक्षीताःसारस्वत्त्यः
प्लीहाकर्ण्णःशुण्ठाकर्ण्णोध्यालोहकर्ण्णस्तेत्वाष्ट्राःकृष्ण

स्वतीमेष्यधस्ताद्धन्वोराश्विनावधोरामौबाह्वोःसौमापौ
ष्ण्णःश्यामोनाब्भ्यांꣳसौर्य्ययामौश्वेतश्च्चकृष्ण्णश्च्चपार्श्वयो
स्त्वाष्ट्रौलोमशसक्त्थौसक्थ्योर्व्वायव्यःश्वेतःपुच्छऽइन्द्रायस्व
पस्यायव्वेहद्वैष्ण्णवोव्वामनः ॥ १ ॥ रोहितोधूम्म्ररोहि
तः। कर्क्कन्धुरोहितस्तेसौम्म्याबब्भ्रुररुणबब्भ्रुःशुकबब्भ्रुस्ते
व्वारुणाःशितिरन्ध्रोन्न्यतःशितिरन्ध्रःसमन्ताशितिरन्ध्रस्ते
सावित्राःशितिबाहुरन्न्यतःशितिबाहुःसमन्तशितिबाहुस्ते

स्वतीमेष्ष्युधस्त्ताद्धन्न्वोराश्श्विनावधोरामौबाह्वोःसौमापौ
ष्ण्णःश्श्यामोनाब्भ्याᳬंसौर्य्ययामौश्श्वेतश्श्चकृष्ण्णश्श्चपार्श्श्वयो
स्त्त्वाष्ट्रौलोमशसक्त्थौसक्थ्योर्व्वायव्व्यःश्श्वेतःपुच्छऽइन्द्रायस्व
पस्यायव्वेहद्वैष्ण्णवोव्वामनः ॥ १ ॥ रोहितोधूम्म्ररोहि
तः । कर्क्कन्धुरोहितस्त्तेसौम्म्याबब्भ्रुररुणबब्भ्रुःशुकबब्भ्रुस्त्ते
व्वारुणाःशितिरन्ध्रोन्न्यतःशितिरन्ध्रःसमन्ताशितिरन्ध्रस्त्ते
सावित्त्राःशितिबाहुरन्न्यतःशितिबाहुःसमन्ताशितिबाहुस्त्ते

शोय॑जन्ति ॥५८॥ कोऽअ॒स्य । व्वे॑द॒भुव॑नस्य॒नाभि॒ङ्कोद्यावा॑पृथि॒
वीऽअ॒न्तरि॑क्षम् ॥ कःसूर्य्य॑स्यव्वेदबृह॒तोज॒नित्र॒ङ्कोव्वे॑दच॒न्द्रम॑
सँꣳयतो॒जाः ॥५९॥ व्वे॒दाहम् ॥ व्वे॒दाहम॒स्यभुव॑नस्य॒नाभि॑व्वे॒दद्या
वा॑पृथि॒वीऽअ॒न्तरि॑क्षम् ॥ व्वे॒दसूर्य्य॑स्यबृह॒तोज॒नित्र॒मथो॑व्वे॒दच॒
न्द्रम॑सँꣳयतो॒जाः ॥६०॥ पृ॒च्छामि॑त्त्वा ॥ पृ॒च्छामि॑त्त्वा॒प॒रमन्त॑
म्पृथि॒व्याःपृ॒च्छामि॒यत्र॒भुव॑नस्य॒नाभि॑÷ ॥ पृ॒च्छामि॑त्त्वा॒वृ॒
ष्णो॒ऽअश्व॑स्य॒रेत॑÷पृ॒च्छामि॑व्वा॒चःप॒रम॑व्व्योम ॥ ६१ ॥ इ॒यं

व्वेदि॑÷ ॥ इ॒यंव्वेदि॒ᳫपरो॑ऽअन्त॑÷पृथि॒व्याऽअ॒यँय्य॒ज्ञोभुव॑नस्य॒
नाभि॑÷ ॥ अ॒यᳫसोमो॒व्वृष्णो॒ऽअश्व॑स्य॒रेतो॑ब्र॒ह्मायंव्वा॒चःप॑र॒मं
व्व्यो॑म ॥ ६२ ॥ [१०-१०] सु॒भूःस्व॑य॒म्भूः । प्र॑थ॒मोन्त
र्म्महि॒त्त्य॑र्ण॒वे ॥ द॒धेह॒गर्ब्भ॑मृ॒त्त्वियँय्य॒तोजा॒तःप्र॒जाप॑तिᳫ
॥ ६३ ॥ होता॑यक्षत् ॥ होता॑यक्षत्प्र॒जाप॑ति॒ᳫसोम॑स्यम
हि॒म्नः ॥ जु॒षता॒म्पिब॑तु॒सोम॒ᳫहोत॒र्य्यज॑ ॥ ६४ ॥ प्रजा॑पते
न । त्वदे॒तान्य॒न्योव्विश्वा॑रू॒पाणि॒परि॒ताब॑भूव ॥ यत्त्कामा

॥ ३४ ॥

॥ २२ ॥ अदितिर्द्यौः ॥ अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदिति
र्म्मातासपितासपुत्रः ॥ विश्श्वेदेवाऽअदितिꣳपञ्चजनाऽअदि
तिर्ज्जातमदितिर्ज्जनित्त्वम् ॥ २३ ॥ [१०-११] मानः ॥
मानोमित्रोव्वरुणोऽअर्य्यमायुरिन्द्रऽऋभुक्षामरुतꣳपरिक्ख्य
न् ॥ यद्वाजिनोदेवजातस्यसप्तेꣳप्प्रवक्ष्यामोव्विदथेव्वीर्य्याणि
॥ २४ ॥ यन्निर्ण्णिजा ॥ यन्निर्ण्णिजारेक्णसाप्प्रावृतस्यराति
ङ्गृभीताम्मुखतोनयन्ति ॥ सुप्प्राङ्जोमेम्म्यद्विश्श्वरूपऽइन्द्रा

पृष॑दश्वाम॒रुत॑ः ॥ पृष॑दश्वाम॒रुत॒ःपृश्नि॑मातरःशुभ॒ँय्या
वा॑नोव्वि॒दथे॑षु॒जग्ग्म॑यः ॥ अ॒ग्नि॒जि॒ह्वामन॑व॒ःसूर॑चक्क्षसो॒वि
श्वे॑नोदे॒वाऽअव॒साग॑मन्नि॒ह ॥ २० ॥ भ॒द्रङ्कर्ण्णे॑भिः ।
शृणुयामदेवाभ॒द्रम्प॑श्श्येमा॒क्क्षभि॑र्य्यजत्राः ॥ स्थि॒रैरङ्गै॑स्तु
ष्टुवाꣳस॑स्त॒नूभि॒र्व्यशे॑महिदे॒वहि॑त॒ँय्यदायु॑ः ॥ २१ ॥ श॒त
मित् ॥ श॒तमिन्नुश॒रदो॒ऽअन्ति॑देवा॒यत्रा॑नश्च॒क्क्राज॒रस॑न्त॒नूना॑
म् ॥ पु॒त्रासो॒यत्र॑पि॒तरो॒भव॑न्ति॒मानो॑म॒ध्यारी॑रिष॒तायु॒र्ग्गन्तो॑ः

तद्ग्रावांणꣳसोमसुतौंमयोभुवस्तदंश्विनाशृणुतन्धिषण्ण्यासुवम्
॥ १७ ॥ तमीशांनम् ॥ तमीशांनञ्जगंतस्त्तस्त्थुषस्प्प
तिंन्धियञ्जिन्न्वमवंसेहूमहेव्वयम् ॥ पूषानोयथाव्वेदंसामसंद्वृधे
रंक्षितापायुरदंब्धꣳस्वस्त्तयें ॥ १८ ॥ स्वस्त्तिनंः ॥ स्वस्त्ति
नऽइन्द्रौंव्वृद्धश्श्रंवाꣳस्वस्त्तिनंःपूषाव्विश्श्ववेंदाꣳ ॥ स्वस्त्तिन
स्त्तार्क्ष्यौंऽअरिंष्टनेमिꣳस्वस्त्तिनोबृंहस्प्पतिंर्द्दधातु ॥ १९ ॥

---

[1] बृहस्पतिः। अत्र "तद्बृहतौ करपत्योस्तलोपश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५२ सू.) तद् बृहतैतौ करपतिशब्दयोर्यथासंख्यं सकारेण व्यवधीयेते तकारस्य लोपो भवति। अत्र बृहच्छब्दात्पतिशब्दे परे तकारस्य लोपे सकारस्य विधानम्। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु.य.प्रा.४अ.१०२) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम्।

नाम्भद्राः ॥ देवानाम्भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्[1]देवानाꣳराति
रभिनोनिवर्त्तताम् ॥ देवानाꣳसख्यमु[2]पसेदिमाव्वयन्देवानऽ
आयुꣳष्प्रतिरन्तुजीवसे ॥ १५ ॥ तान्पूर्व्वया । निविदाहू
महेव्वयम्भगम्मित्रमदितिन्दक्षमस्रिधम् ॥ अर्य्यमणंव्वरुणꣳ
सोममश्विनासरस्वतीनꣳसुभगामयस्करत् ॥ १६ ॥ तन्नः ॥
तन्नोव्वातोमयोभुव्वातुभेषजन्तन्मातापृथिवीतत्पिताद्यौः ॥

---

[1] ऋजूयता । अत्र यकारे परे "अथोद्वारिथ" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन ह्रस्वाकारस्य दीर्घे ऋजूयता । [2] उपसेदिमाव्वयम् । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतश्वरयध्रणिसेदिमे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे उपसेदिमपदघटितह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

हि॒मव॑न्तोमहि॒त्त्वायस्य॑समु॒द्द्रꣳर॒सया॑स॒हाहुः ॥ यस्ये॒माः
प्प्र॒दिशो॒यस्य॑बा॒हूकस्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑व्विधेम ॥ १२ ॥ यऽ
आ॑त्म॒दाः ॥ यऽआ॑त्म॒दाब॑ल॒दायस्य॒व्विश्व॑ऽउ॒पास॑तेप्प्र॒शिष॑ँ
य्यस्य॑दे॒वाः ॥ यस्य॑च्छा॒याम॒तँ॒य्यस्य॑मृ॒त्त्युःकस्मै॑दे॒वाय॑ह॒वि
षा॑व्विधेम ॥ १३ ॥ [४-१०] आनं॑÷ ॥ आनो॑भ॒द्द्राःक्क्र
तं॑वोयन्तुव्वि॒श्श्वतोद॑ब्धासो॒ऽअप॑रीतासऽउ॒द्भिद॑÷ ॥ दे॒वानो॒य
था॒सद॒मिद्वृ॒धेऽअस॒न्नप्प्रा॑युवोरक्षि॒तारो॑दि॒वेदि॑वे ॥१४॥ दे॒वा

हृ॒षीका॑भि॒रस्न्ना॒रक्षा॑ꣳसिचि॒त्राण्य॒ङ्गैर्न्नक्ष॑त्राणिरू॒पेण॑पृथि॒
वीन्त्व॒चाजु॒म्ब॒काय॒स्वाहा॑ ॥ ९ ॥ [१-९] हि॒र॒ण्य॒ग॒
र्भःस॒म् ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भःस॒मव॑र्त्त॒ताग्ग्रे॑भू॒तस्य॑जा॒तःपति॒रे
कंऽआसीत् ॥ सदा॑धारपृथि॒वीन्द्यामु॒तेमाङ्कस्म्मै॑दे॒वाय॑ह॒वि
षा॑विधेम ॥ १० ॥ यःप्प्रा॑ण॒तः ॥ यःप्प्रा॑ण॒तोनि॑मिष॒
तोम॑हि॒त्त्वैक॒ऽइद्द्राजा॒जग॑तोब॒भूव॑ ॥ यऽईशे॑ऽअ॒स्यद्वि॒पद॒
श्चतु॑ष्प्पदः॒कस्म्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑विधेम ॥ ११ ॥ यस्ये॒मे ।

माकीकसारुद्राणान्द्वितीयादित्त्यानान्तृतीयाव्वायोःपुच्छम
ग्नीषोमयोर्भासदौक्कुञ्चौश्श्रोणिभ्यामिन्द्राबृहस्पतीऽऊ
रुभ्याम्मित्रावरुणावल्गाभ्यामाक्क्रमणꣳस्थूराभ्याम्बल
ङ्कुष्ठाभ्याम् ॥ ६ ॥ [१-६] पूषणंव्वनिष्ठुना । न्धाही
न्त्स्थूलँगुदयासर्प्पान्गुदाभिर्व्विह्रुतऽआन्त्रैरपोव्वस्तिनाव्वृषण
माण्डाभ्यांव्वाजिनꣳशेपेनप्प्रजाꣳरेतसाचाषान्पित्तेनप्प्रदरा
न्पायुनाकूश्म्माञ्छकपिण्डैः ॥ ७ ॥ [१-७] इन्द्रस्य

क्क्रोडः ॥ इन्द्रस्यक्क्रोडोदित्त्यैपाजस्यन्दिशाञ्जत्रवोदित्त्यै
भसज्जीमूतान्हृदयौपशेनान्तरिक्षम्पुरीततानभऽउदर्य्येणच
क्क्रवाकौमतस्नाभ्भ्यान्दिवंव्वृक्काभ्भ्याङ्गिरीन्प्लाशिभिरुपला
न्प्लीह्नाव्वल्मीकान्क्लोमाभिर्ग्ग्लौभिर्ग्गुल्मान्हिराभिꣳस्रव
न्तीर्ह्रदान्कुक्षिभ्भ्याꣳसमुद्रमुदरेणव्वैश्वानरम्भस्मना ॥८॥
[१-८] व्विधृतिन्नाभ्भ्यां । घृतꣳरसेनापोयूष्णामरीचीर्व्वि
प्प्रुड्भिर्न्नीहारमूष्मणाशीनंव्वसयाप्प्रुष्वाऽअश्रुभिर्ह्रादुनी

॥४६॥
ची

ष्णोनवमीधातुर्दशमीन्द्रस्यैकादशीव्वरुणस्यद्वादशीयमस्यत्र
योदशी ॥४॥ [१-४] इन्द्राग्न्योःपक्षतिः । सरस्वत्त्यैनि
पक्षतिर्म्मित्रस्यतृतीयापाञ्चतुर्त्थीनिर्ऋत्त्यैपञ्चम्म्यग्नीषोम
योःषष्ठीसर्प्पाणाꣳसप्तमीव्विष्ण्णोरष्टमीपूष्ण्णोनवमीत्त्वष्टुर्द
शमीन्द्रस्यैकादशीव्वरुणस्यद्वादशीयम्म्यैत्रयोदशीद्यावापृथि
व्योर्दक्षिणम्पार्श्वंव्विश्वेषान्देवानामुत्तरम् ॥ ५ ॥ [१-५]

मरुताꣳस्कन्धाः ॥ मरुताꣳस्कन्धाव्विश्वेषान्देवानाम्प्रथ

सरस्वत्त्याऽअग्रजिह्वञ्जिह्वायाऽउत्त्सादम[1]व्वक्क्रन्देनतालुव्वा
जह्हनुब्भ्यामपऽआस्येनव्वृषणमाण्डाब्भ्याम्मादित्त्याँ३श्श्मश्श्रु
भिःपन्थानम्भ्रूब्भ्यान्द्यावापृथिवीव्वर्तोब्भ्यांव्विद्युतङ्कनीनका
ब्भ्याꣳशुक्क्लायस्वाहाकृष्ण्णायस्वाहापार्र्याणिपक्ष्माण्ण्यवा
र्र्याऽइक्षवोवार्र्याणिपक्ष्माणिपार्र्याऽइक्षवः ॥ १ ॥
[१-१] व्वातम्प्राणेन ॥ व्वातम्प्राणेनापानेननासिकेऽउपयाम

---

[1] अवक्क्रन्देन तालु इत्यत्र "ऋषरेभ्यः" इत्यनेन समानपदे नस्य प्राप्तं णत्वं "तवर्गे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९४ सू.) इत्यनेन निषेधान्न भवति।

सऽऋतप्प्रजाततदस्म्मासुद्द्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ उपयामगृ
हीतोसिबृहस्प्पतयेत्त्वैषतेयोनिर्बृहस्प्पतयेत्त्वा ॥ ३ ॥ इन्द्र
गोमन् ॥ इन्द्रगोमन्निहायाहिपिबासोमꣳशतक्क्रतो ॥
व्विद्यद्भिर्ग्ग्रावभिःसुतम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वागोमतऽ
एषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वागोमते ॥ ४ ॥ इन्द्रायाहि ॥ इन्द्रा
याहिवृत्रहन्पिबासोमꣳशतक्क्रतो ॥ गोमद्भिर्ग्ग्रावभिःसुतम् ॥
उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वागोमतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वा

गोमंते ॥ ५ ॥ ऋतावांनंव्वैश्वानरम् ॥ ऋतावांनंव्वैश्वानरमृत
स्यज्ज्योतिषस्प्पतिम् ॥ अजंस्त्रङ्घर्म्ममीमहे ॥ उपयामगृंही
तोसिव्वैश्वानरायंत्त्वैषतेयोनिर्व्वैश्वानरायंत्त्वा ॥ ६ ॥ व्वैश्वा
नरस्यंसुमतौ । स्यांमराजाहिकम्भुवंनानामाभिश्रीः ॥ इतो
जातोव्विश्वंमिदंव्विचंष्टेव्वैश्वानरोयंततेसूर्य्येण ॥ उपयामगृंही
तोसिव्वैश्वानरायंत्त्वैषतेयोनिर्व्वैश्वानरायंत्त्वा ॥ ७ ॥ व्वैश्वान
रोनंः ॥ व्वैश्वानरोनंऽऊतयऽआप्प्रयांतुपरावतंः ॥ अग्निरु

णाग्ने ॥ क्षत्रेणाग्नेस्वायुःसꣳरभस्वमित्रेणाग्नेमित्रधेयेयत
स्व ॥ सजातानाम्मध्यमस्थाऽएधिराज्ञामग्नेविहव्योदीदि
हीह ॥ ५ ॥ अतिनिहः ॥ अतिनिहोऽअतिस्रिधोत्त्यचि
त्तिमत्त्यरातिमग्ने ॥ विश्वाह्यग्नेदुरितासहस्वाथास्मभ्यꣳ
सहवीराꣳरयिन्दाः ॥ ६ ॥ अनाधृष्योजातवेदाः ॥ अनाधृ
ष्योजातवेदाऽअनिष्टृतोविराडग्नेक्षत्रभृद्दीदिहीह ॥ विश्वा
ऽआशाःप्रमुञ्चन्मानुषीभिर्यꣳशिवेभिरद्यपरिपाहिनोवृधे

णाग्ग्ने ॥ क्षत्रेणाग्ग्नेस्वायुꣳसꣳरभस्वमित्रेणाग्ग्नेमित्रधेयेयत
स्व ॥ सजातानाम्मद्ध्यमस्त्थाऽएधिराज्ज्ञामग्ग्नेव्विहव्व्योदीदि
हीह ॥ ५ ॥ अतिनिहः ॥ अतिनिहोऽअतिस्रिधोत्त्यचि
त्तिमत्त्यरातिमग्ग्ने ॥ व्विश्श्वाह्यग्ग्नेदुरितासहस्वाथास्म्मब्भ्यꣳ
सहवीराꣳरयिन्दाः ॥ ६ ॥ अनाधृष्ष्योजातवेदाः ॥ अनाधृ
ष्ष्योजातवेदाऽअनिष्ष्टृतोव्विराडग्ग्नेक्क्षत्रभृद्दीदिहीह ॥ व्विश्श्वा
ऽआशाःप्प्रमुञ्चन्न्मानुषीर्भियꣳशिवेभिरद्द्यपरिपाहिनोव्वृधे

द्रोणे॑स॒धस्थ॒मास॑दत् ॥ २६ ॥ [११-२] ॥ २ ॥ इति
श्रीवाजसनेयसंहितायां षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ समास्त्वादशो,
द्धीऽअस्य, पीवोऽअन्नाद्वादशका, वभिस्त्वैकादश, चत्त्वारः
पंचचत्त्वारिᳬशत् [अ. २७ मं. ४५ अनु. ४]॥ हरिः ॐ॥
स॒मा॑स्त्वा ॥ स॒मा॑स्त्वाग्नऽऋ॒तवो॑वर्द्धयन्तुसंव॒त्स॒राऽऋष॑यो॒
यानि॑स॒त्त्या ॥ सन्दि॒व्येन॑दीदिहिरोच॒नेन॒विश्वा॒ऽआभा॑हिप्र॒

तवायम् ॥ तवायꣳसोमस्त्वमेह्यर्वाङ्शश्वत्तमꣳसुमनाऽअ
स्यपाहि ॥ अस्मिन्यज्ञेबर्हिष्यानिषद्यादधिष्वेमञ्जठरऽ
इन्दुमिन्द्र ॥ २३ ॥ अमेवनः ॥ अमेवनःसुहवाऽआहिगन्त
ननिबर्हिषिसदतनारणिष्टन ॥ अथामन्दस्वजुजुषाणोऽअन्ध
सस्त्वष्टर्देवेभिर्ज्जनिभिःसुमद्गणः ॥ २४ ॥ स्वादिष्ठयामदि
ष्ठया ॥ स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया ॥ इन्द्रायपात
वेसुतः ॥ २५ ॥ रक्षोहाविश्वचर्षणिरभियोनिमयोहते ॥

दे॒वीः ॥ ति॒स्रोदे॒वीर्ब॒र्हि॑रे॒दꣳस॑द॒न्त्विडा॒सर॑स्वती॒भार॑ती ॥
म॒हीगृ॑णा॒ना ॥१९॥ तन्नः॑ ॥ तन्न॑स्तु॒रीप॒मद्भु॑तम्पु॒रु॒क्षुत्त्वष्टा॑
सु॒वीर्य॑म् ॥ रा॒यस्प्पो॒षं॑व्विष्य॑तु॒नाभि॑म॒स्म्मे ॥ २० ॥ व्वन॑
स्प॒तेव॑ ॥ व्वन॑स्प॒तेव॑सृजा॒ररा॑ण॒स्त्मना॑दे॒वेषु॑ ॥ अ॒ग्निर्ह॒व्यꣳ
श॑मि॒तासू॑दयाति ॥ २१ ॥ अग्ने॒स्वाहा॑ । कृणु॒हिजा॑तवेद॒ऽ
इन्द्रा॑यह॒व्यम् ॥ व्विश्वे॑दे॒वाह॒विरि॒दञ्जु॑षन्ताम् ॥ २२ ॥
[१२-२] पीवो॑ऽअन्ना॑रयि॒वृधः॑ । सु॒मे॒धाःश्वे॒तःसि॑षक्ति॒नि॒

सऽईम्मन्द्रासुप्प्रयसः ॥ व्वसुश्चेतिष्ठोव्वसुधातमश्च ॥ १५॥ द्वारो
देवीः ॥ द्वारोदेवीरन्वस्यव्विश्वेव्व्रताददन्तेऽअग्नेः ॥ उरुव्यचसो
धाम्नापत्यमानाः ॥ १६॥ शतम् १६०० ॥ तेऽअस्य ॥ तेऽअस्य
योषणेदिव्येनयोना[1]ऽउषासानक्ता ॥ इमँय्यज्ञमवतामद्ध्वर
न्नः ॥ १७ ॥ दैव्याहोतारा ॥ दैव्याहोताराऽऊर्द्ध्वमद्ध्वरन्नो
ग्नेर्जिह्वामभिगृणीतम् ॥ कृणुतन्नःस्विष्टिम् ॥ १८ ॥ तिस्रो

---

[1] योनाऽउषासा । अत्र ओकारात्परस्य उष इत्यस्य "उष महोभिर्नक्तमीकारैकारौकारनकारेभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन उष इत्ययं ह्रस्वो दीर्घत्वमापद्यते महोभि इत्यादिपरेषु सत्सु । तेनात्र ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

॥ ७ ॥ बृहस्प्पतेसवितꣳ ॥ बृहस्प्पतेसवितर्ब्बोधयैनꣳसꣳशितञ्चित्त्सन्तराꣳसꣳशिशाधि ॥ वर्द्धयैनम्महतेसौभगायविश्वंऽएनमनुमदन्तुदेवाः ॥ ८ ॥ अमुत्त्रभूयादधं ॥ अमुत्त्रभूयादधयद्यमस्यबृहस्प्पतेऽअभिशस्त्तेरमुञ्चꣳ ॥ प्रत्त्यौहतामश्विनामृत्त्युमस्म्माद्देवानामग्ग्नेभिषजाशचीभिꣳ ॥ ९ ॥ उद्वयम् ॥ उद्वयन्तमसस्प्परिस्वꣳपश्श्यन्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्य्यमगन्म्मज्ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥ [१०-१] ऊर्द्ध्वाऽअ

स्यसमिधोभवन्त्यूर्द्ध्वाशुक्राशोचीꣳष्यग्नेः ॥ द्युमत्तमासुप्र
तीकस्यसूनोः ॥ ११ ॥ तनूनपादसुरः ॥ तनूनपादसुरोवि
श्ववेदादेवोदेवेषुदेवः ॥ पथोऽअनक्तुमद्ध्वाघृतेन ॥ १२ ॥
मद्ध्वायज्ञम् ॥ मद्ध्वायज्ञन्नक्षसेप्प्रीणानोनराशꣳसोऽअग्ने ॥
सुकृद्देवःसविताविश्ववारः ॥ १३ ॥ अच्छायम् ॥ अच्छाय
मेतिशवसाघृतेनेडानोवह्निर्न्नमसा ॥ अग्निꣳस्रुचोऽअद्ध्वरे
षुप्प्रयत्सु ॥ १४ ॥ सयक्षत् ॥ सयक्षदस्यमहिमानमग्नेः

वर्द्धयन् ॥ सु॒प्प्रा॒य॒णाऽअ॒स्म्मिन्न्य॒ज्ज्ञेव्विश्श्र॑यन्तामृ॒ता॒व्वृधो॒
द्वार॒ऽइन्द्रा॑यमी॒ढु॒षे॒व्व्यन्त्वाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ५ ॥ होता॑
यक्षदु॒षेऽइन्द्र॑स्य । धे॒नूसु॒दु॒घे॑मा॒तरा॑म॒ही ॥ स॒वा॒तरौ॒नते
ज॑सा॒व्वत्त्समिन्द्र॑मवर्द्धतां॒व्वी॒तामाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ६ ॥ होता॑
यक्ष॒द्दैव्व्या॒होता॑रा । भि॒षजा॒सखा॑याह॒विषेन्द्र॑म्भिषज्ज्यतः ॥
क॒वीदे॒वौप्प्रचे॑तसा॒विन्द्रा॑यधत्तऽइन्द्रि॒यंव्वी॒तामाज्ज्य॑स्य॒होत॒
र्य्यज॑ ॥७॥ होता॑यक्षत्ति॒स्रोदे॒वीः ॥ होता॑यक्षत्ति॒स्रोदे॒वी

मै॒र्न्नरा॒शꣳसे॑न॒तेज॑सा॒ब्वेत्त्वा॒ज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ २ ॥ होता॑
यक्क्ष॒दिडा॑भि॒रिन्द्र॑म् ॥ होता॑यक्क्ष॒दिडा॑भि॒रिन्द्र॑मीडि॒तमा॒जु
ह्वा॑न॒मम॑र्त्त्यम् ॥ दे॒वोदे॒वैःसवी॑र्य्यो॒ब्वज्ज्र॑हस्तᳶपुरन्द॒रोब्वेत्त्वा
ज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ३ ॥ होता॑यक्क्षद्ब॒र्हिषीन्द्र॑म् ॥ होता॑
यक्क्षद्ब॒र्हिषीन्द्रं॑न्निष॒द्वरं॑ब्वृष॒भन्नर्य्या॑पसम् ॥ ब्वसु॑भीरु॒द्रैरा॑दि॒
त्यैᳶस॒युग्भि॑र्ब॒र्हिरास॑द॒द्वेत्त्वाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ४ ॥ होता॑
यक्क्ष॒दोजो॒न ॥ होता॑यक्क्ष॒दोजो॒नब्वी॒र्य्यꣳसहो॒द्वार॒ऽइन्द्र॑म

पुनरप्येवं, चत्त्वारः षट्चत्त्वारिꣳशत् [अ. २८ मं. ४६ अनु. ४] हरि॑ः ॐ ॥ होता॑यक्षत् ॥ होता॑यक्षत्त्स॒मिधेन्द्र॑मि॒डस्प॒देनाभा॑पृथि॒व्याऽअधि॑ ॥ दि॒वोव्वर्ष्म॒न्त्समि॑द्ध्यत॒ऽओजि॑ष्ठ[1]श्च॒र्षणी॒सहा॑व्वेत्त्वाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ १ ॥ होता॑यक्ष॒त्तनू॒नपा॑तमू॒तिभि॑ः ॥ होता॑यक्ष॒त्तनू॒नपा॑तमू॒तिभि॒र्ज्जे॑तार॒मप॑राजितम् ॥ इन्द्र॑न्दे॒वꣳस्व॒र्व्विदं॑प॒थिभि॒र्म्मधु॑मत्त

---

[1] चर्षणीसहांवेत्तु । अत्र "भाविभ्य सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन चर्षणीशब्दात्परस्य सस्य षत्वापत्तौ "पृथिवीदिव्युपरिचर्पणि शकुनियासिभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन तत्परस्य सस्य प्रकृतिभावे न षत्वम् ।

पुनरप्येवं, चत्त्वारः षट्चत्त्वारिꣳशत् [अ. २८ मं. ४६ अनु. ४] हरिः ॐ ॥ होता॑यक्क्षत् ॥ होता॑यक्क्षत्त्स॒मिधेन्द्र॑मि॒डस्प्प॒देनाभा॑पृथि॒व्व्या॒ऽअधि॑ ॥ दि॒वोव्वर्ष्म॒न्त्सस॑मिद्ध्यत॒ऽओजि॑ष्ठश्चर्षणी॒सहा॑व्वेत्त्वाज्ज्यस्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ १ ॥ होता॑यक्क्ष॒त्तनू॒नपा॑तमू॒तिभि॑ः ॥ होता॑यक्क्ष॒त्तनू॒नपा॑तमू॒तिभि॒र्ज्जेता॑र॒मप॑राजितम् ॥ इन्द्र॑न्दे॒वꣳस्व॒र्व्विद॑म्प॒थिभि॒र्म्मधु॑मत्त

---

१ चर्षणीसहांवेत्तु । अत्र "भाविश्य सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन चर्षणीशब्दात्परस्य सस्य षत्वापत्तौ "पृथिवीदिव्युपरिचर्षणि शकुनियासिभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन तत्परस्य सस्य प्रकृतिभावे न षत्वम् ।

जरितॄणाम् ॥ शतम्भंवास्यूतयें ॥ ४१ ॥ सज्ज्ञायंज्ज्ञावꣳ ॥
सज्ज्ञायंज्ज्ञावोऽअग्नयेंगिरागिराचदक्क्षसे ॥ प्रप्प्रंवयममृतं
ज्ज्ञातवेदसम्प्रियम्मित्रन्नशंꣳसिषम् ॥४२॥ पाहिनः ॥ पाहि
नोऽअग्नऽएकंयापाह्युताद्वितीयंया ॥ पाहिगीर्ब्भिस्तिसृभिं
रूर्ज्जाम्पतेपाहिचंतसृभिर्व्वसो ॥ ४३ ॥ ऊर्ज्जोनपांतम् ॥
ऊर्ज्जोनपांतꣳसहिनायमंस्म्मयुर्द्दाशेमहव्यदांतये ॥ भुवद्वा
जेष्ष्ववितामुवंद्वृधऽउतत्त्रातातनूनांम् ॥ ४४ ॥ संव्वत्सरो

॥ ६४ ॥

सातौव्वाजस्यकारवं÷ ॥ त्वांवृत्रेष्विन्द्रसत्पतिन्नरस्त्वाङ्का
ष्ठास्वर्व्वतꣳ ॥ ३७ ॥ सत्त्वम् ॥ सत्त्वन्नश्चित्रव्वज्रहस्तधृ
ष्णुयामहस्त्तंवानोऽअद्रिवꣳ ॥ गामश्वꣳरत्थ्यमिन्द्रसङ्किर
सत्राव्वाजन्नजिग्ग्युषे ॥ ३८ ॥ कयानꣳ ॥ कयानश्चित्रऽ
आभुवदूतीसदावृधꣳसखा ॥ कयाशचिष्ठयावृता ॥ ३९ ॥
कस्त्वा । सत्त्योमदानाम्मꣳहिष्ठोमत्त्सदन्धसꣳ ॥ दृढाचिदा
रुजेव्वसु ॥ ४० ॥ अभीषुणं÷ ॥ [१]अभीषुणꣳसखीनामविता

---

[१] अभीषुणः । अत्र अभीषुनः । अत्र समानपदत्वाभावेन णत्वाप्राप्तौ "निषणाय°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

षुंदिवोमात्त्रंयाव्वरिम्म्णाप्प्रंथन्तुव्विधर्त्ताँचायमधिंपतिश्चतेत्त्वा
सर्व्वैसंविदानानाकंस्यपृष्ठेस्वर्ग्गेलोकेयजंमानञ्चसादयन्तु ।१३।
अधिंपत्न्न्यसि। बृहतीदिग्विश्वेतेदेवाऽअधिंपतयोबृहस्प्पतिर्हे
तीनाम्प्रंतिधर्त्ताँत्त्रिंणवत्त्रयस्त्रिंꣳशौत्त्वास्त्तोमौपृथिव्व्याꣳश्रय
तांवैश्श्वदेवाग्निमारुतेऽउक्क्थेऽअव्व्यंथायैस्त्तब्भ्नीताꣳशाक्वररै
वतेसामंनीप्प्रतिंष्ठित्त्याऽअन्तरिंक्क्षऽऋषंयस्त्त्वाप्प्रथमजादेवे
षुंदिवोमात्त्रंयाव्वरिम्म्णाप्प्रंथन्तुव्विधर्त्ताँचायमधिंपतिश्चतेत्त्वा

षु॑दि॒वोमात्त्र॑याव्वरि॒म्म्णाप्प्र॑थन्तुव्विध॒र्त्ता॑चा॒यमाधि॑पतिश्च॒तेत्त्वा॒
सर्व्वे॑संवि॑दा॒नानाक॑स्यपृ॒ष्ठेस्व॒र्ग्गेलो॒केयज॑मानञ्चसादयन्तु ।१३।
अधि॑पत्न्यसि। बृह॒तीदिग्विश्वे॑तेदे॒वाऽअधि॑पतयो॒बृह॒स्प्पति॒र्हे॑
ती॒नाम्प्र॑तिध॒र्त्ता॑त्त्रि॑णवत्त्रयस्त्रि॒ꣳशौत्त्वा॒स्त्तोमौ॑पृथि॒व्याꣳश्र॑य
तां॑वैश्वदे॒वाग्निमा॒रु॒तेऽउ॒क्थेऽअव्य॑थायैस्त्तभ्नीताꣳशाक्वररै
व॒तेसाम॑नी॒प्प्रति॑ष्ठित्त्याऽअ॒न्तरि॑क्ष॒ऽऋष॑यस्त्त्वाप्प्रथम॒जादे॒वे
षु॑दि॒वोमात्त्र॑याव्वरि॒म्म्णाप्प्र॑थन्तुव्विध॒र्त्ता॑चा॒यमाधि॑पतिश्च॒तेत्त्वा॒

न्याचाप्प्सरसौयातुधानाहेतीरक्षाꣳसिप्प्रहेतिस्त्तेब्भ्योन
मोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्ष्मोयश्च्चनोद्वेष्टितमे
षाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १६ ॥ अयम्पश्च्चात् ॥ अयम्पश्च्चाद्विश्श्वव्य
चास्त्तस्यरथप्प्रोतश्च्चासमरथश्च्चसेनानीग्ग्रामण्ण्यौ ॥ प्प्रम्म्लो
चन्तीचानुम्म्लोचन्तीचाप्प्सरसौव्याग्घ्राहेतिःसर्प्पाःप्प्रहेति
स्त्तेब्भ्योनमोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्ष्मोयश्च्च
नोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १७ ॥ अयमुत्त्तरात् ॥ अयमु

त्तरात्त्सँय्यद्द्वसुस्त्तस्यतार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्चसेनानीग्ग्राम
ण्यौ ॥ व्विश्वाचीचघृताचीचाप्प्सरसावापोहेतिर्व्वातःप्प्रहेति
स्त्तेब्भ्योनमोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्म्मोयश्च
नोद्द्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १८ ॥ अयमुपरि ॥ अयमुपर्य्यर्व्वा
ग्ग्वसुस्त्तस्यसेनजिच्चसुषेणश्चसेनानीग्ग्रामण्यौ ॥ उर्व्वशीचपू
र्व्वचित्तिश्चाप्प्सरसाववस्प्फूर्ज्जन्हेतिर्व्विद्द्युत्त्प्रहेतिस्त्तेब्भ्योनमोऽ
अस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्म्मोयश्चनोद्द्वेष्टितमेषा

हेतीनाम्प्प्रतिधर्त्तापञ्चदशस्त्त्वास्त्तोमःपृथिव्याꣳश्रयतुप्प्रऽ
उगमुक्थमव्यथायैस्त्तभ्नातुबृहत्त्सामप्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरि
क्षऽऋषयस्त्त्वाप्प्रथमजादेवेषुदिवोमात्त्रयाव्वरिम्म्णाप्प्रथन्तु
व्विधर्त्ताचायमधिपतिश्च्चतेत्त्वासर्व्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्ग्गे
लोकेयजमानञ्चसादयन्तु ॥ ११ ॥ सम्म्राडसि । प्प्रतीची
दिगादित्त्यास्त्तेदेवाऽअधिपतयोव्वरुणोहेतीनाम्प्प्रतिधर्त्तासप्त
दशस्त्त्वास्त्तोमःपृथिव्याꣳश्रयतुमरुत्त्वतीयमुक्थमव्य

थायैस्त्तभ्भ्नातुवैरूपꣳसाम्प्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरिक्षऽऋषय
स्त्त्वाप्प्रथमजादेवेषुदिवोमात्त्रयावरिम्म्णाप्प्रथन्तुविधर्त्ताचा
यमधिपतिश्चतेत्त्वासर्व्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्ग्गेलोकेयजमा
नञ्चसादयन्तु ॥ १२ ॥ स्वराडसि ॥ स्वराडस्युदीचीदिङ्मरुतस्त्ते
देवाऽअधिपतयꣳसोमोहेतीनाम्प्रतिधर्त्तैकविꣳशस्त्त्वास्त्तो
मःपृथिव्व्याꣳश्रयतुनिष्क्केवल्यमुक्क्थमव्व्यथायैस्त्तभ्भ्नातुवैरा
जꣳसाम्प्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरिक्षऽऋषयस्त्त्वाप्प्रथमजादेवे

ताय॑श्रु॒ताञ्जि॑न्वै॒डेनौष॑धीभि॒रोष॑धीर्जि॑न्वोत्त॒मेन॑त॒नूभि॑स्त॒नू
र्जि॑न्वव्व॒योधसा॒धी॑ते॒नाधी॑तञ्जि॑न्वाभि॒जिता॒तेज॑सा॒तेजो॑जिन्व
॥ ७ ॥ प्र॒ति॒पद॑सि । प्प्रति॒पदे॑त्त्वानु॒पद॑स्यनु॒पदे॑त्त्वास॒म्पद॑
सिस॒म्पदे॑त्त्वा॒तेजो॑सि॒तेज॑सेत्त्वा त्रि॒वृद॑सि ॥ ८ ॥ त्रि॒वृद॑
सि । त्रि॒वृते॑त्त्वाप्प्र॒वृद॑सिप्प्र॒वृते॑त्त्वाव्वि॒वृद॑सिव्वि॒वृते॑त्त्वास॒वृद॑सि
स॒वृते॑त्त्वाक्क्र॒मो॑स्याक्क्र॒माय॑त्त्वास॒ङ्क्र॒मो॑सिस॒ङ्क्र॒माय॑त्त्वोत्क्र॒मो॑स्यु
त्क्र॒माय॒त्त्वोत्क्रा॑न्तिर॒स्युत्क्रा॑न्त्यै॒त्त्वाधि॑पतिनो॒र्ज्जोर्ज्ज॑ञ्जिन्व

॥ ९ ॥ [४-२] राज्ञ्यसि ॥ राज्ञ्यसिप्प्राचीदिग्ग्वसवस्त्ते
देवाऽअधिपतयोग्ग्निर्हेतीनाम्प्रतिधर्त्तात्त्रिवृत्त्वास्त्तोमः पृथि
व्याꣳश्रयत्त्वाज्ज्यमुक्क्थमव्व्यथायैस्त्तब्भ्नातुरथन्तरꣳसाम
प्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरिक्क्षऽऋषयस्त्त्वाप्प्रथमजादेवेषुदिवोमा
त्त्रयाव्वरिम्म्णाप्प्रथन्तुव्विधर्त्ताचायमधिपतिश्श्चतेत्त्वासर्व्वेसंवि
दानानाकस्यपृष्ट्ठेस्वर्ग्गेलोकेयजमानञ्चसादयन्तु ॥ १० ॥ व्विरा
डसि ॥ व्विराडसिदक्क्षिणादिग्ग्रुद्द्रास्त्तेदेवाऽअधिपतयऽइन्द्रो

ञ्छन्दो॒क्षरं॑पाङ्क्ति॒श्छन्दः॑प॒दपा॑ङ्क्ति॒श्छन्दो॑विष्टा॒रपा॑ङ्क्ति॒श्छ
न्दः॑क्षु॒रोभ्रज॒श्छन्दः॑ऽआ॒च्छच्छन्दः॑प्र॒च्छच्छन्दः॑ ॥ ४ ॥
आ॒च्छच्छन्दः॑प्र॒च्छच्छन्दः॑ । सँ॒यच्छन्दो॑वि॒यच्छन्दो॑बृ॒
हच्छन्दो॑रथन्त॒रञ्छन्दो॑निका॒यश्छन्दो॑विव॒धश्छन्दो॒गिर॒
श्छन्दो॒भ्रज॒श्छन्दः॑स॒ꣳस्तु॒प्छन्दो॑नुष्टु॒प्छन्द॒ऽए॒व॒श्छ
न्दो॒वरि॑व॒श्छन्दो॒वय॒श्छन्दो॑वय॒स्कृच्छन्दो॒विष्प॑र्द्धा॒श्छ
न्दो॑वि॒शा॒लञ्छन्द॑श्छ॒दिश्छन्दो॑दूरोह॒णञ्छन्द॑स्त॒न्द्रञ्छ

न्दोऽअङ्काङ्कञ्छन्दः ॥ ५ ॥ [५-१] रश्म्मिनासत्त्या
य । सत्त्यञ्जिन्वप्प्रेतिनाधर्म्मणाधर्म्मञ्जिन्वान्वित्त्यादिवादि
वञ्जिन्वसन्धिनान्तरिक्षेणान्तरिक्षञ्जिन्वप्प्रतिधिनापृथि
व्यापृथिवीञ्जिन्वविष्टम्भेनवृष्ट्यावृष्टिञ्जिन्वप्प्रवयाह्नाहर्ज्जि
न्वानुयारात्र्यारात्रीञ्जिन्वोशिजावसुब्भ्योवसूञ्जिन्वप्प्रकेते
नादित्येब्भ्यऽआदित्याञ्जिन्वतन्तुनारायः ॥ ६ ॥ तन्तु
नारायः ॥ तन्तुनारायस्प्पोषेणरायस्प्पोषञ्जिन्वसꣳसर्प्पेणश्रु

ध्येनऽऋषयोष्टौ,तपश्चनव,सप्त पञ्चषष्टिः ॥ [अ. १५ मं. ६५ अनु. ७] ॥ हरिः ॐ ॥ अग्नेजातान् ॥ अग्नेजातान्प्र[1]णुदानꣳसपत्नान्प्रत्त्यजातान्नुदजातवेदꣳ ॥ अधिनोब्रूहिसुमनाऽअहेडँस्तवंस्यामशर्म्मँस्त्रिवरूथऽउद्भौ ॥१॥ सहसाजातान् ॥ सहसाजातान्प्रणुदानꣳसपत्नान्प्रत्त्यजाताञ्जातवेदोनुदस्व ॥ अधिनोब्रूहिसुमनस्यमानोव्वयꣳस्यामप्प्रणुदानꣳसपत्नान् ॥ २ ॥

---

[1] प्रणुदानः। अत्र प्रनुदान इति पदम्। अत्र समानपदत्वाभावेन "ऋषरेभ्यः" इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ "प्रनेतिनुदातिहिनोमीनाम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८९ सू.) इत्यनेन प्रशब्दात्परे स्थितानामेतेषां नकारस्य णत्वविधानादत्र णत्वम्। तथा चात्र प्रनुद नः दकारोत्तरवर्तिनः ह्रस्वाकारस्य नकारे परे "धारयोव०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः।

षोडशीस्त्तोमः ॥ षोडशीस्त्तोमऽओजोद्द्रविणञ्चतुश्चत्त्वारिꣳ
शस्त्तोमोव्वर्च्चोद्द्रविणम् ॥ अग्नेःपुरीषमस्यप्प्सोनामतान्त्वा
व्विश्वेऽअभिगृणन्तुदेवाः ॥ स्तोमपृष्ठाघृतवतीहसीदप्प्रजाव
दस्मेद्द्रविणायजस्व ॥ ३ ॥ एवश्च्छन्दः ॥ एवश्च्छन्दो
व्वरिवश्च्छन्दःशम्भूश्च्छन्दःपरिभूश्च्छन्दऽआच्छच्छन्दो
मनश्च्छन्दोव्यचश्च्छन्दꣳसिन्धुश्च्छन्दःसमुद्रश्च्छन्दःस
रिरञ्छन्दःककुप्प्छन्दस्त्रिककुप्प्छन्दःकाव्यञ्छन्दोऽअङ्कुप

[६-१] सजूर्ऋतुभिः। सजूर्व्विधाभिः सजूर्द्देवैः सजूर्द्देवैर्व्वयोनाधैरग्नये त्त्वाव्वैश्श्वानरायाश्श्विनाद्ध्वर्यू सादयतामिह त्त्वा सजूर्ऋतुभिः सजूर्व्विधाभिः सजूर्व्वसुभिः सजूर्द्देवैर्व्वयोनाधैरग्नये त्त्वाव्वैश्श्वानरायाश्श्विनाद्ध्वर्यू सादयतामिह त्त्वा सजूर्ऋतुभिः सजूर्व्विधाभिः सजूरुद्द्रैः सजूर्द्देवैर्व्वयोनाधैरग्नये त्त्वाव्वैश्श्वानरायाश्श्विनाद्ध्वर्यू सादयतामिह त्त्वा सजूर्ऋतुभिः सजूर्व्विधाभिः सजूरादित्त्यैः सजूर्द्देवैर्व्वयोनाधैरग्नये त्त्वाव्वैश्श्वानरायाश्श्विनाद्ध्वर्यूसा

दयतामिहत्त्वासजूर्ऋतुभिःसजूर्व्विधाभिःसजूर्व्विश्वैर्द्देवैःस
जूर्द्देवैर्व्वयोनाधैरग्नयेत्त्वाव्वैश्वानरायाश्विनाद्ध्वर्य्यूसादयतामि
हत्त्वा ॥ ७ ॥ प्राणम्मे । पाह्यपानम्मेपाहिव्यानम्मेपाहिचक्षु
र्म्मऽउर्व्व्याविभाहिश्रोत्रम्मेश्श्लोकय ॥ अपःपिन्वौषधीर्जिन्व
द्विपादवचतुष्प्पात्त्पाहिदिवोवृष्टिमेरय ॥ ८ ॥ [२-२] मूर्द्धा
व्वयः । प्प्रजापतिश्च्छन्दःक्षत्त्रंव्वयोमयन्दञ्छन्दोविष्टम्भो
व्वयोधिपतिश्च्छन्दोविश्वकर्म्माव्वयःपरमेष्ठीच्छन्दोबस्त्तो

व्वयो॑व्विव॒लञ्छन्दो॒व्वृष्णि॒र्व्वयो॑व्विशा॒लञ्छन्द॒ः पुरु॑षो॒व्वय॑स्त॒न्द्रञ्छन्दो॑व्या॒घ्रो॒व्वयो॑ना॑धृ॒ष्टञ्छन्द॑ः सि॒ꣳहो॒व्वय॑श्छ॒दिश्छन्द॑ः पष्ठ॒वाड्व्वयो॑बृह॒तीच्छन्द॑ऽउ॒क्षाव्वय॑ः क॒कुप्प्छन्द॑ऽऋष॒भोव्वय॑ः स॒तोबृ॑ह॒ती॒च्छन्दो॑नड्वा॒न्व्वय॑ः ॥९॥ अ॒न॒ड्वान्व्वय॑ः । प॒ङ्क्तिश्छन्दो॑धे॒नुर्व्वयो॒जग॑ती॒च्छन्द॒स्त्र्यवि॒र्व्वय॑स्त्रि॒ष्टुप्प्छन्दो॑दित्य॒वाड्व्वयो॑व्वि॒राट्छन्द॒ः पञ्चा॑वि॒र्व्वयो॑गाय॒त्रीच्छन्द॑स्त्रिव॒त्सोव्वय॑ऽउ॒ष्णिक्क्छन्द॑स्तु॒र्य॒वाड्व्वयो॑नु॒ष्टुप्प्छन्दो॑[१]लो॒कन्ताऽइन्द्र॑म् ॥१०॥

---

१ अध्यायः १२ लोकंपृण. १ ताऽअस्य. २ । इन्द्रंविश्वाः. ३ ॥ इति प्रतीकानि ॥
५४ ५५ ५६

[२-३] इन्द्रा॑ग्नी॒ऽअव्य॑थमानाम् ॥ इन्द्रा॑ग्नी॒ऽअव्य॑
थमाना॒मिष्ट॑कान्दृꣳह॒तँध्रु॒वम् ॥ पृ॒ष्ठेन॒द्यावा॑पृथि॒वीऽअ॒न्त
रि॑क्षञ्च॒विबा॑धसे ॥ ११ ॥ वि॒श्वक॑र्म्मा॒त्त्वा । सादयत्त्व॒न्त
रि॑क्षस्यपृ॒ष्ठेव्यच॑स्वती॒म्प्रथ॑स्वतीम॒न्तरि॑क्षँयच्छा॒न्तरि॑क्ष
न्दृꣳहा॒न्तरि॑क्षम्माहि॑ꣳसीः ॥ वि॒श्वस्मै॑प्रा॒णाया॑पा॒नाय॑
व्या॒नायो॑दा॒नाय॑प्रति॒ष्ठायै॑च॒रित्रा॑य ॥ वा॒युष्ट्वा॒भिपा॑तुम॒ह्यास्व
स्त्याच्छ॒र्दिषा॒शन्त॑मेन॒तया॑दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वासी॑द ॥ १२ ॥

शतम् ॥ ७०० ॥ राज्ञ्यसि ॥ राज्ञ्यसिप्प्राचीदिग्विराडसि
दक्षिणादिक्सम्म्राडसिप्प्रतीचीदिक्स्वराडस्युदीचीदिगधिप
त्न्यसिबृहतीदिक् ॥ १३ ॥ व्विश्वकर्म्मात्त्वा । सादयत्त्व
न्तरिक्षस्यपृष्ठेज्ज्योतिष्ष्मतीम् ॥ व्विश्वस्म्मैप्प्राणायापानाय
व्यानायव्विश्वञ्ज्योतिर्य्यच्छ ॥ व्वायुष्ट्टे[1]धिपतिस्त्तयादेवतया
ङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ १४ ॥ नभश्च । नभस्यश्चव्वार्षिकावृतूऽ

---

१ वायुष्टे। अत्र वायुस्ते इति पदम्। "वायुरग्निरग्नेरेकाक्षरे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७७ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे पदे परे वायुः अग्निः अग्नेः एतेषां विसर्गस्य षत्वं भवति। ततः ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वे रूपम्।

अग्नेरन्तꣳश्लेषोसिकल्प्पेतान्द्यावापृथिवीकल्प्पन्तामापऽओषधयꣳकल्प्पन्तामग्नयꣳपृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताꣳ ॥ येऽअग्नयꣳसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ व्वार्षिकावृतूऽअभिकल्प्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंव्विशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ १५ ॥ इषश्च ॥ इषश्चोर्ज्जश्चशारदावृतूऽअग्नेरन्तꣳश्लेषोसिकल्प्पेतान्द्यावापृथिवीकल्प्पन्तामापऽओषधयꣳकल्प्पन्तामग्नयꣳपृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताꣳ ॥

येऽअ॒ग्नय॒ःसम॑नसोन्त॒राद्यावा॑पृथि॒वीऽइ॒मे ॥ शा॒र॒दावृ॒तूऽअ॑भि॒कल्प॑माना॒ऽइन्द्र॑मिवदे॒वाऽअ॑भि॒संवि॑शन्तु॒तया॑दे॒वत॑याङ्गि॒र॒स्वद्ध्रु॒वेसी॑दतम् ॥ १६ ॥ [६-३] आयु॑र्म्मे । पाहिप्प्रा॒णम्मे॑पाह्यपा॒नम्मे॑पाहिव्या॒नम्मे॑पाहि॒चक्षु॑र्म्मे॑पाहि॒श्रोत्र॑म्मे॑पाहि॒वाचं॑म्मे॑पिन्व॒मनो॑मे॑जिन्वा॒त्मानं॑म्मे॑पाहि॒ज्योति॑र्म्मे॑यच्छ ॥१७॥ माच्छन्द॑÷। प्प्र॒माच्छन्द॑÷प्प्रति॒माच्छन्दो॑ऽअस्त्री॒वय॒[1]श्छन्द॑÷प॒ङ्क्तिश्छन्द॑ऽउ॒ष्णिणक्छन्दो॑बृह॒तीच्छन्दो॑नु॒ष्टु

---

[1] अत्र “अस्त्रीवयश्छन्दः” इत्यत्र “चछयोः शम्” इत्यनेन यकारोत्तरवर्तिनो विसर्जनीयस्य शकारः ।

प्प्छन्दोविराड्ढ्छन्दोगायत्रीच्छन्दस्त्रिष्टुप्प्छन्दोजगतीच्छन्दः
॥ १८ ॥ पृथिवीच्छन्दः ॥ पृथिवीच्छन्दोन्तरिक्षञ्छन्दो
द्यौश्च्छन्दःसमाश्च्छन्दोनक्षत्राणिच्छन्दोवाक्छन्दोमन
श्च्छन्दःकृषिश्च्छन्दोहिरण्यञ्छन्दोगौश्च्छन्दोजाच्छन्दो
श्वश्च्छन्दः ॥ १९ ॥ अग्निर्देवता ॥ अग्निर्देवतावातोदेव
तासूर्यौदेवताचन्द्रमादेवतावसवोदेवतारुद्रादेवतादित्यादेव
तामरुतोदेवताविश्वेदेवादेवताबृहस्पतिर्देवतेन्द्रोदेवतावरुणो

गोसिव्विष्ण्णोराधिपत्त्यङ्क्षत्त्रꣳस्पृतम्पंञ्चदशस्त्तोमोनृचक्क्ष
साम्भागोसिधातुराधिपत्त्यञ्जनित्त्रꣳस्पृतꣳसंप्तदशस्त्तोमो
मित्रस्यंभागोसिव्वरुणस्याधिपत्त्यन्दिवोव्वृष्टिर्व्वातंस्पृतऽएंक
विꣳशस्त्तोमोव्वसूंनाम्भागः ॥ २४ ॥ व्वसूंनाम्भागः ॥ व्वसूं
नाम्भागोसिरुद्द्राणामाधिपत्त्यञ्चतुंष्पात्स्पृतञ्चंतुर्व्विꣳशस्त्तो
मंऽआदित्त्यानांम्भागोसिमरुतामाधिपत्त्यङ्गर्ब्भास्पृताःपंञ्च
विꣳशस्त्तोमोदित्त्यैभागोसिपूष्ण्णऽआधिपत्त्यमोजंस्पृतान्त्त्रि

ण॒वस्त्तोमो॑दे॒वस्य॑सवि॒तुर्भा॒गो॑सि॒बृह॒स्पते॒राधि॑पत्त्यꣳस॒मी
ची॒र्दिश॑स्पृ॒ताश्च॑तु॒ष्टो॒मस्त्तो॒मो॒यवा॑नाम्भा॒गः ॥ २५ ॥ यवा॑
नाम्भा॒गः ॥ यवा॑नाम्भा॒गो॒स्यय॑वाना॒माधि॑पत्त्यम्प्र॒जास्पृ॒ता
श्च॑तु॒श्च॒त्त्वारि॒ꣳशस्त्तोम॑ऽऋ॒भू॒णाम्भा॒गो॒सि॒विश्वे॑षान्दे॒वाना॒मा
धि॑पत्त्यम्भू॒तꣳस्पृ॒तन्त्र॑यास्त्त्रि॒ꣳशस्त्तो॒मः॒सह॑श्च ॥ २६ ॥ सह॑
श्च । सह॒स्य॑श्च॒हैम॑न्तिकावृ॒तूऽअ॒ग्नेर॑न्तःश्ले॒षो॒सि॒कल्पे॑ता॒न्द्या
वा॑पृथि॒वीकल्प॑न्ता॒माप॒ऽओष॑धयः॒कल्प॑न्ता॒मग्नयः॒पृथ॒ङ्म

देवता ॥ २० ॥ मूर्द्धासि ॥ मूर्द्धासिराड्ध्रुवासिधरुणाधर्त्र्यसि
धरंणी ॥ आयुंषेत्त्वाव्वर्च्चंसेत्त्वाकृष्ष्यैत्त्वाक्षेमांयत्त्वा ॥ २१ ॥
यन्त्रीराट् ॥ यन्त्रीराड्यन्त्र्यसियमंनीध्रुवासिधरिंत्री ॥ इषेत्त्वो
र्ज्जेंत्त्वांरय्यैत्त्वापोषांयत्त्वा[1]लोकन्ताऽइन्द्रंम् ॥ २२ ॥ [६-५]
आशुस्त्रिवृत् ॥ आशुस्त्रिवृद्भान्तःपञ्चदशोव्व्योंमासप्तदशोधरु
णऽएकविꣳशःप्प्रतूर्त्तिरष्टादशस्तपोनवदशो[2]भीवर्त्तःसंविꣳशो

---

[1] अध्याय १२-लोकंपृण. ५४ १-ताऽअंस्य. ५५ २। इंद्रंविश्वाः. ३ ५६ ॥ इति प्रतीकानि ॥ [2] अभीवर्त्तः। अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रभङ्गुरवयुनाश्वस्यहृदयघुष्यर्त्ताध्यवताभ्यर्चशक्तिपुरुशचि वकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अभि इत्यस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घेकारः।

वर्च्चो द्वाविꣳशः सम्भरणस्त्रयोविꣳशो योनिश्चतुर्विꣳशो गर्ब्भाः पञ्चविꣳशऽओजस्त्रिणवः क्रतुरेकत्रिꣳशः प्प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिꣳशो ब्रद्ध्नस्य[1] विष्टपञ्चतुस्त्रिꣳशो नाकः षट्त्रिꣳशो विवर्त्तोऽष्टाचत्वारिꣳशो धर्त्रञ्चतुष्टोमः ॥ २३ ॥ [१-६] अग्ग्नेर्ब्भागः ॥ अग्ग्नेर्ब्भागोसि दीक्क्षायाऽआधिपत्त्यम्ब्रह्म स्पृतन्त्रिवृत्स्तोमऽइन्द्रस्य भा

---

१ बद्ध्नस्य । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्वित्वम् । न त्वत्र धकारोत्तरवर्तिनो नकारस्य स्ववर्गीयत्वेन स्ववर्गीये चानुत्तमे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन निषेधः । तस्यानुत्तमे एव स्ववर्गीये वर्णपरे निषेधात् । अत्र तु अनुनासिकाश्चोत्तमाः (य. शु. प्रा. १ अ. ८६ सू.) इत्यनेन वर्गोत्तमा ङञणनमाः (वर्गोत्तमसंज्ञकाः) अनुनासिका भवन्ति । इति धकारत्तरोवार्तिनो नकारस्य वर्गोत्तमत्वात्तदतिरिक्तेषु वर्णपरेषु स्ववर्गीयेष्वेव द्वित्वनिषेधो बोध्यः । एवं तत्तत्स्थलेषु ज्ञेयम् ।

मज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताः॥ येऽअग्नयःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽ
इमे॥ हैमन्तिकावृतूऽअभिकल्प्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभि
संविशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम्॥२७॥ [४-७] एक
यास्तुवत। प्प्रजाऽअधीयन्तप्प्रजापतिरधिपतिरासीत्तिसृ[१]भिर
स्तुवतब्रह्मासृज्ज्यतब्रह्मणस्प्पतिरधिपतिरासीत्प्पञ्चभिरस्तु
वतभूतान्यसृज्ज्यन्तभूतानाम्पतिरधिपतिरासीत्सप्तभिरस्तु

---

[१] तिसृभिः। अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ "ऋकाररेफारुदयश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन यत्र ऋकारोदयः, रेफोदयः, अरुदयश्च सकारस्तत्र प्रकृत्या स्यात्तेनात्र सस्य ऋकारोदयत्वान्न षत्वम्।

म॒ज्यैष्ठ्या॑य॒सव्व्र॑ताः॥ येऽअ॒ग्नय॒ःसम॑नसोन्त॒राद्यावा॑पृथि॒वीऽ
इ॒मे ॥ हैम॑न्तिकावृ॒तूऽअ॑भि॒कल्प्प॑माना॒ऽइन्द्र॑मिवदे॒वाऽअ॑भि॒
सं॑वि॑शन्तु॒तया॑दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वेसी॑दतम् ॥२७॥ [४-७] एक॑
या॑स्तुवत । प्प्र॒जाऽअ॑धीयन्तप्प्र॒जाप॑ति॒राधि॑पतिरासी॒त्तिसृ[1]भि॑र
स्तुवत॒ब्ब्रह्मा॑सृज्यत॒ब्ब्रह्म॑ण॒स्प्पति॒राधि॑पतिरासी॒त्पञ्च॒भि॑रस्तु
वत भू॒तान्य॑सृज्यन्त भू॒ताना॒म्पति॒राधि॑पतिरासी॒त्स॒प्तभि॑रस्तु

---

[1] तिसृभिः । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ "ऋकाररेफारुदयश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन यत्र ऋकारोदयः, रेफोदयः, अरुदयश्च सकारस्तत्र प्रकृत्या स्यात्तेनात्र सस्य ऋकारोदयत्वान्न षत्वम् ।

महोरात्रेऽअधिपत्नीऽआस्त्तामेकविꣳशत्त्यास्तुवतैकशफाः
पशवोसृज्ज्यन्तव्वरुणोधिपतिरासीत्त्रयोविꣳशत्त्यास्तुवतक्षु
द्राःपशवोसृज्ज्यन्तपूषाधिपतिरासीत्त्पञ्चविꣳशत्त्यास्तुवतार
ण्याःपशवोसृज्ज्यन्तव्वायुरधिपतिरासीत्त्सप्तविꣳशत्त्यास्तुव
तद्यावापृथिवीव्यैतांव्वसवोरुद्राऽआदित्त्याऽअनुव्यायँस्तऽए
वाधिपतयऽआसन्नवविꣳशत्त्यास्तुवत ॥३०॥ नवविꣳशत्त्या
स्तुवत ॥ नवविꣳशत्त्यास्तुवतव्वनस्पतयोसृज्ज्यन्तसोमोधि

पतिरासीदेकंत्रिꣳशतास्तुवतप्प्रजाऽअंसृज्यन्तसवाश्चायंवाश्चाधिपतयऽआसँस्त्रयंस्त्रिꣳशतास्तुवतभूतान्यंशाम्म्यन्प्रजापंतिꣳपरमेष्ठ्याधिपतिरासील्लोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ ३१ ॥ [४-८]

इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अग्नेजातान्पञ्च,रश्मिनासत्यायचतस्रो,राज्ञ्यसिपञ्चा,यंपुरःपञ्चा,ग्निर्मूर्द्धैकोनत्रिꣳशा,

---

१ अध्यायः १२-लोकंपृण. १-ताऽअस्य. २ । इंद्रविश्वाः. ३ इति प्रतीकानि ॥

॥ मंत्रः ॥ ५४ ५५ ५६

कुनिस्त्तेशंरघ्यायैविश्वेषान्देवानाम्पृषतः ॥ ४० ॥ [१०-४]

इति श्रीवाजसनेयसंहितायां चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ शादन्दद्भिर्नवैकैका, हिरण्यगर्भश्चतस्र, ऽआनोदश, मानोमित्रो, यदश्वस्याष्टकौ, यत्तेषडि, मानुकंद्वे, पञ्चदशसप्तचत्वारिꣳशत् ॥ [अ. २५-मं. ४७ अनु. १५] हरिः ॐ ॥ शादन्दद्भिः ॥

शादन्दद्भिरवकान्दन्तमूलैर्मृदम्बस्वैस्तेगान्दꣳष्ट्राभ्याꣳ

जगरोव्वसूनाङ्कपिञ्जलःकपोतऽउलूकःशशस्त्तेनिर्ऋत्यैव्वरुणा
यारण्ण्योमेषः ॥ ३८ ॥ श्वित्रऽआदित्यानाम् ॥ श्वित्रऽ
आदित्यानामुष्ट्रो[1]घृणीवान्[2]वार्ध्रीनसस्त्तेमत्त्याऽअरण्ण्यायसृ
मरोरुरूरौद्रःक्क्वयिःकुटरुर्दात्त्यौहस्त्तेव्वाजिनाङ्कामायपिकः
॥ ३९ ॥ खड्गोव्वैश्वदेवः । श्वाकृष्ण्णःकर्ण्णोगर्दभस्त्तरक्षु
स्त्तेरक्षसामिन्द्रायसूकरःसिंहोमारुतःकृकलासःपिप्पकाश

---

[1] घृणीवान् । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणि" इत्यनेन वकारे परे घृणिशब्दस्येकारस्य दीर्घैकारः । [2] वार्ध्रीनस्ते । अत्र समानपदे "ऋषरेभ्यः" इति णत्वप्राप्तौ "निवनिनसः प्रपीनम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९१ सू.) इत्यनेन नसः णत्वं निषिद्ध्यते । अतो न णत्वम् ।

त्तिरिस्त्तेसर्प्पाणाँल्लोपाशऽआश्विनश्कृष्णोरात्र्याऽऋक्षोज
तूःसुषिलीकातऽइतरजनानाञ्जहंकाव्वैष्णवी ॥ ३६ ॥ अन्य
वापोर्द्धमासानांम् ॥ अन्यवापोर्द्धमासानामृश्श्योमयूरः
सुपर्णस्त्तेगन्धर्व्वाणामपामुद्रोमासाङ्कश्श्यपोरोहित्त्कुण्डृणा
चीगोलत्तिकाते[1]प्सरसाम्मृत्त्यवैसितः ॥ ३७ ॥ व्वर्षाहूर्ऋतू
नाम् ॥ व्वर्षाहूर्ऋतूनामाखुश्कशोमान्थालस्त्तेपितॄणाम्बलाया

---

[1] "ए-ओ-आभ्यामुदात्ताभ्यामकारो निहितश्च यः। स च यत्र प्रलुप्येते तं चाभिनिहितं विदुः" या. शि. ॥ अत्र ते अप्सरसामित्यासीत्। अत्रैकारात्परस्याकारस्य "एदोद्भ्यामकारः" (शु. य. प्रा. अ. ३६१ सू.) इत्यनेनाकारस्य पूर्वरूपः। अत्राभिनिहितस्वरो ज्ञेयः। तथौकारेऽपि वेदोसीत्यादौ।

लु॒जऽआ॑न्तरि॒क्क्षःप्लु॒वोम॒द्गु॒र्म्मत्स्य॒स्त्तेन॑दीप॒तये॑द्यावापृथि॒वी
य॑÷कू॒र्म्मः ॥ ३४ ॥ पु॒रु॒ष॒मृ॒गश्च॒न्द्रम॑सꣳ ॥ पु॒रु॒ष॒मृ॒गश्च॒न्द्र
म॑सोगो॒धाका॒ल॑कादा[1]र्वा॑घा॒टस्त्तेव्वन॒स्प्पती॑नाङ्कृ॒कवाकु॑÷सावि॒
त्त्रोह॒ꣳसोव्वात॑स्यना॒क्क्रोमक॑रꣳकुली॒पय॒स्त्तेकू॑पारस्याह्रि॒यैशल्य॑
कꣳ ॥ ३५ ॥ ए॒ण्ण्यह्न॑÷ ॥ ए॒ण्ण्यह्नो॑म॒ण्डू॒को॑मू॒षि॑काति॒[2]

---

[1] दार्वाघाटः । दारु आघातः इति पदम् । अत्र "त आपादनाऽम्बरात्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेनानादम्बरादाघाशब्दात्परस्य तकारस्य मूर्द्धन्यो भवति दार्वाघाट इति । [2] तित्तिरिस्ते । अत्र "सकारे परे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७८ सू.) इत्यनेन सकारपरादेकाक्षरादेकारपरे तकारे विसर्जनीयस्य सकारः प्राप्तः । सः "प्रकृत्या नानापदस्थे तकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे प्राप्ते "अनुसन्तनोतु°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिद्ध्यते । सकारो भवत्येव ।

सोमायकुलुङ्गः ॥ सोमायकुलुङ्गऽआरण्योजोनकुलःशका
तेपौष्ण्णाःक्क्रोष्टामायोरिन्द्रस्यगौरमृगःपिद्वोन्न्यङ्कु÷कक्कट
स्त्तेनुमत्त्यैप्प्रतिश्श्रुत्त्कायैचक्रवाकः ॥ ३२ ॥ सौरीबलाका ।
शार्ग्गःसृञ्जयःशयाण्डकस्त्तेमैत्राःसरस्वत्त्यैशारिः÷पुरुषवाक्
श्वा[1]विद्भौमीशार्द्दूलोवृकःपृदाकुस्त्तेमन्न्यवेसरस्वतेशुकः÷पुरुष
वाक् ॥ ३३ ॥ सुपर्ण्णःपार्ज्जन्न्यः ॥ सुपर्ण्णःपार्ज्जन्न्यऽ
आतिर्व्वाहसोदर्व्विदातेव्वायवेबृहस्प्पतयेव्वाचस्प्पतयेपैङ्गराजो

---

[1] श्वाविद्भौमी । अत्र श्वविद्भौमी इति पदम् । "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुत°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे श्वस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

सोमायकुलुङ्गः ॥ सोमायकुलुङ्गऽआरण्योजोनकुलःशका
तेपौष्ण्णाःक्क्रोष्टामायोरिन्द्रस्यगौरमृगःपिद्वोन्न्यङ्कु÷ककट
स्तेनुमत्त्यैप्प्रतिश्श्रुत्कायैचक्क्रवाकः ॥ ३२ ॥ सौरीबलाका ।
शार्ग्गःसृंजयःशयाण्डकस्त्तेमैत्रा:सरस्वत्त्यैशारि÷पुरुषवाक्
श्वा[1]विद्भौमीशार्दूलोवृकᳶपृदाकुस्त्तेमन्न्यवेसरस्वतेशुक÷पुरुष
वाक् ॥ ३३ ॥ सुपर्ण्णःपार्ज्जन्न्यः ॥ सुपर्ण्णःपार्ज्जन्न्यऽ
आतिर्व्वाहसोदार्व्विदातेव्वायवेबृहस्प्पतयेव्वाचस्प्पतयेपैङ्गराजो

---

[1] श्वाविद्भौमी । अत्र श्वविद्भौमी इति पदम् । "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुत°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे श्वस्य ह्स्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

ब्भ्य॒ऽउलू॑कान॒ग्नीषोमा॑ब्भ्या॒ञ्चाषा॑न॒श्विब्भ्यां॑म्म॒यूरा॑न्मि॒त्रावरु॑णाब्भ्याङ्क॒पोता॑न् ॥ २३ ॥ सोमा॑यल॒बान् ॥ सोमा॑यल॒बानाल॑भते॒त्वष्ट्रे॑कौली॒कान्गो॑षा॒दीर्द्दे॒वाना॒म्पत्त्नी॑ब्भ्यꣳकु॒लीका॑देवजा॒मिब्भ्यो॒ग्नये॑गृ॒हप॑तयेपारु॒ष्ण्णान् ॥ २४ ॥ अह्ने॑पा॒राव॑तान् ॥ अह्ने॑पा॒राव॑ता॒नाल॑भते॒रात्र्यै॑सीचा॒पूर॑होरा॒त्रयो॑ꣳस॒न्धिब्भ्यो॑ज॒तूर्म्मासे॑ब्भ्योदात्यौ॒हान्त्सं॑वत्स॒राय॑मह॒तःसु॑प॒र्ण्णान् ॥ २५ ॥ भूम्म्यां॑ऽआ॒खून् ॥ भूम्म्यां॑ऽआ॒खूनाल॑भते॒न्तरि॑

क्क्षायपाङ्क्त्रान्दिवेकशान्दिग्ग्भ्योनकुलान्ब्बभ्रुकानवान्तर
दिशाब्भ्यः ॥ २६ ॥ व्वसुब्भ्यऽऋश्श्यान् ॥ व्वसुब्भ्यऽऋश्श्या
नालभतेरुद्द्रेब्भ्योरुरूनादित्त्येब्भ्योन्न्यङ्कून्विश्श्वेब्भ्योदेवेब्भ्यः
पृषतान्त्साद्ध्येब्भ्यः कुलुङ्गान् ॥ २७ ॥ ईशानायपरस्वतꣳ ॥
ईशानायपरस्वतऽआलभतेमित्त्रायगौरान्वरुणायमहिषान्बृह
स्प्पतयेगवयाँस्त्त्वष्ट्रऽउष्ट्रान् ॥ २८ ॥ प्रजापतयेपुरुषान् ॥
प्रजापतयेपुरुषान्हस्त्तिनऽआलभतेव्वाचेप्प्लुषीँश्चक्षुषेमश

दो॑ऽअष्टमी॒भू॑त॒साध॑नी ॥ सका॑मा॒ँ२ ॥ ऽअ[1]ध्व॑नस्कुरु॒सँ॒ज्ञान॑मस्तु
मे॒मुना॑ ॥ १ ॥ य॒थे॒माम् ॥ य॒थे॒मां॑वाच॑ङ्क॒ल्या॒णीमा॒वदा॑नि॒जने॑
भ्यः॑ ॥ ब्र॒ह्म॒रा॒ज॒न्या॒भ्याꣳ शू॒द्राय॒चार्या॑यच॒स्वाय॒चार॑णा
यच ॥ प्रि॒यो॒दे॒वाना॒न्दक्षि॑णायै॒दा॒तु॒रि॒हभू॑यासम॒यम्मे॒काम॒ः
स॒मृ॑ध्यता॒मुप॑मा॒दोन॑मतु ॥ २ ॥ बृह॑स्पते॒ऽअति॑ ॥ बृह॑स्पते॒ऽ
अति॒यद॒र्यो॑ऽअर्हा॑द्द्यु॒मद्वि॒भाति॒क्रतु॑म॒ज्जने॑षु ॥ यद्दी॒दय॒च्छव॑

---

[1] अध्वनस्कुरु इति पदे। "अध्वनस्कुर्वीति च" (शु. य. प्रा. ३ अ. २७ सू.) इत्यनेनात्र कुरूत्तरे पदे अध्वनो विसर्जनीयस्य सकारो जातः। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम्।

तन्त्वांशो।चिष्ठदीदिवꣳसुम्नायंनूनमीमहेसखिभ्यꣳ ॥ ४७ ॥

[२-१४] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांपञ्चविंशोऽध्यायः ॥२५॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः॥ अनुवाकसूत्रम्॥ अग्निश्चपंचदशो, च्चातऽ एकादश, द्वौ षड्विꣳशतिः [अ. २६ मं. २६ अनु. २]॥ हरिः

ॐ ॥ अग्निश्चं । पृथिवीचसन्नंतेतेमेसन्नंमतामदोवायुश्चान्तरिंक्षञ्चसन्नंतेतेमेसन्नंमतामद्ऽआंदित्त्यश्चद्यौश्चसन्नंतेतेमेसन्नंमतामद्ऽआपंश्चवरुणश्चसन्नंतेतेमेसन्नंमतामदः ॥ सप्तसहस

तिꣳकृणोतुक्षत्त्रन्नोऽअश्श्वोंव्वनताꣳहविष्म्मान् ॥ ४५ ॥
[६-१३] इमानु । कम्भुवंनासीषे[1]धामेन्द्रंश्च्चव्विश्श्वेचदेवाः ॥
आदित्त्यैरिन्द्रꣳसगंणोमरुद्भिरस्म्मब्भ्यम्भेषजाकंरत् ॥ यज्ञ
ञ्चंनस्त्तन्न्वञ्चप्प्रजाञ्चादित्त्यैरिन्द्रः÷सहसीषधाति ॥ ४६ ॥
अग्ग्नेत्त्वम् ॥ अग्ग्नेत्त्वन्नोऽअन्तंमऽउतत्त्राताशिवोभंवाव्वरू
त्थ्यः÷ ॥ व्वसुरग्ग्निर्व्वसुंश्श्रवाऽअच्छांनक्षिद्युमत्तंमꣳरयिन्दाꣳ॥

---

[1] सीषधामेन्द्रश्च । सीसधामेन्द्रश्च इति पदम् । अत्र “भाविभ्यः सः षं समानपदे” (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू) सकारस्य षत्वे रूपम् ।

तिꣳकृणोतुक्ष॒त्रन्नो॒ऽअश्श्वो॑व्वनताꣳ॑ह॒विष्म्मा॑न् ॥ ४५ ॥

॥५३॥ [६-१३] इ॒मानु । क॒म्भुव॑नासीष[1]धा॒मेन्द्र॑श्च॒व्विश्श्वे॑चदे॒वाः ॥ ॥ २५ ॥

आ॒दि॒त्त्यैरिन्द्र॒ꣳसग॑णोम॒रुद्भि॑र॒स्म॒ब्भ्यं॑भेष॒जाक॑रत् ॥ य॒ज्ञ

ञ्ञं॑नस्त॒न्व॒ञ्ञप्र॒जाञ्ञा॑दि॒त्त्यैरिन्द्र॑ःसह॒सीष॑धाति ॥ ४६ ॥

अग्ने॒त्त्वम् ॥ अग्ने॒त्त्वन्नो॒ऽअन्त॑मऽउ॒तत्रा॒ताशि॒वोभ॑वाव्वरू॒

त्थ्य॒ः॥ व्वसु॒रग्निर्व्वसु॑श्श्रवा॒ऽअच्छा॑नक्षिद्युमत्त॑मꣳर॒यिन्दा॑ꣳ॥ ॥ ५३ ॥

---

[1] सीषधामेन्द्रश्च । सीसधामेन्द्रश्च इति पदम् । अत्र "भाविश्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू) सकारस्य षत्वे रूपम् ।

सादेमहंसाशूकृतस्यपार्ष्ण्याँव्वाकशंयाव्वातुतोदं ॥ स्रुचेवताहु
र्विषोऽअद्ध्वरेषुसर्व्वाँताते ब्रह्मंणासूदयामि ॥ ४० ॥ चतुंस्त्रिᳬ
शद्वाजिनंः ॥ चतुंस्त्रिᳬशद्वाजिनोदेवबंन्धोर्व्वङ्क्रीरश्वंस्यस्वधि
तिःसमैति ॥ अच्छिद्रागात्त्रांव्वयुनांकृणोतपरुंष्प्परुरनुघुं[1]ष्या
व्विशंस्त ॥ ४१ ॥ एकस्त्वष्टुंः ॥ एकस्त्वष्टुर[2]श्वंस्याव्विश
स्ताद्वायन्तारांभवतस्त्तथंऽऋतुः ॥ मातेगात्त्रांणामृतुथाकृ

---

१ अनुघुष्याविशस्त । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारय०" (शु.य.प्रा.३अ.९८सू.) इत्यनेन वकारे परे घुष्येत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । २ अश्वस्यादिशस्तात्० । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुताचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रमङ्गुरवयुनाश्वस्य०" इत्यनेन वकारे परे अश्वशब्दस्याकारस्य दीर्घाकारः ।

अथ वेदपारायणविधिः शुक्लयजुर्वेदानुवाकसूत्राध्यायश्च ॥

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
स्वराडस्युदीची	१५	१३	स्वाहारुद्रायरुद्रहूतये	३८	१६	हिरण्ण्यपाणिःसविता	३४	२५
स्वर्ण्णघर्म्मःस्वाहा	१८	५०	स्वैर्द्दक्षैर्द्दक्षपितेह	१४	३	हिरण्ण्यरूपाऽउषसः	१०	१६
स्वर्यन्तोनापेक्षन्तऽ	१७	६८	हꣳसःशुचिषत्	१० १२	२४ १४	हिरण्ण्यशृङ्गोयोऽ	२९	२०
स्वस्तिनऽइन्द्रः	२५	१९	हरयोधूमकेतवः	३३	२	हिरण्ण्यहस्तोऽअसुरः	३४	२६
स्वाङ्कृतोसि	७ ७	३ ६	हविर्द्धानँयदश्विना	१९	१८	हृदेत्त्वामनसेत्त्वा	६ ३७	२५ १२
स्वादिष्ठयामदिष्ठया	२६	२५	हविष्ष्मतीरिमाः	६	२३	हेमन्तेनऽऋतुना	२१	२७
स्वादुषꣳसदःपितरः	२९	४६	हस्त्तऽआधायसविता	११	११	होताद्ध्वर्युरावया	२५	२८
स्वाद्वीन्त्वास्वादुना	१९	१	हिङ्कारायस्वाहा	२२	७	होतायक्षत्तनूनपातमुद्भिदम्	२८	२५
स्वाहापूष्णेशरसे	३८	१५	हिमस्यत्त्वाजरायुणा	१७	५	होतायक्षत्तनूनपातमतिभिः	२८	२
स्वाहाप्प्राणेब्भ्यः	३९	१	हिरण्ण्मयेनपात्त्रेण	४०	१७	होतायक्षत्तनूनपात्त्सरस्वतीम्	२१	३०
स्वाहामरुद्भिः	३७	१३	हिरण्ण्यगर्ब्भःसम्	१३ २३ २५	४ १ १०	होतायक्षत्तिस्र	२१ २८	३७ ८
स्वाहायज्ञम्मनसः	४	६	हिरण्ण्यपाणिमूतये	२२	१०	होतायक्षत्त्वष्टारमिन्द्रम्	२८	९
स्वाहायज्ञम्वरुणः	२१	२२				होतायक्षत्त्पेशस्वतीः	२८	३१

	अ०	मं०
सुमित्रियानऽआपः	३५ ३६ ३८	१२ २३ २३
सुरावन्तम्बर्हिषदम्	१९	३२
सुवीरोव्वीरान्	७	१३
सुषारथिरश्वानिव	३४	६
सुषुम्णःसूर्य्यरश्मिः	१८	४०
सुष्टुतिःसुमतीवृधः	२२	१२
सुसन्दृशन्त्वा	३	५२
सुसमिद्धायशोचिषे	३	२
सूपस्थाऽअद्यदेवः	२१	६०
सूर्य्यऽएकाकीचरति	२३ २३	१० ४६
सूर्य्यत्वचसस्थ	१०	४
सूर्य्यरश्मिर्हरिकेशः	१७	५८
सूर्य्यस्यचक्षुरारोह	४	३२

	अ०	मं०
सोऽअग्निर्य्योवसुः	१५	४२
सोमꣳराजानमवसे	९	२६
सोमःपवते	७	२१
सोममद्भ्यः	१९	७४
सोमराजन्विश्वाः	६	२६
सोमस्यत्वा	१०	१७
सोमस्यत्विषिरसि	१० १०	५ १५
सोमस्यरूपम्	१९	१५
सोमानꣳस्वरणम्	३	२८
सोमायकुलुङ्गः	२४	३२
सोमायलवान्	२४	२४
सोमायहꣳसान्	२४	२२
सोमोधेनुम्	३४	२१

	अ०	मं०
सोमोराजा	१९	७२
सौरीबलाका	२४	३३
स्तीर्णम्बर्हिः	२९	४
स्तोकानामिन्दुम्	२०	४६
स्थिरोभवव्वीड्वङ्गऽ	११	४४
स्योनापृथिविनः	३५ ३६	२१ १३
स्योनासिसुषदासि	१०	२६
स्रुचश्चमेचमसाश्च	१८	२१
स्वगात्त्वादेवेभ्यः	२२	४
स्वतवाँश्चप्रघासी	१७	८५
स्वयम्भूरसि	२	२६
स्वयंव्वाजिँस्तन्न्वम्	२३	१५
स्वराडसिसपत्नहा	५	२४

	अ०	मं०
होता॑यक्ष॒त्प्रचे॑तसा	२८	३०
होता॑यक्षत्प्र॒जाप॑तिम्	२३	६४
होता॑यक्षत्स॒मिधा॒ग्निमि॒डः	२१	२९
होता॑यक्षत्स॒मिधा॒नम्म॒हत्	२८	२४
होता॑यक्षत्स॒मिधेन्द्र॑म्	२८	१
होता॑यक्ष॒त्सर॑स्वतीम्मे॒षस्य॑	२१	४४
होता॑यक्षत्सु॒पेश॑सासु॒शिल्पे	२८	२९
होता॑यक्षत्सु॒पेश॑सो॒षे	२१	३५
होता॑यक्षत्सु॒व॒र्हिष॑म्पू॒ष॒ण्वत॑म्	२८	२७
होता॑यक्षत्सु॒रेत॑सम्मृष॒भम्	२१	३८
होता॑यक्षत्सु॒रेत॑स॒न्त्वष्टा॑रम्	२८	३२

	अ०	मं०
होता॑यक्षत्स्वाहा॑कृतीर॒ग्निम्	२८	३४
होता॑यक्षद॒ग्निꣳस्वाहा॑	२१	४०
होता॑यक्षद॒ग्निꣳस्वि॑ष्टकृत॑म्	२१	४७
होता॑यक्षद॒श्विनौ॒च्छाग॑स्य	२१	४१
होता॑यक्षद॒श्विनौ॒च्छाग॑स्य ह॒विष॒ऽआत्ता॑	२१	४३
होता॑यक्षद॒श्विनौ॒सर॑स्वतीम्	२१	४२
होता॑यक्षद॒दिडा॑भि॒रिन्द्र॑म्	२८	३
होता॑यक्ष॒दिन्द्र॒ꣳस्वाहा॑	२८	११
होता॑यक्षा॒दि॒डेडि॒तः	२१	३२
होता॑यक्ष॒दिन्द्र॑मृष॒भस्य॑	२१	४५
होता॑यक्षदी॒डेन्य॑मीडि॒तम्	२८	२६

	अ०	मं०
होता॑यक्षदु॒षेदिन्द्र॑स्य	२८	६
होता॑यक्ष॒दोजो॒नवी॒र्य्य॑म्	२८	५
होता॑यक्ष॒द्दुरो॒दिश॑ः	२१	३४
होता॑यक्ष॒द्दैव्या॒होता॑रा {	२१ २८	३६ ७
होता॑यक्षद्ब॒र्हिरूर्ण॑म्म्रदा	२१	३३
होता॑यक्षद्ब॒र्हिषीन्द्र॑म्	२८	४
होता॑यक्ष॒द्वन॒स्पति॑म् {	२१ २८ २८	३९ १० ३३
होता॑यक्ष॒द्वन॒स्पति॑म॒भि	२१	४६
होता॑यक्ष॒द्व्यच॑स्वतीः	२८	२८
होता॑यक्ष॒न्नरा॒शꣳस॑म्	२१	३१
श्रीवाजसनेयशुक्लयजुर्वेदसंहितायाः	०	०
ककारादिमंत्रकोशः समाप्तः ।	०	०

इति श्रीवाजसनेयशुक्लयजुःसंहितामन्त्रकोशः समाप्तः ॥

शु. य. संहिता. वेदपारा.

काण्डऽऋषये सोमाय काण्डऽऋषये विश्वेभ्यो देवेभ्यः काण्डऽऋषिभ्यः संहिताभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो
याज्ञिकीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो वारुणीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो हव्यवाहाय
॥ ३४ ॥ विश्वेभ्य ऋग्गणेभ्य अनुमत्यै स्विष्टकृते च पृथक् स्वाहाकारेण हुत्वा व्याहृतिभिश्च पुनः परिषिञ्चति
॥ समाप्ते चैता यजुषा तर्पयति एवमृग्वेदिकानां काण्डऽऋष्यादिवर्जमास्विष्टकृतस्तेषां
स्थाने शतर्चिभ्यो माध्यमेभ्यो गृत्समदाय विश्वामित्राय वामदेवायात्रये भरद्वाजाय जामदग्न्याय
गौतमाय वसिष्ठाय प्रगाथेभ्यः पावमानीभ्यः क्षुद्रसूक्तेभ्यो महानाम्नीभ्य इति ॥ ततो वेदादिमारभ्य
सन्ततमधीयीत ॥ नास्यान्तरानध्यायो नास्यान्तराजननमरणे अशुची नान्तरा व्याहरेन्नान्तरा
विरमेत् यावदन्तमधीयीत ॥ यद्यन्तरा विरमेत् त्रीन् प्राणायामानायम्य प्रणवं वा प्रणिदाय
यावत्कालमधीयीत ॥ ततः सर्वं निशो निशान्तरं सङ्ग्रामारण्यसलिलं प्रलोप्य परिदध्यात् ॥ ॥ ३४ ॥
आदावन्ते च ब्राह्मणभोजनं दक्षिणादानं च दद्यात् ॥ परातेन विधिना वेदमधीयीत ततः स पूतो
वेदो भवति मनःशुद्धश्च भवति द्वाभ्यां पारायणाभ्यां ऋग्भिश्च भोजन इहाधीते अनृतेभ्यः

सुदृढं तत्र सुनिर्णिक्तं विभूषितम् ॥ पुष्पपल्लवमालाभिश्चन्दनैः कुङ्कुमादिभिः ॥ मृत्तिकाभिश्च सम्मिश्रवेदिमध्ये न्यसेत्ततः ॥ पञ्चाशद्भिः कुशैः कार्यो ब्रह्मा पश्चान्मुखस्थितः ॥ स्नापितः स्थापितः कुम्भे चतुर्बाहुश्चतुर्मुखः[1] ॥ वत्सजान्वाकृतिं दण्डमुत्तराग्रैः कुशैः कृतम् ॥ ब्रह्मोपधाने दत्त्वा तं ततः स्वस्त्ययनं पठेत् ॥ प्रतिष्ठां कारयेत्पश्चात्पूजाद्रव्यमथोच्यते ॥ यज्ञोपवीतनैवेद्यवस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः ॥ स्रग्धूपदीपताम्बूलैरक्षतैश्च पितामहम्[2] ॥ ब्रह्मजज्ञानमिति वा गायत्र्या वा प्रपूजयेत् ॥ उपाध्यायश्च सम्पूज्यो यथापाठं पठेत्ततः ॥ इति वेदपारायणे कलशप्रतिष्ठापनादिप्रकारः ॥

अथानश्नत्पारायणविधिः ॥ अथातोऽनश्नत्पारायणविधिं व्याख्यास्यामः ॥ आसमाप्तेर्नाश्नीयात् यथाशक्ति वाऽऽपः पयः फलान्योदनं वा हविष्यमल्पं भुक्त्वा तदाशेषमधीयीत ॥ ग्रामात्प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपगम्याग्निमुपसमाधाय परिस्तीर्येद्ध्मं प्रदायाज्येनैताभ्यो देवताभ्यो जुहोति ॥ अग्नये सोमायेन्द्राय प्रजापतये बृहस्पतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मणे ऋषिभ्य ऋग्भो यजुर्भ्यः श्रद्धायै मेधायै प्रज्ञायै धारणायै सदसस्पतय अनुमतये श्रियै ह्रियै सावित्र्यै सवित्रे प्रजापतये

ति॑ऽर्य॒ज्ञमि॒मन्त॑नो॒त्त्वरि॑ष्टँ॒ऽय॒ज्ञꣳसमि॒मन्द॑धातु ॥ व्विश्वे॑दे॒वास॑
ऽइ॒हमा॑दयन्ता॒मो ॥ ३ँ॒म्प्रति॑ष्ठ ॥१३॥ ए॒षाते॑ ॥ ए॒षाते॑ऽअग्नेस॒
मि॒त्तया॒व्वर्द्धँ॑स्व॒चाच॑प्प्यायस्व ॥ व्व॒र्द्धि॑षी॒महि॑चव्व॒यमाच॑प्प्यासि
षीमहि ॥ अग्ने॑व्वाजजि॒द्वाज॑न्त्वाससृ॒वाꣳस॑व्वाज॒जित॒ꣳसम्मा॑
र्ज्जि॑म ॥१४॥[५-३] अ॒ग्नीषोम॑यो॒रुज्जिँ॑तिम् ॥ अ॒ग्नीषोम॑यो॒रु
ज्जि॑ति॒मनू॒ज्जे॑षं॒व्वाज॑स्यमा॒प्प्रस॒वेन॒प्प्रोहा॑मि ॥ अ॒ग्नीषोमौ॒तमप॑नु
द॒ताँ॒ऽय्योऽस्मान्द्वे॑ष्टि॒यञ्च॑व्व॒यन्द्वि॒ष्म्मोव्वाज॑स्यैनम्प्रस॒वेनापो॑हा

मि ॥ इन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूज्जेषंव्वाजंस्यमाप्प्रसवेनप्प्रोहामि ॥
इन्द्राग्नीतमपंनुदताँय्योस्म्मान्द्वेष्ट्टियञ्चंव्वयन्द्विष्म्मोव्वाजंस्यै
नम्प्रसवेनापोहामि ॥ १५ ॥ व्वसुंब्भ्यस्त्वा । रुद्द्रेब्भ्यंस्त्वादि
त्त्येब्भ्यंस्त्वासञ्ज्ञानाथान्द्यावापृथिवीमित्त्रावरुंणौत्त्वाव्वृष्ट्या
वताम् ॥ व्यन्तुव्वयोक्तꣳरिहांणामरुताम्पृषंतीर्गच्छव्वशापृश्निर्
ब्भूत्त्वादिवंङ्गच्छततोनोव्वृष्टिमावह ॥ चक्षुष्पाऽअंग्नेसिचक्षु
र्म्मेपाहि ॥ १६ ॥ यम्पंरिधिम् ॥ यम्पंरिधिम्पर्य्यधंत्थाऽअग्नेदेव

पणिभिर्ग्गुह्यमानः॥ तन्तंऽएतमनुजोषम्भराम्म्येषनेत्त्वदपचे
तयाताऽअग्नेः प्प्रियम्पाथोपीतम् ॥ १७ ॥ सꣳस्रवभागास्त्थे
षाबृहन्तः प्प्रस्तरेष्ठाः परिधेयाश्चदेवाः ॥ इमांव्वाचमभिविश्वे
गृणन्तऽआसद्यास्मिन्बर्हिषिमादयध्वꣳस्वाहाव्वाट् ॥ १८ ॥
घृताचीस्त्थः ॥ घृताचीस्त्थोधुर्य्यौपातꣳसुम्नेस्त्थः सुम्नेमा
धत्तम् ॥ यज्ञनमश्चतऽउपचयज्ञस्यशिवेसन्तिष्ठस्वस्विष्टेमेस
न्तिष्ठस्व ॥ १९ ॥ [५-४]अग्नेर्दब्धायो ॥ शीतमपाहिमादिद्योः

पाहिप्प्रसित्त्यैपाहिदुरिष्ट्ट्यैपाहिदुरद्द्मन्न्याऽअविषन्नःपितुङ्कृ
णुसुषदायोनौस्वाहावाडग्न्नयेसंव्वेशपतयेस्वाहासरस्वत्त्यैयशो
भगिन्न्यैस्वाहा ॥ २० ॥ व्वेदोसि ॥ व्वेदोसियेनत्त्वन्देवव्वेददेवे
ब्भ्योव्वेदोभवस्तेनमह्यंव्वेदोभूयाः ॥ देवागातुविदोगातुंव्वित्त्वा
गातुमित ॥ मनसस्प्पतऽइमन्देवयज्ञꣳस्वाहाव्वातेधाः ॥ २१ ॥
सम्बर्हिः ॥ सम्बर्हिरङ्क्ताꣳहविषाघृतेनसमादित्त्यैर्व्वसुभिःसम्म
रुद्भिः ॥ समिन्द्रोव्विश्वदेवेभिरङ्क्तान्दिव्यन्नभोगच्छतुयत्त्स्वाहा

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अ॒ष्टौव्य॑ख्यत्	३४	२४	अ॒स्म्मात्त्वम॑धि	३५	२२	अह्वै॑पारा॒व॑तान्	२४	२५
अस॑ख्यातास॒हस्रा॑णि	१६	५४	अ॒स्म्मिन्म॑ह॒त्त्य॒र्ण्ण॒वे	१६	५५	अह्रु॑तमसि	१	९
अस॑वे॒स्वाहा॒वस॑वे॒स्वाहा॑	२२	३०	अ॒स्म्मेरु॒द्रामे॒हना	३३	५०	आकू॑तिम॒ग्निम्	११	६६
आसि॑स॒मोऽअस्या॑दि॒त्यः	२९	१४	अ॒स्म्मेवो॑ऽअस्त्विन्द्रि॒यम्	९	२२	आकू॑त्यैप्र॒युजे॑	४	७
अ॒सु॑न्वन्त॒मय॑जमानम्	१२	६२	अ॒स्यप्र॒त्नामनु॑	३	१६	आकृ॒ष्णेन॒रज॑सा	३३ ३४	४३ ३१
अ॒सु॒र्य्या॑नाम॒तेलो॒काः	४०	३	अ॒स्याज॒रास॑ः	३३	१	आक्र॒न्दय॒बल॑म्	२९	५६
अ॒सौयस्ता॒म्रः	१६	६	अ॒स्येदिन्द्रो॑वावृधे॒	३३	९७	आ॒क्रम्म्य॑वाजिन्	११	१९
अ॒सौयासेना॑	१७	४७	अह॑ः के॒तुना॑	३७	२१	आ॒गत्त्य॑वा॒ज्यद्ध्वा॑नम्	११	१८
अ॒सौयो॑व॒सर्प्प॑ति	१६	७	अह॑रह॒रप्र॑यावम्	११	७५	आग॑न्म वि॒श्ववे॑दसम्	३	३८
अस्क॑न्न॒मद्य	२	८	अहा॑निशम्भ॑वन्तु॒नः	३६	११	आ॒ग्ने॒यःकृ॒ष्णग्री॑वः	२९	५८
अस्ता॑व्य॒ग्निः	१२	२९	अहा॑व्यग्नेह॒विः	२०	७९	आ॒ग्र॒य॒णश्च॑मे	१८	२०
अ॒स्माक॒मिन्द्रः	१७	४३	अहि॑रिवभो॒गैः	२९	५१	आघा॒येऽअ॒ग्निम्	७	३२

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अ॒र्वाञ्चो॑ऽअ॒द्या	३३	५१	अ॒श्म॒न्नूर्ज॑म्	१७	१	अ॒श्विना॒तेज॑सा	२०	८०
अ॒व॒तत्त्य॒धनु॒ष्ट्वम्	१६	१३	अश्म॑न्वतीरीयते॒	३५	१०	अ॒श्विना॒नमु॑चेः	२०	५९
अ॒व॒पत॑न्तीरवद॒न्	१२	९१	अश्मा॑चमे॒	१८	१३	अ॒श्विना॑पिबता॒म्	२०	९०
अव॑भृथनिचुम्पुणः	३ ८	४८ २७	अ॒श्याम॒तङ्का॑मम्	१८	७४	अ॒श्विना॑भेष॒जम्	२०	६४
अव॑रु॒द्रम॑दीमहि	३	५८	अ॒श्व॒त्थे॑वः	१२ ३५	७० ४	अ॒श्विना॑ह॒विः	२०	६७
अव॑सृ॒ष्टा॒परा॑पत॒	१७	४५	अश्व॑स्तूप॒रः	२४	१	अ॒श्विब्भ्या॒ञ्चक्षु॑ः	१९	८९
अ॒वि॒र्न्नमे॒षः	१९	९०	अश्व॑स्यत्वा॒	३७	९	अ॒श्विब्भ्या॑म्पच्यस्व॒	१०	३१
अवे॑ष्टादन्द॒शू॒काः	१०	१०	अश्वा॑वती॒र्गोम॑तीः	३४	४०	अ॒श्विब्भ्या॑म्पिन्वस्व॒	३८	४
अवो॑चामक॒वये॒	१५	२५	अ॒श्वा॒व॒तीꣳसो॑मा॒व॒तीम्	१२	८१	अ॒श्विब्भ्या॑म्प्रातःसव॒नम्	१९	२६
अ॒ꣳशुना॑ते	२०	२७	अ॒श्विन॑कृतस्य॒ते	२०	३५	अश्वो॑घृ॒तेन॒	२९	१०
अ॒ꣳशुर॑ꣳशुष्टे	५	७	अ॒श्विना॒गोभि॑ः	२०	७३	अषा॑ढँयु॒त्सुपृत॑नास	३४	२०
अ॒ꣳशुश्च॑मे	१८	१९	अश्वि॑नाघ॒र्म॑म्	३८	१२	अषा॑ढासि॒सह॑माना॒	१३	२६

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ गणनाथसरस्वतीरविशुक्रबृहस्पतीन् ॥ पंचैतान् संस्मरान्नित्यं वेदवाणीं प्रवर्तयेत् ॥ अथानुवाकसूत्रम् ॥ इषेत्त्वैका, वसोः पवित्रंतिस्रोऽग्नेव्रतपते सप्त, पवित्रेस्थो द्वे, शर्म्मासितिस्रो, धृष्टिरासिशर्म्मासिद्विकौ, देवस्यत्त्वा तिस्रो, देवस्यत्त्वा पंच, प्रत्युष्टꣳरक्षास्तिस्रो, दशैकात्रिꣳशत् ॥ हरिःॐ ॥ इषेत्त्वां ॥

इषेत्त्वोर्ज्जेत्त्वांवायवंस्त्थदेवोवंः सविताप्प्रार्प्पयतुश्रेष्ठतमाय

क॒र्म्म॑ण॒ऽआप्प्या॑यद्ध्वमघ्न्या॒ऽइन्द्रा॑यभा॒गम्प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा
ऽअ॑य॒क्ष्मामाव॑स्ते॒नऽई॑शत॒माघश॑ꣳसोध्रु॒वाऽअ॒स्मिन्गोप॑तौ
स्यातब॒ह्वीर्यज॑मानस्यप॒शून्पा॑हि ॥ १ ॥ [१-१] वसो॑ᳶ
प॒वित्र॑म् ॥ वसो॑ᳶप॒वित्र॑मसि॒द्यौर॑सिपृथि॒व्य॑सिमात॒रिश्व॑नो
घ॒र्म्मो॑ऽसिवि॒श्वधा॑ऽअसि ॥ प॒र॒मेण॒धाम्ना॒दृꣳह॑स्व॒माह्वा॒र्म्माते॑
य॒ज्ञप॑तिर्ह्वार्षीत् ॥ २ ॥ वसो॑ᳶप॒वित्र॑म् ॥ वसो॑ᳶप॒वित्र॑मसि
श॒तधा॑रं॒वसो॑ᳶप॒वित्र॑मसिस॒हस्र॑धारम् ॥ दे॒वस्त्वा॑सवि॒तापु॑नातु

निष्ट॑प्ता॒ऽअरा॑तयः ॥ उ॒र्व्व॑न्तरि॑क्ष॒मन्वे॑मि ॥ ७ ॥ धूर॑सि ॥ धूर॑
सि॒धूर्व्व॒धूर्व्व॑न्त॒न्धूर्व्व॒तँय्यो॒स्म्मान्धूर्व्व॑ति॒तन्धू॑र्व्व॒यंव्व॒यन्धूर्व्वा॑मः ॥
दे॒वाना॑मसि॒व्वह्नि॑तम॒ꣳसस्नि॑तम॒म्पप्प्रि॑तम॒ञ्जुष्ट॑तमन्दे॒वहूत॑मम्
॥ ८ ॥ अह्रु॑तमसि । हवि॒र्द्धान॒न्दृꣳह॑स्व॒माह्वा॒र्म्माते॑य॒ज्ञप॑ति
र्ह्वार्षीत् ॥ व्विष्णु॑स्त्वाक्क्रमतामु॒रुव्वाता॒याप॑हत॒ꣳरक्षो॒यच्छ॑न्ता॒
म्पञ्च ॥ ९ ॥ दे॒वस्य॑त्वा । सवि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुभ्या॑
म्पू॒ष्ष्णोहस्ता॑भ्याम् ॥ अ॒ग्ग्नये॒जुष्ट॑ङ्गृ॒ह्णाम्म्य॒ग्ग्नीषोमा॑भ्या॒

वसो॑ःप॒वित्रे॑णश॒तधा॑रेणसु॒प्वा॒काम॑धुक्षः ॥ ३ ॥ सावि॒श्वायु॒॑÷ ॥ सावि॒श्वायु॒ःसावि॒श्वक॑र्म्मा॒सावि॒श्वधा॑याः ॥ इन्द्र॑स्यत्वाभा॒गꣳसोमे॒नात॑नच्मि॒विष्णो॑ह॒व्यꣳर॑क्ष ॥ ४ ॥ [३-२] अग्ने॑व्रतपते । व्र॒तञ्च॑रिष्यामि॒तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑राध्यताम् ॥ इ॒दम॒हमनृ॑तात्स॒त्यमुपै॑मि ॥५॥ कस्त्वा॑ ॥ यु॒नक्ति॒सत्वा॑यु॒नक्ति॒कस्मै॑त्वायु॒नक्ति॒तस्मै॑त्वायु॒नक्ति ॥ कर्म्म॑णेवां॒वेषा॑यवाम् ॥ ६ ॥ प्रत्यु॑ष्टꣳरक्ष॑÷ ॥ प्रत्यु॑ष्टꣳरक्षः॒प्रत्यु॑ष्टाऽअरा॑तयो॒निष्ट॑प्तꣳरक्षो॒

	अ०	मं०
अभियज्ञङ्गृणीहिनः	२६	२१
अभीमम्महिमादिवम्	३८	१७
अभीषुणःसखीनाम् {	२७ ३६	४१ ६
अभ्यर्षतसुष्टुतिम्	१७	९८
अभ्यादधामिसमिधम्	२०	२४
अभ्यावर्त्तस्वपृथिवि	१२	१०३
अभ्रिरसिनार्य्यसि	११	१०
अमीषाञ्चित्तम्	१७	४४
अमुत्रभूयादध	२७	९
अमेवनःसुहवाः	२६	२४
अयन्तेयोनिर्ऋत्वियः {	३ १२ १५	१४ ५२ ५६
अयन्दक्षिणाविश्वकर्म्मा	१३	५५

	अ०	मं०
अयन्दक्षिणाविश्वकर्म्मातस्यरथस्वनश्च	१५	१६
अयन्नोऽअग्निः {	५ ७	३७ ४४
अयमग्निःपुरीष्यः	३	४०
अयमग्निर्गृहपतिः	३	३९
अयमग्निर्वीरतमः	१५	५२
अयमग्निःसहस्रिणः	१५	२१
अयमिहप्रथमः {	३ १५ ३३	१५ २६ ६
अयमुत्तरात्	१५	१८
अयमुपर्य्यर्वाग्वसुः	१५	१९
अयम्पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्यचक्षुः	१३	५६

	अ०	मं०
अयम्पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्यरथ	१५	१७
अयम्पुरोभुवः	१३	५४
अयम्पुरोहरिकेशः	१५	१५
अयंवाम्मित्रावरुणा	७	९
अयंवेनः	७	१६
अयꣳसहस्रमृषिभिः	३३	८३
अयꣳसोऽअग्निः	१२	४७
अर्थेतस्थ	१०	३
अर्द्धऽऋचैरुक्थानाम्	१९	२५
अर्द्धमासाःपरूꣳषि	२३	४१
अर्म्मेभ्योहस्तिपम्	३०	११
अर्य्यमणम्बृहस्पतिम्	९	२७

	अ०	मं०
अन्धस्त्थान्धः	३	२०
अन्नपतेन्नस्य	११	८३
अन्नात्परिस्रुतोरसम्	१९	७५
अन्यदेवाहुर्विद्यायाः	४०	१३
अन्यदेवाहुःसम्भवात्	४०	१०
अन्यवापोर्द्धमासानाम्	२४	३७
अन्यावोऽअन्याम्	१२	८८
अन्वग्निरुषसा	११	१७
अन्विदनुमतेत्त्वम्	३४	८
अपश्यङ्गोपाम्	३७	१७
अपाघमपकिल्बिषम्	३५	११
अपाङ्गम्भन्	१३	३०
अपातामश्विनाघर्म्मम्	३८	१३
अपाधमदभिशस्तीः	३३	९५
अपान्त्वेमन्	१३	५३
अपाम्पृष्ठमसि	११ १३	२९ २
अपाम्पेरुः	६	१०
अपाम्फेनेननमुचेः	१९	७१
अपामिदन्न्ययनम्	१७	७
अपाररुम्पृथिव्यै	१	२६
अपाꣳरसम्	९	३
अपितेषुत्रिषु	२३	५०
अपेतवीतविचसर्प्पता	१२	४५
अपेतोयन्तु	३५	१
अपोऽअद्य	२०	२२
अपोदेवामधुमतीः	१०	१
अपोदेवीरुपसृज	११	३८
अप्नस्वतीमश्विना	३४	२९
अप्स्वग्नेसधिष्टवसौ	१२	३६
अप्स्वन्तरमृतम्	९	६
अबोध्यग्निःसमिधा	१५	२४
अभिगोत्राणिसहसा	१७	३९
अभित्त्यन्देवꣳसविता	४	२५
अभित्वाशूरनोनुमो	२७	३५
अभिधाऽअसिभुवनमसि	२२	३
अभिप्रवन्तसमनेव	१७	९६
अभिभूरसि	१०	२८

सम् ॥ तेनेमँऽउयज्ञन्नोनयस्वर्द्देवेषुगन्तवे ॥ ५५ ॥ अयन्ते ॥
अयन्तेयोनिऽर्ऋत्त्वियोयतोजातोऽअरोचथाः ॥ तञ्जानन्न
ग्नऽआरोहाथानोवर्द्धयारयिम् ॥ ५६ ॥ [८-६] तपश्च ॥
तपश्चतपस्यश्चशैशिरावृतूऽअग्नेरन्तःश्लेषोसिकल्पेतान्द्या
वापृथिवीकल्पन्तामापऽओषधयःकल्पन्तामग्नयःपृथङ्मम
मज्यैष्ठ्यायसव्रताः ॥ येऽअग्नयःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽ
इमे ॥ शैशिरावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसं

अयमग्निर्व्वीरतमोव्वयोधाःसहस्रियोद्योततामप्प्रयुच्छन्॥ विब्भ्राजमानꣳसरिरस्यमद्ध्यऽउपप्प्रयाहिदिव्यानिधाम ॥ ५२॥

सम्प्रच्यवद्ध्वमुप। सम्प्रयाताग्नेपथोदेवयानान्कृणुद्ध्वम्॥ पुनः कृण्वानापितरायुवानान्वाताꣳसीत्त्वयितन्तुमेतम् ॥ ५३ ॥

उद्बुध्यस्व ॥ उद्बुध्यस्वाग्नेप्प्रतिजागृहित्त्वमिष्टापूर्त्तेसꣳसृजेथामयञ्च ॥ अस्मिन्त्सधस्थेऽअद्ध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत ॥ ५४ ॥

येनव्वहसि । सहस्रँय्येनाग्नेसर्व्ववेद

अग्निꣳहोतारम् ॥ अग्निꣳहोतारम्मन्येदास्वन्तंव्वसुꣳसूनुꣳ
सहसोजातवेदसंव्विप्प्रन्नजातवेदसम् ॥ यऽऊर्द्ध्वयास्वद्ध्वरोदेवो
देवाच्याकृपा ॥ घृतस्यव्विब्भ्राष्टिमनुवष्टिशोचिषाजुह्वानस्य
सर्प्पिषः ॥ ४७ ॥ अग्नेत्त्वम् ॥ अग्नेत्त्वन्नोऽअन्तमऽउत
त्त्राताशिवोभवावरूत्थ्यः ॥ व्वसुरग्निर्व्वसुश्श्रवाऽअच्छानक्षि
द्युमत्तमꣳरयिन्दाः ॥ तन्त्वाशोचिष्ठदीदिवःसुम्नायनूनमी
महेसखिब्भ्यः ॥ ४८ ॥ [२९-५] येनऽऋषयः ॥ येनऽऋषय

स्तप॑सास॒त्रमाय॒न्निन्धा॑नाऽअ॒ग्निꣳस्व॑राभर॑न्तः ॥ तस्मि॑न्न॒
हन्निद॑धे॒नाके॑ऽअ॒ग्निँय्यमा॒हुर्म्मन॑वस्स्ती॒र्ण्णब॑र्हिषम् ॥ ४९ ॥
तम्पत्नी॑भिः ॥ तम्पत्नी॑भि॒रनु॑गच्छेमदेवाः पु॒त्रैर्भ्भ्रातृ॑भिरु॒त
वा॒हिर॑ण्ण्यैः ॥ नाक॑ङ्गृभ्णा॒नाः सु॒कृतस्य॑लो॒केतृ॒तीये॑पृ॒ष्ठेऽअधि
रो॒च॒नेदि॒वः ॥ ५० ॥ आवा॒चः ॥ आवा॒चोमद्ध्य॑मरुहद्भु॒र
ण्ण्यु॒रयमा॒ग्निः सत्त्प॑ति॒श्चेकि॑तानः ॥ पृ॒ष्ठेपृ॑थि॒व्यानिहि॑तो॒दवि
द्द्यु॒तदध॒स्प॑दङ्कृ॑णु॒ताँय्येपृ॑त॒न्न्यवः॑ ॥ ५१ ॥ अ॒यमा॒ग्निः ॥

परमेजन्मंन्नग्ग्नेविधेमस्त्तोमैरवंरेसधस्त्थे ॥ यस्म्माद्योनेरुदा
रिंथा[१]यजेतम्प्रत्त्वेहवीꣳषिंजुहुरेसमिंद्धे ॥ ७५ ॥ प्रेद्धोऽ
अग्ग्ने ॥ प्रेद्धोऽअग्ग्नेदीदिहिपुरोनोजंस्रयासूर्म्म्यांयविष्ठ ॥
त्वाꣳशश्वंन्तऽउपंयन्तिवाजाः ॥ ७६ ॥ अग्ग्नेतम् ॥
अग्ग्नेतमद्याश्वन्नस्त्तोमैःक्रतुन्नभद्द्रꣳहृंदिस्पृशंम् ॥ ऋद्ध्यामा
तऽओहैः ॥ ७७ ॥ चित्तिञ्जुहोमि ॥ चित्तिञ्जुहोमिमनंसा

---

[१] रिथ यजेतम् । इति पदे । अत्र "अयोदारिथ." (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन रिथशब्दस्य यकारे परे दीर्घविधानात् रिथायजेतम् ।

परमेजन्मन्नग्नेव्विधेमस्तोमैरवरेसधस्थे ॥ यस्म्माद्योनेरुदा
रिथा[1]यजेतम्प्रत्वेहवीꣳषिजुहुरेसमिद्धे ॥ ७५ ॥ प्रेद्धोऽ
अग्ने ॥ प्रेद्धोऽअग्नेदीदिहिपुरोनोजस्रयासूर्म्म्यायविष्ठ ॥
त्वाꣳशश्वन्तऽउपयन्तिव्वाजाः ॥ ७६ ॥ अग्नेतम् ॥
अग्नेतमद्याश्वन्नस्तोमैःक्रतुन्नभद्रꣳहृदिस्पृशम् ॥ ऋध्यामा
तऽओहैः ॥ ७७ ॥ चित्तिञ्जुहोमि ॥ चित्तिञ्जुहोमिमनसा

---

[1] रिथ यजेतम् । इति पदे । अत्र "अथोदारिथ." (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन रिथशब्दस्य यकारे परे दीर्घविधानात् रिथायजेतम् ।

व्वितेनि॒रे ॥ ६८ ॥ अग्ने॒प्प्र ॥ अग्ने॒प्प्रेहि॑प्प्रथ॒मोदे॑वय॒ताञ्चक्षु॑
र्द्दे॒वाना॑मु॒तमर्त्त्या॑नाम् ॥ इ॒य॑क्षमाणा॒भृगु॑भिःस॒जोषा॒ःस्व॒र्य्य
न्तु॒यज॑मानाःस्व॒स्त्ति ॥ ६९ ॥ नक्तो॒षासा॑ ॥ नक्तो॒षासा॒स
म॑नसा॒व्विरू॑पेधा॒पये॑ते॒शिशु॒मेक॑ꣳसमी॒ची ॥ द्यावा॒क्षामा॑रु॒
क्मोऽअ॒न्तर्व्विभा॑तिदे॒वाऽअ॒ग्निन्धा॑रयन्द्रविणो॒दाः ॥ ७० ॥
अग्ने॑सहस्राक्ष । शतमूर्द्धञ्छ॒तन्ते॑प्प्रा॒णाःस॒हस्रं॑व्व्या॒नाः ॥
त्वꣳसा॑ह॒स्रस्य॑रा॒यऽई॑शिषे॒तस्मै॑तेविधेम॒व्वाजा॑य॒स्वाहा॑ ॥ ७१ ॥

हस्त्ते॑षु॒बिब्भ्र॑तः ॥ दि॒वस्पृ॒ष्ठᳪंस्व॑र्ग्ग॒त्त्वामि॒श्रादे॒वेभि॑राद्ध्व॒म्
॥ ६५ ॥ प्राची॒मनु॒॑ । प्प्रदि॒श॒म्प्रेहि॑व्वि॒द्वान॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रोऽअ॑ग्नि
र्ब्भ॑वे॒ह ॥ व्विश्श्वा॒ऽआशा॒दीद्या॑नो॒व्विभा॒ह्यूर्ज्ज॑न्नोधे॒हिद्वि॒पदे॒च
तु॑ष्प्पदे॒ ॥ ६६ ॥ पृ॒थि॒व्व्याऽअ॒हम् ॥ पृ॒थि॒व्व्याऽअ॒हमु॒द॒न्तरी॑
क्क्ष॒मारु॑हम॒न्तरी॑क्क्षा॒द्दिव॒मारु॑हम् ॥ दि॒वोनाक॑स्यपृ॒ष्ठात्त्स्व॒
र्ज्ज्योति॑रगाम॒हम् ॥ ६७ ॥ स्व॒र्य्यन्त॑ः ॥ स्व॒र्य्यन्तो॒नापे॑क्षन्त॒ऽ
आद्याᳪंरोह॑न्ति॒रोद॑सी ॥ य॒ज्ञँय्ये॒व्वि॒श्श्वतो॑धार॒ह्सु॒वि॑द्वाᳪंसो

घृतमस्ययोनिर्घृतेश्रितोघृतंवस्यधाम ॥ अनुष्वधमावहमा
दयस्वस्वाहाकृतंवृषभवक्षिहव्यम् ॥ ८८ ॥ समुद्रादूर्म्मिः ॥
समुद्रादूर्म्मिर्म्मधुमाँ२॥ऽउदारदुपाꣳशुनासममृतत्त्वमानट्॥
घृतस्यनामगुह्यँयदस्तिजिह्वादेवानाममृतस्यनाभिः ॥८९॥
वयन्नाम ॥ वयन्नामप्रब्रवामाघृतस्यास्मिन्यज्ञे[1]धारयामान
मोभिः ॥ उपब्रह्माशृणवच्छस्यमानञ्चतुःशृङ्गोवमीद्गौरऽ

---

[1] धारयामानमोभिः। अत्र धारयाम नमोभिः इति पदे। अत्र "धारयाम योजाव" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन धारयाम इत्यादिपदेभ्यः परे नकारे सति पूर्वह्रस्वाकारस्य दीर्घो भवति। तेन धारयामानमोभिः।

घृ॒तेन॒यथा॑दे॒वाऽइ॒हाग॑म॒न्न्वी॑तिहो॑त्राऽऋ॒ता॒वृध॑÷ ॥ पत्त्ये॒व्विश्व॑
स्य॒भू॒म॑नोजु॒होमि॑व्वि॒श्वक॑र्म्मणेव्वि॒श्वाहादा॑ब्भ्यꣳह॒विः ॥७८॥
स॒प्तते॑ । ऽअग्ने॒स॒मिध॑÷स॒प्तजि॒ह्वाःस॒प्तऽऋष॑यःस॒प्तधाम॑
प्प्रि॒याणि॑ ॥ स॒प्तहोत्रा॑ःसप्त॒धात्वा॑यजन्तिस॒प्तयोनी॒रापृ॑ण
स्वघृ॒तेन॒स्वाहा॑ ॥ ७९ ॥ [१५-७] शु॒क्रज्ज्योति॑श्च । चि॒त्र
ज्ज्योति॑श्चस॒त्त्यज्ज्योति॑श्च॒ज्ज्योति॑ष्माँश्च ॥ शु॒क्रश्च॑ऽऋत॒पा
श्चात्त्य॑ꣳहाः ॥ ८० ॥ ई॒दृङ्च॑ ॥ ई॒दृङ्चा॑न्न्या॒दृङ्च॑स॒दृङ्च॒

वाट्ताभ्यःस्वाहा ॥ ३८ ॥ सꣳहितोविश्वसामा ॥ सꣳहितो
विश्वसामासूर्य्योगन्धर्वस्त्तस्यमरीचयोप्सरसऽआयुवोनाम॥
सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मैस्वाहावाट्ताभ्यःस्वाहा ॥ ३९ ॥
सुषुम्म्णःसूर्य्यरश्म्मिः ॥ सुषुम्म्णःसूर्य्यरश्म्मिश्चन्द्रमागन्ध
र्वस्त्तस्यनक्षत्राण्यप्सरसोभेकुरयोनाम॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्र
म्पातुतस्मैस्वाहावाट्ताभ्यःस्वाहा ॥ ४० ॥ इषिरोविश्वव्य
चाः ॥ इषिरोविश्वव्यचाव्वातोगन्धर्वस्त्तस्यापोऽअप्सरसऽऊ

ज्ञोनाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्म्मैस्वाहाव्वाट्ताभ्यꣳ
स्वाहा ॥ ४१ ॥ भुज्युःसुपर्ण्णः ॥ भुज्युःसुपर्ण्णोयज्ञोग
न्धर्व्वस्त्तस्यदक्षिणाऽअप्प्सरसस्त्तावानाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्ष
त्रम्पातुतस्म्मैस्वाहाव्वाट्ताभ्यꣳस्वाहा ॥ ४२ ॥ प्रजापतिर्व्वि
श्वकर्म्मा ॥ प्रजापतिर्व्विश्वकर्म्मामनोगन्धर्व्वस्त्तस्यऽऋक्सा
मान्यप्प्सरसऽएष्टयोनाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मैस्वा
हाव्वाट्ताभ्यꣳस्वाहा ॥ ४३ ॥ सनः ॥ सनोभुवनस्यपतेप्र

जापते॒यस्य॑तऽउ॒परि॑गृ॒हायस्य॑वे॒ह ॥ अ॒स्मैब्रह्म॑णे॒स्मैक्ष॒त्राय॒महि॒शर्म्म॑यच्छ॒स्वाहा॑ ॥ ४४ ॥ समु॒द्रोसि ॥ समु॒द्रोसिन॒भ॑स्वाना॒र्द्रदा॑नुःश॒म्भूर्म्म॑यो॒भूर॒भिमा॑वाहि॒स्वाहा॑मारु॒तोसिम॒रुता॑ङ्ग॒णःश॒म्भूर्म्म॑यो॒भूर॒भिमा॑वाहि॒स्वाहा॑व॒स्यूर॑सि॒दुव॑स्वाञ्छ॒म्भूर्म्म॑यो॒भूर॒भिमा॑वाहि॒स्वाहा॑ ॥ ४५ ॥ यास्ते॑ ॥ यास्ते॑ऽअग्ने॒सूर्य्ये॒रुचो॒दिव॑मात॒न्वन्ति॑र॒श्मिभिः॑ ॥ ताभि॑र्नोऽअ॒द्यसर्व्वा॑भीरु॒चेजना॑यनस्कृधि ॥४६॥ याव॑ः ॥ यावो॑देवा॒ःसूर्य्ये॒

रुचोगोष्ष्वश्श्वेषुयारुचः ॥ इन्द्राग्नीताभिꣳसर्व्वाभीरुचंन्नोधत्त बृहस्प्पते ॥४७॥ रुचंन्नꣳ ॥ रुचंन्नोधेहिब्राह्मणेषुरुचꣳराजंसुनस्कृधि ॥ रुचंव्विश्श्येषुशूद्रेषुमयिंधेहिरुचारुचंम् ॥४८॥ तत्त्वां ॥ यामिब्रह्मणाव्वन्दंमानस्तदाशांस्तेयजंमानोहविर्ब्भिः ॥ अहेडमानोव्वरुणेहबोद्ध्युरुशꣳसमानऽआयुꣳप्प्रमोषीꣳ ॥ ४९ ॥ स्वर्ण्ण ॥ स्व[1]र्ण्णघर्म्मः स्वाहास्वर्ण्णार्क्कः स्वाहास्वर्ण्णशुक्रः स्वाहा

---

[1] स्वः नः इति पदे । अत्र समानपदत्वाभावेन "ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ निषण्णायरथ० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वनिपातः ।

	अ०	मं०
आपश्चित्	३३	१८
आपोऽअस्मान्मातरः	४	२
आपोदेवीः	१२	३५
आपोहयत्	२७	२५
आपोहिष्ठामयोभुवः {	११ ३६	५० १४
आप्यायस्वमदिन्तम	१२	११४
आप्यायस्वसमेतुते	१२	११२
आब्रह्मन्ब्राह्मणः	२२	२२
आमन्द्रैरिन्द्र	२०	५३
आमावाजस्यप्रसवः	९	१९
आमूरजप्रत्यावर्त्तय	२९	५७

	अ०	मं०
आयङ्गौःपृश्निः	३	६
आयद्विषेनृपतिम्	३३	११
आयन्तुनःपितरःसोम्यासः	१९	५८
आयातमुप	३३	८८
आयात्विन्द्रः	२०	४७
आयासायस्वाहा	३९	११
आयुर्म्मेपाहि	१४	१७
आयुर्यज्ञेन {	९ १८ २२	२१ २९ ३३
आयुष्मानग्ने	३५	१७
आयुष्यंवर्चस्यम्	३४	५०
आयोष्ट्वासदने	१५	६३
आरात्रिपार्थिवम्	३४	३२

	अ०	मं०
आरोदसीऽअपृणत्	३३	७५
आवाचोमद्ध्यमरुहत्	१५	५१
आवायोभूषशुचिपाः	७	७
आविर्म्मर्य्याः	१०	९
आविश्वतः	११	२४
आवोदेवासः	४	५
आशुःशिशानः	१७	३३
आशुस्त्रिवृद्भान्तः	१४	२३
आश्रावयेति	१९	२४
आसन्दीरूपम्	१९	१६
आसीनासोऽअरुणीनाम्	१९	६३
आसुतेसिञ्चत	३३	२१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
आच्याजानु	१९	६२	आतूनऽइन्द्र	३३	६५	आनऽइन्द्रोहरिभिः	२०	४९
आच्छच्छन्दः	१५	५	आतेवत्सः	१२	११५	आनऽएतुमनः	३	५४
आजङ्घन्ति	२९	५०	आत्त्मनेमे	७	२८	आनासत्त्यात्रिभिः	३४	४७
आजिग्घ्रकलशम्	८	४२	आत्त्मन्नुपस्त्थे	१९	९२	आनोनियुद्भिः	२७	२८
आजुह्वानऽईड्यः	२९	२८	आत्त्मानन्ते	२९	१७	आनोभद्राः	२५	१४
आजुह्वानासरस्वती	२०	५८	आत्त्वाजिघर्मि	११	२३	आनोमित्रावरुणा	२१	८
आजुह्वानःसुप्प्रतीकः	१७	७३	आत्त्वाहार्षम्	१२	११	आनोयज्ज्ञन्दिविस्पृशम्	३३	८५
आतम्भज	१२	२७	आदित्त्यङ्गर्भम्	१३	४१	आनोयज्ज्ञम्भारती	२९	३३
आतत्तऽइन्द्रायवः	३३	२८	आदित्त्यैर्न्नः	२९	८	आत्त्राणिस्त्थालीः	१९	८६
आतित्थ्यरूपम्	१९	१४	आधत्तपितरः	२	३३	आपतयेत्त्वा	५	५
आतिष्ठन्तम्परि	३३	२२	आनऽइडाभिः	३३	३४	आपयेस्वाहा	९	२०
आतिष्ठवृत्रहन्	८	३३	आनऽइन्द्रोदूरात्	२०	४८	आपवस्व	८	६३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
इन्द्रस्यस्यूरसीन्द्रस्य	५	३०	इन्द्रायेन्दुम्	२०	५७	इमम्मेवरुण	२१	१
इन्द्रस्यौजस्स्थ	३७	६	इन्द्रेमम्प्रतराम्	१७	५१	इमꣳसाहस्रम्	१३	४९
इन्द्राग्नीऽअपादियम्	३३	९३	इन्द्रेहिमत्स्यन्धसः	३३	२५	इमꣳस्तनमूर्जस्वन्तम्	१७	८७
इन्द्राग्नीऽअव्यथमानाम्	१४	११	इन्द्रोविश्वस्य	३६	८	इमाऽउत्त्वापुरूवसो	३३	८१
इन्द्राग्नीऽआगतम्	७	३१	इन्द्रोवृत्रम्	३३	२६	इमान्तेधियम्	३३	२९
इन्द्राग्नीमित्रावरुणा	३३	४९	इन्धानास्त्वा	३	१८	इमागिरऽआदित्येभ्यः	३४	५४
इन्द्राग्न्योःपक्षतिः	२५	५	इमञ्जीवेभ्यः	३५	१५	इमातेवाजिन्	२९	१६
इन्द्रायत्त्वा {	६ ३८	३२ ८	इमन्देवाः	९ १०	४० १८	इमानुकम्भुवना	२५	४६
इन्द्रायाहिचित्रभानो	२०	८७	इमन्नोदेव	११	८	इमामगृभ्णन्रशनाम्	२२	२
इन्द्रायाहितूतुजानः	२०	८९	इमम्मूर्णायुम्	१३	५०	इमामेऽअग्नऽइष्टकाः	१७	२
इन्द्रायाहिधियेषितः	२०	८८	इमम्माहिंꣳसीरेकशफम्	१३	४८	इमारुद्रायतवसे	१६	४८
इन्द्रायाहिवृत्रहन्	२६	५	इमम्माहिंꣳसीर्द्विपादम्	१३	४७	इमौतेपक्षावजरौ	१८	५२

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
आसुष्वयन्ती	२९	३१	इदम्मेब्रह्म	३२	१६	इन्द्रवायूऽइमे	७ ३३	८ ५६
आहम्पितॄन्	१९	५६	इदंविष्णुर्विचक्रमे	५	१५	इन्द्रवायूबृहस्पतिम्	३३	४५
इच्छन्तित्त्वा	३४	१८	इदꣳहविः	१९	४८	इन्द्रवायूसुसन्दृशा	३३	८६
इडऽएहि	३ ३८	२७ २	इन्दुर्दक्ष÷	१८	५३	इन्द्रश्चमरुतश्च	८	५५
इडाभिरग्निरीड्य÷	२१	१४	इन्द्रऽआसान्नेता	१७	४०	इन्द्रश्चसम्राट्	८	३७
इडाभिर्भक्षानाप्नोति	१९	२९	इन्द्रगोमन्निहायाहि	२६	४	इन्द्र÷सुत्रामास्ववान्	२०	५१
इडामग्ने	१२	५१	इन्द्रघोषस्त्वा	५	११	इन्द्र÷सुत्रामाहृदयेन	१९	८५
इडायास्त्वापदे	३४	१५	इन्द्रन्दुर÷कवष्य÷	२०	४०	इन्द्रस्यक्रोडः	२५	८
इडेरन्तेहव्ये	८	४३	इन्द्रन्दैवीर्विश÷	१७	८६	इन्द्रस्यरूपम्	१९	९१
इदमापः	६	१७	इन्द्रंविश्वा÷	१२ १५ १७	५६ ६१ ६१	इन्द्रस्यवज्रोमरुताम्	२९	५४
इदमुत्तरात्	१३	५७	इन्द्रमरुत्त्वऽइह	७	३५	इन्द्रस्यवज्रोसि	९ १०	५ २१
इदम्पितृभ्य÷	१९	६८	इन्द्रमिद्धरी	८	३५	इन्द्रस्यवृष्ण्ण÷	१७	४१

	अ०	मं०
उतनोहिर्बुध्न्यः	३४	५३
उतस्म्मास्य	९	१५
उतेदानीम्	३४	३७
उत्क्राममहते	११	२१
उत्तानायामव	३४	१४
उत्तिष्ठन्नोजसा	८	३९
उत्तिष्ठब्ब्रह्मणस्पते	३४	५६
उत्त्थायबृहती	११	६४
उत्त्सक्थ्याऽअव	२३	२१
उत्त्सादेभ्यःकुब्जम्	३०	१०
उदक्क्रमीत्	११	२२
उदग्नेतिष्ठ	१३	१२

	अ०	मं०
उदीचीमारोह	१०	१३
उदीरतामवरः	१९	४९
उदुतिष्ठ	११	४१
उदुत्तमम्	१२	१२
उदुत्त्यञ्जातवेदसम्	७ ८ ३३	४१ ४१ ६१
उदुत्त्वाविश्वे	१२ ३७	३१ ५२
उदेनमुत्तराम्	१७	५०
उदेषाम्बाहू	११	८२
उद्ग्राभञ्च	१७	६४
उद्दिवꣳस्तभानाम्	५	२७
उद्धर्षयमघवन्	१७	४२
उद्बुद्ध्यस्वाग्ने	१५ १८	५४ ६१

	अ०	मं०
उद्वयन्तमसस्परि	२० २७ ३५ ३८	२१ १० २४ १४
उन्नतऽऋषभः	२४	८
उपज्ज्मन्नुप	१७	६
उपत्त्वाग्ने	३	४
उपनःसूनवः	३३	७७
उपप्प्रयन्तोऽअद्ध्वरम्	३	११
उपप्प्रागाच्छसनम्	२९	२३
उपप्प्रागात्त्परमम्	२९	२४
उपप्प्रागात्त्सुमन्न्मेधायि	२५	३०
उपयामगृहीतोसिद्ध्रुवोसि	७	२५
उपयामगृहीतोसिप्प्रजापतये	२३	४
उपयामगृहीतोसिबृहस्पतिसुतस्य	८	९

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
उतनोहिर्बुध्न्यः	३४	५३	उदीचीमारोह	१०	१३	उद्वयन्तमसस्प्परि	२० २७ ३५ ३८	२१ १० २४ १४
उतस्म्मास्य	९	१५	उदीरतामवरः	१९	४९	उन्नतऽऋषभः	२४	८
उतेदानीम्	३४	३७	उदुतिष्ठ	११	४१	उपज्मन्नुप	१७	६
उत्क्राममहते	११	२१	उदुत्तमम्	१२	१२	उपत्वाग्ने	३	४
उत्तानायामवं	३४	१४	उदुत्त्यञ्जातवेदसम्	७ ८ ३३	४१ ४१ ६१	उपनःसूनवः	३३	७७
उत्तिष्ठन्नोजसा	८	३९	उदुत्त्वाविश्वे	१२ ३७	३१ ५२	उपप्प्रयन्तोऽअध्वरम्	३	११
उत्तिष्ठब्रह्मणस्प्पते	३४	५६	उदेनमुत्तराम्	१७	५०	उपप्प्रागाच्छसनम्	२९	२३
उत्थायबृहती	११	६४	उदेषाम्बाहू	११	८२	उपप्प्रागात्परमम्	२९	२४
उत्सक्थ्याऽअवं	२३	२१	उद्ग्राभञ्च	१७	६४	उपप्प्रागात्सुमन्मेधायि	२५	३०
उत्सादेभ्यःकुब्जम्	३०	१०	उद्दिवꣳस्तभानाम्	५	२७	उपयामगृहीतोसिध्रुवोसि	७	२५
उदक्क्रमीत्	११	२२	उद्धर्षयमघवन्	१७	४२	उपयामगृहीतोसिप्प्रजापतये	२३	४
उदग्ग्नेतिष्ठ	१३	१२	उद्बुध्यस्वाग्ने	१५ १८	५४ ६१	उपयामगृहीतोसिबृहस्पतिसुतस्य	८	९

	अ०	मं०
उपयामगृहीतोसिमधवेत्त्वा	७	३०
उपयामगृहीतोसिसावित्रोसि	८	७
उपयामगृहीतोसिसुशर्म्मासि	८	८
उपयामगृहीतोसिहारिरसि	८	११
उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वा	७	२२
उपयामगृहीतोस्यग्नयेत्त्वा	८	४७
उपयामगृहीतोस्यन्तः	७	४
उपयामगृहीतोस्यश्विभ्याम्	२०	३३
उपयामगृहीतोस्याग्रयणः	७	२०
उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यः	८	१
उपयामगृहीतोस्याश्विनम्	१९	८
उपश्वासयपृथिवीम्	२९	५५

	अ०	मं०
उपहूताऽइह	३	४३
उपहूताःपितरः	१९	५७
उपहूतोद्यौष्पितोपमाम्	२	११
उपह्वरेगिरीणाम्	२६	१५
उपावसृजत्त्मन्या	२९	३५
उपावीरस्युपदेवान्	६	७
उपास्मैगायतानरः	३३	६२
उभापिबतम्	३४	२८
उभाभ्यान्देव	१९	४३
उभावामिन्द्राग्नी	३	१३
उभेसुश्चन्द्र	१५	४३
उरुविष्णो {	५ ५	३८ ४१

	अ०	मं०
उशन्तस्त्वा	१९	७०
उशिक्त्वन्देव	८	५०
उशिक्पावकः	१२	२४
उशिगसि	५	३२
उषस्तच्चित्रम्	३४	३३
उषासानक्तम्	२०	६१
उषासानक्ता	२०	४१
उस्रावेतम्	४	३३
उषेयह्वी	२१	१७
ऊर्क्चमेसूनृताचमे	१८	९
ऊर्गस्याङ्गिरस्यूर्णम्म्रदाः	४	१०
ऊर्ज्जंवहन्तीः	२	३४

	अ०	मं०
ऊर्ज्जोनपाज्जातवेदः	१२	१०८
ऊर्ज्जोनपातम्	२७	४४
ऊर्द्ध्वऽऊषुणः	११	४२
ऊर्द्ध्वमेनम्	२३	२७
ऊर्द्ध्वाऽअस्यसमिधः	२७	११
ऊर्द्ध्वामारोह	१०	११
ऊर्द्ध्वामेनाम्	२३	२६
ऊर्द्ध्वोभवप्रति	१३	१३
ऋक्क्सामयोःशिल्पे	४	९
ऋचंवाचम्	३६	१
ऋचेत्वारुचेत्वा	१३	३९
ऋचोनामास्मि	१८	६७
ऋजवेत्वासाधवेत्वा	३७	१०
ऋजीतेपरि	२९	४९
ऋतञ्चमेमृतञ्चमे	१८	६
ऋतꣳसत्यम्	११	४७
ऋतजिच्च	१७	८३
ऋतयेस्तेनहृदयम्	३०	१३
ऋतवस्तऽ	२३	४०
ऋतवस्ते	२६	१४
ऋतवस्थऽऋतावृधः	१७	३
ऋतञ्चसत्यञ्च	१७	८२
ऋतवानम्महिषम्	१२	१११
ऋतावानंवैश्वानरम्	२६	६
ऋताषाडृतधामा	१८	३८
ऋतुथेन्द्रः	२०	६५
ऋधगित्था	३३	८७
एकयाच	२७	३३
एकयास्तुवत	१४	२८
एकुस्त्वष्टुः	२५	४२
एकस्मैस्वाहा	२२	३४
एकाचमे	१८	२४
एजतुदशमास्यः	८	२८
एण्यह्नोमण्डूकः	२४	३६
एतञ्जानाथ	१८	६०
एतत्तेरुद्रावसम्	३	६१

	अ०	मं०
क्रमध्वमग्निना	१७	६५
क्रव्यादमग्निम्	३५	१९
क्षत्रस्यत्त्वापरस्पाय	३८	१९
क्षत्रस्ययोनिरसि	२०	१
क्षत्रस्योल्बमसि	१०	८
क्षत्रेणाग्नेस्वायुः	२७	५
क्षपोराजन्	१५	३७
खड्गोवैश्वदेवः	२४	४०
गणानान्त्वा	२३	१९
गन्धर्वस्त्वा	२	३
गर्भोऽअस्योषधीनाम्	१२	३७
गर्भोदेवानाम्	३७	१४

	अ०	मं०
गायत्रञ्छन्दोसि	३८	६
गायत्रीत्रिष्टुप्	२३	३३
गायत्रेणत्त्वा	१	२७
गावऽउपावता	३३ ३३	१९ ७१
गृहामाबिभीत	३	४१
गोत्रभिदङ्गोविदम्	१७	३८
गोभिर्न्नसोमम्	२०	६६
गोमदूषुणासत्त्या	२०	८१
ग्रहाऽऊर्ज्जाहुतयः	९	४
ग्रीष्म्मेणऽऋतुना	२१	२४
घर्म्मैतत्तेपुरीषम्	३८	२१
घृतङ्घृतपावानः	६	१९

	अ०	मं०
घृतम्मिमिक्क्षे	१७	८८
घृतवतीभुवनानाम्	३४	४५
घृताचीस्त्थः	२	१९
घृताच्यसिजुहूः	२	६
घृतेनसीता	१२	७०
घृतेनाक्तौपशून्	६	११
घृतेनाञ्जन्त्सम्पथः	२९	२
चक्क्षुषःपिता	१७	२५
चतस्रश्चमेष्टौचमे	१८	२५
चतुस्त्रिᳪशत्तन्तवः	८	६१
चतुस्त्रिᳪशद्वाजिनः	२५	४१
चतुःस्त्रक्तिर्न्नाभिः	३८	२०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
चत्त्वारिशृङ्गात्त्रयं÷	१७	९१	जवोयस्ते	९	९	तँयज्ञम्बर्हिषि	३१	९
चन्द्रमाऽअप्स्वन्तरा	३३	९०	जिह्वामेभद्रम्	२०	६	तंवोदस्ममम्	२६	११
चन्द्रमामनसः	३१	१२	जीमूतस्येवभवति	२९	३८	तच्चक्षुर्देवहितम्	३६	२४
चित्तिञ्जुहोमि	१७	७८	जुषाणोबर्हिः	२०	४	ततोविराडजायत	३१	५
चित्त्पतिर्म्मा	४	४	ज्यैष्ठ्यञ्चमे	१८	४	तत्त्सवितुर्वरेण्ण्यम्	३ २२ ३०	३५ ९ २
चित्रन्देवानाम्	७ १३	४२ ४६	ज्योतिरसि	५	३५	तत्त्सूर्यस्य	३३	३७
चिदसितयादेवतया	१२	५३	तऽआयजन्त	१७	२८	तदश्विना	१९	८२
चिदसिमनासि	४	१९	तम्पत्नीभिः	१५	२०	तदस्यरूपममृतम्	१९	८१
चोदयित्त्रीसूनृतानाम्	२०	८५	तम्प्रत्नथा	७	१२	तदिदासभुवनेषु	३३	८०
जनयत्त्यैत्त्वा	१	२२	तत्त्वायामि	१८ २१	४९ २	तदेजतितन्नैजति	४०	५
जनस्यगोपाः	१५	२७	तन्त्वाशोचिष्ठ	३	२६	तदेव	३२	१
जनिष्ठाऽउग्रः	३३	६४	तन्त्वासमिद्भिः	३	३	तद्विप्प्रासोविपन्न्यवः	३४	४४

	अ०	मं०
एतन्तेंदेवसवितः	२	१२
एतꣳसंधस्त्थ	१८	५९
एताऽअर्षन्ति	१७	९३
एताऽउंवꣳसुभगाः	२९	३
एतांऽऐन्द्राग्नाः	२४	८
एतावंद्रूपम्	१९	३१
एतावानस्य	३१	३
एदमगन्म	४	१
एधोस्येधिषीमहि {	२० ३८	२३ २५
एनाविश्वान्यर्यऽआ	२६	१८
एनावोऽअग्निम्	१५	३२
एभिर्नोऽअर्कैः	१५	४६

	अ०	मं०
एवश्छन्दः	१५	४
एवेदिन्द्रम्	२०	५४
एषच्छागःपुरोऽ	२५	२६
एषतेगायत्रः	४	२४
एषतेनिर्ऋते	९	३५
एषतेरुद्रभागः	३	५७
एषवस्तोमः	३४	४८
एषस्यवाजी	९	१४
एषातेऽअग्ने	२	१४
एषातेशुक्रतनूः	४	१७
एषावःसासत्या	९	१२
एषोहदेवः	३२	४

	अ०	मं०
एह्यूषुब्रवाणि	२६	१३
ऐन्द्रःप्राणः	६	२०
ओजश्चमे	१८	३
ओमासश्चर्षणीधृतः	७	३३
ओषधयःप्रतिगृभ्णीत	११	४८
ओषधयःसमं	१२	९६
ओषधीःप्रति	१२	७७
ओषधीरिति	१२	७८
ककुभꣳरूपम्	८	४९
कत्त्यस्यविष्ठाः	२३	५७
कदाचनप्रयुच्छसि	८	३
कदाचनस्तरीरसि {	३ ८	३४ २

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
कुल्याऽइव	१७	९७	कायस्वाहा	२२	२०	कुलायिनीघृतवती	१४	२
कयात्वन्नऽऊत्या	३६	७	कार्षिरसि	६	२८	कुविदङ्गयवम्	१० १९ २३	३२ ६ ३८
कयानश्चित्रः	२७ ३६	३९ ४	काव्ययोराजानेषु	३३	७२	कृणुष्वपाजः	१३	९
कल्पं·तान्ते	३५	९	कास्विदासीत्	२७ २६	११ ५३	कृष्णग्रीवाऽआग्नेयाः	२४ २४ २४	९ ६ १४
कवष्योनव्यचस्वतीः	२०	६०	किंस्वित्सूर्यसमम्	२३	४७	कृष्णाभौमाः	२४	१०
कस्त्वाच्छ्यति	२३	३९	किंस्विदासीत्	१७	१८	कृष्णोसि	२	१
कस्त्वासुनक्ति	१	६	किंस्विद्वनङ्कः	१७	२०	केतुङ्कृण्वन्	२९	३७
कस्त्वाविमुञ्चति	२	२३	कुक्कुटोसि	१	१६	केष्वन्तःपुरुषः	२३	५१
कस्त्वासत्यः	२७ ३६	४० ५	कुतस्त्वमिन्द्र	३३	२७	कोऽअस्यवेदभुवनस्य	२३	५९
काऽईमरे	२३	५५	कुम्भोवनिष्टुः	१९	८७	कोऽदात्कस्मा	७	४८
काण्डात्काण्डात्	१३	२०	कुर्वन्नेवेहकर्म्माणि	४०	२	कोऽसिकतमः	७ २०	२९ ४
कामंकामदुघे	१२	७२				कःस्विदेकाकी	२३ २३	९ ४५

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
त्वमिन्द्रप्प्रतूर्त्तिष्ष्व	३३	६६	त्वामग्ग्नेऽअङ्गिरसः	१५	२८	दिग्भ्यःस्वाहा	३९	२
त्वमिमाऽओषधीः	३४	२२	त्वामग्ग्नेपुष्क्करात्	१५	२२	दिवःपृथिव्याः	२९	५३
त्वमुत्तमास्योषधे	१२	१०१	त्वामग्ग्नेयजमानाः	१२	२८	दिवस्प्परि	३२	१८
त्वँरुषविष्ठ	१३ १८	३२ ७७	त्वामग्ग्नेवृणते	२७	३	दिविधाऽइमम्	३८	११
त्वयाहिन÷	१९	५३	त्वामद्यऽऋषे	२१	६१	दिविपृष्टः	३३	९२
त्वष्टातुरीप÷	२१	२०	त्वामिद्धिहवामहे	२७	३७	दिविव्विष्णु÷	२	२५
त्वष्टादधच्छुष्म्मम्	२०	४४	त्वाꣳहिमन्द्रतमम्	३३	१३	दिवोमूर्द्धासि	१८	५४
त्वष्टावीरन्देवकामम्	२९	९	त्वेऽअग्ग्नेस्वाहुतः	३३	१४	दिवोवाव्विष्णऽउत	५	१९
त्वꣳसोमपितृभि÷	१९	५४	दक्क्षिणामारोह	११	७८	दीक्क्षायैरूपम्	१९	१३
त्वꣳसोमप्प्रचिकितः	१९	५२	दधिक्क्राव्णोऽअकारिषम्	२३	३२	दीर्ग्घायुस्ते	१२	१००
त्वाङ्गन्धर्वाः	१२	९८	दꣳष्ट्राब्भ्यामलिम्लून्	११	७८	दुरोदेवीर्द्दिश÷	२१	१६
त्वाञ्चित्रश्रवस्तम	१५	३१	दस्रायुवाकवः	३३	५८			

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
दृतेदृꣳहमा	३६	१८	देवम्बर्हिर्वयोधसम्	२८	३५			
दृतेदृꣳहमामित्रस्य	३६	१८	देवम्बर्हिर्वारितीनाम्	२१	५७			
दृशानोरुक्मः	१२ १२	१ २५	देवम्बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रः	२८	२१			
दृष्ट्वापरिस्रुतः	१९	७९	देवम्बर्हिर्वारितीनान्देवमि- न्द्रंवयोधसम्	२८	४४			
दृष्ट्वारूपेव्याकरोत्	१९	७७						
दृꣳहस्वदेवि	११	५९	देवश्रुतौदेवेष्वाघोषतम्	५	१७	देवस्यसवितुर्म्मतिम्	२२	१४
देवऽइन्द्रः	२१ २८	५५ १९	देवंसवितः	९ ११ ३०	१ ७ १	देवस्याहꣳसवितुःसवे	९ ९	१० १३
देवकृतस्यैनसः	८	१३	देवंसवितरेषते	५	३९	देवहूर्य्यज्ञऽआच	१७	६२
देवन्देवंवोवसे	३३	९१	देवस्त्वासवितः	११	६३	देवागातुविदः	८	२१
देवम्बर्हिःसरस्वती	२१	४८	देवस्यचेततः	२२	११	देवादेवानांभिषजा	२१	५३
देवम्बर्हिरिन्द्रम्	२८	१२	देवस्यत्वासवितुःप्रसवे	१	१०	देवादैव्याहोतारा	२८	४०

अ.	मं.	अ.	मं.	अ.	मं.	अ.	मं.
१	२१	५	२६	६	३०	११	९
१	२४	६	१	९	३०	११	२८
५	२२	६	९	९	३८	१८	३७
२०	३	३७	१	३८	१		

रसि । व्विश्वरूपंव्विश्वेषान्देवानाꣳसमित् ॥ त्वꣳसोमतनूकृद्भ्योद्द्वेषोभ्योन्यकृतेभ्यऽउरुयन्तासिव्वरूथꣳस्वाहाजुषाणोऽअप्तुराज्यस्यव्वेतुस्वाहा ॥ ३५ ॥ शतम् ॥ २०० ॥

अग्नेनय । सुपथारायेऽअस्मान्विश्वानिदेवव्वयुनानिविद्वान् ॥ युयोद्ध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिंव्विधेम ॥ ३६ ॥ अयन्नः ॥ अयन्नोऽअग्निर्व्वरिवस्कृणोत्वयम्मृधः

पुरऽएंतुप्प्राभिन्दन् ॥ अयंव्वाजां[1]ञ्जयतुव्वाजंसातावयꣳशत्रूँ
ञ्जयतुजर्हृषाणꣳस्वाहां ॥ ३७ ॥ उरुव्विंष्ण्णो ॥ उरुव्विंष्ण्णो
व्विक्क्रमस्वोरुक्षयांयनस्कृधि ॥ घृतङ्घृतयोनेपिबप्प्रप्प्रंयज्ञपंति
न्तिरस्वाहां ॥ ३८ ॥ देवंसवितꣳ ॥ देवंसवितरेषतेसोमस्तꣳ
रक्षस्वमात्त्वांदभन् ॥ एतत्त्वन्देवसोमदेवोदेवाँ २ ॥ ऽउपा
गाऽइदमहम्मंनुष्ष्यान्त्सहरायस्प्पोषेणस्वाहानिर्व्वरुणस्यपा

---

[1] अत्र वाजान् जयतु इति पदे तकारवर्गश्चकारवर्गे चकारवर्गम् । (शु. य. प्रा. ४ अ. ९५ सू.) इत्यनेन वाजान् पदघटिततवर्गस्य नकारस्य जयतुपदघटिते चकारवर्गे परे चवर्गत्वं जातम् । तेन वाजाञ्जयतु । एवं शत्रूञ्जयतु ।

आकृष्ण्णेन ॥ आकृष्ण्णेनरजसाव्वर्त्तमानोनिवेशयन्नमृतम्म
र्त्त्यञ्च ॥ हिरण्ण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्श्य
न् ॥ ४३ ॥ [१४-३] प्रवांवृजे[1] । सुप्प्रयाबर्हिरेषामावि
श्प्पतीवबीरिटऽइयाते ॥ व्विशामक्क्तोरुषस÷पूर्व्वहूतौव्वायुः
पूषास्वस्त्तयेनियुत्त्वान् ॥ ४४ ॥ इन्द्रवायूबृहस्प्पतिम् ॥
इन्द्रवायूबृहस्प्पतिम्मित्राग्निम्पूषणम्भगम् ॥ आदित्त्या

---

१ प्रववृजै इति पदम् । अत्र "ववृधवृजोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११४ सू.) इत्यनेन वृजे परे वेत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारे प्रवांवृजे ।

यदेदयुक्तहरितःसधस्त्थादाद्रात्रीव्वासस्तनुतेसिमस्म्मै
॥ ३७॥ तन्मित्रस्य ॥ तन्मित्रस्यव्वरुणस्याभिचक्क्षेसूर्य्योरू
पङ्कृणुतेद्द्योरुपस्त्थे ॥ अनन्तमन्न्यद्रुशदस्यपाजःकृष्ण्णमन्न्य
द्धरितःसम्भरन्ति ॥ ३८ ॥ बण्ण्[1]महान् ॥ बण्ण्महाँ२॥ऽअसि
सूर्य्यबडादित्त्यमहाँ२॥ऽअसि ॥ महस्त्तेसतोमहिमापनस्य
तेद्धादेवमहाँ२॥ऽअसि ॥ ३९ ॥ बट्सूर्य्य ॥ बट्सूर्य्यश्श्रवसा

---

[1] अत्र बट्महान् । “पञ्चमे पञ्चमम्” (शु. य. प्रा. ४ अ. १२१ सू.) इत्यनेन पञ्चमे स्पर्शे परे अपञ्चमः स्पर्शः पञ्चमो भवति । इति टस्य णकारे द्वित्वे च रूपम् ।

महाँ२॥ऽअसिसत्रादेवमहाँ२॥ऽअसि ॥ मह्नादेवानामसुर्य्यः
पुरोहितोव्विभुज्ज्योतिरदाब्भ्यम् ॥४०॥ श्रायन्तऽइवसूर्य्यम् ॥
श्रायन्तऽइवसूर्य्यंव्विश्वेदिन्द्रस्यभक्षत ॥ व्वसूनिजातेजनमा
नऽओजसाप्प्रतिभागन्नदीधिम ॥४१॥ [1]अद्यादेवाः ॥ अद्यादे
वाऽउदितासूर्य्यस्यनिरꣳहसः[2]पिपृतानिरवद्यात् ॥ तन्नोमित्रो
व्वरुणोमामहन्तामदितिःसिन्धुःपृथिवीऽउतद्यौः ॥४२॥

---

[1] अद्यदेवाः। अत्र "अद्य तं हकारचकारभवत वृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन देवाः इति परे दीर्घे अद्यादेवाः। [2] पिपृत निरवद्यात् इति पदम्। अत्र तकाराकारस्य निवटितनकारे परे "धारयामः०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घे पिपृतानिरवद्यात्।

आकृष्ण्णेनं ॥ आकृष्ण्णेनरजंसाव्वर्त्तंमानोनिवेशयंन्नमृतम्मर्त्त्यंञ्च ॥ हिरण्ण्ययेंनसवितारथेनादेवोयांतिभुवंनानिपश्श्यंन् ॥ ४३ ॥ [१४-३] प्रवांवृजे[1] । सुप्प्रयाबर्हिरेषामाविश्श्पतीवबीरिंटऽइयाते ॥ व्विशामक्क्तोरुषसंः पूर्व्वहूंतौव्वायुः पूषास्वस्त्तयेंनियुत्त्वांन् ॥ ४४ ॥ इन्द्रवायूबृहस्प्पतिम् ॥ इन्द्रवायूबृहस्प्पतिंम्मित्राग्निम्पूषणम्भगंम् ॥ आदित्त्या

---

[1] प्रववृजै इति पदम् । अत्र "ववृधववृजोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११४ सू.) इत्यनेन वृजे परे वेत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारे प्रवावृजे ।

णम् ॥ ६ ॥ [६-१] तपसेकौलालम् ॥ तपसेकौलालम्मा
यायैकर्म्मारꣳरूपायमणिकारꣳशुभेव्वपꣳशरव्यायाऽइषुका
रꣳहेत्यैधनुष्ष्कारङ्कर्म्मणेज्याकारन्दिष्टायरज्जुसर्जम्मृत्यवे
मृगयुमन्तकायश्वनिनम् ॥ ७ ॥ नदीब्भ्यःपौञ्जिष्ठम् ॥
नदीब्भ्यःपौञ्जिष्ठमृक्षीकाब्भ्योनैषादम्पुरुषव्याघ्रायदुर्म्मदं
गन्धर्व्वाप्सरोब्भ्योव्व्रात्त्यम्प्रयुग्भ्यऽउन्मत्तꣳसर्प्पदेवजने
ब्भ्योऽप्रतिपदमयेब्भ्यःकितवमीर्य्यतायाऽअकितवम्पिशाचे

णम् ॥ ६ ॥ [६-१] तपंसेकौलालम् ॥ तपंसेकौलालम्मा
यायैकर्म्मारꣳ रूपायमणिकारꣳ शुभेवपꣳ शंरव्याया ऽइषुका
रꣳ हेत्यैधनुष्ककारङ्कर्म्मणेज्याकारन्दिष्टायरज्जुसर्ज्जम्मृत्यवे
मृगयुमन्तकायश्वनिनम् ॥ ७ ॥ नदीभ्यः पौञ्जिष्ठम् ॥
नदीभ्यः पौञ्जिष्ठमृक्षीकाभ्योनैषादम्पुरुषव्याघ्रायदुर्म्मद
ङ्गन्धर्व्वाप्सरोभ्योव्रात्यम्प्रयुग्भ्य ऽउन्मत्तꣳ सर्प्पदेवजने
भ्योऽप्रतिपदमयेभ्यः कितवमीर्य्यताया ऽअकितवम्पिशाचे

ग॑तेब्भ्यᳲसप्तद॒शेब्भ्यों॑व्वैरू॒पेब्भ्यो॒द्वाद॑शकपालोमि॒त्रावरु॑णा
ब्भ्या॒मानु॑ष्टु॒भाब्भ्या॑मेकवि॒ꣳशाब्भ्यां॑व्वैरा॒जाब्भ्या॑म्पय॒स्या॒बृह॒
स्पत॑ये॒पाङ्क्ता॑यत्रिण॒वाय॑शाक्व॒राय॑च॒रुःस॑वि॒त्रऽऔष्णि॑हाय
त्रयस्त्रि॒ꣳशाय॑रैव॒ताय॒द्वाद॑शकपालᳲप्राजाप॒त्यश्च॒रुरादि॑त्यै॒व्वि
ष्णु॑पत्न्यैच॒रुर॒ग्नये॑व्वैश्वान॒राय॒द्वाद॑शकपा॒लोऽनु॑मत्त्याऽअ॒ष्टा
क॑पालᳲ ॥६०॥ [२४-४]॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेको-
नत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्र-

सं. ५४

म् ॥ देवसवितः षट्, तपसेकौलालꣳषोडश, द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥

[अ. ३० मं. २२ अ. २] हरिःॐ ॥ देवंसवितꣳ ॥ देवंसवितꣳ
प्प्रसुंवयज्ज्ञम्प्रसुंवयज्ज्ञपंतिम्भगांय ॥ दिव्योगंन्धर्व्वःकेंतपूः
केतंन्नꣳपुनातुव्वाचस्प्पातिर्व्वाचंन्नꣳस्वदतु ॥ १ ॥ तत्त्संवितुः ॥
तत्त्संवितुर्व्वरेंण्ण्यम्भर्ग्गौंदेवस्यंधीमहि ॥ धियोयोनंःप्प्रचो
दयांत् ॥ २ ॥ व्विश्श्वांनिदेव । सवितर्द्दुरितानिपरांसुव ॥
यद्भद्रन्तन्नऽआसुंव ॥ ३ ॥ व्विभक्त्तारꣳहवामहे ॥ व्विभु

॥ ५ ॥ शतम् ॥ १७०० ॥ अयमिह । प्प्रथमोधायिधातृ
भिर्होतायजिष्ठोऽअद्ध्वरेष्ष्वीड्यः ॥ यमप्प्नवानोभृगवोव्विरुरु
चुर्व्वनेषुचित्रंव्विब्भ्वंव्विशेविशे ॥ ६ ॥ त्रीणिशता । त्रीसहस्रा
ण्यग्ग्निन्त्रिꣳशच्चदेवानवचासपर्य्यन् ॥ औक्क्षन्घृतैरस्तृणन्ब
र्हिरस्म्माऽआदिद्धोतारन्न्यसादयन्त ॥ ७ ॥ मूर्द्धानन्दिवः ॥
मूर्द्धानन्दिवोऽअरतिम्पृथिव्याव्वैश्वानरमृतऽआजातमग्ग्निम् ॥
कविꣳसम्म्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ शतम् ॥ १७०० ॥ अयमिह । प्प्रथमोधायिधातृभिर्होतायजिष्ठोऽअद्ध्वरेष्वीड्यः ॥ यमप्नवानोभृगवोव्विरुरुचुर्व्वनेषुचित्रंव्विब्भ्वंव्विशेविशे ॥ ६ ॥ त्रीणिशता । त्रीसहस्राण्ण्यग्निन्त्रिꣳशच्चदेवानवचासपर्य्यन् ॥ औक्षन्घृतैरस्तृणन्बर्हिरस्म्माऽआदिद्धोतारन्न्यसादयन्त ॥ ७॥ मूर्द्धानन्दिवः ॥ मूर्द्धानन्दिवोऽअरतिम्पृथिव्याव्वैश्वानरमृतऽआजातमग्निम् ॥ कविꣳसम्म्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रञ्जनयन्तदेवाः॥ ८॥

॥ १३ ॥ याम्मे॒धाम् ॥ याम्मे॒धान्दे॑वग॒णाःपि॒तर॑श्चो॒पास॑ते ॥
तया॒माम॒द्यमे॒धयाग्ने॑मे॒धावि॑नङ्कुरु॒स्वाहा॑ ॥ १४ ॥ मे॒धाम्मे॑ ॥
मे॒धाम्मे॒व्वरु॑णोददातुमे॒धाम॒ग्निःप्र॒जाप॑तिः ॥ मे॒धामिन्द्र॑श्च
व्वा॒युश्च॑मे॒धान्धा॒ताद॑दातुमे॒स्वाहा॑ ॥ १५ ॥ इ॒दम्मे॑ ॥ इ॒दम्मे॒
ब्रह्म॑चक्ष॒त्रञ्चो॒भेश्रिय॑मश्नुताम् ॥ मयि॑दे॒वाद॑धतु॒श्रिय॒मुत्त॑
मा॒न्तस्यै॑ते॒स्वाहा॑ ॥ १६ ॥ [९-२] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

सं. ५६

अनुवाकसूत्रम् ॥ अस्याजरासः सप्तदश, पश्चित् द्वादश, व्विभ्राट् चतुर्दश, प्रवावृजऽएकादश, प्रवायुं पञ्चदश, प्रवीरया पञ्चदश,ऽआनस्त्रयोदश, सप्त सप्तनवतिः [अ. ३३ मं. ९७ अनु. ७]॥ हरिः ॐ॥ अ॒स्याज॑रासः ॥ अ॒स्याज॑रासोद॒माम॒रि॒त्रा॑ऽअ॒र्च्चद्धू॑मासोऽअ॒ग्नय॑ःपाव॒काः ॥ श्वि॒ती॒चय॑ःश्वा॒त्रासो॑भु॒र॒ण्ण्यवो॑[1]व्वन॒र्षदो॑व्वा॒यवो॒नसोमा॑ः ॥ १ ॥ हर॑योधू॒मके॑

---

[1] वनसदः इति पदम् । अत्र "वनसदोऽवेरो रेफेण" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेन सदशब्दे परे वनशब्दो रेफेण व्यवधीयते ।

श्रीश्चं ॥ श्रीश्चंतेलक्ष्मीश्चपत्न्यांवहोरात्रेपार्श्वेंनक्षंत्राणिरूप
मश्विनौव्यात्तंम् ॥ इष्णणान्निंषाणामुम्मंऽइषाणसर्व्वंलोकम्मंऽ
इषाण ॥ २२ ॥ [६-२]॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ तदेव सप्त, वेनस्तन्नव, द्वौ षोडश [अ. ३२ मं. १६ अनु. २]॥ हरिःॐ ॥ तदेव ॥ तदेवाग्निस्त्तदादित्त्यस्त्त
द्वायुस्त्तदुचन्द्रमाꣳ ॥ तदेवशुक्क्रन्तद्ब्रह्मताऽआपꣳसप्रजा

ति॑मृ॒त्त्युमे॑ति॒नान्न्यःपन्था॑व्विद्द्य॒तेय॑नाय ॥ १८ ॥ प्र॒जाप॑ति
श्चरति ॥ प्र॒जाप॑तिश्चरति॒गब्भे॑ऽअ॒न्तरजा॑यमानोबहु॒धाव्विजा
यते ॥ तस्य॒योनि॒म्परि॑पश्श्यन्ति॒धीरा॒स्त्तस्मि॑न्न्हतस्त्थु॒ब्भुव॑
नानि॒व्विश्वा॑ ॥१९॥ योदे॒वेब्भ्य॑ः ॥ योदे॒वेब्भ्य॑ऽआ॒तप॑ति॒यो
दे॒वाना॑म्पु॒रोहि॑तः ॥ पूव्वो॒योदे॒वेब्भ्यो॑जा॒तोनमो॑रु॒चाय॒ब्राह्म॑ये
॥ २० ॥ रु॒चम्ब्रा॒ह्मम् ॥ रु॒चम्ब्रा॒ह्मञ्ज॒नय॑न्तोदे॒वाऽअग्ग्रे॒त
द॑ब्रु॒वन् ॥ यस्त्वै॒वम्ब्रा॑ह्म॒णोव्वि॒द्द्यात्तस्य॑दे॒वाऽअ॑स॒न्न्वशे॑ ॥ २१ ॥

म् ॥ य॒ज्ञेन॑य॒ज्ञम॑यजन्तदे॒वास्त्तानि॒धर्म्मा॑णिप्प्रथ॒मान्न्या॑सन् ॥ ते॒ह॒नाक॑म्महि॒मान॑ःसचन्त॒यत्र॒पूर्व्वे॑सा॒द्ध्याःसन्ति॑दे॒वाः ॥ १६ ॥ [१६-१] अ॒द्भ्यःसम्भृ॑तꣳ । पृथि॒व्यैरसा॑च्चवि॒श्वक॑र्म्मण॒ꣳसम॑वर्त्त॒ताग्ग्रे॑ ॥ तस्य॒त्त्वष्टा॑वि॒दध॑द्रू॒पमे॑ति॒तन्मर्त्त्यस्यदे॒वत्त्वमा॒जान॒मग्ग्रे॑ ॥ १७ ॥ व्वेदा॒हम् ॥ व्वेदा॒हमे॒तम्पुरु॑षम्म॒हान्त॑मादि॒त्त्यव॑र्ण्ण॒न्तम॑स[१]ꣳपर॒स्त्तात् ॥ तमे॒वव्वि॑दि॒त्त्वा

---

[१] तमसःपरस्त्तात् । अत्र "तमसोऽपरस्त्तात्" (शु. य. प्रा. ३ अ. २६ सू.) इत्यनेन विधीयमानं सत्वं न भवति तत्रापरस्त्तादित्युक्तत्वात् ।

श्रोत्रा॑द्वा॒युश्च॑प्रा॒णश्च॒मुखा॑द॒ग्निर॑जायत ॥ १२ ॥ नाभ्या॑ऽ
आसीत् ॥ नाभ्या॑ऽआसी॒द॒न्तरि॑क्षꣳशी॒र्ष्णो द्यौः सम॑वर्त्त
त ॥ प॒द्भ्याम्भूमि॒र्दिश॒ꣳश्रोत्रा॒त्तथा॑लो॒काँ२॥ऽअ॑कल्पयन्
॥ १३ ॥ यत्पुरु॑षेण । ह॒विषा॑दे॒वाय॒ज्ञमत॑न्वत ॥ व॒स॒न्तो
स्यासी॒दाज्यं॑ग्री॒ष्मऽइ॒ध्मः श॒रद्ध॒विः ॥ १४ ॥ स॒प्तास्या॑
सन् ॥ स॒प्तास्या॑सन्परि॒धय॒स्त्रिः स॒प्तस॒मिधः॑कृ॒ताः ॥ दे॒वा
यद्य॒ज्ञन्त॑न्वा॒नाऽअब॑ध्न॒न्पुरु॑षम्प॒शुम् ॥ १५ ॥ य॒ज्ञेन॑य॒ज्ञ

जा॒वयं÷ ॥ ८ ॥ तँ॒ऽय॒ज्ज्ञम् ॥ तँ॒ऽय॒ज्ज्ञम्ब॒र्हिँषि॒प्प्रौक्ष॒न्न्पुरु॑ष
ञ्जा॒तऽम॑ग्ग्र॒तः ॥ तेन॑दे॒वाऽअ॑यजन्तसा॒ध्याऽऋष॑यश्च॒ये ॥ ९ ॥
यत्पुरु॑षम् ॥ यत्पुरु॑ष॒व्यद॑धुःकति॒धाव्य॑कल्पयन् ॥ मुख॒
ङ्किम॑स्यासी॒त्किम्बा॒हूकिमू॒रूपादा॑ऽउच्यते ॥ १० ॥ ब्रा॒ह्म॒
णोस्य ॥ ब्रा॒ह्म॒णो॒स्य॒मुख॑मासीद्बा॒हूरा॑ज॒न्य÷कृ॒तः ॥ ऊ॒रू
तद॑स्य॒यद्वैश्य॑÷प॒द्भ्याँशू॒द्रोऽअ॑जायत ॥ ११ ॥ च॒न्द्रमा॒
मन॑सः ॥ च॒न्द्रमा॒मन॑सोजा॒तश्चक्षोः॒सूर्यौ॑ऽअजायत ॥

जा॒वयं॑÷ ॥ ८ ॥ तँ॒ऽय॒ज्ञम् ॥ तँ॒ऽय॒ज्ञम्ब॒र्हिषि॒प्प्रौक्ष॒न्पुरु॑ष
ञ्जा॒तऽमं॑ग्र॒तः ॥ तेन॑दे॒वाऽअं॑यजन्तसा॒ध्याऽऋष॑यश्च॒ये ॥ ९ ॥
यत्पुरु॑षम् ॥ यत्पुरु॑षं॒व्यद॑धुः॒कति॒धाव्य॑कल्पयन् ॥ मुख॒
ङ्किमं॑स्यासी॒त्किम्बा॒हूकिमू॒रूपादा॑ऽउच्यते ॥ १० ॥ ब्राह्म॒
णो॒स्य ॥ ब्राह्म॒णो॒स्यमुखं॑मासीद्बा॒हूरा॑ज॒न्य॒÷कृतः ॥ ऊ॒रू
तद॑स्य॒यद्वैश्य॑÷प॒द्भ्याᳪं॒शू॒द्रोऽअजायत ॥ ११ ॥ च॒न्द्रमा॒
मन॑सᳪं ॥ च॒न्द्रमा॒मन॑सोजा॒तश्च॒क्षोःᳪसूर्य्यो॑ऽअजायत ॥

स्रा॒क्षःस॒हस्र॑पात् ॥ सभूमि॑ꣳस॒र्व्वत॑स्पृत्वात्त्य॑तिष्ठद्दशाङ्गु॒
लम् ॥ १ ॥ पुरु॑षऽए॒व ॥ पुरु॑षए॒वेदꣳसर्व्वँ॒ऽयद्भू॒तँऽयच्च॑भा॒
व्यम् ॥ उ॒तामृ॑त॒त्वस्येशा॑नो॒यदन्ने॑नाति॒रोह॑ति ॥ २ ॥ ए॒ता
वा॑नस्य । म॒हि॒मातो॒ज्ज्यायाँ॑श्च॒पूरु॑षः ॥ पादो॑स्य॒व्विश्वा॑भू॒ता
नि॑त्रि॒पाद॑स्या॒मृत॑न्दि॒वि ॥ ३ ॥ त्रि॒पादू॒र्द्ध्वः ॥ त्रि॒पादू॒र्द्ध्वऽ
उदै॒त्पुरु॑ष॒ःपादो॑स्ये॒हाभ॑व॒त्पुन॑ः ॥ ततो॒व्विष्व॒ङ्व्य॑क्क्राम
त्साश॒नानश॒नेऽअ॒भि ॥ ४ ॥ ततो॑व्वि॒राट् ॥ ततो॑व्वि॒राड॑जा

स्त्थूलञ्चातिकृशञ्चातिशुक्लञ्चातिकृष्ण्णञ्चातिकुल्वञ्चातिलोमशञ्च ॥ अशूद्राऽअब्राह्मणास्त्तेप्प्राजापत्त्याः ॥ मागधः पुँश्चलीकितवःक्लीबोशूद्राऽअब्राह्मणास्त्तेप्प्राजापत्त्याः ॥ २२ ॥ [१६-२] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ सहस्रशीर्षा षोडशा,ऋचःसंभृतः षट्, द्वौ द्वाविꣳशतिः [अ. ३१ मं. २२ अनु. २] ॥ हरिःॐ ॥ सहस्रशीर्षापुरुषः । सह

सं. ५५

वेपेशोमर्य्याँऽअपेशसे ॥ समुषद्भिरजायथाः ॥३७॥ जीमूत
स्येवभवति ॥ जीमूतस्येवभवतिप्प्रतीकँय्यद्वर्म्मीयातिसमदा
मुपस्त्थे ॥ अनाविद्धयातन्वाजयत्त्वꣳसत्त्वाव्वर्म्मणोमहिमा
पिपर्त्तु ॥ ३८ ॥ धन्वनागाः ॥ धन्वनागाधन्वनाजिञ्जयेमध
न्वनातीव्व्राःसमदोजयेम ॥ धनुःशत्त्रोरपकामङ्कृणोतिधन्व
नासर्व्वाःप्प्रदिशोजयेम ॥ ३९ ॥ व्वक्ष्यन्तीवेत् ॥ व्वक्ष्यन्ती
वेदागनीगन्तिकर्ण्णम्प्रियꣳसखायम्परिषस्वजाना ॥ योषेव

वेपेशोमर्य्याँऽअपेशसे ॥ समुषद्भिरजायथाः ॥३७॥ जीमूत
स्येवभवति ॥ जीमूतंस्येवभवतिप्रतीकँय्यद्वर्म्मीयातिसमदां
मुपस्थे ॥ अनाविद्धयातन्वाजयत्त्वꣳसत्त्वावर्म्मणोमहिमा
पिपर्त्तु ॥ ३८ ॥ धन्वंनागाः ॥ धन्वंनागाधन्वंनाजिञ्जयेमध
न्वंनातीव्राःसमदोजयेम ॥ धनुःशत्रोरपकामङ्कृणोतिधन्वं
नासर्वाःप्रदिशोजयेम ॥ ३९ ॥ वक्ष्यन्तीवेत् ॥ वक्ष्यन्ती
वेदागंनीगन्तिकर्णम्प्रियꣳसखायम्परिषस्वजाना ॥ योषेव

ईड्ड्योव्वन्द्यश्श्चायाह्यग्ग्नेव्वसुभिꣳसजोषाꣳ॥त्वन्देवानामसियह्व
होतासऽएनान्यक्क्षीषितोयजीयान्॥२८॥प्राचीनम्बर्हिः।प्प्र
दिशापृथिव्व्याव्वस्त्तोरस्याव्वृज्ज्यतेऽअग्ग्रेऽअह्नाम्॥व्व्युप्प्रथतेव्वि
तरंव्वरीयोदेवेब्भ्योऽअदितयेस्योनम्॥२९॥व्व्यचस्वतीरुर्व्विया।
वि- श्श्रयन्ताम्पतिब्भ्योनजनयꣳशुम्भमानाꣳ॥देवीर्द्वारोबृहतीर्व्वि
र्व्विश्श्वामिन्न्वादेवेब्भ्योभवतसुप्प्रायणाꣳ॥३॥०आसुष्ष्वयन्ती।य
जतेऽउपाकेऽ[1]उषासानक्क्तासदतान्नियोनौ॥दिव्व्येयोषणेबृहती

---

[1] उपाकेऽउषासा । अत्र एकारात्परस्य उष इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य “उषमहोभिर्नक्ते०” (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः ।

सुरुक्मेऽअधिश्श्रियꣳशुक्क्रपिशन्दधाने॥३१॥दैव्याहोतारा।
प्प्रथमासुवाचामिमानायज्ज्ञम्मनुषोयजद्ध्यै ॥ प्रचोदयन्ताविदथेषुकारूप्प्राचीनञ्ज्योतिः प्प्रदिशादिशन्ता ॥३२॥ आनः ॥
आनोयज्ज्ञम्भारतीतूयमेत्त्विडामनुष्ष्वदिहचेतयन्ती॥तिस्रो देवीर्बर्हिरेदꣳस्योनꣳसरस्वतीस्वपसꣳसदन्तु ॥३३॥ यऽइमे ।
द्यावापृथिवीजनित्रीरूपैरापिꣳशद्भुवनानिविश्श्वा ॥ तम[1]द्यहोत

---

[1] अद्यहोतरि। अत्र "अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहेदेवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन हकारे परे दीर्घे प्राप्ते "नहोतरि" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११६ सू.) इत्यनेन निषेधान्न दीर्घः ।

नाङ्क्तमग्नेमधुमत्त्पिन्वमानः ॥ व्वाजीव्वहन्न्वाजिनञ्जातवे
दोदेवानांव्वक्क्षिप्प्रियमासधस्त्थम् ॥१॥ घृतेनाञ्जन् ॥ घृते
नाञ्जन्त्सम्पथोदेवयानान्प्रजानन्वाज्ज्यप्प्येतुदेवान् ॥ अनु
त्त्वासप्प्तेप्प्रदिशः सचन्ताꣳस्वधामस्म्मैयजमानायधेहि ॥२॥
ईड्ड्यश्च ॥ ईड्ड्यश्चासिव्वन्द्द्यश्चव्वाजिन्नाशुश्चासिमेद्ध्यश्चसप्प्ते ॥
अग्निष्ट्वादेवैर्व्वसुभिः सजोषाःप्प्रीतंव्वह्निंव्वहतुजातवेदाः ॥३॥
स्त्तीर्णम्बर्हिः । सुष्ट्टरीमाजुषाणोरुपृथुप्प्रथमानम्पृथिव्व्याम् ॥

नाङ्घृतमग्नेमधुमत्त्पिन्वमानः ॥ व्वाजीव्वहन्व्वाजिनञ्जातवे
दोदेवानांव्वक्षिप्प्रियमासधस्त्थम् ॥१॥ घृतेनाञ्जन् ॥ घृते
नाञ्जन्त्सम्पथोदेवयानाम्प्रजानन्व्वाज्यप्प्येतुदेवान् ॥ अनु
त्वासप्तेप्प्रदिशः सचन्ताᳪंस्वधामस्म्मैयजमानायधेहि ॥२॥
ईड्यश्च ॥ ईड्यश्चासिव्वन्द्यश्चव्वाजिन्नाशुश्चासिमेद्ध्यश्चसप्ते ॥
अग्निष्ट्वान्देवैर्व्वसुभिःसजोषाःप्प्रीतंव्वह्निंव्वहतुजातवेदाः ॥ ३ ॥
स्त्तीर्णम्बर्हिः । सुष्टरीमाजुषाणोरुपृथुप्प्रथमानम्पृथिव्याम् ॥

देवम्बर्हिर्व्वारितीनान्देवमिन्द्रंव्वयोधसन्देवन्देवमवर्द्धयत् ॥ ककुभाच्छन्दसेन्द्रियँय्यशऽइन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वेतुयज ॥ ४४ ॥ देवोऽअग्निः । स्विष्टकृद्देवमिन्द्रंव्वयोधसन्देवोदेवमवर्द्धयत् ॥ अतिच्छन्दसाच्छन्दसेन्द्रियङ्क्षत्रमिन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुवधेयस्यव्वेतुयज ॥ ४५ ॥ अग्निमद्य । होतारमवृणीतायँय्यजमानᳶपचन्पक्तीᳶपचन्पुरोडाशम्बध्नन्निन्द्रायव्वयोधसेच्छागम् ॥ सूपस्थाऽअद्यदेवोव्वनस्पतिर

धस॒म्पति॒मिन्द्रं॑मवर्द्धयन् ॥ जगं॑त्त्या॒च्छन्दं॑सेन्द्रि॒यꣳ शू॒षमि
न्द्रे॒व्वयो॒दधं॑द्व॒सुव॑नेव्व॒सु॒धेयं॑स्यव्यन्तु॒यजं॑ ॥ ४१ ॥ दे॒वोनरा॒शꣳ
सः॑ ॥ दे॒वोनरा॒शꣳसोदे॒वमिन्द्रं॑व्वयो॒धसं॑न्दे॒वोदे॒वमं॑वर्द्धयत् ॥
व्वि॒राजा॒च्छन्दं॑सेन्द्रि॒यꣳ रू॒पमिन्द्रे॒व्वयो॒दधं॑द्व॒सुव॑नेव्व॒सु॒धेयं॑स्य
वे॒तु॒यजं॑ ४२ ॥ दे॒वोव्वन॒स्पतिः॑ ॥ दे॒वोव्वन॒स्पति॑र्द्दे॒वमिन्द्रं॑
व्वयो॒धसं॑न्दे॒वोदे॒वमं॑वर्द्धयत् ॥ द्विपं॑दा॒च्छन्दं॑सेन्द्रि॒यम्भग॒मि
सं. ५२ न्द्रे॒व्वयो॒दधं॑द्व॒सुव॑नेव्व॒सु॒धेयं॑स्यव्वे॒तु॒यजं॑ ॥ ४३ ॥ दे॒वम्ब॒र्हिः ॥

तवेद्वायो ॥ तवेद्वायवृत[1]स्प्पतेत्त्वष्टुर्जामातरद्भुत ॥ अवांस्यावृणीमहे ॥३४॥ [१२-३] अभित्त्वा। शूरनोनुमोदुग्धाऽइवधेनवः ॥ ईशानमस्यजगतःस्वर्दृशमीशानमिन्द्रतस्त्थुषः ॥ ३५ ॥ नत्त्वावान् ॥ नत्त्वावाँ२॥ ऽअन्योदिव्योनपार्थिवोनजातोनजनिष्यते ॥ अश्श्वायन्तोमघवन्निन्द्रवाजिनोगव्यन्तस्त्वाहवामहे ॥ ३६ ॥ त्वामित् ॥ त्वामिद्धिहवामहे

---

[1] ऋतस्प्पते अत्र । "प्रकृत्या कपयोः खफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इति प्रकृतिभावे प्राप्ते "ऋतावरौ च परयोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५१ सू.) ऋतः अवरश्च यथासंख्यं पतिपरयोः सकारेण व्यवधीयते। इति सकारे तत्र "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम्।

युतांमाभिश्श्रीः ॥ तेव्वायवेसमंनसोव्वितंस्त्थुर्व्विश्वेन्नरं÷स्वप
त्यानिचक्क्रुः ॥ २३ ॥ रायेनु । यञ्जज्ज्ञतूरोदंसीमेरायेदेवीधि
षणांधातिदेवम् ॥ अधंव्वायुन्नियुतं÷सश्चतस्वाऽउतश्वेतंव्वसुधि
तिन्निरेके ॥ २४ ॥ आपोह ॥ आपोहयद्बृहतीर्व्विश्वमायन्ग
र्भन्दधानाजनयन्तीरग्निम् ॥ ततोदेवानाꣳसमवर्त्ततासुरे
कꣳकस्म्मैदेवायंहविषांव्विधेम ॥ २५ ॥ यश्चित् ॥ यश्चिदापो
सं. ५० महिनापर्य्यपश्श्यद्दक्षन्दधानाजनयंतीर्य्यज्ञम् ॥ योदेवे

सिषांसन्तोव्वनामहे ॥ १८ ॥ अनुंवीरैः ॥ अनुंवीरैरनुं
पुष्ष्यास्म्मगोभिरन्न्वश्श्वैरनुसर्व्वेणपुष्टैः ॥ अनुद्विपदानुचतुं
ष्प्पदाव्वयन्देवानोयज्ज्ञमृतुथानंयन्तु ॥१९॥ अग्नेपत्नीꣳ ॥
अग्नेपत्नीरिहावंहदेवानामुशतीरुपं ॥ त्वष्टांरꣳसोमंपीतये
॥२०॥ अभियज्ज्ञम् ॥ अभियज्ज्ञङ्गृणीहिनोग्नावोनेष्टꣳपिब
ऽऋतुनां ॥ त्वꣳहिरंत्नधाऽअसिं ॥ २१ ॥ द्रविणोदाःपिपी
षति ॥ जुहोतप्प्रचंतिष्ठत ॥ नेष्ट्रादृतुभिंरिष्ष्यत ॥ २२ ॥

ष्प्रजाश्चपरिपातुनः ॥ १४ ॥ उपह्वरेगिरीणाम् ॥ उपह्वरेगिरीणाꣳसङ्गमेचनदीनाम् ॥ धियाव्विप्प्रोऽअजायत ॥ १५ ॥ [१५-१] उच्चाते ॥ उच्चातेजातमन्धसोदिविसद्भूम्म्या[1]ददे ॥ उग्रꣳशर्म्ममहिश्श्रवः ॥ १६ ॥ सनः ॥ सनऽइन्द्राययज्यवेव्वरुणायमरुद्भ्यः ॥ व्वरिवोवित्त्परिस्रव ॥ १७ ॥ एनाव्विश्वानि ॥ एनाव्विश्वान्यर्य्यऽआद्युम्म्नानिमानुषाणाम् ॥

---

[1] अत्र भूमिः आददे। "भूमेश्चाकारेऽपृक्ते" (शु. य. प्रा. ४ अ. ३८ सू.) इत्यनेनाकारेऽपृक्तपरे भूमिशब्दस्य विसर्गस्य लोपः ततो यकारे भूम्याददे।

स्म्ममृ॑ती॒षहं॑व्व॒सो॑र्म्म॑न्दा॒नमन्ध॑सꣳ ॥ [१]अ॒भिव॒त्सन्नस्वस॑रेषु॒धे॒
नव॒ऽइन्द्र॑ङ्गी॒र्भि॑र्न्न॑वामहे ॥ ११ ॥ यद्वाहि॑ष्ठम् ॥ यद्वाहि॑ष्ठ॒
न्तद॒ग्नये॑बृ॒हद॑र्च्च॑व्विभावसो ॥ महि॑षीव॒त्त्वद्र॒यिस्त्वद्वाजा॒ऽउ
दी॑रते ॥ १२ ॥ एहि ॥ एह्यू॒षुब्रवा॑णि॒तेग्न॑ऽइ॒त्त्थेत॑रा॒गिरः॑ ॥
ए॒भिर्व्व॑र्द्धा॑स॒ऽइन्दु॑भिꣳ ॥ १३ ॥ ऋ॒तव॑स्त्ते ॥ ऋ॒तव॑स्त्तेय॒ज्ञं॑
व्वितं॑न्वन्तु॒मासा॑र॒क्षन्तु॒ते॒हविः॑ ॥ सं॒व्व॒त्स॒रस्ते॑य॒ज्ञन्द॑धातु॒नꣳ

---

[१] अभिवत्सन् । अत्र "अश्वरश्मिमति°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन प्राप्तस्य अभिशब्दस्य वकारे परे प्राप्तस्य दीर्घेकारस्य "अभिविख्येषं वीरविश्ववत्स°" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन एतेषु परेषु दीर्घनिषेधान्नात्र वत्सशब्दपरे दीर्घेकारः ।

क्त्थेनव्वाहंसा ॥ उपयामगृहीतोसिव्वैश्वानरायत्त्वैषतेयोनिर्व्वै
श्वानरायत्त्वा ॥ ८ ॥ अग्निर्ऋषिः ॥ अग्निर्ऋषिꣳपवमानꣳ
पाञ्चजन्यꣳपुरोहितꣳ ॥ तमीमहेमहागयम् ॥ उपयामगृही
तोस्यग्नयेत्त्वाव्वर्च्चसऽएषतेयोनिरग्नयेत्त्वाव्वर्च्चसे ॥ ९ ॥ महाँ
२॥ऽइन्द्रः ॥ महाँ२॥ऽइन्द्रोव्वज्ज्रहस्तꣳषोडशीशर्म्मयच्छ
तु ॥ हन्तुपाप्मानँय्योस्मान्द्वेष्टि ॥ उपयामगृहीतोसिमहे
न्द्रायत्त्वैषतेयोनिर्म्महेन्द्रायत्त्वा ॥ १० ॥ तंव्वः ॥ तंव्वोद

न्मातृणेषुदेवेब्भ्यस्त्तदुशद्ब्भ्योरातमस्त्तु ॥ ३४ ॥ येव्वाजि
नम् ॥ येव्वाजिनम्परिपश्श्यन्तिपक्कँय्यऽईमाहुःसुरभिर्न्नि
र्हरेति ॥ येचार्व्वतोमाꣳसभिक्क्षामुपासतऽउतोतेषामभिगूर्त्ति
र्न्नऽइन्न्वतु ॥ ३५ ॥ यन्नीक्क्षणम् ॥ यन्नीक्क्षणम्माँस्प्पचन्न्याऽ
उखायायापात्त्राणियूष्ण्णऽआसेचनानि ॥ ऊष्म्मण्ण्यापिधा
नाचरूणामङ्क्काःसूनाःपरिभूषन्त्यश्श्वम् ॥ ३६ ॥ मात्त्वा ॥
मात्त्वाग्निर्द्ध्वनयीद्धूमगन्धिर्म्मोखाब्भ्राजन्त्यभिविक्क्तज

सर्व्वा॒ताते॒ऽअपि॑दे॒वेष्ष्व॑स्त्तु ॥ ३१ ॥ [८-१२] यदश्व॑स्य ।
क्क्र॒विषो॒मक्षि॒काश॒यद्वा॒स्वरौ॒स्वधि॑तौरि॒प्तमस्त्ति॑ ॥ यद्ध
स्त्त॑योःशमि॒तुर्य्यन्न॒खेषु॒सर्व्वा॒ताते॒ऽअपि॑दे॒वेष्ष्व॑स्त्तु ॥ ३२ ॥
यदूव॑ध्यम् ॥ यदूव॑ध्यमुदर॑स्यापवाति॒यऽआ॒मस्य॑क्क्र॒विषो॑
ग॒न्धोऽअस्त्ति॑ ॥ सु॒कृ॒तातच्छ॑मि॒तार॑ःकृण्ण्वन्तू॒तमेध॑ꣳशृत॒
पाकं॑पचन्तु ॥ ३३ ॥ यत्ते॑ ॥ यत्ते॒गात्रा॑द॒ग्निना॑प॒च्य
मा॑नाद॒भिशू॒लन्निह॑तस्याव॒धाव॑ति ॥ मातद्भूम्म्या॒माश्रि॑ष॒

पूष्णःप्प्रियमप्प्येतिपाथ÷ ॥२५॥ एषच्छाग÷ । पुरोऽअश्श्वेनव्वाजिनापूष्णोभागोनीयतेव्विश्श्वदेव्व्यः ॥ अभिप्प्रियँयत्पुरोडाशमर्व्वतात्त्वष्टेदेनꣳसौश्श्रवसायजिन्न्वति ॥२६॥ यद्धविष्यम् ॥ यद्धविष्यमृतुशोदेवयानन्त्रिर्म्मानुषाःपर्य्यश्श्वन्नयन्ति ॥ अत्रा[1]पूष्णःप्प्रथमोभागऽएतियज्ज्ञन्देवेब्भ्य÷प्प्रतिवेदयन्नजः ॥ २७ ॥ होताद्ध्वर्युः ॥ होताद्ध्वर्युरावयाऽअग्निमिन्धोग्ग्रावग्ग्राभऽउतशꣳस्तासुविप्प्रः ॥ तेनयज्ज्ञे

---

[1] अत्रापूष्णः । अत्र "पूष्णो जहीमस्तेष्वत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन पूष्णः जहीमः ते इत्येतेषु पदेषु परेषु अत्रशब्दस्य दीर्घाकारः ।

नस्वरङ्कृतेनास्विष्टेनव्वक्षणाऽआपृंणद्ध्वम् ॥ २८ ॥ यूपव्व्रस्क्का
ऽउत । येयूंपवाहाश्चषालँय्येऽअंश्वयूपायतक्षंति ॥ येचार्व्व
तेपचंनꣳसम्भरंन्त्युतोतेषांमभिगूंर्त्तिर्न्नंऽइन्वतु ॥ २९ ॥
उपप्प्र ॥ उपप्प्रागांत्सुमन्मेंधायिमन्मंदेवानामाशाऽउपंवीत
पृंष्ठꣳ ॥ अन्वैनंव्विप्प्राऽऋषंयोमदन्तिदेवानांम्पुष्टेचंकृमासुब
न्धुंम् ॥ ३० ॥ यद्वाजिनं÷ ॥ यद्वाजिनोदामंसन्दानमर्व्व
तोयाशीर्षण्ण्यारशनारज्जुंरस्य ॥ यद्वांघास्यप्प्रभृंतमास्येतृणꣳ

म॑जय॒द्यस्मि॑न्न॒ग्निःसते॑लो॒कोभ॑विष्यति॒तञ्जे॑ष्यसि॒पिबै॒ताऽ
अ॒प॑ः ॥ व्वा॒युःप॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒सऽए॒तँल्लो॒कम॑जय॒द्य
स्मि॑न्व्वा॒युःसते॑लो॒कोभ॑विष्यति॒तञ्जे॑ष्यसि॒पिबै॒ताऽअ॒पः ॥
सूऽर्य॑÷प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒सऽए॒तँल्लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॒न्त्सू
ऽर्य॒ᳲसते॑लो॒कोभ॑विष्यति॒तञ्जे॑ष्यसि॒पिबै॒ताऽअ॒पः ॥ १७ ॥
[५-४] प्रा॒णाय॒स्वाहा॑ । पा॒नाय॒स्वाहा॑व्व्या॒नाय॒स्वाहा॑ ॥

---

१ मात्रिकाद्विमात्रिकादुदात्तात् परस्य विसर्जनीयस्य (ᳲ) इत्याकारिकया निर्देशः ।

शिंतोऽअप्प्स्वप्प्सुजाब्रह्ममासोमंपुरोगवꣳ ॥ १४ ॥ स्वयं
वांजिन् ॥ स्वयंव्वांजिँस्तन्न्वङ्कल्प्पयस्वस्वयँय्यंजस्वस्वयञ्जु
षस्व ॥ महिमातेन्न्येनन्नसन्नशें ॥ १५ ॥ नवै ॥ नवाऽ
[1]उँऽएतान्म्रियसेनारिंष्ष्यासिदेवाँ २॥ऽइदेंषिपाथिभिंःसुगेभिंः ॥
यत्रासंतेसुकृतोयत्रतेययुस्तत्रंत्त्वादेवःसंविंतादंधातु ॥ १६ ॥
अग्निःपशुः ॥ अग्निःपशुरांसीत्तेनांयजन्तसऽएतँल्लोक

---

[1] "उकारोऽपृक्तोऽस्पर्शात्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ९० सू.) अपृक्त एकवर्ण उकारोऽस्पर्शात्परः प्रकृत्या भवति स्वरे प्रत्यये । अत्रोकारोऽपृक्तोऽस्पर्शात्परः एतदिति स्वरे परे तस्मान्न सन्धिः ।

सीत्पिलिप्पिलाकास्विदासीत्पिशङ्गिला ॥ ११ ॥ द्यौरासी
त् ॥ द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्वऽआसीद्बृहद्वयः÷ ॥ अविरा
सीत्पिलिप्पिलारात्रिरासीत्पिशङ्गिला ॥ १२ ॥ [८-३] ॥ २३ ॥
वायुष्ट्वा । पचतैरवत्वसितग्ग्रीवश्च्छागैर्न्यग्ग्रोधश्चमसैःश
ल्म्मलिर्वृद्ध्या ॥ एषस्यरात्थ्योवृषापड्भिश्चतुर्भिरेदगन्ब्रह्मा
कृष्ण्णश्चनोवतुनमोग्नये ॥ १३ ॥ सꣳशितोरश्म्मिना ॥ ॥ २६ ॥
सꣳशितोरश्म्मिनारथꣳसꣳशितोरश्म्मिनाहयः÷ ॥ सꣳ

---

१ यत्र मात्रिकात् द्विमात्रिकाद्वानुदात्तात्परो विसर्गस्तस्य विसर्गस्य(ċ) इत्याकारिकया कनिष्ठिकया निर्देशः।

ह्लाँजी ३॥ ऽच्छाची ३॥ न्न्यद्ध्येगव्यंऽएतदन्नंमत्तदेवाऽएतदन्नंम द्धिप्प्रजापते ॥८॥ कश्स्वित् ॥ कश्स्विदेकाकीचंरतिकऽउंस्वि ज्जायतेपुनं÷ ॥ किꣳस्विद्धिमस्यंभेषजाङ्किम्म्वावपंनम्महत् ॥ ९ ॥ सूर्य्यँऽएकाकी । चंरतिचन्द्रमांजायतेपुनं[1]÷ ॥ अग्निर्हिमस्यंभेषजम्भूमिंरावपंनम्महत् ॥ १० ॥ कास्वित् ॥ कास्विंदासीत्त्पूर्व्वचिंत्तिꣳकिꣳस्विदासीद्बृहद्वयं÷ ॥ कास्विंदा

---

[1] यत्र संयोगपरोऽसंयोगपरो वकाररहितो वकारसहितः सविसर्गो मात्रिकः स्वरितस्वरस्तस्मात्परस्य विसर्गस्य(÷)इत्याकारक उभयक्षेपः। मात्रिके भयं क्षिपेत्। (या. शि.) सवकारे द्विमात्रिके तूभयक्षेपः। जात्ययकारात्परस्य विसर्गस्याप्युभयक्षेपः "सद्रुस्यै÷"।

ये॒स्वाहा॑ ॥ अ॒ग्नये॒स्वाहा॒सोमा॑य॒स्वाहेन्द्रा॑य॒स्वाहा॑पृथि॒व्यै
स्वाहा॒न्तरि॑क्षाय॒स्वाहा॑दि॒वेस्वाहा॑दि॒ग्भ्यःस्वाहाशा॑भ्य॒ꣳस्वा
हो॒र्व्यै॑दि॒शेस्वाहा॒र्वाच्यै॑दि॒शेस्वाहा॑ ॥ २७ ॥ [१-१२]
नक्ष॑त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॑। नक्ष॒त्रिये॑भ्य॒ꣳस्वाहा॑होरा॒त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॑
र्द्धमा॒सेभ्य॒ꣳस्वाहा॒मासे॑भ्य॒ꣳस्वाहा॑ऽऋ॒तुभ्य॒ꣳस्वाहा॑र्त्त॒वेभ्य॒ꣳ
स्वाहा॑संवत्त्स॒राय॒स्वाहा॒द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॒ꣳस्वाहा॑च॒न्द्राय॒स्वा
हा॒सूर्य्या॑य॒स्वाहा॑र॒श्मिभ्य॒ꣳस्वाहा॒वसु॑भ्य॒ꣳस्वाहा॑रु॒द्रेभ्य॒ꣳ

ख्यम्॥ विश्वोरायऽइषुद्ध्यतिद्युम्म्नंवृणीतपुष्ष्यसेस्वाहा॥२१॥
[२-६] आब्रह्मन्॥ आब्रह्मन्ब्राह्मणोब्रह्मवर्च्चसीजायतामारा
ष्ट्रेराजन्न्यःशूरऽइषव्व्योतिव्व्याधीमहारथोजायतान्दोग्ग्ध्रीधेनु
र्वोढानड्वानाशुःसप्तिःपुरन्धिर्य्योषाजिष्ष्णूरथेष्ठाःसभेयोयु
वास्ययजमानस्यवीरोजायतान्निकामेनिकामेनःपर्ज्जन्न्योवर्ष
तुफलवत्त्योनऽओषधयःपच्च्यन्तांय्योगक्षेमोनःकल्प्पताम्
सं. ४३ ॥२२॥[१-७] प्राणायस्वाहा। पानायस्वाहाव्व्यानायस्वाहा

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ तेजोसिपंचा, त्रयऽएका, हिङ्कारायद्वे, तत्त्सवितुर्द्दश, व्विभूम्मात्रैका, कायद्वे, ऽआब्रह्मँस्त्रयोदश, शेषादेकैको, नविꣳशतिश्चतुस्त्रिꣳशत् [अ. २२ मं. ३४ अनु. १९] ॥ हरिः ॐ ॥

तेजोँसि ॥ तेजोँसिशुक्क्रममृतंमायुंष्पा[१]ऽआयुंम्मेंपाहि ॥ देव स्यंत्त्वासवितुःप्प्रंसवेंश्विनोंर्ब्बाहुब्भ्यांम्पूष्ण्णोहस्त्तांब्भ्यामादं

---

[१] आयुष्पा "समानपदे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन एकस्मिन्पदे यो विसर्गः तस्य विसर्जनीयस्य ककारपकारयोः परे यथायोगं सकारः षकारश्चैकपदे भवतः। इति षकारे कृते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति पकारस्य द्वित्वम्।

ति॑पच॒तागृ॑भीष॒तावी॑वृधन्तपुरो॒डाशै॒रपु॑र॒श्विना॒सर॑स्व॒तीन्द्र॑÷ सु॒त्रामा॑सुरासो॒माँस्त्वाम॒द्य ॥ ६० ॥ त्वाम॒द्य ॥ त्वाम॒द्यऽ ऋ॑षऽआर्षेयऽऋषीणान्नपाद्वृणीता॒यँय्यज॑मानोब॒हुभ्य॒ऽआ सङ्ग॑तेभ्यऽए॒षमे॑दे॒वेषु॒वसु॒वार्य्याय॑क्ष्यत॒ऽइति॒तायादे॒वादे॑व॒ दाना॒न्यदु॒स्तान्य॑स्म्मा॒ऽआच॒शास्वाच॑गुरस्वेषि॒तश्च॑होत॒रसि॑ भद्र॒वाच्च्या॑य॒प्प्रेषि॑तो॒मानु॑षःसूक्क्तवा॒काय॑सू॒क्क्ताब्रू॑हि ॥ ६१ ॥

[१४-६]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेकविंशोऽध्यायः॥२१॥

ष्टोऽअ॒ग्निर॒ग्निना॒होता॑हो॒त्रेस्वि॑ष्ट॒कृद्य॒शो॒नद॒धा॑दि॒न्द्रि॒यमू॒र्ज्ज॑म
प॑चि॒तिꣳस्व॒धा॑व्व॒सु॒व॒नैव्व॒सु॒धे॒य॑स्य॒व्यन्तु॒यज॑ ॥५८॥ अ॒ग्निम॒द्य ।
होता॑रमवृणीता॒यँऽयज॑मान॒ᳶपच॒न्पक्ती॒ᳶपच॑न्पुरो॒डाशा॑न्ब॒
ध्न॒न्नश्वि॑भ्या॒ञ्छाग॒ꣳसर॑स्वत्त्यैमे॒षमिन्द्रा॑यऽऋष॒भꣳसु॒न्वन्न॒
श्वि॑भ्या॒ꣳसर॑स्वत्त्या॒ऽइन्द्रा॑यसु॒त्राम्म्णे॑सुरासो॒मान्त्सू॑प॒स्थाऽ
अ॒द्य ॥५९॥ सू॒प॒स्थाऽअ॒द्य । दे॒वोव्व॒न॒स्प्पति॑रभवद॒श्विभ्या॒
ञ्छागे॑न॒सर॑स्वत्त्यै॒मे॒षेणेन्द्रा॑यऽऋष॒भेणाक्ष॒ꣳस्तान्मे॑द॒स्त॒ᳶप्र

याणिव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्यन्तुयज ॥ ५६ ॥ देवम्बर्हिः ॥
देवम्बर्हिर्व्वारितीनामध्वरेस्तीर्ण्णमश्विभ्यामूर्ण्णम्म्रदाः सरस्व
त्यास्योनमिन्द्रतेसदः ॥ ईशायैमन्युꣳराजानम्बर्हिषादधु
रिन्द्रियंव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्यन्तुयज ॥ ५७ ॥ देवोऽअग्निः ।
स्विष्टकृद्देवान्यक्षद्यथायथꣳहोताराविन्द्रमश्विनाव्वाचाव्वा
चꣳसरस्वतीमग्निꣳसोमꣳस्विष्टकृत्स्विष्टऽइन्द्रः सुत्रामासवि
ताव्वरुणोभिषगिष्टोदेवोव्वनस्पतिःस्विष्टादेवाऽआज्यपाःस्वि

सं. ४२

स्वतीमिन्द्रꣳसुत्रामाणमिमेसोमाःसुरामाणश्च्छागैर्न्नमेषैर्ऋ
षभैःसुताःशष्पैर्न्नतोक्मभिर्ल्लाजैर्म्महस्वन्तोमदामासरेण[1]परि
ष्कृताःशुक्क्राःपयस्वन्तोमृताःप्प्रस्थितावोमधुश्श्चुतस्त्तानश्वि
नासरस्वतीन्द्रःसुत्रामावृत्रहाजुषन्ताꣳसोम्म्यम्मधुपिबन्तुम
दन्तुव्व्यन्तुहोतर्य्यज ॥४२॥ होतायक्षदश्विनौच्छागस्य। हवि
षऽआत्तामद्यमध्यतोमेदऽउद्भृतम्पुराद्वेषोभ्भ्यःपुरापौरुषेय्या

---

[1] परिष्कृता । अत्र "परिकृते षकारेण" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५३ सू.) इत्यनेन परिपदं कृते परे षकारेण व्यवधीयते । ततोऽत्र "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वं प्राप्त परञ्च "ऋवर्णे च" (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन कृतघटितकारे परे द्वित्वस्य निषेधात् द्वित्वं न ।

स्वतीमिन्द्रꣳसुत्रामाणमिमेसोमाꣳसुरामाणश्छागैर्नमेषैर्ऋषभैःसुताःशष्पैर्नतोक्मभिर्ल्लाजैर्म्महस्वन्तोमदामासरेणपरि[1]ष्कृताꣳशुक्राःपयस्वन्तोमृताꣳप्प्रस्थितावोमधुश्चुतस्तानश्विनासरस्वतीन्द्रꣳसुत्रामावृत्रहाजुषन्ताꣳसोम्म्यम्मधुपिबन्तुमदन्तुव्यन्तुहोतर्य्यज॥४२॥ होतायक्षदश्विनौच्छागस्य। हविषऽआत्तामद्यमद्ध्यतोमेदऽउद्भृतम्पुराद्द्वेषोभ्यःपुरापौरुषेय्या

---

[1] परिष्कृता। अत्र “परिकृते षकारेण” (शु. य. प्रा. ३ अ. ५३ सू.) इत्यनेन परिपदं कृते परे षकारेण व्यवधीयते। ततोऽत्र “ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः” (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वं प्राप्त परञ्च “ऋवर्णे च” (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन कृतघटितकारे परे द्वित्वस्य निषेधात् द्वित्वं न।

ष॒भम् ॥ होता॑यक्षत्त्सु॒रेत॑समृष॒भन्नर्य्या॑पस॒न्त्वष्टा॑र॒मिन्द्र॑म॒श्विना॑भि॒षज॒न्नसर॑स्वती॒मोजो॒नजू॒तिरि॑न्द्रि॒यंवृको॒नर॑भ॒सोभि॒षग्ग्यश॒ꣳसु॒र॑याभे॒षज॒ꣳश्रि॒यानमास॒र॑म्पय॒ꣳसोम॑÷परि॒स्रुता॑घृ॒तम्मधु॒व्यन्त्वाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ३८ ॥ होता॑यक्ष॒द्व॒नस्प्पति॑ꣳशमि॒तार॑म् ॥ होता॑यक्ष॒द्व॒नस्प्पति॑ꣳशमि॒तार॑ꣳश॒तक्र॑तुम्भी॒मन्नम॒न्न्युं[1]ꣳराजा॑नंव्या॒ग्घ्रन्नम॑सा॒श्विना॒भाम॒ꣳसर॑

---

[1] "वर्णे तु मात्रिके पूर्वे ह्यनुस्वारो द्विमात्रिकः" या. शि. । मात्रिके (ह्रस्ववर्णपूर्वे) अनुस्वारो द्विमात्रिकः ꣳ इत्याकारको दीर्घो ज्ञेयो लेख्यश्च । अत्र अनुस्वारो ह्रस्वपूर्वोऽध्यर्द्धमात्रा पूर्वा चार्धमात्रा (शु. य. प्रा. ४ अ. १४८ सू.) इत्यनेन चोक्तम् । अत्र मन्युं राजानम् इत्यत्रानुस्वारस्य ह्रस्ववर्णपूर्वत्वं वर्तते ।

स्वतीभिषगिन्द्रायदुहऽइन्द्रियम्पयꣳसोमः परिस्रुताघृतम्मधु
व्यन्त्वाज्यस्यहोतर्यज ॥ ३९ ॥ होतायक्षदग्निꣳस्वाहा ॥
होतायक्षदग्निꣳस्वाहाज्यस्यस्तोकानाꣳस्वाहामेदसाम्पृथ
क्स्वाहाछागमश्विभ्याꣳस्वाहामेषꣳसरस्वत्यैस्वाहाऽऋषभ
मिन्द्रायसिꣳहायसहसऽइन्द्रियꣳस्वाहाग्निन्नभेषजꣳस्वाहा
सोममिन्द्रियꣳस्वाहेन्द्रꣳसुत्रामाणꣳसवितारंव्वरुणम्भिषजा ॥ ८ ॥
म्पतिꣳस्वाहाव्वनस्पतिम्प्रियम्पाथोनभेषजꣳस्वाहादेवाऽआ

अस्यमद्ध्वं÷पिबतमादयध्वन्तृप्तायातपथिभिर्द्देवयानैꣳ॥ ११ ॥
[११-१] समिद्धोऽअग्निः । समिधासुसमिद्धो
वरेण्ण्यꣳ ॥ गायत्रीच्छन्दऽइन्द्रियन्त्र्यविर्ग्गौर्व्वयोदधुꣳ
॥ १२ ॥ तनूनपाच्छुचिव्रतꣳ ॥ तनूनपाच्छुचिव्रतस्तनूपा
श्चसरस्वती ॥ उष्णिहाच्छन्दऽइन्द्रियन्दित्यवाड्गौर्व्वयो
दधुꣳ ॥ १३ ॥ इडाभिरग्निः ॥ इडाभिरग्निरीड्यꣳसोमो
देवोऽअमर्त्त्यꣳ ॥ अनुष्टुप्छन्दऽइन्द्रियम्पञ्चाविर्ग्गौर्व्वयो

स्यपत्नी॒मव॑सेहुवेम ॥ तुवि॒क्ष॒त्राम॒जर॑न्तीमुरू॒चीꣳसुशर्म्मा॑
ण॒मदि॑तिꣴसुप्रणी॑तिम् ॥ ५ ॥ सुत्रामा॑णम्पृथि॒वीम् ॥ सुत्रा
मा॑णम्पृथि॒वीन्द्याम॑ने॒हस॑ꣴसुशर्म्मा॑ण॒मदि॑तिꣴसुप्रणी॑तिम् ॥
दैवी॒न्नाव॑[1]ꣳस्वारि॒त्राम॒नाग॑सु॒मस्र॑वन्ती॒मारु॑हेमा॒स्वस्त्तये॑ ॥ ६ ॥
सुनाव॒मारु॑हेयम् ॥ सुनाव॒मारु॑हेय॒मस्र॑वन्ती॒मना॑गसम् ॥
शतारि॑त्रा[2]ꣳस्व॒स्त्तये॑ ॥ ७ ॥ आन॑ः ॥ आनो॑मित्रावरुणाघृ

१–२ संयोगाद्यश्च यो भवेत्। या. शि.। यत्र संयोगाद्यो मात्रिको द्विमात्रिको वा वर्णः सोऽपि ऋवर्णव्यञ्जनादिगं संयोगाद्यं वर्जयित्वा ह्रस्व एकमात्रिको भवति न तु गुरुभूतः। तत्र ह्रस्वोच्चारणप्रदर्शकं ꣳ इत्याकारकं चिह्नं ज्ञेयम्। दीर्घस्य ꣴ इत्याकारकं चिह्नम्।

तैर्ग्गव्यूतिमुक्षतम् ॥ मह्वारजांꣳसिसुक्क्रतू ॥ ८ ॥ प्रबाहवा । सिसृतञ्जीवसेनऽआनोगव्यूतिमुक्षतङ्घृतेन ॥ आमाजनेश्श्रवयतँꣳयुवानाश्श्रुतम्मेमित्रावरुणाहवेमा ॥ ९ ॥ शन्नं÷ ॥ शन्नोभवन्तुव्वाजिनोहवेषुदेवतातामितद्द्रवःस्वर्क्काः ॥ जम्भयन्तोहिंवृकꣳरक्षां[1]ꣳसिसनेम्म्यस्म्मद्युयवन्नमीवाः ॥ १० ॥ व्वाजेवाजेवत । व्वाजिनोनोधनेषुविप्प्राऽअमृताऽऋतज्ञाः ॥

---

[1] रक्षाꣳसि । द्विमात्रे मात्रिकः स्यात् । या. शि. । यत्र द्विमात्रिकः पूर्ववर्णस्तत्र मात्रिको ह्रस्वोऽनुस्वारः ꣳ इत्याकारकः । अत्र "दीर्घादर्द्धमात्रा पूर्वा चाद्ध्यर्धा" (शु. य. प्रा. ४ अ. १४९ सू.) लिङ्गम् ।

अ॒स्यम॒द्ध्वं॑÷पिबतमा॒दय॑द्ध्व॒न्तृ॒प्ताया॑तप॒थिभि॑र्द्दे॒व॒यानै॑ꣳ॥ ११ ॥
[११-१] समि॑द्धोऽअ॒ग्निः । स॒मिधा॒सुस॑मिद्धो॒
व॒रे॑ण्यꣳ ॥ गा॒य॒त्रीच्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्त्र्य॒वि॒र्ग्गौ॑र्व्वयो॑दधुꣳ
॥ १२ ॥ तनू॒नपा॒च्छुचि॑व्रतꣳ ॥ तनू॒नपा॒च्छुचि॑व्रत॒स्तनू॒पा
श्च॒सर॑स्वती ॥ उ॒ष्ण्णि॒हा॒च्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्दि॑त्त्य॒वाड्ग्गौ॒र्व्वयो॑
दधुꣳ ॥ १३ ॥ इडा॑भिर॒ग्निः ॥ इडा॑भिर॒ग्निरीड्य॒ꣳसोमो॑
दे॒वोऽअम॑र्त्त्यꣳ ॥ अ॒नु॒ष्टुप्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यम्प॒ञ्चा॑वि॒र्ग्गौ॑र्व्वयो॑

यऽइन्द्रें ॥ यऽइन्द्रंऽइन्द्रियन्दधुःसंविताव्वरुंणोभगंः ॥ ससु
त्रामांहविष्प्यंतिर्य्यजंमानायसश्चत ॥७०॥ सविताव्वरुंणꣳ ॥
सविताव्वरुंणोदधद्यजंमानायदाशुषें ॥ आदंत्तनमुंचेर्व्वसुंसुत्रा
माबलंमिन्द्रियम् ॥ ७१ ॥ व्वरुंणꣳक्षत्रम् ॥ व्वरुंणꣳक्षत्रमिं
न्द्रियम्भगेंनसविताश्रियंम् ॥ सुत्रामायशंसाबलन्दधांनाय
ज्ञमांशत ॥ ७२ ॥ अश्विनागोभिंः ॥ अश्विनागोभिंरिन्द्र
यमश्वैंभिर्व्वीर्य्यम्बलंम् ॥ हविषेन्द्रꣳसरंस्वतीयजंमानमवर्द्ध

सोमंमाश्विनामासंरेणपरिस्रुतां ॥ समंधातꣳसरंस्वत्त्यास्वाहे
न्द्रैसुतम्मधुं ॥ ६६ ॥ [१२-७] अश्विनांहविः ॥ अश्वि
नांहविरिन्द्रियन्नमुंचेर्द्धियासरंस्वती ॥ आशुक्क्रमांसुराद्वसुम
घमिन्द्रांयजब्भ्रिरे ॥ ६७ ॥ यमश्विनां ॥ यमश्विनासरं
स्वतीहविषेन्द्रमवंर्द्धयन् ॥ सबिंभेदब्बलम्मघन्नमुंचावासुरेस
चां ॥ ६८ ॥ तमिन्द्रंम् ॥ तमिन्द्रम्पशवꣳसचाश्विनोभासरं
स्वती ॥ दधांनाऽअब्भ्यनूषतहविषांयज्ञऽइन्द्रियैः ॥ ६९ ॥

स्वती ॥ आ॒जुह्वा॑ना॒सर॑स्व॒तीन्द्रा॑येन्द्रि॒याणि॑वी॒र्य॑म् ॥ इडा॑
भिर॒श्विना॒विष॒ꣳसमू॒र्ज्ज॒ꣳसꣳर॒यिन्द॑धुः ॥ ५८ ॥ अ॒श्विना॒न
मु॑चेः । सु॒तꣳसोम॑ꣳशु॒क्रम्प॑रि॒स्रु॒ता॑ ॥ सर॑स्वती॒तमाभ॑रद्ब॒
र्हिषेन्द्रा॑य॒पात॑वे ॥ ५९ ॥ क॒व॒ष्यो॒न । व्यच॑स्वतीर॒श्विभ्या॒न्न
दु॒रो॒दिश॑ः ॥ इन्द्रो॒नरोद॑सीऽउ॒भेदु॒हेकामा॒न्त्सर॑स्वती ॥ ६० ॥
उ॒षासा॒नक्त॑म् ॥ उ॒षासा॒नक्त॑मश्विना॒दिवेन्द्र॑ꣳसा॒यमि॑न्द्रि॒
सं. ३२ यैः ॥ स॒ञ्ज्ञाना॒नेसु॒पेश॑सा॒सम॑ञ्ज्ञाते॒सर॑स्वत्त्या ॥ ६१ ॥ पा॒तन्न॑ः ॥

पा॒तन्नो॑ऽअश्विना॒दिवा॑पा॒हिनक्त॑ꣳसरस्वति ॥ दैव्या॑होतारा
भिषजापा॒तमिन्द्र॒ꣳसचा॑सुते ॥ ६२ ॥ ति॒स्रस्त्रे॒धा । सर॑स्वत्य॒
श्विना॒भार॒तीडा॑ ॥ ती॒व्रम्प॑रि॒स्रुता॒सोम॒मिन्द्रा॑यसुषुवुर्म्मद॑म्
॥ ६३ ॥ अ॒श्विना॑भेष॒जम् ॥ अ॒श्विना॑भेष॒जम्मधु॑भेष॒जन्न॒ꣳ
सर॑स्वती ॥ इन्द्रे॒त्वष्टा॒यश॒ःश्रिय॑ꣳरू॒पꣳरू॑पमधुःसुते ॥६४॥
ऋ॒तुथेन्द्रः॑ ॥ ऋ॒तुथेन्द्रो॒व्वन॒स्प्पति॑ःशशमा॒नःप॑रि॒स्रुता॑ ॥
की॒लाल॑म॒श्विभ्या॒म्मधु॑दुहेधे॒नुःसर॑स्वती ॥ ६५ ॥ गोभि॒र्न्न ।

विकेसराणिकर्कन्धुजज्ञेमधुसारघम्मुखात् ॥ ९१ ॥ आत्मन्नुपस्थे ॥ आत्मन्नुपस्थेनवृकस्यलोममुखेश्मश्रूणिनव्याघ्रलोम ॥ केशानशीर्षन्यशसेश्रियैशिखासिꣳहस्यलोमत्त्विषिरिन्द्रियाणि ॥ ९२ ॥ अङ्गान्यात्मन् ॥ अङ्गान्यात्मन्भिषजातदश्विनात्मानमङ्गैꣳसमधात्सरस्वती ॥ इन्द्रस्यरूपꣳशतमानमायुश्चन्द्रेणज्योतिरमृतन्दधानाः ॥ ९३ ॥ सरस्वतीयोन्याम् ॥ सरस्वतीयोन्याङ्गर्भमन्तरश्विभ्याम्प

षगस्यवालोवस्तिर्नशेपोहरसातरस्वी ॥ ८८ ॥ अश्विभ्या
ञ्चक्षुः ॥ अश्विभ्याञ्चक्षुरमृतङ्ग्रहाभ्याञ्छागेनतेजोहवि
षाशृतेन ॥ पक्ष्माणिगोधूमैःकुवलैरुतानिपेशोनशुक्रमसितं
वसाते ॥ ८९ ॥ अविर्न । मेषोनसिवीर्यायप्राणस्यपन्थाऽ
अमृतोग्रहाभ्याम् ॥ सरस्वत्युपवाकैर्व्यानन्नस्यानिबर्हिर्ब
दरैर्जजान ॥ ९० ॥ इन्द्रस्यरूपम् ॥ इन्द्रस्यरूपमृषभोब
लायकर्णाभ्याᳫंश्रोत्रममृतङ्ग्रहाभ्याम् ॥ यवानबर्हिर्भ्रु

म्मासरꣳकारोतरेणदधतोगवान्त्वचि ॥ ८२ ॥ सरस्वतीम
नसा । पेशलंव्वसुनासत्त्याभ्यांव्वयतिदर्शतंव्वपुः ॥ रसम्प
रिस्रुतानरोहितन्नग्नहुर्द्धीरस्तसरन्नवेम ॥ ८३ ॥ पयसाशुक्क
म् ॥ पयसाशुक्क्रममृतञ्जनित्रꣳसुरयामूत्राज्जनयन्तरेतः ॥
अपामतिन्दुर्म्मतिम्बाधमानाऽऊवद्ध्यंव्वातꣳसर्व्वन्तदारात्
॥ ८४ ॥ इन्द्रः सुत्रामा ॥ इन्द्रः सुत्रामाहृदयेनसत्त्यम्पुरो
डाशेनसविताजजान ॥ यकृत्क्लोमानंव्वरुणोभिषज्ज्यन्मतस्ने

सं. २७

व्वायव्यैर्न्नमिनातिपित्तम्॥८५॥ आन्त्राणिस्त्थालीः॥ आन्त्रा
णिस्त्थालीर्म्मधुपिन्वमानागुदाःपात्राणिसुदुघानधेनुः॥ श्ये
नस्यपत्रन्नप्लीहाशचीभिरासन्दीनाभिरुदरन्नमाता ॥८६॥ कु
म्भोव्वनिष्टुः॥ कुम्भोव्वनिष्टुर्ज्जनिताशचीभिर्य्यस्मिन्नग्ग्रेयो
न्याङ्गर्ब्भोऽअन्तः॥ प्लाशिर्व्यक्तःशतधारऽउत्सोदुहेनकु
म्भीस्वधाम्पितृभ्यः॥८७॥ मुखꣳसत्॥ मुखꣳसदस्यशिरऽ
इत्सतेनजिह्वापवित्रमश्विनासन्त्सरस्वती॥ चप्पन्नपायुर्भि

उपहूताᳶपितर÷ । सोम्म्यासोबर्हिष्ष्येषुनिधिषुप्प्रियेषु ॥
तऽआगमन्तुतऽइहश्रुवन्त्वधिब्ब्रुवन्तुतेवन्त्वस्म्मान् ॥ ५७ ॥
आयन्तु । नᳶपितर÷सोम्म्यासोग्ग्निष्ष्वात्ताःपथिभिर्द्देवया
नैᳶ ॥ अस्म्मिन्यज्ञेस्वधयामदन्तोधिब्ब्रुवन्तुतेवन्त्वस्म्मान्
॥ ५८ ॥ अग्ग्निष्ष्वात्ताᳶपितरᳶ ॥ अग्ग्निष्ष्वात्ताᳶपितरऽ
एहगच्छतसद÷सदᳶसदतसुप्प्रणीतयᳶ ॥ अत्ताहवीꣳषि
प्प्रयतानिबर्हिष्ष्यथारयिꣳसर्व्ववीरन्दधातन ॥ ५९ ॥ येऽ

उपहूताᳶपितर÷ । सोम्म्यासोबर्हिष्ष्येषुनिधिषुप्प्रियेषु ॥
तऽआगमन्तुतऽइहश्रुवन्त्वधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्म्मान् ॥ ५७ ॥
आयन्तु । नᳶपितर÷सोम्म्यासोग्निष्ष्वात्ताःपथिभिर्देवया
नैᳶ ॥ अस्म्मिन्न्यज्ञेस्वधयामदन्तोधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्म्मान्
॥ ५८ ॥ अग्निष्ष्वात्ताᳶपितरᳶ ॥ अग्निष्ष्वात्ताᳶपितरऽ
एहगच्छतसद÷सदᳶसदतसुप्प्रणीतयᳶ ॥ अत्ताहवीꣳषि
प्प्रयतानिबर्हिष्ष्यथारयिꣳसर्व्ववीरन्दधातन ॥ ५९ ॥ येऽ

सनिं[1]प्प्रजासनिं[2]पशुसनिंल्लोकसन्यंभयसनिं ॥ अग्निःप्प्रजाम्बहुलाम्मेकरोत्त्वन्नम्पयोरेतोऽअस्मासुधत्त ॥४८॥ [१७-३]

उदीरताम् ॥ उदीरतामवरऽउत्त्परासऽउन्मद्ध्यमाःपितरःसोम्म्यासः ॥ असुँय्यऽईयुरवृकाऽऋतज्ञास्त्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ ४९ ॥ अङ्गिरसोनः । पितरोनवग्ग्वाऽअथर्व्वाणोभृगवःसोम्म्यासः ॥ तेषांव्वयꣳसुमतौयज्ञियानामपिभद्द्रेसौमन

१-२ प्रजासनि पशुसनि "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षकारप्राप्तौ "अनुसन्तनोतु०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिद्ध्यते।

सेस्या॑म ॥ ५० ॥ येन॑÷ ॥ येन॒ꣳपूर्व्वे॑पि॒तर॑÷सो॒म्म्यासो॑नूहि॒
रे॒सो॑मपी॒थंव्वसि॑ष्ठाꣳ ॥ तेभि॑र्य॒मःसꣳ॑ररा॒णोह॒वीꣳ॑ष्युश॒न्नु॒
शद्भि॑÷प्प्रतिका॒मम॑त्तु ॥ ५१ ॥ त्वꣳसो॑म ॥ त्वꣳसो॑म॒प्प्र
चि॑कि॒तोम॒नी॒षात्त्वꣳर॑जि॑ष्ठमनु॑नेषि॒पन्था॑म् ॥ तव॒प्प्रणी॑ती
पि॒तरो॑नऽइन्दो॒दे॒वेषु॒रत्न॑मभजन्त॒धीरा॑ꣳ ॥ ५२ ॥ त्वया॒हि ॥
त्वया॒हिन॑÷पि॒तर॑÷सोम॒पूर्व्वे॑कर्म्मा॑णि॒चक्रु॒ःपव॑मान॒धीरा॑ꣳ ॥
व॒न्वन्नवा॑तꣳपरि॒धीँ १॥ रपो॑र्णु॒व्वी॒रेभि॒रश्वै॑र्म्म॒घवा॑भवा॒नꣳ

श्विनाग्नीध्रँय्यत्त्सरस्वती ॥ इन्द्रायैन्द्रꣳसदस्कृतम्पत्नीशा
लङ्गार्हपत्त्यꣳ ॥ १८ ॥ प्रैषेभि÷प्प्रैषान् ॥ प्रैषेभि÷प्प्रैषा
नाप्प्नोत्त्याप्प्रीभिराप्प्रीर्य्यज्ञस्य ॥ प्रयाजेभिरनुयाजान्व्वषट्ट्
कारेभिराहुतीꣳ ॥ १९ ॥ पशुभि÷प्पशून् ॥ पशुभि÷प्पशूना
प्प्नोतिपुरोडा[1]शैर्हवीꣳष्या ॥ छन्दोभिꣳसामिधेनीर्य्या
ज्याभिर्व्वषट्ट्कारान् ॥ २० ॥ धानाः करम्भः । सक्त्तवꣳपरी

---

[1] पुरः दाशैः इति पदम् । अत्र "पुरोदाशे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४४ सू.) इत्यनेन पुरशब्दघटितविसर्गस्य उकारे दाशशब्दघटितस्य दकारस्य मूर्धन्ये डकारे "उवर्ण ओकारम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ५४ सू.) इत्यनेन कंठ्यादकारादुत्तरे उवर्णे उभयो रकारोकारयोरोकारे पुरोडाशैः इति पदम् ।

म्म्यहंतौपितरौमयां ॥ सम्पृचंस्त्थसम्मांभद्द्रेणंपृङ्क्तव्विपृचंस्त्थ
व्विमांपाप्प्मनांपृङ्क्त ॥ ११ ॥ [११-१] देवायज्ञम् ॥ देवाय
ज्ञमंतन्न्वतभेषजम्भिषजाश्श्विनां ॥ व्वाचासरंस्वतीभिषगिन्द्रां
येन्द्रियाणिदधंतः ॥ १२ ॥ दीक्क्षायैरूपम् ॥ दीक्क्षायैरूपꣳश
ष्पाणिप्प्रायणीयंस्यतोक्मानि ॥ क्रयस्यंरूपꣳसोमंस्यलाजाः
सौमाꣳशवोमधुं ॥ १३ ॥ आतित्थ्यरूपम्मासंरम् ॥ आति
त्थ्यरूपम्मासंरम्महावीरस्यंनग्नहुः ॥ रूपमुपसदांमेतत्ति

ह्नोरात्रीꣳसुरासुता ॥ १४ ॥ सोमस्यरूपम् ॥ सोमस्यरूप
क्रीतस्यपरिस्रुत्परिषिच्यते ॥ अश्विब्भ्यान्दुग्ग्धम्भेषजमि
न्द्रायैन्द्रꣳसरस्वत्त्या ॥ १५ ॥ आसन्दीरूपम् ॥ आसन्दी
रूपꣳराजासन्द्यैव्वेद्यैकुम्भीसुराधानी ॥ अन्तरऽउत्तरवेद्यारू
पङ्कारोतरोभिषक् ॥ १६ ॥ व्वेद्याव्वेदिः ॥ व्वेद्याव्वेदिꣳसमा
प्प्यतेबर्हिषाबर्हिरिन्द्रियम् ॥ यूपेनयूपऽआप्प्यतेप्प्रणीतोऽ
अग्निरग्निना ॥ १७ ॥ हविर्द्धानँय्यत् ॥ हविर्द्धानँय्यद

श्विनाग्नीद्ध्रुँऽयत्तसरस्वती ॥ इन्द्रायैन्द्रꣳसदस्कृतम्पत्नीशा
लङ्गार्हपत्त्यꣳ ॥ १८ ॥ प्रैषेभिः प्प्रैषान् ॥ प्रैषेभिः प्प्रैषा
नाप्प्नोत्त्याप्प्रीभिराप्प्रीऽर्य्यज्ञस्य ॥ प्रयाजेभिरनुयाजान्वषट्
कारेभिराहुतीꣳ ॥ १९ ॥ पशुभिः पशून् ॥ पशुभिः पशूना
प्प्नोतिपुरोडाशैर्हवीꣳष्या ॥ छन्दोभिꣳसामिधेनीऽर्या
ज्याभिर्व्वषट्कारान् ॥ २० ॥ धानाःकरम्भः । सक्त्तवꣳपरी

---

१ पुरः दाशैः इति पदम् । अत्र "पुरोदाशे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४४ सू.) इत्यनेन पुरशब्दघटितविसर्गस्य उकारे दाशशब्दघटितस्य दकारस्य मूर्धन्ये डकारे "उवर्ण ओकारम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ५४ सू.) इत्यनेन कंठ्यादकारादुत्तरे उवर्णे उभयो रकारोकारयोरोकारे पुरोडाशैः इति पदम् ।

त्रतꣳस्म्मंजानीतपरमेव्योमन् ॥ ५९ ॥ एतञ्जांनाथ । परमे
व्योमन्देवांःसधस्त्थाव्विदरूपमंस्य ॥ यदागच्छांत्पथिभिं
र्द्देवयानैंरिष्टापूर्त्तेंकृणवाथाविरंस्म्मै ॥ ६० ॥ उद्बुंध्यस्व ॥
उद्बुंध्यस्वाग्नेप्प्रतिंजागृहित्त्वमिंष्टापूर्त्तेंसꣳसृंजेथामयञ्चं ॥ अ
स्मिन्त्सधस्त्थेऽअध्युत्तंरस्म्मिन्विश्श्वेदेवायजंमानश्श्चसीदत
॥ ६१ ॥ येनव्वहांसि । सहस्स्रँꣳयेनांग्नेसर्व्ववेदसम् ॥ तेनेमँ
ꣳयज्ञन्नोंनयस्वर्द्देवेषुगन्तंवे ॥ ६२ ॥ प्रस्त्तरेणंपरिधिनां ।

रण्युः ॥ महान्त्सधस्त्थेद्ध्रुवऽआनिषत्तोनमस्त्तेऽअस्त्तुमा
माहिꣳसीः ॥ ५३ ॥ दिवोमूर्द्धा । सिपृथिव्यानाभिरूर्ग्गपा
मोषधीनाम् ॥ व्विश्वायुꣳशर्म्मसप्प्रथा[1]नमस्प्पथे ॥ ५४ ॥
व्विश्वस्यमूर्द्धन् ॥ व्विश्वस्यमूर्द्धन्नधितिष्ठसिश्श्रितःसमुद्रेतेहृदय
मप्प्स्वायुरपोदत्तोदधिम्भिन्त ॥ दिवस्प्पर्ज्जन्न्यादन्तरिक्षात्त्पृ
थिव्यास्त्ततोनोव्वृष्ट्याव ॥ ५५ ॥ इष्टोयज्ञः ॥ इष्टोयज्ञोभृ

---

[1] नमस्प्पथे अत्र "सदो द्यौर्नमस्कृतम्पिता पथेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३४ सू.) इत्यनेन कृतं पिता पथ इत्येतेषु परेषु यथासंख्यं सदः द्यौः नमः एतेषां विसर्गस्य सकारो विधीयते । तेनात्र पथे परे नमःपदघटितविसर्जनीयस्य सकारे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु.य.प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

गु॑भिराशी॒र्भि॒र्व्वसु॑भिः ॥ तस्य॑न्नऽइ॒ष्टस्य॑प्प्री॒तस्य॒द्द्रवि॑णे॒हाग॑मेः ॥ ५६ ॥ इ॒ष्टोऽअ॒ग्निः ॥ इ॒ष्टोऽअ॒ग्निराहु॑तःपिपर्त्तु॒नऽइ॒ष्टꣳह॒विः ॥ स्व॒गे॒दन्दे॒वेभ्यो॒नमः॑ ॥ ५७ ॥ [७-११] यदा॑कूतात् ॥ यदा॑कूता॑त्त्स॒मसु॑स्रो॒द्धृदो॒वा॒मन॑सोवा॒सम्भृ॑त॒ञ्चक्षु॑षोवा ॥ तद॑नु॒प्प्रेत॑सु॒कृता॑मुलो॒कँय्यत्र॒ऽऋष॑योज॒ग्मुःप्प्र॑थम॒जाः पु॑रा॒णाः ॥ ५८ ॥ ए॒तꣳस॑धस्थ ॥ ए॒तꣳस॑धस्थ॒परि॑तेददा॒मि॒यमा॒वहा॑च्छेव॒धिञ्जा॒तवे॑दाः ॥ अ॒न्वा॒ग॒न्ता॒य॒ज्ञप॑तिर्वो॒ऽअ

त्रतꣳस्म्मंजानीतपरमेव्व्योमन् ॥ ५९ ॥ एतञ्जानाथ । परमे
व्व्योमन्देवाः सधस्त्थाव्विदरूपमंस्य ॥ यदागच्छांत्त्पथिभि
र्द्देवयानैरिष्ट्टापूर्त्तेंकृणवाथाविरंस्म्मै ॥ ६० ॥ उद्बुध्यस्व ॥
उद्बुध्यस्वाग्ग्नेप्प्रतिंजागृहित्त्वमिंष्ट्टापूर्त्तेंसꣳसृंजेथामयञ्च ॥ अ
स्म्मिन्त्सधस्त्थेऽअद्ध्युत्तंरस्म्मिन्व्विश्श्वेदेवायजंमानश्चसीदत
॥ ६१ ॥ येनव्वहंसि । सहस्रँय्येनाग्ग्नेसर्व्ववेदसम् ॥ तेनेमँ
य्यज्ञन्नोनयस्वर्द्देवेषुगन्तवे ॥ ६२ ॥ प्रस्त्तरेणंपरिधिनां ।

त्र्यविश्च। मेत्र्यवीचंमेदित्यवाट्ट्चमेदित्यौहीचंमेपञ्चाविश्चमेप
ञ्चावीचंमेत्रिवत्सश्चमेत्रिवत्साचंमेतुर्य्यवाट्ट्चमेतुर्य्यौहीचंमे
यज्ञेनंकल्पन्ताम्॥ २६ ॥ पष्ठवाट्ट्चं॥ पष्ठवाट्चंमेपष्ठौहीचंमऽ
उक्षाचंमेवशाचंमऽऋषभश्चमेवेहच्चमेनड्वाँश्चमेधेनुश्चमेयज्ञे
नंकल्पन्ताम्॥२७॥ [४-७] वाजायस्वाहा। प्रसवायस्वाहा
पिजायस्वाहाक्रतवेस्वाहावसवेस्वाहाहर्पतयेस्वाहाह्नेमुग्धा
यस्वाहामुग्धायवैनꣳशिनायस्वाहाविनꣳशिनऽआन्त्यायना

स्रश्चमेपञ्चचमेपञ्चचमेसप्तचमेसप्तचमेनवचमेनवचमऽए
कादशचमऽएकादशचमेत्रयोदशचमेत्रयोदशचमेपञ्चदशच
मेपञ्चदशचमेसप्तदशचमेसप्तदशचमेनवदशचमेनवदशच
मऽएकविꣳशतिश्चमऽएकविꣳशतिश्चमेत्रयोविꣳशतिश्चमेत्र
योविꣳशतिश्चमेपञ्चविꣳशतिश्चमेपञ्चविꣳशतिश्चमेसप्तविꣳ
शतिश्चमेसप्तविꣳशतिश्चमेनवविꣳशतिश्चमेनवविꣳशतिश्च
मऽएकत्रिꣳशच्चमऽएकत्रिꣳशच्चमेत्रयस्त्रिꣳशच्चमेयज्ञेनक

ल्पन्ताम् ॥२४॥ चत॑स्रश्च । मे॒ष्टौच॑मे॒ष्टौच॑मे॒द्वाद॑शचमे॒द्वाद॑श
चमे॒षो[1]ड॑शचमे॒षोड॑शचमेव्विꣳश॒तिश्च॑मेव्विꣳश॒तिश्च॑मे॒चतु
र्व्विꣳशतिश्चमे॒चतु॑र्व्विꣳशतिश्चमे॒ष्टावि॑ꣳशतिश्चमे॒ष्टावि॑ꣳशति
श्चमे॒द्वात्रि॑ꣳशच्चमे॒द्वात्रि॑ꣳशच्चमे॒षट्ट्त्रि॑ꣳशच्चमे॒षट्ट्त्रि॑ꣳशच्चमेच
त्त्वारि॒ꣳशच्च॑मे॒चत्त्वारि॒ꣳशच्च॑मे॒चतु॑श्चत्त्वारिꣳशच्चमे॒चतु॑श्चत्त्वा
रिꣳशच्चमे॒ष्टाच॑त्त्वारिꣳशच्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥ २५ ॥

---

[1] षोडशशब्दे षड् दश इति पदद्वयम् । अत्र षड्दशदन्तयोः संख्यावयोऽर्थयोश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ४७ सू.) इत्यनेन षड्शब्दघटितान्त्यवर्णस्य डकारस्य सोपधे ओकारे षो इति कृते ततः परस्य संख्यावाचिनो दशशब्दस्य दकारस्य मूर्द्धन्ये क्रमेण डकारे च कृते षोडश इति ॥

र्यविंश्च। मेत्र्यवीचंमेदित्त्यवाट्चंमेदित्त्यौहीचंमेपञ्चांविश्चमेप
ञ्चावीचंमेत्रिवत्त्सश्चंमेत्रिवत्त्साचंमेतुर्य्यवाट्चंमेतुर्य्यौहीचंमे
यज्ञेनंकल्प्पन्ताम् ॥ २६ ॥ पष्ठवाट्चं ॥ पष्ठवाड्चंमेपष्ठौहीचंमऽ
उक्षाचंमेव्वशाचंमऽऋषभश्चंमेव्वेहच्चंमेनड्वाँश्चंमेधेनुश्चंमेयज्ञे
नंकल्प्पन्ताम् ॥२७॥ [४-७] व्वाजांयस्वाहां। प्प्रसवायस्वाहां
पिजायस्वाहाक्क्रतवेस्वाहाव्वसवेस्वाहाहर्प्पतयेस्वाहाह्नेमुग्ग्धा
यस्वाहांमुग्ग्धायंव्वैनꣳशिनायस्वाहांव्विनꣳशिनंऽआन्त्यायना

व्विश्व॒म्भुव॑न॒माधि॑श्रित॒म॒न्तःस॑मु॒द्रेहृ॒द्य॒न्तरायु॑षि ॥ अ॒पामनी॑के स॒मि॒थेय॒ऽआभृ॑त॒स्तम॑श्श्याम॒मधु॑मन्तन्त॒ऽऊ॒र्म्मिम् ॥९९॥

[१३-९]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ व्वाजः, सत्त्य, मूर्द्धे चतुष्का, अश्श्मा, ऽग्निस्त्रिका, वꣳशुः पञ्चौ, काचतस्रौ, व्वाजायद्द्वे, व्वाजस्यन्वष्टा, ऽऋताषाट्त्रयोदशा, ग्निसुनज्मि सप्त, यदाकूता, द्वात्रिंहत्त्यायदशकौ, त्रयोदशसप्तसप्ततिः ॥

एतत् ॥ ९० ॥ चत्त्वारिशृङ्गा ॥ चत्त्वारिशृङ्गा[1]त्रयोऽअस्य पा[2]दाद्द्वेशीर्षेसप्तहस्त्तासोऽअस्य ॥ त्रिधाबद्धोव्वृषभोरोरवीति महोदेवोमर्त्त्याँ२॥ऽआविवेश ॥ ९१ ॥ त्रिधाहितम् ॥ त्रिधाहितम्पणिभिर्गुह्यमानङ्गविदेवासोघृतमन्वविन्दन् ॥ इन्द्रऽएकꣳसूर्य्यऽएकञ्जजानव्वेनादेकꣳस्वधयानिष्ट्ट[3]तक्षुः ॥ ९२ ॥ एताऽअर्षन्ति ॥ एताऽअर्षन्तिहृद्यात्त्समुद्राच्छतव्व्रजारिपुणा

---

[1] चत्वारि शृङ्गाणि इति पदे "निशब्दो बहुलम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन पदान्तीयशृङ्गाणिपदस्य निशब्दस्य लोपः। [2] अस्य पादानि इत्यत्रापि "निशब्दो बहुलम्" इत्यनेन पादानिपदस्य निशब्दस्य लोपः। [3] निष्ट्टतक्षुः अत्र "ततक्षौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७१ सू.) इत्यनेन ततक्षूत्तरपदे निरुपसर्गस्य विसर्गस्य षकारे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ष्टुत्वेन जातस्य टकारस्य द्वित्वम्।

तेषांमिष्टानिसमिषामंदन्ति[1]यत्त्रांसप्तऽऋषीन्परऽएकमाहुः
॥ २६ ॥ योनं÷ । पिताजंनितायोव्विंधाताधामांनिव्वेदभुवंना
निव्विश्श्वां ॥ योदेवानांन्नामधाऽएकंऽएवतꣳसंम्प्रश्श्नम्भुवंना
यन्त्यन्न्या ॥ २७ ॥ तऽआयंजन्तद्द्रविंणꣳसमंस्म्माऽऋषंयꣳपू
र्व्वेजरितारोनभूना ॥ असूर्त्तेंसूर्त्तेरजांसिनिषत्तेयेभूतानिसमकृ
ण्वन्निमानि ॥ २८ ॥ परोदिवा । परऽएनापृंथिव्यापरोदेवेभि

---

[1] यत्रासप्तऽऋषीन्। अत्र सप्तऋषीन् परे यत्रशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "नरस्सप्तऋषीन्०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२२ सू.) इत्यनेन दीर्घः।

षिणोमनंसापृच्छतेदुतद्यदध्यातिष्ठद्भुवंनानिधारयंन् ॥ २० ॥
सातें ॥ यातेधामांनिपरमाणियावमायामंद्ध्यमाविश्वकर्म्मंन्नु
तेमा ॥ शिक्षासखिंभ्योहविषिंस्वधावःस्वयँꣳयंजस्वतन्वंवृ
धानः ॥ २१ ॥ विश्वंकर्म्मंन्हविषां । वावृधानःस्वयँꣳयंजस्व
पृथिवीमुतद्याम् ॥ मुह्यन्त्वन्येऽअभितंःसपत्नांऽइहास्म्मा
कंम्मघवांसूरिरंस्तु ॥ २२ ॥ वाचस्प्पतिम् ॥ वाचस्प्पतिंवि
श्वकंर्म्माणमूतयेंमनोजुवंवाजेंऽअद्याहुवेम ॥ सनोविश्वांनि

हवंनानिजोषद्विश्वशंम्भूरवंसेसाधुकंर्म्मा ॥ २३ ॥ व्विश्वकर्म्मन्हविषा ॥ व्विश्वकर्म्मन्हविषाव्वर्द्धनेनत्रातारमिन्द्रमकृणोरवद्ध्यम् ॥ तस्म्मैव्विशः समनमन्तपूर्व्वीरयमुग्ग्रोव्विहव्योयथासंत् ॥ २४ ॥ [९-३] चक्षुषः पिता । मनंसाहिधीरोघृतमेनेऽअजनन्नम्म्नमाने ॥ यदेदन्ताऽअदंदहन्तपूर्व्वऽआदिद्यावांपृथिवीऽअंप्प्रथेताम् ॥ २५ ॥ व्विश्वकंर्म्माव्विमंनाः ॥ व्विश्वकंर्म्माव्विमंनाऽआद्विहांयाधाताव्विधातापंरमोतसन्दृक् ॥

तेषा॑मि॒ष्टानि॒समि॒षाम॑दन्ति॒[1]य॑त्रा॑सप्तऽऋ॒षीन्प॒रऽएक॑मा॒हुः ॥ २६ ॥ योन॑ः । पि॒ताज॑नि॒तायोवि॑धा॒ताधामा॑नि॒वेद॒भुव॑नानि॒विश्वा॑ ॥ योदे॒वाना॑न्नाम॒धाऽएक॑ऽए॒वतꣳ स॑म्प्र॒श्नम्भुव॑नायन्त्य॒न्या ॥ २७ ॥ तऽआय॑जन्त॒द्रवि॑ण॒ꣳसम॑स्म्मा॒ऽऋष॑य॒ः पूर्वे॑जरि॒तारो॒नभू॒ना ॥ अ॒सूर्त्ते॒सूर्त्ते॒रज॑सिनिष॒त्तेयेभू॒तानि॑स॒मकृ॑ण्वन्नि॒मानि॑ ॥ २८ ॥ प॒रोदि॒वा । प॒रऽए॒नापृ॑थि॒व्याप॒रोदे॒वेभि॒

---

[1] यत्रासप्तऽऋषीन् । अत्र सप्तऋषीन् परे यत्रशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य “नरस्सप्तऋषीन्०” (शु. य. प्रा. ३ अ. १२२ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

न्मसि ॥ ५६ ॥ नील॑ग्ग्रीवाःशिति॒कण्ठाः॑ । श॒र्व्वाऽअ॒धः
क्ष॑माच॒राः ॥ तेषा॑ꣳसहस्रयोज॒नेव॒धन्वा॑नितन्मसि ॥ ५७ ॥
येव्वृ॒क्षेषु॑ । श॒ष्पिञ्ज॑रा॒नील॑ग्ग्रीवा॒व्विलो॑हिताः ॥ तेषा॑ꣳसहस्र
योज॒नेव॒धन्वा॑नितन्मसि ॥ ५८ ॥ येभू॒ताना॑म् ॥ येभू॒ताना॒
मधि॑पतयोव्विशि॒खासः॑कप॒र्द्दिनः॑ ॥ तेषा॑ꣳसहस्रयोज॒नेव॒ध
न्वा॑नितन्मसि ॥ ५९ ॥ येप॒थाम् ॥ येप॒थाम्प॑थि॒रक्ष॑यऽऐलबृ॒दाऽ
आ॑यु॒र्युधः॑ ॥ तेषा॑ꣳसहस्रयोज॒नेव॒धन्वा॑नितन्मसि ॥ ६० ॥

न्मासि ॥ ५६ ॥ नीलग्ग्रीवाꣳशितिकण्ठाꣳ । शर्व्वाऽअधः
क्षमाचराः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॥ ५७ ॥
येवृक्षेषु । शष्पिञ्जरानीलग्ग्रीवाविलोहिताꣳ ॥ तेषाꣳसहस्र
योजनेवधन्वानितन्मसि ॥ ५८ ॥ येभूतानाम् ॥ येभूताना
मधिपतयोविशिखासःकपर्द्दिनः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवध
न्वानितन्मसि॥५९॥येपथाम्॥येपथाम्पथिरक्षयऽऐलबृदाऽ
आयुर्युधः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि ॥ ६० ॥

जी॒वसे॑ ॥ ४९ ॥ परि॑नः ॥ परि॑नोरु॒द्रस्य॑हे॒तिर्वृ॑णक्तु॒परि॑त्वे॒ष
स्य॑दु॒र्म्म॒तिर॑घा॒योः ॥ अव॑स्त्थि॒राम॒घव॑द्भ्यस्त्तनु॒ष्ष्व॒मीढ्व॑स्त्तो॒
का॒यत॒न॑यायमृड ॥ ५० ॥ मीढु॑ष्टम॒शिव॑तम । शि॒वोनः॑सु॒म
ना॑भव ॥ प॒र॒मेवृ॒क्षऽआयु॑धन्नि॒धाय॒कृत्तिं॒व्वसा॑न॒ऽआच॑रपिना॑क॒
म्बिब्भ्र॒दा॑गहि ॥ ५१ ॥ व्विकि॑रिद्र॒व्विलो॑हित ॥ व्विकि॑रिद्र॒व्वि
लो॑हित॒नम॑स्त्तेऽअस्त्तुभगवः ॥ यास्त्ते॑स॒हस्र॑ꣳहे॒तयो॒न्न्यम॒स्म्म
न्निव॑पन्तु॒ताः ॥ ५२ ॥ स॒हस्रा॑णिसहस्र॒शः ॥ स॒हस्रा॑णिसह

विक्षिणत्केभ्योनमऽआनिर्हतेभ्यः ॥ ४६ ॥ [५-८]
द्रापेऽअन्धसः ॥ द्रापेऽअन्धसस्पतेदरिद्रनीलल्लोहित ॥
आसाम्प्रजानामेषाम्पशूनाम्माभेर्म्मारोङ्मोचनःकिञ्चनाम
मत् ॥ ४७ ॥ इमारुद्राय । तवसेकपर्द्दिनेक्षयद्वीरा
यप्रभरामहेमतीः ॥ यथाशमसद्द्विपदेचतुष्पदेविश्श्वम्पुष्ट
ङ्ग्रामेऽअस्मिन्ननातुरम् ॥ ४८ ॥ याते । रुद्रशिवा
सं॰ २९ तनूःशिवाविश्श्वाहाभेषजी ॥ शिवारुतस्यभेषजीतयानोमृड

यिभ्यश्चवोनमोनमऽआतन्वानेभ्यःप्रतिदधानेभ्यश्चवो
नमोनमऽआयच्छद्भ्योऽस्यद्भ्यश्चवोनमोनमोविसृजद्
भ्यः ॥ २२ ॥ नमोविसृजद्भ्यो । विध्यद्भ्यश्चवो
नमोनमःस्वपद्भ्योजाग्रद्भ्यश्चवोनमोनमःशयानेभ्य
ऽआसीनेभ्यश्चवोनमोनमस्तिष्ठद्भ्योधावद्भ्यश्चवोनमो
नमःसभाभ्यः ॥ २३ ॥ नमःसभाभ्यः । सभापति
भ्यश्चवोनमोनमोऽश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्चवोनमोनमऽआव्या

त॑ये॒नमो॒नमो॑निष॒ङ्गिणे॑ककु॒भाय॑स्ते॒नाना॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॑नि
चे॒रवे॑परिच॒रायार॑ण्याना॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॒वञ्च॑ते ॥ २० ॥ नमो॒
वञ्च॑ते । परि॒वञ्च॑तेस्ता॒यू॒नाम्पत॑ये॒नमो॒नमो॑निष॒ङ्गिण॑ऽइषुधि॒
मते॒तस्क॑राणा॒म्पत॑ये॒नमो॒नम॑ःसृका॒यिभ्यो॒जिघा॑ꣳसद्भ्यो
मुष्ण॒ताम्पत॑ये॒नमो॒नमो॑सि॒मद्भ्यो॒नक्त॒ञ्चर॑द्भ्योविकृ॒न्ता
ना॒म्पत॑ये॒नम॑ः ॥ २१ ॥ [५-२] नम॑ऽउष्णी॒षि
णे॑ । गिरि॒चराय॑कुलु॒ञ्चाना॒म्पत॑ये॒नमो॒नम॑ऽइषु॒मद्भ्यो॑धन्वा॒

गोषुमानोऽअश्वेषुरीरिषꣳ ॥ मानोवीरान्रुद्रभामिनोवधीर्ह
विष्मन्तꣳसदमित्त्वाहवामहे ॥ १६ ॥ [१६-१] शतम्
॥ ८०० ॥ नमोहिरण्यबाहवे ॥ सेनान्येदिशाञ्चपतयेनमो
नमोवृक्षेभ्योहरिकेशेभ्यꣳपशूनाम्पतयेनमोनमः शष्पिञ्ज
रायत्त्विषीमतेपथीनाम्पतयेनमोनमोहरिकेशायोपवीतिनेपु
ष्टानाम्पतयेनमोनमोबभ्लुशाय ॥ १७ ॥ नमोबभ्लु
शाय । व्याधिनेन्नानाम्पतयेनमोनमोभवस्यहेत्यैजगताम्पत

---

१ त्विषिमते । अत्र शृणुतत्विषिभ्रजिभवतपिनेतस्मातिष्ठरक्षा मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे परे एने दीर्घा भवन्ति ।

येनमोनमोरुद्रायाततायिनेक्षेत्राणाम्पतयेनमोनमः सूताया
हन्त्यैव्वनानाम्पतयेनमोनमोरोहिताय ॥ १८ ॥ नमोरोहि
ताय । स्थपतयेवृक्षाणाम्पतयेनमोनमोभुवन्तयेव्वारिवस्कृ
तायौषधीनाम्पतयेनमोनमोमन्त्रिणेव्वाणिजायकक्षाणाम्पत
येनमोनमऽउच्चैग्घोषायाक्रन्दयतेपत्तीनाम्पतयेनमोनमः
कृत्स्नायतया ॥ १९ ॥ नमः कृत्स्नायतया । धावतेसत्त्व
नाम्पतयेनमोनमꣳसहमानायनिव्व्याधिनऽआव्व्याधिनीनाम्प

न्दसापरिगृह्णामित्रैष्टुभेनत्वाच्छन्दसापरिगृह्णामिजागतेन
त्वाच्छन्दसापरिगृह्णामि ॥ सुक्ष्माचासिशिवाचासिस्योनाचा
सिसुषदाचास्यूर्ज्जस्वतीचासिपयस्वतीच ॥ २७ ॥ पुराक्रूरस्य ।
विसृपोविराप्शिन्नुदादायपृथिवीञ्जीवदानुम् ॥ यामैरयँश्चन्द्रम
सिस्वधाभिस्तामुधीरासोऽअनुदिश्ययजन्ते ॥ प्रोक्षणीरासाद
यद्विषतोवधोसि ॥२८॥ [५-९] प्रत्युष्टꣳरक्षः ॥ प्रत्युष्टꣳरक्षः
प्रत्युष्टाऽअरातयोनिष्टप्तꣳरक्षोनिष्टप्ताऽअरातयः ॥ अनिशि

न्दसापरिगृह्णामित्रैष्टुभेनत्त्वाच्छन्दसापरिगृह्णामिजागतेनत्त्वाच्छन्दसापरिगृह्णामि ॥ सुक्ष्माचासिशिवाचासिस्योनाचासिसुषदाचास्यूर्ज्जस्वतीचासिपयस्वतीच ॥ २७ ॥ पुराक्रूरस्यव्विसृपोव्विरप्शिन्नुदादायपृथिवीञ्जीवदानुम् ॥ यामैरयँश्चन्द्रमसिस्वधाभिस्तामुधीरासोऽअनुदिश्ययजन्ते ॥ प्रोक्षणीरासादयद्विषतोव्वधोसि ॥२८॥ [५-९] प्रत्त्युष्टꣳरक्षः ॥ प्रत्त्युष्टꣳरक्षःप्प्रत्त्युष्टाऽअरातयोनिष्टप्तꣳरक्षोनिष्टप्ताऽअरातयः ॥ अनिशि

ण॒सूर्य्य॑स्यर॒श्मिभि॑ः ॥ स॒वि॒तुर्व्व॑ःप्प्रस॒वऽउत्त्पु॑ना॒म्म्यच्छि॑द्द्रे
ण प॒वित्त्रे॑ण॒सूर्य्य॑स्यर॒श्मिभि॑ः ॥ तेजो॑ऽसिशु॒क्रम॑स्य॒मृत॑मासि॒
धाम॒नामा॑सिप्प्रि॒यन्दे॒वाना॒मना॑धृष्टन्दे॒व॒यज॑नमासि ॥ ३१ ॥
[३-१०] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः । अनुवाकसूत्रम् ॥ कृष्णोसिषड, ग्नेवाज
जित्तिस्रो, मयीद्, मग्नीषोमयोः पंचका, वग्नेदब्धायोचतस्रः,
संवर्चसापंचा, ग्नयेकव्यवाहनायषट् सप्तचतुस्त्रिꣳशत् ॥ हरिः

ॐ ॥ कृष्ण्णो॑सि ॥ कृष्ण्णो॑स्याखरे॒ष्ठो॒ग्ग्नये॑त्त्वा॒जुष्ट्टम्प्रोक्षा॑मि॒वे
दि॑रसि ब॒र्हिषे॑त्त्वा॒जुष्ट्टाम्प्रोक्षा॑मिब॒र्हि॑र॑सिस्स्रु॒ग्ग्भ्यस्त्वा॒जुष्ट्टम्प्रो
क्षा॒म्म्यदि॑त्त्यै॒व्व्युन्द॑नम् ॥ १ ॥ अदि॑त्त्यै॒व्व्युनन्द॑नमसि॒व्विष्ण्णो॑
स्तु॒प्पो॒स्यूर्ण॑म्म्रद॒सन्त्वास्तृणा॑मिस्वास॒स्त्थान्दे॒वेब्भ्यो॒भुव॑पतये॒
स्वाहा॒भुव॑नपतये॒स्वाहा॑भू॒ताना॒म्पत॑ये॒स्वाहा॑ ॥२॥ ग॒न्ध॒र्व्वस्त्वा॑ ।
वि॒श्श्वाव॑सुꣳ॒परि॑दधातु॒विश्श्व॒स्यारि॑ष्ट्यै॒यज॑मानस्यपरि॒धिर॑स्य॒ग्नि
रि॒डऽई॑डि॒तः ॥ इन्द्र॑स्यबा॒हुर॑सि॒दक्षि॑णो॒विश्श्व॒स्यारि॑ष्ट्यै॒यज॑मान

॥ ८ ॥

स्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडितः ॥ मित्रावरुणौत्त्वोत्तरतःपरिध
त्तान्ध्रुवेणधर्म्मणाव्विश्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्निरि
डऽईडितः ॥ ३ ॥ व्वीतिहोत्रन्त्वा । कवेद्द्युमन्तꣳसमिधीमहि ॥
अग्नेबृहन्तमद्ध्वरे ॥ ४ ॥ समिदसि ॥ समिदसिसूर्य्यस्त्वापुर
स्तात्पातुकस्याश्चिदभिशस्त्यै ॥ सवितुर्बाहूस्त्थऽऊर्णम्म्रद
सन्त्वास्तृणामिस्वासस्त्थन्देवेब्भ्यऽआत्त्वाव्वसवोरुद्द्राऽआदि
त्त्याःसदन्तु ॥५॥ घृताच्यसि । जुहूर्न्नाम्नासेदम्प्रियेणधाम्ना

प्प्रियꣳसदऽआसीदघृताच्च्यंस्युपभृन्नाम्नासेदम्प्रियेणधाम्नां
प्प्रियꣳसदऽआसीदघृताच्च्यंसिद्ध्रुवानाम्नासेदम्प्रियेणधाम्नां
प्प्रियꣳसदऽआसीदाप्प्रियेणधाम्नांप्प्रियꣳसदऽआसीद् ॥ ध्रुवा
ऽअंसदन्नृतस्ययोनौताव्विंष्णोपाहिपाहियज्ञम्पाहियज्ञपंतिंपा
हिमाँऽयंज्ञन्यम् ॥ ६ ॥ [६-१] अग्नेंव्वाजाजित् ॥ अग्नेंव्वाज
जिह्वाजंन्त्वासरिष्यन्तंव्वाजाजितꣳसम्मांर्ज्जिम ॥ नमोंदेवे
भ्यंःस्वधापितृभ्यंःसुयमेंमेभूयास्तमस्कन्नमद्य ॥७॥ अस्कं

न्नमद्य । देवेभ्यऽआज्ज्यꣳसम्भ्रियासमाङ्घ्रिंणा । व्विष्ण्णोमात्त्वावं
क्क्रमिषंव्वसुमतीमग्ग्नेतेच्छायामुपंस्त्थेषांव्विष्ण्णोस्त्थानंमसीतऽ
इन्द्रोव्वीर्य्यंमकृणोदूर्द्ध्वौंद्ध्वरऽआस्त्थात् ॥८॥ अग्ग्नेव्वेः ॥ अग्ग्ने
व्वेर्होत्त्रंव्वेर्दूत्त्यमवंतान्त्वान्द्यावांपृथिवीऽअवत्त्वन्द्यावांपृथिवी
स्विष्टकृद्देवेभ्यऽइन्द्रऽआज्ज्येनहविषांभूत्त्स्वाहासञ्ज्योतिषा
ज्ज्योतिः ॥९॥ [३-२] मयीदम् ॥ मयीदमिन्द्रंऽइन्द्रियन्दंधा
त्त्वस्म्मान्न्रायोमघवांनꣳसचन्ताम् ॥ अस्म्माकꣳसन्त्वाशिषः

सत्त्यानंःसन्त्वाशिषऽउपंहूतापृथिवीमातोपमाम्पृथिवी मा
॥१०॥ ताह्वंयतामग्निराग्नींध्रात्स्वाहां॥१०॥उपंहूतोद्यौः॥ उपंहूतो
द्यौष्पितोपमान्द्यौष्पिताह्वंयतामग्निराग्नींध्रात्स्वाहां ॥ देव
स्यंत्वासवितुःप्प्रंसवेऽश्विनोर्बाहुब्भ्यांम्पूष्णोहस्ताब्भ्याम् ॥
प्रतिगृह्णाम्म्यग्नेष्ट्वास्येनप्प्राश्नांमि ॥११॥ एतन्ते । देवसवित
र्य्यज्ञम्प्राहुर्बृहस्प्पतंयेब्ब्रह्मणे ॥ तेनंयज्ञमंवतेनंयज्ञपंतिन्तेन ॥१०॥
मामंव ॥१२॥ मनोजूतिः॥ मनोजूतिर्ज्जुषतामाज्ज्यंस्यबृहस्प्प

पितरः ॥ अत्रपितरोमादयध्वँꣳयथाभागमावृषायध्वम् ॥
अमीमदन्तपितरोयथाभागमावृषायिषत ॥ ३१ ॥ नमोवः
पितरोरसायनमोवःपितरःशोषायनमोवःपितरोजीवायनमो
वःपितरःस्वधायैनमोवःपितरोघोरायनमोवःपितरोमन्यवेन
मोवःपितरःपितरोनमोवोगृहान्न÷पितरोदत्तसतोव÷पितरोदे
ष्मैतद्व÷पितरोवासऽआधत्त ॥ ३२ ॥ आधत्त । पितरो
गर्भँकुमारम्पुष्करस्रजम् ॥ यथेहपुरुषोसत् ॥ ३३ ॥ ऊर्ज्जँ

गृ॒हप॑तिनाभूयाः॥ अ॒स्त्थू॒रिणौ॒गार्ह॑पत्त्यानिसन्तुश॒तꣳहि॒माः
सू॒र्य्य॑स्या॒वृत॒मन्वाव॑र्त्ते ॥ २७ ॥ अग्ने॑व्रतपते । व्र॒तम॑चारिष॒
न्तद॑शक॒न्तन्मे॑राधी॒दम॒हँय्य॒ऽएवास्म्मि॒सो॒ऽस्म्मि ॥ २८ ॥
[५] अ॒ग्नये॑कव्य॒वाह॑नाय॒ । स्वाहा॒सोमा॑यपितृ॒मते॒स्वाहा॑ ॥
अप॑हता॒ऽअसु॑रा॒रक्षा॑ꣳसिव्वेदि॒षद॑ः ॥ २९ ॥ येरू॒पाणि॑ ।
प्रति॒मुञ्च॑माना॒ऽअसु॑राः॒सन्त॑ःस्व॒धया॒चर॑न्ति ॥ परा॒पुरो॑नि॒
पुरो॒येभर॑न्त्य॒ग्निष्टाँल्लो॒कात्प्रणु॑दात्त्य॒स्म्मात् ॥ ३० ॥ अत्र॑

न्तरिक्षेव्विष्णुर्व्यक्रꣳस्तत्रैष्टुभेनच्छन्दसाततोनिर्भक्तोयो
स्म्मान्द्वेष्टियञ्चव्वयन्द्विष्म्मःपृथिव्यांव्विष्णुर्व्यक्रꣳस्तगाय
त्रेणच्छन्दसाततोनिर्भक्तोयोस्म्मान्द्वेष्टियञ्चव्वयन्द्विष्म्मो
स्म्मादन्नादस्यैप्प्रतिष्ठायाऽअगन्मस्वःसञ्ज्योतिषाभूम ॥२५॥
स्वयम्भूरसि ॥ स्वयम्भूरसिश्श्रेष्ठोरश्मिर्व्वर्च्चोदाऽअसिव्वर्च्चोमे
देहि ॥ सूर्य्यस्यावृतमन्वावर्त्ते ॥ २६ ॥ अग्नेगृहपते । सुगृ
हपतिस्त्वयाग्नेहङ्गृहपतिनाभूयासꣳ सुगृहपतिस्त्वम्मयाग्ने

॥ २२ ॥ कस्त्त्वां ॥ कस्त्त्वाव्विमुञ्चतिसत्त्वाव्विमुञ्चतिकस्म्मै
त्त्वाव्विमुञ्चतितस्म्मैत्त्वाव्विमुञ्चति ॥ पोषायरक्षंसाम्भागोसि
॥ २३ ॥ [४] संव्वर्च्चसा ॥ संव्वर्च्चसा[1]पयसासन्तनूभिरगन्म
हिमनसासꣳशिवेन ॥ त्वष्ट्टा[2]सुदत्त्रोव्विदधातुरायोनुमार्ष्टुतन्न्वो
यद्विलिष्ट्टम् ॥२४॥ दिविव्विष्ण्णुः ॥ दिविव्विष्ण्णुर्व्यक्रꣳस्तजा
गतेनच्छन्दसाततोनिर्ब्भक्तोयोस्म्मान्द्वेष्ट्टियञ्चव्वयन्द्विष्म्मो

---

[1] संव्वर्च्चसा । अत्र "परं तु रेफहकाराभ्याम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. १७१ सू.) इत्यनेन रकारात्परस्य चकारस्य द्वित्वम् । [2] त्वष्ट्टा । अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२-सू.) इत्यनेन टकारस्य द्वित्वम् । एवं दिवि विष्ण्णुः । द्विष्म्मः । योस्म्मान् । इत्येतादृशेषु बोध्यम् ।

त्तुरात्सँय्यद्व्वसुस्त्तस्यतार्क्ष्यंश्चारिष्टनेमिश्चसेनानीग्ग्राम
ण्ण्यौ ॥ व्विश्वाचीचघृताचीचाप्प्सरसावापोहेतिर्व्वातःप्प्रहेति
स्त्तेब्भ्योनमोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोम्मृडयन्तुतेयन्द्विष्ष्मोयश्च
नोद्द्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥१८॥ अयमुपरि ॥ अयमुपर्य्यर्व्वा
ग्ग्वसुस्त्तस्यसेनजिच्चसुषेणश्चसेनानीग्ग्रामण्ण्यौ ॥ उर्व्वशीचपू
र्व्वचित्तिश्चाप्प्सरसाववस्फूर्ज्जन्हेतिर्व्विद्युत्प्रहेतिस्त्तेब्भ्योनमोऽ
अस्त्तुतेनोवन्तुतेनोम्मृडयन्तुतेयन्द्विष्ष्मोयश्चनोद्द्वेष्टितमेषा

न्याचाप्प्सरसौयातुधानाहेतीरक्षाꣳसिप्प्रहेतिस्तेब्भ्योन
मोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्ष्मोयश्चनोद्वेष्टितमे
षाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १६ ॥ अयम्पश्चात् ॥ अयम्पश्चाद्विश्श्वव्य
चास्तस्यरथप्प्रोतश्चासमरथश्चसेनानीग्ग्रामण्यौ ॥ प्रम्म्लो
चन्तीचानुम्म्लोचन्तीचाप्प्सरसौव्व्याग्घ्राहेतिःसर्प्पाःप्प्रहेति
स्तेब्भ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्ष्मोयश्च
नोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १७ ॥ अयमुत्तरात् ॥ अयमु

ॐ तम्प्रत्क्नथा पूर्व्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिम्बर्हिषदꣳ स्वर्व्विदम् ।
प्रतीचीनं वृजनन्दोहसे धुनिमाशुञ्जयन्तमनुयासु वर्द्धसे ॥१२/७॥
अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्ब्भा ज्योतिर्ज्जरायू रजसो विमाने । इममपाꣳ
सङ्गमे सूर्य्यस्य शिशुन्न विप्रा मतिभी रिहन्ति ॥१६/७॥ ये देवासो दिव्येकाद
शस्थ पृथिव्यामध्येकादशस्थ । अप्सुक्षितो महिनैकादशस्थ ते देवासो
यज्ञमिमञ्जुषध्वम् ॥१९/७॥ आ न इडाभिर्व्विदथे सुशस्ति विश्वानरः सविता
देवऽएतु । अपि यथा युवानो मत्सथा नो विश्वञ्जगदभिपित्वे मनीषा ॥३४/३३॥
विश्वेभिः सोम्यम्मध्वग्नऽइन्द्रेण वायुना । पिबा मित्रस्य धामभिः ॥१०/३३॥
~~ओमासश्चर्ष~~ ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवासऽआगत । दाश्वाꣳसो दा
शुषः सुतम् ॥३३/७॥

उदासी न लाना कभी दुसमय में, निरूत्साह भरना न कभी वर के हृदय में ।
अपरिचित पति का घर है तुझको जाना इसी घर में है तुझको जीवन बिताना ।।
कभी स्वप्न में भी यह न भूल जाना कि तेरे सुखी का यही है ठिकाना ।
इसी घर की सेवा में मेवा मिलेगी, कली तेरे मन में की यही खिलेगी ।।

आज तक पली तुझे अब विदा करते हैं ए लाडली पत्थर हृदय करते हैं हम
क्या वसीयत हम करें तू स्वयं ही गुणवान है कुछ कहा है यों तू हमारी प्रिय सन्तान है
मां-बाप का धर्म है कन्या को वे पालते मगर अमानत जिसकी है सहर्ष वे ले डालते
अन्त में ये प्रार्थना वर-पक्ष के सरदार से आत्मा देते हैं हम तुम रखना इनको प्यार से

भेंट कर्ता
श्री ब्रह्मानन्द शर्मा
बैंदपुरा
(बुलन्दशहर)

28 मई 1973

वशिष्ठ प्रेस बैंदपुरा बुलन्दशहर

प्रस्तुत कर्ता
श्री दयानन्द शर्मा

ॐ य ऽ इमाव्विश्वाभुवनानिजुह्वदृषिर्होतान्न्यसीदत्पितानः ॥ स ऽ आशिषा
द्रविणमिच्छमानः प्प्रथमच्छदवराँ२ ऽ आविवेश ॥१७/१७॥ विश्वकर्म्मा व्विमना
ऽ आद्विहाया धाता व्विधाता परमोत सन्दृक् ॥ तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा
सप्त ऽ ऋषीन्पर ऽ एकमाहुः ॥२६/२६॥ यो नः पिता जनिता यो व्विधाता धामानि
व्वेद भुवनानि व्विश्वा ॥ यो देवानान्नामधा ऽ एक ऽ एव तꣳ सम्प्रश्नम्भुवना
यन्त्यन्या ॥२७/१७॥ अन्नपतेन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ॥ प्रप्प्रदाता
रन्तारिष ऽ ऊर्ज्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥८३/११॥

ओं तम्प्रत्नथा पूर्व्वथा विश्वथेमथाज्ज्येष्ठतातिम्बर्हिषदꣳ स्वर्व्वि
दम् ॥ प्रतीचीनं वृजनन्दोहसे धुनिमाशुञ्जयन्तमनु यासु वर्द्धसे ॥१२/७॥
अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने ॥
इममपाꣳ सङ्गमे सूर्य्यस्य शिशुन्न विप्रा मतिभी रिहन्ति ॥१६/७॥
चित्रन्देवानामुदगादनीकञ्चक्षुर्म्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥ आ
प्रा द्यावापृथिवीऽअन्तरिक्षꣳ सूर्य्यऽआत्मा जगतस्तस्
थुषश्च ॥४६/१३॥

ॐ महाँ२॥ऽइन्द्रोय ऽओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ२॥ऽइव॥स्तोमैर्वत्सस्यवावृधे ॥४०/७॥ कदाचनस्तरीरसिनेन्द्रसश्चसिदाशुषे ॥ उपोपेन्नुमघवन्भूयऽइन्नुतेदानन्देवस्यपृच्यतऽआदित्येभ्यस्त्वा॥२/८॥कदाचनप्रयुच्छस्युभेनिपासिजन्मनी ॥ तुरीयादित्यसवनन्तऽइन्द्रियमातस्थावमृतन्दिव्यादित्येभ्यस्त्वा॥३/८॥

ॐ तम्प्रत्क्नथा पूर्व्वथा व्विश्वथेमथा ज्ज्येष्ठतातिम्बर्हिषदꣳ स्वर्व्विदम् ॥
प्प्रतीचीनंव्वृजनन्दोहसे धुनिमाशुञ्जयन्तमनु यासु वर्द्धसे ॥॥१२।७॥
अयंव्वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्ज्योतिर्ज्जरायू रजसो व्विमाने ॥ इममपाꣳ
सङ्गमे शिशुन्न विप्रा मतिभी रिहन्ते ॥१६।७॥
सूर्य्यस्य

लोकम्पृण । छिद्द्रम्पृणाथो सीदद्ध्रुवात्त्वम् ॥ इन्द्राग्ग्नी
त्त्वा बृहस्प्पतिरस्म्मिन्न्योनावसीषदन् ॥ ५४ ॥ ताऽअस्य

ताऽअंस्यसूदंदोहसः सोमꣳ श्रीणन्ति पृश्नयः ॥
जन्म्मन्देवानांविशंस्त्रिष्ष्वारोचनेदिवः ॥ ५५ ॥ इन्द्रंवि
श्श्वाः ॥ इन्द्रंविश्श्वाऽअवीवृधन्त्समुद्द्रव्यचसङ्गिरः
॥ रथीतमꣳ रथीनांवाजानाꣳ सत्त्पतिम्पतिम् ॥ ५६ ॥

दि॒शꣳपरि॑ । परि॒दिश॑÷ । दि॒शꣳपरि॑ । परि॒स्व॑÷ । स्व॒ꣳपरि॑ ।
परि॒स्व॑÷ । स्व॒रिति॒स्व॑÷ ॥ ऋ॒तस्य॒तन्तु॑म् । तन्तु॑मृ॒तस्य॑ ।
ऋ॒तस्य॒तन्तु॑म् । तन्तुं॒व्वित॑तम् । व्वित॑त॒न्तन्तु॑म् । तन्तुं॒व्वित॑तम् ।
व्वित॑तांव्वि॒चृत्त्य॑ । व्वि॒चृत्त्या॒व्वित॑तम् । व्वित॑तांव्वि॒चृत्त्य॑ । व्वित॑त
मिति॒वीऽत॑तम् । व्वि॒चृत्त्य॒तत् । ताद्वि॒चृत्त्य॑ । व्वि॒चृत्त्य॒तत् ।
व्वि॒चृत्त्येति॒वि॒ऽचृत्त्य॑ । तद॑पश्श्यत् । अ॒प॒श्श्य॒त्तत् । तद॑प
श्श्यत् । अ॒प॒श्श्य॒त्तत् । तद॑पश्श्यत् । अ॒प॒श्श्य॒त्तत् । तदं

ऽहा। यु॒धाजयं॑न्। अ॒मित्रा॑ँ२ऽअप॒बाधं॑मानः। प्र॒मृ॒णोयु॒धा।
प्र॒भ॒ञ्जन्त्सेना॑ः। सेना॑ःप्प्रमृ॒णः। प्र॒भ॒ञ्जन्नितिप्प्रऽभ॒ञ्जन्।
सेना॑ःप्प्रमृ॒णः। प्र॒भ॒ञ्जन्त्सेना॑ःप्प्रमृ॒णोयु॒धा। अ॒प॒बाधं॑मान॒
ऽइत्त्यं॑प॒ऽबाधं॑मानः। प्र॒मृ॒णऽइति॑प्प्रऽमृ॒णः। अ॒मित्रा॑ँ२ऽ
अ॒प॒बाधं॑मानः। यु॒धाजयं॑न्। र॒क्षो॒हेति॑रक्ष॒ःऽहा।
जयं॑न्न॒स्माकं॑म्। र॒क्षो॒हामित्रा॑न्। अ॒स्माकं॑मेधि।
रथे॑नरक्षो॒हा। ए॒द्ध्य॒वि॒ता। दी॒या॒रथे॑न। अ॒वि॒तारथा॑ं

वेश । व्वि॒वे॒श॒सम् । संव्वि॑वेश । व्वि॒वे॒शेति॑व्विवेश ॥ १ ॥
परि॒द्यावा॑पृथि॒वी । द्यावा॑पृथि॒वीपरि॑ । परि॒द्यावा॑पृथि॒वी ।
द्यावा॑पृथि॒वीस॒द्यः । स॒द्योद्यावा॑पृथि॒वी । द्यावा॑पृथि॒वीस॒द्यः ।
द्यावा॑पृथि॒वीऽइति॒द्यावा॑पृथि॒वी । स॒द्यऽइ॒त्त्वा । इ॒त्त्वास॒द्यः ।
स॒द्यऽइ॒त्त्वा । इ॒त्त्वापरि॑ । परी॒त्त्वा । इ॒त्त्वापरि॑ । परि॑लो॒
कान् । लो॒कान्परि॑ । परि॑लो॒कान् । लो॒कान्परि॑ । परि॑लो॒
कान् । लो॒कान्परि॑ । परि॒दिशः॑ । दि॒शः॒परि॑ । परि॒दिशः॑ ।

नाम् । परि॑दीय । रथा॑ना॒मिति॒रथा॑नाम् । बृह॑स्पते॒ परि॑ ॥ १ ॥ इति ध्वजाविकृतिः ॥ अथ दंडः ॥ क्रममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् ॥ अर्धर्चादेवमुक्त्वोक्तः क्रमदण्डोऽभिधीयते॥ १ ॥ पुनश्च पुनरपि आदित आरभ्य क्रममुच्चरेत् ॥ एवं पूर्वार्धर्चक्रमसम्बन्धत्वेनोत्तरार्द्धर्चं क्रममुक्त्वा ॥ पूर्वार्धं चादिपदपर्यन्तं विपर्यासेन संहितामुक्त्वा ॥ पुनस्ततऽआरभ्योत्तरार्धर्चस्थपर्यन्तं किंकसोवाश्च एवेत्यन्तो

अथ याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रम-सूत्र-पारस्करगृह्यसूत्राणां प्रारम्भः ॥

श्रीजगद्धात्र्यै परदेवतायै नमो नमः ॥

प्रास्ताविकम्

भो समाराधितभारतीचरणाम्बुजा विद्वांसः!

मंत्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह ।
स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधात् ॥ (पा. शि.)

सन्दृश्यते शब्दानां साधुत्वासाधुत्वावबोधाय सम्यक्तया शुद्धोच्चारणाय च व्याकरणशास्त्राध्ययनस्यावश्यकता । न शक्नोत्यनधीततच्छास्त्रः कोऽपि सुस्पष्टतया शब्दप्रयोजनं शब्दोच्चारणं च प्रयोगविज्ञानमपि ज्ञातुं कर्तुञ्च वैदिकोऽवैदिको वा । एतत्प्रतिपादनाय पूर्वोक्तः श्लोकः स्वविरचितायां शिक्षायां महर्षिणा पाणिनिनोपनिबद्धः । तथैव सामान्यतया शब्दप्रयोगविधावुच्चारणवेलायामपि तत्तत्पदानां विपरीतासंगतार्थदुर्बोधत्वादिदोषनिवारणाय सर्वथा **"व्याकरणशास्त्रज्ञानस्य"** बोध अत्यावश्यक इति प्रतिपादयता केनचिद्विदुषा **"यद्यपि बहु नाधीषे तथापि पठ पुत्र व्याकरणम् ॥ स्वजनः श्वजनो मा भूत्सकलं शकलं सकृच्छकृत्"** इति मनसि कृत्वा मत्पुत्रः "स्वजनस्य श्वजनेन, सकलस्य शकलेन, सकृत्पदस्य शकृदुच्चारणेन" च प्रयोगो न कुर्यादिति स्वपुत्रं लक्ष्यीकृत्यैव विरचितोऽयं श्लोक इत्यपि वक्तुं शक्यत एव । अत एव अपशब्दवारणाय सामान्यतया शब्दशास्त्रज्ञानं मूर्ध्नि

तिष्ठतीति सर्वैरपि स्वीकृतम्। तर्हि ये वैदिकाश्चतुर्षु वेदेषु कृतपरिश्रमाः स्वस्ववेदमंत्रोच्चारणं विधाय वैदिककर्मणि ताँश्च मत्रान् संप्रयुज्य यजमानस्य कल्याणाय प्रत्यहं संहितापाठेन रुद्रपाठेन जपेनाग्नावाहुतिप्रक्षेपेण च वेदमंत्राणां प्रयोगं विदधते तेषां तूदात्तानुदात्तस्वरितादीनां ज्ञानं तत्तन्मंत्रोच्चारणे तत्तत्स्वराणां तत्र तत्र सन्निवेशनं हस्तचालनविधौ ह्रस्व ९ं दीर्घ ६ प्लुत ३ प्रभृतीनां तथैव ः ं ÷ म् न् लोकाँ १ ॥ शत्रूँ २ ॥ इत्यादिषु चिह्नेषु कुत्र कया रीत्याऽङ्गुलिनिर्देशः कार्य इत्यादि ज्ञानमपि शब्दशास्त्रज्ञानमन्तरा कथं स्यात्।

एतदर्थमेव पाणिनिना पूर्वोक्तश्लोके स्पष्टतया **"स्वरतो वर्णतो हीनो मंत्रो मिथ्याप्रयुक्तो मंत्रार्थं नाभिव्यनक्ति उतान्वर्थरहितः सन् वाग्वज्रो भूत्वा यजमानं हन्यात् यथा इन्द्रस्य नाशाय कृतेऽपि इन्द्रशत्रुशब्दप्रयोगे स्वरतोऽपराधेन वृत्रासुर एव हतः।"** एवं मा भूयादित्येतदर्थं मंत्रप्रयोगे स्वर-वर्णार्थज्ञानस्य प्राधान्यमिति सुस्पष्टमभिहितम्। अतः शब्दानां साधुत्वबोधाय व्याकरणज्ञानेन सह वेदमंत्राणां स्वरसन्धिज्ञानमुच्चारणज्ञानं याज्ञवल्क्यशिक्षाज्ञानं कात्यायनमहर्षिप्रणीतशुक्लयजुःप्रातिशाख्यज्ञानञ्च वैदिकानामत्यावश्यकमेवेति प्रतिभाति।

महर्षिणा याज्ञवल्क्येन शिक्षायां **स्वरप्रकरणे मात्राधिकारः, अध्ययनविधिः, हस्तचालनविधिः, स्वरसंहिताविधिः, वर्णप्रकरणे दैवताद्यधिकारः, सन्ध्यधिकारः, वर्णोच्चारणाधिकारः, पदाधिकारः, प्रकीर्णाधिकारश्च;** एवं प्रकरणानि निर्माय तत्तत्प्रकरणे सर्वोऽपि विधिः स्पष्टतया सोदाहरणः प्रदर्शितः, सोऽवश्यं वैदिकैः परिशीलनीयः। गुरोः सकाशात्परंपरया वा तज्ज्ञानप्राप्तिमन्तरा वेदाध्ययनकर्तारो वेदपाठकाश्च केवलं स्वकीयबुद्ध्या वेदाध्ययनं संपादयितुं नार्हेयुरिति प्रदर्शनाय कानिचित् पदानामुदाहरणान्येतेभ्यः प्रकरणेभ्य उद्धृत्य कियद्वेदस्य दुर्बोधत्वमिति सर्वेषां ज्ञानाय मया प्रदीयते।

अध्ययनविधौ स्वरप्रकरणम्। तत्रोदात्तानुदात्तस्वरितादीनां ज्ञानाय तेषां लक्षणम्, तत्तत्स्वराणां स्थानम्, वर्णः, दैवतम्, जातिः, गोत्रम्, छन्दश्च। यथा—उदात्तस्वरस्य शुक्लो वर्णः, अग्निर्दैवतम्, ब्राह्मणजातिः, भारद्वाजगोत्रम्, गायत्रीच्छन्दः॥ अनुदात्तस्य लोहितो वर्णः, सोमदैवतम्, क्षत्रियजातिः, गौतमगोत्रम्, त्रिष्टुप्छन्दः॥ स्वरितस्वरस्य श्यामो वर्णः, सूर्यदैवतम्, वैश्यजातिः, गार्ग्यसगोत्रम्, जगतीच्छन्दः॥ सामवेदे ये सप्त स्वराः षड्ज-ऋषभ-गान्धार-मध्यम-पञ्चम-धैवत-निषादादयो गानविधौ उक्तास्तेषां यजुर्वेदे तु त्रिभिरुदात्तानुदात्तस्वरितस्वैरेरेव व्यवहार (उच्चारणम्) उक्तः। यथा—उच्चौ निषाद-गान्धारौ उदात्तस्वरे, नीचौ ऋषभ-धैवतौ अनुदात्तस्वरे, शेषाः षड्ज-मध्यम-पञ्चमाः स्वराः स्वरितस्वरेऽन्तर्भूताः। एतेन त्रिषु स्वरेषु तेषां स्वराणामन्तर्भूतत्वं ज्ञेयम्। अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण यो स्वरः समुच्चार्यते स काल एकमात्राकालः स ह्रस्वस्वरः॥ तावान्द्विः द्विमात्राकालो दीर्घस्वरो ज्ञेयः। तावानेव त्रिमात्राकालः प्लुतस्वरो ज्ञेयः॥ सर्वत्र मंत्रोच्चारणे कण्डिकाया अर्धोच्चारणे जाते द्विमात्राकालो विरामः कार्यः। यथा "निधीनान्त्वा निधिपतिꣳ हवामहे वसो मम"। अत्र ममेति पदोच्चारणानन्तरं द्विमात्राकालं विरामं कृत्वैवाग्रिमाया अर्धकण्डिकाया उच्चारणं कर्तव्यम्। तथैव मंत्रसमाप्तावपि "त्वर्मजासिगर्भ्भधम्" इत्यत्र त्रिमात्राकालो विरामः कार्यः। एवमेव वेदमंत्राणां पाठविधौ केवले मंत्रोच्चारणे वा सर्वत्राध्ययनस्यायं नियमो वोध्यः, करणीयश्च वैदिकैरेवंविधो विरामः। वैदिकैर्वेदमंत्रोच्चारणावसरे प्रणवस्यादावुच्चारणं (त्रिमात्रिकं) प्लुतं कृत्वा "भूर्भुवः स्वः" इति तिसृणां व्याहृतीनां तथैव सावित्रीमंत्रस्याप्युच्चारणमन्तरा संहितापाठो मंत्रपाठो वा नारम्भणीयः।

सर्वानुक्रमसूत्रे प्रथमेऽध्याये "ऋषिच्छन्ददेवतादीन्येतान्यविदित्वा योऽधीतेऽनुब्रूते जपति जुहोति यजति याजयते तस्य ब्रह्म निर्वीर्यं भवति यातयामं भवत्यथान्तराश्च गर्तं वाऽऽपद्यते स्थाणुं वर्च्छति प्रमीयते पापीयान् भवतीति"। तथैव "अथ विज्ञाये-

तानि योऽधीते तस्य वीर्यवदथ योऽर्थवित्तस्य वीर्यवत्तरं भवति जपित्वा हुत्वेष्ट्वा तत्फलेन युज्यते” इत्युक्तम्। अतश्च ऋषिच्छन्ददेवतादीनामिव मंत्राणां वर्णजातिदैवतानामपि ज्ञानेन वेदाध्ययनकर्तॄणां तत्तत्कर्मणि मंत्रप्रयोगञ्च विदधतां फलाफलत्वेन योगो जायते तदपि न विस्मरणीयं वैदिकैः ।

हस्तचालनविधावुदात्तादिस्वराणां ज्ञानम्–वेदेषूदात्तानुदात्तस्वरितादयः स्वरा हस्तस्य चालनद्वारैव प्रदर्श्यन्ते । वेदपाठकाः स्वदक्षिणहस्तम् उपर्यधो मध्ये वामदक्षिणभागयोर्वा नयन्तस्तत्तत्स्वरान् दर्शयन्ति । यथा–उदात्तस्वरे हस्तस्योर्ध्वगमनम् (दक्षिणकर्णसमीपे इति यावत्), उदात्तस्वरोच्चारे गात्राणामायामेनोर्ध्वगमनं भवति ततश्च यः स्वरो निष्पद्यते तस्य स्वरस्य “उदात्तसंज्ञा” उक्ता । यथा–अग्ना ३ इ पत्क्नी । लाजी ३ न् ॥ अनुदात्तस्वरे हस्तस्याधोनयनम् हृदयप्रदेशे च नयनम् ॥ यस्य स्वरस्योच्चारणे गात्राणां मार्दवेन नीचैरधोगमनं भवति ततश्च यः स्वर उत्पद्यते तस्य “अनुदात्तसंज्ञा” उक्ता । यथा–“आर्षेयऽऋषीणाम्” ॥ स्वरितस्वरे हस्तस्य मध्येऽधो वा सन्निवेशनम् । गात्राणामूर्ध्वाधोगमनेनोदात्तानुदात्तस्वरयोः समाहारेण यः स्वर उद्भवति तस्य “स्वरितसंज्ञा” उक्ता । यथा “धान्यमसि” वैष्णव्यौ” । एवं तत्तत्स्वरोच्चारे हस्तस्य सन्निवेशोऽपि त्र्यङ्गुलान्तरायो (न तु स्वमनसैव लघुर्दीर्घो वा हस्तप्रक्षेपः) हस्तचालनद्वारा तत्र तत्र तत्तत्स्वरप्रदर्शनपूर्वको नातिदीर्घो ह्रस्वो वा कार्यः । स्वदक्षिणवामपार्श्वयोस्तिर्यग्घस्तचालने स्वरविधौ तु षडङ्गुलान्तरं बोध्यम् । अत्रोपर्यधोभागे निर्दिष्टानामुदात्तानुदात्तस्वरितस्वराणां प्रचयस्वराणाञ्च विज्ञानं लेखद्वारा न प्रदर्शनयोग्यमतस्तद्वेदाध्ययनकाल एव स्वगुरोः सकाशाद्याज्ञवल्क्यशिक्षातो महर्षिकात्यायनप्रणीतशुक्लयजुःप्रातिशाख्यस्याध्ययनद्वारा चावश्यं वेदपाठकैः संपादनीयं नान्यथा वेदाध्ययनं फलजनकं भवेत्स्वस्य परस्य वा ।

न कदापि हस्तभ्रष्टः स्वरभ्रष्टो वा वेदपाठफलं प्राप्नोति । स्वकीयकण्ठस्वरस्य माधुर्यत्वसंपादनाय प्रत्यहं वेदपाठकर्त्रा "आम्रपालाशबिल्वानामपामार्गशिरीषयोः । वाग्यतः प्रातरुत्थाय भक्षयेद्दन्तधावनम् ॥ खादिरश्च कदम्बश्च करवीरकरञ्जकौ । एते कण्टकिनः पुण्याः क्षीरिणस्तु यशस्विनः" इति वृक्षानां दन्तधावनं कर्तव्यं तेनास्य कण्ठस्य सूक्ष्मत्वं माधुर्यञ्च जायते ॥ तथैव "त्रिफलां लवणाक्तेन भक्षयेच्छिष्यकः सदा । क्षीणमेधाजनन्येषा स्वरवर्णकरी तथा" ॥ एतेन लवणेन सहिता त्रिफला ग्राह्येत्युपायोऽपि मेधाविवर्धनः प्रदर्शितः । अध्ययनवेलायां मध्येऽवसाने दक्षिणवामयोः स्वरयोश्चोर्ध्वक्षेपेऽधःक्षेपे च यत्र यत्राङ्गुलिनिर्देशः प्रदर्शितस्तत्र तत्र शिक्षानुसारेण कुमारीकुचयोरिव वत्सस्य शृङ्गयोरिव एतादृश ÷ उभयक्षेपः, ᳶ एतादृशोऽधःक्षेपः, एतादृशः ᳶ ᳷ दक्षिणवामयोः क्षेपोऽनुस्वारस्यैतादृशो ꣳ ह्रस्वः, एतादृशो ꣴ दीर्घः, मकारे मुक्ष्याकृतिस्तकारे कुण्डलाकृतिर्नकारे नखाग्रे स्पर्शनम् इत्यादि सर्वं गुरोः सकाशाज्ज्ञातव्यम् । अध्ययनविधौ के च संदेहमधिगच्छन्ति विद्याप्राप्नुवद्भिश्च के के दोषाः परिवर्जनीया इत्यपि तत्रोक्तम् । एतद्विषये भगवान् महर्षिर्याज्ञवल्क्यः स्वयं शिक्षायां कथयति वा यश्च वेदाध्ययनकाले उपांशु (अस्पष्टमात्रास्वरवर्णम्) अधीते यश्चाध्ययनकाले वित्रसन् (अनवधानपूर्वकम्) भीत इव पठति सोऽपि सर्वदा पाठकाले संदेहं प्राप्नोत्येव । यश्च जडः, अलसः, अतिरोगग्रस्तः, विस्तृतमनाश्च सोऽपि विद्यां नाधिगच्छति । अपि तु यश्च अहेर्गणाद् इव, सम्मानान्नरकाद् इव, स्त्रीभ्यो राक्षसीभ्य इव भयं हृदि सङ्गच्छते स एव विद्यामवाप्नोति । अथवा गुरोः शुश्रूषया पुष्कलधनप्रदानेन प्रतिविद्यया वा विद्या प्राप्यते नान्य उपायो विद्याप्राप्तये ।

वेदमंत्रोच्चारे कया रीत्या नादः कार्यः—तत्तत्पदानां नादविधावपि शाखायां वानरा इव "इहेहैषाम्" इत्यादौ, भाद्रपदे मेघा इव "शुक्क्रन्दुदुहे" इत्यादौ, कामलुब्धः कुक्कुट इव "कुक्कुटोसि" इत्यादौ, पुत्रवती नारी स्नेहाद्यथा मधुरं स्वपुत्रं चुम्बते तद्वत्

"युञ्जानः" इत्यादौ, हयं दृष्ट्वा वडवा स्वां योनिं शनैः शनैर्विकुरुते तद्वत् "सन्दुन्दुभे" इत्यादौ, दुर्दुरस्य-मण्डूकस्योदरं यथा प्रफुल्लते तद्वत् "अपाम्फेनेन" इत्यादौ भाराक्रान्तो यथा श्वासं गृह्णाति तद्वत् "अद्भ्यः संभृतः" इत्यादौ, कामातुरा नारी यथा स्वं पतिं जारं वा "सि सि" इति शब्दविशेषेण यथाह्वयति तद्वत् "सिꣳह्यसि" इत्यादौ, आकाशे स्वीयौ पक्षौ विस्तार्यानन्तरं गृध्रस्तौ यथा संकोचयति तद्वत् "वादूर्ध्नीनस्ते" इत्यादौ, यथानादं वर्णाः प्रयोक्तव्याः। नात्र वेदोच्चारणेषु केनापि मनःपूतमुच्चारणं कर्तुं शक्यते। परंपरयाऽप्राप्तविद्या गुरूणां सन्निधौ स्थित्वा ये वेदविद्यां क्रमपुरःसरं नाधीतास्तेऽन्यशास्त्रेषु पारीणा अपि न याज्ञवल्क्यमहर्षिभिर्विरचितशिक्षानिर्दिष्टवर्णोच्चारणाद्यनुकूलोच्चारणं तथाच कात्यायनमहर्षिप्रणीतं शुक्लयजुःप्रातिशाख्याध्ययनमन्तरा द्वित्वादिकञ्च सुस्पष्टतरं कर्तुं प्रभवन्ति।

ऋग्यजुःसाममंत्राणां सागरत्वम्।—शिक्षायां महर्षिणा याज्ञवल्क्येन "संहितासारबहुलः पदसंज्ञासमाकुलः। क्रमसन्धिसमाकीर्णो दुस्तरो मंत्रसागरः॥ ऋक्संहितां त्रिरभ्यस्य यजुषां वा समाहितः। साम्नां वा सरहस्याञ्च सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ संहिता नयते सूर्यं पदञ्च शशिनः पदम्। क्रमश्च नयते सूक्ष्मं यत्तत्पदमनामयम्॥ कालिन्दी संहिता ज्ञेया पदमुक्ता सरस्वती। क्रमेणाऽऽवर्तिता गंगा शम्भोर्वाणी तु नान्यथा॥ यथा महाह्रदं प्राप्य क्षिप्तो लोष्टो विनश्यति। एवं दुश्चरितं सर्वं वेदे त्रिवृति मज्जति"॥ एतैः पञ्चभिः श्लोकैर्महर्षिणा ऋग्यजुःसाममंत्राणां दुस्तरं सागरत्वमुक्तम्। तथैव ऋग्यजुःसाममंत्राणां तिसृभिरावृत्तिभिर्महापापादीनां नाशसामर्थ्यमपि द्योतितम्। एवञ्च संहितापाठः कर्तारमादित्यलोकं नयति, पदपाठश्चन्द्रस्य लोकं प्रापयति। क्रमपाठश्चानामयमविक्रियं ब्रह्मणश्चिदात्मकस्य स्वरूपं नयति। वेदमंत्राणां गङ्गादिस्वरूपत्वमपि तत्रैव-यथा संहिताया कालिन्दी-यमुनास्वरूपं पदानां सरस्वतीस्वरूपं क्रमस्य गंगायाः स्वरूपं च ज्ञेयम्। यथा यमुनाद्या नद्यः स्वजले स्नानकर्तारं पवित्रीकुर्वन्ति तथैव वेदानां संहिता-

जुष्टंङ्गृह्णामि ॥ १० ॥ भूतायंत्त्वा ॥ भूतायंत्त्वानारांतयेस्वरभिविक्ख्येषन्दृꣳहंन्तान्दुर्य्याँꣳपृथिव्यामुर्व्वंन्तरिंक्षमन्न्वेंमि पृथिव्यास्त्वानाभौँसादयाम्म्यदिंत्त्याऽउपस्त्थेग्ग्नेहव्यꣳरंक्ष ॥ ११ ॥ [७-३] पवित्त्रेंस्त्थꣳ ॥ पवित्त्रेंस्त्थोव्वैष्णव्व्यौ सवितुर्व्वंः प्प्रसवऽउत्त्पुंनाम्म्यच्छिद्द्रेणपवित्त्रेंणसूर्य्यंस्यरश्म्मिभिंः ॥ देवीरापोऽअग्ग्रेगुवोऽअग्ग्रेपुवोग्ग्रंऽइममद्ययज्ञन्नंयताग्ग्रेंयज्ञपंतिꣳसुधातुँय्यज्ञपंतिन्देवयुवंम् ॥ १२ ॥ सुष्म्मा

॥ ३ ॥ इन्द्रः ॥ युष्माऽइन्द्रोवृणीतवृत्रतूर्य्येयूयमिन्द्रमवृणीध्वं
वृत्रतूर्य्येप्प्रोक्षितास्त्थ ॥ अग्नयेत्त्वाजुष्टम्प्रोक्षाम्म्यग्नीषोमा
भ्यान्त्वाजुष्टम्प्रोक्षामि ॥ दैव्यायकर्म्मणेशुन्धद्ध्वन्देवयज्ज्या
यैयद्वोशुद्धाःपराजग्घ्नुरिदंव्वस्तच्छुन्धामि ॥ १३ ॥ [२-४]
शर्म्मासि ॥ शर्म्मास्यवधूतꣳरक्षोवधूताऽअरातयोदित्त्यास्त्व
गसिप्प्रतित्त्वादितिर्व्वेत्तु ॥ अद्रिरसिव्वानस्प्पत्त्योग्रावासिपृथु ॥ ३ ॥
बुध्नꣳप्प्रतित्त्वादित्त्यास्त्वग्ग्वेत्तु ॥ १४ ॥ अग्नेस्तनूः ॥ अग्ने

स्तु॒नूर॑सि॒व्वा॒चोव्वि॒सर्ज्ज॑नन्दे॒ववी॑तयेत्त्वागृह्णामिबृ॒हद्ग्रा॑वासि॒व्वान
स्प॒त्त्यःसऽइ॒दन्दे॒वेभ्यो॑ह॒विःश॑मीष्वसु॒शमि॑शमीष्व॥ हवि॑
ष्कृ॒देहि॒हवि॑ष्कृ॒देहि॑ ॥ १५ ॥ कु॒क्कु॒टो॒सि ॥ कु॒क्कु॒टो॒सि॒मधु॑
जि॒ह्व॒ऽइ॒षमू॒र्ज्ज॒माव॑द॒त्त्वया॑व्व॒यꣳसङ्घा॒तꣳसङ्घा॑तञ्जेष्म॒व्व॒र्षवृ॑द्ध
म॒सि॒प्प्रति॑त्त्वाव्व॒र्षवृ॑द्धंव्वे॑त्तु॒परा॑पू॒तꣳरक्ष॒ःपरा॑पू॒ता॒ऽअरा॑त॒योप॑
ह॒तꣳरक्षो॑व्वा॒यु॒र्व्वो॒विवि॑नक्तु॒दे॒वोव॑ःसवि॒ताहि॑रण्ण्यपाणि॒ःप्प्रति॑
गृ॒भ्णा॒त्त्वाच्छि॑द्रेण॒पाणि॑ना ॥ १६ ॥ [३-५] धृष्टि॑रसि ॥

धृष्टिरस्यपाग्नेऽअग्निमामादञ्जहिनिष्क्रव्यादꣳसेधादेवयजं
वह ॥ ध्रुवमसिपृथिवीन्दृꣳहब्रह्मवनित्वाक्षत्रवनिसजातव
न्युपदधामिभ्रातृव्यस्यवधाय ॥ १७॥ अग्नेब्रह्म । गृभ्णी
ष्वधरुणमस्यन्तरिक्षन्दृꣳहब्रह्मवनित्वाक्षत्रवनिसजातवन्यु
पदधामिभ्रातृव्यस्यवधाय ॥ धर्त्रमसिदिवन्दृꣳहब्रह्मवनि
त्वाक्षत्रवनिसजातवन्युपदधामिभ्रातृव्यस्यवधाय ॥ विश्वा ॥४॥
भ्यस्त्वाशाभ्यऽउपदधामिचितस्थोर्द्ध्वचितोभृगूणामङ्गिर

सान्तपसातप्प्यद्ध्वम् ॥ १८ ॥ [२-६]शर्म्मासि॥ शर्म्मास्यवधूतꣳ रक्षोवधूताऽअरातयोदित्त्यास्त्वगसिप्प्रतित्त्वादितिर्व्वेत्तु ॥ धिषणासिपर्व्वतीप्प्रतित्त्वादित्त्यास्त्वग्ग्वेत्तुदिवस्कम्भनीरसिधिषणासिपार्व्वतेयीप्प्रतित्त्वापर्व्वतीर्व्वेत्तुधान्न्यमसि ॥ १९ ॥ धान्न्यमसि । धिनुहिदेवान्प्प्राणायत्त्वोदानायत्त्वाव्व्यानायत्त्वा ॥ दीर्ग्घामनुप्प्रसितिमायुषेधान्देवोवः सविताहिरण्ण्यपाणिꣳ प्प्रतिगृब्भ्णात्त्वच्छिद्द्रेणपाणिनाचक्षुषेत्त्वामहीनाम्पयोसि

॥ २० ॥ [२-७] देवस्यत्त्वा ॥ सवितुश्प्प्रसवेश्विनोर्ब्बाहुब्भ्यां
म्पूष्ष्णोहस्ताब्भ्याम् ॥ संव्वपामिसमापऽओषधीभिःसमोष
धयोरसेन ॥ सꣳरेवतीर्ज्जगतीभिःपृच्च्यन्ताꣳसम्मधुमतीर्म्म
धुमतीभिःपृच्च्यन्ताम् ॥ २१ ॥ जनयत्त्यैत्त्वा ॥ जनयत्त्यै
त्त्वासँय्यौमीदमग्नेरिदमग्नीषोमयोरिषेत्त्वाघर्म्मोसिविश्वा
युरुरुप्प्रथाऽउरुप्प्रथस्वोरुतेयज्ञपतिःप्प्रथतामग्निष्ट्वत्वचम्मा
हिꣳसीद्देवस्त्वासविताश्श्रपयतुव्वर्षिष्ठेधिनाके ॥ २२ ॥ माभेः ॥

माभेर्म्मासंव्विक्थाऽअतमेरुर्य्यज्ञोतमेरुर्य्यजमानस्यप्प्रजाभूयात्त्रितायत्त्वाद्वितायत्त्वैकतायत्त्वा ॥२३॥ [३-८] देवस्यत्त्वा। सवितुःप्प्रसवेश्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्ण्णोहस्ताब्भ्याम् ॥ आददेद्ध्वरकृतन्देवेब्भ्यऽइन्द्रस्यबाहुरसिदक्षिणःसहस्त्रभृष्टिःशततेजावायुरसितिग्ग्मतेजाद्विषतोवधः ॥२४॥ पृथिविदेवयजनि ॥ पृथिविदेवयजन्न्योषद्ध्यास्तेमूलम्माहिꣳसिषंव्व्रजङ्गच्छगोष्ठानंव्वर्षतुतेद्यौर्ब्बधानदेवसवितःपरमस्याम्पृथिव्याꣳशतेनपाशैर्य्यो

॥ ६ ॥

स्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मस्तमतोमामौक्॥२५॥ अपाररुम्॥
अपाररुम्पृथिव्यैदेवयजनाद्वध्यासंव्रजङ्गच्छगोष्ठानंवर्षतुतेद्यौ
र्बधानदेवसवितᳶपरमस्याम्पृथिव्याꣳशतेनपाशैर्योस्मान्द्वे
ष्टियञ्चवयन्द्विष्मस्तमतोमामौक् ॥ अररोदिवम्मापप्तोद्र
प्सस्तेद्याम्मास्कन्व्रजङ्गच्छगोष्ठानंवर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवि
तᳶपरमस्याम्पृथिव्याꣳशतेनपाशैर्योस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्वि ॥ ६ ॥
ष्मस्तमतोमामौक् ॥ २६ ॥ गायत्रेणत्त्वा ॥ गायत्रेणत्त्वाच्छ

वेदे सन्धिप्रकरणम्—वेदे चतुर्विधः सन्धिरुक्तः । लोपा[1]ऽऽगम[2]विकारा[3]ः प्र[4]कृतिभावश्च । तस्यापि ज्ञानमावश्यकं वेदविदाम् । यत्र द्वयोः स्वरयोर्मध्ये मंत्रादौ सन्ध्यभावस्तत्र विवृत्तिनामा एका वृत्तिर्विज्ञेया । साऽपि "पिपीलिका-पाकवती-वत्सानुसारिणी-वत्सानुसृजितेति चतुर्विधा । तथा च "करिणी कुर्वणी चैव हरिणी हरिता तथा । तद्वद्धंसपदा नाम पञ्चैताः स्वरभक्तयः" ॥ इति स्वरभक्तयोऽपि पञ्चविधा वर्तन्ते । आसामपि लक्षणान्युदाहरणानि च शिक्षाया ज्ञेयानि । यत्र मंत्राणां मध्येऽनुस्वारस्य ꣳ इत्याकारकेन चिह्नेन गुरुभूतोच्चारणं, ँ इत्याकारकेन चिह्नेन लघुभूतोच्चारणमपि यथा निर्दिष्टं तत्तत्र तथैवोच्चारणीयं प्रदर्शनीयञ्च । वेदे वकारस्य कुत्र (व) गुरुभूतोच्चारणं यकारस्य सकारोच्चारणं कुत्र विभाषयाऽऽम्रेडितपदे कथमुच्चारणं कुत्र च वकारस्येषत्स्पृष्टत्वं-(लघुभूतोच्चारणम्) तत्सर्वमपि महर्षिणा कात्यायनेन योगिवर्येण याज्ञवल्क्येन च स्वस्वविरचिते ग्रन्थे सुस्पष्टं सोदाहरणं निर्दिष्टम् । तत उद्धृत्य कतिपयाः श्लोका लिख्यन्ते मया दिग्दर्शनाय । "पादाद्यञ्च पदाद्यञ्च तथाऽवग्रहकालिकम् । सुस्पष्टं (कालविलम्बेन गुरुभूतम्) तं विजानीयात्तत्तत्कालविलम्बनम् ॥ वकारस्त्रिविधः प्रोक्तो गुरुर्लघुर्लघूत्तरः । आदौ गुरुर्लघुर्मध्ये पादान्ते च लघूत्तरः ॥ सन्धिजौ च पदान्तीयावुपसर्गपरौ लघू । अथ-मा-न-स-शब्देभ्यो विभाषाऽऽम्रेडिते यवौ ॥ पञ्चमादुत्तरो यो वो यदि नैकपदे भवेत् । संहितायां लघुः सोऽथ पदकाले गुरुर्भवेत् ॥ वो वां वा वै मंत्रपाठे लघवो गुरवः पदे । उपसर्गपरो यस्तु स वकारो लघुर्मतः" ॥ इति वकारस्य सुस्पृष्टत्वमीषत्स्पृष्टत्वञ्च ज्ञेयम् । तथाच यकारस्य जकारोच्चारणे "पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु यः । जशब्द इति विज्ञेयो योऽन्यः स य इति स्मृतः ॥ हकाररेफसंयुक्त ऋवर्णादय एव वा । सुस्पृष्टं तं विजानीयाद्यकारो नान्ययुग् यदि ॥ उपसर्गात्परो यस्तु पदादिरपि दृश्यते । ईषत्स्पृष्टो (जकारोच्चारणरहितः) यथा वियत् पदच्छेदे परो भवेत् ॥ विभाषया यकारश्च नित्यमाम्रेडितेऽपि च । यत्र यत्रेति मा यज्ञं तथामेति-

कपिलत्वम्। ऊष्माक्षराणाम् असवर्णत्वम्। एवं तत्तद्वर्णानां तत्तद्वर्णभेदेन मुखनासिकस्थानाद्युच्चारितत्वेन नीलत्वं पीतत्वं श्वेतत्वं हरितत्वम् अतिनीलत्वञ्च कथितम्। एवमेव कण्ठ्याद्युच्चार्यमाणानां वर्णानां दैवताधिकारे आग्नेयत्वं नैर्ऋत्यत्वं सौम्यत्वं वायवत्वं रौद्रत्वम् आश्विनत्वं शेषाणां वैश्वदेवत्वञ्च पदानां दैवतत्त्वमुक्तम्। स्वराणां ब्राह्मणत्वम्। प्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थवर्गाणामाद्याक्षराणां चतुर्णां (क च ट त प, ख छ ठ थ फ, ग ज ड द ब, घ झ ढ ध भ) क्षत्रियत्वम्। पञ्चानां वर्गानामन्तिमा ये ङ ञ ण न माः तथाच ये अन्तस्थाः य र ल वा एतेषां वैश्यत्वम्। ऊष्माणः स ष श हाः हकारश्च तेषां शूद्रत्वं बोध्यम्।

वर्णप्रकरणे सन्ध्यधिकारः—सन्ध्यधिकारश्चतुर्विधः। लोपागमविकाराः प्रकृतिभावश्चेति। यथा—लोपे अयक्ष्माः मा अयक्ष्मासा। शततेजाः वायुः शततेजावायुः॥ अत्रोभयत्र विसर्गस्य लोपः। आगमे यथा—प्रत्यङ्सोमः प्रत्यङ्क्सोमः। प्राङ्सोमः प्राङ्क्सोमः। अत्र ककारस्यागमो विधीयते। तथैवात्र अस्मान्त्सीते। त्रीन्त्समुद्रान्। अत्र तकारागमो जातः। विकारे—आ इदम्। एदम्। आ इमे एमे। आ इष्यः एष्यः। प्र इषितः प्रेषितः। अत्र गुणो विधीयते। प्रकृतिभावे—यथा-आशुः शिशानः। युञ्जानः प्रथमम्। अदितिः षोडशाक्षरेण। इन्द्राग्नीऽआगतम् इत्यादिषु विसर्गस्य सन्धेश्च प्रकृतिभावः॥

अध्ययनविधिर्वेदाध्ययने नियमाश्च—अध्ययनविधौ वेदपाठचिकीर्षुः प्राङ्मुख उदङ्मुखः पूज्यपूजकयोर्मध्ये प्राचीतिन्यायेन वा कुशकंबलाद्यासने उपविश्य नान्यमतिः स्वदक्षिणोरुभागे स्वदक्षिणहस्तकूर्परं निधाय स्वयमन्यैः सह वा प्रणवव्याहृतीसावित्रीपूर्वकं मधुरस्वरैर्वेदपाठं विदध्यात्। तत्रापि काकस्वरं, शङ्कितं, भीतम्, उद्घृष्टम्, अव्यक्तं, मूर्ध्निगतं (अत्युच्चस्वरेणोच्चारणम्), स्थानवर्जितम् (उदात्तानुदात्तस्वरितादीनां तत्तत्स्थानानुच्चारणम्), विरसं, (शृण्वतामानन्दजनकादिधर्मरहितम्), विस्वरं, विश्लिष्टं,

पदादिभिः ॥ अथात उत्तरो यः स्यात्तथा नेतिपदात्परः । भवतीत्यपि पूर्वैव तथा च सपदादपि ॥ अथावयमादित्यादावथो ये अस्य दृश्यते । न यत्परो यथा च स्यात्सपदे तदुदाहृतः ॥ यदेव लक्षणं यस्य वकारस्यापि तद्भवेत् । यत्र यत्र विशेषः स्यादिदानीं स स कथ्यते ॥ त्वदर्थवाचिनौ वो वां वा वै यदि निपातजौ । आदेशाश्च विकल्पार्थो ईषत्स्पृष्टास्तु ते स्मृताः ॥ एते श्लोका अवश्यं सार्था अध्येतव्याः ॥

वेदे स्वरसन्धिप्रकरणम्—उदात्तादयः परे स्वराः । "अभिनिहित-क्षैप्र-प्रश्लिष्ट-तैरोव्यञ्जन-तैरोभाव-पादवृत्त-ताथाभाव्य-भेदेन सप्तविधा अपि जात्येन सह अष्टौ स्वरितस्वराः । तेषां नीचस्वरपरा अभिनिहित-क्षैप्र-प्रश्लिष्टा ज्ञेयाः । वेदः असि वेदोसि । भागः असि भागोसि । कः असि कोसि । इत्यादौ "अकारे च" (शु. य. प्रा. ४ अ. ४३ सू.) इत्यनेनोकारे कृते "एदोद्भ्यामकारः" (शु. य. प्रा. ३ अ. सू. ६१) इति पूर्वरूपे वेदोसि । अत्र अभिनिहिताख्यः स्वरः । यत्र इवर्ण उवर्णश्च यकारं वकारं क्रमेणानुदात्तेऽसवर्णस्वरे परे प्राप्नोति तत्र क्षैप्राख्यः स्वरः । यथा-त्रि-अम्बकम्-त्र्यम्बकम् । यत्र इवर्ण इवर्णेन सह संयुतो (दीर्घः) उदात्तानुदात्तस्वरविशिष्टो भवति तत्र प्रश्लिष्टाख्यः स्वरः । यथा अभि-इन्धताम्-अभीन्धताम् । यत्रोदात्तपूर्वः स्वरः तस्मात्परः स्पर्शादिवर्णो व्यञ्जनयुतस्तत्र तैरोव्यञ्जनाख्यः स्वरः । यथा-इडे-रन्ते-हव्ये-काम्म्ये चन्द्रे इत्यादौ बोध्यम् । एवं गोपताविति गो पतौ इत्यत्र तैरोविरामः । यत्र स्वरितमध्ये विवृत्तिः (स्वरयोर्मध्ये सन्ध्यभावः) तत्र पादवृत्ताख्यः स्वरः । यथा-श्वित्रऽआदित्त्योर्मर्त्त्यानाम् । यत्र द्वयोरुदात्ताक्षरयोर्मध्ये विरामस्तत्र ताथाभाव्याख्यः स्वरः । यथा-तनू-नप्त्र इति तनू नप्त्रे इत्यादौ ।

वर्णप्रकरणे वर्णदैवताद्यधिकारः—तत्र स्वराणां नानाविधवर्णत्वं प्रतिपादितम् । स्पर्शवर्णानां कृष्णत्वम् । अन्तःस्थानां

वेदे सन्धिप्रकरणम्—वेदे चतुर्विधः सन्धिरुक्तः । लो[1]पाऽऽग[2]मवि[3]काराः प्र[4]कृतिभावश्च । तस्यापि ज्ञानमावश्यकं वेदविदाम् । यत्र द्वयोः स्वरयोर्मध्ये मंत्रादौ सन्ध्यभावस्तत्र विवृत्तिनामा एका वृत्तिर्विज्ञेया । साऽपि "पिपीलिका-पाकवती-वत्सानुसारिणी-वत्सानुसृजितेति चतुर्विधा । तथा च "करिणी कुर्वणी चैव हरिणी हरिता तथा । तद्वद्धंसपदा नाम पञ्चैताः स्वरभक्तयः" ॥ इति स्वरभक्तयोऽपि पञ्चविधा वर्तन्ते । आसामपि लक्षणान्युदाहरणानि च शिक्षाया ज्ञेयानि । यत्र मंत्राणां मध्येऽनुस्वारस्य ꣳ इत्याकारकेन चिह्नेन गुरुभूतोच्चारणं, ँ इत्याकारकेन चिह्नेन लघुभूतोच्चारणमपि यथा निर्दिष्टं तत्तत्र तथैवोच्चारणीयं प्रदर्शनीयञ्च । वेदे वकारस्य कुत्र (व) गुरुभूतोच्चारणं यकारस्य यकारोच्चारणं कुत्र विभाषयाऽऽम्रेडितपदे कथमुच्चारणं कुत्र च वकारस्येषत्स्पृष्टत्वं-(लघुभूतोच्चारणम्) तत्सर्वमपि महर्षिणा कात्यायनेन योगिवर्येण याज्ञवल्क्येन च स्वस्वविरचिते ग्रन्थे सुस्पष्टं सोदाहरणं निर्दिष्टम् । तत उद्धृत्य कतिपयाः श्लोका लिख्यन्ते मया दिग्दर्शनाय । "पादाद्यञ्च पदाद्यञ्च तथाऽवग्रहकालिकम् । सुस्पष्टं (कालविलम्बेन गुरुभूतम्) तं विजानीयात्तत्तत्कालविलम्बनम् ॥ वकारस्त्रिविधः प्रोक्तो गुरुर्लघुर्लघूत्तरः । आदौ गुरुर्लघुर्मध्ये पादान्ते च लघूत्तरः ॥ सन्धिजौ च पदान्तीयावुपसर्गपरौ लघू । अथ-मा-न-स-शब्देभ्यो विभाषाऽऽम्रेडिते यवौ ॥ पञ्चमादुत्तरो यो वो यदि नैकपदे भवेत् । संहितायां लघुः सोऽथ पदकाले गुरुर्भवेत् ॥ वो वां वा वै मंत्रपाठे लघवो गुरवः पदे । उपसर्गपरो यस्तु स वकारो लघुर्मतः" ॥ इति वकारस्य सुस्पृष्टत्वमीषत्स्पृष्टत्वञ्च ज्ञेयम् । तथाच यकारस्य जकारोच्चारणे "पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु यः । जशब्द इति विज्ञेयो योऽन्यः स य इति स्मृतः ॥ हकाररेफसंयुक्त ऋवर्णादय एव वा । सुस्पृष्टं तं विजानीयाद्यकारो नान्ययुग् यदि ॥ उपसर्गात्परो यस्तु पदादिरपि दृश्यते । ईषत्स्पृष्टो (जकारोच्चारणरहितः) यथा वियत् पदच्छेदे परो भवेत् ॥ विभाषया यकारश्च नित्यमाम्रेडितेऽपि च । यत्र यत्रेति मा यज्ञं तथामेति-

अथ प्रास्ताविक-संहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका-वेदपारायणविध्यनुवाकसूत्राध्यायाष्टविकृति-
याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रमसूत्र-पारस्करगृह्यसूत्रादिसमलङ्कृता

शुक्लयजुर्वेदमाध्यन्दिनीयसंहिता प्रारभ्यते ॥

N. S. Book Prakashan
Revised Price Rs 15.00

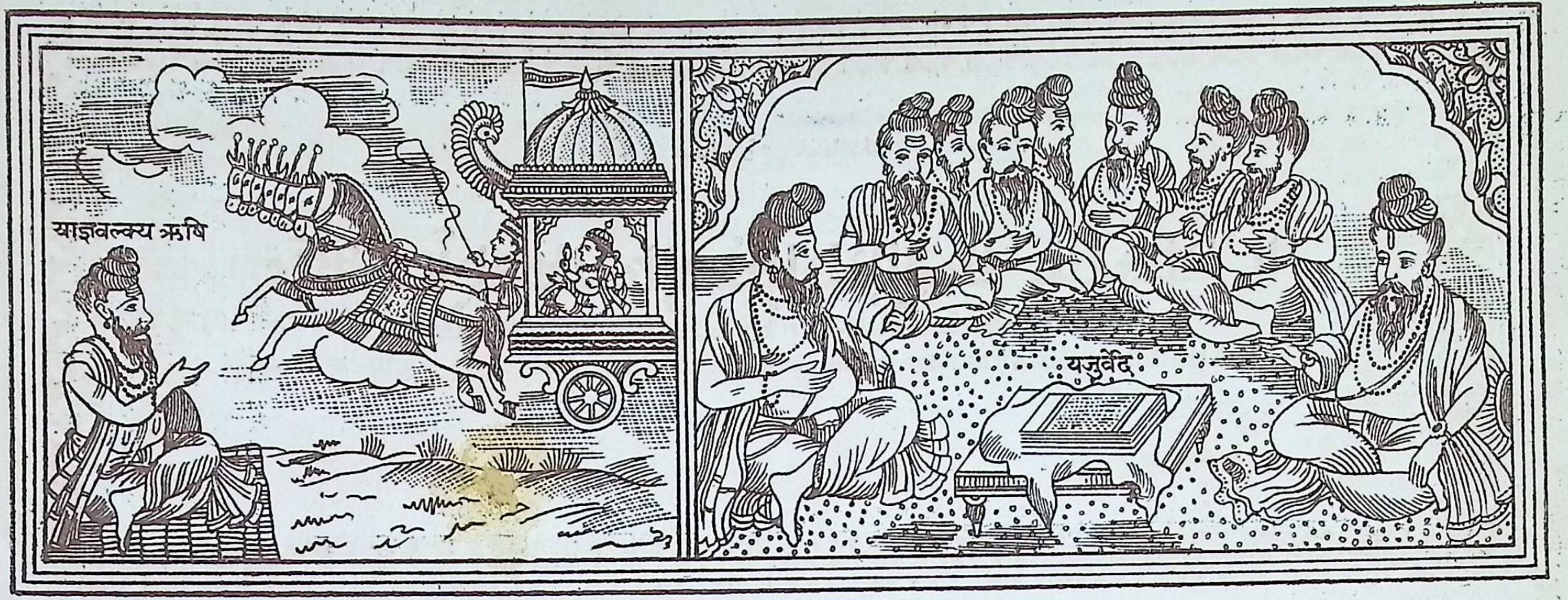
याज्ञवल्क्य ऋषि
यजुर्वेद

हेमाद्रिकृतचतुर्वर्गचिंतामणिस्थव्रतखंडोक्तविश्वकर्मशास्त्रवचनानुसारेण शिक्षासहितवेदस्वरूपाणि.

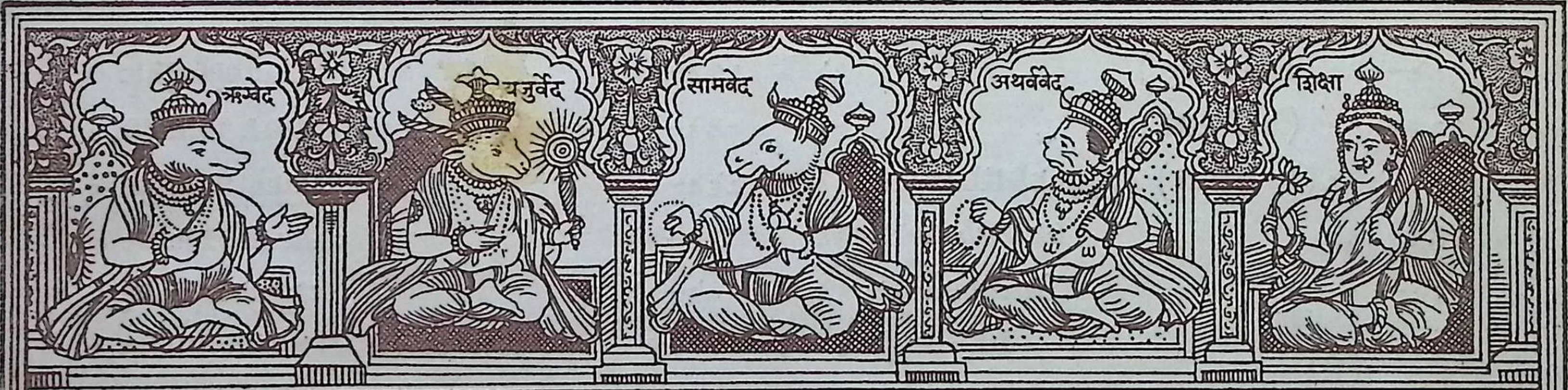

ऋग्वेदः श्वेतवर्णःस्यात्
द्विभुजो रासभाननः॥
अक्षमालायुतः सौम्यः
प्रीतश्चाध्ययनोद्यतः॥१॥

अजास्यःपीतवर्णःस्यात्
यजुर्वेदोऽक्षसूत्रधृक्॥
वामे कुलिशपाणिस्तु
भूतिदो मंगलप्रदः॥२॥

नीलोत्पलदलाभासः
सामवेदो हयाननः॥
अक्षमालान्वितो दक्षे
वामे कंबुधरः स्मृतः॥३॥

अथर्वणाभिधो वेदो
धवलो मर्कटाननः॥
अक्षसूत्रं च खट्वाङ्गं
बिभ्राणो यजनप्रियः॥४॥

शिक्षा शुभ्राभयकरा
ज्ञानमुद्रान्विता शुभा॥
अक्षसूत्रा सकुंडीका
द्विभुजा दंड पंकजा॥५॥

अथ शुक्लयजुर्वेदसंहितानुक्रमणिका ।

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
१ संशोधयितुः प्रास्ताविकम्	१–६
२ संहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका	७–३२
३ वेदपारायणविधिः	३३–३५
४ अनुवाकसूत्राध्यायः	३६–३८
५ संहितायाः पूर्वविंशतिः	१–२३२
६ संहिताया उत्तरविंशतिः	१–१४५
७ अष्टविकृतिमन्त्राः	१४८–१७६

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
८ याज्ञवल्क्यशिक्षा	१७८–१८९
९ प्रतिज्ञासूत्रम्	१९०–०००
१० सर्वानुक्रमसूत्रम्	१९०–२१२
११ पारस्करगृह्यसूत्रम्	२१३–२४१
१२ पारस्करगृह्यसूत्रपरिशिष्टं (श्राद्धसूत्रम्)	२४२–२४४
१३ ” ” (स्नानसूत्रम्)	२४५–०००
१४ ” ” (भोजनसूत्रम्)	२४५–२४७

र्द्वाऽअस्यपीवोऽअन्नाद्द्वादशकावभित्त्वेकादश चत्वारः पञ्चचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ४५ ॥
अ० २७ ॥ होतायक्षदेकादश देवम्बर्हिर्द्वादश पुनरप्येवं चत्वारः षट्चत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥
मंत्राः ४६ ॥ अ० २८ ॥ समिद्धोऽअञ्जन्नेकादश यदक्रन्दस्त्रयोदश समिद्धोऽअद्यद्वादश केतुङ्कृण्वँश्चतुर्विꣳशतिश्चत्वारः षष्टिः ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ६० ॥ अ० २९ ॥ देवसवितःषट् तपसेकौलालꣳषोडश द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३० ॥ सहस्रशीर्षाषोडशाद्भ्यःषट् द्वौ
द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३१ ॥ तदेवसप्त वेनस्तन्नव द्वौ षोडश ॥ अनु० २ ॥
मंत्राः १६ ॥ अ० ३२ ॥ अस्याजरासःसप्तदशाऽऽपश्चिद्द्वादश विभ्राट्चतुर्दश प्रवावृज एकादश
प्रवायुम्प्रवीरयापञ्चदशकावानस्त्रयोदश सप्त सप्तनवतिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ९७ ॥ अ० ३३ ॥
यज्जाग्रतः पञ्चनद्यःसोमोधेनुमाकृष्णेनपूषन्तवदशकानतष्टौ षडष्टपंचाशत् ॥ अनु० ६ ॥ मंत्राः
५८ ॥ अ० ३४ ॥ अपेतोदशाघं द्वादश द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३५ ॥
ऋचंवाचꣳषोडश द्यौःशान्तिरष्टौ द्वौ चतुर्विꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २४ ॥ अ० ३६ ॥ देवस्य-

अ० १४ ॥ अग्नेजातान् पञ्च रश्मिमनासत्त्यायचतस्रो राज्ञस्ययम्पुरःपंचकावग्निर्मूर्द्धैकोनत्रिꣳशत् षेनऽऋषयोऽष्टौ तपश्चनव सप्त पञ्चषष्टिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ६५ ॥ अ० १६ ॥ नमस्तेषोडश हिरण्यबाहवऽउष्णीषिणेतक्षऽभ्योज्येष्ठायपञ्चकाः स्रुत्यायचतस्रः शम्भवायैका पार्य्यायपञ्च द्रापेऽअन्धसोविꣳशतिर्नव षट्षष्टिः ॥ अनु० ९ ॥ मंत्राः ६६ ॥ अ० १६ ॥ अश्मन्नूर्जंदश नमस्तेपञ्चाग्निस्तिग्मेननव चक्षुषःपिताष्टावाशुःशिशानःसप्तदशोदेनंक्रमद्ध्वमग्निनापंचदशकौ शुक्रज्योतिःसप्तेमꣳस्तनंत्रयोदश नवैकोनशतम् ॥ अनु० ९ ॥ मंत्राः ९९ ॥ अ० १७ ॥ वाजः-सत्यमूर्कंचतुष्काऽअश्माग्निस्त्रिकावꣳशुःपञ्चैकाचतस्रो वाजायद्वे वाजस्यन्वष्टावृताषाड्त्रयोदशा-ग्निषुनज्मिसप्त षदाकूताद्वार्त्रहत्यायदशकौ त्रयोदश सप्तसप्ततिः ॥ अनु० १३ ॥ मंत्राः ७७ ॥ अ० १८ ॥ स्वादीन्त्वैकादश देवाषज्ञंकिꣳशतिः सुत्रावन्तꣳसप्तदशोदीरतान्त्रयोदशाञ्चयाजानुर्दश सोमोराजाष्टौ सीसेनतन्त्रꣳषोडश सप्त पञ्चनवतिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ९५ ॥ अ० १९ ॥ क्षत्रस्य-षोनिस्त्रयोदश षद्देवादशाऽभ्याद्धाम्यष्टौ षोभूतानाञ्चतस्रः समिद्धऽइन्द्रऽएकादश आयात्वष्टौ

समिद्धोऽअग्निर्द्वादशाश्विनाहविस्त्रयोदशाश्विनातेजसैकादश नव नवतिः ॥ अनु० ९ ॥ मंत्राः ९० ॥ अ० २० ॥ इमम्मेसमिद्धोऽअग्निरेकादशकौ व्वसन्तेनऽऋतुनाषड् होतायक्षत्त्समिधाग्ग्निंद्वादशाऽश्विनौछागस्यसप्त देवम्बर्हिँश्चतुर्दश षडेकषष्टिः ॥ अनु० ६ ॥ मंत्राः ६१ ॥ अ० २१ ॥ तेजोसिपञ्चाग्नय एका हिङ्कारायद्वे तत्त्सवितुर्दश विभूर्मात्रैका कायद्वे आब्ब्रह्ह्मँस्त्रयोदश शेषादेकैकोनविꣳशतिश्चतुस्त्रिꣳशत् ॥ अनु० १९ ॥ मंत्राः ३४ ॥ अ० २२ ॥ हिरण्ण्यगब्भोंषःप्राणतोद्विकौ युञ्जत्यष्टौ व्वायष्ट्वापञ्च प्राणायतिस्र उत्त्सक्थ्याद्वादश गायत्रीकस्त्वाषट्कौ कःस्विदष्टौ कास्विद्दश सुभूःस्वयम्भूस्तिस्र एकादश पञ्चषष्टिः ॥ अनु० ११ ॥ मंत्राः ६५॥ अ० २३ ॥ अश्वस्तूपरोधूम्रान्वसन्तायसमुद्रायशिशुमारान्मयुःप्प्राजापत्त्योदशकाश्चत्वारश्चत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ४० ॥ अ० २४ ॥ शादन्दद्भिर्नवैकैकाहिरण्ण्यगब्भंश्चतस्र आनोदश मानोमित्रोषदश्वस्याष्टकौ यत्तेषडिमानुकंद्वे पञ्चदश सप्तचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० १५ ॥ मंत्राः ४७ ॥ अ० २५ ॥ अग्निश्चपञ्चदशोच्चातऽएकादश द्वौ षड्विꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २६ ॥ अ० २६ ॥ समास्त्वादशो-

द्वौऽअस्यपीवोऽअन्नाद्द्वादशकावभिस्त्वेकादश चत्वारः पञ्चचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ४५ ॥ अ० २७ ॥ होतायक्षदेकादश देवम्बर्हिर्द्वादश पुनरप्येवं चत्वारः षट्चत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ४६ ॥ अ० २८ ॥ समिद्धोऽअञ्जन्नेकादश षद्क्रन्दस्त्रयोदश समिद्धोऽअद्यद्वादश केतुङ्कृण्वँश्चतुर्विꣳशतिश्चत्वारः षष्टिः ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ६० ॥ अ० २९ ॥ देवसवितःषट् तपसेकौलालꣳषोडश द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३० ॥ सहस्रशीर्षाषोडशाद्भ्यःषट् द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३१ ॥ तदेवसप्त वेनस्तन्नव द्वौ षोडश॥ अनु० २॥ मंत्राः १६ ॥ अ० ३२ ॥ अस्याजरासःसप्तदशाऽऽपश्चिद्द्वादश विभ्राट्चतुर्दश प्रवावृज एकादश प्रवायुम्प्रवीरयापञ्चदशकावानस्त्रयोदश सप्त सप्तनवतिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ९७ ॥ अ० ३३ ॥ यज्जाग्रतः पञ्चनद्यःसोमोधेनुमाकृष्णेनपूषन्तवदशकानतष्टौ षडष्टपंचाशत् ॥ अनु० ६ ॥ मंत्राः ५८ ॥ अ० ३४ ॥ अपेतोदशाघं द्वादश द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३५ ॥ ऋचंवाचꣳषोडश द्यौःशान्तिरष्टौ द्वौ चतुर्विꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २४ ॥ अ० ३६ ॥ देवस्य-

	अ०	मं०
अदितिर्द्यौरदितिः	२५	२३
अदितिष्ट्वादेवी	११	६१
अदित्यास्त्वक्	४	३०
अदित्यास्त्वापृष्ठे	१४	५
अदित्यास्त्वामूर्द्धन्	४	२२
अदित्यैरास्नासिविष्णणौ	१	३०
अदित्यैरास्नासी	३८	३
अदित्यैरास्नास्यदितिष्टे	११	५९
अदित्यैव्युन्दनम्	२	२
अदृश्रमस्यकेतवः	८	४०
अद्भ्यःक्षीरंव्यपिबत्	१९	७३
अद्भ्यःसम्भृतः	३१	१७

	अ०	मं०
अद्भ्यःस्वाहा	२२	२५
अद्यादेवाऽउदिता	३३	४२
अधायथानः	१९	६९
अधाह्यग्नेक्रतोः	१५	४५
अधिनऽइन्द्रैषाम्	३३	४७
अधिपत्न्यसि	१५	१४
अद्ध्यवोचदधिवक्ता	१६	५
अद्ध्वरुर्योऽअद्रिभिः	२०	३१
अनड्वान्वयः	१४	१०
अनड्वाहमन्वारभामहे	३५	१३
अनाधृष्टापुरस्तात्	३७	१२
अनाधृष्योजातवेदाः	२७	७

	अ०	मं०
अनुतेशुष्मम्	३३	६७
अनुत्तमातेमघवन्	३३	७९
अनुत्वामातामन्यताम्	४	२०
अनुत्वारथोऽअनु	२९	१९
अनुनोद्यानुमतिः	३४	९
अनुवीरैरनुपुष्यास्म	२६	१९
अनेजदेकम्मनसः	४०	४
अन्तरग्नेरुचात्वम्	१२	१६
अन्तरामित्रावरुणा	२९	६
अन्तश्चरतिरोचना	३	७
अन्तस्तेद्यावापृथिवी	७	५
अन्धन्तमःप्रविशन्ति {	४० ४०	९ १२

॥ अथ श्रीवाजसनेयसंहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका ॥

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अक्क्रन्कर्म्म	३	४७	अग्नयेगृहपतये	१०	२३	अग्निन्तम्मन्ये	१५	४१
अक्क्रन्ददग्निः {	१२ १२ १२	६ २१ ३३	अग्नयेत्त्वामह्यम्	७	४७	अग्निन्दूतम्	२२	१७
अक्क्षन्नमीमदन्त	३	५१	अग्नयेनीकवतेप्प्रथमजान्	२४	१६	अग्निःपशुरासीत्	२३	१७
अक्क्षराजायकितवम्	३०	१८	अग्नयेनीकवतेरोहिताञ्जिः	२९	५९	अग्निःपृथुर्द्धर्म्मणः	१०	२९
अग्नऽआयूꣳषि {	१९ ३५	३८ १६	अग्नयेपीवानम्	३०	२१	अग्निःप्प्रियेषु	१२	११७
अग्नऽइन्द्रवरुण	३३	४८	अग्नयेस्वाहासोमाय	२२	६	अग्निमद्यहोतारम् {	२१ २८ २८	५९ २३ ४६
अग्नयेकव्यवाहनाय	२	२९	अग्नयेस्वाहासोमायस्वाहेन्द्राय	२२	२७	अग्निँयुनज्मि	१८	५१
अग्नयेकुटरून्	२४	२३	अग्ना३ऽइपत्नीवन्	८	१०	अग्निरस्मिजन्मना	१८	६६
अग्नयेगायत्राय	२९	६०	अग्नावग्निश्चरति	५	४	अग्निरेकाक्षरेण	९	३१

	अ०	मं०
अग्नेयत्तेदिवि	१२	४८
अग्नेयत्तेशुक्रम्	१२	१०४
अग्नेयुक्ष्वाहि	१३	३६
अग्नेरनीकम्	८	२४
अग्नेर्जनित्रम्	५	२
अग्नेर्भागोसि	१४	२४
अग्नेर्वोपन्नगृहस्य	६	२४
अग्नेवाजजिद्वाजम्	२	७
अग्नेवाजस्य	१५	३५
अग्नेवेर्होत्रम्	२	९
अग्नेव्रतपतेव्रतञ्चरिष्यामि	१	५
अग्नेव्रतपतेव्रतमचारिषम्	२	२८
अग्नेव्रतपास्त्वे	५ ५	६ ४०
अग्नेशर्द्धमहते	३३	१२
अग्नेसहस्राक्ष	१७	७१
अग्नेसहस्वपृतनाः	९	३७
अग्नेस्तनूरसि	१ ५	१५ १
अग्नेस्वाहाकृणुहि	२७	२२
अग्रेणीरसि	६	२
अग्रेबृहन्नुषसाम्	१२	१३
अङ्गान्न्यात्मन्	१९	९३
अङ्गिरसोनः	१९	५०
अचिक्रदद्वृषा	३८	२२
अच्छायमेति	२७	१४
अच्छिन्नस्यते	७	१४
अजस्रमिन्दुम्	१३	४३
अजारेपिशङ्गिला	२३	५६
अजीजनोहिपवमान	२२	१८
अजोह्यग्नेरजनिष्ट	१३	५१
अतिनिहोऽअतिस्रिधः	२७	६
अतिविश्श्वाःपरिष्ठाः	१२	८४
अत्त्युन्न्याँ२ऽअगान्नान्न्याम्	५	४२
अत्रपितरोमादयद्ध्वम्	२	३१
अत्रातेरूपमुत्तमम्	२९	१८
अथैतानष्टौ	३०	२२
अदब्धेभिःसवितः	३३ ३३	६९ ८४

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अदितिर्द्यौरदितिः	२५	२३	अद्भ्यःस्वाहा	२२	२५	अनुतेशुष्मम्	३३	६७
अदितिष्ट्वादेवी	११	६१	अद्यादेवाऽउदिता	३३	४२	अनुत्तमातेमघवन्	३३	७९
अदित्यास्त्वक्	४	३०	अधायथानः	१९	६९	अनुत्वामातामन्यताम्	४	२०
अदित्यास्त्वापृष्ठे	१४	५	अधाह्यग्नेक्रतोः	१५	४५	अनुत्वारथोऽअनु	२९	१९
अदित्यास्त्वामूर्द्धन्	४	२२	अधिनऽइन्द्रैषाम्	३३	४७	अनुनोद्यानुमतिः	३४	९
अदित्यैरास्नासिविष्णो	१	३०	अधिपत्न्यसि	१५	१४	अनुवीरैरनुपुष्यास्म	२६	१९
अदित्यैरास्नासी	३८	३	अध्यवोचदधिवक्ता	१६	५	अनेजदेकम्मनसः	४०	४
अदित्यैरास्नास्यदितिष्टे	११	५९	अध्वर्योऽअद्रिभिः	२०	३१	अन्तरग्नेरुचात्वम्	१२	१६
अदित्यैव्युन्दनम्	२	२	अनड्वान्वयः	१४	१०	अन्तरामित्रावरुणा	२९	६
अदृश्रमस्यकेतवः	८	४०	अनड्वाहमन्वारभामहे	३५	१३	अन्तश्चरतिरोचना	३	७
अद्भ्यःक्षीरंव्यपिबत्	१९	७३	अनाधृष्टापुरस्तात्	३७	१२	अन्तस्तेद्यावापृथिवी	७	५
अद्भ्यःसम्भृतः	३१	१७	अनाधृष्योजातवेदाः	२७	७	अन्धन्तमःप्रविशन्ति {	४० ४०	९ १२

पदक्रमपाठकर्तारोऽपि तानधीत्य यमुनाप्रभृतिनदीषु कृतस्नानसदृशं पावित्र्यं लभन्त इति। एतदन्यच्चावश्यकं भगवता योगिवर्येण महर्षिणा याज्ञवल्क्येन कात्यायनेन च वैदिकानां हितकाम्यया सर्वं स्वे स्वे ग्रन्थे व्याख्यातम्। तत उद्धृत्य दिग्दर्शनरूपेण किञ्चिन्मयाऽत्र प्रदत्तम्॥

किञ्च विदितं भवतामस्मिन्भारतवर्षे बहूनां संस्कृतमुद्रणालयानां मध्ये पञ्च दशैव परिगणिता एव मूर्ध्नि मुद्रणालया वर्तन्त इति। तेषामपि मोहमयी(मुंबई)स्थः **“निर्णयसागरनामा मुद्रणालयः”** सर्वेषां मूर्ध्नि तिष्ठतीति च। अस्मिन्मुद्रणालये प्रायः संस्कृतभाषाया महाराष्ट्रीयभाषाया हिन्दीभाषायाश्च विविधा ग्रन्थाः प्रकाश्यन्ते। वेदवैदिककाव्यसाहित्यन्यायधर्मशास्त्रप्रभृतिसर्वेषु विषयेषु प्रकाश्यमाना ग्रन्थाः शुद्धाः सुस्पष्टाक्षरा विश्वसनीयाश्चेति प्रसिद्धमेव। प्रायो द्वित्रिषु वर्षेष्वपरिसमाप्तेषु सर्वविषयाणां ग्रन्थानां प्रकाशनं परंपरया भवत्येवानिशम्। पूर्वमियं शुक्लयजुर्वेदसंहिता तच्छास्त्रविद्भिरैव संशोधिताऽऽसीत्। अधुना क्रियमाणे मुद्रापणे तस्याधिकारिवर्गैर्मह्यं संशोधनायोक्तम्। मया त्वस्याः संशोधने सर्वेषां वैदिकब्राह्मणानां पूर्वतोऽप्यधिकतरं समुपयोगः स्यादिति विचारितम्। ततोऽहं याज्ञवल्क्यमहर्षिभिर्विरचितयाज्ञवल्क्यशिक्षानुसारेण कात्यायनमहर्षिभिश्च विरचितकात्यायनशुक्लप्रातिशाख्यसूत्रानुसारेण च संशोधनाय प्रवृत्तोऽस्मि तथापि मन्येऽहं यद्दुस्तरेऽस्मिन्मंत्रसमुदायरूपमहासागरे मदीयावगाहनं मम “बालचेष्टैव” एतत्तच्छास्त्रज्ञातार एवावबोधिष्यन्तीति। कात्यायनमहर्षिप्रणीतं श्रीशुक्लयजुःप्रतिशाख्यसूत्रम् अष्टाध्यायैर्युक्तं वर्तते तदप्यधुना दुर्लभतरम्। मया च तस्योपरि “आनन्दपुरवास्तव्यैर्वज्रसुतोवटनामभिः सुप्रसिद्धैः पण्डितप्रवरैर्विरचितं कालिकातायां मुद्रापितं भाष्यं समाकलय्य मंत्रेषु यकारयकारयोर्भेदो वकारेऽपि द्वित्वैकत्वयोर्भेदः ꣳ ꣴ ᳩ ᳪ ÷ व ह्य-त्क्न-ण्ण-द्वित्त्वादिकं तथैव व्याकरणरीत्या यत्र स्थले तथाविधं रूपं न जायते तत्र तथाविधस्य रूपस्य वैदिकव्याकरणरीत्या प्रदर्शनार्थं “अमृतवर्षिणीं टिप्पणीं” कृत्वा यथामति यथाशक्ति यथाज्ञानं मंत्राणां संशोधन-

पुरःसरमियं संहिता तत्तच्छास्त्रेषु कृतपरिश्रमाणां विद्यासंपन्नानां भवतां पुरः समुपस्थाप्यते । शुक्लयजुर्वेदमंत्राणां द्वित्वादिकस्य संशोधनं कियद्दुर्बोधमनेकविधञ्च वरीवर्तते तत्तु त एव कल्प्स्यन्ते नात्र सामान्यतया सर्वेषामवसरः । प्रथमाध्यायमारभ्य त्र्यध्यायपर्यन्तं मदीयप्रकृतेरस्वास्थ्येन तत्तथैवान्यदपि दृष्टिदोषवशान्मानुषदोषत्वाद्वा क्वचित् संशोधने स्खलनं भवेत् तदेतत् "नीरक्षीरविवेकन्यायेन" द्रक्ष्यन्ति भवन्तो बहुश्रुता इति प्रार्थ्यते ।

मयात्र न विस्मर्तुं योग्यं मदीयपरमसुहृद्भिर्वेदवेदाङ्गविद्भी **"राजपिप्पलाप्रदेशान्तर्वर्तिनर्मदातटस्थभालोदग्रामनिवासिभिरपि· सम्प्रति मुम्बापुरीवास्तव्यैः पंड्योपाह्वैः शास्त्रिवर्यैस्तुलजाशंकरधीरजरामशास्त्रिभिः"** प्रारंभत आसमाप्ति प्रातिशाख्यशिक्षादिद्वारा संशोधने टिप्पण्याञ्च समयाभावेऽपि स्वस्य यत्साहाय्यं स्वकीयं मत्वा परिदत्तम् ।

इति शम् ।

शके १८७२ चैत्रशुक्लप्रतिपदि रविवासरे
ता. १९-३-५०

इति प्रार्थयते मोहमयीकृतनिवासो विदुषामनुचरः
आचार्यावटङ्कत्रिकमजीतनुजनूरमृतलालशास्त्री
(जामनगर-वास्तव्यः)

न दक्षिणामुखो न प्रत्यङ्मुखो न विदिङ्मुखो श्रीकामश्चेत्प्रत्यङ्मुख सत्यकामश्चेदुदङ्मुखो यशस्कामश्चेद्दक्षिणामुखो जीवन्मातृकवर्जं हस्तपादास्येषु पञ्चस्वार्द्रो नीवारचूर्णैर्गोमृदा भस्मनोदकेन वा मण्डलं कुर्याच्चतुष्कोणं ब्राह्मणस्य त्रिकोणं क्षत्रियस्य मण्डलाकृति वैश्यस्याभ्युक्षणꣳ शूद्रस्य यथा चक्रायुधो विष्णुस्त्रैलोक्यं परिरक्षति ॥ एवं मण्डलभस्मैतत्सर्वभूतानि रक्षत्विति तत्र भूमौ निहितपात्रेऽन्ने परिविष्टे पितुन्नुस्तोषमित्यन्नꣳ स्तुत्वा मानस्तोके नमो वः किरिकेभ्यो नमः शम्भवायेत्यभिमन्त्र्य प्रोक्षयेत् ॥ सत्यं त्वर्त्तेन परिषिञ्चामीति प्रातर्ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं तेजोसि शुक्रमस्यमृतमसीति यजुषाऽन्नमभिमृश्याऽग्निरस्मीत्यात्मानमग्निं ध्यात्वा भूपतये भुवनपतये भूतानां पतये इति चित्राय चित्रगुप्ताय सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नम इति दिवा प्रणवादिकैः स्वाहा नमोऽन्तैर्मन्त्रैः प्रतिमन्त्रं बलीन्हरेदन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्वतोमुखः ॥ त्वं ब्रह्म त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोङ्कारस्त्वं विष्णोः परमं पदममृतोपस्तरणमसि स्वाहेति विष्णुमन्त्रमभिध्यायन्नाचम्यान्नममृतं ध्यायन्मौनी हस्तचापल्यादिरहितो मुखे पञ्च प्राणाहुतीर्जुहोति प्राणाय

स्वाहाऽपानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा समानाय स्वाहोदनाय स्वाहेति क्रमं याज्ञवल्क्यो मन्यत उदानाय स्वाहेति शौनकबौधायनौ याज्ञवल्क्योदितक्रमो वाजसनेयिनां दन्तैर्नोपस्पृशेज्जिह्वया ग्रसेदङ्गुष्ठप्रदेशिनीमध्यमाभिः प्रथमामङ्गुष्ठमध्यमानामिकाभिर्द्वितीयामङ्गुष्ठानामिकाकनिष्ठिकाभिस्तृतीयां कनिष्ठिकातर्जन्यङ्गुष्ठैश्चतुर्थीꣳसर्वाभिरङ्गुलीभिः साङ्गुष्ठाभिः पञ्चमीमङ्गुष्ठानामिकाग्राह्यान्नेनैता आहुतय इति हारीतव्याख्यातारः सर्वाभिरेता इति बौधायनः ॥ मौनं त्यक्त्वा प्राग्द्रवरूपमश्नीयान्मध्ये कठिनमन्ते पुनर्द्रवाशी स्यान्मधुरं पूर्वं लवणाम्लौ मध्ये ॥ कटुतिक्तादिकान्पश्चाद्यथासुखं भुञ्जीत भुञ्जानो वामहस्तेनान्नन्न स्पृशेन्न पादौ न शिरो न बस्तिं न पराभोजनꣳ स्पृशेदेवं यथारुचि भुक्त्वा भुक्तशेषमन्नमादाय ॥ "मद्भुक्तोच्छिष्टशेषं ये भुञ्जते पितरोऽधमाः ॥ तेषामन्नं मया दत्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु" इति ॥ १ ॥ पितृतीर्थेन दत्वाऽमृतापिधानमसि स्वाहेति हस्तगृहीतानामपामर्धं पीत्वाऽर्धं भूमौ निक्षिपेत् ॥ "रौरवे पूयनिलये पद्मार्बुदनिवासिनाम् ॥ अर्थिनाꣳसर्वभूतानामक्षय्यमुपतिष्ठतु" इति तस्माद्देशादपसृत्य गण्डूषशलाकादिभिस्तर्जनीवर्जमा-

स्यꣳशोधयेन्न भार्यादर्शनेऽश्नीयान्न भार्या सह न सन्ध्ययोर्न मध्याह्ने नार्धरात्रे नायज्ञोपवीती नार्द्रशिरा नार्द्रवासा नैकवासा न शयानो न ताम्रभाजने न भिन्नेन राजतसौवर्णशङ्खस्फाटिककाँस्यभाजनवर्जं न लौहे न मृन्मये न सन्धिसꣳस्थिते न भुवि न पाणौ न सर्वभोजी स्यात्किञ्चिद्भोज्यं परित्यजेदन्यत्र घृतपायसदधिसक्तुपललमधुभ्यः साध्वाचान्तो दक्षिणपादाङ्गुष्ठे पाणिं निःस्रावयेदङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः ॥ ईशः सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणातु विश्वभुगिति श्वात्राः पीता इति नाभिमालभेत अमृता इत्यतः प्राग् "अगस्त्यं वैनतेयं च शनिश्च वडवानलम्। आहारपरिणामार्थं स्मरेद्भीमञ्च पञ्चमम्" ॥ इत्युदरमालभ्य "शर्यातिं च सुकन्याञ्च च्यवनं शक्रमश्विनौ ॥ भोजनान्ते स्मरेन्नित्यं तस्य चक्षुर्न हीयते" इति स्मृत्वा मुखशुद्धिं कुर्यान्नमो भगवते वाजसनेयाय याज्ञवल्क्याय नमो भगवते वाजसनेयाय याज्ञवल्क्याय ॥ ॥ ॥

इति परिशिष्टे भोजनसूत्रम् ॥

इति याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रमसूत्र-
पारस्करगृह्यसूत्र-परिशिष्टप्रकरणानि समाप्तानि ॥

९४ २

का [illegible] हमदर्दी

२ श्री ग्राम को / [illegible] दि० २ १८ को जाई

पहुंचता है। महशवन को भेट पर उत्तर दे।

खेड़ी (के. श) (ग. ना.) पं. [illegible]

लाया भाई होती है [illegible] है। [illegible]

त्वं सर्ववर्णानां पूजाहीन भविष्यति ।। ये च त्वां पूजयिष्यन्ति मानवा मोहसंयुता: । ते कृच्छ्रं परमं प्राप्य नाशं यास्यन्ति कृत्स्नश: ।।

(घ) शिवपुराणे-रुद्रसंहितायाम् — ब्रह्मोवाच — तस्मिन्नवसरे चाहं शिवमाया विमोहित: । अपश्यं चरणे देव्या नखेन्दुं च मनोहरम् ।। दर्शनात्तस्य च[illegible]तदाभूवं देवमुने ह्यहम् । मदनेन समाविष्टो तीव क्षुभितमानस: ।। मुहुर्मुहुरपश्यं वै तदङ्गं स्मरमोहित: । ततस्तद्दर्शनात्सद्यो वीर्यं मे प्राच्युतद् भुवि ।। रेतसा क्षरता तेन लज्जितोऽहं पितामह: । मुनेव्यमर्दं ताच्छिश्नं चरणाभ्यां हि गोपयन् ।। तज्ज्ञात्वा च महादेवश्चुकोपातीव नारद । हन्तुमैच्छत्तदा शीघ्रं मां विधिं काममोहितम् ।। हाहाकारो महानासीत्तत्र सर्वत्र नारद । जनाश्च कम्पिरे सर्वे भयमायाति विश्वभृत् ।।

(ङ) शिवपुराणे-शतरुद्रसंहितायाम् — ब्रह्मोवाच — नीललोहितं जाने त्वां मा भैषीश्चन्द्रशेखर । भालस्थलान्मम पुरा रुद्र: प्रादुरभूद भवान् । रोदनाद्रुद्रनामासि योजितोऽसि मया पुरा । मामेव शरणं याहि पुत्ररक्षां करोमि मे ।।
नन्दीश्वर उवाच — अथेश्वर: पद्मयोने: श्रुत्वा गर्ववतीं गिरम् । चुकोपातीव च तदा कुर्वन्निव लयं मुने ।। सकोपतस्समुत्पाद्य पुरुषं भैरवं क्वचित् ।।

प्रज्वलन्तं सुमहसा प्रीत्याच परमेश्वर: । ईश्वर उवाच — प्राक् च पङ्कजजन्मासौ शास्यते कालभैरव: । कालवद्राजसे साक्षात्कालराजस्ततो भवान् । विश्वं भर्तुं समर्थोऽसि भीषणाद् भैरव: स्मृत: । त्वत्तो भेष्यति कालोऽपि ततस्त्वं कालभैरव: । आमर्दयिष्यते भवान् रुष्टो दुष्टात्मनो यत: । आमर्दक इति ख्यातिं तत: सर्वत्र यास्यसि । यत: पापानि भक्तानां भक्षयिष्यसि तत्क्षणात् । पापभक्षण इत्येव तव नाम भविष्यति । या मे मुक्तिपुरी काशी सर्वाभ्योऽपि गरीयसी । आधिपत्यं च तस्यास्ते कालराज सदैव हि । तत्र ये पातकि नरास्तेषां शास्ता त्वमेव हि । शुभाशुभं च तत्कर्म चित्रगुप्तो लिखिष्यति ।
नदीश्वर उवाच — एतान् वरान् प्रगृह्याथ तत्क्षणात्कालभैरव: । वामाङ्गुलिनखाग्रेण चकर्त च विधेश्शिर: । यदङ्गमपराध्नोति कार्यं तस्यैव शासनम् । अतो येन कृता निन्दा ताच्छिन्नं पञ्चमं शिर: । अथाच्छिन्नं विधिशिरो दृष्ट्वा ततो भीततरो हरि: ।

② व्रतराजनिबन्धे — पादौ धात्रे नम: पूजयावूरुं ज्येष्ठायवै नम: ।

परमेष्ठिने च वै मेढ्रं भग्नेरूपाय वै कटौ।। वेधसे चोदरं पूज्य पद्मनाभाय वै हृदि। कण्ठं तु विधेये पूज्य हेमगर्भाय वै मुखम्।। ब्रह्मणे वै शिरः पूज्य सर्वाङ्गं विरञ्चये नमः।

(१क) पद्मपुराणे सप्तदशोऽध्याये पुलस्त्य उवाच — एवमुक्त्वा तदा क्रुद्धा ब्रह्माणं शप्तुमुद्यता। यदि मेऽस्ति तपस्तप्तं गुरवस्तोषिता यदि।। सर्वे ब्रह्मसमूहेषु स्थानेषु विविधेषु च। न तु ते ब्राह्मणाः पूजां करिष्यन्ति कदाचन।। ऋते तु कार्तिकीमेकां पूजां सांवत्सरी तव। करिष्यन्ति द्विजाः सर्वे मर्त्या नान्यत्र भूतले।। एतत् ब्राह्मणमुक्त्वा ऽऽशतक्रतुमुपस्थितम्।

(ख) शिवपुराणे वसिष्ठ उवाच — जगाम ब्रह्मलोकं वै सर्वलोकनमस्कृतम्। तत्र देवैः सहासीनं ब्रह्माणं परमेष्ठिनम्।। दृष्ट्वा प्राञ्जलिना देवं प्रणम्नाममहामतिः। प्रणम्य पुरतस्तस्य ~~तूष्णी~~ तूष्णीमास महातपाः।। तं दृष्ट्वा मुनिशार्दूलं रजोगुणसमावृतः। नार्चयामास धातासौ महर्षिं समुपागतम्।। प्रत्युत्थानं प्रियं वाक्यं न कृतं तस्य वेधसा। भृगुरुवाच — रजसा महतोद्रिक्तो यस्मान्मामवन्यसे। तस्मात्त्वं सर्वलोकानामपूज्यत्वं समाप्नुहि।। वसिष्ठ उवाच — एवं शप्त्वा महात्मानं ब्राह्मणं लोकपूजितम्।

(ग) प्रभासखण्डे — पुलस्त्य उवाच — एतस्मिन्नेव काले तु भगवान वृषभध्वज। कोपं चक्रे महाराज ब्रह्माणं प्रति तत्क्षणात्।। अथाह दर्शनं गत्वा धिग्धिग्व्यर्थं प्रजल्पक। मिथ्याप्रजल्पमानेन किमिदं साहसं कृतम्।। यस्मात्त्वया मृषाप्रोक्तं मम पर्यन्तदर्शनम्। तस्मात्-

होतास्वक्षदुषेऽइन्द्रस्य । धेनूसुदुघेमातरामही ॥ सवातरौनतेजंसाकुत्समिन्द्रमवर्द्धतांबीता-
माजस्येहोतुर्यज ॥८॥ २४-अध्याय

हिरणमयेनपात्रेण सत्यस्यपिहितम मुखम
यो सावा दित्ये पुरुष: सो सा वहम ॥य·४०॥मं १७॥

ॐ तम्प्रत्नथा पूर्व्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिम्बर्हिषदं᳭ स्व
र्व्विदम् ॥ प्रतीचीनं वृजनन्दोहसे धुनिमाशुञ्जयन्तमनुया
सुवर्द्धसे ॥१५/६॥ अयंवेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा ज्योतिर्ज्ज
रायुरजसो विमाने ॥ इममपा᳭ संगमे सूर्य्यस्य शिशुन्नवि
प्रामतिभीरिहन्ति ॥१६/७॥

वेदपारायणविधिरनुवाकसूत्राध्यायश्च समाप्तः ।

ॐ त्वामद्यऽऋषऽआर्षेयऽऋषीणान्नपादवृणीता-
यँऽयजमानो बहुभ्यऽआसङ्गतेभ्यऽएष मे देवेषु व-
सुवाऽर्यायक्ष्यत्ऽइतिता या देवा देव दानान्यदुस्तान्यस्मा
ऽआचशास्वा चगुरस्वेषितश्चहोतरसि भद्रवाच्यायप्रे-
षितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि ॥ २१/६१ ॥